Annemin anısına adıyorum

Aziz NESİN

Bütün anneler, annelerin en güzeli,
Sen, en güzellerin güzeli.
Onüçünde evlendin,
Onbeşinde beni doğurdun,
Yirmialtı yaşındaydın,
Yaşamadan öldün.
Sevgi' taşan bu yüreği sana borçluyum.
Bir resmin bile yok bende,
Fotoğraf çektirmek günahtı.
Ne sinema seyrettin, ne tiyatro.
Elektrik, havagazı, su, soba,
Ve karyola bile yoktu evinde.
Denize giremedin,
Okuma yazma bilmedin.
Güzel gözlerin,
Kara peçenin arkasından baktı dünyaya.
Yirmialtı yaşındayken
Yaşamadan öldün...
Anneler artık yaşamadan ölmeyecek...
Böyle gelmiş,
Ama böyle gitmeyecek!

PERILERLE CINLER

Sıksık sorarlar:

— Nasıl bu kadar yazabiliyorsun?

Derler ki, kimi sanatçıların esin perileri varmış da, bu periler onların ruhuna sanatı üfîermiş,

Esin perisi denilince gözümün önüne, altı balık, üstü kız olan denizkızı gibi bir havakızı geliyor; altı kuş, üstü sırma saçlı bir dünya güzeli. Yarısı kuş, yarısı kızdan bu esin perisi, omuzuna tünediği sanatçının kulağına fısıl da fısıl bişeyler fısıldıyor. Deyin ki kopya veriyor.

Esin perim yok ama, benim de esin cinim, esin cadım, esin devanam var. Benimkilerin yarısı kuş, yarısı kız değil, olsa olsa ondabiri insan da geri yanı canavar. Omuzuma tünememiş, sırtıma binmiş, ben altta iki büklüm, kanter içinde, yorgun bitkin... Hem benim esin cinim, esin cadım bir tane değil, sürü sürü... İkisi inse, üçü biniyor sırtıma.

Periler eşsiz güzellikte; cadılar, cinler eşsiz çirkinlikte.

Periler okşar; cinler çarpar, çimdikler, ısırır.

Esin perisi omuzuna tünediği sanatçının ruhuna üflüyor ne üflüyorsa, kulağına fısıldıyor, onu esinliyor.

Benim sırtıma binmiş, üstüme çullanmış otan

esin caddem, esin cinleri, esin canavarları durmadan buyuruyor, zorluyor, azarlıyor:

— Yaz! Hadi yazsana! Durma yaz! Ne duruyorsun? Uyumaya hakkın var mı senin... Uyan! Oturma öyle... Kalk çabuk... Hasta da olamazsın... Şişşşt, kalk bakalım... Yaz!

Benim esin cinlerim, cadılarım, canavarlarım: Kira isteyenlerim, para isteyenlerim, alacaklılarım, bitürlü tükenmeyen gereksinimler...

Yazmam da ne yaparım?

Bu yeryüzünde, bir sanatçıyı altı delinmiş bir ayakkabı kadar esinleyebilen, çalışmaya zorlayan başka hiçbişey olamaz.

Elimde olsaydı, İnsan Hakları Evrensel Bildtrisi'ne şöyle bir madde ekletirdim:

«Hasta olabilmek, her insanın en vazgeçilmez, elinden alınmaz tabiî ve toplumsal hakkıdır; her insan hasta olabilir.»

Hasta olunca sırtüstü uzanıp yatabilen mutlu kişilere hep imrenmişimdir. Yarım yüzyıla dayanan yaşamımda, bir günük olsun hasta olabilmek hakkımı kullanamadım; esin cadılarım, esin canavarlarım bırakmıyor. Gece rüyamda, gündüz hülyamda, yani bütün dünyamda onlar.

— Yaz!

Yazıyorum.

— Daha yaz!

Daha yazıyorum.

Sabah ıslaklığındaki yemyeşil çayırlara bakarım da özlemle, içimden çayırın üstüne uzanıvermek gelir boyluboyunca. Çıplak ayakla yürüyüversem, elli yılın yorgunluğu ayaklarımdan yeryüzünün derisi altına akıverecek sanki...

Bigün nasıl olsa tüm dinleneceğim, ama ne

yazık, o zaman da dinmekte olduğumu bilemeyeceğim...

Birisi bana,

— Nasıl bu kadar çok yazabiliyorsun? diye sorunca, doğrusu ya, dışa vurulmamış bir kızgınlık duyuyorum.

— Keyfimizden mi yazıyoruz sanki... Zora gelmişiz, darda kalmışız işte...

Amaaaaa, hiç inanmadığım bişey olsa da bir daha doğsam, yeniden gelsem bu yeryüzüne, seçeceğim başka yol yok; yine böyle, yine böyle çalışmanın mutlu yorgunluğu içinde tükenip gitmek isterim.

Cok değişik türde, değişik biçimde yazıyor, değişik konular işliyorsam, bunun nedeni, sanırım, toplumumuzun değişik katlarından, değişik çevrelerinden karışık insanlarla düşüp kalkmış olmamdır, işte şimdiyedek yaptığım işlerden birkaçı; Ayaksatıcıığı, çobanlık, askerlik, muhasebecilik, ressamlık, gazete satıcılığı, kitapçı dükkânı işletmek, özel öğretmenlik, fotoğrafçılık, yazarlık, gazetecilik, bakkallık, mapushanecilik — Bu da bir meslektir, hem de zor mesleklerdendir—, işsizlik —Bu, mesleklerin en zorudur—, kundura boyacılığı, berber dükkânı işletmek, daha da başka işler...

Anılarımın büyük değil, küçük önemi bile olmadığını biliyorum: Ama İçinizden herhangi birinin yaşamı olarak, yaşadığımız toplumu ve çağı yansıtması bakımından belki ilginizi çeker umuduyla, anılarımı yalansız dolansız anlatıyorum sizlere.

KUR'AN, DİKİŞ MAKİNESİ VE OTURAK

Dünyaya gözümü yangınla açtım. İlk anım, kapkaranlık gökyüzünü kaplamış o kıpkızıl alevlerdir. Ondan öncesini hiç ansımıyorum. Ama o ilk anı da,, bütün ayrıntılarıyla belleğime çakılıp kaldı.

Annem uyandırdı. Sarı topuzlu pirinç karyolanın başucunda, duvarda asılı, içinde Kur'an bulunan sim işlemeli mavi atlas keseyi aldı, öpüp başına koydu. Sonra o keseyi boynuma geçirdi. Kızkardeşimi de salıncaktan kaptı.

Perdesi açık pencereden, kıvılcımlar saçan,, yalımlar püsküren, ateş kusan, kıpkızıl bir gökyüzü görünüyordu. Tavanda, döşemede, duvarlarda, kırmızı ışıklar oynaşıyor, büyüyüp küçülerek, uzayıp kısalarak... Aynaya baktım: Yanan gökyüzü aynanın içine dolmuş...

Sokak kapısı gümgüm vuruluyor. Dışarda anlamsız bir uğultu, bağırıp çağırmalar... Arasıra bir çocuk ağlaması yada bir kadın çığlığı, uğultuyu yırtıyor.

Kıvılcımların, ateşten iri böcekler gibi, pencere camına çarptığını görüyordum, çıtırçıtır sesler, yangın sesi... Sonra pencerenin camı yokoluverdi, ya eridi, ya kırıldı. Yüzüme bir harlı sıcaklık vurdu.

Odanın kapısı itilerek açıldı birden. Bitakım adamlar doldu içeri... Ellerine geçirdiklerini alıp alıp gidiyorlar. Annem, bu adamları yangından eşyamızı kurtarmaya çalışan iyilikseverler sanıyormuş.

Bir kucağında ben, bir kucağında kızkardeşim, annem bizi merdivenden indirdi, açık duran sokak

kapısının dışına çıkardı, eşiğe bıraktı, yeniden evin içine seğirtti.

Sokaktaki adamlar evin içine doluşurlar, içerdekiler de yağmaladıklarıyla dışarı çıkarlarken, üstümüze başımıza basıyorlardı. Annem kucağında dikiş makinesi, öbür elinde oturakla geldi. Onsekiz yaşındaki annemin o yangından kurtarabildiği, iki çocuğuyle Kur'an, dikiş makinesi, bir de oturaktı. Dikiş makinesi, annemin elemeğiyle satın almış olduğu çeğiziydi. Kardeşimin oturağını da şaşkınlıkla yangından kurtarmış.

Bütün bu olanlar, beni hiç korkutmadı; bir gece şenliğindeymişiz, bir bayram eğlencesindeymişiz gibi geldi bana, belleğimde öylece kaldı.

Sokak kapısından sonra, film kopuyor. Sokak kapısıyle mezarlık arasında neler geçtiğini hiç bilmiyorum, ansımıyorum.

Ertesi sabah uyandığımda mezarlıktaydık.' Geceyi orada açıkta geçirmişiz. Mezarlık, yangından kurtarılmış yoksul ev eşyalarıyle, şaşırmış insanlarla, ağlaşan çocuklarla doluydu.

Kardeşim, mezarlıktaki iki selvi ağacı arasına ipleri- gerilmiş bir salıncakta yatıyordu.

Evimizin yandığı yerin, Kasımpaşa'nın üstündeki «Yeniçeşme» denilen yer olduğunu çok sonraları öğrendim. Yıllarca konuşuldu, kiracı olarak oturduğumuz evlerde: «Yeniçeşme'de bizim de bir evimiz vardı.»

Yıl, 1919, 1920 olacak... Babam yok ortalarda. O, çok daha önceleri Anadolu'ya gitmiş, bizi öyle bırakıp... Anadolu'da Kurtuluş Savaşı var.

ANLAMIYOR MUSUNUZ?

Anababalanmız, çocukluğumuzdan bir olay; : denli çok anlatırlar ki, biz bunu dinleye dinleye o olayı ansıyormuş gibi oluruz; düşle gerçek birbirine karışır.

İlk anım, bir yangın... Çocuk zihnimin duru aklığına dış dünyadan yansıyıp ilk iz bırakan yangın rengi. Ama bundan önceleri geçmiş iki olayı evimizde öyle çok anlattılar ki, şimdi o iki olayı bütün ayrıntılarıyle biliyormuşum gibi geliyor. Oysa üçbuçuk yaşımda olduğuma göre o zamanı ansımam olanaksız...

Evimizin sokak kapısında bir pirinç kapı tokmağı var. Sokak kapısı çalınıyor,

O gün annem kendisine yeni bir entari dikmiş. O entarinin kumaşından bir küçük parçayı bugün görsem, hemen tanırım. Bir tatlı kırmızı renkli ipekli de, üstünde beyaz yuvarlak çizgiler var.

Annem yeni entarisini giymiş, merdivenden indi. Alt katın maltataşları oğulmaktan kehribarıaşmış. Sarı maltataşlarından nemli bir serinlik esiyor.

Annem kapıyı açıyor. Babam, elinde bir zembille içeri giriyor. İçerde, kapı ağzında annemi öpüyor. Ben koşup komşu kadınlara haber veriyorum:

— Babam, annemi öptü!

Gülüyorlar, gülüyorlar... Kadınların gülüşmelerinden, söylenmemesi gerekli bişey söylediğimi anlayıp utanıyorum,

Bütün yaşamım boyunca sevgiye dayanan sağlam bir aile kurmak çabamda, belki de bu üçbuçuk yaş anımın etkisi vardır.

İkinci olay da şu:

Konuk gittiğimiz bir evde yemekteyiz. Sofraya, tepsi içinde, fırında pişmiş balık geldi, herkesin tabağına dağıtıldı.

— Çok güzel olmuş... diyorum.

— İyi... diyorlar.

Biraz sonra,

— Ama çok güzel olmuş... diyorum.

— Evet, çok güzel olmuş... diye onaylıyorlar.

Az sonra yine tekrarlıyorum:

— Çok güzel olmuş, çok sevdim... Balık güzelmiş...

— Afiyet olsun.

Artık dayanamayıp bağırıyorum:

— Siz de hiçbişey anlamıyorsunuz... Deminden beri size balık çok güzel olmuş deyip duruyorum; tabağıma biraz daha koysanıza...

Bunları gerçekten ansıyor muyum, yoksa anlatıla anlatıla yaşadığımı mı sandığımı bilemiyorum. Bir buğulu, dumanlı kırkyedi yıl öncesi...

ZEYTİNYAĞINDA ERİTİLMİŞ FARE YAVRULARI

Mezarlıktan sonra, bir küçük, tek katlı evdeyiz. Bir tanıdığımızın evi mi, yoksa acıyan birisi bizi mezarlıktan evine mi almıştı? Bilmiyorum.

Küçük, yoksul evinde bizi de barındıran iyiliksever aile, bir karıkoca. Adam, Kasımpaşa pazar yerinde, kırmızıbiber, karabiber, tarçın, kekik, zencefil filan gibi baharat satmakta...

Kış... Bigün adam evin küçük bahçesinde odun yarıyor. Ben de onu seyrediyorum. Karısı bana,

— Çekil oradan, üstüne yonga sıçrar! diyor.

Az çekilip, geriden seyrediyorum yine.

Altta dayanak bir kütük, üstünde yardığı odun. Baltayla, odunda bir yarık açıyor önce, sonra yarığa kama gibi bir yonga sokup, baltanın küt yanıyla vuruyor kamaya, odunu çatlatıp yarıyor.

Baltayı kaldırdı havaya... Keskin yüzü parlıyor baltanın. Vuruyor baltayı oduna, «hıh» diye bir ses çıkarıyor. Sıçramasın diye bir ayağıyla oduna basmış.

Yine kaldırdı baltayı, bir daha vurdu... Ama oduna değil, ayağına. Kan fışkırıyor. Ayağını ikiye ayrıldığını gördüm.

Küçük evin dış tahta kaplama duvarlarındaki çivilerde şişeler asılı. Bu şişelerden birindeki yoğun sıvıyı, yarılan yere sürüp yarayı sardılar.

Evlerde fare çok, fare yavruları da... Daha yeni doğmuş, kaçamayan fare yavrularını zeytinyağı doiu tur şişeye atıyorlar. Şişe, evin dış duvarına asılıyor, Güneşte dura dura fare yavruları zeytinyağı içinde kendiliğinden eriyip yoğun bir sıvı oluyor. Bu eriyik sıvı, insan vücudundaki kesikleri, yaraları, kopukları çabucak kaynatırmış. Adamın kesilen ayağı da kaynadı, iyi oldu.

Konuk olduğumuz o evden, Kasımpaşa'da pis air dere kenarında, önü bostan olan, iki katlı bir •evin alt katında bitek odaya taşındık.

İki basamakla evin sokak kapısına çıkılır. Sokak kapısı iki kanatlıdır. İki kanadının üstünde de, çiçek çiçek oyulmuş bir yuvarlak demir levha, bu demirin üstünde de iki halka vardır. Kapı, çok eskiden boyalıymış. Şimdi, boyadan pürtük pürtük küçük kabarıklar kalmış. Halkalardan birini, kaldırıp çat çat vurunca, içerden,

— Kim ooo? diye bir ses gelir.

Bu, ıslak, nemli, rutubetli bir kadın sesidir, taa derinlerden gelir.

Sokak kapısının nasıl açıldığını çok iyi biliyorum. Çoğu zaman bana,

— Koş kdpıyı açıver... derlerdi .

Koşardım. Sokak kapısını açmak için küfeki taşından üç basamak merdiven çıkardım. Boyum, kapının demir kilit dilini açmaya elvermezdi. Ayaklarımın burnu üzerinde uzanır, kapı kilidinin dilini kaldırırdım.

Kapı açılırdı. İçeri girince yüzünüze bir serinlik vurur. Kavrulan soğan kokusunu duyarsınız. Çoğu zaman pişen, kuru fasulyedir. Alt katta oturan üç kiracı birden kuru fasulye pişiriyorsa o gün, birininki helmelenmiş, birininki kaynıyor, kadınlardan biri de fasulye tenceresini yeni koyuyor ocağa. Buram buram kuru fasulye buğusu tüter.

Üç basamak küfeki taşını inin. Geniş bir taşlık var. Yer, malta taşlarıyle döşeli. Malta taşları çatlaktır, kırıktır. Kimi malta taşlarının ortası basıla basıla aşınıp çukuriaşmış. Solda bizim oturduğumuz oda. Beş basamak tahta merdivenle bizim odaya çıkılır. Sağda .bahçeye açılan kapı var. Bahçeye çıkmadan bir oda da orda var, Hasan amcam'la karısı Havva teyze otururlar orda. Taşlığın tam karşısı mutfak. Mutfağın sağında Zehra'nım teyzem oturuyor.

Ev sahipleri üst katta- oturur. Ev sahibimiz hamal kâhyası. Karısı zenci.

Odamızın bir duvarında iki pencere var. İkisi de incecikten akan dereye bakar. Derenin arkası bostan. Bostanı, paslı tenekelerden duvarla çevirmişler.

Odamızın bir duvarından bir duvarına kardeşimin salıncak ipi gerili. Kardeşimin salıncağı odayı

ikiye bölüyor. Pencerelerin olduğu duvardö, boydar boya kerevet var. Kerevetin üstüne çıkıp pencereden dışarısını seyrediyorum.

Karşı duvarda da büyük yüklük var. İçinde gündüzleri yataklarımız duruyor.

Annem, dikiş makinesini alçak bir tahta sandık üstüne koyup, önüne mindere oturuyor. Tıkır cc tıkır dikiş dikiyor. Sağ yanından Amerikan bezleri makineye giriyor, sol yanından uzun paçalı erkek donları çıkıyor. Bunlar asker donları. Annemin asker donu dikerek kazandığı parayla geçinemiyoruz. Karanlık basınca, ama iyice karanlık basınca beş numara gaz lambasını yakıyor annem Sonra yük.-lükten şilteleri çıkarıp yere seriyor. Ayaklarımı, yüzümü yıkayıp beni yatırıyor. Öpüyor beni.

— Haydi oğlum uyu... diyor.

Kendisi dikiş makinesinin başına geçiyor, makinenin kolunu hiç durmadan eliyle çeviriyor. Salıncaktaki kardeşim, mızıldamrsa, ipini çekip salıncağı sallıyor.

— Uyu kızım... diyor.

Ben yorganı başıma çekiyorum. Kardeşim uyuyor. Annem mırıldanarak içli bir türkü söylüyor.

Annem dikiş makinesinde, Amerikan bezinden asker çamaşırı dikip, kazandığı parayla bizi bes: -yor. Sonra dantel örmeye, o zamanki kadınların başlarına örttükleri yemenilerin, başörtülerin kenarlarım süsleyen «oya» işlemeye de başladı. «İdare lambası» denilen petrol kandilinde geceleri gözü iyi görmediği için, gündüzleri dantel örer, oya işler, geceleri de makinede çamaşır dikerdi. Yatağım:: dikiş makinesinin tıkırtıları içinde uyuyakalırdım.

O yemeni oyalarından şimdilerde hiç yok ortc-

lorda. Renk renk iplik kukalarından işlenen oyalar, bugün antika değerinde sayılır.

Onsek.izindeki annem o oyalan, renkli kuka ipliklerinden değil de, gözyaşjarmdan, gözünün ışığından örer, işler sanırdım. Anamın elinden çıkmış o oyalardan bir tekine şimdi bütün kitaplarımı, bundan sonra yazacaklarımı da verirdim.

Bizim odanın karşısındaki odada oturan Havva Teyze'nin kocası Tersane'de bahçıvanlık eden Karadenizli Hasan amca.

Emzikte çocukları vardı. Oturdukları tek odanın bir duvarından bir duvarına, bizim odadaki gibi salıncak ipi gerilmiş. Salıncak küçük odayı ikiye bölüyor.

Havva'mın Teyze,

— Salıncağı sallar mısın!., derdi.

Sallardım. O da yemek pişirirdi. O zaman «Kulhuvaüâhbyî ezberletmişlerdi bana. Ninni söylemek hoşuma gitmezdi de, odada kimse olmazsa, bağırarak «Kulhuvallâhi» okuya oküya, salıncağı sallardım. Çocuk uyuyunca Havva'nım Teyze, bana, üstüne çökelek sürülmüş bir dilim ekmek verirdi.

İLK BAYRAMLIK

İlk pantolonu, ilk ayakkabıyı beş yaşımdayken bir bayramda giymiştim. O yaşıma dek ne pantolonum, ne ayakkabım vardı. Üstüme alacakara bezden bir entari giydirirlerdi, ayaklarımda takunye...

Annemin diktiği bayramlık giysim, iki paçasının yanlarında sedef düğmeler olan siyah kadifeden kısa. pantolon, sadakor gömlekti. Annem, sadakor gömleğimin yakasına, kırmızı ipekliden bir fiyong bağlamıştı.

Bayramlık giysimi giydiğim bayramın birinci günü sabahı sokak kapısı önüne çıktım, duruyordum. Entarili, takunyeli bir oğlan, beni arkamdan Bokluderenin içine itiverdi. Üstümden, kirlenen bayramlığımı çıkardılar, yine eski alacakara renkli entarimi giydirdiler.

İLK DİŞİ ELİ

Evin taşlığı üstündeki üç odadan birinde Zehran'nım Teyzeyle kocası Mehmet Efendi oturuyorlardı. Zehra'nım Teyzenin yaşıtım bir oğlu, bir de ilk kocasından Servet adında bir kızı vardı. Mehmet Efendi, üvey kızı Servet'e her akşam dayak atardı. Servet bağırdıkça dayaktan, annesiz babasız büyümüş olan annem çok üzülürdü, kimi geceleri Servet'i bizim odaya almaya başladı. Başka yatak olmadığı için Servet'le bir yatakta yatıyorduk. Ondört, onbeş yaşında vardı Servet... Yatağa girince yorganı iyice başına çeker, ellerini oramda buramda gezdirir, sonra benim elimi alır göğsüne bastırırdı. Bunun ayıp bişey olduğunu sezer, ama kimseye bişey söyleyemezdim utancımdan... Elim, Servetin istediği yerde, kulağımda dikiş makinesinin tıkırtıları, uyuyakalırdım.

Günün birinde, Servet'i büsbütün koğdular evden. Belki bir yıl sonra, Servet bigün, on yaş büyümüş olarak geldi eve. «Tango» olmuştu, yüksek topuklu rugan iskarpinleri vardı. Annesine para, bir de kolundaki çantayı verdi. Bir daha görünmedi Servet... Yaşıyorsa şimdi altmışını aşkın olmalıdır. Üvey kardeşi olan oğlan, sonradan bir yabancı liseyi de bitirip Avrupa'ya gitti...

İLK VE SON ANNE TOKADI

Ev sahibimiz Kasımpaşa'da iskele hamallarının kâhyası, iyiyürekli bir kurttu. Zenci olan karısı, kiracıların hiçbiriyle konuşmaya tenezzül etmezdi. Ev sahibimizin yakışıklı oğlu Mehmet Efendi beni çok sever, her sabah işine giderken bana seslenirdi:

— Nusreeet!...

— Haaa! diye fırladım odadan.

Annem bikaç kez, «Ayıptır, ha denilmez, efendim de!» diye tenbih etti. «Pekiy» diyorum, ertesi sabah çağrılınca unutuyordum. Bir seferinde annem, Mehmet Efendi gittikten sonra beni odaya aldı, bir tokat attı. Annemden yediğim ilk ve son tokat...

Ertesi sabah Mehmet Efendi,

— Nusret... dîye seslenince,

— Haa efendim... diye fırladım.

Bir daha da «Ha...» demedim, son oldu.

TANRIYA ADANAN ÇOCUK

Üç yaşındaki kızkardeşim hastalandı, ayakları tutmuyordu. Hastalığın, besinsizlikten, bakımsızlıktan iîerigeien kemik hastalığı «raşitizm» olduğunu çok sonraları kendikendime çıkardım.

Doktor nerde, ilâç nerde? Yalnız adını işittiğimiz doktor bize, ulaşmamız, sesini duymamız olanağı bulunmayan bir lüks yaratık gibi gelirdi. Ölen çocuklar için «Allah verdi, Allah aldı» denilirdi. Doktordan, ilâçtan çok önce iyi besin, bol yiyecek olsa kardeşim iyi olurdu. Para ödenmeden yapılabilecek bütün kocakarı ilâçları denendi. Sonra anneme salık verdiler:

— Akşam ezanı okunacağı sırada, çocuğu mezarlığa götürüp, bir mezar taşının dibine bırakacaksın... Hiç arkana dönüp bakmadan, bir damla da gözyaşı dökmeden, dönüp evine geleceksin. Sizin arkanızdan gelen bir başkası çocuğu ordan alıp eve getirecek.

Annem kardeşime anlatmıştı; iyi olması, eskisi gibi yürüyebilmesi, koşup oynayabilmesi için böyle yapılacağından, mezarlığa bırakılınca ağlamaması gerekirdi. Kardeşim, bir akıllı, güzel kızdı.

Annem her akşam kardeşimi kucağına alır, beni elimden tutar, Kasımpaşa'yla Beyoğlu arasındaki Çürüklük Mezarlığına giderdik. Mezarlığın sık selviieri akşamın gölgesini daha da koyulaştınr, bu koyu loşlukta mezar taşlan iriieşirdi. Ezan sesleri minarelerden mezarlığa yayılırken annem kucağındaki kardeşimi bir mezartaşının dibine bırakıverir, elimden tutar, dönüp geriye bakmadan hızlı hızlı yürürdü. Bu böylece aylarca sürdü, kışa kadar... Bir kez bile ne annem dönüp arkasına baktı, ne mezartaşı dibine bırakılan üç yaşındaki kızkardeşim ağladı, sesini çıkardı...

Annemin peçesi altında yüzünü göremezdim, yolda ağlamamak için kimbilir neler çekiyordu. Eve gelince, kapanır minderin üstüne, boşanarak ağlardı, birisi arkadan kardeşimi getirene dek...

Neden hasta çocuğun, son iyi olma umarı olarak mezarlığa bırakıldığını sonraları çok düşündüm. Çocuğu doyuracak gücü bile olmayan, doktorsuz, ilâçsız yoksullar, Tanrılarına yakarıyorlar:

«Tanrım!... İşte yavrumu sana bıraktım, yavrumun hastalığını toprağa göm, onu bana dirimli, sağlıklı geri ver!...»

NİYET KUTUSU

Babamdan hiç haber yoktu... Nerdeydi, ne yapıyordu, bilmiyorduk... Belki de ölmüştü savaş içinde...

Kadınlar aralarında konuşuyorlardı: Niyet Kuyusu varmış. O kuyuya, bakınca yukardan, kayıp kişi yaşıyorsa, kuyu suyu üstünde görünürmüş... Ölmüşse, ya hiçblşey görünmez, yada tabut görünürmüş.

İki komşu kadınla annem, beni de yanına aldı, Niyet Kuyusu'na gittik. (Bu kuyunun Eyüp sırtlarında, Piyer Loti Kahvesi gerisinde olduğunu, çok sonraları gidip gördüm.) Kuyunun başına giderken, annem,

— Sakın sen gelme, burda bekle! dedi.

Onlar yürüdü kuyuya, kuyunun yüksekeç bilezik taşından içeri başlarını eğdiler. Yavaş yavaş sokuldum onlara, gittim yanlarına, çarşaflarnın etekleri arasından ben de kuyu bileziğinden eğilip baktım aşağıya. Babamı açık-seçik gördüm, bir kayığın içinde kuyu dibindeki sudan geçti gitti... Bu, çocuk zihnimin yarattığı yanılsamaydı elbet, ama berv babamı etli canlı görmüştüm...

Annem de, öbür kadınlar da babamı görememişlerdi. Onlardan gizlice kuyu başına gittiğim için, «Ben gördüm babamı» diyemedim...

ÇAKALERİĞİ VE İĞNEYAPRAKLA TEDAVİ

Bigün çalınan sokak kapısını ben açmıştım. Karşımda, saçları, kaşları, kirpikleri yanıp kavrulmuş, bitik bir adam duruyordu. Korktum, «Anne!» diye bağırdım.. Kapıdaki adam, «Oğlum... Beni tanımadın mı?» diye sarılıp beni kucağına aldı.

Babam, düşmanın çekilirken bir mescide doldu-

rup benzin dökerek yaktığı insanlar arasından kaçıp canını kurtarmış.

Eve geldiği gün yatağa düştü babam, aylarca yattı kendini bilmeden. Annem eskisinden daha çok asker çamaşırı dikerek, daha çok oya işleyip dantel örerek babama da baktı.

Babam çok zayıflamıştı. Kerevetin önüne, yere serilmiş yataktan kalkamıyordu. Kendikendine bitakım otlardan ilâç yapıyordu. Zaman zaman nöbet gelir, ateşler içinde yanarak titrerdi. Anneme,

— Üstümü ört Hanım! diye bağırırdı.

En kızdığı zamanlarda bile anneme yine «Hanım!» derdi.

Annemin, babamın yüzüne, ona ne dediğini, babama nasıl seslendiğini. ansıyamıyorum. Hiçbişey dememişti, hiç duymamıştım. Ama, başka kadınlarla konuşurken babamdan, «Bizim Efendi», yada «Efendi» diye sözederdi. Çok yakın saydığı kadınlarla konuşurken babamdan «Bizimki» diye sözettiği de olurdu.

— Üstümü ört Hanım! Çabuk üstümü ört!

Annem, yorgan morgan, ceket, palto her ne varsa örtülecek, babamın üstüne örtüyordu. Yatağın üstü bir küçük tepe oluyordu. Ama babam, üşümesinin nedeni annemmiş gibi, ona kızgınlıkla bağırıyordu hâlâ:

— Hanım, üstümü ört, dedim...

Babam, bigün yine yatakta öyle titriyordu ki, bana, döşeme tahtaları bile zangırdıyormuş gibi geldi,

— Çabuk bana yeşil erik al, gel... Ham olsun, çakaleriği...

Babam çok sert, kızgın bir adamdı. Dediği de-

dikti, ilie de yaptıracaktı dediğini... Herhaide yüksek ateşten içi yandığı için, ekşi erik yemek istiyordu.

Annem, karşı bostana gidip çakaieriği aldı, geldi. Babam, yüzünü buruştura buruştura o küçücük ekşi erikleri yedi.

Ertesi gün de ayağa kalktı, iyi olmuştu. İyi oluşunu çakaleriğinden bildi. Yıllarca söyledi ounu:

— Çakaieriği kurtardı beni hastalıktan... Yoksa ölecektim.

Abartmasını çok severdi.

— O gün iki okka erik yedim! derdi.

Yediği, bir avuç erikti.

O yaşlarında babamın sıksık başı ağrırdı. Başı ağrıyınca çam yaprağını (iğne yaprak) burnuna sokup batırırdı. Burnundan kan akınca başağrısı kesilir, rahatlardı.

İLK ÖLÜM

Babam bigün eve elma getirmiş. Bana,

— Dön arkanı! dedi.

Yüzümü duvara çevirdim. Önüme bir elma düştü, bir daha...

Babam,

— Bäk... Bu elmaları sana Allah gönderdi, dua et! dedi.

Elma gönderen Allah, kardeşimi iyi etmedi, öldü kardeşim.

Evin taşlığından babamın kucağında küçücük bir tabut çıkarken, ben bunu bir oyun sanıp, Zehra'mın Teyze'nin oda kapısı eşiğinde durmuş gülüyordum. Bu bir oyun olacaktı; kardeşimi bu küçük tah-

ta kutu içinde mezarlığa bırakacaklar, orda iyi olup, koşa koşa dönüp gelecekti eve...

— Çocuğu içeri alın! dediler.

Beni odaya soktular. Annem, ağlayarak yanıma geldi, beni öptü.

— Kardeşim öldü, gölünmez! dedi.

Kötü bişey yaptığımı anlayıp utandım...

Neden, nasıl mizahçı olduğumu sorarlar hep... Bilmem, Ama sanırım, beni mizahçı yapan kendi yaşamım olacak. Gözyaşları içinden geçip geldim buraya...

İLK KARŞILIKSIZ SEVGİ

Divanhane denilen Kasımpaşa'daki Deniz Komutanlığında bahçıvan olan oda komşumuz Karadenizli Hasan Amca, evin bahçesine çiçek ve zerzevat ekerdi. Ben de ondan özenip, bahçeyi çapalarnaya çalıştığım için, almayayım diye, çapasını yere dikili uzun bir sırığın tepesine koyardı. Ben de kimse görmeden sırığı sallar, çapayı yere düşürür, bahçeyi kazardım.

Bahçenin dibindeki kümeste, evsahibinin tavukları vardı, telle çevrili küçücük bir' yerde dolanıp, eşelenip durmalarına çok üzülürdüm. Kapılarını açar, salıverirdim. Dışarı çıkar- çıkmaz, horoz tepeme sıçrar, yüzümü pençeler, gagalardı. Parlak kırmızı tüylü, koca ibikli, babacan, çok güzel, ama iyilikten, sevgiden anlamayan canavar bir horoz... Kabarık göğsünün, kalın boynunun tüyleri -güneşte ışı! ışıl, renk değiştirerek ısırdı. Üstüme atlayınca, zor içeri kaçar, kapıyı örterdim. Hıncını alamazdı da kapıya kapıya atlardı. Nedense bana düşmandı,

Salıncağını sallaya sallaya çocuğunu uyuttuğum için, Havva'nım Teyzemin verdiği ekmek diliminden kopardığım parçaları horoza verirdim. Önce başıma sıçrar, gagasıyie, pençesiyle yüzümü yara çizik içinde bırakıp, beni içeri kaçırdıktan sonra, bahçeye attığım ekmeği yerdi. Benden başkası da onu hapsolduğu kümes telinden dışarı çıkarmaz, ona ekmçk vermezdi.

Bigün, öyle canavrca atladı ki başıma, öyle zalımca pençeledi, öyle hayınca gagaladı ki, kaçayım derken yere düştüm... Evsahibimizin delikanlı oğlu gelip kurtardı beni. Kan içindeydi yüzüm... Horozu kesmeye karar verdiklerini öğrenince, içeri girdim, kimsenin olmadığı çamaşırlıkta ağlamaya başladım. Horozu yakalamış olacaklar, canaasıyie bağırıyor horozcuk... O bahçede bağırıyor, ben içerde ağlıyordum.

Gidip yaivardım Hasan Amca'ya, o da evsahibimizin oğluna söyledi.

— Bir daha hiç çıkmam bahçeye... BT daha kümesin kapısını hiç açmıyacağım... Kur'an çarpsın kî... Ekmek çarpsın ki...

Ağladığımı görünce kesmediler horozu.

Bigün yine gizlice bahçeye çıktım. Sırığı salladım, salladım, tepesindeki çapa düştü; düştü ama başıma, sivri ucu alnıma saplanıp kaldı. Elimle çekip çıkardım çapayı. Kan içindeydim. Bizim edaya gittim. Evin bütün kadınları oradaydı. Beni öyle kan içinde görünce hep birden çığlık attılar; onların çığlıklarının saldığı korkudan ağlamaya başladım. Kari akan yere bir avuç tuz, üstüne bir tutam tütün bastırıp sardılar.

Ondan sonra bir daha bahçeye çıkmadığım için,

— Başın yarılınca nasıl aklın başına geldi... diyorlardı.

Oysa başımın yarılmasından değil, benim yüzümden horozu kesecekler korkusuyla bahçeye çıkamıyordum.

CİCEK

Annem okuryazar değildi. Ama, ince duygulu, sağduyusu olan bir kadındı. Bütün analar, dünyanın en iyi kadınlarıdır. Benim annem de, benim annem olduğu için, dünyanın en iyi kadınıydı.

Bigün bahçeden çiçek koparıp anneme getirmiştim. Annem sevindi.

— Hadi biraz daha çiçek koparalım... dedi.

Bahçeye çıktık. Bana bir çiçek gösterdi.

— Bak, dedi, ne güzel çiçek... Bu çiçekler de canlı, onların da canı var... Koparırşak ölür zavallı... Dalında daha güzel duruyor. Bardaktaki suda bukadar güzel durmaz ki.....

Her çiçeğin başında bana,

— Kıyarsan, kopar istersen... derdi.

Neyim varsa, iyi olan, hepsini, herşeyimi anneme borçluyum.

DÜNYAYA GELDİM GÜLMEK İÇİN
BEN AĞLIYORUM BİLMEM NE İÇİN

Bokludere boyundaki evlerin en güzeli, Hafız Recep Efendi'nin oturduğu evdi; dışı çok açık şart yağlıboyalı... Sesi çok güzelmiş Hafız Recep'in. Çok.

ünlü kişiymiş, şarkı da okurmuş... Bir hafızın şarkı okumasına babam çok kızardı. Şarkı okuyarak günaha girdiği için...

Hafız Recep'in evinin yanındaki evde, Dizlere göre zengince bir yaşlı kadın otururdu, beni çok severdi.

Evsahibimizin oğlu Mehmet Efendi evlenecek. Gelin bir Çerkez kızı, ama çok güzel, inceden bir güzel... Yapıncak, üzümünün derisinde kınalı çiiier vardır ya, gelinin yüzünde de işte o kınalı yapıncak çillerinden vardı. Evin bahçesinde düğün yapılacak.

Yaşıtlarım çoktan sünnet olmuş. Annem düşünüp duruyor; beni nasıl sünnet ettirecek, ÇOK para gidermiş...

Yakışıklı Kürt delikanlısı Mehmet Efendi'yle güzel Çerkez kızının düğünü sırasında benim sünnetim de arada çıkıverdi.

Evimizde karyolamız yoktu. Yere serilen döşeklerde yatardık. Sabahleyin, yatak yorgan toplanır, yüklüğe konurdu. (Yüklüğü olmayan başka bir tek odaya taşınınca, yataklarımız dürülüp, odanın bir köşesine üstüste yığılır, üstüne bir örtü örtülürdü.)

Sünnetim için komşudan bir geceliğine eğreti bir karyola alındı. Başka bir komşu da eğreti yatak takımı verdi. Bahçenin bir köşesine sünnetlik karyola kuruldu.

Babama kalsa hiçbişeyin olacağı yok. Umursamaz değildi, ama yokluktan, açığa vurmak istemediği yoksulluğumuzdan, umarsızlıktan, sanki hiçbişeyi umursamazmış gibi davranırdı.

Annem, başıma, üstünde «Maşallah» işli bir de sünnet başlığı koydu; onu da birisinden eğreti almış olacak... O gün bayramlığımı giymiştim: kadife

pantolon, sadakor gömlek, kırmızı fiyanglu kordefâ... Annem, Hafız Recep'in evinin bitişiğindeki evde oturan o zengince kadının evine beni el öpmeye götürmüştü.

Gece düğün başladı. O mahalleye göre zengin bir düğün... Hokkabaz var, kanto var, çengi var, tiyatro gibi bişey var, çok şeyler var...

Mehmet Efendi benim «Kirve»m oldu. Doğu illerinde kirvelik, akrabadan ileri, akrabalıktan yakın olmak demek... Sünnet olan çocuğun sünnet kanına elini süren kirve oluyor. Kirve, kirvesi olduğu çocuğu, yaşam boyunca hep koruyacakmiş, gelenek böyle...

Sünnetten sonra aylarca çektim. Benim sünnetim perdeli dediklerindenmiş. Günlerce asitborikii suyla pansumanlar... Hani çok yaşlı ağaçların gövdesi çürür, koflaşır, mantar mantar olur da, o mantariaşmış ağaç çürüğünü parmak arasında ezince kahverengi bir toz olur. Yaraya işte o kurumuş ağaç çürüğü tozu ekerlerdi.

Sünnet düğünümde bana tek armağan veren o zengince komşu kadın oldu. Tahtadan oyma, küçücük bir deveydi hediyem. Cilâlı, kahverengi, parlak bir deve. Devenin hörgücü kapaktı. İki sarı küçücük menteşesi vardı kapağın. Hörgücü kaldırınca, içinde hokka vardı, buraya mürekkep konulacak... Deveden hokkayı görünce, sünnet acısını unuttum. Deveyi koynuma aldım. Babam da bir gümüş «Mecidiye» vermişti.

Bir kadın şarkı söylüyordu, galiba Yahudi'ydi. Şimdi de sesini duyar gibiyim; çatlak çatal çatal, boğuk kaim bir ses...

Kadın şarkı söylüyor:

Dünyaya geldim gülmek için
Ben ağlıyorum bilmem ne için

Küçücük, minicik deve hokkam, neredesin?

Ben ağlıyorum bilmem ne için

Dünyaya geldim... Devecik, deve hokkacık,. neredesin sen şimdi, nereye, nerelere gittin?

FERGÂP, FESİNİ KAP

Mahalle Mektebi'ne yazıldım. Mahalle Mektebi evimize çok uzaktı. Dereboyu'ndan Uzunyol'a çıkılacak. Uzunyol boydanboya geçilecek, sola dönülecek. Karakolun önünden geçilecek. Sağdaki Rum bakkalın karşısındaki yokuş çıkılacak. Mahalle Mektebimiz işte orada bir ev. Hoca'nım, bir Tatar kadın. Üç de yetişmiş kızı var, kızları güzel gelirdi bana...

Sovyet devrimine karşı oldukları için devrimden kaçan Beyaz Rusların İstanbul'a akın ettiği zamanlar... Böyle olduğunu iki olaydan biliyorum. Biri, babam eve kocaman kocaman kâğıt paralar getirirdi, üstlerinde Latin sayıları, o sayının yanına dizilmiş birçok sıfırlar, üç sıfır, beş sıfır, altı sıfır... Rus paralarıymış. Devrimden sonra Beyazlar kaçarlarken, bu paralan da çuval çuval kaçırmışlar. Babam bunlardan bir-iki tane getirmişti. Başkalarında daha çok vardı. Rusya'da yeniden çarlık kurulacaktı da, biz de bu paralarla milyoner olacaktık. Devrimciler parayı kaldırmışiarmış... Yakın zamanlara dek çarlık bankınotlarını saklayıp milyoner olma umutlarını yitirmemiş olanlar vardı.

Üstünde bidolu sıfır dizilmiş paraların tanesini babam, yüz paraya satın alıyormuş.

Beyaz.Rusların İstanbul'a geldiğini, bir de ma-

halle mektebimizde konuklayan bir güzel Rus kadından biliyorum. Çok hünerliydi. Renkli ipek bezlerden, floşlardan süslü abajurlar yapardı. Bigün, o Rus kadınının yaptığı kocaman abajuru tavanda görünce, okulda çocuklar, pek şaşırmıştık; o abajur şimdiki uzak gemisi gibi bişey gelmişti bana o zaman... Eski Galata Köprüsü üstünde, renkli kâğıtlardan yaptıkları oyuncakları satan Beyaz Rusları da ansıyorum. Kimisi sarı, kumral sakallıydı. Bunların, albay, general olduğu söylenirdi.

Her mahalle mektebinde olduğu.gibi, başımızda fesle, rahleler yada tahta sıralar önünde bağdaş kurup otururduk. İlk fesi mahalle mektebine giderken giymiştim.

Harfleri harflere çatmasını öğrendik, sonra Amme Cüzü'nden namaz sûrelerini okuyup ezberledik.

İsli mürekkebe batırdığımız kamış kalemi kâğıt üzerinde cızırdatarak, yazıya şu dua île başlardık:

«Rabbi yessir velâ tuassir, Rabbi temmim, bîîbayr!»

Türkçesi «Yaradan! İşimi kolaylaştır, güçleştirme! Sen işimi hayırlı bitirt!» demek... Biz Türkçesini, anlamını bilmeden, her yazıya başlayışta, ezberlediğimiz bu Arapça duayı okurduk.

Bigün, tahta sıra önünde, sallana sallana, «Elem neşrah leke»yi okuyordum. (Sonradan öğrendim: İnşirah Sûresiymiş.)

Biz o küçücük çocuklar, anlamını kavramadığımız, ne. demek olduğunu bilmediğimiz o. sözleri ne diye, nasıl, niçin ezberledik? Kafamızı nelerse doldurdular!..

Beş yaşında bir çocuk...

Ezberledik:

«Elem neşrah leke sadrek. Ve veda'nâ anke viz-

rek. Ellezî enkade zahrek. Ve refa'na leke zikrek. Fe'inne ma'Grusri yusrâ. İnne ma'ai'usri yusra. Fe'i-*zâ* feragte fensab. Ve ilâ rabbike fergap.»

Belki merak etmişsinizdir, Türkçesi şu demek:

«Ey Muhammedi Biz senin gönlünü açmadık mı? Elbette açtık. Belini büken yükünü sırtından aldık. Senin sânını yükselttik. Çünkü güçlükle birlikte şühpesiz bir kolaylık vardır. Öyleyse bir işi bitirince, öbürüne giriş. Ve umacağını yalnız Rabbin'den umut et.»

Ezberlettikleri sûrenin Türkçesini öğretmezlerdi; Türkçesi Arapçasından daha zor olduğundan mı?...

Bu sûreyi okuyordum, son âyeti söylerken,

— Ve ilâ Rabbike fergap! der demez, birden basımdaki fes havalandı. Aman bizim fes elden gidiyor, uçuyor... Bir de baktım havaya, fesim, Hoca'nımın sopasının ucunda... Nasıl da oturduğu yerden, sopanın ucunu, basımdaki fesin püskül ibiğine takıp kaldırdı fesi?

Hoca'nım, ben «fergap!» der demez,

— Fergap, fesini kap! deyip, başımdan fesi kapıp aldı.

Neye uğradığımı şaşırdım. Korktuğumdan, utancımdan fesimi isteyemiyorum da... Şimdi eve gidince annem kıyameti koparır... Hoca'nım aldı desem, inanır mı? O zaman için bana bir fes daha satın alınması, şimdiki zamanda bir eve möbleli pikap alınması gibi bişey...

Ağlaya ağlaya eve geldim. Ağladığımı görsünler istemez, hep gizli gizli ağlardım. Onun için de babam, arkadaşlarına,

— Benim oğlan hiç ağlamaz! derdi.

Eve yaklaşınca, yüzümü gözümü sildim. Anneme çekine çekine,

— Hoca'nım fesimi aidi anne... dedim.

Annem,

— Maşallah, maşallah!... Oğlum «Fergab»a gelmiş... diye sevinçle beni sevip, öpüp okşadı.

Töre öyleymiş, çocuk Kur'an okumayı öğrenip de İnşirah sûresini okurken «Fergap» dedi mi; hoca da, «Fergap, fesini kap!...» der, çocuğun fesini başından alırmış. Böylece çocuğun yetiştiği anababaya bildiriliyor. Şimdiki sınıf karneleri gibi bişey... Bir tepsi börek yada baklava götürülür, Hoca'dan fes geri alınırmış.

Annem, bir tepsi börek yaptı. Hoca'nıma götürdü; ben de fesimi geri aldım.

Annem, bir tepsi baklava götüremediği için çok üzülmüştü; bu üzüntünün ne demek olduğunu, şimdi kendi çocuklarıma anlatamam ki...

BEZ ÇANTA

Mahalle Mektebi uzak... Kış, soğuk, kar... Paltom yok... Üşüyorum, ellerim donuyor.

Annem hâki renkli kalın bezden bir çanta dikti bana. Kitabımı, defterimi çantama koyuyorum.

Soğukta elim üşüdüğünden çantayı tutamazdım, kolumun altına sıkıştırırdım; soğuktan korunmak için elimi de çantanın altına alırdım.

Okul dönüşü eve gelince ellerim sızım sızım sızlar... Bir akşam, eve geldim yine, annem,

— Çantan nerde? dedi.

Eğilip kolumun altına baktım, çanta yok... Yolda, soğuktan elim uyuşmuş, parmaklarım duyarlığını yitirmiş, çantanın düştüğünden haberim bile olmamış. Dönüp baktım, aradım geçtiğim yolları; çanta yok.....

Babam bu olayı, sonraları çok başka türlü anlatırdı:

— Yepyeni bir çanta almıştım... Çok pahalı bir çanta... Çok güzel bir çanta... Sağlam çanta... Üç gözü vardı çantanın.. Hem de kilidi vardı çantanın... O güzelim çantayı taşıdığı ilk gün yolda düşürmemiş mi elleri üşüyüp de... Vah benim oğlum... «Çantan nerde?» diye sorup da kolunun altında göremeyince çantayı, başladı ağlamaya... «Ağlama oğlum, ben sana daha iyisini alırım» dedim. Daha güzel bir çdnta aldım...

Babam böyle anlatırdı; anlata anlata, bu anlattıklarına iyice inanmıştı. Babam, içinden geçenleri, dilediğini anlatıyordu. Dilediği olmuş sanıp, inanarak anlatıyordu. Hiçbir zaman,

— Baba öyle değildi... diyemedim.

O, gülerek anlatırdı, ben de gülerek dinlerdim.

Çoğumuz kendi suçumuzmuş gibi yoksulluğumuzdan utanırız. Ben de yıllarca yoksulluk ayıbımdan utandım, taa yazar olana dek... Çoğunluğun yoksul olduğu ülkede, yoksulluğun değil, varsıllığın daha utanılası olduğunu yazarlığa başlayınca anladım.

Zenginlikten de utanılıp, zenginliğin de gizlendiği zamanlar da olur.

27 Mayıs'tcn biriki hafta sonraydı. Gazete sahibi arkadaşımın Kadülak arabasiyle araba vapurundaydık.

— Kadillağı satacağım... dedi.

— Neden? dedim.

— Utanıyorum... dedi.

— Neden? dedim yine...

— Yoldan geçerken yayalar öyle bir bakıyorlar

ki arabaya, utanıyorum Kadillakta olduğumdan.,.. Bunu satıp, başka bir ucuz araba alacağım...

Bizde, yoksulların içinde varsıllıktan utanılması çok kısa sürer, ancak yirmi-otuz yılda biriki gün...

Bir karlı kış günü bez çantamı yolda düşürünce, babam bana yeni bir çanta almamıştı ama, annem hemen eski bir kalın kumaştan yeni bir bez çanta daha dikmişti.

KOZHELVASI

«Biraz Geiir misiniz?» adlı oyunumda, Misa adlı bir küçük çocuk, babası Mateh Usta'nın yaptığı bir müzik aygıtını sokaklarda satar. Misa bigün satış hesabını babasına tam getirmeyince Mateh Usta kızar. Karısı, Mateh Usta'ya,

— Üsteleme canım, belki çocuk kozhelvası almıştır... der.

Bu oyunu, Almancaya çeviren de, İngilizceye, Yunancaya çeviren de, sanki ağızbirliği etmişler gibi, mektupla bana kozhelvasının ne olduğunu sordular. Ben de mektupla anlattım. Bu kez yine üçü de, «Neden kozhelvası da, başka bişey değil, çukulata filân?...» diye sordular. Bu sorularına cevap veremezdim, çünkü anlatması zor...

Şimdi size anlatıyorum.

Mahalle Mektebinin kapısı önünde satıcılar, yemişçiler vardı. Çocuklar onlardan yemiş alırlardı. Bana evden hiç harçlık verilmediği için, ben o satıcılardan bişey alamazdım. Yokluk, insanı açgözlü de yapar, tok gözlü de, insanına göre... Beni tokgözlü yapmıştı. Ağızlarını şapırdata, şapırdata, macundan

ki arabaya, utanıyorum Kadillakta olduğumdan.... Bunu satıp, başka bir ucuz araba alacağım...

Bizde, yoksulların içinde varsıllıktan utanılması çok kisa sürer, ancak yirmi-otuz yılda biriki gün...

Bir karlı kış günü bez çantamı yolda düşürünce, babam bana yeni bir çanta almamıştı ama, annem hemen eski bir kalın kumaştan yeni bir bez çanta daha dikmişti.

KOZHELVÂSI

«Biraz Gelir misiniz?» adlı oyunumda, Misa adlı bir küçük çocuk, babası Mateh Usta'nın yaptığı bir müzik aygıtını sokaklarda satar. Misa bigün satış hesabını babasına tam getirmeyince Mateh Usta kızar. Karısı, Mateh Usta'ya,

— Üsteleme canım, belki çocuk kozhelvası almıştır... der.

Bu oyunu, Almancaya çeviren de, İngilizceye, Yunancaya çeviren de, sanki ağızbirliği etmişler gibi, mektupla bana kozhelvasının ne olduğunu sordular. Ben de mektupla anlattım. Bu kez yine üçü de, «Neden kozhelvası da, başka bişey değil, çukulata filân?...» diye sordular. Bu sorularına cevap veremezdim, çünkü anlatması zor...

Şimdi size anlatıyorum.

Mahalle Mektebinin kapısı önünde satıcılar, yemişçiler vardı. Çocuklar onlardan yemiş alırlardı. Bana evden hiç harçlık verilmediği için, ben o satıcılardan bişey alamazdım. Yokluk, insanı açgözlü de yapar,.tok gözlü de, insanına göre... Beni tokgözlü yapmıştı. Ağızlarını şapırdata, şapırdata, macundan

renklenmiş dillerini çıkarıp dudaklarını yalayarak horozşekeri, elmaşekeri, macun, fındık, fıstık, çekirdek yiyen çocuklara hiçbigün imrenmedim. Ama yalnız kozhelvasında gözüm vardı. Hiç yememiştim, çok canım çekiyordu. O kadar canım çekiyordu ki, pestemalli, külâhlı kozhelvacının camekânına bile bakmadan, yanından başımı öteye çevirip geçerdim Bigün bir arkadaşım, kozhelvasından ısırıp geri kalanını bana verdi. Umursamazca,

— İstemem! dedim.

Annem öğretmişti; para istemek ayıp, sokaktan geçen satıcıdan bişey alınmasını istemek terbiyesizlik, arkadaşının yediğine imrenip ondan istemek, annemle birlikte sokakta giderken bişey istemek, hele tutturmak, çok çok ayıp...

Bunlardan hiçbirini yapmadım.

Her sabahki gibi erkenden kalkmıştım. Annemle babam daha uyanmamışlardı. Babamın yeleği sedirin üstüne atılmış, sarkıyor ucu. Elimi yelek ceplerinden birine sokup, paralan karıştırdım. İçlerinden bir tane kâğıt yüzparalık aldım. Sonra da bez çantamı alıp çıktım yola... Kozhelvacı orda. Kocaman bir kozhelvası aldım. Tam ısıracakken, itişen iki çocuk üstüme yıkıldı. Elimdeki kozhelvası su birikintisine düştü. Kozhelvasını çıkardım su birikintisinden, ne yapacağım diye bakıp duruyordum. Bana dana önce kozhelvasından bir parçasını vermek isteyen çocuk geldi.

— Bize yok mu? dedi.
— Suya düştü... dedim.
— Olsuuun... dedi.

Verdim kozhelvasını, bigüzel yedi.

Eve dönüşümde, babamm cebinden gizlice para aldığımı unutmuştum bile...

Babam çok yumuşak bir sesle,

— Oğlum, paranla ne aldın bugün bakayım? dedi.

— Ne parası? dedim.

Der demez de, aklım başıma geldi; yelek cebinden aldığım yüz parayı ansıdım. Başımı eğdim, hiç sesimi çıkarmadım. Çünkü konuşsam ağlayacaktım.

Annem,

— Ültelleme çocuğa, belki kozhelvası almıştır... dedi.

Ben yeleğin cebinden parayı alırken, annemle babam yorganın altından beni gözetlerlermiş. Sonra annem ardıma düşmüş, mektebe dek gelmiş arkamdan, kozhelvacıdan, kozhelvası aldığımı görmüş...

Annem de babam da, bir suçumu yakalarlarsa hiç yüzlemezler, çok önemsiz bişeymiş gibi söyler geçerlerdi. Ne de iyi yaparlamış! Etkisi daha büyük oluyor. Baksanıza, kırk yıl sonra yazdığım oyuna bile o yüzden girdi kozhelvası...

MELEKLER

Beşbuçuk yaşımda olacaktım, babam bir ramazan gecesi beni evimizin az ilerisindeki camiye teravih namazı kılmaya götürdü.

— Önündeki büyükler ne yaparsa sen de öyle yaparsın! dedi.

Teravih namazı bu, kıl kıl bitmez... En arkadaki safın gerisindeydim. Yattık, doğrulduk, kalktık... Yattık, doğrulduk, kalktık... Kaçıncı rekâttaysa ben

bir secdeye varışımda, başımı halıya dayayıp bir daha kalkamamışım, uyuyakalmışım...

Namaz bitince, beni camide aramışlar da bulmuşlar. Babam kucağına alıp eve getirdi. Bunu sonraları sıksık anlatır gülerdi.

Bir Cuma günü de beni başka bir camiye götürdü. Öğle namazından sonra bir adam Kur'an okudu. Çok güzel okumuş. Babam o adamla tanıştı, bizim eve getirdi. Adı: Galip, Ali Galip... Benim Galip Amcam oldu...

Galip Amcam bir roman: Arapça, Farsça, Fransızca ve yüksek matematik bilen, şiirler yazan bir rüfaî ve kadirî dervişi... Zamanına göre çok devrimci, ilerici bir adam olduğu için, ne hocalarla, ne şeyhlerle uyuşabilirdi; buyüzden işi gücü de yoktu. Hem de hattat'tı, hem de beste yapardı, hem de marş bile bestelerdi.

Beni Galip Amcam okuttu. İlkin ondan okuma - yazma öğrendim, sonra Arapçaya başladık; Emsile, Bina, Maksut... Sekiz yaşımda hafız oldum...

Hafız oluşuma babam çok seviniyor, benimle övünüyor, annem de buna çok kızıyordu.

Cübbe giydirdiler, başıma sarık sardılar. Kasımpaşa'da Uzunyol yanındaki Büyük Cami'de öğle namazlarından sonra Kur'ân okurdum, beni dinleyenler ağlarlar, tecvit bilmeme de şaşarlardı.

Büyük Cami'de Kur'an okumuştum yine bigün... Benimle konuşan müezzin,

— Cuma namazına neden geliniyorsun? Cuma günü bu cami meleklerle dolar, bu kubbede melekler uçuşur... dedi.

Uçuşmak eylemi, kafamda kuş çağrışımı yarattı Melekleri, süslü, güzel, kocaman, uzun ve renkli

kuyrukları olan somut kuşlar sandım. Ondan sonra gittiğim cuma namazlarında hep sordum:

— Galip Amca, melekler nerde?

Galip Amcam, meleklerin görünmediğini anlattı.

Annemin, kızkardeşimin ölmemesi için yakarışlarını duymayan Tanrının Melekleri görünmüyordu,

DALGA GEÇMEK

Artık okul yok. Galip Amcam okutuyor beni. Mahalle Mektebi'ne göndermiyorlar.

Geredeli Derviş Ali Galip, Kasımpaşa'nın Çürüklük Tekkesinde bir küçücük odada yatıp kalkıyor, küçük, pis, tahtakurulu bir oda... Bu odada O'ndan ders alıyorum. «Hüsn-ü hat» öğreniyorum, yani güzel yazmak, kaligrafi... Hesap, hendese, (aritmetik, geometri) öğreniyorum. Arapça dersine başladık: «Nasara, yansıru, nasran ve hüve nasırun, vezâke mansurun... Lem yansur, lemma yansur...» öffff!...

Tecvit dersi «Bir harf-i cerrin.. Makablinde Şümulü yoktur., idgam-ı maalgunne.. idgam-ı maalşemsiye... İki elif miktarı temdidi lâzımdır.....» Öfff! Patlıyorum, boğuluyorum...

Çocukluğumu hiç yaşamadım. Çember çevirmedim, zıpzıp, bilya alamadım elime. Uçurtma uçurmadını. Elbende, sobe, körebe, birdirbir.uzuneşek, kovalamaca oynamadım... Hiç, hiçbişey... Çocuk olmuş tek günüm yok yaşamımda... Oysa öyle severdim ki koşup oynamayı...

Ders biter. Galip Amcamın odasından çıkarım.

Çürüklük'ten Kasımpaşa'nın Yahyakâhya mahallesindeki evimize giderken yollarda, arsalarda,

çayırlarda oynaşan çocuklara özenle, imrenerek bakardım. Hem yürür, hem dalga geçerdim. Büyüyorum, zengin oluyorum... Biçok odalı bir evim oluyor. Odalardan birine benden başka hiçkimse giremeyecek. Çünkü bu oda oyuncak doludur, türlü oyuncaklar, rayları üstünde giden trenler, kurunca yürüyen otomobiller, leğen içindeki suda kendiliğinden giden motorlar, mileler (bilya), zıpzıplar, cicozlar, gazozlar, çemberler, .elişi kâğıtlarından fırıldaklar, balonlar, uçurtmalar...

Koca adamın oyuncaklarla oynaması ayıp olacaktı. Onun için kimse görmesin diye oyuncak dolu odamın kapısını içerden kilitleyecektim...

Bu kuruntu içinde eve gelirdim. Çocukluğumdan kalmadır, dalga geçmesini severim, insanı avutur, boşaltır, rahatlandırır. Sanat da bir bakıma dalga geçmektir; kişinin özleminin dışa vuruluşu...

YARABBİ ÇOK ŞÜKÜR

Galip Amcam nargile tiryakisi. Dadandığı kahvaneler var. Kimileyin dersleri de kahvanede yapıyoruz. Günde beş saat, altı, yedi saat kahvedeyiz. Altı yaşında bir çocuğun çilesi bu... Öğleleri çayla simit yiyoruz. Pek seyrek olarak babam o sabah Galip Amcama elli kuruş vermişse, piyazcıya gittiğimiz de oluyor.

Uzunyol üstünde, Büyük Cami karşısınaa Hasan Efendi'nin bahçeli, küçücük kahvesi... Kchveci Hasan Efendi, kahve telvelerini, demlikteki çay artıklarını, bulaşık sularını, kahvenin küçük bahçesindeki sarmaşıkların, akşamsafaiarının, boru çiçeklerinin dibine döker, onları sular. Bahçeyi yoldan, çu-

buk tahtalardan yapılmış bir kafes perde ayırır. Bu çubuk kafesi, sarmaşıklar, akşamsafaları, boruçiçekleri sarmıştır. Sabahları açan, uçuk mavi, hafif mor, pembe, dumanlı ak boru biçimi çiçekler, akşama doğru günlük işlerini bitirmiş gibi kapanırlar. Bahçenin bir köşesinde, çardağı gölge salan bir de asma vardır.

Gözümün kadr'ı içindeki görüntü şu: dengesiz, ayakları sallanan eski tahta masanın üstünde, çatlaklarına kirler dolmuş, dörtgen bir mermer parçası. O mermerin üstünde iki elimi görüyorum, iki küçük el... Sağ elimde timsah markalı kurşunkalem, sol elimin altında defter... Defterin az ötesinde sarı madenden şekerlik. Şekerliğin yanında, içinde karasineklerin oynaştığı boş çay bardağı, yanda tartrlı kaşık... Çay kaşığının sapında, sırtından güneş aoğmuş iran aslanı çökertmesi... Fon'da, Galip Amcamın kalın kahverengi aba cübbesinin açık yakası... Güliver'in önünde cüceyim. Zaman donup kalmış gibi, çocukluk filmimin sekansından bu kadr öylece duruyor şimdi önümde...

Fon müziği de var; Galip Amcamın nargilesinin tokurtusu...

— Ketebe'yi çek!

Çekiyorum:

— Ketebe, yaktübü, ketben ve hüve kâtibün vezâke mektubun... lem yektüp, lemma yektüp...

— Bab'ları say!...

— Zekere'nin ism-i faili?

Sıra hesaplara gelince soruları kolaylıkla cevapiandıramıyorum, düşünüyorum, düşünüyorum... Bana saatler geçiyormuş gibi geliyor. Ah bir akşam olsa

da kurtulsam, Uzunyol boyunca dalga geçerek yürüsem, eve gitsem...

Ben düşünedurayım, Galip Amcam, çevresini alan hayranlarına kendi yazdığı tasavvuf şiirlerini -okuyor:

Ey rtefs-i emmare nene mağrursun,
O! ulu Mevlâya heaiyyen nen var
Dünyaya gelmişsin, ben benim dersin...
Ol ulu Mevlâya hediyyen nen var

Karşısındakilerin sözlerini anlayıp anlamadıklarına hiç önem vermezdi; başkaları için değil, kendisi için, konuşmak için konuşurdu. Onlara, Sokrat'tan, Eflâtun'dan, Aristo'dan anlatırdı. İbn-i Haldun der, Hafız der, Mevlâna der... Ben bunları peygamberlerden sanırım. Dinleyenler de kimler: Bahriyede bir çarkçı, bir mescidin imamı, bir mübaşir emeklisi, bir arzuhalci, bir gezginci satıcı, bir hurdacı, kahveci Hasan Efendi...

Birara aklına gelirim, yani korktuğum başıma gelir:

— Ne oldu? Müelies-i mütesaviyüladla'ı çiz-< din mi? (Eşkenar üçgen demektir).

— Çizdim.

— Adlâ'ı (genleri) ve üç zaviyesi (açısı) birbirine müsavi olan müsellese ne denir?

— Müselles-i mütesaviyüladlâ...

— Peki, bak bu çizdiğim zaviyelere ne derler?

— Zaviyetan-ı mütecaviretan-ı dahiletan... (içters açı)

Dinleyenler şaşkınlık içinde, kimisi de dua okuduğumu sanarak,

— Maşallah, maşallah!., der.

Galip Amcam,

— Yaz! der.

Bir denklem yada matematik problemi yazdırtır. Ben düşünmeye dalarım. Galip Amcam da konuşmasına dalar. Gerçekte düşünmüyorum, düşünürmüşüm gibi yapıyorum. Sözde deftere yazdığım problemi çözümlermişim, ne yapacağımı düşünürmüşüm gibi, başımı sağa yukarı çeviriyorum. Yüzüm duvara dönük... O duvarda dünya güzelinin taşbasma renkli resmi var. Onun yanında İran Şahıyla karısının resmi, İmparatoriçenin boynunda altı dizi inci gerdanlık. Kadın bana çirkin geliyor. Oysa Şah, dünya güzelini alabilirdi. Dünya güzeli de güzel değil bence... Galip Amcamın gür sesiyle konuşmasını, anlamadan dinliyorum. Uyku bastırıyor iyice... Dünya güzeli...

— Yaptın mı?

Galip Amcamın sesiyle kendime geliyorum. Hayır, yapamadım. Galip Amcamın iki kaşı arasındaki üç çizgi, daha derinleşip, daha gölgeleniyor...

Babam gelir, alır beni kahveden... Kimi akşam babamla Kasımpaşa pazarına gideriz. Pazarda, bayat ekmek, fırındaki ekmekten on para ucuza satılır. Babam cebinden çıkardığı büyük renkli yazmaya koyar ekmeği. Üç beş kez bana dondurma aldığını da unutamıyorum. Tekerlekli dondurma sandığı önünde, ayaklı cam bardakta yemiştim dondurmayı... Galiba kırk paraya idi. Çok pahalıymış.

«Sultan Abdülhamlt Efendimiz zamanında kırk parayla insan en iyi lokantada etlisiyle, tuzlusuyla, tatlısıyla yemek yerdi» diyor babam.

Evimize, yani o tek odamıza döneriz. Yere sof-

ra bezini yaymak, üstüne sofra tahtasını, onun üstüne de siniyi koymak benim görevim. Sinimiz bakır değildi, mavi emaye... Kenarlarında da renkli çiçekler vardı... Sevdiğim, beğendiğim, belki de biraz cık övündüğüm tek eşyamız bu mavi emaye siniydi. Komşularımızın böyle güzel sinisi bile yoktu.

Sofraya, bağdaş kurup otururuz. Yere şerif sofra örtüsü dizimizin üstüne alınacak ki, kırıntılar yere dökülmesin. Böylece sofra bezi, peçete işlevi de görür.

Annem sininin ortasına yemek dolu bakır sahanı koyar. Hepimiz, ortadaki o sahandan, aynı tabaktan yeriz, ama komşularımız gibi ellerimizi daldırmayız tabağın içine. Annem evimize kaşığı, çatalı sokmuştur. Oysa komşularımız, parmaklarını çatal yerine kullanırlardı.

Çok zaman yemeğimiz bir türlüdür, etsizdir, ençok da kuru fasulyedir. Fasulyeden hiç bıkmayız. Yanında salata, cacık olabilir kimileyin. Sofradan kalkılırken, «Yarabbi çok şükür!» denilecek; yoksa insan ne denli çok yese doyduğunu anlamaz. Ama iki kuru lokma da yense, sonunda «Yarabbi çok şükür!» dedin mi, karnın öyle doyarmış ki...

Yemeğe konuklarımız gelmişse, konuklarımız için annem türlü yemekler, tatlı yapmışsa, o zaman yemekten sonra, sofradan kalkılmadan dua edilir. Ellerimizi yukarı kaldırırız. Galip Amcam varsa o, o yoksa babam dua okur. Dua bitince ellerimizi yüzümüze sürerken «Amin!» deriz. Konuklar da babama, «Allah kesene Halil İbrahim bereketi versin!» derler. .

Akşam sofrasından kalkınca sofra tahtasını sedirin üstüne koyarım, önüne bağdaş kurarım. Sof-

ra tahtası artık benim yazı masam olmuştur. İsraf olmasın, çok petrol yanmasın diye beş numara gaz lambası söndürülür, idare lambası yanar. Ölü gözü ışıklı idare lambası, bana masa olan sofra tahtasının üstünde, Galip Amcamın verdiği ödevleri yaparım. Uyku bastırır iyice, başım bikaç kez sofra tahtasına çarpar. Annem,

— Hadi yat oğlum artık... der.

CİMNASTİK DERSİ

Bir akşamüstü, Köprü iskelesinden, o küçücük Haliç vapurlarından birine bindik. Galip Amcamla vapurun ikinci mevki alt salonundayız.

Hemen orada yolculardan konuşacak birilerini buluverdi. Anlatıyor:

— Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri, müritlerinden birine üç tane halı vermiş. «Bunları Ahmed-ir-rüfal kardeşime götür!» buyurmuş. Derviş yüklenmiş üç halıyı, düşmüş yollara... Koca Anadolu'yu birbaştan birbaşa geçip Ahmed-ir-rüfâî Hazretlerine gidecek... Aç, yorgun, perişan... Kendikendine, «Satarım halının birini, ikisini götürürüm. Nerden bilecek üç halı olduğunu?» demiş. Satmış halının tekini, yolluk yapmış... Bir zaman sonra yine parasız kalmış... «Nereden bilecek iki halı olduğunu, satarım birini daha» demiş kendikendine. Onu da satmış... Aylardan sonra, sırtında tek halı, Ahmed-ir-rüfaî Hazretlerinin huzuruna varıp etek öpmüş. Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerinin hediyesini vermiş. Ahmed-ir-rüfal Hazretleri, yanı başındaki pencereyi açıp seslenmiş: «Ya Hacı Bektaş kardeş, bana sen bir halı im gönderdin?»

Pencere dışından ses gelmiş:

«Bir değil, üç halı gönderdim kardeş...»

Aylarca aç susuz yollarda perişan olan derviş dayanamamış, şöyle demiş:

«Ulan koca pezevenkler, madem birbirinize bu kadar yakındınız da, neden halıları pencereden uzatıp vermediniz, bana aç susuz bunca yol teptirdiniz, bir de günaha soktunuz, beni halı hırsızı ettiniz?...»

Bu «koca pezevenk» sözü pek geçerdi konuşmalarında, yalnız o değil, başka tekkeliler de sıksık söylerlerdi; yüce, ulu bir makam, mevki, rütbe gibiydi «koca pezevenk»lik.

Abdülkadir-i Geylâni Hazretlerinden aniatıyor,- Sokrat'tan, Eflâtun'dan («Felâtûn» derdi) anlatıyor.

Galip Amcam, herbiri hikmet dolu, yüzlerce özgün fıkra bilir, yeri gelince anlatırdı.

Çok tatlı anlatıyor olmalı ki, dinleyenler ağzının içine bakıyorlar.

— Ne derin adam!... diye fısıldaşıyorlar.

Aman! Vapur Kasımpaşa iskelesine çoktan yanaşmış. Fırlıyorum merdivenden... Vapur iskeleden kalkmış bile. Galip Amcam atlıyor vapurdan, bana da iskeleden sesleniyor:

— Atla, atla çabuk!

Galip Amcam «Atla!» dedi mi, atlamamak olmaz. Gerildim atlamak için... Vapurdaki yolcular tuttular. Yoksa atlayacaktım, ama iskeleye değil, denize. Çünkü vapur iki-üç metre açılmıştı iskeleden...

Vapur Halic'in bütün iskelelerini dolaştı. Vapurun memuru, Yemiş iskelesi memuruna beni teslim etti. Gece bastırmış, karanlık... Başka bir vapura aktarma edip Kasımpaşa'ya geldim. Galip Amcam iskelede beni bekliyor. Çok kızmış, köpürmüş, bağırıyor bana. Eve gelince,

— Bundan sonra, diyor, sana jimnastik dersi de vereceğim. Eğer jimnastik yapsaydın vapurdan iskeleye atlayabilirdin. Yirminci asırda herkes jimnastik yapmalı... Yarın sabahtan tezi yok, jimnastik derslerine başlayacağız. '

Babam, bu, jimnastik sözüne çok bozuluyor.

— Jimnastik de neymiş, çalışsın derslerine. Arabî, Farisî öğrensin.

Amcam,

— Terbiye-i ruhiyye ile terbiye-i bedeniyye birlikte olacak! diyor.

Babama göre cimnastik, domuz eti yemekle, şatap içmekle bir, tastamam kâfirlik...

Cimnastik dersleri sözde kaldı. Acaba Galip Amcam nasıl cimnastik yaptıracaktı bana? Sırtında kalın kahverengi, yakası yağlı aba, başında arakiye denilen keçe külahı, yeşil sarık, ayağında mest-lastik... Yaz kış böyle... Sabahları ne yerdi bilmem, öğleleri bir simitle çay... Aradabir başka tekkelere gidip lokma ettiğimiz (yemek yediğimiz) olurdu.

İLK ÖĞRETMENLİĞİM

Biyandan çok şeyler biliyordum, biyandan hiç bişey... Galip Amcam bigün bizim evde,

— Saat oniki oldu, ben artık gideyim... deyince.

— On üç olsun da öyle gidersin Amca! demiştim.

Bir güldüler, bir alay ettiler ki benimle. O zaman kullanılan alaturka saat, onikide biter, onüç olmazmış... Eski saate göre, tam onikide akşam olurdu.

Bir yasa mı çıkmış, ne olmuş, yoksa Mustafa Kemal mi buyruk vermiş: Bütün imamlar sınavdan geçeceklermiş. Sınavı veremeyenlerin imamlığı alınacak. İmam efendileri bir telâştır aldı.

Kasımpaşa pazar yerinin dibinde bir caminin imamına haftada elli kuruşa ders vermeye başladım: Tecvit ve Arapça... Adam Emsile'yi öğrendi, -yani ezberledi ama Bina'yı bitürlü sökemedi.

Öğretmenliğimden haftada elli kuruş aldığım o zaman, evimizin aylık kirası yüz kuruştu.

Galip Amcam da bir deniz binbaşısına matematik, cebir dersi veriyormuş. Binbaşı bir akşam yemeğine çağırmış bizi... O ev bana saray gibi gelmişti. Papağanı ilk o evde gördüm, konuştu da... Sokak kapısının her çalmışında papağan, «Kim ooo?» diye sesleniyordu.

Galip Amcam o evde Nesimî'den şiirler, Niyazi-i Mısrî'den, Ruhî-i Bağdadî'den kasideler, Pir Sultan Abdal'dan ilâhiler okudu. Sonra kendi bestesi ve kendi yazdığı tekke şiirlerini söyledi.

Deniz binbaşısı bana bir cebir muadelesi (denklem) verdi, çözümledim. Bir tane daha verdi, onu da çözümledim, bir tane daha... Onu da yaptım. Küçücük bir çocuğun bu zor denklemleri çözümlemesine pek şaşan, bunu bir tanrısal mucize sayan Binbaşı ağlamaya başladı, basbayağı ağlıyordu. Koca adam karşımda ağlayınca, tutamadım kendimi, ben de ağlamya başladım. Galip Amcamın kulağına eğilip,

— Yanlış mı yaptım muadeleyi? dedim.

Güldüler, güldüler...

HÜKÜMET MEKTEBİ

Annemle babamın en büyük çatışması benim yüzümden oldu. O günlerde hükümetin resmî okulları daha yeni yeni yayılıyor; «Mekteb-i İptidaiye», yada «İptidaî Mektebi», bugünkü ilkokullar.

Annem,

— Ben oğlumu hükümet mektebine" vereceğim... diyordu.

Babam,, hükümetten olan, hükümetten gelen herşeye karşı. O beni hafız yapacak, derviş, hoca yapacak, sarıklı hoca...

Zorba babamın hiçbir dediğinden çıkamayan annemin, dayak tehlikesini bile göze alarak, ilk direnişi bu konuda oldu.

— Çocuğu softa mı yapacaksın?

Böyle diyen annem, beş vakit namazını kılar, bir gün bile orucunu kaçırmazdı.

Galip Amcam da annemden yanaydı, ilkokula gitmeliydim.

Annem günlerce,

— Oğlum hükümet mektebine gidip büyük adam olacak! diye boşuboşuna ağlayıp durdu. Her zamanki gibi, sonunda babamın dediği oldu.

O zaman «tenassur» diye bir söz vardı; Türkçesi «Nasranileşmek, yani Hıristiyan olmak» demek. Babama göre hükümet mektebine gidenler tenassur ediyorlardı, kâfir oluyorlardı.

Ben annemden yanayım, annem olduğu için bir, bir de Arapça zor geldiğinden...

O günlerde Farsça derslerine başlayacaktık; Galip Amcam, babamın bu davranışına kızdığından mıdır nedir, Farsçadan vazgeçip bana Fransızca öğretmeye başladı.

KARADERİLİ YAKINLARIMIZ

Özyaşamımda karaderill kadınların önemli, büyük yeri vardır. Sırası geldikçe onlara değgin anılarımı anlatacağım.

Çocukluğumda İstanbul'da zenciler çoktu. Varlıklı olsun, yoksul olsun, yaşıtlarımın hemen hepsinin yaşamında zenciler yer almıştır. Aşağı-yukarı bu anılarımı yaşadığım günlerden üç yıl sonra Ahmet Rasim, Resimli Ay Dergisinde (Teşrinievvel 1340 - Ekim 1924) «Tükenmiş bir soy» başlıklı yazısında, İstanbul'daki zencileri şöyle anlatıyordu:

«. . . . .Bir zamanlar İstanbul'da siyahilerden (bacı), (dadı), (sütnine), (mama dadı) namlarıyle bambaşka bir soy vardı.

Ben siyah, beyaz ticaretinin hemen sonlarına yetiştim, bilirim. Mısır, Trablusgarp, Habeş, Yemen, özellikle siyahi, Habeş ticaretiyle uğraşır, İstanbul'un Atpazarı,, Fatih dolaylarında, Tophane'de Karakaş mahallesinde birçok esirci evleri bulunurdu.

. . . . .Öyle azgörülmüş güzellikte çerkez kızları bulunurdu ki, bunlar satışlarda bin, binbeşyüz sarı altına alınıp verilirdi. Beyazlar, genellikle siyahlardan daha çok para ediyordu.

. . . . .Çok iyi bilirim, annem, adını «Nısf-ı şeb (Geceyansı)» koyduğum on-onbir yaşlarındaki bir siyahî yavruyu oniki altına satın almıştı.

Siyahî esir, bazen bir baht işi olarak evlenir, çoluk çocuk sahibi olurdu. İşte o zaman da sütninelik başlardı. Bacı'lık, dadı'lık, dadı efendilik, ocağı terketmeyenlerin son mertebeleriydi. Gerçekten bir bacı, bir dadı, eski düzenli ailelerimizde evin hanımından sonra sözü ençok geçen, egemen, evin

tabiî kişilerinden biri sayılırdı. Aaiiede bütün çocuklar, bu ikisinin eğitimi ve koruması altında yetişirdi. Anasını saymayıp bacısından, dadısından, sütninesinden çekinen çocuklar, hatta gençler vardı, hem de pek çoktu...

İşte size kısaca yaşam ve geçimlerini bildirdiğim bu kara soy bugün tükenmektedir.»

Arap kadınlar (zenciler) yılm bir günü, sanırım, Mayısın bir günü, bayrama benzer bir tören yapıyorlardı; belki çocuk yaşta Türkiye'ye getirildikleri anayurtları Afrika ülkelerinin dinsel, geleneksel törenleriydi bu. Kent dışında bir yerde yapıyorlar bu işi, İstanbullu kadınlar da o gün yemekler yapıp, karaderili kadınların ilkel gösterilerini seyre gidiyorlar...

Sünnetimde bana deve biçimi hokka hediye eden kadınla annem de gidecekler karaderili kadınların dinsel-geleneksel törenine. Babam izin verdi. Annem, babamın müsaadesi olmadan sokak kapısı dışına çıkamazdı.

Annem çok iyi bilir:,Babamın huyudur, izin verdi ama, yine de bunu burnundan fitil fitil getirecek...

Nereleriydi o gittiğimiz yerler? Böyle geniş çayırlık, ağaçlık, bayırlık bir yer. Bidolu, bidolu, bidolu zenci kadınlar... Ortada, öbek öbek toplanıp, şaşılası sesler çıkararak dönmeye, tepinmeye başladı-Jar. Zıplayıp döndükçe, dönüp teplndikçe kendilerinden geçtiler. Çığlıklar atmaya başladılar. Onların bu coşup kendinden geçme hallerine «babaları tuttu» denirdi. İnatla direnip ağlayan çocuklar için söylenen «babası tuttu» deyimi o olaydan çıkmıştır.

Sonra «trans» haline gelip, ağızları köpürerek,

«Lu lu lu» sesleri çıkarak, herbiri ayrı ayrı bir yerlere dağıldılar.

Bir ağaç gölgesinde çayırda oturup dolma, kaynamış yumurta, irmik helvası yediğimizi ansıyorum. Annem diken üstündeydi, başına gelecekleri bi|irimş gibi tedirgindi. Hiç içine sinmemişti. İkidebir «Kalksak artık, gitsek eve, geç kaldık» diyordu. İkindiye doğru zenci kadınlar ellerinde dallar, kökler, otlarla, dingin ve suskun bir halde döndüler kırlardan, tepelerden. Dağlardan getirdikleri bu şeyler çayırda yakılıp tütsüler yapıldı. O kökler, dallar, otlar ilâç olarak satın alındı.

Sonra döndük eve, Akşam ezanı okunurken, biz evin kapısından içeri giriyorduk. Annemin suçu, akşam ezanı okunmadan önce evde bulunmamasıydı. Bir kadın akşam ezanını sokakta duyamazdı. Babam annemi döverken, müezzin daha ezanı bitirmemiş, bağırıyordu:

— Hay-yi-alel-felâââh.. Hay-yi-alel-felâââh!

Türkçesi şu demek: «Haydi mutluluğa! Haydi kurtuluşa!...»

Minarelerden, «Haydi mutluluğa, haydi kurtuluşa!» çağrıları yükselirken, babamın dövdüğü annem de ağlıyordu.

Kan, kan, kan... Annemi hastaneye kaldırdılar. Söz olarak bana söylenmeyenin ne olduğunu sezinledim; gebe olan annem dayaktan sûnra çocuğunu düşürmüştü...

İkinci dayak olayı çok, çok daha acı... Müslüman kadının saçının tek telini, kocasından, babasından, kardeşinden başka hiçbir erkek göremez. Elinin bilekten bir,parmak yukarısı da öyle... Bileğini, saçının tek telini bir yabancı erkek görürse, o

kadın kocasından boş düşer, yani evli sayılmaz, kocasından boşanmış olur.

Annem, herşeyiyle, her bakımdan güzel kadındı, çok güzel..... Sesi, yüzü, huyu, söyleşmesi, herşeyi... Yalnız boyu kısaydı.

Babam, eşi bulunmaz iyiyürekli, merhametli, ama çok kızgın, hiddetli, coşkun, çok da kıskanç, çok da gerici bir adamdı. Bütün yaşamında takvimin iki yüzyıl gerisini yaşadı. Anneme yaptığı her kötü davranıştan sonra büyük pişmanlık duyar, ama bunu da açığa vurmayı, kendine yediremezdi. Annemi sonsuz, aşırı seviyordu.

Annem kara bir çarşaf içinde sokağa çıkardı. Sık dokulü kara peçesini hiç kaldırmazdı yüzünden. Babamla birlikte sokağa çıkarlarsa, ki pek seyrek olurdu, yanyana yürüyemezlerdi; babam iki eli arkasında, bastonu da dirseğinde asılı, ya arkasında bağlı iki eli arasında, hızlı hızlı önden gider, annem onu arkadan izlerdi.

Annem, yemeni oyası işlediği renkli iplik kukalarından alacak. Pazar girişindeki dükkânlardan birine girdi, beni elimden tutuyor. Babam da arkamızda. Tuhafiyeci ya Rum, ya Yahudi... Annem istediği şeyi söyledi. Satıcı camekândaki kukaları gösterdi. Dükkânın içi loş. Annem eğildi, sık dokulu peçe altından iyice göremediği için, eifyle peçesini aralayıp öyle baktı cam altındaki kukalara... İşte annemin ikinci büyük suçu da bu. Nasıf bir yabancı erkeğin yanında peçesini açar? Hem de Müslüman -olmayan bir yabancının yanında... Oysa annem, peçesini eliyle aralayıp eğilmiş, kukaya bakmıştı.

İşte bu suçu yüzünden annemi dövdü babam,

BÜYÜK BİR KÂŞİF

Kiracısı olduğumuz odanın sokağa bakan ikt penceresi var. Bozuk kaldırımlı sokaktan, çok dar olduğu için, at arabası geçemez; otomobil o dolaylara hiç girmemiş o zamanlar. Kaldırımın kıyısı bokiudere. Derenin bir yanı, karşı bostanın paslı tenekeleriyle kaplı bir tahta perde.

Akşamüstleri sedire oturur, pencereden bakar, babamı beklerdim. Benim için günün en güzel zamanı. Nasıl önemsiz, değersiz bir zaman, bir yaşama süresi, ama en ince ayrıntılarıyle kafamda. Pencere camının dışında kafes var, bu kafes hiç açılmaz.

Kavşamış, eskilikten rengi esmerleşmiş, damarları lif lif çıkmış pencere tahtasına çenemi dayıyorum, kafesin arkasından gökyüzüne bakıyorum. Kafesin arkasından seyrettiğim herşey, kafesin eşkenar dörtgen çerçeveleri içinde dilim dilim görünüyor. Her akşam bu saatte, bulut bulut kargalar gökte döne döne çığrışıp yuvalarına giderler. Kargaların o düzenli uçuşlarına şaşar kalırım. Gökyüzünün kızıllığı gittikçe küfrengine dönüşür. O saatlerde ben hep aynı şeyleri düşünürüm; çok önemli bir iş yapmak, bir keşifte bulunmak... Ama keşifler konusunda öylesine bilgisizim ki, hiç, hiçbişey bilmiyorum. Toprağı kazsam, diyorum kendikendime, sonra o çukurun içinde ocak yaksam, ocağın üstüne bir tencere yemeği koyup toprağı örtüp, çukuru kapasam... Kimbilir ne olur, nasıl bişey olur? Çenem, pencerenin iç tahtasına dayalı. Çenemi tahtaya bastırıp dalga geçmek çok hoşuma gidiyor. Kafesin arkasından gökyüzünü dilim dilim görüyo-

mm. Kargalar gaklayarak döne dönüşe yuvalarına gidiyorlar. Bin tencere yemek ne olur toprağın altında? Ateş de yanar boyuna... Hiçkimsenin aklına gelmemiştir böyle bişey, gelse denerlerdi elbet... Yemek kaynar, kaynar, sonra açarım bir çukur yine... Ama çok derin, çoook... Kimbilir ne vardır bu yerin altında? Derinlere inerim iyice. Bizim beş numaralı gaz lambası var ya, yakarım lambayı, kazdığım çukurun ta dibine bırakırım. Sonra üstüne de bir kapak koyarım ki, lambanın şişesi kırılmasın-, iamba sönmesin. Yanan lambanın üstünü bir tahta kapakla örttükten sonra, çukurdan çıkan toprakları dökerim üstüne, çukuru örterim. İçerde lamba yanar boyuna, gaz bitene dek yanar. Ama ne olur acaba? Belki... Belkisi var mı, kesinlikle patlar yerin altından. Çok şaşılası şeyler olur. Bir büyüsem, ben neler yapacağım... Ne buluşlarım olacak! Böyle şeyler büyüklerin aklına gelmiyor hiç... Büyükler çok ciddî. Sabah işlerine gidip akşam evlerine dönüyorlar, yiyorlar, içiyorlar, konuşuyorlar, kavga ediyorlar... Ama benim tasarladıklarımı düşünmüyorlar ki...

Çenem, pencere çerçevesinin iç tahtasına dayalı... Tahta eskimiş, esmerleşmiş, damarları iplik iplik dışarı fırlamış. Tahtanın fırlak, sert damarları üstüne çenemi bastırıp oynatarak, kafes dilimlerinin arkasından kargalı gökyüzünü seyrederken dalga geçmek... Yeni yeni buluşlar, buluşlar!...

Çat, çat, çat! Bu babamın kapı çalışı, belli, sert, kızgın kapı çalış; kapı tokmağı üç kez kızıyor: Çat. çat, çat...

Koşup kapıyı açıyorum. Babam kızgındır ama, durup dururken değil. Evden çıkarken de güleryüzüdür, eve girerken de... Ben kapıyı açacağım, annem

karşılayıp, babamın elindekileri alacak güleryüzle... Babam, beni öpecek önce... Annemi de öpecek, ama cnu odada öpecek, odada, bunu kimseye söyleyemem; söylenmezmiş başkalarına, ayıp olduğunu öğrendim.

VONA'NIN ANNAÇ KÖYÜNDEN

Annem, Ordu ilinin eskiden Vona denilen Perşembe ilçesinin Annaç köyünden... «Vona» Yunanca bir kelimedir. «Ghona» gibi okunur, «burun» demek. Çünkü Perşembe iki burun arasında, eşsiz güzellikte bir koydur.

Büyükbabam Mehmet «muvazzaf» askerliğine gittikten iki ay sonra annem doğmuş. 1900 olacak, ya iki yıl önce, ya bir yıl sonra... Dört yıl büyükbabamdan ne haber, ne mektup gelmiş. Dört yıl sonra kendisi gelmiş Annaç köyüne... Gelmiş ki, üç buçuk yaşında bir kızı var, Hanife adında... Hanife'sini ilk görüyor. Ama çok zaman kalamıyor köyde, bir süre sonra büyük babamı, ihtiyat askeri olarak alıp götürüyorlar. İhtiyat askerlikten köyüne dönüşünde Hanife beşbuçuk yaşındadır.

Annemin annesi ikinci çocuğuna gebe kalınca, işe güce koşamaz, dağa, "davara bakamaz, odun kesemez, mısır tarlasını çapalayamaz, pazara gidemez oluyor.

Pazara gitmek ne demek bilir misiniz? (1959'da oralara gittiğimde öğrendim) Annaç köyünün kadınları dağdan odun kesip yüklenecekler sırtlarına, dağ dağ, bayır bayır, tepe tepe, dere dere, o engebeleri aşıp, kese yoldan Ordu'ya varacaklar, Ordu pazarında sırtlarında getirdikleri odunları saî>p, çul

çaput, gaz, tuz alıp dönecekler köye yine o yollardan... Gittikleri yol ne kadar? (Perşembe - Ordu arasını, biz 1959'da otobüsle üç saatte gitmiştik...)

Anneannemin bir çocuğu altı yaşında, bir çocuğu memede... Buyüzden dağdan odun kesip Ordu pazarına satmaya götüremiyor. Büyükbabam yoksul mu yoksul; dört yıl «muvazzaf», iki yıl da «ihtiyat» askerlikten sonra tüm yoksul düşmüş.

Kadın dediğin nedir ki, tarla gibi, çapa gibi, nacak gibi, yük hayvanı gibi bir üretim aracı; onlardan bir üstünlüğü işi kendiliğinden görmesi. Büyükbabamın atı arabası, danası davarı, sığırı sığırtmacı yok ki... Buyüzden iki çocuklu anneannemin üstüne bir daha evleniyor, evlenmek zorunda kalıyor. Yeni gelin Güllü yaman çıkıyor ki yaman... Güçlü, zorlu, becerikli bir gelin. İşleri çekip çeviriyor. İşleri çekip çevirince de sözü geçer oluyor, iki kuma arasında (Aynı erkeğin iki karısına, yada birincinin üstüne gelen ikinci eşe kuma denir.) İsteristemez, çatışmalar, çekişmeler başlıyor. Büyükbabam hangisinden yana olsun? İki çocuklu güzel karısından yana mı, yoksa işleri çekip çeviren, her yana koşan, evin yönetimini eline alan becerikli karısından yana mı?

Yoksulluk da iyiden iyiye batırıyor köyü... Eli tutan erkekler hep askerde. Köye kıran girmiş. Kuru mısır ekmeğini değil, mısır koçanını bulana- ne mutlu...

Evde sözü geçen üveyana Güllü altı yaşındaki Hanife'ciği eziyor da eziyor... Mısır püskülü saçlı altı yaşındaki yalınayak kız, koş o yana, koş bu yana, koş ineğin ardından, koş fındıklığa... Ama yaranamıyor yine. Hele üvey annenin de bir oğlu olunca, Hanife eve fazla geliyor artık... Açlık, yokluk, yok-

sulluk biyandan, ezilme biyandan... Köylüler Hanife'ye acıyorlar.

EVLÂTLIK HANİFE

Annaç köyünün yaşlılarından biri Ordu'ya gitmiş. Ordu'daki Liman Reisi deniz binbaşısının bir evlâtlık kız aradığını öğrenmiş. Şu güzel Hanife'ciği kurtarmalı.

Köye dönünce büyükbabama anlatıyor. Büyükbabam Hanife'yi takıyor ardına, yürü ha yürü... Mısır püskülü saçlı Hanife'nin ayakları çîplak. Yalınayak kız, babasının ardından dağ, tepe, bayır, çayır yürüyor. Varıyorlar Ordu'ya. Liman Reisi deniz binbaşısı Salim Bey'e gösteriyorlar Hanife'yi. Salim Bey de, karısı da bayılıyorlar güzel Hanife'ye. Kadın iyiyürekli, duygulu, gencecik bir İstanbul hanımefendisi; Süreyya Hanım. Hanife'den az küçük Edip adında bir oğulları var; Hanife'den bir yaş küçük olmalı, belki iki yaş...

Büyükbabam dönüyor köye, dönüyor ki, yanında Hanife yok... Anneannem ağlıyor da ağlıyor... Hanife'siz kalmış ağlıyor...

Kuma baskısı çekilir gibi değil artık... Hanife'sinin nereye götürüldüğünü, kime verildiğini bildiği yok...

Artık dayanamaz oluyor. Bir sabah, kuşluk vakti, alıyor memedeki çocuğunu kucağına, köyden çıkıyor, düşüyor yollara... Taa uzakta bir köy var. (Şimdi Perşembe'de Amerikalıların Radar sistasyonu kurdukları yerin hemen yanındaki köy). Gidiyor o köye, o köyde bir akrabası var. Memedeki çocuğuyla orada barınıyor. Bir daha kocasını hiç göremeyecek-

tir.

Memedeki çocuğu ölüyor bakımsızlıktan. Anneannem o köyde bir daha eyleniyor. Evlenip boşanmanın, yasayla, devletle bir ilişkisi yok; köy imamı nikâh kıyar, koca da boşayıverir. Anneannemin birçok çocukları olacaktır ikinci kocasından.

Hanife'nin acısı, gittikçe büyükbabamın içine işlemeye başlıyor. Ne diye verdi, nasıl verdi ellere güzel Hanife'yi... Bunca boğazın doyduğu yerde o da doyardi; hiç değilse yarı aç, yarı tok yaşar giderdi... Hanife'nin özlemine dayanamaz oluyor.

1959'da Annaç köyüne gidişimde annemin üvey annesini görmüştüm, seksenini aşkın, beli bükük bir kadın... Şöyle anlattı bana:

«Ben anneni evlâtlık verilsin istemedim ki... Varıp çocuğu alalım dedim babasına... O da burda olur bizimle, dedim. Anası bıraktı gittiyse gitsin, dedim. Çocuğu alıp gelelim, dedim. Gittik Ordu'ya, ananı almaya.. Gittik ama, anan gelmedi bizimle... Dönüp kaçtı gene o eve, girdi saklandı...»

Büyükbabam, Salim Bey'in evinin kapısını çalıyor, «Vazgeçtim, çocuğumu geri verin bana!» diyor. Veriyorlar Hanife'yi... Babası, tutup elinden Hanife'nin, yürüyor. Hanife babasına küs, dargın... Ağzını açıp da bişey söylemiyor...

Hanife, Salim Bey'in evinde o zamana dek bilmediği yepyeni bir dünyaya kavuşmuştur, yıkanmış, arınmış, giydirilmiş, saçında kordelâ, ayağında çorap, ayakkabı, üstünde entari... Yadırgadığı, küstüğü babasıyle bikaç yüz metre gittikten sonra ağlamaya başlıyor. Yine o köye dönecek, yine mısır tarlası kesekleri arasında yalınayak dolaşacak, yine fındıkta çalışacak, yine sırtında küfe, yine üvey annenin horlaması, azar, dayak... Birden kurtulup ba-

basının elinden kaçıyor, dönüp eve giriyor. Hayır, dönmeyecek köye, mademki onu attılar evden, el evine verdiler...

Büyükbabam Hanife'siz dönüyor köye. İki oğlu daha oluyor: Mehmet'le Yunus... Bu kez de «müstahfaz» askerliği deyip alıyorlar askere. Kimbilir kaç yıl müstahfaz askerliği yapıyor. Savaş sırasında Gümüşhane dolaylarında bellisiz bir yerde şehit düşüyor. İki oğlu büyümüş, evlenmişler, yani benim dayılarım... Ama Hanife adında bir kardeşleri olduğunu bilmezler... Yıllar sonra öğrenecekler.

Deniz binbaşısı Salim Bey Ordu'dan, başka bir yere atanıyor, ordan da Portsait Liman Reisi oluyor. Daha sonra İstanbul'da Heğbeliada Bahriye Mektebi (Deniz Lisesi) Müdürü oluyor. Annem de onlarla birlikte.

ŞEBİNKARAHİSAR'IN GÖLVE KARİYYESİNDEN, TOPALOSMANOĞULLARINDAN ABDÜLAZİZ EFENDİ

Giresun'un bir Şebinkarahisar ilçesi var. Giresun'dan çok Sivas'a yakın. Şebinkarahisar'ın bir Gölve köyü var. Araba işlemez, atla zor gidilir, yayan dört beş saat çeker ilçeye, ama köylü ayağıyla; bizim için bir günlük yol....

Topaiosmanoğullarından Mehmet Efendi, Gölve'nin hocası, imamı... Üçü erkek, üçü kız, altı çocuğu var; sondan ikincisi babam Abdülaziz. Gölve toprağı verimsizdir, kısırdır, bire dört bile zor verir. Gölveliler sağlamdır, zorludur, dayanıklıdır, doğrudur, yurtlarına bağlıdır. Bitürlü ayrılmazlar bu yerlerden, verimsiz, kıraç topraklarından. Erkekleri gur-

belcidir, küçük yaşta İstanbul'a gelirler, çalışıp para kazanmak için, kazandıklarını köydekilere göndererirler. Ne yapıp edip, sonunda döneceklerdir Gölveye; ölünce Gölve'nin kırkıraç, ağaçsız, verimsiz, bakımsız toprağına gömüleceklerdir.

Gölveliier İstanbul'da devlet dairelerinde, zengin köşklerinde bahçıvanlık yaparlar, kapıcılık, hamallık ederler. Gölvelilerin çoğu, İstanbul'un Bebek'inde, Ortaköy'ünde iş bulur, çalışırlar, oralarda topiaşırlar.

Abdülaziz'in büyük ağabeyisi Mustafa'yla, ortanca ağabeyisi Şaban İstanbul'dadır. Abdülaziz'i babası köyde okutmuş, Kur'an okumasını, biraz yazmasını öğretmiş ona. Abdülaziz, onbir yaşındayken İstanbul'daki ağabeylerinin yanına gelir, iş bulup çalışmaya başlar. Ama kazandığı parayı ağabeyisi Şaban elinden alır.

Şaban, boylu boslu, inceden, yakışıklı, bıçkın, çapkın, hovarda bir delikanlı, hem de kavgacı, hırçın, zorba... Bebek'te korkarlar ondan, vurduğu, vurduk, kırdığı kırdık... Şarap da içer, rakı da içer... Abdülaziz'in elinden zorla alır paralarını. Abdülaziz; «Vermem, bu benim param!» diyemez, ağabeye söylenmez böyle söz, büyüğe saygı var, karşı gelinmez.

Gölve köyünden dedem Hoca Mehmet'in dedesi Türk Ali denilen biri. Atasoyumuzdan en eski bilinen bu Türk Ali. Atasoyumuza Topalosmanoğulları denildiği gibi, Bardakçıoğulları da deniliyor.

ZEYTİN DENİLEN YEMİŞ

Babam, şu olayı sıksık anlatır, gülerdi :

«Bizim oralarda zeytin, zeytinyağı yok, adını bile bilmezdik. Bebek'teki bakkallarda, küfe içinde siyah, yuvarlak, parlak bişeyier var. Alıp yiyenleri de

görüyorum, çok güzel, tatlı bir yemiş olmalı... Demek, bizim Göive'de, Şebinkarahisar'da yetişmeyen bir yemiş bu... İmreniyorum. Param olup da alsam, bir okkasını bile yiyeceğim.

Eigün girdim bakala : k

— Bana surdan yarım okka tarstsana! dedim.

Elimde kesekâğıdı, Bebek iskelesine geldim, denizin karşısında, keyifle yiyeceğim. Bir de ağzıma attım ki, aman, acı, tuzlu, yenir gibi değil... Yarım kiio zeytini fırlattım denize...

Ben babamı bilmez miyim hiç, dedikleri doğrudur da, o denize atmasına hiç inanmam. Atmamıştır denize, atamaz. Kendimden bilirim, ona çekmişim tıpkı... Tuzlu da olsa, acı da olsa, ne de olsa yemiştir para verdim diye; yiyememişse, yazık olmasın diye birisine vermiştir.

MISIRLILARIN YALISI

Babam Abdülaziz Bebek'teki Mısırlıların yalısında çalışıyor. Mısırlı Prensesler yaşarmış yalıda. Kadınların çoğu Türk asıllı...

Küçük Abdülaziz cin gibi, zeki, çalışkan, doğru, eliaçık, güvenilir bir çocuk. Hemen göze giriyor, dikkati çekiyor. Prenseslerden biri, onu okutmak istiyor. Yalıdaki bir hoca, bir süre okutuyor Abdülaziz'i.

Abdülaziz, Şaban Ağa'dan saklayabildiği paraları Gölve'ye giden hemşerileriyle babasına gönderiyor. Abdülaziz tutumlu ki, olursa o kadar olsun... (Babam aşırı bir özveriyle ailesine, evine bağlıydı.)

Abdülaziz onaltısında bir delikanlı. Köyüne sılaya gidecek. Biriktirdiği altınlarını kemerine istif etmiş. Kemerinde altın koyacak özel yerler var. Hırsıza, yankesiciye karşı para saklanacak en güvenilir yer, beldeki kemer. Ama altınları ağabeyisi Şaban

Ağa'dan korumak zor. Altmcıkları kemerinde, vereceği hediyeler elinde, döşeği, yorganı denkte, Tophane rıhtımından kayığa binip uzakta demirlemiş vapura gidecek. Tam kayığa binecekken. Şaban Ağa, kardeşini uğurlamaya gelmez mi!

— Kaç paran var Aziz?

Büyüğe saygı var, ağabeye yalan söylenmez. Abdülaziz söylüyor parasını.

Babasına götürüp verecek.

— Nerde? Bakayım paralarına!

— Kemerimde...

— Göster hele... Ben de biraz veririm, babama götürürsün...

Kemerindeki altınları çıkarıyor.

— Ver bakayım onları bana...

Şaban Ağa altınları cebe indirip yürüyor.

Babam, döşeğini, yorganını, dengini alıp kayıkla vapura çıkıyor, ama, yol parası bile yok... Hemşerilerinden yaşlı biri, üzüntüsünü görüp,

— Ne yapacaktın oğlum o paraları? diyor...

Yıllarca çalışıp biriktirmiş, götürüp babasına verecek.

Yaşlı hemşeri, kaç altını olduğunu soruyor. Babam söylüyor. Adam çıkarıp o kadar altın veriyor.

— Sen sonra İstanbul'a dönüşünde çalışıp bana ödersin! diyor.

Babam bu olayı sıksık anlatır, her anlatışında duygulanır, «Adamın bana verdiği bayram harçlığı değil, bir servetti. Eeee, eskiden işte böyle Müslümanlar vardı. İstanbul'a dönüşümde iki yıl çalıştım da ancak ödedim.» derdi.

Abdülaziz dönüyor köye, paraları veriyor baba-

sına; evdekiiere armağanları dağıtıyor. Babasının hayır duasını alıyor.

Koskoca adamdım, bana kızardı da,

— Babanın duasını alacaksın... derdi, baba duası al da, sonra var ne halt edersen et!

Böyle derdi ama, bana hep dua ederdi.

Babası, köyden bir kızla evlendiriyor Abdülaziz'i, Abdülaziz, İstanbul'u görmüş, azçok okumuş, dünyası değişmiş. Köy kızını beğeneceklerden değil ama, ne yapsın, baba sözüdür, dinlenecek ille de... Evleniyor. Çok durmuyor köyde, dönüyor İstanbul'a, bir daha hiç görmüyor imam nikâhıyie evlendiği ilk karısını. Yine Mısırlıların yalısında çalışıyor, o iyiliksever yaşlı hemşehrisine borcunu ödüyor.

GÖLVE'DEN BİR DELİKANLI, ANNAC'TAN BİR KIZ

Arada neler geçmiş, neler olmuş? Abdülaziz, Abdülaziz Efendi olmuştur, ama daha çok ona Aziz Efendi derler... «Efendi»lik üstün bir sandır o zamanlar.

Köydekinden sonra dört kez daha evlenmiş. Geçimli, uyumlu bir adam değil, çabuk kızıp parlar. Evliliklerinin hiçbiri uzun sürmemiş. Hele biri, bir gece sürmüş, nikâhın ertesi sabahı kadını bırakmış, kaçmış.

Bunları pek anlatmaz, üstünkörü söyler geçerdi.

Babamın yaşamından çok az bildiğim şeylerden biri, Abdülhamit paşalarından birine yaverlik ettiği. Arnavut Paşanın iki yaverinden biri babam. Babam, irade-i seniyye ile rütbe alıp yaver olanlardan. İki ya-

ver de kafa dengi. Arnavut paşasına her nedense kızıyorlar. (Babmm kızmadığı kimse yoktu ki...) iki yaver, Arnavut paşasını iple sıkıca bağlayıp, bacaklarından tavana asıp bırakıyorlar öylecene... Arnavut paşasına ders verecekler. Ama dersi onlar alıyor. Paşa ölmüyor tabiî, ölsün diye asmamışlar. İki yaver, ordudan tart, Fizan'a sürgün... Yollarda taş kırdırmışlar babama.

Bana ders olsun diye anlatır, övünürdü:

— Ben her gittiğim yerde baş oldum, hiç geride kalmadım. Menfî iken (sürgündeyken) beni ordaki menfîlerin (sürgünlerin) başına koydular. Onların hepsi de benden daha çok okumuş, yüksek insanlardı.. Hayatta işini bileceksin...

Bana en çok kızması, işimi, çıkarımı bilmeyişimdendi.

Aziz Efendi, Heğbeliada'daki Bahriye Mektebinde (Deniz Lisesi) önce bahçıvanbaşı, sonra da iaşe memurudur. Deniz Lisesinin müdürü de Binbaşı Salim Bey.

Babam bütün yaşamında bir üst sınıfa aktarmak için çırpınmıştır. Aslında zekâsıyla, çalışkanlığı, doğruluğuyla, sezgi gücüyle buna lâyıktı, ama bir büyük eksiği vardı: Eğitim, öğrenim yetersizliği... Bu yetersizliğini zekâsıyla kapamaya çalışırdı.

Salim Bey anlatmıştı: Babam gençliğinde lügat paralamaya çok düşkünmüş, ille de memur zümresindekiler gibi konuşacak. Söz arasında sıksık «devşetli, devşetli, çok devşetli» dermiş... «Dehşetli» demek istiyormuş.

Salim Bey her işe koşup yetişen, dalavera bilmeyen Aziz Efendi'yi çok seviyor. Aziz Efendi, Salim Bey'in evine de girip çıkıyor. Sıksık çiçekler gö-

türüyor Salim Bey'in evine. Ama bu çiçekler kime?

Salim Bey'in evlâtlığı İkbal, onüç yaşında, güzel mi güzel... Aziz Efendi otuziki yaşında.

Evlâtlık kızlara, kendi adlarını değiştirip başka bir ad koymak gelenektir. Bunlar öyle adlar ki, hemen kızın evlâtlık olduğu adından belli oluyor. Havya Hanife'nin adını da İkbal yapmışlar; (İkbal, talihin açık olması, işlerin düzgün gitmesi demek.) Hanife'yi beğenmeyip, İkbal koymuşlar ki annemin adını, işleri düzgün gitsin, talihi açık olsun.

Ben annemi İkbal diye bilirdim, gerçek adının Hanife olduğunu çoook sonraları, okula yazılmak için sorulunca öğrendim.

Hanife, ses uyumundan ötürü olacak, bana kadife çağrışımını verir; kadife gibi bir kadındı, saçları, teni, yüzü, elleri, huyu, sesi kadife... Babam da dışı sert, kalın, pürtüklü, ama içi, özü, yumuşacık, sonsuz iyiliksever, yardımcı bir adamdı.

MEHMET NUSRET ADINDA BİR ÇOCUK

Aziz Efendi, Salim Bey'den İkbal'i istiyor. Veriyorlar. Şebinkarahisar'ın Gölve kariyyesinden Topalosmanoğullarından Abdülaziz'le, Vona'nın Annaç köyünden Hanife, takma adıyla İkbal, Heğbeliada'da evleniyorlar. Yıl 1913.

Salim Beyle Süreyya Hanım, anneme çeğiz olarak bir dikiş makinesi, bir konsol, iki de fernus (fanuslu lamba), bir beşibirlik veriyorlar. (Annemin Yenicesine yangınından kurtarabildiği tek şey, işte bu çeğizî olan dikiş makinesidir.

İlk çocukları ölüyor. Sonra ben doğmuşum. Yıl 1915, Çanakkale Savaşı'nın en kızgın, en civcivli za-

manı. Onun için Salim Bey, benim adımı Nusret koyuyor. Nusret, «Yardım, Tanrı yardımı, başarı, üstünlük» anlamına geliyor. Tanrı yardım etsin de Çanakkale Savaşı'nı kazanalım diye, böyle bir dilekle adımı Nusret koyuyorlar. Mehmet de dedemin adı. Ben Mehmet Nusret...

Doğumumdan bir ay sonra, Salim Bey'in üçüncü oğlu Abdülkadir dünyaya geliyor. Annemin ödevleri bitmiş değildir daha, benimle birlikte Abdülkadir'i de emziriyor. Böylece Abdülkadir'îe sütkardeşi oluyoruz.

Sonraları ne oiuyor, bilmiyorum. İlk bildiğim, ilk ansıdığım, Yeniçeşme yangını...

SAÇLAR SIFIR NUMARA KESİLECEK

Annem hastanedeydi yine... Kasımpaşa'deki, bokludere üstündeki evde yalnızdım. Komşu kadınlar gözkulak oiuyor bana; Havva'nım Teyze, Zehra'mın Teyze... Yine evden dışarı çıkmıyorum. Babam akşamları geliyor eve.

Saçım uzayınca berbere gidiyorum. Uzunvol üstünde bir berber var. Sanırım, tıraş yüz paraydı.

Üstümde o alacakara entari, ayağımda takunyeier, berbere giderdim. Saçlar sıfır numara makineyle, yani dipten tıraş edilecek. Bir numara, yada iki numara tıraş makinesiyle tıraş ederse berber, başta yarım santim kadar saç kalır. Babam da çok kızar. Kendisi de saçlarını sıfır numara kestirir hep.

Der ki:

— Müslümanlar saç uzatmaz, kâfirler saç uzatır. Sonra çocuk kısmı saç uzattı mı, bütün kuvvet saça gider, büyümez. Çocukta hiç saç olmayacak.

Erkek saç bırakmaz, ayıptır. Saç kadınlara mahsus... Kadın saçını keserse, erkek saç uzatırsa günaha girer.

İşin aslı başka.. Bir numara, iki numara makineyle saç tıraş edilirse/kafada birazcık saç kalıyor ki, bu da, saçın erken uzaması ve daha sık berbere gitmek, daha çok berbere yüz para vermek demek. Saçlar ne kadar dipten kesilirse o kadar geç uzar, c kadar da berbere az yüz para verilir.

Bunun böyle olduğunu seziyorum. Kadınlar saç uzatır, yok saç uzatan çocuğun boyu uzamaz, yok günahtır gibi sözlere inanmıyordum. Ama saç uzatmak diye de bir isteğim yoktu.

Takunyelerimi sürüye sürüye berbere gidip sandalyeye oturunca,

— Amca, sıfır numara tıraş edin! derdim.

Bir kez nasıl olmuşsa, berbere söylemeyi mi unutmuşum, yoksa berbere öyle mi kolay gelmiş, saçımı iki numara makineyle tıraş etmiş. Akşam babam eve gelip de kafamda yarım santim uzunluğunda saç görünce çok kızdı. Beni hiç dövmezdi, ama kızması yeter... Bir bahaneyle odadan çıkıp, helada ağladım, ağladım... Annemin hastanede oluşundan da acılıydım, yalnızdım. Evden kaçıp gitmeye karar verdim. Alıp başımı gidecektim... Ne yapacaktım? Dilenecektim... Sokaklarda dilenen biçok çocuk var...

Ertesi sabah, babam evden gidince fırladım sokağa... Alacakara entarimin eteklerini savura savura, takunyeleri sürükleye sürükleye çıktım Uzunyola... Uzunyol'un kenarına oturup, gelip geçenlere elimi açacak, boynumu bükecektim... Bitürlü yapamadım bunu... Gittim geldim Uzunyol boyunca... Kasımpa-

şa iskelesinden ta gerideki çingene mahallesine kadar kimbilir kaç kez gidip geldim. Çöküp oturamadım, avucumu açamadım bitürlü. Öğle oldu, ikindi oldu, karnım acıktı iyice... Hayır, olmuyor, yapamıyorum. Döndüm, geldim eve...

İNGİLİZ KAMYONU ALTINDA

İstanbul işgal altında. İstanbul'da düşman askerleri var. Ama aklım ermiyor pek. O zaman olanları, anlatılanları şimdi düşündükçe, daha iyi anlıyorum. Uunkapanı köprüsünden Beyoğlu'na çıkan yokuş üstünde, Tersane kapısında süngülü Senegalli nöbetçi zenci erler var, gelip geçerken görüyorum anları. Uzun boylu zencilerden korkuyordum.

Anneler çocuklarına sıksık şöyle derlerdi:

— Yolda bişey bulursanız sakın almayın, sonra patlar, ölürsünüz!

Bu sözler, çocuk korkutmak için değildi, anneler gerçekten inanıyorlardı. Kendi aralarında konuşurlardı: İşgal askerleri yollara, çakı, oyuncak, çukulata bırakıriarmış. Bunlar aslında bombaymış. Çocuklar bunları alınca, patlar, ölürlermiş. Kaç çocuk ölmüş böyle... Türk çocuklarını öldürmek istiyorlarmış.

Bu anlatılanlara biz de inanır, korkardık.

İstanbul işgaline değgin bildiklerim bunlar, bir de bir İngiliz kamyonu altında ezilmem.

Babam, Kalender Ziraat Mektebi'nde Tatbikat Öğretmeniydi. Annem yine hastanede. Biz, babamla Kalender Ziraat Mektebi'nde kalıyoruz. Babamın bir odası var. Güzel günler geçirdim burda. Koskocaman ağaçlıklı bahçe. O zaman Halkalı Ziraat Mektebi,

galiba Yeniköy'deydı. Yada ben anılarımı birbirine karıştırıyorum.* Okulun önü denizdi. Rıhtımda okulun kayığı bağlıydı. Yalnız başıma, sereserpe, dilediğimce yaşardım. Okulda güzel yemekler yiyordum.

Bigün kayığa bindim, rıhtıma bağlı ipini de çözdüm, yada kendiliğinden çözüldü. Kayık açıldı, Boğaz'da gidiyoruz... Okulun çocukları gördü de, başka kayıkla gelip beni kurtardılar, bu güzel eğlencem yarıda kaldı.

Annem «Haseki Nisa» hastanesinde yatıyor. Nisa «kadınlar» demek. O zamanki Haseki hastanesi yalnız kadınlar için. Cuma günleri babamla birlikte annemi ziyarete hastaneye gidiyoruz.

Saraçhanebaşı'nda alandan geçip yokuş aşağı Aksaray'a ineceğiz de babamla hastaneye gideceğiz. Alandan geçerken, kendimi bir kamyonun altında bulaum, koskoca kamyonun tekerlekleri altındaydım.. Yukarda babamı görüyorum. Bir dev olmuş, o koskoca kamyonu itiyor dayanıp. O da ezilecek. Koşuşanlar beni kamyonun altından çıkardılar. Polisler de geldi. Babam şoförü öldürecek bıraksalar...

— Davacıyım!

Polisler anlatıyor babama: Dava edilemezmiş..

* Emekli Tarım Öğretmeni Bay Fazıl Dalay, gönderdiği bir mektupla, bu yanlışımı şöyle düzeltiyor; kendisine teşekkür ederim: «Kitabınızda (o zaman Halkalı Ziraat Mektebi, galiba Yeniköy'deydi) diye yazılmıştır. Sözünü ettiğiniz okul, Halkalı Ziraat Okulu değildir. Yeniköy'ün ilerisinde kıyıya yakın bulunan okul, Kalender Ziraat Yurdu'dur. Burada, öksüz, yoksul, Darüleytam'lardan gelen çocuklar hem okuyor, hem de tarım uygulaması yapıyorlardı. Sonra bu yurt kapatıldı, bir yangında yandı. Uzun süre yıkık kalan yanık Kalender yalısı, yakınlarda onarılarak Askerî Konukevi yapıldı.»

Çünkü kamyon İngiliz işgal ordusunun kamyonuymuş. Şoför de bir Yunanlı...

Bunları sonra sonra düşündükçe anlıyorum ki, İstanbul yabancı çizmesi altmdaymış.

Bana öyle geldi ki, koca kamyonu, babam eliyle itip dururdu; yalnız durdurmadı, geriye de itti. Buna yalnız ben inanmıyorum, babam da inanıyordu. Koca kamyonu nasıl eliyle durdurup geri ittiğini, ber.i ezilmekten nasıl kurtardığını anlatırdı.

Babamın kucağında yayakaldırımına geldik. Baktılar her yanıma. Biraz acımış sırtım, ama bişeyim yok... Yürüdük babamta. Önümüzden, elinde bidolu eski giysi satan bir satıcı geçiyor. Babam, belki de beni sevindirsin diye, eski elbiseciden bana bir yelek aldı. Yeleği giyip düğmeledim, pek hoşuma gitti. Büyük adam yeleğini giyince büyüdüğümü sanmıştım.

Babam,

— Annene söyleme sakın kamyon altında kaldığını, üzülür... dedi.

Annem üstümdeki yeleği hiç beğenmedi.

— Bu ne? dedi. Oğlanı öksüz çocuklara çevirmişsin...

KAYIKTA BİR HOKKABAZ

Annem hastaneden çıktı, ama iyileşmemişti. Hastalığı anneminkine benzeyen bir kadın, bir ilâçla iyi olmuş. İşte o ilâcı öğrenmek için annmle iyileşen kadının evine gideceğiz.

Babam, annemle sokağa pek seyrek çıkardı. Annemin yalnız başına dışarı çıkmasına da izin vermezdi. Onun için annem uzakça yerlere ancak be-

nimle gidebilirdi. Demek, babamın vekili sayılıyordum.

Kasımpaşa vapur iskelesinin yanındaki kayık iskelesinden kayığa bindik. Yemiş iskelesine—Şimdi Hal'in olduğu yer— gideceğiz. Kayıkta, bizden başka, bir kadın, iki de erkek yolcu var.

Kayık, Halic'in ortalarına gelmişti ki, erkek yolculardan biri,

— Ben, dedi, istersem bu kayığı ortadan bölerim, kayığın yarısı o yanda kalır, yarısı bu yanda...

Kimsede ses yok.

— İnanmıyor musunuz söylediklerime? Hele biriniz, inanmıyorum, desin de o zaman görün... Ben istersem bu başparmağımı koparır, denize atarım!

Adam böyle söyler söylemez, sol elini sağ eline aldı.Sol elinin başparmağını çekmeye başladı. Çekti, çekti, bizim şaşkın bakışlarımız arasında, sol elinin başparmağını kopardı. Şimdi, sol başparmağı, sağ elindeydi.

— Denize atayım mı? diye sert sordu.

Annem gibi kalın peçesi yüzünde örtülü olan kadın yolcu,

— Sakın! Aman! Atma!... diye bir çığlık kopardı.

—Ben istersem yalnız parmağımı değil, kendi başımı da boynumdan koparır, denize atarım. Sonra kopuk başım sıçrar, denizden, gelir konar, yerine oturur.

Adamın söylediklerinin gerçekleşmesi değil, tasarlanması bile korkunçtu.

— Nasıl, kayığı ortadan ikiye ayırayım mı?

Karadenizli sarışın kayıkçı öyle korkmuştu ki, bir ayak önce iskeleye ulaşabilmek için vargücüyle küreklere asılıyordu.

Kayık, yemiş iskelesine yanaştı. İndik.

Akşam babam eve gelince, kayıkta geçen o olağanüstü olayı babama anlatmaktan çekindim. Hiç yoktan yine anneme kızar diye düşünüyordum. Kayıkta bir yabancı erkek, başparmağını koparıyor, annem de bunu görüyor. Babam kızabilirdi.

O olağanüstü olayı annem anlattı babama.

Babam,

— Gözbağcıdır o herif, dedi, yaparlar öyle şeyler...

Başparmağının birini koparmış gibi yapmayı, şimdi ortaokul öğrencileri bile biliyor; ilkokul çocukları bile bu numarayı yutmuyor.

KURTULUŞ SAVAŞVNDA DÜŞMANİ KİM YENDİ?

Haftanın bir günü Çürüklük'teki tekkeye gidiyoruz. Şeyh Efendi, Kürtle Arap kırması, boyluboslu, sakalı göbeğinde, yakışıklı bir adam; iki karısı var, biri *Söver* Hanım, biri Vesile Hanım... Şâver Hanım için Ermenjden dönme derlerdi. Tekke, Şâver Hanımın elinde,, onun dediği olur. Vesile Hanım, sessiz, silik, gölgede kalmayı yeğlemiş bir hanım. Vesile Hanımın iki oğlu var; büyüğü Şeyh Efendinin genci, yakışıklı, *alımh.* Küçüğü içine kapanık görünüyor bana, çok efendiden bir genç adam...

Tekke'nin Sema'hanesinde zikrediyoruz. Ben de zâkir'lerdenlm. Üstümde bir beyaz entari, bir hırka, başımda tepesi tuğraıı bir arakıye. Zikrederken ederken coşuyoruz. Bu coşkulu havanın anlatılması zor. Sema'hanenin ortasında on kadar derviş dönüyor durmadan. Ben de bu dönenler arasındayım. İn-

san döne döne uçacak, yerden ayaklan kesilip göklere yükselecekmiş gibi oluyor. Alışmaktan olsa gerek, bu dönmelerin hiçbirinde, gözlerim kararmadı, başım dönmedi, sendelemedim. Ortada on kadar derviş, entarilerinin etekleri uçuşup havalanarak dönerlerken, başka bir on-onbeş derviş yanaKlarına şiş batırıyorlar. Bunlar, kimi köşeli, kimi yuvarlak, uçları sivri, başları topuzlu şişler. Topuzlar süslü ve işlidir ve sarkan ince zincirleri vardır. Bu topuzlu şişleri dervişler yanaklarına sokarlar, ağzın içinden batırılan şişin ucu yanağın dışından çıkar. Böylece yanakları şişli olarak döner, zikrederler. Bir tanesiyle yetinmeyip, iki yanağına iki şiş, dahası üç şiş birden batıranlar da vardı. Şişin battığı yerden kan çıkmaz.

Sema'hanenin dörtbir yanında tahta direkler vardır. Ellerinde ağaçtan tokmaklar olan başka dervişler, yanakları şişli olanları, tokmakla şişin topuzuna vurarak, bu direklere çakarlar. Her direkte iki-üç derviş çakılıdır. Çakılı oldukları yerde hiç aralıksız zikre devam ederler. Sema'hanenin çevresinde serili postekiler üzerinde diz çökmüş dervişler, Şeyh Efendinin temposuna uyarak, başlarını bir sağa, bir sola çevirerek hep bir ağızdan,

— Ya Hay, ya kayyumL Ya Hay, ya kayyum!.. demektedirler.

Yanaklarından şişle direklere çakılı olanlar da zikre katılırlar. «Ya Hay, ya kayyum!» sonradan, yine tempolu olarak «Allah, Allah!...» ünlemine dönüşür.

Coşkunun en üst doruğuna çıkılınca, artık son ve en büyük törensel gösteri başlayacaktır. Ortaya biçok kılıçlar çıkar. Pırıl pırıl zağlı kılıçların üstündekazılarak yazılmış âyetler, şiirler vardır. Dervişlerin

kimisi, kılıçların keskin yüzünü dilleri üzerinde gezdirir ve keskin kılıcın dillerini kesmediğini gösterirler. Şeyh Efendi Hazretleri kalkar, cübbesi ve abası altından belini açar. İki dervişin kabzasından ve sivri ucundan tuttuğu kılıcın keskin yüzü üstüne çıplak karnını dayayarak yatar. Şeyh Efendi, kılıcın üstüne yatmış, başı kılıcın bir yanında, ayakları bir yanında sarkarak, sema'hanede uzun bir süre dolaştırılır. En çok şaştığım da budur; kıl inceliğinde keskin kılıç, bütün ağırlığıyla üstüne yatan koca gövdeli Şeyh Efendiyi nasıl kesmez, belinden ikiye ayırmaz.

Ortalık, bir sirk alanından hiç ayırtsızdır. Ziller, kudümler, defler çalınmakta, coşmuş dervişler, «Ya Hay, ya kayyum! Allah!» ünlemleriyle sağa sola sallanarak zikretmekte, kimisi ortada entari eteklerini savurarak, kollarını açmış fırfır dönmekte, sivri uçlu şişler yanaklara batırılmış, kimisi yanağındakı şişle tahta direklere çakılmış... Direkler, şiş izlerinden aelik deşik...

Ben de dönerdim. Bikez de yanağıma şiş batırdılar. Bunu ancak bir rüya gibi anımsıyorum. Babam,

— Hiç korkmıyacaksın, yüreğine korku düşmiyecek! demişti.

Yaralanmak korkusu duymıyacaksın. Bütün kalbinle hazret-i pîr'e teslim olacaksın. Önemli olan inanmak, hiç kuşkusuz, işkilsiz, tam inanmak.

Galip Amcam derdi ki: «Musa'nın denizden geçişi, boğulmayacağına inanmış olmasındandır. İnsan, batmıyacağına hiç kuşkusuz tüm inanabilse; denizden yürüyerek gidebilir.»

Bu türlü inanmak «tevekkübden başka bişeydir.

Yıllar sonra not defterime şunu yazmıştım: «İnsan ölmeye karar verince, öleceğine inanınca ölür!»

Belki bu düşünceye gelişimin, çocukluğumda etkisinde kaldığım «inanmak» duygusuyla ilişkisi vardır..

Şişier yanaktan çıktığı zaman, şişin yanaktaki deliğinden Şeyh Efendi Hazretleri parmağıyla tükürüğünü sürer; bu tükürük en büyük, en etken devadır.

Şişi yanağıma batırırlarken hiç korkmamıştım,. hiç canım acımamıştı. O an, sanki bir rüya gibiydi demiştim. Yanağımda, şişin izi kaldığını sanmıyorum. Galiba iz de kalmamıştı, kan da akmamıştı.

Bilirsiniz, yanak kası, kılcal damarların en az olduğu elâstiği kastır; kan akmaması, yara izi kalmaması bundan.

Şeyh Efendi Hazretlerinin sırtını verip postu üzerinde oturduğu mihrabın tam karşısında, yüksekte, duvar boydan boya kafesliydi. Bu bölümde, İstanbul'da bulunan yabancılar, Fransızlar, Almanlar, hatta Rumlar, Yahudiler, Ermeniler oturur, kafes arkasından, sema'hanedeki zikri ve dervişlerin coşkun gösterilerini seyrederlerdi. Tabiî bu seyir para karşılığıydı. Ama orada yabancı seyircilerin olduğu açıklanmaz, hatta gizli tutulurdu.

Çok saygın, yani çok para vermiş yabancılar varsa kafes arkasında, o zaman gösterilere, ağızda ateş yakmak, yanan ateşi ağza almak numaralan da eklenirdi.

Bitakım sirklerde, canbazhanelerde, ağızdan alevler çıkaran gözboyacılar görmüşsünüzdür; bunların ağızlarına aldıkları ısı vermeyen, yakmayan, bitakım kimyasal bileşimlerdir. Dervişlerin ağızlarına aldıkları ateş bundan değildi; çünkü ağızlarındaki bu ateşte yumurta pişirenler gördüm. Elbet, bunun da bir hiylesi olacaktı.

Başka tarikatlardan olan tekkelerden bizim tek-

keye konuklar geldiği zaman da, zikir sırasında bu gösteriler yapılırdı.

Yani anlatılmak istenen şuydu: Bu tarikatten olanlara kılıç etkimez, kurşun işlemez; bunlar ateşte yanmaz; ecel gelmeyince bunlara kaza ölümü yok... Düşman ordusu, silâhlarıyla «tarikat ehli»ni öldüremez.

Toplumsal birikim çok önemlidir. Bugün hâlâ aramızda, özellikle Anadolu'da biçok taşra kasabalarında, Kurtuluş Savaşı'nı Gazi'nin ordusu değil de, ateşin yakmadığı, kılıcın kesmediği, kurşunun işlemediği bu dervişlerin kazandığını yayan gericiler varsa, ve onların sözleri halkta yer edebiliyorsa, bu, birazcık anlatmaya çalıştığım bu tekke geleneği birikiminden ötürüdür. Düşmanı ordularımız değil, şeyhler ve dervişler İzmir'de denize dökmüştür. Yunan ordusunun erleri ve komutanları derlermiş ki:

— Biz Türk ordusuna yenilmedik. Türk ordusunu perişan ederdik ama, ne yapalım ki karşımıza koca kavuklu, ak sakalları göbeklerinde, ellerinde palalar, kılıçlarla dervişler çıktı. Bunlara ne top, ne tüfek mermisi işliyordu. Yangının içinden geçip üstümüze yürüyorlardı. Bizi kılıçtan geçirdiler...

KUVÂ-Yİ İNZİBATİYE

Oysa gerçek durum şöyleydi. Türkiye o zaman ikiye ayrılmıştı: Kurtuluş Savaşı'ndan yana olan Kuvâ'yi milliyeciler, padişahtan yana olan Kuvâ-yi inzibatiyeciler. Kuvâ-i inzibâtiyeciieri, düşman işgal kuvvetleri beslerdi. Kuvâ-yi inzibâtiyeye yazılanlara bir lira gündelik verilirdi. Galiba İstabul'un İngiliz, yada Fransız işgal komutanlığı bu parayı verirdi. Si-

ze bugün bir liranın o zamanki değerini anlatabilmek için Galip Amcanın şimdi elimde bulunan bir not defterinden günlük geçimi için ne harcadığını yazayım:

5,5 kuruş yemek	10—4—1921
1,30 para ekmek, peynir	11—4—1921
1,20 para ekmek, peynir	11—4—1921
5,75 krş. fasulye	21—5—1921
2,25 krş. süt	12—4—1921
3,00 krş. patates	13—4—1921
2,75 krş. piyaz	14—4—1921
4,50 krş. köfte	15—4—1921

Yani günde bir lira büyük paraydı. Orta düzeyde bir evin günlük gideri 50 - 60 kuruştu.

Bu tekkelerin, dergâhların hemen hepsi denilecek kadar çoğunluğu Kuvâ-yi inzibâtiyeden yanaydı, yani padişahcıydı. Küçümsenerek «Kuvâ-yi milliyeciler!» denildiğini ansıyorum. Örneğin Cürürklük Dergâhı Şeyhinin büyük oğlu, Kuvâ-yi inzibatiyeye yazılıydı. Galip Amcanın Kuvâ-yi milliyeden yana olduğunu çok sonraları öğrendim. O, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı her zaman severdi. Not defterinden aldığım yukarki yazılan da onun nasıl zorlukla geçindiğini gösteriyor. Günü gününe defterine yazdıktarıyla geçinmiş olduğunu sanıyorum. Belki bunlara çayla simit eklenirdi; bir de kimi günler tekkede yediği yemek ve aşure...

Babam Kuvâ-yi inzibâtiyeden değildi. Ama sonuna dek padişahçı ve Abdülhamit'e bağlı kaldı. Böyleyken niçin onun, çoluğunu çocuğunu bile yüzüstü bırakıp Anadolu'ya gittiğini, düşmanla gönüllü savaştığını, bu uğurda yanıp hastalandığını bugüne dek çözümleyebilmiş değilim. Olsa olsa bu, yurdun düşmandan kurtulma savaşıydı, onun için bu savaşa

•asker de değilken kendiliğinden katılmıştı. Ama «rr.o-kam-ı saltanat»a bağlı, «Abdülhamit Efendimiz»in anısına saygılıydı.

Öyle sanıyorum ki, babam ve onun gibi olanların, canlarını da ortaya koyarak, işgalci düşmandan kurtarmak istedikleri hilâfet ve saltanat'tı. Mustafu Kemal, onların düşmandan kurtarmak istediğini dağıtıp yok edince, elbet onlar da Mustafa Kemal'e düşman olacaklardı.

Çoğu Kuvâ-yi inzibatiyeden, padişahçı olan tekneciler, Kurtuluş Savaşı zaferinden sonra Millîci olacak ve İstanbul'a gelen Gazi'nin ordusunu karşılamak için şeyhler, dervişler İstanbul sokaklarına dökületeklerdi.

İLK HAKSIZLIK DUYGUSU

Zikr'in sonunda sema'hanede bir durulma olur dervişler durulur, dinginleşir. Çepçevre oturdukları yerde elleri dizlerinde, sağ elleri kalpleri üstünde boyun kırıp baş eğerek hep birden «Huuuu!» çekerler. Soluk kesilmeden çıkarılan bu «Huu!» uğultusu dakikalarca sürer.

Galip Amcamın bu türlü kılıç, şiş, ateş gösterilerine katıldığını hiç görmedim. Hoşlanmazdı, galiba karşıydı bunlara, ama hiç belli etmezdi. Babam yanağına şiş batırır, ağzına ateş alırdı.

Çürüklük Dergâhına «Dergâh-ı Şerif» denilirdi, tekkeye gelenlerin en bilgilisi Galip Amcamdı, yada bana öyle gelirdi. Şeyh Efendinin duasından önce Galip Amcam dua okurdu. Sonra «Esseyyid-ıi-şeyh Abdülkadir-il-Geylânî Kaddese sırra Hazretlerinin Evrad-ı Şeriflerbni okurdu :

«... Aleyke ya Habiballah, essaiâtü vesseiâmü aleyke ya Habiballah, essaiâtü vesseiâmü aieyke ya...»

Daha sonra «Sultan-üi-evliya-üsseyyid-i Abdülkadir-i Geylânî Hazretlerinin esmâ-ullah-ül husnâ manzume-i şerifi»ni okur. Bu, arapça uzun bir manzumedir. Sonra Şeyh Efendi Hazretleri duaya başlar ve sema' biter. Herkes dağılır, yalnız saygın kişiler «yüksek zevat» kalır. Üst katta başka bir odaya geçilir, burada büyük adamlar, yüksek memuriar, subaylar da vardır. Burada söyleşilir, tasavvuf ve tekke şiirleri okunur. Galip Amcam hemen her tarafta yeni yazdığı bir şiirini okur. Şair olarak «Galib-i Nihanî» mahlas'ını (takmaadı) kullanır. Bunların çoğu didaktik (öğretici, eğitsel) şiirlerdir.

Yıllar sonra pekçok kez evimi basıp arama yapan sivil polisler, evimden alıp götürdükleri ve bir daha da geri vermedikleri kitaplarım, notlarım, dosyalarım, yazılarım arasında, Galip Amcamın bende kalmış, sakladığım defterlerini de aldılar. Hiç olmazsa saklasalardı, ne gezer... Bu siyasî polislerin evimden alıp götürdükleri, geri vermedikleri biçok kitaplarımı sonradan Sahaflar çarşısında satılırken görmüşümdür, o kitapların sayfalarında eiyazımia notlarım, çıkmalarım, çizgilerim vardır. Kendi kitaplarımı eski kitapçılardan kaç kez satın almışımdır.

Galip Amcamın bir defteri nasılsa kalmış elimde, polisler onu görüp almamışlar. Galip Amcamın o defterde yazılı bir şiirini sunuyorum. Belki size bişey anlatmaz, ama benim için, beni yetiştiren bu adamın şiirinin büyük değeri vardır. Galip Amca olmasaydı beni okutup yetiştirmeseydi, ben bugünkü ben olamazdım. Anama ve ona çok borçluyum.

Perde kurdum şem'cs yaktım göstersem zıllü hayâl
Akil olan her rumuzdan fehmeder anlar meal
Mâsivâyı terkedenler terkederier kîyl ü kaal
Sırr-s sırrın sırrını terkedenler ehl-i hâl.

Arife kâfi işaret, noktadır dersi ânın
İşitir mi her sözü kulağı hayvan olanın
Cahil, nadan olanlar annesidir belânın
Bilene ibretnümâ-yı ârifandır perdemiz.

Âşıka ma'şuk gerektir ma'şuka âşık gerek
Âşık isen aşk yolunda eyle gayrını terk
Dâme-i aşkı tutup kalbinde ânı eyle berk
Mahrem-i vuslat saray-ı sâdıkandır perdemiz.

Olsa bir âşık-ı sâdık fehmeder efkârımı
Hasbıhal etsem ânınla söylesem ahvâlimi
Yekvücut olsa benimle anlasa esrarım
Âşiyân-ı âşina-yı âşıkandır perdemiz.

Olsa bir âşık-ı gamber hemdem olsam bir zaman
Bâdenûş olsam ânınla sarhoş olsam neman
Çıksa aradan kâinat kalmasa kevn-ü mekân
Lâ mekân sırrında kâin bî mekândır perdemiz

Galib'in her bir kelâmın anlayan Galip olur
İtiraz eder sular kim gayesi mağlûp olur
Anlıyanlar bii muhakkak zevk ile memlû olur
Gayesiz zevke muadil bî nişandır perdemiz.

Bana bu yeryüzünde görünen ilk haksızlık, hocam Ali Galip'in durumu oldu. Onu, Şeyh Efendi'yle

ölçüştüriirdüm. Şeyh Efendi, Galip Amcamın yanında ne kadar bilgisiz kalırdı. Yalnız Şeyh Efendi değil, imamlar, hocalar, o büyük memurlar, derviş subaylar, başka tekkelerin şeyhleri de onun yanında ne kadar bilgisizdiler. Hepsi de onun için «Derya gibi adam!... Derin adam! Umman!...» derlerdi. Ama öbürleri rahat bir yaşam sürerlerken Derviş Ali Galip yarı aç yarı tok sürünür, topuğu yırtık çoraptan, tabanı delik ayakkabıdan kurtulamaz, temizliğe çok düşkün olduğu halde yıkanamaz, arasıra bitlendiği bile olurdu. Gençliğinde yedek subaylık (ihtiyat zabitliği) yapmıştı, öğretmenlik yapmıştı, birara polislik yapmış, istifa etmişti: Ama şimdi bitürlü iş bulamıyordu. Ne olursa olsun bir iş bulmak, geçinmek için çırpınıyordu. Biçok kimselerden öğretmen (muallim) yapılacağı vadi alıyor, ma bitürlü bunların sonu çıkmıyordu. Tanıdıklarına biçok mektuplar, ilgili yerlere dilekçeler yazardı. Bütün özlemi, Gerede'deki yaşlı anasını yanına alıp ona bakabilmek, evlenip bir yuva kurabilmekti. Bu düşkün durumunu annesinin görmesini istemediği için yıllardır annesini görememişti.

Bir çayevi köşesinde oturur, elinde ya Fransızca, ya Arapça, yada Farsça bir kitap, durmadan nargilesini tokurdatarak okur, aklına gelince de, kaldığımız yerden bana ders verirdi. Birazcık boşalıp rahatlamak için olacak, çayevindeki hiç olmayacak, sözlerini anlayamayacak adamlara eski Yunan felsefesinden, tasavvuftan anlatırdı. Dinleyenler anlamaz, ama anlamadıkları sözlere hayran kalırlar, bu da Galip Amcamın hoşuna giderdi.

Dünyada karşılaştığım ilk haksızlık Galip Amcamın durumu... Altı yaşımın ilk gizli isyanı böyle baş-

lad! bende. Ortada bir adaletsizlik vardı. Hele babam, Galip Amcamın müsrif olduğunu söyleyince pek kızardım. Günde bir kez nargile içtiği için müsrif sayılıyordu. Nargilesinin tömbekisini de kendisi alırdı ki ucuza gelsin, en ucuz tönbekiden. Kahveci, kendi tönbekisinden nargileyi odldurursa daha pahalıydı.

Eğitim Bakanlığında (Maarif Vekâletinde) yüksek memurlardan, müfettiş ve hatta danışmanlardan tanıdıkları, arkadaşları vardı. İş bulacağız diye mektuplar gönderirler. Not defterinde, resmî dairelerin dilekçelerine verdikleri biçok numaralar yazılıydı.

ŞİŞLİ GÜZELİ MEDİHA

Babamın köyü Gölve'de hemen herkes birbirinin uzak, yakın akrabası olduğundan, erkekler aralarında yaş ayırımına bakmadan birbirlerine emice (Amca) derler. Genç, yaşlıya emice dediği gibi, yaşlı da kendinden gence emice der.

Babamın emice dediği, babama da emice diyen bir köylüsü vardı. O zamanlar benim tanıdığım Gölveliler içinde en zengini, en paralısı bu adamdı. Parlak şayaktan koyu renk giysi giyinirdi. Yeleğinin üstünden saatinin üç sıra gümüş kösteği sallanırdı. Ayakkabıları her zaman pırılpırıldı. Biriki dişi altın kaplamaydı ki, bu o zamanlar zenginlik belirtisiydi. Genç görünmek için kaytan bıyıklarını yanık fındıkla boyayıp yağladığı belliydi. Kokular sürünürdü. Sanırım süründüğü gülyağıydı. Kendisi gittikten sonra da kokusu bir süre daha odamızda kalırdı. İri taneli, ipek püsküllü kehribar teşbihini şakşak şakırdatırdı. Pırılpırıl fakfondan bir tütün tabakası vardı. Fitilli

çakmağı da fiyakalıydı. Bu emice neden çok paralıydı? Çünkü, Perşembepazarı'nda büyük bir eski hanın odacıbaşıydı.

O zamanlar adını, Kasımpaşa'daki o bizim evdekilere dek duyurmuş, çook ünlü, sıksık gazetelerin kendisinden sözettiği bir güzel kadın vardı: Şişli Güzeli Mediha... Bir dönemin aşk dünyasına renk vermiş bir kadın. Uğruna erkeklerin hastalandığı, vuruşup döğüştüğü, zenginlerin paralarını savurup tiril kaldığı, evler yıkan, ocaklar söndüren bir kadın... Öyle ki, kadın, erkek, herkes ondan konuştuğu için, o yaşımda onun ününü ben bile duymuştum. En büyük ünü, zenginleri soyup yolması, pekçok erkeği aynı zamanda parmağında oynatmasıydı.

İşte bizim emice, bu dillere düşmüş Şişli Güzeli Mediha'nın tutkunlarından biriydi. Gözü dönmüştü, çoluğunu çocuğunu gözü görmüyordu. Yaşını başım düşünmeden bütün parasını yedirdiği Şişli Güzeli Mediha ona yüzvermiyordu.

Babam, bu emice için, «Zavallı delirmiş!» diyordu. Delirdiği doğruydu; Şişli Güzeli Mediha'yia ilişkisini, sonra da arasının bozuluşunu anlatırken, bizim yanımızda bile koskoca adam bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlardı.

Babam, parasını yemek için emiceye Şişli Güzeli Mediha'nın büyü yapıp aklını başından aldığını söylerdi. Babam, yardım edip emiceyi bu kadından kartarmak istiyordu. Bunun için de bir düzen kurmuşlardı, ama neydi, nasıldı, bilemiyorum. Bildiğim, o ünlü Şişli Güzeli Mediha, bizim o yoksul odamıza gelecek, bakıcılık da eden babama kendisiyle ilgili bişeyler sorup öğrenecekti.

O günlerde bakıcılık çok yaygındı. Bakıcılar, olmuş yada olacakları bilirlerdi. Bir çocuğun başpar-

mağmm tırnağı üzerine mürekkep damlatılır. Çocuk, gözünü bile kırpmadan bu mürekkep damlasına bakarken bakıcı da tespih çekip dualar okuduktan sonra çocuğa sorar:

— Falancayı görüyor musun?

Çocuk, tırnağı üstündeki mürekkep damlasında, kayıp yada çalınmış eşyayı, o eşyanın, nerde olduğunu, nerde saklandığını, kimin çaldığını görür. O bir damla mürekkepte çevresindeki eşya, kişiler minik minik yansır. Hep bir yere dikkatle bakıp kendini yoğunlaştıran çocuk da, bakıcının sorularının da etkisinde kalarak, sorulan şeyi tırnağındaki mürekkep damlasında gördüğünü sanır.

Başparmak tırnağına damlatılan mürekkep yerine bir tas yada bardak içinde su da kullanılır. Yeter ki, bu mürekkebe yada suya bakacak çocuk zeki olsun. Aptal çocuklar hiçbişey göremezler suda, yada mürekkepte. Çocuk, bunu da duyunca, zeki bir çocuk olduğunu ispat için, bakıcının sorduklarını görmüş olduğunu söylemek zorunda kalır.'

Şişli Güzeli Mediha bizim eve gelecek. Babama bişeyler soracak. Ben bir bardak suya bakıp gördüklerimi söyleyeceğim. Ben daha önce suya yada mürekkebe bakmak deneyimlerinden geçmiştim. Suda da, mürekkepte de hiçbişey görmemiştim, göremiyordum. Görmeden de gördüğümü söyleyemiyordum. Ama bu kez, emiceyi Şişli Güzeli Mediha'nın elinden kurtarmak için, suya bakıp bana önceden her ne öğretilmişse, sanki onları suda görüyormuşum gibi söyleyecektim.

Gerçekten Şişli Güzeli Mediha denilen kadın bizim eve geldi. Ben suya baktım. Babam sordu, ben «Evet!» dedim. Babam sordu, ben «Hayır!» dedim. Kadın, benim sözlerimden çok memnun görünüyordu.

Bana sorulanların neler olduğunu şimdi hiç ansımıyorum.

Ben,

— Evet... dedikçe babam beni uyarmak için,

— İyi bak oğlum, dikkatli bak! diyordu. ,

Ben, ilk dediğimde direniyordum.

Oysa, ben bana önceden öğretilenlerin hep tersini söylermişim, evet yerine hayır, hayır yerine evet dermişim. Böylece, emicenin işlerini büsbütün kötüietmişim. Şişli Güzeli Mediha'nm memnunluğu da bundanmış. Kadın giderken babama para verdi. Babam, bu işi para için yapmadığını söyleyerek parayı, almadı. İşte o zaman Şişli Güzeli Mediha hiç umulmadık bişey yaptı. Parlak, kara deriden, belki de rugan, çantası vardı. İçindekileri boşaltıp aldıktan sonra,

— Çocuk oynar... diye çantasını bana verdi.

Şaşırdım.

Şişli Güzeli Mediha gidince babam,

— Oğlum, neden öyle yaptın, hep ters söyledin... dedi.

Oysa ben, bana öğretildiği gibi söylediğimi sanıyordum. O zaman babam,

— Demek kısmet böyleymiş, bizim emice Şişr Güzeli Mediha'nm pençesinden kurtulamıyacakmış... dedi.

Bu olaydan bir zaman sonra Şişli Güzeli Mediha, ya bıçaklanarak yada tabancayla vurularak öidürüldü. Sonraları Şişli Güzeli Mediha için gazetelerde, dergilerde pekçok yazılar, tefrikalar yazıldı; roman bile yazıldığını ansıyorum. Adı yıllarca konuşuldu. Bir çağın dillere söylence kadınıydı.

Bana verdiği çantası çok güzel bir koku kokuyordu, kullandığı esansın kokusu çantaya sinmişti.

Anılarımın, Şişli Güzeli Mediha'ya ilişkin bu bölümünü yazdıktan sonra notlarımı karıştırırken dosyamda bu kadını anlatan bir gazete kesiği buldum. Ne yazık .gazetenin adını, tarihini, yazanın adını yazmamışım. Bu gazete yazısından öğrendiğime göre, kadının adı Mediha değil, Meliha'ymış; aklımda yanlış kalmış.

O gazete kesiğindeki yazıyı aktarıyorum:

«Bir zamanlar bir «Şişli Güzeli Meliha» vardı. Güzelliği, cazibesi ve zengin aşk maceralarıyla, muhitinde, eski model «sosyetik»leri imrendiriyor, dedikoduları bitip tükenmiyordu. Derken, günün birinde Maslak yolunda, fayton arabasının içinde hem kendisi, hem yanındaki işgüzar hizmetçisi Zeynep kadın, kıskanç bir kabadayı hovardanın kurşunları ile delik deşik oldular.»

Gazeteler sütun sütun bu cinayeti yazdılar ve bu kanlı macera uzun yıllar unutulmadı. Şişli güzeli için destanlar düzüldü. Sanırım bir tuluat kumpanyasında acıklı bir oyunu da oynanmıştı. Biyandan aşklarının hikâye kitapları da elden ele dolaştı durdu. Bunlardan birini hatırlıyorum: iki formalık bir cep kitabı, kabında da Şişli dilberinin resmi. Artık İstanbul'un Şişli ve Nişantaşı konaklarından en uzak kenar mahallelerine kadar, her yerde, yıllar yılı. Şişli dilberinin hayat dramı hep konuşuldu ve kadın âdeta efsaneleşti. Ama yavaş yavaş, bir Aphrodite tapınağından son dumanları savrulan buhurdan gibi son kıvılcımları da sönerek belleklerde küllendi gitti.

KADINLAR HAMAMI

Benim kuşağımdan ve daha önceki kuşaklardan hemen bütün erkek çocuklarını, anneleri kadın hamamına götürmüşlerdir. Bunun nedeni ekonomik sıkıntıdır. O sıralar istanbul'a bile apartman yaşayışı girmemişti. Tektük apartman vardı, buralarda oturanlar da çok zengin sanılırdı. Dahası, bu apartmanlarda oturanlara, bize göre çok modern yaşayışlarından ötürü, yoksullarca ahlâksız kişiler diye bakılırdı. O apartmanların içinde, (kadın erkek arası kaçgöç olmaması, dans edilmesi, içki içilmesi, kumar oynanması gibi) hertürlü ahlâksızlık (!) vardı. Apartmanlarda oturmayanların evlerinde banyo da yoktu. Kimi evlerde «gusülhane» denilen, içi çinko kaplı yüklükler vardı, burada yıkanılır, daha doğrusu «gusül abdestl» alınırdı. Bizimki gibi yoksul evlerinde gusülhane de olmadığı için, bir teneke su kaynatılır, odanın ortasında, leğende yınakilirdı. Bu yıkanma zorluğu yüzünden hamama gidenler çoktu. Aklımda kaldığına göre, bir kişi için hamam yedi buçuk kuruştu. Çocuklar için ayrıca para alınmadığından anneler, koca koca oğlan çocuklarım biie hamama götürürlerdi. En sonunda hamamın natır kadınları,

— Hanım, oğlanın sakalı bıyığı çıkmış, artık daha neler... Bari bunun babasını da getir... diye alay ederler, kabaca oğlanları hamama sokmazlardı.

Annem beni yalnız bikez yanında kadınlar hamamına götürdü. Kadınların o zamanlar hemen hiç eğlenceleri olmadığı için, hamam âlemlerine, hamam sofalarına çok önem verirlerdi.

Bikaç gün öncesinden hamama gidiş hazırlığı başlamıştı. Hamama gidecek beş-on kadın, aralarında kumanya için işbölümü yapmışlardı. Yalancı dol-

malar, kuruköfîeler, kaynamış yumurtalar, turşular, irmik helvaları sepetlere konuldu. Her kadın, hamam bohçasını kolunun altına aldı. Görünmesin diye bohçalar çarşaf pelerinin altına gizli ama, yine de görünüyor.

Hamam kapısında bağdaş kurmuş zenci kadınlar, susam helvası, dolma satıyorlar:

— Susam helvası...
— Taze taze dolma doldurdum...

Kadınların hamamdan çıktığı ,al al olmuş yanaklarından bilinir. Hele kahvane önünden geçerlerse, hasır iskemleye ters oturmuş bıçkınlar türkü söyleyerek faf atarlar:

«Nazlım hamamdan çıkmış,
Öpmeye yürek ister..»

Sokakta hep peçesi inik yürürdü annem, ama kıskanç babam yine de annemin hamama gitmesini istemezdi. Bu türlü istemezliklerini hiç dışa vurmaz, açıklamazdı ama, dolaylı olarak ille de bir tedirginlik, bir çatışma çıkarırdı.

Yalnız bikez gittiğim kadınlar hamamında kadınların çoğu peştemalsiz, çırılçıplaktı, birbirlerinden sakınmıyorlardı. Ben çocuk tecessüs ve merakiyle o çıplak kadınlara, her halde çok dikkatli bakmış olacağım ki, annem beni bir daha kadınlar hamamına götürmedi. Öbür kadınların tüm çıplak oluşlarından, yanındaki kadına yakındığını da ansıyorum.

O sıralar çok yaygın bir türkü vardı:

«Tenekeler tıngırdamasın vay vay...
Komşular duymasın vay vay...»

Bu türkünün yasaklandığı söyleniyordu. Ayıp bir türküymüş. Türküdeki ayıbı anlamıyor, ama neresinin ayıp olduğunu da soramıyordum. Bu ayıp kafamda işledi durdu. Sonraları bu ayıbı şöyle yorumladım:

Zampara herif, komşu kadınla mercimeği fırına vermiş, geceleyin tahtaboştan geçip kadının yatak odasına girecek. (Tahtaboş, teneke yada çinko kaplı terastır.) Bu türkü, zamparayı uyarıyor. Dikkat et, tahtaboşun tenekelerini tıngırdatma ki, komşular duymasın...

Bu çocukça yorumumun da yanlış olduğunu çok daha büyüyünce anlayabildim. Gerçeği şu:

Gece yarısı, yada sabaha karşı karı-koca gusüf abdesti alacaklar. (Gusül abdesti alınmadan sokak kapısından çıkılmaz, işe başlanmaz, günahtır.) Abdest için tenekede su kaynatılacak, ya gusülhanede,. ya leğende yıkanılacak. Odalar bitişik, evler bitişik... Duvardan duvara ses geçer. Öksürsen, komşu duyar. Gusül abdesti için su konulan teneke tıngırdarsa, tıngırtıyı duyan komşu, evde neler yapıldığın* anlar,

«Tenekeler tıngırdamasın vay vay...
Komşular duymasın vay vay...»

Yaşam koşulları değişince, türküler de içeriğinL özünü yitiriyor. Apartman yaşayışı başlayınca bu türkü de, türkünün ayıbı da unutuldu..

Annemin canını sıkan şeylerden biri de, babarrrn saka! bırakıp, cüppe giymesi, sarık sarmasıydı.

Babam, cübbesini anneme diktirmişti. Bir de babamın, kendilerinin «iim-i ledün» dedikleri işlerle uğraşmasını hiç istemezdi annem. İlm-i ledün dedikleri, bir bakıma gizli, sırlı bilimler: Kayıp bir eşyanın bulunması, hırsızlığın bilinmeyen failini, bulmak, hastaları tedavi, muhabbet muskaları, tılsımlar, cinleri çağırıp onlarla konuşmak, gömü (define) yerlerini bulmak... Bu işlerin büyük ustası Şeyh Efendi'ydi. Ama onun bu işte emekçisi Galip Amcamdı. O yazar, çizer herşeyleri. Ayrıca hattat olduğundan yine Şeyh Efendi için divan yazardı. Bütün bunların karşılığında, tekkedeki bir küçücük odada yatıp kalkabilir, arada sırada tekkeden verilen bir kap yemeği yerdi. Babam da eskiden pekaz bildiği ilm-i ledün denilen şeylerin çoğunu Galip Amcamdan öğreniyordu.

Cinleri çağırmak, yani «Davetiye» Galip Amcamın, bende kalmış defterindeki bir yazıda şöyle anlatılmaktadır:

«Evvelâ buhur yapmak lâzımdır.

Z nokta Z nokta Z nokta ihyake ihyake ihyake ve bil-incil ve mâ yetli fil-incil ve bi-z-zebur ve mâ yetll fi-z-zebur ve bit-tevrate...

.....bunu çocuğun avucuna yaza.

Neksüfüna anke ataike... bunu çocuğun alnına koya. Eğer tasa baktırırsa bir tane alnına, bir tar.e de tasın altına koya ve tasın içine yedi damla zeytinyağı damlata.

Dağıtmak için (cinler dağılacak) İza zülziiet-il-arda zil-zeliha ve. uhruct-ül-arda iskaliha.

Şayet su bulanık ve gelmeyecek "olursa bunu okuya..»

«Resül-üllah Efendimiz buyurmuşlar ki, bir kimse hâmile olan ayalinin karnı üzerine elini koya ve diye ki : «Bismillâh-il-ahad-üs-samed-üllezi lem-yelid ve lem-yûled Allahumme simeyte mâ fil-batn Mühammed bi-ismi Muhammed Sallallahi aleyhi ve sellem» imdi muhakkak ol ane (anne) karnındaki nutfe bi-iznillâh oğlan halk olunacaktır.» '

Hiç kimsenin aklına, öyleyse neden Muhammed'in oğlu olmamış, neden ayalinin (karısının) karnı üstüne elini koyup da bu duayı kendisi okumamış, diye sormak gelmiyor.*

Biz, bugün olduğumuz yere, işte buralardan geldik. Salt beni böyle sanmayınız, bugün Türkiye'yi yönetenlerden de pekçoğu bu türlü, yada buna benzer yollardan, yerlerden geçip bugünlerine gelmişlerdir. Her oluş, toplumsal birikimlerin ürünüdür. Bizim toplumsal birikimlerimizse, bu gerici geleneklerin yığınıdır. Terse yönelmiş bu gerici birikimlerle bu toplum bugününden daha başka nasıl olabilirdi?

Türkiye, ulusal kurtuluş silkinişinden bir süre

* Muhammed'in tek oğlu Kasım, birbuçuk yaşındayken ölmüş, Peygamberin başka oğlu olmamıştır.

Not: Emekli Tarım Öğretmeni Bay Fazıl Dalay'm mektubundan:

«Muhammed'in karısı Hatice'den Kasım'dan başka, Abdullah adında bir oğlu daha olmuşsa da yaşamayıp ölmüştür. Muhammed'in bir de Mısırlı cariyesi Mari'den İbrahim adında bir oğlu olmuş, bir süre sonra bu da ölmüştür. Muhammed ençok Mari'den olan oğlu İbrahim'i sever, mezarına gidip dua eder, gözyaşı dökermiş.»

sonra geriliğe gidiyor, gericiliğe kayıyorsa, bunun nedeni, gericilk geleneğinin köklü ve zengin birikimi oiuşundandır. .

BABA TOKADI

Babamdan yalnız bir kez dayak yedim: bir tokat...

Cok pazarlık ederdi. Sıkılırdım, utanırdım onun pazarlığından. Çekişe çekişe pazarlık etmeden onun bir demet maydanoz aldığını bile bilmiyorum. Pazara gidince, bütün satıcıları pazarlık ederek birbir dolaşırdık, saatler sürerdi pazarlık.

Pazarlığa başlarken, alacağı malın gerçek değerini bilmezdi. Satıcı kaç kuruş derse desin, fiyat kırılacak, yarısından daha az fiyat verilecek.

Pazarlık sırasında babam satıcıya, sıksık «Kimisinin parası, kimisinin duası...» derdi. Hıristiyan satıcılara da ağız alışkanlığıyla olacak, böyle demesine pek şaşardım.

Annem, babama «Zincirli» marka makara ısmariamıştı.

Mahmutpaşa'daydık. Babam, elimden tutmuş, yol üstündeki bütün ayak satıcısı makarnalarla birer birer pazarlık ediyor. Hiçbiri, altmış paradan aşağı inmiyor. Önce iki kuruş diyorlar, sonra pazarlıkla ine ine altmış paraya İniyorlar, o da babam, üç makara birden alacağım dediği için...

Mahmutpaşa yokuşunda, adım başına ayak satıcıları var. Babam, herbiri önünde durup uzun uzun pazarlık ediyor. Pazarlık ede ede, Mahmutpaşa yokuşunun en başına çıktık. Babam, yokuşun başın-

•da bulduğu son makaracıyla sıkı bir pazarlığa girişti. Satıcı, kesinlikle altmış paradan aşağı inmiyor. Babam,

— Aşağıdaki makaracıiar elli paraya bıraktılar da almadım, kırk para verdim, haydi sen eili paraya ver de alayım... dedi.

Doğrusu, hem de yahudi satıcının önünde babamı hiç de bozmak niyetinde değildim. Babamın gerçekten yanıldığını sanarak,

— Hayır baba, dedim, öteki makaracıiar da altmış para diyorlardı.

Dememle suratımda bir tokat sakladı. Babam ıiunu nasıl yapmıştı! Dövmek değil, beni azarlamazdı biie... Bir kızgınlık tepkisiyle birden suratıma tokadı indirmişti. Başkasının yanında ağlanmaz, gözyaşını hiçkimse görmeyecek. Çok kötü bozuldum, ama babam daha çok bozulmuştu. Hiç sesini çıkarmadan altmışar paradan üç makara aldı satıcı oğlandan. Elimden tuttu, yürüdük.

FES KALIBI *

Bayram geliyor. Mahalledeki, evdeki bütün çocuklar sevinç içinde bayrama hazırlanıyorlar.

Komşu kızlardan birine pembe ipekliden entari dikiliyor. Başka bir kız çocuğuna, atkılı, rugan ayakkabı alınmış. Öyle pırılpırıl ki, ayakkabının rugan siyah aynasında yüzünü seyrediyorsun. Oğlan çocuklardan birine alınan bayramlık potin çok hoşuma gitmişti. Bu potinin alt yanı siyah deri, koncu da gri podüsüetti. Yandan düğmeliydi. Parlak, küçük biçok düğmeleri vardı. Düğmeleri iliklerine kolaylıkla geçirmek için, parlak madenden ayrı bir çengel var-

<dı. Çocuk, düğmeleri bu çengele takıp kolaylıkla iliklere geçiriyordu. Çocukluğumda pek az şey bu denli hoşuma gitmiştir.

Büyüyünce ben de bu düğmeli potinlerden alacağım, hem de biçok, bidolu...

Bana bayramlık hiçbişey alınmıyor. Ama ben de öbür çocukların sevincine katılmışım, bayram geliyor diye sevinmekteyim.

Annemin, bana bayramlık alamadığı için çok tedirgin, çok üzgün olduğunu anlıyorum.

Arife günüydü. Annem elime ya kırk para, yada yüz para vermiş,

— Hadi oğlum, git de fesini kalıplat! demişti.

Bayram hazırlığı olarak fesimi kalıplatacağım. Bende bir sevinç, bir sevinç... Uçuyorum. Uçarak gittim fes. kalıpçısına. Bu benim fes kalıpçısına kendi başıma ilk gidişim. Kendimi büyümüş sanıyorum, kocaman olmuşum.

Kalıpçı, Uzunyol'da, Bahriye kışlasının karşısındadır. Giriyorum içeri. Biraz ürkek,

— Amca, fesimi kalıplatacağım... diyorum.

Tanımadığımız bütün büyük erkekler, satıcılar, dükkâncılar hep «Amca»dır.

Kalıpçının belinde bir peştemal, önünde sırayla sarı madenden fes kalıpları. Buruş-buruş olmuş fesimi alıyor, yanındaki maşrabadan ağzına doldurduğu suyu tükürür gibi, fesin üstüne püskürtüyor.

Püskülü söküyor fesin ibiğinden. Ah, fesimin püskülü ibrişim olsaydı... Fesin kırmızısı üstünde ibrişim püskülün parlak siyahı pırılpırıldır. Benim fesimin ibrişim püskülü hiç olmayacak, benimki tire püskül.

Kalıpçı, ağzından su püskürterek ıslattığı fesimi, silindir biçimi, tahtadan bir kalıba geçiriyor. Üstüne de sarı madenden dişi kalıbı oturtuyor. Bu sarı maden kalıp sıcak olduğundan, nemli feslerden buğular yükseliyor. Madenden kalıbı, iki kulpundan tutup çeviriyor sonra kaldırıyor kalıpçı. Bir süre sonra fes ütülenmiş, kalıplanmıştır.

Adam, püskülünü takıp fesimi veriyor. Sırada bekleşen başka müşteriler var.

Kalıptan çıkmış fes sıcak sıcaktır, fırından yeni çıkmış çörek gibi. Daha buğuları tütmektedir. Bir de özgün kokusu vardır; yağ, ter, kir, toprak, yağmur, yanık karışımı bir kokudur bu...

Buğulan tüten o sıcak fesi başıma koyunca, üstümdeki bütün eskipüskülerin birden yenileşiverdiğini sanıyorum.

Benim bayramlığım da budur: Kalıplanmış, iplik püsküllü fes...

Eve gidince, kalıbı bozulmasın diye, annem fesimi alıp yüklüğe kaldırıyor. Çünkü bayramlık olan herşey, ancak bayram sabahı giyilebilir.

O akşam babam eve çok geç gelecektir. Oysa başka zamanlar, akşam ezanı okunurken evdedir. O akşam neden geç geldiğini, büyüdükçe sonraları anlayacağım. Çocuğuna, karısına bayramlık alamamanın utancıdır bunun nedeni. Bu utanç, erkeklik öfkesine dönüşecek ve eve gelince hiç yoktan anneme kızacaktır.

Annem beni, odamızın ortasında, leğende yıkıyor. Bayram gecesi çocuklar ille de yıkanacak. Beni yatağıma yatırıyor, öpüyor. Bana bayramlık çorap almıştır, uzun konçlu, fitilli siyah çorap... Yeni çorabımı yastığımın altına koyuyorum. Böyledir: Bü-

tün çocuklar yıkandıktan sonra, bayramlıklarını yataklarına alır, öyle yatarlar.

Bayramlığımın olmamasına annemin gönlü razı değildir. Onun için, beni yatırdıktan sonra, idare lambasının kör ışığında, dikiş makinesinde, bana babamın eskilerinden bişeyler dikecektir, hem de sabaha dek yetişecek.

Babam eve geldiğinde uyuyordum. Babamın bağırmalarından uyandım. Çok hiddetli koca olan babam, anneme dikişi bırakıp yatması için bağırıyor. Annem cevap vermeden ağlıyor. Ben, yatağın içinde, uyanmış olduğumu belli etmemeye çalışıyorum.

Babam yatacak. Ben uyuyup kalacağım. Annem sabaha dek dikiş dikecek. Babam erkenden kalkıp bayram namazı için camiye gidecek.

Babam, camiden dönmeden annem beni uyandırıyor. Bütün gece sabaha dek, eskilerden evirip çevirip diktiği giysiyi giydiriyor bana. Kendisi de en yeni entarisi hangisiyse onu giyiyor. Mangala çaydanlığı koyuyor. Ortaya kahvaltı soframızı kuruyor.

Babam geliyor bayram namazından, kerevetteki posteki üstüne oturuyor. Önce annem, babamın elini öpüyor. Babam da annemin yanağından öpüyor.

Geceki çekişme unutulmuştur. Sonra ben babamın elini öpüyorum. Babam da sarılıp beni öpüyor. Gür bıyıklarının, sakallarının sert kıllarını yanağımda duyuyorum.

Bayramlaşma töreni bitmiştir. Kahvaltı sofrasına oturuyoruz. Babam, yere bağdaş kurup sofra bezini dizlerine örterken besmele çekiyor.

Sabahın loş mavi ışıkları, penceremizin kafes deliklerinden koyulaşıp esmerleşerek odamızı aydınlatıyor. Çaydanlıktan bardaklarımıza çay dolduran

annemin yüzüne bakıyorum: Uykusuzluktan, sarımsı pembe yüzü solmuş, ağlamaktan gözkapakları şişmiş, gözleri kızarmış. Az sonra bayramlaşmaya ge-, len komşu kadınlara güieryüzlü, tatlıdilli olacaktır.

Bardaktaki çayıma ekmeğimi banıyorum. Sıcak çayda yumuşayıp süngerleşen bayat ekmeğimi yiyorum. Bu kahvaltı sofrasında çay ve bayat ekmekten başka pek seyrek olarak, zeytin de bulunur.

Biçok bayram sabahlarım aşağıyukarı hep böyle geçmiştir:

Sabaha dek, eskilerden bana bayramlık diken bir anne... Hırçın, ama dünyanın en iyi yürekli bir babası... Ağlamaktan göz kapakları şişmiş, ama hiç kimseye, hiçbir yakınması olmayan bir anne...

Bayramda her eve bayram şekeri alınır. O yıllarda, bizim evimizde bayram şekeri de pek olmazdı. Ama bir kutu bayram şekeri getiren konuklarımız olurdu. Konuğun getirdiği şeker, bizim için değii, daha sonra gelecek konuklarımızın önüne çıkarmak içindi.

ÇOK MÜREKKEP YALADIK

Bayramlarda çocuklar, kapı kapı dolaşıp, komşu amcaların, komşu teyzelerin ellerini öperler. Eli öpülen büyükler de çocuklara bayram parası verirler. Para yerine mendil verenler de olur. El öpmeye giden çocukların gözleri, kendilerine para verecek olan büyüklerin ellerindedir. Oturdukları yerde oturamazlar. Şu parayı bîr alsalar da savuşup gitseler. Büyükler de bunu bildiklerinden, çoğu, daha kapıyı açar açmaz, kapı önünde elini öpen çocuğun eline parayı tutuşturur. Parayı kapan çocuk fırlar gider,

bir tenha yere varıp avucundaki parayı sayar, meraktan kurtulur.

Çocuklar birbirlerine aldıkları paraları gösterir, övünürler.

Bayram harçlığı almak için, tanımadıklarının kapılarını çalan çocuklar çoktur. Kimi evin kapısı önünde, birbirini tanımayan beş-on çocuğun birden, bayram parası almak için bekleştiği olur.

Bana, bayram parası almak, para almak için el öpmek kesinlikle yasaklanmıştı. Yalnız evimize gelenlerin ellerini öperdim. Ama onların verdikleri paraları da almazdım. Ben, Uzanan elden parayı almayınca, ovucunda para tutan adam bozum olur, almam için üstelerdi. Onların bozum oluşundan ötürü, suçluymuşum gibi, utanırdım. Kimisi parayı zorla cebime koymaya kalkışınca, o daha parayı koymadan, ben ordan uzaklaşırdım. Böyle durumlarda adamın bozum oluşunu önlemek için babam,

— Al, al!... Amcan yabancı değil... derdi.

Alırdım, ama babama da kızardım. Yoksulluk kimi insanı açgözlü, kimi insanı da tokgözlü yapıyor.

Uzunyol'da, Kasımpaşa iskelesine yakın bir yerde kırtasiyeci ve kitapçı Vahit vardı. Sanırım, başka kitapçı yoktu ki oralarda, Vahit adını herkes bilirdi. Dükkânı, fes kalıpçısının bikaç dükkân berisindeydi. Ya bir ya iki basamak inilerek, yoldan az aşağıda olan dükkâna girilirdi.

Küçücük dükkânın içi tıklım tıklım kitapla, kırtasiye gereçleriyle doluydu. Oradan geçerken, dükkânın önünde uzun uzun durur, vitrindeki kitaplan, cetvelleri, pergelleri, parlak renkli elişi kâğıtlarını, çıkartma kâğıtlarını imrenerek seyrederdim. Sait Vahit'in vitrinini seyretmek için oraya gittiğim çok olur-

du. En büyük eğlencem buydu. Param olsa da, bu dükkâna girebilsem de, oradan bişey.satın alabilsem... Ençok almak istediğim mürekkepti, siyah mürekkepler, serçe parmağı büyüklüğünde, koni biçiminde, sivri ucunda tutmak için ipi bulunan kati bir maddeydi. Bu katı mürekkep boyası ılık suda sulandırılarak siyah mürekkep yapılırdı. .

Çocukluğumun büyük özlemlerinden biri de bu mürekkebe sahip olmaktı.

Benim kullandığım mürekkebi, para vermesin diye babam, evimizin mutfak bacasından topladığı isle kurumdan yapardı. İsten yapılanı oldukça iyiydi, ama kurumlu olanı pürtüklü oluyordu. Bu, kötü bir mürekkepti. Kâğıda yayılırdı. Sonra da, yalayınca kâğıttan çıkmazdı. Oysa öteki mürekkeple yanlış yazılmış bir harfi, bir keiimeyi, kâğıdı dilimizle yalayarak silerdik. (Artık kullanılmaz olan «mürekkep yalamak» deyimi burdan gelir. «Biz çok mürekkep yaladık» demek, «Biz iyi yazı yazarız, iyi öğrenim gördük» demekti.)

Evimizde, bir bayram günü elini öptüğüm bir misafir, bana para vermişti. Almamıştım. Adam üsteledi. Ben çekildim.

Babam,

— Al, al!... Yabancı mı, amcan senin... dedi.

Parayı aldım. Ama utancımdan yanlarında duramadım, süzülerek odadan çıktım. Doğru Vahit'e...

Üstümde, annemin eskilerden bozarak diktiği bayramlık giysi vardı. Aldığım bayram parasını pantolon cebime koydum. Koşarak Vahit'in dükkânına gittim.

— Amca, mürekkep istiyorum.

Verdi.

Elimi cebime alttım, para yok... Arandım. Parayı koyduğum pantolonumun cebi delik... Annem, eskiden bozup üstüme göre yaptığı pantolonun cebinin deliğini ya görmemiş, yada deliği dikmeye vakit bulamamış...

Elimden mürekkebi yavaşça bıraktım, dışarı çıktım. Vahit Efendi arkamdan seslendi:

— Küçük, parasını vermedin.

— Mürekkebi almadım ki amca...

Utancımdan yerin dibine geçmiştim.

Düşürdüğüm parayı belki bulurum diye, başım önümde, gözlerim yerde, geçtiğim yollardan aranarak, yerlere bakınarak geri döndüm. Para yoktu...

KASIMPAŞA'DA BİR PSİKOLOG

Bayramlarda elöpmeye gittiğim tek komşumuz vardı: Sünnet düğünümde bana cilâlı ağaçtan deve biçimli bir hokka armağan etmiş olan yaşlıca kadın. Bu kadının evine hiç yüksünmeden giderdim. Çünkü eli öpülünce avucuma bikaç kuruş bağış koymazdı.

Yine bigün o teyzenin evine gitmiştim. Evde uzun boylu, geniş omuzlu bir genç erkek vardı. Bu genç erkek, giyinişi, duruşu, davranışı, konuşuşu, herşeyiyie bizim dünyamıza yabancı. Geniş damalı, kahverengi bir ceketi, golf biçimi pantolonu ve kalın yünden, dilim dilim renkli spor çorabı vardı. Geniş tabanlı, kalın pençeli kahverengi ayakkabılarıyle yere çok sağlam basıyordu. Oturduğumuz o küçücük odaya zor sığıyormuş gibi geliyordu bana...

Kimi yapıları, tanıdığım insanlara benzetirim. Yıllar sonra Ayazpaşa'daki Alman Konsolosluk yapısını ilk görüşümde de, yıllar önce Kasımpaşa'nın

bir yoksu! mahaiiesinin bir küçük evinin dar odasında tanıdığım o sağlamlık, dirimlilik fışkıran genç erkeği ansıyacaktım. Yere sapasağlam abanmış ağır bir yapı ve insana güven duygusu veren bir genç adam... kişini birbirine benzetmiştim.

O genç adam, bizim dünyamıza öylesine yabancıydı ki o kılıkta sokağa çıksa, Kasımpaşa çocukları ardına düşüp alay ederlerdi sanırım.

O teyzenin oğluymuş, Amerika'da «ruhiyat» yani psikoloji öğrenimini yapıp yurda dönmüş. Psikoloji... Bu sözcüğü ilk duyuyordum. O zamanlar, İstanbul'da bile bu sözcüğü duymuş bin kişi olabileceğini sanmıyorum.

Annesi oğluna, benimle bir çocukmuşum gibi konuşmamasını söyledi.

Benimle ilkkez, kendisiyle eşdeğer sayarak, büyük bir adammışım gibi konuşan işte o genç ruhiyatçı oldu. Oysa başka büyükler, sanki büyüyüp de küçülmüşüm gibi, bir acayip yaratıkmışım gibi benimle konuşurlardı.

Beni kendisiyle eşdeğer görmesinden hoşlanıyor, bunun için de sözlerini anlamaya çalışıyordum, cma anlayamıyordum. Tartışıyordum onunla. Herhalde çok saçma, çok çocukça şeyler söylüyordum, ama o küçümsemeden, alay etmeden, ciddîlikle beni dinliyor, sorularımı cevaplandırıyordu. O ne anlatırsa anlatsın, ben ona durmadan bu psikolojinin ne işe yaradığını sormaktaydım. Anlatıyordu. Anlamıyordum. Yani bu iş, nasıl bir işti? Onunla ne yapılırdı? Neye yarardı?

Sorularım boşuna değildi. O zamana dek bana öğretildiğine göre, okuryazarlık, pratik olarak belli

bir işe yaramalıydı, doktorluk gibi, mühendislik gibi;, bakanlık, avukatlık filân gibi, insana para kazandırmalıydı... Bu psikoloji neye yarardı? İnsanlar onu öğrenince nasıl para kazanırdı? Sorularıma somut örnek göstererek cevap veremiyordu. Onun için de söylediklerini anlayamıyordum.

«Hokey» sözünü de ilk ondan duydum. Ameri-' ka'da hokey denilen bîr oyun varmış. Kendisi de orada hokey oynarmış. Uzun uzun, ayrıntılarıyle hokeyin nasıl oynandığını anlatıyordu.'Ama benim aklım, bu psikolojinin ne işe yaradığındaydı.

— Peki, bu psikolojiyle ne olur, ne yapılır, neye yarar?

— Bak, dedi, sen şimdi elini saçlarına götürdüm başını kaşıdın... Demindenberi bikaç kez böyle yaptın... İşte psikoloji senin neden elini başına götürdüğünü anlamaya yarar...

Beni müthiş bir merak almıştı. Niçin elimi başıma götürmüştüm? Boyuna bunu soruyordum. Çünkü elimi başıma götürüşümün bence hiçbir nedeni yoktu işte, kendiliğinden böyle yapıvermiştim. Boyuna bunu soruyordum ki, cevap veremeyecekti soruma, ben de Amerika'da okumuş adamı bozum etmiş olacaktım.

O bişeyler anlatıyor, ben arada hep aynı soruyu tekrarlıyordum:

— Neye elimi başıma götürmüşüm?

Kesin cevap bekliyordum.

Bunun biçok nedenleri olabilirmiş. Örneğin onun konuşmalarından sıkılmış olabllirmişim. Onun için arada hokey sporunu anlattnışmış... Sıkıldığım için ikidebir elimi başıma götürüyormuşum belki de...

Suçüstü yakalanmış gibi oldum. Yüzüme ateş

bastığını anladım. Nasıl da bilmişti... Öyle utandım ki...

— Hiç de değil işte... dedim, benim canım sıkılmamıştı ki...

BİSİKLETÇİNİN NEŞELİ EVİ

Deniz hastanesi sapağındaki alan üstünde bir bisikletçi dükkânı vardı. O dükkânın önü kiralık bisiklet doluydu. İşte o bisikletçi bizim mahallede otururdu. Nasıl, hangi ilişkiyle olduğunu bilemiyorum, bir gece o bisikletçilerin evindeydim. Üstelik o evaen tanıdığım kimseyi şimdi ansımıyorum. İki-üç katlı büyük bir ev. Bir geniş sofadayız. Tavan çok yüksek. Sofanın yarısı iç balkonla çevrili. Bir de üst kata çıkan merdiven var. Ev bir kalabalık, bir kalabalık... Yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk bir sürü insan... Merdiven basamaklarına kadar oturmuşlar. Belli ki, konu komşu da gelmiş. O ev, tiyatro gibi bir yer olmuş. Genç bisikletçi, şimdi hiçbirini ansıyamadığım türlü türlü gülünçlü oyunlar çıkarıyor, taklitler yapıyor, komiklik ediyor. Herkes kahkahalarla gülüyor. Kimisi, gülmekten yerlerde yuvarlanıyor.

Gülmek!... Öylesine yabancı olduğum bişey ki gülmek, hele gülmenin böylesi... Gözlerimden yaş geliyor gülmekten. Ertesi gün cuma —o zaman hafta tatil günü cumaydı— olacak ki, geç saatlere değin o evdeki insanlar eğlenebiliyor.

Gülüyorum. Gülenlere bakıyorum. İçimden, «İşte ev böyle olur.» diyorum. «Ev dediğin böyle olmalı. Kalabalık olacak... bisürü insan. Haftasonu gecesi konukomşuyu da çağıracaksın. Eğleneceksin, eğleneceksin... İşte bu amca gibi... Herkes gülecek kahkahalarla...»

Bisikletçinin neşeli evini hiç unutamam. Bütün yaşamımca böyle bir evi özledim, böyle bir evim olsun istedim, içindeki kahkahalarla dans eden bir ev... Ama olmadı bitürlü, yapamadım, bundan sonra da yapamayacağımı biliyorum. Çünkü, yaşamın koşulları beni, hergünün ertesi sabahı sınava girecek bir öğrenci durumuna getirdi. Akşam yemeğinden kalk, çalışma masasına otur... Bu değişmez düzen pek seyrek olarak değişecek olsa, kendime karşı suç işlemişim gibi vicdan azabı duyarım.

Kasımpaşa'daki bisikletçinin neşeli evi, bir doyumsuz, sonsuz özlem olarak içimde kalmıştır

ARABA TINGIR MINGIR

Bokludere üstündeki evden, yine Kasımpaşa'da başka bir eve taşınıyoruz.

İstanbul'un hangi yoksul mahallesi var ki, biz orada bir evin tek odasında kiracı olarak oturmamış olalım? Bütün çocukluk anılarımı dolduran, ev eşyası yüklü bir at arabasının bozuk kaldırım taşları üstünde tıngır mıngır gidişinin hayalidir.

Çift atlı araba pahalı olur, tek atlı arabaya sığar bütün eşyamız. Araba önde gidiyor tıngır mıngır, ben arkasından yürüyorum: Arabadan bişey düşmesin! Telleri yırtılmış bir teldolap sarkıyor aradan. Bu tıkırtı, yatak dengi üstüne konulmuş teneke leğenden geliyor, su tenekeleri, kovalar birbirlerine çarpıyor. Saç mangal, yatak dengine yandan bağlı. Mangal borusu, o mavi emaye çiçekli sini... sacıyak, sofra tahtası... Annemin yangından kurtardığı dikiş makinesi, yatakların arasındadır. Aman saksı! Saksıya

dikkat edin, çiçek ezilmesin. En üstte duruyor ıtır saksısı. Saksı, paslı bir konserve tenekesidir.

Şişeler vardı, nerde? Zeytinyağı dökülürse herşeyler ziyan olur? Sirke de yardı bir şişede... Gaz şişesini nereye koydunuz?

Araba gidiyor tıngır mıngır... Gelincik şurubu şişesi elinde mi? Evet... Lamba nerde, idare lambası? Lamba şişesinin içine kâğıt tıkıştırıp iyice saraydın, sonra kırılır haaa... Oklavayı unutmadın ya...

Araba gidiyor tıngır mıngır. Bozuk kaldırım taşlarını atlarken tekerlekler, tıngırtı da artıyor. Arabacı söylenip duruyor: Bunlar ne biçim eşya!... Yirmi kuruşa hiç bu kadar eşya taşınır mı?

Küp, küp... Küpü iyice bağlasaydınız, zaten çatlaktır, katran sakızıyle yapıştırmıştık çatlağını... Lâzımlık (oturak) kalmasın eski evde sakın... Yok canım, gazetelere sarıp su tenekesinin içine koymuştuk ya...

Araba tıngır mıngır...

Uygarlık nedir? Uygarlık, önce site'yle başlar, biyere yerleşik insanlar yaratır uygarlığı. Bizler göçebe... Eskiden Ortaasya'dan göçetmişiz; yüzyıllarca üç kıta üstünde göçümüz sürmüş, gepgeniş göç alanımız varmış. Sonra, sonra sıkışıp kalmışız bir daracık yere... O daracık yere de yerleşememlşiz, yine göçebeyiz. Türk halkı kendi yurdunda hâlâ göçebedir. Uygarlık, göçebelikle birlikte yürümez.

Bir insan, yaşadığı evin duvarlarında, döşemelerinde, merdiven basamaklarında çocukluk anılarını saklayacak. Konuklarına örneğin,

— Bakınız, diyecek, altı yaşımdayken trabzandan fırt diye kayardım da, bir seferinde nasıl olduysa düşmüştüm merdivenden, başım işte şu son basamaktaki topuza çarpmıştı.

— Şu kapı var ya, diyecek, dedemin çakısıyie çentmiştim, bakın hâlâ duruyor.

— Kuyu bileziğinden aşağı sarkmıştım da, az kalsın sarnıca düşecektim.

İnsan, anılarının toplamı. Toplum da öyle...

Nerede bizim anılarımız, biz yoksul çocuklarının?...

Araba tıngır mıngır gidiyor, o tıngırtıların arasından bozuk, eğribüğrü kaldırım taşlarına anılarım dökülüyor. Yoksul İstanbul mahallelerinin bakımsız sokaklarına çocukluğum parça pürçük dağılmış dökülmüş, paramparça... Her sokakta, benden kırık dökük parçalar, dağılmışım bu istanbul kentine gün gün...

Yeni eve taşınıyoruz. Her taşınma, evde bir kavga, bir tedirginliktir.

Eyvah, çatalın biri düşmüş... Yere batsın senin çatalın... Gördün mü gaz dökülmüş şişeden...

Taşındığımız evin alt katı, bir küçük yoğurthane olarak kullanılan loş, nemli, ıslak, küf kokulu, toprak tabanlı bir yer. Kapıdan girince, yoğurt mayası kokar ekşi ekşi, ekşi ve ıslak... Merdivenden çıkınca iki oda vardır. Sokak üstündeki odada Afyonlu Sütçü Halim'le karısı oturuyor, bahçe üstündeki odada biz.

Sütçü Halim, sabahtan öğleye dek süt ve yoğurt satar mahallelerde. Öğleden sonraları, evin altında beyaz kâselere yoğurt mayalar. Sonra Kaybolur ortadan.

Geceyarısından sonra bir bağırma, bir gürültüyle uyanırız. Afyonlu Yoğurtçu Halim, karısını dövüyordun Kadın çığlık çığlığa ağlıyor.

Afyonlu Yoğurtçu Halim'in yaşamı çok düzenlidir. Öğleye dek omuzundaki sırığın iki yanındaki

iplere bağlı kasalar içinde kâse yoğurdu satar. Öğleden sonra yoğurt mayalar, gece şarap İçer... Gece yansından sonra karısını döver.

Sütçü Halim'in programı hiç değişmez. Esrar içmeye başladığından beri, karısına dayak atmakta azıtmıştı. Esrarla şarabı çok kaçırdığı bir gece, sabaha kadar karısını döverken biyandan da,

— Kan kokuyor! Kan kokuyor!.. Burnuma kan kokusu geliyor... diye bağırmıştı.

Kan kokması, bu benim yeni öğrendiğim bir deyimdir. Kadınların fısıldaşmalanndan yeni bişey daha öğreniyorum: Cinsel sapıklık... Yoğurtçu Halim sapıktır. Bunun ne demek olduğunu anlayamıyordum, ama kötü bir iş olduğunu sezinliyordum. Sütçü Halim'in her gece karısını dövmesi, sapıklığı yüzündendir. Ama sabahları değişir, uysal, saygılı, kendi işinde efendiden bir adam olur.

SENİ SOKAKTA BULDUK

Ramazan... Yoksul evlerinde bile geçim sıkıntısının belli edilmediği aydır. İftar soframızda annemin yaptığı iki türlü reçel ile peynir, zeytin, pide. Babam, iftar topu patlayınca, iftarlıklardan bir-iki lokma alır, sonra hemen cıgaraya sarılır, agorasını içtikten sonra akşam namazım kılar, sonra yeniden oturur sofraya. Çorba gelir, sonra başka bir yemek...

Annem sahur için kalaylı bakır tas içindeki ılık suda pestil ezer, erik pestili, kaysı pestili. Pestili ezdikten sonra bir komşuya gideceğiz. Komşudan dönünce yataklarımız hazır olsun diye, annem önceden döşekleri serer yere, yorganları da örter...

Bir eve konuk gidiyoruz, babamın bir arkadaşı.

Üç odalı bir katta oturuyorlar, demek zengince insanlar... Babamla arkadaşı teravih namazı için camiye gidiyorlar.

Konuk olduğumuz evin kocaman bir kızı var, gelinlik kız. Beni çok seviyor...

Teravih namazından geliyorlar. Biz de evimize dönüyoruz. Yollarda uyukluyorum.

Cok hoşuma giden bişey var: Babam odamızın kapısını açar açmaz, daha annem lambayı yakmadan, kapı eşiğinden kendimi yere serili yatağa fırlatmak... Bu oyuna bayılıyorum. Her gece konukluk dönüşü daha eşikten atlıyorum yatağın içine.

Bir gece yine dönmüştük o tamdık evinden. Her geceki gibi, oda kapısının eşiğinden balıklama atladım, ama döşeme tahtalarının üstüne... Neye uğraaığımı şaşırdım. Annem o gece evden çıkmadan yatakları sermemiş. Ben yerden kalkamıyorum. Annem gülüyor, babam gülüyor, ben gülüyorum, hep gülüyoruz. Bizim evde böylesi gülüşüldüğü çok azdır. Bu küçücük evimizin mutluluğu. Mutluluk, yoksul evimize pek seyrek uğrar, pek seyrek gülüşürüz.

Yatıyoruz yataklarımıza. Annemle babam demin- sakayı sürdürüyorlar. Annem,

— Biz seni sokakta bulup aldık, diyor, sen sokağa bırakılmış, küçücük bir çocuktun. Üşüyordun, soğuktan tirtir titriyordun. Acıdık sana, evimize aldık...

-:nmıyorum, inanmak istemiyorum ama, içime de bir kuşku düşüyor: Gerçekten ben sokakta mı bulunmuşum? Bu annemin çocuğu değil miyim?

•Şakaya vurup inanmadığımı söylemeye çalışıyorum. Sesim titriyor, dudağım bükülüyor, gözlerim buğulanıyor.

Annem,

— Sen bizim asıl çocuğumuz değilsin, diye üsteliyor, inanmazsan sor babana...

Babam doğrusunu söyler, çünkü şakadan hoşlanmaz hiç, alay etmesini sevmez, çok ciddî adamdır,

— Baba, sahi ben sizin çocuğunuz değil miyim?

— Annen söyledi ya, biz seni sokakta bulup aldık...

Artık inanıyorum sokakta bulunup alındığıma. Annemle babam birden yabancıiaşıveriyor. Boğazıma yumruk gibi bir düğüm oturuyor. Ah, bir kalkıp da helaya kadar gidebilsem. Oda kapısının hemen soluna bitişik hela, benim ağlama yerim, orda ağlarım gizli gizli... Ağlarım, ağlarım, sonra ağladığım belli olmasın diye su dolu paslı tenekenin musluğunu açar, iyice yıkarım yüzümü.

Ama bu kez helaya dek gidemiyeceğim ağlamadan. Boşaldım, boşalacağım... Görecekler ağladığımı.

Gülüyorlar. Ben de gülmeye çalışıyorum.

Artık kendimi tutamayıp ağlamaya başladım. Annem göğsüne bastırdı, bastırdı.

—' Deli çocuk, diyor, hemen de inanıverdin.

Annemin de gözleri yaşlı, o yaşlı gözlerle gülüyor hâlâ, beni de güldürmek istiyor. Belki kendi çocukluğunu ansıdı; anasız, babasız çocukluğunu. Kollarının arasındayım, en güvenli yerde. Bu kez de çocukları olduğuna inandırmaya çalışıyorlar, ama içimde bir kuşku var. Yoksa beni avutmak mı istiyorlar...

Annemin koynunda uyuyakalıyorum. Sonradan beni yatağıma koymuş.

Uykuda çocuk altbilinci işliyor, durmadan işli-

yor. Kadınlar aralarında söyleşirlerken duymuşum onlardan: İnsan ölünce boyu uzarmış, upuzun olurmuş. İlkin can insanın ayaklarından çekilmeye başlarmış, ayaklar soğurmuş önce...

Atbilinç, şaşılası bir biçimde işliyor. Annemin boyu uzamış, uzamış. Uyanıyorum. Benim yatağım, onlarınkinin ayak ucunda. Yatağımda doğrulup bakıyorum anneme. Annemin boyu gerçekten de uzamış, upuzun yatıyor. Boyu odanın boyundan, evin boyundan, yollardan bile uzun... Elimi uzatıp, yorganın altından ayaklarını elliyoıum; ayakları buz gibi, buz...

— Anneee!..

— Ne var? Ne oluyorsun?

— Hiç...

— Rüya mı gördün? Korktun mu?...

— Hiç...

Yorganı başıma çekiyorum.

ŞİMDİ CENNETTEYİZ

Geceleri konukluğa gittiğimiz evin gelinlik yaştaki kızı, gelip beni alıyor bizim evden gündüzleri, kendi evlerine götürüyor. Kızın başında başörtü bağlı. Aile köyden gelmiş. Kız, hafız olacak, Kur'an ezberliyor. Beni de bunun için getiriyor evine. Ona sûreleri ezberletiyorum.

Kız, ne yapıp edip, anasını gönderiyor evden, bir bahane uydurup yalnız kalmamızı sağlıyor. Sonra beni kucaklayıp karyolanın üstüne çıkarıyor. Karyolanın başucunda, ayakucunda süsler arasında yuvarlak ayna var; dört ayağının tepesinde pirinç topuzlar. Kız ezberlettiğim sûreleri yatakta okuyor. Yorganı da örtüyor üstümüze.

Babam, kıza «Namaz duası»nı öğretmemi söylemiş. Ben de ezberletiyorum:

«Bism-illah-ir-rahman-ir-rahim. Elhamdü lillla-hi Rabbül âlemin. Vesselâtü vesselâmü alâ resulüna Muhammedin ve âlihi ve sahbihî...»

Kız, biyandan beni mıncıklıyor, biyandan ellerimi tutp vücudunda dolaştırırken, biyandan tekrarlıyor:

«... Elhamdü lillâhi Rabbülâlemin...»

Kız bana,

— Şimdi cennetteyiz işte!... diyor. Cennet de böyle bir yer... Cennetteyiz!

Kız oynadıkça yaylı karyolada zıpzıp zıplıyoruz.

— Uçuyoruz bak ne güzel... Cennetteyiz!

Bu işlere benim hâlâ aklım ermiyor. Bir ayıp, gizli işler olduğunu sezinliyorum ama, ne olduğunu anladığım yok. Utandığım için, sonra da müzevirlik, kötü olduğundan, bu olanları anneme bile söylemiyorum.

Kız,

— Şimdi cennetteyiz! diyor boyuna.

Her cennetten çıkışımızdan sonra kız, belki de. bir pişmanlık duymuş olacak,

— İstiğfar duası nasıldı, onu ezberleyelim... diyor.

İmanı tazelemek, için «istiğfar», yarısı Arapça, yarısı Türkçe bir duadır. Kız karyolayı düzeltiyor... Ben duayı söylüyorum, tekrarlıyor:

— Estağfurullah-ul-azimüllezî... Yarabbi! Eğer benim elimden ve dilimden ve gözümden ve kulağımdan ve ayağımdan ve cemî' azalarımdan büüp bilmeyüp işlediğim kelime-i küfr ve isyan sâdır oldu ise ben anların cümlesine tövbe ettim, rücu ettim.

Bir dahi işlemememesine azm ü cezm ettim...»

Kızın cenneti hoşuma gitmediği için, beiki de duyuiur diye korkumdan, artık onunla birlikte evlerine gitmez oldum. Oysa babam kıza hocalık etmem için beni zorluyordu. Annem istiyordu gitmemi. Kiz, hafız yetişecekti, bilmem yetişti mi?..

Kızın evine gitmem için, o denli üstelediler, azarladılar, ama neden gitmediğimi bitürlü açıklayamadım.

BAKLAVA

Annem, yaşım küçük olduğundan oruç tutmamı istemezdi. Babam, yalnız ramazanın ilk ve son günü oruç tutmamı isterdi. Ama ben bütün ramazan, hiç aksatmadan oruç tutardım. Yalnız uykudan uyanıp sahur yemeği yemek çok zor gelirdi. Nasıl olsa oruç tuttuğum için, hiç olmazsa sahur yemeği yiyeyim diye, zorlayarak uyandırırlardı. Sahur yemeğinde ille de pilavla pestil hoşafı olurdu.

Bir gece uyanmak istemedim.

— Kalkmayacağım... dedim.

Babam,

— Ama baklava var! dedi.

Oysa «Bakla var!» demiş, ben uyku sersemi «Baklava var!» anlamışım.

Yataktan fırladım. Pilav, yoğurtlu bakla, pestil hoşafı...

— Hani baklava?

— Ne baklavası?

KIZAMIK

Babam sıksık geziye çıkardı. Onun için gezi demek, gittiği yerin, bulunduğu yerin bizim için bilinmemesi demekti. Aylarca kaybolurdu... Bu kayboluşları, sorumsuzluğundan değil, tersine, sorum yükünün ağırlığını çokça duymasından. Define bulmak için gezilere çıkıyordu. Yerin altında gömü bulacak, birden zengin olacak, bizi de refaha kavuşturacaktı. Çalışmadan, namuslu olarak para kazanmanın tek yolu, definecilikti. Babamda, ruh hastalığı kertesine varan bu definecilik merakı son günlerine dek sürmüştü.

Yine bir gömü çıkarmak için, bilmediğimiz yerlere geziye çıkmıştı. Her zamanki gibi, bir hafta, en çok on gün içinde gömüyü alıp gelecekti (!) ama, aylar geçmiş, dönmemişti. Annem de geçim sıkıntısına düşmüş olmalıydı ki, bikaç günlüğüne konuk kalmak için. Şaban Amcamın Bebek'teki evine gitmiştik. Babamın ağabeyisi olduğu için, annem de Şaban ağabey derdi. Eski alacaklar unutulsa biie. Şaban Amcamdan bir küçük yeni alacak daha vardı. Onun için, bikaç gün ağabey evinde konuk kalınabilirdi, ona büyük yük olunmazdı. Alacak istenmiyordu. Ağabey-kardeş arasında olmazdı böyle şey...

Bebek'te Dereboyu'nda, yokuş başındaki eve gidişimizin ikinci günü hastalandım, ateşli hastalık, her yanımdan kırmızı kırmızı kabarcıklar çıktı. Kızamık olmuşum. Aman çocuk soğuk almasın. Hava, karlı kış, çok soğuk... Evin içinde, yattığım yerden fırtınanın uğultusunu duyuyorum.

Amcam, öz amcam, evimize gitmemizi söylüyor. Çıkıyoruz evden.

Aradaki anı bağlan kopuk kopuk...

Bebek tramvay durağında tramvay bekliyoruz. Ben bir battaniyeye sarılmışım, annemin kucağındayım. Kar taneleri düşüyor yüzüme, arada bir de annemin gözyaşları...

KALAYCI ÇAMURU

Sıksık yüzümde yaralar çıkardı. Bu yaralara «Uçuk» derlerdi. Çocuk, korkulu rüya görürse yüzü uçuklardı; bize öyle söylerlerdi.

Başka çocuklarda da uçuk olurdu, ama bendeki daha sıktı. Uçuk yaraları sulanır, kaşınır. Kaşıdıkça ordan oraya sıçrar. Annem,

— Sakın kaşıma! der.

Öyle kaşınır ki, dayanamam, kaşırım, yaranın kabuklarını yolarım.

Uçuk yaralarını geçirmek için tek ilâç bilinir: Kalaycı çamuru...

Annem elime bir kap verir,

— Hadi git, biraz kalaycı çamuru al, gel! der.

İstanbul'da kalaycı dükkânları pekçoktu. Giderim kalaycıya,

— Amca, biraz çamur verir misin?

Kalaycı alışıktır. Her gün üç-dört çocuk, uçuk yaraları için çamur ister.

Kalaycı baldırlarına dek sıvanmış paçalı donu ayağında, çıplak ayaklanyle bir çukur içindeki koyu kül rengi çamurda kalaylanacak bakır kapları temizlemektedir. Ayağının altındaki çamurdan bir avuç çamur alır, elimdeki kaba koyar.[1]

Annem, kalaycı çamurunu yüzümdeki yaralara sürer. Yaralar kurur, kabuk bağlar, iyi olur. Ama bir süre sonra yine yüzümde yaralar çıkar.

SOFRA ÖRTÜSÜNÜ SİLKELERKEN

Hiç çocuk arkadaşım yok, hiç oyuncağım yok, oyunum yok. Hep büyüklerin arasındayım. Demek içten içe çocukluğumu özlüyormuşum ki, o olay geldi başıma.

Yemek yedikten, sofra tahtası kaldırıldıktan sonra, yerdeki sofra bezini silkelemek benim görevimdi.

Sabah kahvaltımızı yapmıştık. Annem sofrayı kaldırdı. Ben de sofra örtüsünü toplayıp merdivenden indim, sokak kapısını açtım. Sofra örtüsünü sokağa silkeleyip yukarı çıkacağım, ama örtüyü silkeleyemedim. Kapı eşiğinde kalakaldım. Sokakta, yaşıtım çocuklar oynaşıyorlardı. Öbek öbek olmuşlar, bağrışarak çağrışarak oynuyorlar. Bizim mahallenin çocukları ama, hiçbirini tanımıyorum; kendibaşıma kapı dışarı çıktığım, bırakıldığım yok ki... İpnotize işte bu olacak, kendimden geçmiş, kapı eşiğinde, elimde sofrabezi, öylece durup bakıyordum onlara... Dalıp gitmişim... Kimbilir ne kadar zaman öylece kalmışım. Sonra kendimi o çocukların arasında buldum. Sanki beni görünmeyen bir el, o çocukların arasına çekti. Sofrabezini eşiğe nasıl bıraktığımı, nasıl yürüyüp o çocukların aralarına katıldığımı, nasıl onlarla tanışıp arkadaş olduğumu hiç bilmiyorum.

Bütün küçük çocukluk dönemimin en mutlu, sanırım, tek mutlu günü, işte o gündür. Benden başka hepsinin pantolonu, papucu var; aralarında tek entarili, takunyeli oğlan benim. Sofrabezini, evi, an-

nemi, babamı, herşeyi birden unutmuştum. Sanki dünyaya o anda, birdenbire gelivermişim.

Kuka oynadık. Hani bir eski konserve kutusu tenekesi ortaya, bir daire çizgi içine konup, taşa tutuluyor. Kukla oyunu işte o... Saklambaç oynadık. Bizim sokaklardan uzak sokaklara gittik. Boş arsalarda birdirbir oynadık. Elbende oynadık. O zaman cıgara kâğıdı Tekel'in değildi, defter biçiminde ağara kâğıdı satılırdı. Çok değişik ağara kâğıtları vardı. Kimisinin kapları çok değerli sayılıyordu. Bu cıgara kâğıtlarının kaplarıyle çocuklar bir kumar oyunu oynarlardı. Ben nasıl da onlara katılıp bu oyundan oynadığımı bilemiyorum. Ama elimde cıgara kâğıdı kaplarından bikaç tane birikti. Bunların en değerlisi «Kibar Ali» markalı olanıydı. Elimde iki tane «Kibar Ali» var. Sonra zıpzıp oynadık, yuttum öbürlerini, entarimin cebinde birçok mile (bilya) ile cicoz toplandı...

Oyundan başka hiçbişey umurumda değildi. O mahalleden öbür mahalleye... Arkadaşlar da değişiyor, o arkadaştan öbür arkadaşa. Karnı acıkan evine gidiyor, geriye kimler klıyorsa onlarla oynuyoruz. Karnım da acıkmıyor, açlığımı bile duymuyorum, öyle mutluyum.

Çocuklardan bikaçı, tempoyla,

— Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine!... diye bağrışınca aklım başıma geldi. Hava kararmıştı. Demek, akşam olmuş. Çocuklar dağılıp gitmişlerdi evlerine. Elimde bikaç cıgara kâğıdı kabı, cebimde bikaç mileyle kalakaldım. Bir mescidin avlusundaydım. Buraya nasıl geldiğimi bilemiyordum. Dışarıya karanlık, içime korku çöküyordu.

Sofrabezi ne olmuştu? Ya kapıeşiğinden birisi alıp gitmişse?

Sokaklardan, sokaklardan geçtim, geldim eve. Korkuyla kapının tokmağını çaldım. Annem açtı kapıyı, ağlamaktan şişmiş gözleri kıpkırmızı... Hiçbişey sormadı, bişey de söylemedi. Asıl korkum hazinemi, yani cıgara kâğıdı kaplarıyla zıpzıplarımı elimden almalarıydı. Dayaktan, azardan kurtulduğumu anlayınca, gözle kaş arasında onları bir yere sokldım. Annem beni soymuş, leğende yıkıyor, ama hâlâ benimle konuşmuyordu...

Aşağıdan babamın önce öksürüğü, sonra sesi geldi:

— Hanım!...

— Huuul...

— Oğlan geldi mi?

— Çoktan... Sen gider gitmez arkandan geldi.

Babam sabahtanberi beni arayıp duruyormuş. Annem, beni leğen içinde helada bırakıp, babamın yanına gitti. Odada bişeyler fısıldaştılar. Sonra annem geldi, beni durulayıp, kurulayıp giydirdi.

İkisi de hiçbişey olmamış gibi davranıyorlardı. Babam,

— Haydi sofrayı kur oğlum... dedi.

Oturduk sofraya. Babam sesinde hiçbir değişiklik yapmadan,

— Neredeydin bugün oğlum? dedi.

Ben cevap vermeyince annem,

— Sonra o kendisi söyler zaten... dedi.

— Sokaktaydım dedim.

— Ne yaptın?

— Oynadım.

— Ben baktım sokaklara ama seni göremedim... Çok acıkmışsındır.

Çocukluğumun tek mutlu geçen gününün anıla-

rı olan cıgara kaplanyla zıpzıpları ertesi gün babam bulup attı. Bana da,

— Oğlum dedi, top oynamayacksın, zıpzıp oynamayacaksın. Yezitler, Hazret-i Ali Efendimizi şehit edip, gövdesinden ayırdıkları mübarek başını ayakiarıyle vurarak birbirlerine atmışlar; ayaktopu ordan kalmıştır. Parmaklarını da kesip mile oynamışlar. Top ve mile oyunu günahtır. Oyun da ne oluyor, otur derslerine çalış, unuttuğun sûreleri ezberle!...

KIRK PARAYA STRİPTİZ

Sütçü Halim'in benden üç-dört yaş büyük bir çırağı vardı. Bigün merdivenin aitbaşından bana seslendi. İnip baktım. Yoğurt kasalarını taşıdığı sırığı omuzundan yeni indirmiş. Derin derin soluyor, göğsü inip çıkıyor. Belli ki, koşarak gelmiş. Kimse duymasın diye fısıldayarak,

— Şurada bir kadın var, soyunuyor... dedi.

— Nasıl soyunuyor?

— Basbayağı soyunuyor işte... Anadan doğma.. Çırılçıplak...

— Hadi be!

— Vallahi billahi... İki gözüm önüme aksın ki... Sokağın ortasında soyunup bir de oynuyor.

— Peki, neye?

— Kim kırk para verirse hemen soyunuyor, başlıyor oynamaya...

Sütçü Halim'in çırağı bunları söylerken pek coşkuluydu. Ben hiç coşkulanmadım, ama meraklandım. İngiliz, Amerikan dilinde bile «strip-tease» kelimesinin bilinmediği, kullanılmadığı, yeryüzünde striptizin ilk başlamasından otuz yıl önce İstanbul

sokaklarında bir kadın striptiz yapıyor, hem de kırk paraya... Bende bir merak, bir merak: Kadın soyununca acaba ne göreceğiz? Bırakınız çırılçıplak bir kadın görmeyi, o zamanlar mayolu bir kadın görmek, bugün bir merih yaratığı görmekten çok, çok daho şaşırtıcıydı. O günlerden ancak üç-beş yıl sonra, İstanbul'a gelmiş beyaz Rus'lar Florya'da tektek denize girmeye başlayacaklar, Türk erkekleri de çalılar, otlar arkasına siperlenip, yüzen mayolu Rus kadınlarını gizli gizli uzaktan seyredeceklerdi.

Sütçü Halim'in çırağı,

— Hadi gidelim! dedi.

— Bende kırk para yok ki... Sende var mı?

— Bende de yok ama ordaki dükkâncılar veriyor parayı, kadın da soyunuyor. Biz de seyrederiz.

Düşüyoruz yola...

Sütçü Halim'in çırağıyle benim durumum, bana şimdi dünyanın en gülünç olayıymış gibi geliyor: Ayaklarında takunyeler, sırtında kara - kırçıl entari, saçları dibinden kesilmiş, yedi yaşında bir oğlanla, ayakları yemenili, poturlu, ter ve yoğurt ekşisi kokan onbir-oniki yaşında bir köylü çocuğu, sokakta soyunan kadını görmek için koşuyorlar ha koşuyorlar... Koşuyoruz, Çünkü Sütçü Halim'in çırağı ikidebir,

— Hadi! Çabuk!... Kadın, gider aman... Sonra göremeyiz!

Yollar çarpıkçurpuk... Ayaklarım taşlara çarpıyor, canım acıyor. Aradabir düşüyorum.

— Aman koş, yetişelim!...

Kasımpaşa'dan Şişhane'ye... Bankalar Caddesinden aşağı koşuyoruz... Ter içindeyiz, soluksoluğa kalmışız. Sağdaki dik yokuşlardan birine sapıyoruz. Tünelin altbaşmdan denize doğru bir sokağa...

Sütçü Halim'in çırağı,

— İşte burdaydı... diyor.

Gidip birine soruyor:

— Amca az önce bir kadın vardı da hani soyunuyordu...

O sorarken, benim onunla olduğum anlaşılmasın diye utançla uzaklaşıyorum.

Çırak yanıma geliyor:

— Şu yana gitmiş, hadi biz de gidelim...

— Yok, ben gitmem...

Bir pişmanlık duyuyorum, evden bu kadar uzaklaştığım için. Korkuyorum da, ya annem duyarsa! Babam, annem yanımda olmadan evden hiç bu denli uzağa gitmemiştim. Koşa koşa eve dönüyorum, Sütçü Halim'in çırağı soyunan kadını bulmak için gidiyor. Eve dönerken yolda soyunan kadını düşünüyorum. Bu kadın delidir bir, yaşlıdır, kocakarıdır iki, yoksuldur üç... Kadını öylesine somutlaştırıyorum ki, gözümün önüne geliyor, onu görür gibiyim. O zaman utancım da, pişmanlığım da artıyor. Yaşlı, yoksul, hem de deli... Böyle bir kadın soyunur da, hiç insan onu seyreder mi? Seyretmek için ya nasıl olmalı? Böyle bir soru aklıma gelmiyor ama kendiliğinden ortaya çıkıyor: Genç olmalı ki... Zengin olmarı ki... Hem de deli olmamalı ki...

Eve dönen Sütçü Halim'in çırağına fısıldayarak soruyorum:

— Gördün mü?

— Gördüm. Tam soyunacaktı, polisler aldı götürdü...

Haftanın kimi günleri başka tekkelere de giderdik. Orada çorba, etli pilâv, aşure yerdik. Her tarikat tekkesinin ayrı bir zikr günü vardı. Mevlânakapı'da, Kasımpaşa'da, başka tekkelere gittiğimizi hatırlıyorum: Nakşibendî, Rüfaî, Kadirî, daha başka tarikat tekkeleri... Bir gece de Üskdar'da bir tekkeye gitmiştik, gece sabaha kadar zikr'edilmişti. Sanırım burası, sonradan edebiyat öğretmenim, daha sonra da dostum olan Sadettin Nüzhet'in babasının tekkesiydi.

Bir yaz akşamı da. Galip Amcam, babam, birlikte Sütlüce'de bir tekkeye gitmiştik. Sütlüce, Haliç'te bir iskeleydi. Ama bizim gittiğimiz, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında bir tekkeydi. Gördüğüm en kalabalık tekke orasıydı. Dervişler sabaha kadar zikretmişler, Yunus'tan, daha başka ululardan ezgiler söylemişlerdi. Kalabalık bahçeye taşmıştı. Bir geniş gövdeli ağacın altında uyumuştum. Altımda posteki,, üstümde bir derviş abası vardı. Ertesi gün ordan dönmüştük.

Bir gece de -On Muharrem gecesi- Beyazıt'taki Cakmakçılar'dan aşağı inen yokuşlardan birindeki; bir han içinde çok geniş bir yere gitmiştik Orada İranlıların Muharrem âyinleri vardı. Bu, korkunç bişey... Önce bizim tekkedeki gibi zikr başladı. Sonra coştular. Bellerinden yukarılarını soyunup yan çıplak kaldılar. Ellerinde kalın zincirler vardı. Bu zincirlerin kimisinin ucunda demir topuzlar vardı. Topuzların üstünde, kabara çivileri gibi, uçları sivri çıkıntılar vardı. Çember olmuş İranlılar, belden yukarı soyunduktan sonra, iki elleriyle tuttukları zincirleri bir sağ omuzlarına, bir sol omuzlarına vurmaya başladılar. Topuzlu zincirleri kendi çıplak sırtlarına vu-

rurken, Divandan da seslerini el harketlerine uydurarak zikrediyorlardı:

— Ya Hassen! Ya Husseyn!... Ya Hassen, Ya Husseynl...

«Husseyn!» derken «ha» sesi ta ciğerlerinin içinden sökülüp çıkıyordu. Kısa bir süre sonra demirle, zincirle vurulan sırtlardan ter sızmaya, daha sonra da sırta yayıla yayıla sızım sızım kanlar akmaya başladı. Omuzlardan, sırtlardan çıkan kanlar buğular salarak kırmızı bir yılan gibi sağa sola dönüşerek genişleye yayıla akıyordu. Kan coşkuyu daha da arttırdı. «Ya Hassen! Ya Husseyn!» temposu hızlandı, topuzlu zincirler çıplak sırtlara daha htzla, daha tutkuyla inmeye başladı. Kimilerinin sırtlarından, omuzlarından artık kan fışkırıyordu; fışkıran kanlar birbirlerinin suratlarına sıçrıyordu.

Babamla Galip Amcamın arasındaydım, yerde halı üstünde oturuyorduk. Büyük bir korku içindeydim.

Kendilerini zincirle, topuzla yaralayanlardan kimisi yere yıkılmış, çökmüş, yuvarlanmıştı. Ama, durmuyor, ellerindeki zincirlerle kendilerini boyuna dövüyorlardı. Yalnız kimilerinin güçleri kalmadığı için, hızları kesilmiş, daha zorlukla kendilerini dövüyorlardı. Canları yanmıyor muydu? Bana kalırsa canları hem de çok yanıyordu çünkü hepsi de ağlamaya başlamışlardı. Ya canları yandığı için, yada Hazret-i Hasan'la Hazret-i Hüseyin'in nasıl şehit edildiklerini ansıyıp üzünçlerinden ağlıyorlardı.

Yavaşça Galip Amcama,

— Ölecekler! dedim.

Galip Amcam,

— Bu uğurda ölen şehittir, cennete gider... dedi.

Düşüp düşüp bayılıyorlardı.

Neymiş bu korkunç dinsel tören? Niçin Hasan'la Hüseyin'i şehit ettirdik diye yas dövünmesiymiş.

Bu böylece sabaha dek sürdü. Sabaha doğru babamın kucağında uyuyakalmışım. Birer tas aşure yediğimizi de ansıyorum.

Birçok tarikatlar, tekkeler... Ama hiçbiri arasında çatışma, çekişme olduğunu bilmiyorum. Bu tekkeler aslında devlete karşı birer siyasî korunak olarak başlangıçta kurulmuş olduğundan, kendi aralarında iyi geçiniyor, birbirlerini destekliyorlardı.

GAZİ PAŞA'NIN ORDUSU GELİYOR

Sabah erkenden beyaz entarimi giydirdiler, belime siyah kuşağımı sardılar, başıma arakiyemi geçirdiler, elime teberimi verdiler. İşte bir küçük rüfaî dervişi olmuştum. Babam da sarıklı kavuğunu ve cübbesini giymişti. Ellimden tuttu, düştük yola. Çürüklük'teki tekkeye gittik. Tekkenin bütün dervişleri orda toplanıyorlardı. Niçin? Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez İstanbul'a gelecek Olan Gazi Paşa Ordusunu karşılayacaklar. Dervişler, bir yıl sonra tekkelerini başlarına yıkacak olan adamm ordusunu- karşılamaya gidiyorlar.

Bizim tekkenin bütün dervişleri tekke kapısı önüne dizilip sıra oldular. Kimisinin elinde zil, kimir sinde def var...

Ben kapının iç yanında duruyorum. Şeyh Efendinin Kuva-yi inzibatiyeci olan büyük oğlu kapıdan çıkarken, eşikte duran üvey annesi Şaver Hanım,

onun sırtını sıvazlıyor. Şaver Annenin (herkes O'na anne elerdi) sesi hâlâ kulağımda,

— Aslanım, yiğitim!...

Şeyh Efendi'nin büyük oğlu gerçekten erkek güzeli, yakışıklı bir delikanlıydı. O gün tekke müritleriyle birlikte Gazi Paşa'nın ordusunu karşılamaya gidecek. Bundan bikaç gün sonra kuva-yi milliyeciler, işgal ordusuna hizmet etmiş olan kuva-yi inzibatiyecileri yakalamaya başlayacaklar. O da bir yerlere kaçıp gizjenecek. Sonra Avrupa'ya kaçıp kurtulacak. Yıllarca kendi serüvenini yaşayacak. Fransa'da tanınmış bir illüzyonist olacak. Tekkede öğrendiği, yanağa şiş batırma, tığ batırma, keskin kılıçla dil delme, keskin kılıç üstüne yatma, ağzındaki ateşte yumurta pişirme gösterileriyle bir Türk fakiri olarak ün kazanacak. Tılsım işleri yapacak. Çok yakışıklı erkek olduğu için Paris'in biçok güzel sarışınları, erkek düşkünü yüksek sosyete kadınları onun uğruna yanıp tutuşacaklar. Yıllar sonra Türkiye'ye dönüp gelecek, gazetelerde onunla yapılmış resimli röportajlar çıkacak. Birçoklarınınki gibi, onun da bir zamanlar, İngilizlerden aldığı bir lira gündelik karşılığı padişahçı — kuva-yi inzibatiyecl— olduğu unutulacak. Bir zaman sonra, yine serüvenini yaşamak için dönüp Avrupa'ya gidecek, kaybolacak.

Dervişler yola dizildi. Şeyh Efendi önde. Dualar okunarak, ilâhiler söylenerek, ziller, defler, kudümler çalınarak yola çıktık, gidiyoruz. Beyoğlu-Şişhane-Galata Köprüsü-Eminönü... Ulusal Bayram törenlerinde şimdi okullar. Esnaf Birlikleri, İşçi Kurumlan, Sendikalar, nasıl geçit törenine katılıyorlarsa, o zaman da tekkeler işte öyle. Her tarikatın kendi rengi var. Sarıkların renginden tarikatlar ayırt ediliyor. Kır-

mızı, yeşil, siyah, beyaz, renk renk sarıklar, renkli sarı'k tarlası yürüyor... Sultanahmet'teki Üçüncü Ahmet Çeşmesinin olduğu alanda, İstanbul'un bütün tekkelerinin dervişleri birleşti. Her tekkenin dervişleri ayrı öbekler olmuşlar. Yorgunluktan bitkin dervişler, çenelerini teberlerine dayamış, istihareye varmışlar, uyukluyorlar.

Gazi Paşa'nın istanbul'a ilk giren ordusunun başında Re'îet Paşa vardı. Ben Re'fet Paşa'yı askerlerin önünde, beyaz bir atın üstünde Galata Köprüsünden geçerken gördüğümü ansıyorum. Biz, Eminönü'ne doğru gidiyoruz, onlar Karaköy'e doğru geliyorlar. Köprü üstünde karşılaştık. Ellerinde kâğıttan bayraklar bir yığın insan, çocuk... Alkışlar, alkışlar, alkışlar...

Beyaz atın üstündeki Re'fet Paşa sağa sola gülümsüyor, bişey daha yapıyor, sonradan buna çok şaşırıyorum: Alkışlanan artistler seyircilere nasıl sahneden öpücükler gönderirlerse, Re'fet Paşa da öyle selâmlar dağıtıyor alkışçılara. Bir eli dizginde, bir eli dudağından seyircilere uzanıyor durmadan.

Ufaktefek, yakışıklı, biçimli bıyıklı bir general Daha çok savaş alanlarından değil de, bir süslü salondan dans etmekten geliyor gibi. Sonradan düşündükçe onu şöyle tasarlıyorum: Üstü başı, barut, yangın, duman kokmuyor da sanki pomat, losyon, krem kokuyor.

Refet Paşa'nın İstanbul'a girişinde beyaz at üstündeki pelerinli görünümüyle, renkli bir taşbasması resmi yıllarca kahvelerin, berber dükkânlarının duvarlarında asılı durdu.

Akşam üzeri yine o yollardan döndük. Evlerimimize geldik.

Beş numara gaz lambamız yanmıştı. Dışarda, sokaklarda fener alayı gürültüsü başlamıştı.

GEVREK GEVREK TAZE SİMİT

Yine tek atlı araba tıngır mıngır... Cerrahpaşa'da bir eve taşınıyoruz. Niçin taşınıp durduğumuzu bilmiyorum. Belki buranın kirası, öbür evinkinden kırk kuruş daha ucuzdur. Bu evin sahibi, bir zenci kadın, dul, yada hiç evlenmemişti. Alt katta onun ayrı bir bölük evi var, tertemiz, ama nasıl tertemiz, anlatılamaz. Üst katta, bir geniş sofa üstünde iki oda vür. Birisinde biz kiracıyız, öbür odada Marangoz Hüseyin Efendi. Karısı Nevber Hanım, oğlu Cevat, bir de kızları Cemile oturuyorlar. Nevber Hanım da evlâthkmış. Ama hanımefendi bir kadın... Sokağa çıkarken başına hotoz yapardı, bütün hanımefendiler gibi. O zamanlar, çok kullanılan başlı iğneler vardı; bu iğnelerin toparlak başlan renk renk olurdu. Nevber teyze, bütün kibar kadınlar gibi, hotozunu kara başlı iğnelerle çarşafına tuttururdu. Onun da, o zamanki bütün kadınlar gibi beline taktığı torbası vardı. Kadınlar ellerinde çanta taşımazlardı. Çanta yerine bezden diktikleri bir torbayı bellerine bağlarlardı. Her kadının göbeğinin üstünde, belinden bağlı bir bez torba bulunurdu. Kadının ufaktefek herşeyi bu bez torbada dururdu. Çarşaf erekliğinin üstünden sarkan bu torbaların çok çirkin görünüşleri vardı. Kibar kadınlarda olduğu gibi Nevber hanımın torbası, etekliğinin altında durur, belli olmazdı. Yalnız «Tango» denilen, daha çok İstanbul'un Beyoğlu yakasında oturan kadınlar ellerinde çanta taşırlardı. Onlara da bizim çevremizde iyi gözle bakılmazdı.

Nevber teyzenin kocası işsiz, Buyüzden evde kavga eksik değil. Nevber Hanım, eskiden evlâtlık olduğu zengin aileye gidip kocasına bir iş bulmalarını rica edecek. Annemi de yanına alıyor, ben de birlikte, Bebek'teki koruluk içindeki konağa gideceğiz. Her tramvay kompartımanı vişne kırmızısı bir perdeyle ikiye ayrılmış, ön bölümde kadınlar, arka bölümde erkekler oturuyor. Biletçi, perdeyi açıp o yandan bu yana geçiyor. Bir karıkoca tramvaya binecek olsalar, aynı tramvayda kadın ayrı, erkek ayrı yerde oturacak. Kadınların kimisi durakları bilmez, yada yüzierindeki kalın peçenin altından hangi durakta ineceklerini kestiremezler. Arka bölmede oturan kocaları iner, kadınlar inemez. Haydi vatmanla kavga... Eşlerini kıskanıp kavga eden kocalar bile çıkar.

Ne zor çocuklarıma bunları anlatabilmek, ikiyüz yıl öncesini söylüyor gibiyim, oysa daha kırk yıl öncesi...

Bir çamlık yokuşu çıkıyoruz, koruluk içindeki eve geliyoruz. Bu dünyada ne de güzel evler varmış!... Cilâlı tahta merdiven basamaklardan çıkıyoruz. O ne güzel eşyalar... Bir oda kapısı açıyorum: Hiiü... İçerisi kitap dolu. Köşkte dikkatimi çeken,, hiç unutmadığım iki şey vardı. Biri, sarı, mavi, yeşil, kırmızı, renk renk camlardan bir pencere. Işık,, camdan renklenerek masaya, insanların yüzüne yansıyor. Elimi uzatıyorum renkli ışıklara, elim bir mavi, bir kırmızı ışığa boyanıyor.

Bir de unutamadığım, sallanan hasır örgülü koltuk... Oturuyorum, önce geriye, sonra ileriye,, boyuna sallanıyorum, ne kadar sallansam sandalye^ yuvarlanmıyor. Annem, gözlerini belertip, dişleriyle alt dudağını ısırınca, bir terbiyesizlik yaptığımı anla-

yıp, atlıyorum salıncak sandalyeden, bir yanda uslu uslu oturuyorum. Akşam üzeri dönüyoruz köşkten. Nevber Hanım anneme anlatıyor:

— Yedi yaşımda girdim yanlarına. Onyedi yaşımda beni bu adama verdiler. Demek on yıl çalışmışım evlerinde. Ayda on liradan hesaplaşan, ne eder? Bin liradan çok eder. Bana ikiyüz lira verselerdi razıydım. Elli liramız olsa bizimkine sermaye yapmak için yeterdi.

Annem durgun, annem sessiz, o da bişeyler düşünüyor kendisi için, kendince...

Cerrahpaşa'dakf eve, önce bahçe kapısından girilir, sonra evin sokak kapısından. Altta taşlık, karşıda evsahibi zenci kadının oturduğu bölüm. Evsahibinin bahçesi arkada, ayrı. Onun bahçesinde caneriği var, kütür kütür... Hepimize caneriğinden paylarımızı verir. Yapayalnız bir kadındır, kimseyle konuşmaz. Beni çağırır odasına. Benimle konuşur surdan burdan. Her çeğrışında bana ayrıca canerikleri verir. Bir de kedileri var, biçok kedi, onlarla konuşur.

Bizim bahçede hatmi ağacı var, hatmi çiçekleri açar, alacalı, kırcalı ak ak... Annem onları toplar, kurutur. Kaynatılınca suyu öksürüğe, soğukaigmlığına iyi gelir.

Nevber Hanımın kocası marangoz Hüseyin Efendi, ya Adapazarı'nda, yada Eskişehir'de bir iş bulup gitti. Gidiş o gidiş, ne haber, ne para...

Oğlu Cevat bigün, coşkuyle gedli eve,

— Anne, para ver de gazete alalım... deci.

Gazete mi? Çıldırmış oğlan... Bizim evlerimize, hiç, ama hiç gazete girmez.

Benden altı-yedi yaş büyük olan Cevat,

— Anne, gazeteler renkli çıkmış, gördüm, renk-

li çıkmış... Alalım, bir tane n'olursun?... diye yalvarıyor...

Nevber Hanım gazete parası veriyor. Cevat koşup alıp geliyor gazeteyi. Galiba Akşam gazetesiydi... Renkli dediği, gazetenin adı kırmızıyla basılmış, bir de ilk sayfada kırmızı siyahlı bir çizgi resim var. İyice hatırlıyamıyorum şimdi ama, galiba Cumhuriyetin ilânı günüydü. Öyleyse, demek ki, sekiz yaşındaydım.

Nevber Hanım, iki çocuğuyla çok büyük geçim sıkıntısı çekiyor. Ama o hıyar salatasını dereotuyla, maydanozla süslerdi. Zeytini, aralarına kekik, daha da başka güzel kokulu otlar koyup zeytinyağında tutardı. Karabiberle tuzu karıştırıp ekmek diliminin üstüne serperdi. Bütün bunlar bize zengin bir yemek sofrası izlenimi verirdi.

Annemle kırlara, o zamanlar İstanbul'da her yerde olan yangın yerlerine gider, oralardan yemek yapmak için ebegümeci, salata yapmak için de hindibağı, labada, kuzukulağı denilen otlardan toplarlardı. Isırgan otundan bile yemek pişirirlerdi. Devedikeninin sapları soyulur, içi yenirdi.

Nevber Hanım küpesini satıyor, parasıyle Cevat'a simit satması için tabla ve sehpa alıyor. Simit tablasını başında rahat taşıması için Cevat başına küçük bir yastık koymuş. Cevat gün doğarken kalkıyor, tablasını, sehpasını alıp gidiyor evden. Simitçi fırınından simitle halka alıp, öğleye kadar hepsini satıyor. Annesinin diktiği mavi önlüğünün cebi bir yığın bozuk parayla dolu dönüyor eve, şangır şungur... Artık hayatlarından memnunlar.

— Ben de simit satsam...

Annem,

— Sen daha küçüksün, diyor, sen o tablayı başında taşıyabilir misin? Cevat koca oğlan...

Hele babam, hiç istemiyor simit satmamı. Beni büyük bir din adamı yapacak. Din adamı hiç simit satar mı?

Bir sabah Gevat'la birlikte sabahın alacakaranlığında çıkıyoruz evden. Fırından birlikte simit, halka alıyoruz. Bir fabrika önü gibi kalabalıkça bir yerde tablasını indiriyor başından, üç ayaklı sehpanın üstüne koyuyor. Daha çok erken, sabahın ayazı.

Cevat bağırıyor:

— Taze simit, kıtırkıtır. Sabah simidi...

Ben de bağırıyorum onun gibi:

— Taze simit... Kıtırkıtır... Gevrek simit. Sabah simidi...

Alan alana... Cevat'ın önlük cebi para doluyor şangır şungur... Dönüyoruz eve...

Ama Cevat'ın terbiyesi bozulmuştur, bundan yakınıp duruyor annesi... Cıgara içmeye alışmıştır...

Bigün Cevat bana,

— Cıgara vereyim, içer misin? dedi.

— İçmem! dedim.

— İç, iç... Çok güzel... dedi.

— İçmem! dedim.

— Al öyleyse, koy cebine de, canın ne zaman isterse o zaman içersin...

Çocukluğumdan beri yüzüm yumuşaktır. İçeceğimden' değil, yüzümün yumuşaklığından, ayıp olmasın diye, verdiği tek cıgarayı cebime koydum. Unutmuştum bile cebimdeki cıgarayı. Bahçedeki hatmi ağacına çıktım, oynadım.

Cevat, anneme, cıgara içtiğimi, cebimde cıgara olduğunu müzevirlemiş.

Annem akşam,

— Sen cıgara mı içiyorsun? dedi.

Özdenlikle,

— Yooo... dedim.

—Bakayım üstüne!

— Aral...

Sabahleyin bana Cevat'ın cıgara verdiğini unutmuştum. Annem cebimden, içindeki tütünü dökülmüş, ezilip porsumuş bir cıgara çıkardı.

— Bu ne?

Cevat'ı ele vermemek için,

— Haaa... O mu? Sokakta oynuyorduk. Bir çocuk, cebi yokmuş, sende dursun diye vemişti. Unutmuşum cebimde vallahi!...

— Bir daha cebinde böyle şey görmeyeyim...

KARŞIDA KONAK ALTTA YATALAK

Cerrahpaşa'da ourduğumuz ev, çıkmaz sokağa benzer bir aralık sokaktaydı. Bizim evin karşısında bir konak vardı, koca konak... Konak, yüksek taş duvarlarla çevrili bahçe içindeydi.

Duvarların ötesinde ne vardı? Konağın içinde ne vardı? Bilmiyorum, ama çok merak ediyordum. Bu duvarlarla çevrili konağın içinde de insanlar vardı. O insanlar da bizim gibi mi yemek yerlerdi, bizim gibi mi su içerler, bizim gibi mi uyurlar, çişederlerdi? Hayır, hayır, bizim gibi olamaz. Yani biz, o koca konaktakilr gibi olamayız. Acaba onlar nasıl güler? Nasıl kızarlar?

İkinci katta olan odamızdan konağın üst kat pencereleri görünürdü. Geceleri perdeleri aralık kalırsa bu pencerelerden ışık sızardı dışarıya. Annem

•sofada olur. Lambamız da sofada. Odamız karanlıktır. Karanlık odanın penceresine çenemi dayar, karşı konak pencerelerinden görünen ışıklara bakarım boyuna... Bizim idare lambamızın, beş numara gaz lambamızın ışığına benzemeyen bir ışık... Bakarım boyuna, dalar giderim. Işıkların önünden gölgeler gelir geçer, perdelerde büyüyüp küçülen gölgeler oynaşır, gölge eller, gölge kollar, gölge başlar; bunlar bizim gölgemize benzemez.

Tam bizim odanın altında bahçe üstündeki tek odada yatalak bir yaşlı erkekle karısı kiracıdır. Bu yaşlı adam, eskiden diienclymiş. Yatalak olunca dienemez olmuş; kadın kocasının işini yüklenmek zorunda kalmış.

Kadın, sabah erkenden dilenmeye çıkar, akşam karanlığında eve gelirdi. Yatalak ihtiyar gece gündüz inlerdi. Tam altımızda olduklarından, tahta döşemelerden alttaki bütün sesleri duyardık. Yatalak adam, gündüzleri hafiften inler, akşam olup karısı dönünce iniltisini arttırırdı. Yatalak olduğundan altına pislemiş olurdu da, gaiiba bu yaptığına karısı çok kızmasın diye iniltisini arttırırdı. Ama karısı yine de kızar, içeri girer girmez,

— Tuuul... Allah belânı versin herifi... Gene mi pisledin altına? Akşama kadar dilenip, bir de eve gelince senin bokunu mu temizleyeceğim... Geber de kurtulayım! diye bağırarak ilenirdi.

Yaşlı yatalak adam, karısının azarlamasına cevap olarak, iniltisini daha da yükseltirdi.

Yatalak adam altta inlerdi durmadan, ben pencereden karşı konağın pencerelerinden taşan, perdelerden sızan ışıklara bakardım boyuna... Adam inlerdi, ben karşı konağın pencerelerine bakardım.

Adam İnlerdi ben pencereden...Adam inlerdi. Ben bakardım. Gölgeler gider gelirdi konağın ışıklı pencereleri önünden, gölgeler oynaşırdı pencerelerde... Gölgeleri bile bizim gölgemize benzemezdi. Acaba konaktakiler nasıl yerler, nasıl su içerler, nasıl uyurlar, nasıl çişederlerdi?

Alt kattaki inlerdi boyuna... Acaba konakta da bir yaşlı var mıydı, onlar yaşlanır mıydı? Orada da yatalak var mıydı? Onlar da inler miydi? Nasıl inlerlerdi?

Annemle babam dışarda, sofadalar. Babamın,

— Hanınım!... diye yavaşça seslendiğini duyuyorum.

Annem cevap veriyor:

— Huuu!...

— Yatsı ezanı okunuyor, postu ser!...

Annem adaya giriyor. Yığılı yatakların üstündeki pöstekiyi, başı Kıble'ye gelecek biçimde yere koyuyor. Bizim evde pösteki, seccade olarak kullanılır. Babam karanlık odada yatsı namazına duruyor. Arada bir sesi biraz yükselince, babamın ne dediğinP duyuyorum:

— Semi-Allah-ü limen hamide...

Adam inliyor aşağıda.....

— Allahu ekber...

İnliyor adam, durmadan.

İnliyor adam, durmadan, kesiksik aralıksız inliyor.

Babam namaz kılmasını bitiriyor:

— Esselâmüaleyküm ve rahmet-ül Allah!...

Annem sofadaki lambayı odaya götüreceği için perdeyi kapıyorum, bembeyaz patiska perdeler, kar beyazı...

Annem, elinde lambayla giriyor odaya. Babam namaz duasında teşbih çekmektedir. Annem, kendi seccade örtüsünü serip, yatsı namazına duruyor.

Erkekler namaza durmak için «Allahuekber!» derlerken, iki ellerini, başparmakları kulak memelerinin altına gelmek üzere iki yana kaldırırlar; kadınlarsa «Allahuekber!» derlerken, ellerini daha aşağıda, göğüsler üstünde tutarlar. Annem de öyle yapıyor. Niçin böyle, diye düşünüyorum. Niçin Allah böyle buyurmuş? Niçin kendi huzurunda erkek kullarına, üstün bir ayrıcalık tanımış? Düşünüyorum. Yatalak adam inliyor. Dua eden babamın elindeki teşbih taneleri «pıt! pıt!» düşüyor birbirinin üstüne... Adam inliyor... Ben düşünüyorum: Acaba konaktakiler... acaba? İnliyor...

Pöstekiyle, dürdüğü seccade örtüsünü kaldıran annem yataklarımızı yapıyor yere. Yatıyoruz. Annem,. «Püf!..» diye üfleyip lambayı söndürüyor.

Babam bana,

— Yapışkanotu topladın mı? diye soruyor.

— Topladım baba...

Annem,

— Yatağın etrafına yapışkanotlarını serdim... diyor.

Yapışkanotu, dediğimiz, sokaklarda, duvar diplerinde, daha çok gölgeliklerde yetişen bir ottur, yapraklarının alt yanı yapışkan ve pürtüklüdür. Gündüzden bu otları toplamak benim işim. Annem, yer yatağımızın dörtbir yanına bu otları serer. Gece bize saldırmak için üstümüze akın akın gelen tahtakuruları, döşeme tahtalarından, duvardaki yuvalarından yatağa geçerken bu otlara yapışıp kalırlar. Sabahleyin kalkınca bakarım ki, yapışkan otlarının üstü,

altı, pıtrak gibi tahtakurusu dolmuş. Her yaprağın üstünde iki-üç tahtakurusu kıpırdanıp duruyor. Ölmezler, ayaklarından yapışkan otuna ökselenmiş kıvır kıvır kıpırdaşırlar. Annem, tahtakurulu yapışkan otlarını toplar, su dolu bir tenekeye atar.

Ama tahtakuruları çok kurnazdırlar, önce kuvvetlerinin yapışkanotuna tutulduğunu anlayan arkadan gelen tahtakurusu sürüsü döner geriye, duvardan tırmanır, tavana çıkar. Tam yataklarımızın üstüne gelince, tavandan bırakır kendini: pıt, pıt... tahtakurular üstümüze düşer... Yapışkanotu engelinin aralıklarından sıyrılıp üstümüze saldıran tahtakurusu komandoları da var.

Yatmaktayız... Konaktakiler de yatmış mıdır? Konaktaki tahtakuruları...

Geceleyin yatalak adamın iniltisine bir de hırıltı karışır. Göğsü körük gibi hırıl hırıl hırıldar. Bu balgamlı hırıltı, iniltiden de beter. Öksürür, boğulurcasına, ciğerleri sökülürcesine öksürür, bir başladı mı öksürmeye, artık durmamasıya hep öksürür. Hırıldar, inler... Sonra geğirir, başka gürültülü sesler de çıkarır, top patlar gibi, hem de uzun...

Karşı konaktakiler, ya onlar?

Uyuyakalırım. Lambanın yanmasıyla uyanırım. Babamla annem, tahtakurularının ısırmalarından canları yanıp uyanmışlar, lambayı yakmışlar. Benim üstümden, yorganımdan, yastığımın altından tahtakuruları yakalayıp lamba şişesinden içeri atıyorlar.

— Vah vah... Oğlumun kanını emmişler... diyor babam.

Annem,

— Ne de şişmişler!., diyor.

Kanımı emerek tombullaşmış tahtakuruları, dav-

lumbazlarını sağa sola salhyarak kaçmaya çalışıyorlar. Karnı doymuşlar zor kaçabiliyor; açlar, zayıflar daha hızlı... Lambanın içine atılan tahtakuruları sıcaktan şişiyor.

Lambanın fitilini yükseltip alçaltan basit mekanizmaya «makina» deriz. Bu, çok önemli... Bizim makina olarak bildiğimiz tek şey, işte budur. O zamanki Türkiye'nin büyük kentlerine girmiş olan teknik araç, işte bu petrol lambası makinesidir.

— Ah, ezdin işte!..

— Ne de pis koktu...

Lambanın içi, şişmiş tahtakurusu ölüleriyle doluyor. Boşaltıyorlar. Bir daha dolduruyorlar...

Yarı uykudayım...

— Vah benim oğulcuğumu ısırmışlar...

Yatalak adamın göğsü hırıl hırıl... İnliyor, hırıldıyor durmadan... Öksürüyor boğulurcasına...

KARŞİ KONAĞIN ÇOCUKLARI

Karşı konağın kızlı oğlanlı bidolu, blsürü çocukları var, kahkahaları yüksek bahçe duvarının üstünden dalga dalga taşar, bizim aralık sokağa serpilir, O yüksek duvarlardan dışarıya taşan bir de bahçedeki erik, dut, armut ağaçlarının dallarıdır. Bizim sokağın, yoksul, yalınayak çocukları konaktan taşıp üstlerine serpilen kahkahalardaki yemişleri kapışırlar.

Bana oyun yasak, hele sokak çocuklarıyla oynamam büsbütün yasak. Sokağa çıkıyorum. Hem de çok, çok uzaklara gidiyorum ama bir iş için, oyun için değil. Böylece kendimi kocaman bir adam, büyümüş bir insan sayıyorum. Onun için de karşı kona-

ğın bahçe duvarlanyla bizim evin bahçe duvarı arasındaki tozlu alanda oynaşan çocukların aralarına katılmak hiç içimden gelmiyor. Heie oyun oynamayı hiç düşünmez bile olmuşum.

Odamızın penceresinden, çocukların dallardaki, yemişleri nasıl aşırdıklarını seyrediyorum. Çocukların en irisi, duvarın dibine iki büklüm eğilip sırt verir. Başka bir çocuk onun sırtına çıkar, kendi üstüne çıkacak olana omuz verir, onun omuzuna başka bir çocuk çıkar. Birbirinin omuzunda ya üçüncü, ya dördüncü çocuğun eli, yemiş yüklü dala ulaşır.

— Pıtrak gibi na bööle valla...

— Salla ulan, salla!...

En üsteki dalı sallar da sallar... Patır patır patır, olgun dutlar düşer, yumuşak tozlara gömülür.

Dalları sallamakta olan, aşağıda dutları kapışanlara,

— Hakkımızı ayırın haaL. diye bağırır.

Üç-dört çocukluk kule yıkılır, hep birden yerdeki eriklerin, dutların üstündedirler, tozlara belenmişler...

Bakarım onlara öylece pencereden. Oyunlarına Özenme, imrenme duymam. Oyun da ne demekmiş...

Konaktaki çocukların kahkahaları taşar dışarı, yüksek duvarlardan yemiş yüklü dallar taşar, kimi zaman da, daha çok akşamüstleri konağın çocukları; da dışarı taşarlar. O tozlu alanda oynarlar. Kızlı oğlanlı beş-altı çocuktur. Konak çocukları bir öbek olup oynaşırlarken, sokağın öbür çocukları da öteyanda oynaşırlar, ama hiç birbirlerine karışmazlar,, katılmızlar. Çocukluk bile aradaki ayrımı birieştiremiyor. Sanki iki öbek olup ayrılmış sokak çocuklarıyla konak çocukları arasında görünmeyen bir perde vardı. Oysa araları on adım var yok... Konak ço-

cukları, yalınayak, itişip kakışarak, bağrışarak oynaşan öteki çocukları görmezden, bilmezden, duymazdan gelirler, sanki onlar yok orda, başlarını çevirip bakmazlar bile... Ama ötekiler, bizim sokağın yoksul çocukları öyle değil; konağın çocukları çıktılar mı konak bahçesinin kapısı önüne, onlarda bir kendilerini gösterme, belli etme, beğendirme telâşıdır başlar. Böyle bişeyler yaparlar, bişeyler, nasıl anlatayım... Değişirler, bir başka olurlar. Ben pencereden onlara baktıkça anlarım ki, hünerlerini görsünler de konak çocukları kendileriyle ilgilensinler diye didinip uğraşıp duruyorlar. Koşarlar, perends atarlar, tozlarda yuvarlanırlar, aradabir de yan gözle konak çocuklarını dikizlerler ki, acaba yaptıklarıyla ilgileniyorlar mı? Konak çocukları hiç oralı değil, umursamazlar...

Pencereden bakarım. Ne o çocuklardanım, ne -öbürlerinden... Arayerde, ayrı bir yerde kalmışım. Ama sokak çocuklarından yana hiç değilim, iğreniyorum onların öbürlerine yaltaklanmaya çalışmalarından, pis çocuklar, pis!.. Konak çocukları başka, ama nasıl başka, işte, öyle başka... Yüzleri bir parlak ki hepsinin de, pırıl pırıl!... Üstbaşları da öyle... Yürüyüşleri de öyle, gülmeleri de öyle, hep bir başka.

Ben ne onlardan, ne öbürlerinden...

Suyu, dışardaki çeşmeden taşırdık. Çeşme çok yakın. Çok zaman saka getirirdi suyumuzu. İçme, yıkanma, yıkama, çamaşır, bulaşık suyumuz hep bu... Saka daha az su getirsin, sakaya daha az para verelim diye, günde bir kez de ben su taşırdım çeşmeden. Annem hep de akşamüstleri gönderirdi çeşmeye, hani o konak çocuklarının dışarda oynadıkla-.rı zaman...

Artık entari giymiyordum, kısa pantolonum var.

Tenekeyi alır, çıkarım. Annem arkamdan seslenir:

— Çok doldurma sakın, yarıdan daha az koy, emi?

Bahçe kapısından sokağa çıkarım, biyanda bizim sokağın çocukları, öbür yanda konağın çocukları... Ben ne onlardan, ne öbürlerinden... Elimde teneke, öyle utanırım, öyle utanırım ki... Ne konağın çocukları benim gibi su taşır, ne de öbür çocuklar... Su taşıdığım için, hem öbürlerinden, hem berikilerden utanırım. Ne berikilerdenim, ne öbürlerinden... Sokağın çocuklarıyla konağın çocukları birbirleriyle hiç ilgilenmezler ama, hepsi de benimle ilgilenirler, o iki ayrı öbekteki çocukların başları bana döner, elimdeki tenekeye bakarlar... Ben onlar gibi çocuk değilim, büyümüş kocaman adamım ama, onların bakışları bana yönelince küçülürüm, küçülürüm, elimdeki tenekeden de küçülürüm, o tenekenin arkasında yiter giderim, yokolurum.

Kapımızın önü, tozlu alan... Sola dönüp yürüyeceksin, iki ev var o sırada, sonra sağa dönülecek. Sağa dönülecek yerde köşedeki, Reşidan'ım Teyzenin evi. Reşid'anım Teyzenin kocası İsmail Efendi'nln Aksaray'da helvacı dükkânı var. Bizim sokağın en zenginleri onlar; evlerinden de belli değil mi, sokak kapılarına üç basamak taş merdivenle çıkılıyor. Reşid'anım Teyzenin Saim adında bir oğlu var. Saim Ağabey onbeş yaşında olmalı...

Reşid'anım teyzenin evinden sağa dönünce, birkaç adım sonra büyük sokağa çıkılır, çeşme işte orda...

Tenekeye çeşmeden su doldurur, bir koşu dönerim geriye... Bizim sokağın yoksul çocukları, konak

çocuklarına doğrudan doğruya bakmazlar bile ama, ben bir elimde yarı dolu tenekeyle badibadi, küçük göğdem tenekeden yana eğik, iki yana sallanarak giderken bana laf atarlar, taş atarlar, alay ederler benimle... Konağın çocukları da sokağın çocuklarına başlarını çevirip bakmazlarken, hep birden bana dönerler, gülerler... Ben ne onlardanım, ne öbürlerinden, pek belli yerim yok benim. Konak çocukları gülerler... Sokak çocukları alay ederler. Ah bir varsam eve... Seğirtirim, teneke daha ağırlaşır... Yere kor, sonra öteki elime alırım... Alaylı sözler, kahkahalar yağar üstüme başıma. Üstelik, bunları annemin duyup bilmesini de istemem...

KAVGA EĞİTİMİ

Konak çocuklarından bir kız nedense bana düşman kesildi. Uzun boylu, sıska bir kız, yaşı benden çok büyük... Elimde boş tenekeyle evden çıktım mı, o da arkamdan gelip, Reşid'anım Teyzenin evinin önünde beni bekliyor. Dolu tenekeyle dönerken yolumu kesiyor, başlıyor bana vurmaya... Kız bunu huy edindi, her akşam böyle yapıyor. Vuruyor da vuruyor. Kaçamıyorum, ayıp geliyor kaçmak... Ben de ona vuramıyorum. Nasıl vurayım: Kızın saçları tertemiz, örgülü, kordelâıı... Entarisi, bîr başka türlü, süslü ipekli... İskarpinleri rugan, pırıl pırıl. Nasıl vurabilirim böyle bir kıza, elimi bile kaldıramıyorum... O vuruyor kıyasıya. Bakıyorum. Bakıyorum suratına, hayır bu surata vurulamaz, pırıl pırıl, tertemiz bir yüz... Vuramam... Vuramıyorum bitüriü. Yalnız kız bana vurdukça sanki bir çocuğun şakasını önlemeye çalışan bir büyük adam pozunda,

— Yapma, yapmasana!... deyip duruyorum.

Bir de su tenekesini aramıza koymaya çalışıyorum ki, kız bana vuramasın.

Bir akşam yine yolumu kesti, vurmaya başladı.

Ben de her zamanki gibi,

— Yapma... Yapmasana!... demeye başlamıştım ki, Reşid'anım Teyzelerin sokak kapısı açıldı. Saim Ağabey çıktı. Ben onu görünce utandım, çok utandım, kızın bana vurduğunu görmüştür diye... Saim Ağabey koca oğlan, kızı itti, kız da kaçtı. Sonra Saim Ağabey bana,

— Ayıp değil mi, bir kızdan dayak yiyorsun... dedi.

— Yoo, dedim, ben dayak yemiyorum ki:..

— Ya ne yapıyorsun, her akşam kafesin arkasından bakıyorum, kız seni pataklayıp duruyor, sen de «yapmasana yapmasana!» deyip duruyorsun.

— Ben dayak mayak yemiyorum! diye direndim.

.— Bal gibi dayak yiyorsun işte.

•— Hiç de değil. Bikere dayak yiyen ağlar, ben ağladım mı hiç?

— Ayıp, ayıp!... Erkek kısmı kadından dayak yemez! Sen neye ona vurmuyorsun? Elin armut mu topluyor?

— Ama o benden büyük...

— Büyük olsun... Bir erkek ne kadar küçük olursa olsun, kadından dayak yemez, anladın mı? Bak bir daha ne yapacaksın...

Yirmi yaşındayken veremden ölmüş olan Süim Ağabey, bana ilk döğüş eğitimini vermiştir:

— Kendiliğinden kimseyle kavga çıkarmamalı. Ama başkası kavga etmeye kalktı mı, ilk yumruğu sen vuracaksın. Karşındaki büyük de olsa, ilk yum-

ruğu sen vurdun mu, kavagayı kazandın demektir, ilk yumruğu yapıştırdın mı, karşındakine soluk aldırmadan tak tak tak... arka arkaya yapıştıracaksın... Baktın ki, dövemiyeceksin, bu kız gibi senden çok büyük, o zaman ayağının burnuyla dizlerine, dizlerine vurursun...

Öyle utanmıştım ki, onun dediklerini kim dinliyor... Tenekenin, sonradan çiviyle çakılmış tahta kulpunu kapınca yürüdüm. Tenekenin içinde çalkalanan su üstümü ıslatıyordu.

Bikaç akşam o kız görünmedi, yani yolumu kesmedi, yoksa öbür konak çocukları arasında yine bana alaylı alaylı gülüyor, öteki yoksul çocuklar da benimle eğleniyorlar. Ama bir akşam yine çıktı karşıma. Vurmaya başladı. Elimden kovayı bıraktım.

— Vurma! dedim.

Vuruyor.

— Vurmasana!..

Vuruyor.

Kaçamak *olarak gözlerim, Reşid'anım Teyzelerin* kafesinde, Saim Ağabey ordan beni gözetliyor mu ki...

— Ama bak... Vurma... diyorum.

Vuruyor.

— Sonra fena oiacakama...

Vuruyor.

Kız şimdi, o zamanki olduğunca gözümün önünde: Rugan atkılı, siyah, tek düğmeli pabuç, kısa konçlu çok beyaz çorabı var. Nasıl vurabilirim böyle güzel giyinmiş kıza? Lâcivert bir etekliği var 'kıvrım kıvrım... Vuramam ki... Saçlarında beyaz kordelâsı var... Vuramam ki... Yüzü, iyice yıkanmış, tertemiz, vuramam ki...

— Ama sonra karışmam...

— Vuruyor.

— Ama bak, ben de sana vururum sonra...

Kız bu kez vurmadı, vurmadı ama güldü... Gü' lünce ben çok kötü oldum, hırsımdan kızla aramda duran tenekeye bir tekme attım, kıza vuramazdım, başka bişey yapamazdım. Tekmeyi vurduğum tenekeden sular kızın üstüne sıçrayınca kız,

— Anneciğim, anneciğim... diye bağırmaya başladı.

İLK KAVGAM BAŞLIYOR

Kızın sesini duyan konak çocukları koşuştular. Hemen arkadan da sokak çocukları geldiler. Benî çepeçevre kuşattılar. Ortada tenekeyle ben, sağ yanımda yoksul sokak çocukları, sol yanımda konak çocukları. Birara Reşid'anım Teyzelerin evinin bütün pencerelerine baktım. Benim için başka hiçbir umar, hiçbir kurtuluş yok, kafes arkasından Saim Ağabey görse de, gelip beni kurtarsa...

Konak ocukçlarından bir oğlan, onların en irisi, benden bir-iki yaş da büyük, bana doğru yürüdü:

— Ayıp değil mi ulan, ne vurdun kıza? ,

— Ben vurmadım ki...

Tenekenin tahta kulpuna yapıştım, hani aklımca hiçbişey olmamış gibi tenekemi alıp aralarından sıyrılıp gideceğim. O koca oğlan elimdeki tenekeye bir tekme atıp, üstüme doğru horozlanarak kabardı:

— Erkeksen bana vursanal...

Sokak çocukları da su tenekesini taşlamaya başladılar.

Teneke hâlâ elimde duruyor, sağ elimde... Ne

demişti Saim Ağabey, kavgayı sen çıkarmayacaksın demişti, ama biri sana bulaştı mı, senden büyük de olsa ilk yumruğu sen yapıştır, demişti. Sağ elimde teneke... Oğlanın yüzünü ölçüyorum bakışlarımla.

Ne yoksul sokak çocuklarında, ne konak çocuklarında çıt var... Biraz daha sokulup çemberi daralttılar.

Tenekenin tahta sapını elimden koyvermemle, karşımdaki oğlanın suratına yumruğu indirmem bir oldu.

«Ah!»

Oğlanın iki eli suratında. Ne demişti Saim Ağabey; ilk yumruğu vurdun mu, arkadan pat pat yapıştıracaksın... Evet, pat pat pat... Oğlan baktı ki elimden kurtulamayacak, savunmaya çalıştı. Yerlerde yuvarlanıyoruz. Bir çığlık, yoksul sokak çocuklarından değil, konak çocuklarından... Oğlan altımda. Yok artık dövülmez bu boş çuval. Kalktım ayağa. Kavradım tenekenin tahta sapını. Ben yürürken, çocuk kalabalığı önümde iki yana açılıverdi.

Konak çocukları önde, yoksul sokak çocukları, dayak yiyeni götürüyorlar. Ben yine yalnız, dayak yesem de yalnız, dayak atsam da yalnız...

Eve girince kıyamet koptu. Annem, çocuklar bağrışınca, pencereden görmüş olanları. «Hele bir daha göreyim...» diyor. «Sen mahalle çocuğu musun da onunla bununla kavga ediyorsun?» diyor. «Elin kendini bilmez kadınlarıyla benim başımı belâya mı sokacaksın...» diyor.

Ancak yarısına dek dolu tekenin içindeki suyun da yarısı dökülmüş. Tenekeyi sofaya bırakıp helaya kaçıyorum. Yalnız burada kimseler görmeden ağlayabiliyorum. Helada hem ağlıyorum, hem de

içimden anneme, «Ben ne yapayım, ben bişey yapmadım ki anne...» diyorum, annem dışarda bağırmakta: «Eün kadınlarıyla başımı belâya mı sokacaksın sen, ha? Bak bir daha görürsem!...

İyice ağladım mı... Yüzümü yıkadım mı... İyice kuruladım mı... Odaya gidiyorum süzülerek. Elime Kur'anı alıyorum, bağdaş kuruyorum, başımı öne arkaya sallayarak Kur'an okuyorum.

Bu olayın gecesi, annemle babam yataktan ayıkladıkları tahtakurularını idare lambası içine doldururlarken, babam,

— Adam çok fena bu gece, diyor, iniitisi bir başka...

Alt kattaki adamın iniltilerini, horultularını, gözlerimi açmadan, yarı uykuda, duyuyorum. Annem,

— Ayol her gece böyle... diyor.

Babam,

— Yok, yok, diyor, bu seferki başka, bu gece başka. Ben, ölürken çok adamın yanında bulundum. Bilirim. Menfadayken (sürgündeyken) biz, çok arkadaşımız öldü. Harpte de çok arkadaşım öldü. Bilirim. Ölecek adam başka türlü inler. Bu ölüm iniltisi... Yapışkanotlarını sık koymuyorsun, aradan giriyor taktakurulan.

— Daha nasıl sık koyayım, her yana serdim işte. Oğlan akşam bir bucak dolusu getirmişti.

Sabah oluyor. Alt katta inilti yok, horultu yok, öksürük yok, artık hiç olmayacak, yaşlı eski dilenci ölmüş... Sabah namazını kılan babam, yaşlı ve yatalak eski dilencinin ruhu için Kur'an okuyor.

Yoksullar yaşamları boyunca yalnız bikez kolaylık görürler, o da öldükten sonra; cenazeleri he-

men kalkar, çabucak. O gün öyle geçti.

Akşam, annem çeşmeden su getirmemi söyledi.

Teneke elimde çıktım sokağa. Konak çocukları karşıda oynuyorlar. Yoksul sokak çocukları da sağda oynaşıyorlar. Hiçbiri bana dönüp bakamıyor, laf atamıyorlar, alay edemiyorlar. Ben de onlara bakamıyorum hiç... Ama onların yan yan, alttan alttan bana baktıklarını sezinliyorum. Bir daha da benimle hiç alay edemeyeceklerdir.

Boş tenekeyi elimde sallaya sallaya çeşmeye gidiyorum, Ben büyüyorum, ben büyüyorum... Elimdeki teneke küçülüyor da küçülüyor. Ben büyüyorum da büyüyorum. Ha büyüyorum, teneke ha küçülüyor, koca teneke elimde leblebi kadarcık kalmış...

Saim Ağabey gördü mü acaba oğlanı nasıl patakladığımı. Görmemiştir. Görse, daha önce gelirdi yardımıma.

Bikaç gün sonra Saim Ağabey'i görüyorum, hiç o konuyu açmıyor. Dayanamıyorum:

— Saim Ağabey, dövdüm, biliyor musun?,,, Ama kızı değil, oğlanı, daha da büyük hem...

Saim Ağabey,

— Kafes arkasından seni seyrettim, diyor, aferin işte öyle...

Bir canım sıkılıyor ki bu sözüne...

Bütün yaşamımda da öyle oldu; bana dövüşmesini öğretenler, salık verenler, kavgaya girdiğimiz zaman, arkadan bakıp seyrettiler, kimisi seyretmedi bile...

KAMÇI ALTINDA ÇIKILACAK BİR YOKUŞ

Galip Amca'dan eskisi gibi hergün ders alamıyordum. Çünkü yol uzundu, Cerrahpaşa'dan hergün taa Kasımpaşa'ya gidip gelmek sekiz yaşında bir çocuk için zordu. Annem merak ettiği için göndermek istemezdi. Babam, öğrendiklerimi unutacağım KorKusunaayaı. t-ıergün aegılse de, haftanın IKI-UÇ günü derse giderdim.

Sabah kahvaltısından sonra yola çıkarım: Haseki Hastanesi önünden Aksaray, ordan Horhor-Saraçhanebaşı - Unkapanı köprüsü... Unkapanı köprüsünü geçince, Şişhane'ye çıkan yokuşta — Meyit Yokuşu— çok oyalanırdım. Beni burda oyalayan, ağır yüklü arabaları çeken atlardı.

O dik yokuşun solundaki yüksek tersane duvarının gölgesine çömelir, belki bir saat, belki de daha uzun zaman yokuşu tırmanan araba atlarını seyrederdim.

Aradan kırk yıldan çok geçti; bugün, o zavallı araba atlarının çilesinde, kendi yaşamımla benzerlikler görüyorum. Sanki kırkbir yıl önce, o yokuştan çıkmaya çabalayan araba atlarına bakıp, bugünkü yaşamımı seyrediyormuşum.

Zaman zaman taşımakta olduğum sorum yükünün dayanılmaz ağırlığı altında ezildiğimi acıyla duyunca, hep o yokuştan yüklü arabaları kamçı altında düşe kalka çıkarmaya çabalayan zavallı atları hatırlarım.

O zamanlar, yük taşıtı olarak yükçülerden başka at arabaları vardı, kamyon, kamyonet yoktu.

Çif yada tek atlı araba, atların çekemeyeceği kadar ağır yükle doludur: Üstüste tepeleme yığılı

çuvallar, sandıklar, keresteler... O dik yokuş, çok bozuk kaldırım taşlarıyla döşeliydi; şimdikinden daha dikti. Hiçbir at arabasının bu yokuşu, durmadan doğruca çıkabildiğini görmedim.

Arabacı, Unkapanı köprüsünden daha yola çıkarken atları kıyasîyla kamçılamaya başlar; çünkü daha yokuşa varmadan hayvanlara kamçı altında bikez parlar, hızlanırsa, o hızla birden yokuşu çıkabilirler. Böyle sanır arabacılar ama, hiçbir at, arabayı yokuştan çıkaramaz birden... Köprünün bitimiyle yokuş arasındaki düzlükte, arabacıların kamçıları atların sırtlarında hiç acımasız, kıyıcılıkla şaklar. Arabacı, hayvanına acıdığı için böyle kıyasıya kamçılıyor; yokuş ortasında kalıp da daha çok kamçı yemesin hayvan diye...

Birden gaddarca kamçılanmaya başlanan atların gözleri yuvalarından fırlar, neye uğradıklarını şaşırırlar, parlar koşarlar. Arabacı biyandan atı kamçılarken biyandan da yuları bîr elinde tutup atların önünde yokuşu koşmaktadır, atlara yön verecektir. Çünkü bu geniş yokuşu atların dikine çıkmaları olanaksızdır, onun için yokuş sağa sola zikzaklı çıkılacaktır.

Atlarını kamçılamaktan, yuları elinde atlarının önünde koşmaktan arabacının alnından, yüzünden şıpır şıpır ter akar taşlara... Atların nalları kaldırım taşlarına çarptıkça kıvılcımlar çakar... Kamçı vurmak, önden yuları çekip koşmak, atlara bağırmak, yalvarmak, hiçbir işe yaramaz... En dolgun, besili, genç atlar bile yokuşun daha altbaşında soluk soluğa kesilir kalır. Arabacı hemen, önceden arabasına koyup hazırladığı taşı, art tekerleğin arkasına kor ki, araba yokuş aşağı kaymasın... Atlar dinlenip soluklanır...

Yokuşta her zaman böyle dört-beş araba durmaktadır. Arabacı, atlarını sever, okşar. Haydi... yeniden kamçılar... Atlar köpük köpük köpürür. Kasları yay yay, pençe pençe gerilir, gözleri yuvalarından, fırlayacak gibi... Şak şak iner kamçılar... Atların kızgın solumaları taa uzaklardan duyulur.

Arabacılar birbirlerine yardıma gelmişlerdir. Kendi atları dinlenirken başka bir arabanın arkasından ikisi, üçü iter, asıl arabacı da önde yuları çeker, vurur kamçıyı... Atlar beş-on metre daha çıkar çıkmaz, biri tökezler, birinin nalı kayar, yıkılır yere...

Bu yokuşta ayak kemikleri kırılmış atlarının yanına çöküp ağlayan çok arabacı gördüm; kamçısı taşların üstünde, ayak kemikleri, bilek kemikleri kırılmış, gözleri kocaman kocaman olmuş sessizce bakan atlarına sarılmış ağlayan, deli deli ağfayan„ umarsız kalmış arabacılar...

Atlardan biri tökezleyip yıkıldı mı, arabacılar telâşla koşup, koşum'kayışlarını çözerler, yoksa at kayışlara asılı kalır, soluksuzluktan boğulur... Çok gerilmiş koşum kayışrarının düğümlerini çabucak çözemeslerle, o zaman at boğulmasın diye, kayışı bıçakla, sustalıyla keserler.

Yüksek duvarın gölgesinde, önümden geçen arabalara, arabacılara bakarım.

Ne yapılsa, atlar ne denli kamçılansa, araba arkadan itilse, önden çekilse, yorgun atlar yine de çıkamıyorsa yokuşu, işte o zaman arabanın yükü boşaltılır yere. Boş arabayı atlar yokuşun başına çıkardı mı, arabacı, yerdeki yükleri teker teker sırtlanıp taşır arabasına...

Çift atlı arabalarda, atın kurnazı vardır, kendisi:

kaytarır, yükü eşine bırakır; arabacılar bu kumar atlara çok kızar, en çok onları kamçılarlar. Gayretli atlar vardır, kaytaran eşinin yükünü de omuzlanırlar, ama daha çok tökezleyen, yıkılan bunlardır.

At tökezleyip, yıkıldı mı yere, arabacı basar kamçıyı; insafsızlığından değil, tersine acımasından, at kamçı acısıyla fırlasın, boğulmasın, soluksuz kalmasın diye...

Yol boyunca hiçbir yerde durmam, duraksamam, ama bu yokuşa geldim mi, orda saatlerce durur, oyalanırım, zavallı atları, atlardan daha zavallı olan arabacıları seyrederim. Çok zaman bu yokuşta, kamçılanan yuvarlanmış atlara bakıp bakıp ağlamışımdır.

Kırkbir yıl geçmiş oradan... Dayanılmaz yaşam yükünün, sorum yüklerimin ağırlığı altında bunalınca, ezilince, İşte hep o sekiz yaşında beni ağlatan zavallı atların yokuşu tırmanışları gelir gözümün önüne, ağır yüklü arabaları çekmeye çabalamaları... Ben kendimi, kırkbir yıl sonraki kendimi seyredermişim. Bilirim ki, kamçı altında da olsa, tökezlenip yuvarlanılsa da, bu yokuş çıkılacak, bu yük taşınacak, başka hiçbir umar yok... Önemli olan, yükün altında bile mutlu olabilmenin, yararlı olabilmenin, yaşamın tadını çıkarabilmenin yollarını arayıp bulmak... Çıkacağız bu yokuşu, çıkacağız, çünkü sorumlarımız oranında özgür olabiliyoruz; kaçış, kurtuluş değildir.

TEKKENİN SON GÜNLERİ

Bıkmıştım derslerden, Arapçadan, hendeseden, hesaptan, tecvit'ten, hepsinden bıkmıştım...

Yoldaki zamanımın çoğu o yokuşta atları sey-

rederek geçerdi. Galip Amca'yı Çürüklük'teki tekkenin alt katındaki o küçücük odasında bulurdum. Ya bir saat, ya iki saat ders alır, dönerdim eve... Dersler artık tatsızdı, Galip Amca da bıkkındı. Bana bişey sorar, cevap vereceğim diye onbeş-yirmi dakika, yarım saat beklediği olurdu. Bana sorduktan sonra, o kendi işine dalardı. Ben önce soruyu, sorunun cevabını düşünüp dururken, sonra ben de dalardım, dalga geçerdim, hayaller kurardım. Galip Amcamın önünde diz çökmüş dururum ama, ben çook uzak bir yerlerdeyim... Ders saatleri böyle geçerdi.

-Sonra neler oldu, pek iyi seçemiyorum. Galiba Mustafa Kemal'in tekkeleri kapaması o günlerdedir. Artık tekkelerde zikr yoktu, yiyip içme, toplanma yoktu, Sema'hane kapatılmıştı. Galip Amcamın geçim sıkıntısı eskisinden de çok artmıştı.

Şeyh Efendi, akı karasından çok, göbeğine varan kırçıl sakallı, derinlere kaçmış ışıltılı gözlerini örten gür kaşları, kendiliğinden sürmeli çok uzun kirpikleri, çıkık elmacık kemikleri, geniş omuzları, upuzun boyuyla, bana insan boyutunu aşıp azmanlaşmış gibi gelir, dev gibi görünürdü. Ama gülmeden güleç yüzlü, yumuşak bir adamdı. Bigün, benim yaşıma göre çok iyi hesap bildiğimden konuşulurken, Şeyh Efendi de çocukluğunda hesaba hiç aklının ermediğini söyledi; buna ilişkin bir anısını anlattı. Babası eline para verip tütün alması için bakkala göndermiş. Bakkal, bir paket tütün verdikten sonra, paranın üstünü de vermiş, bir avuç bozuk para... O, buna çok şaşmış: kendisi bakkla bir tane para verdiği halde, bakkal hem tütün vermiş, hem de üste bidolu para daha vermiş. Koşup babasına bakkalı kandırdığını söylemiş.

Cürürklük tekkesi, oda oda kiraya verilmişti. Her küçük odaya, sandık odası olan daracık yerlere bile bir aile sığışmıştı. Sanki o tekkeye, bir mahallenin insanı doimuştu. Heryer tıkış tıkıştı. Kiracılar arasında Yahudiler de olduğu için, bir kişi on kişilik kalabalık, yirmi kişilik de gürültü yapıyordu. Bir şamata, bir gürültü patırtı...

Şeyh Efendi'nin gözlerinin ışıltısı sönmüştü. Sesi incelmiş, boyu kısalmış, omuzları küçülmüştü. Nerde Mustafa Kemal'in ordusunun başındaki Refet Paşa'yı karşılamaya gittiğimiz zamanki Şeyh Efendi, nerde Mustafa Kemal tekkeleri kapattıktan sonraki Şeyh Efendi...

Şeyh Efendi'nin iki hanımı vardı; biri Şâver Anne, biri Vesile Anne... Sonraları, tarih kitaplarında Osmanlı saraylarında türlü entrikalar çevirmiş kadınların yaşamlarını okudukça hep Şâver Anne'yi hatırlamışımdır. Gerçekte tekkeye egemen olan Şâver Anne'ydi. O, tekkenin ana direğiydi. Para da, yönetim de onun elindeydi. Tekkeye gelen hediyeleri alan oydu; muska yazdırmaya, büyü bozdurmaya gelenlerden, okunmakjçin gelen hastalardan paraları o alırdı. Ama tekkenin giderlerini de o harcardı. Pazara o giderdi, mutfağa o girerdi, her işe o karışırdı. Herkes de ondan çekinirdi. Galip Amcam, Şâver Anne'yi sevmezdi.

Oysa, Vesile Anne, varlığını çevresindekilere duyurtmayan, gölgede silik kalmış, sessiz bir hanımdı.

Tekke Kapandıktan sonra da işler Şâver Anne'nin omuzlarındaydı. Şâver Anne de çökmüştü.

Geçim sıkıntısı çekildiğine göre, demek paraları da yoktu. Bigün Şâver Anne'yle Kasımpaşa pazarına gitmiştik. Bir zembil dolusu yiyecek almak için

saatlerce pazar yerinde dolaşmış, satıcılarla çekişe çekişe pazarlık etmişti. Eşek sırtındaki, çinko kaplı sağlı sollu iki dolapta et satan gezginci kasaptan,, uzun pazarlıktan sonra bir kilo kırpıntı et almıştı. Kısacası, tekke ortamında yaşam, birdenbire değişmişti. Tekkenin ana direği Şâver Anne'nin beli bükülmüştü.

İŞÇİ GALİP

Evlerimizde Mustafa Kemal'in aleyhinde konuşuluyordu: Mustafa Kemal'in aslı, asıl soyu Yahudi'ydi. Yahudi dönmesiydi. Bir gözü de kördü, resimlerine baksanıza, gözünün birinin cam olduğu belli işte... Mustafa Kemal müslümanlığı ortadan kaldıracaktı. Koyu Abdülhamitçi olan babam, ne Gazi, ne de Mustafa Kemal adını ağzına alır, ona Kör Kemal, derdi. Bu duygusunda babam tek değildi, pekçok insan gizli gizli Mustafa Kemal düşmanıydı.

Babamla Galip Amcam, Mustafa Kemal konusunda hiç anlaşamazlardı. Tekkelerin kapanmasından sonra daha da sıkıntıya giren Galip Amcam, hiçbir zaman Mustafa Kemal'e karşı olmadı. Kendisi, «İnkılâplardan yana bulunuyordu ve bu dönemde bir görev almayı umuyor, bekliyordu; ona da bir iş düşmeliydi. Bu umudu, bir çıkar uğruna değildi, bir görev yapmak, inkılâba kendince katkıda bulunmak içindi. Ama bu umutları da boşa çıktı. Galip Amcamın Cibali'de bir fabrikada işçi olarak çalışmak zorunda kaldığını duyduk. O fabrikada çalışmaya başladıktan bir süre sonra bizim eve gelmişti. Başında kenarları çok yağlanmış, ama kalıplı, koyu vişneçürüğü renkli aziziyle biçimli bir fes vardı. Sırtında

aba cübbe yoktu, yakasız bir gömlek ve cepleri tıklım tıkhm kitap, defter dolu eski bir ceket... Keten bir pantolon, pantolonun bir dizkapağı yırtık... Ayaklarında lastik var, ama şu mest denilen ayakkabı üstüne giyilen lastiklerden. Galip Amca çok değişmiş, çok yorgun... Anlattıklarından parça parça aklımda şunlar kalmış: Çalıştığı fabrikada çoğunlukla kereste taşatıyorlarmış ona. İki işçi omuzlarına üç kereste alıp, biyerden biyere götürüyorlarmış. Galip Amcamın boyu uzun olduğundan, ona uygun eş bulmak da zor, yani taşıdığı yükün ağırlığı daha çok kendisine biniyor.

Yakınıyordu Galip Amcam: İşçiler, sırtlarında keresteyle yürümesini bilmiyorlardı. Öndekiyle arkadaki yükçü, adımlarını birbirlerine uydursalar, omuzlarındaki yükü daha kolay taşıyacaklardı. Galip Amca anlara bunu bile anlatamıyor, öğretemiyordu.

Çok yoruluyordu, fabrikadan yayan dönünce tekkedeki odasına, hemen uyuyakalıyormuş. Yıkanamamaktan, temizlenememekten üzüntülüydü. Bitlenmişti, bitürlü annamıyordu, çünkü yalnız bir kat çamaşırı vardı. Fabrikada birlikte çalıştığı işçiler de hep bitliydi.

Kesildikten sonra eline günde otuzbeş kuruş gündelik geçiyordu, hergün onsaat çalışıyordu. Öna en zor gelen, sabah çok erken kalkıp, o uzun yolu yayan yürüyerek fabrikada işbaşı yapmaktı. Sabah-Jarı erkenden kalkmasını sevmezdi.

Galip Amcam o sıralarda ellisini aşmış olmalıydı.

Öğle yemekleri için kolayını bulmuştu. Bir palamut balığının içine soğan, domates doldurup bir kiremit üstüne koyuyor, böylece fırına veriyor. Fırında kızaran palamut, onun hergünkü öğle yemeğiydi.

Galip Amcam, öğle yemeğini sevinçle anlatıyordu. Bu öğle yemeği ona yedibuçuk kuruşa geliyordu. Balıktaki fosfor ve iyodun besin değerini anlatıyordu bana. Sabahları yemiyordu. Bir çay, bir paket tönbeki, bir kitap, gündelik bitiyor.

Annem, babamın çamaşırlarından bir kat temiz çamaşır verdi. Babam da hamam parası yerdi. Galip Amcamla birlikte hamama gittik.

Bu kadarı olmaz, evet olmaz. Ama oldu. Hamamda yıkanıp soyunma odasına geldik. Galip Amcam cebine baktı ki babamın verdiği para yok, çalmışlar, bir kuruş bile bırakmamışlar.

Çalınan para ya elli kuruş, ya bir liraydı. Hamamdan nasıl çıkacağız?... Galip Amcam hamamcılara bağırdı, çağırdı. Ama neye yarar? Hamamcı,

— Paranızı emanete bıraksaydınız... dedi.

Elli kuruşun nesi emanete bırakılacak!... Hamamdan nasıl çıktığımızı hatırlayamıyorum.

Annem hemen, Galip Amcamın kirli çamaşırlarını bitler ölsün diye önce bir teneke suda kaynattı, sonra yıkadı, kuruttu, ütüledi, sökük lerini dikti, yırtıklarını yamadı, pantolonunu ütüledi. Sabah uyandığımda, baktım kl, Galip Amcam daha gün ağarmadan, evden çıkıp Cibali'deki fabrikaya gitmiş.

OĞLANIN HIFZI KAYBOLMASIN

Artık ders almıyorum. Babamın derdi de başka, sıksık,

— Aman oğlanın hıfz'ı kaybolmasın! diyor.

Yani ezberlediğim Kur'anı unutmayayım, hafızlığım elden gitmesin.

— Aman oğlanın hıfz'ı kaybolmasın!...

Gerçekten de ezberlediğim sûreleri çabucak unutmaktayım.

O kadar istemeyerek, sevmeyerek, zorlanarak ezberlemişim ki, tekrarlamadan bikaç zaman geçince unutuveriyörum. Babam için, bütün öbür öğrendiklerimi unutsam önemli değil de, ille Kur'an ezberden çıkmayacak. Sabah evden giderken, akşama kadar Kur'andan hangi cüz'ü tekrar etmem gerektiğini söylerdi. Ben o gün o cüz'ü bikez bile okumazdım. Akşam babam gelince,

— Hadi oku! derdi.

Ben ezberden okuyacağım. Babam sofada oturur, ben odada Yüksek sesle okumaya başlarım, babam da sofadan dinler. Ama ben ezbere değil, elimdeki Kur'andan okurum.

Annem iş görmek için odaya girip çıktıkça, benim Kur'anı yüzünden okuduğumu gördü. Babama gülerek,

— Ayol bu, ezber okumuyor ki... dedi.

Babam,

— Ezber okuyor, ezber okuyor, ben anlamaz mıyım... dedi.

Annem yine,

— Vallahi yüzünden okuyor... diye üsteledi.

Babam, sofada oturduğu yerden,

— Hayır efendim belli işte, ezber okuyor oğlan... dedi.

O zaman, babamın neden böyle söylediğini anlayamamıştım; onu kandırdığımı sanmıştım. Çok sonraları, daha başka davranışları da eklenince o olayı yorumiayabildim. Babam da, ezberden değil, yüzünden Kur'anı okuduğumu biliyor, ama yüzüme vurmamak için yanıma gelmiyor, sofada duruyordu. Babam

bana her işimde, her davranışımda güven verirdi. Bunun doğru bir yöntem olup olmadığı, çocuğuna göre değişir. Güvenilmiş olması beni olumlu etkilerdi. Nitekim, o olaydan sonra hiçbir akşam babama, ezber okuyorum diye yüzünden Kur'an okumadım, hep ezberleyip ezberleyip ezberden okudum. Bikez bile babam, gerçekten ezberden mi, yoksa yüzünden mi okuyorum diye beni denetlemek için, sofadan kalkıp, Kur'an okuduğum odaya gelip bana bakmadı.

ANNE ON PAA

İstanbul'un o zamanki canlı özelliğini yaratan kişiler vardı: «Koca kafalı Hasan Bey» gibi, «Anne on paa» gibi... «Anne on paa», zararsız bir deliydi, delikanlıydı, herkese «Anne on paa» derdi, on para isterdi. Cerrahpaşa'nın oralarda bir yerde otururdu ki, onu sıksık görürdüm. Söylendiğine göre, on paradan fazlası verilirse almazmış... Bir altın bile verilse yere fırlatır, ille de on para istermiş. Bu deli, kutsal bir kişi, bir ermiş sayılıyordu.

Komşularımızdan bir hanım bizim evde konuktu : Nevber Hanım, annem ve o hanım sofada oturuyorlardı. Konuk hanımın ancak bir yaşında olan çocuğu mızmızlanmaya başlayınca, o hanım bana para verip çocuğu için bisküvi almamı söyledi. İki türlüsü varmış bisküvinin, birinin tanesi on para, birininki yirmi para... On paralık bisküviden olursa çocuk yemiyor, ağzından çıkarıyormuş. Kadın nerden alacağımı da söyledi, Cerrahpaşa'da koskoca bir kaya vardı, onu geçip caddeye çıkınca, eczanenin yanındaki şekerciden alacağım bisküviyi. Arkamdan sıkısıkı tembih ediyordu :

— Aman on paralıktan alma oğlum, sonra yemez, ağzından çıkarır...

Çıktım sokağa... O koca kayayı geçtim, sola köşeyi saparken «Anne on paa» diye durmadan bağıran deliyi gördüm. Elimde bisküvi parası vardı. Çocuk on paralık bisküviyi anlıyormuş da ağzından çıkarıyormuş... Hadi canım, bir yaşında çocuk bisküvinin cinsini nasıl anlayacak, anlayamaz... Ben koca oğlan anlayamadıktan «sonra... Daha neler, bir yaşında çocuk bu...

Hiç ara vermeden «Anne on paa» diyen deli gence, on paradan fazla verilirse almazmış. İşte bu, denemeye değer. Kırk para versem bakalım, almayacak mı? Çocuğa on paralık bisküvilerden alırım.

— Anne on paaal... Anne on paa!... Anne *or,* paaa!...

Uzattım kırk parayı (nikel kuruş), almaz olur mu, aldı, attı cebine... Bakakaldım. Hani, altın versen •*almazmış da, iile on para istermiş...*

Girdim şekerciye, «Anne on *paa»ya verdiğirr* kuruşu karşılamak için on paralık büskıvîlerden aldım, birkaç bisküvi de fazla aldım, onar paradan olunca, çok bisküvi düşüyor. Yolda iki-üç tanesini de yedim.

Getirdim eve bisküvileri. Ne olacak diye merakla bakıyordum. Benim korkum, kadının anlamasıydı. Bir yaşındaki çocuk nasıl olsa anlamazdı. Bisküvinin üstünde markası yazıyordu ama, kadının okuması yoktu. Verdi çocuğa ilk bisküviyi. Çocuk ezdi ağzında, yumuşattı, sonra tükürdü. İkinci, üçüncü bisküviyi de böyle yaptı. Kadın,

— Ben sana söyledim oğlum -dedi-, anlar bu

yumurcak on paralık bisküviyi, yemez çıkarır işte! Bak, çıkardı. On paralıktan almışsın....

Şaşkınlıkla çocuğa bakıyordum, şaşkınlıkla ve kızgınlıkla... Mucize gibi bişeydi bu, o bir yaşında çocuk bisküvinin cinsini nasıl anlayabiliyordu...

«BUYURUN SOFRAYA ERENLER...»

Yine bir ramazan... Galip Amca, iftar için bize gelmiş. Onu her görüşümde daha yıpranmış, yaşlanmış buluyorum. O ağır işçiliğe, daha doğrusu fabrika yükçülüğüne dayanması zor. Üstelik ramazanda oruç da tutuyor, büsbütün düşmüş... Onu başkalarından yakınırken ilk duyuyorum, insanların bencilliğinden yakınıyor. Bu konuda bir Bektaşi fıkrası anlatıyor. Yıllar geçti, unutmadım o fıkrayı, ne güzel bir fıkradır; dayanışmanın yardımlaşmanın, elcilliğin ne demek olduğunu anlatır.

Hocanın biri seferde yani gezideymiş, uzun yol yürümüş, yorulmuş. Azığı da bitmiş, acıkmış... Nasıl biyere düşmüşse, görünürlerde köy, kasaba da yokmuş. Sonunda gide gide bir kente ulaşmış. Kent kapısından girince karşısına ilk çıkan evin kapısını çalmış. Olacak bu ya, orası da bir Bektaşî tekkesiymiş... Hem de yemek zamanıymış. Koca bir sofra da kurulmuş, kocaman sofra sinisinin çevresinde kırk Bektaşî bağdaş kurmuş, lokma ederlermiş (yemek yerlermiş.)

Hoca,

— Selâmünaleyküm... deyip de içeri girince, Bektaşî Babası,

— Ve aleykümselam, buyur, çorba içelim erenler... deyip hocayı sofraya çağırmış.

Hocadır bu, sofrayı görür de durur mu, ya bismillah deyip sofraya çökmüş. Sofradaki kırk bektaşînin elinde, sapı iki arşın uzunluğunda tahta kaşık varmış. Hocanın da eline, böyle sapı iki arşın bir tahta kaşık vermişler.

— Buyur erenler...

Ama bitürlü Hoca Efendi, elindeki o sapı uzun kaşığı ortadaki çorba tasına daldırdıktan sonra ağzına sokamıyor. Ya kaşığın sapını kendi gözüne sokuyor, ya karşısındakinin... Öyle yapıyor olmuyor, böyle yapıyor olmuyor. Bektaşîler hapur hupur çorbayı içmekte... Aman aç kalacak. Canım bu kadar uzun saplı kaşık olur mu... Dur, gözünü çıkaracaksın adamın... Çek şu sapı...

Derken Bektaşî Babası, gülümseyerek Hoca'ya,

— Erenler, diyor, bize bak da örnek al. Bak, biz nasıl yiyoruz. Bu kaşıkların sapı uzun yapılmış ki, herkes salt kendini değil, birbirini beslesin diye... Ben kaşığı çorbaya daldırır, karşımdakinin ağzına veririm. Karşımdaki de kaşığını çorbaya daldırır, benim ağzıma verir. Karnımın doyması, benim karşımdakini doyurmama bağlıdır. Ben başkasını ne kadar doyurursam, o da beni o kadar doyurur. Senin gibi, hep bana derse insan, sonunda ac kalır erenler...

Böyle bir Bektaşî fıkrası belki de yok, Galip Amcam uydurmuştur bunu, ama ben çok etkisinde kalmışımdır. Hiç unutmadım. Bencil, çıkarcı kişileri gördükçe, hep bu Bektaşî fıkrasını hatırlarım. O bencil-ler, o çıkarcılar ki, nice tıkınırlarsa tıkınsınlar sonunda bir yanları aç, bir yanları doymamış olarak kalacaklardır.

TAHTA KAŞIK

İftar sofrasına oturulacağı sırada Galip Amcam için bir tahta kaşığın eksik olduğu görüldü. Tahta kaşıkla çorba içmek sünnetmiş (Muhammed'in yaptığı ve söylediği gibi yapmaya sünnet denilir, uyulması gerekir.) «Sünnet-i şerif» derlerdi. Peygamber, tahta kaşıkla çorba içermiş. (G zaman Peygambeı başka hangi kaşıkla içebilirdi?)

Babam para verdi, bakkala gidip hemen bir tahta kaşık almamı söyledi. Evimize en yakın olan Haseki'deki bakkallara gittim, hiçbirinde tahta kaşık yok... Bizim evde bişey istenildi mi, yok diye geri dönülmez; babam buna çok kızar, beceriksizliktir. Nerden olursa arayıp bulup getireceksin istenileni..

Aksaray'a indim. Pazar yerine geldim. Dükkânlarda, satıcılarda tahta kaşık aramaya başladım. Ben o gün oruçluydum. Babamın oruçlu oruçlu beni akşam vakti tahta kaşık aramaya göndermesi, nedense çok ağırıma gitti; belki açlıktan, belki yorgunluktan... Kendimi büyük bir haksızlığa uğramış sayıyordum.

Çok eski bir dükkânda tahta kaşık buldum, İki kaşık satın aldım. Tam dükkândan çıktım, iftar topu da patladı. Valide Camisinin şerefelerindeki kandiller de yandı. İftar topu atılsın, ben oruçlu oruçlu sokaklarda dolaşayım, öyle acı geldi ki... Hem Aksaray karakolunun yanından yokuşu çıkıyorum, hem ağlıyorum için için...

Gözyaşlarımı silip eve girdim. Sofradaydılar. Oruçlarını bozmuşlardı. Babam, benim o gün oruçlu olduğumu bilmiyormuş, öğrenince öyle üzüldü, öyle üzüldü ki...

— Vah oğulcuğum, vah oğulcuğum... neden

oruçlu olduğunu söylemedin? diyordu.

Hiç söyler miyim!...

Babamın bu içten üzüntüsü beni öyle sevindirdi ki, hiçbir üzüntüm kalmadı; demek bilmiyormuş oruçlu olduğumu, yoksa hiç gönderir miydi? Bir sevindim ki...

Akşam namazı kılınıyor, namazdan sonra yine Mustafa Kemal konusu açılıyor. Babam, Galip Amcamın neden Mustafa Kemal'i savunduğunu bitürtü anlamıyor. Tartışıp duruyorlar. Galip Amcam aradabir «Garplılaşmak» diyor, «Medeniyet» diyor, babam bu deyimlere çok kızıyor, çok... Galip Amcam gibi derin bir bilgin, nasıl oluyor da bunca yanılıyor... «İşçi Galip» amcam, öğrenciler için marşlar yazıp kendisi bestelemektedir.

AYIP BİŞEY

Hangi çocuk o ayıp şeyi yapmamıştır ki...

Galip Amca, Cibali'de çalıştığı o fabrikadaki işinden çıkarılmış, başka işçilerle birlikte... Ben yine aradabir Çürüklük'te derse gidiyorum. Bigün annem yanıma öğle yemeği verememişti. Bişey alıp yemem için babam para verdi. Bu, benim pek, pek hoşuma gitti. İlk kez kendikendime dışardan bişey alıp karnımı doyuracağım, benim için çok önemli bu. Kendi gözümde büyüdüğümü gösteriyor. O gün iyice karnım acıksın da dışarda yemek yiyeyim diye öğleye kadar derse gitmedim. Öğle oldu, iyice karnım acıktı. Nerede yemek yiyeyim diye döndüm dolaştım. Kasımpaşa vapur iskelesinin karşısında odun depolan var. Odun depolan sırasındaki bikaç lokanta, lokantaların en ucuzu. Girdim bulardan birine. Kendikendime ilk lokantaya girişim. Müşteriler daha çok

yükçüler, küfeeiier, kayıkçılar... O küçücük lokanta, insanların terinden, yemek buğularından ekşi ıslak ıslak kokuyor. Ama ben mutluyum.

—Getir bir kuru fasulye!...

Aman yarabbi, bu ne güzel fasulye böyle...

— Bir pilâv getir, fasulyeli olsun...

Bir taze ekmeğin dörtte biriyle, bunları yiyip bir güzel karnımı doyurdum. O gün ders için Galip Amcaya gitmeyecektim. Akşam evde,

— Gittim, yoktu Galip Amca... diyecektim.

Nerden bilecekler? Galip Amca eskisi gibi sık sık gelmiyor ki bizim eve. O güzel günün, o mutluluğumun iyice tadını çıkaracaktım.

Lokantada yediğim fasulyeyle pilâv, artık nasıl pis, bozuk bir yağdan yapılmışsa... Aman Allahım, karnım, barsaklarım... Bir o yana koşuyorum, bi(bu yana... Utancımdan kimselere de soramıyorum, buralarda bir helâ var mı diye... O odun depoları arasında, insansız sığ, kıyı bir yer bulacağım diye koş o yana, koş bu yana iki büklüm. Yemez olaydım o fasulyeyi. Her yerde de insanlar var, ne çok insan... Sonunda olanlar oldu. İşte o bir tabak kuru fasulyelik mutluluk da böyle burnumdan geldi Kasımpaşa'dan Cerrahpaşa'daki eve nasıl geldim, hiç bilemiyorum.

— Gittim ama Galip Amcam yoktu...

— Neden geç geldin öyleyse?

— Gelir diye bekledim...

Her çocuğun vardır böyle bir ayıbı, benimki bir değil, bikaç kez olmuştur.

ASIL ONUN İÇİ PİS

Galip Amca geldi eve. Hasta. Ateşler içinde.

Bizim evde konukladığı zaman annem ona sofada yer yatağı serer. Hasta olduğu için ona domatesli pirinç çorbası pişirirdi annem.

Galip Amca yattı sofadaki yatağa.

Bitişik oda komşumuz Nevber Hanımın, hiç hoşuna gitmiyor Galip Amcamın sofada yatması. Hakkı yok değil kadının. Sofanın ortasında serili yatakta bir adamın yatması güzel değil. Üstelik Galip Amcamın boyu uzun olduğundan, ayakları çıkıyor yorgandan dışarı.

Nevber Hanım iğreniyormuş; kirli ve tırnakları uzamış ayaklardan iğrenilir. Geceleyin yada sabah erkenden sofadaki helaya gitmek için, Galip Amcanın yorgandan dışarı çıkmış kirli ve uzun tırnaklı ayaklarına basmamaya dikkat ederek, yatağının yanından geçmek gerekli.

Galip Amca, her nasılsa Nevber Hanım'ın kendisine pis dediğini, kendisinden iğrendiğini duymuş. Çok bozuldu, çok kızdı buna. Kızması sözün doğruluğundandı. Çünkü pislik, Galip Amcamın elinde olmayan derdiydi. İçinde yaşadığı koşullar altında temizlenemiyordu; üstelik bir de bunun yüzüne vurulmasına çok canı sıkılmıştı.

Nevber Hanıma attı tuttu :

— Asıl onun içi pis... Dışlarının temizliğine bakarlar da, içlerinin, gönüllerinin temizliğine bakmazlar...

Biliyordum ki bu sözlerine Galip Amcam kendisi de inanmıyordu.

İCAZET

Babam, yaşamın, yaşadığı çağın gerisinden .gidiyordu. Örneğin tekkeler kapandıktan sonra, Çürük-

lük Tekkesi şeyhinden «postnişin» lik icazeti almıştı. Yani bu icazeti aldıktan sonra, babam da bir tekke kurabilir ve bu tekkenin şeyhi olabilirdi.

icâzet'i Galip Amcam, o çok güzel yazısryîa yazmıştı.

Türlü hünerleri olan Galip Amcam, sarımtırak parlaklıkta kâğıt yapardı. Yumurta akı'na başka bişeyler daha katarak yaptığı sıvıyı kalın, beyaz kâğıtlar üzerine sürerek, bu kâğıtları cilalayıp parlatıyordu. Bütün eski divanlar, elyazmaları bu türlü kâğıtlara yazılmıştır. İyi bir hattat olan Galip Amcam, eski yazı türlerinden «rık'a, sülüs tâ'lîk ve kûfî» hepsini yazardı. Ama ençok tâ'lîk yazıda ustaydı. Babamın icazetnamesini tâ'lîk yazmıştı.

İcazet töreninde, Cerrahpaşa'daki tek odalı evimizde verilen ziyafette bolca et yemiştik; aklimde yalnız o çok tuzlu, bol kekikli et kalmış, o törenden, duadan. Tenekeden boru biçiminde bir kutu yaptırıldı, postnişîn'lik icazeti bu teneke kutuya konuldu, bir daha hiçbir işe yaramayacak, ama babama kend't gözünde büyük değer, büyük güven sağlayacaktı.

İSTANBUL'DAN İLK AYRILIŞ

Sirkeci rıhtımına yanaşmış o küçük vapura Galip Amcamla niçin binip, niçin Tekirdağ'ına gittiğimizi sonradan öğrendim; Galip Amca geçimi için küçük, küçücük bir iş arıyordu. Gerede'deki yaşlı annesini yanına getirecek, o yaşlı, yalnız kadına bir oğul olarak bakacaktı. Annesini yıllardır göremiyordu, onu görecek elverişli duruma gelemiyordu.

Tekirdağ'ında bir tekkenin, tabiî kapatılmış tekkelerden birinin şeyhine konuk gidiyorduk. O

adam, Galip Amcaya iş bulabilirdi, öyle denilmişti

Vapurla İstanbul - Tekirdağ yolculuğu bana öyle uzun, öyle uzun geldi ki, dünyanın öbür ucuna gittik sandım. Bilet ucuz olsun diye vapurun güvertesindeydik. Güvertede kalabalık yolcular arasında çingene aileleri vardı: Birçok erkek, kadın ve bir sürü çocuk... Onların arasındaydık. Vapurun memuru, biletleri denetlemeye başladı. Galiba çingenelerden birinin bileti mi yoktu, yoksa bir dolu çuval için navlun mu vermemişlerdi, işte öyle bişey... Memur, çingeneleri aşağıladı durdu, bağırdı, horladr onları, sövdü saydı. O bilet alınmamış çuvalı vapurdan denize atmaya kalktı. Çingenelerin parası yoktu galiba vermek için. Çingene kadınlardan biri, memura yalvarmaya başladı. Yalvarması arasında memura,

— Kardeşim... der demez, memur bir kızsın, bir bağırsın:

— Sus, pis çingene! Ben senin nereden Kardeşin oluyormuşum?... Bir de kardeşim diyor utanmadan... Ben çingene miyim ulan? Hadi! Kardeşim filan deme bana...

Çingene kadın sustu, bakakaidı.

Bir hınç geldi içime, öyle bir hınç kabardı ki içimden... Öyle bir öfke... Ama ne yapabilirdim? Ne zaman, başkalarının uğradığı büyük haksızlıklardan tedirgin olsam, büyük adam olma isteği gelirdi içimde... Öyle büyük, öyle büyük bir adam olacağım ki, bütün bu haksızlıkları kaldıracağım. O kadar da çok haksızlıklar vardı ki, bu kadar büyük haksızlıkları ortadan kaldırmak için isteristemez çok büyük adam olmam gerekiyordu.

Peki ama ya Allah? Bizler gibi bu çingeneleri de yaratan Allah değil miydi? Niçin onları çingene ola-

rak yaratmıştı? Biz onlarla alay edelim, onları küçük görelim, horlayalım, aşağılayalım diye mi? Bu çingeneler, kendileri çingene olmak istememiş'erdi ya... «Çingeneler de Allaha inanıyorlar mı?» diye düşündüm, kendilerini çingene yaratan Allaha?...

Gece dalgalar başladı... Deniz tuttu beni, kustum...

Sonra kendimi, Tekirdağ'ında bir yazıhanede buluyorum. Burası, konuk gittiğimiz Şey Efendinin yazıhanesidir. Şeyh Efendi, davavekilidir. Benim yaşımda belki benden bir yaş büyük bir oğlu var... Gündüz bu çocukla davavekili yazıhanesinde oturuyoruz. Davavekilliği yapan Şeyh Efendi, gündüz mahkemelere gidiyor. Öğleleri, Galip Amca'yla beni alıp lokantaya götürüyor. Kebapları yiyoruz.

Gece tekkeye gidiyoruz, orda kalıyoruz. Tekke iki bölük: harem, selâmlık... Çok rahat, tertemiz yataklarda yatıyoruz.

Davavekili olan Şeyh Efendi ve oradaki arkadaşları Galip Amcamı el üstünde tutuyorlar. Geceleri, konuşulup söyleşiliyor.

Ben, tekkenin bir odasında tek başıma yatıyorum. Yatağımın başucundaki küçük sehpa üstünde bir lamba yanıyor. Elimi uzatıyorum lambaya doğru Lambanın ışığı bitişik parmaklarımın arasından bu yana geçince,[1] eiim, içinden ışık fışkırıyormuş gibi, duru, ışıltılı bir renge boyanıyor. Elimin bu kızıl, ışıltılı görüntüsü çok hoşuma gidiyor. Her gece uyuyana kadar bu oyunu oynuyorum. Bugün hâlâ aynı şeyi yaptığım olur; yatakta elimi yanan elektrik lambasına uzatır, elimin içinde saydamlaşmış gibi olan duru kırmızı renkle oyalanırım.

Oyuncaklarım olmadığı için, çok küçük yaşım-

dan beri, başka şeyleri oyuncak yerine koymaya clışmıştım. Oyuncak yerine koyup oynadığım şeyler, renkler, ışıklar, gölgeler, lekelerdi. Evlerin rutubetli duvarlarındaki lekelere uzun uzun bakar, onları birer şeye benzeterek seyrederdim.

Evimizin, kullanıla kullanıla, yıkana yıkana eskiyip aşınmış tahtaları, o tahtaların damar damar dışarı fırlamış lifleri de benim oyuncak yerine koyup eğlendiğim şeylerdendi.

Sonra bulutlar... Sonra gölgeler...

Sonra ışıklar... Gözlerimi kırpıp, kirpiklerimin arasından yanan lambayı seyretmek beni en çok eğlendiren, en güzel oyunlarımdan biriydi. Kirpiklerimi ayarlayarak ışığı isteğimce düzenlerdim. Böylece ışıktan yüzlerce yıldız, yüzlerce kelebek, yüzlerce güzellik yaratırdım, lambanın sarı ışığı renk renk parlak böcekler olurdu.

Tekirdağ'ındaki tekkenin odasında, yatığımın yanında yanan lambaya elimi tutup parmaklarımda canlı kırmızıyı seyretmem de benim oyunlarımdan biriydi. Ama bir gece bu oyun tekkeyi ayağa kaldırmama yetti.

Gece, yatmadan helaya gittim. Karanlık olduğu için, helaya elimde lambayla gitmiştim. Helada lambayı musluğun yanına koydum. Parmağımı, musluktan damlayan suda ıslatıyor, ıslak parmağımı, lambanın kızgın şişesine sürüyordum. Her sürüşümde kızgın lambadan «Cızz!» diye bir ses çıkıyordu. Bayıldım bu oyuna... Cızz, cızz!... Gittikçe parmağımı, daha çok ıslatıyordum. Cızzzzl... Sonunda Çat... Şişe çatladı, lamba söndü. Ortalık zifir karanlık,

lambayı aldım, el yordamıyla yürüyorum. Merdiven? çıkarken basamağa çarpıp yuvarlandım. Lamba biyana, ben biyana... Nasıl bir gürültü patırtı çıkarmışım ki, her yandan, ellerinde lambalarla birçok insan çıktı. Tekkede herkes ayağa kalkmıştı.

Şeyh Efendi, Galip Amcama bir iş bulması için Ankara'daki yetkili arkadaşlarına mektuplar yazıyor. Dönüyoruz İstanbul'a. Nasıl döndüğümüzü hiç hatırlamıyorum.

Döndüğümüz zaman, bitişik odadaki komşumuz Növber Hanım taşınmıştır ordan. Kocası marangoz Hüseyin Efendinin adresini bulmuştur, oğlu Cevat ve kızı Cemile'yle birlikte, eşyalarını toparlayıp onun yanına, galiba Eskişehir'e gitmiştir.

Artık yanımızdaki oda boş... Kiralık ama, kiracı bulunmuyor. Boş odayı da biz kullanıyoruz.

NE ANNE NE BABA NE KARDEŞ

Annem hasta, sürekli hasta... Kaçıncı hastane, ye yatışı, bilmiyorum. Sıksık muayene için hastanelere gidiyor, doktorlara gidiyor. Hastalığının ne olduğu da anlaşılamıyor.

Gündüzleri oturur mindere, ya bişey diker, yada yamar, ben dizlerine koyarım başımı, uzanırım mindere. Aradabir yüzümü sever, saçlarımı okşar. Bir türküye başlar. Ne zaman annem bir türkü söylese, sesi dokunur bana, içlenir, duygulanırım; neşeli türküler söylese bile böyle olurum «Gezi bağlarında» türküsünü söyler en çok.

«Merdivenden tıngır da mıngır inerken...»

Hele bir türküsü vardır, bunu pek içten, duyarak söyler:

«Üsküdar'ın karşısında Beşiktaş
Ne annem var, ne babam var, ne kardeş...»

O zamanlar annemin kimsesiz olduğunu bilmiyorum, ama bir çocuk sezgisiyle söylediği bu içli türkü dokunuyor bana, gözlerim sulanıyor, kendimi •tutamıyorum. Annem bu türküye başlayınca, her seferinde de kendimi tutamaz ağlardım, anneme belli «tmemeye çalışarak...

KALEMİNDEN KAN DAMLAYAN FERİDUN EFENDİ

Gerçek adı Feridun değil. Onun adını, bu yazımda Feridun'a çevirdim.

Şu satırları yazarken, göğse kadar çekilmiş fotoğrafı önümde duruyor. Başında Aziziye biçimi -Altı geniş tepesi dar- bir fes. Kalıbından, duruşundan, içi hasırlı fes olduğu belli. Şimdilerde yeniden moda olan eski biçimde, koyu renk belki lâcivert bir ceket. Önü ilikli ceketin altından yeleği görünüyor. Dikine renkli çizgili bir beyaz gömlek giymiş. Zikzak desenli bir boyunbağı takmış. Gömleğin iki yakasını, boyunbağının altından geçen, uçları yuvarlak bir iğne birleştiriyor. Bu boyunbağı iğnelerinden ben de takmıştım. Yumurta biçimi, efendiden bir yüz. Biçimli kesilmiş bıyıkları var. Yirmibeş-otuz yaşlarında. Bugünkü görüşe göre de yakışıklı bir erkek. Ne var ki, resim önden çekildiği için, burnunun olağanüstü İriliği, fotoğrafta belli olmuyor. Patlıcan burunluydu.

Fotoğrafından, Feridun Efendi'nin bişeyi daha belli olmuyor: Aşırı kekemeliği... Konuşmak için kendini o denli zorlardı ki, yüzü kıpkırmızı olur.ağzından bir hece çıkıncaya dek, o koca burnu blkaç kez sallanırdı.

Gelelim karısına... Feridun Efendi'nin o zamanki deyimle, «hasnâ müstesna», şimdiki deyimle bir içim su, güzel mi güzel bir karısı vardı. O koca burunla kekeme Feridun Efendi'nin, bu denli güzel bir kadını nasıl alabildiğine şaşardım.

Başından kaza geçmiş dedikleri, yani bir zengin yetkili herifin, yada onun oğlunun baştan çıkardığı çok güzel kızların, herhangi biriyle nikahlanıp namuslarını arıtmaları gerektiğinden, çirkin, yada yaşlı erkeklerle evlendirildikleri o zamanlar çok görülürdü. Bu güzel kadınlar, toplum gözünde eksikli sayıldıklarından, eksikli oluşlarını gidermek için, genelikle, kocalarına bağlı, çok iyi eş olurlardı.

Bilmiyorum ama, belki koca burunlu Feridun Efendi'nin güzel karısının başından da kötü bir serüven geçmişti. Nitekim, o da kocasını çok, çok seviyor, onu bütün kadınlardan kıskanıyordu. Ne denli kıskanç olduğunu düşününüz ki, tramvay biletçisl olan Feridun Efendi'yi, tramvay yolcusu kadınlardan bile kıskanıyordu. Bu kıskançlık yakınmalarını anneme anlatırdı :

— Adam vatman... Biliyorsun kardeş, tramvaylar tıkış tıkış... Erkek yolcular tramvayın biyanında, kadın yolcular öbür yanında... Kocaları arkada, karıları önde... Bizimki, kadife perdeden bir öne geçiyor, bir arkaya... Hergün sabahtan akşama kadar cıvıl cıvıl kadınların içinde... peçelerini açanlar da var... Billet vermek bahanesiyle kadınların ellerine, kollarına dokunuyordur. Allah bilir... Belki de sıkıştırıp çimdikliyor, kimbilir. Akşama kadar, o tıkış tıkış kadınların arasında, kolay mı, erkek bu, nefsi uyanır elbet... Bilet veriyor diye mektup alıp vermediği nerden belli?

Daha da neler anlatırdı. Ben, bütün çocukların, ortaklaşa kurnazlığıyla, onları dinlemiyormuş, sanki başka bişeyle uğraşıyormuş gibi yapar, oysa bütün ayrıntılarına dek konuştuklarını dinlerdim. Hele o kadın, sözde duymamam için fısıltıyla konuşmaya başlayınca, ille de duymam gerekli, çok meraklı bîşey anlatacağını anlar, baştan ayağa kulak kesilirdim. Sözleri arasında, duymadığım heceler, kelimeler olursa, ders kitaplarındaki nokta nokta gösterilmiş doldurulacak alıştırmalar gibi, ben de anlayamadığım bu söz boşluklarını zihnimden doldururdum.

Annem, bu kıskanç, güzel kadını yatıştırmaya çalışırdı.

Adamcağız kimbilir ne sıkıntılar çekiyordu, hele bu sıcaklarda... Ekmek parası kazanmak kolay mıydı...

O güzel kadın bu kez, aşırı kıskançlığını açıkladığı için utanıp, kocasının tramvay biletçiliği gibi, hiç de düzeyine yakışmayan bayağı bir iş yapmasından utanç duyduğunu söylüyordu. Tramvay biletçiliği gibi küçük bir iş, hiç Feridun Efendi'ye yaraşır mıydı?

Annem bu kez,

— Bu zamanda istediğin işi bulmak kolay mı? derdi.

— Aaa, n demek!.. Kaleminden kan damlıyor, diyorlar. İnci gibi bir yazısı varmış. Kaç komşu memur öyle söyledi. Bir hükümet dairesinde kâtip de mi olamaz... Ama onun merakı tramvayda akşama kadar envayiçeşit karı sıkıştırmak.

Kaleminden kan damlıyor, deyimi, yazısı çek güzel anlamına geliyor. Gerçekten de Feridun Efendl'nin kaleminden kan damladığını, inci gibi yazısı olduğunu, bana andaç olarak verdiği fotoğrafının

arkasındaki şu yazısından anlıyorum:

«Bir hatıra olmak üzere kardeşimiz Nusrei Efendi'ye yadigârımdır. 5/6 Kânunusani 341 Mustafa Feridun.»

Bu kısa yazının hem imlâsı doğru, hem de yazılışı çok güzel... İmlâsının doğruluğunu özellikle belirtiyorum; çünkü eski türkçe o denli zordu ki. yüksek memurlar içinde bile şu kısacık cümleyi yanlışsız yazabilenler oldukça azdı.

Güzel karısı, Feridun Efendi ille de kâtip olsun diyor, başka bişey demiyordu. Söylene söylene, Feridun Efendi'yi biletçilikten çıkarttı. Ama o zamanlar devlet dairelerinde kâtip olmak kolay değil. Memurluk bulmak çok zor.

Bu kez güzel karısı,

— Kaleminden kan damlıyor, inci gibi yazısı varmış; öyleyse Yenicami'nin avlusuna gitsin. Adliye önüne gitsin, istidacı (dilekçeci) olsun!... diye tutturdu.

Çok ilginç bir adam olan Feridun Efendi'nin, o zamana göre çok özgün sayılan, çok şaşılası hünerleri, hobi denilen merakları vardı. Bunlardan biri. tekerlek merakıydı. Aksaray'da Horhor çeşmesinin -oralarda, büyük bir eski tahta evde oturuyorlardı. Çok kalabalık bir aileydiler. O koca evin bahçesi, boydan boya taşlık olan alt katı, türlü türlü tekerleklerle doluydu. Değişik boyda yüzlerce bisiklet tekerleği, araba tekerlekleri, kamyon, tren, tramvay, hertürlü taşıt, araç tekerlekleri... Eski, yeni, küçük, büyük tekerleklerden bir zengin koleksiyon...

Feridun Efendi'nin bir merakı da bisiklet yapmaktı. O zaman İstanbul'da bisiklete daha çok ve-

lespit denirdi. Çok az velespit vardı. Feridun Efendi, o evin büyük bahçesinde, o eskipüskü, paslı demir parçalarından, zincirlerden, borulardan, tekerleklerden, hergün akşama kadar bisiklet yapardı. Üç tekerlekli koskocaman velespit yapmıştı. Bir tane de önce iki seleli, sonra üç selel ivelespit yapmıştı. Ön tekerleği çok büyük, arka tekerleği çok küçük, yada tersi biçimde bisikletler yapardı. Yalnız bisiklet yapmakla da kalmaz, yarışçı fanelası giyip bu şaşılası biçimdeki bisikletlere biner, İstanbulluların şaşkın bakışları arasında sokaklarda pedal çevirirdi.

Güzel karısı da, akrabaları da ona, bu meraklan yüzünden, deli diye bakıyorlardı, bir zararsız deli, bir tatlı kaçık, zararı yalnız kendisine dokunan bir deli... Bana kalırsa o, dünyaya kırkelli yıl önce gelmiş, çağdaşlarıyla uyuşamayan bir zavallıydı. Kırk-elli yıl sonra doğmuş olsaydı, bir zengin bisiklet fabrikatörü, ünlü bir bisiklet yarışçısı olabilirdi.

Güzel karısı, Feridun Efendi'nin kalabalık ailesiyle geçinemediği için, o büyük evden daracık bir eve taşındılar. Feridun Efendi, o zengin tekerlek, bisiklet parçaları, hurdalar, paslı zincirler, velespit koleksiyonundan yalnız iki velespit getirebilmişti bu yeni taşındıkları dar eve. Evin iki küçük odasından birinde üç tekerlekli kocaman velespitle, üç seleli uzun velespit duruyordu.

İşsizlik, parasızlık canına tak deyince, Feridun Efendi'nin bir hüneri daha ortaya tçktı. Feridun Efendi usta bir kunduracıymış. Eski Aksaray karakolundan Samatya'ya doğru giden yol üzerinde bir kunduracı dükkânı açtı. İlk müşterisi babam oldu. Tanıdıklarını da oraya müşteri yaptı.

Feridun Efendi'nin işleri çok iyiydi, iyi para kaza-

nıyordu. Ama güzel karısı, velespitçiliği de, kunduracılığı da aşağı görüyor, kocasının ille de kâtip olmasını istiyordu.

«Mademki kaleminden kan damlıyormuş, mademki inci gibi yazısı varmış, öyleyse bir resmî dairede kâtip olsun...»

Aydınların iş bulmalarının, memur olmalarının çok zor oiduğu bir dönemdi, çünkü memur olmayı isteyen pekçok insan vardı. Sonunda kocasına dükkânını kapattırdı. Onu gerçek kâtip yaptı. Ama nereye? Boğaziçi'nde Boyacıköy denilen bir yer. Aklımda kaldığına göre Emirgân sırtlarında bir yerdeydi Boyacıköy, Boyacıköy'den epey uzakta, bir iyi su kaynağı var, adı Kanlıkavak suyu... Kanlıkavak suyunun çeşmesinin üstündeki tümsekte taştan bir kulübe. Kulübenin önünde,geniş dalları yere koyu gölge salan bir kavak var. Bu kavağın gölgesinde bir tahta iskemleye oturmuş Feridun Efendi, elinde kâğıt, kalem... Sucular, fıçı, damacana, teneke yüklü at arabalarıyla Kanlıkavak çeşmesine gelip çeşmeden su dolduruyorlar. İyi su doldurulan kapların ağzı kapatılıp kurşunla mühürleniyor. Kâtip Feridun Efendi de, elindeki deftere hangi sucunun kaç damacana, kaç teneke su doldurduğunu yazıyor. Dolu su kaplarının kurşunla mühürlenmesi onun sorumluluğu altında.

Boyacıköy'deki evleri, Kanlıkavak suyuna uzak. İyi su kâtibi Feridun Efendi geceleri evine dönüyor mu, yoksa o kulübede mi kalıyor, bilmiyorum. Bildiğim bişey varsa, güzel karısı, hergün o uzun dağ, kır, bayır yolu tepip kocasına yemek getiriyor.

Bütün bunları, annemle onlara konuk gittiğimiz zaman görmüştüm. Yolumuz uzak olduğu için gece-

yatısına kalmıştık. Çok sıkıntı çekiyorlardı ama, kocası kâtip olmuştu ya artık, yükselirdi, daha yüksek yerlere geçerdi. Annemin bu kadına verdiği bütün öğütler hep boşa gitmişti.

Bir zaman sonra onlara yine konuk gitmiştik. Yine geceyatısına kalacaktık. Babam öyle biliyordu.

Öyle yemeğinden sonra... Ben odanın bir köşesinde bişeylerle uğraşıyordum. İyi su kâtibinin güzel karısı, yine anneme fısıl fısıl bişeyler anlatmaya başladı. Kulak kesildim. Ama hiç oralı değilmişim gibi, başımı ters yana çevirmiş, sözde derin bir dalgınlığa gömülmüştüm. Annemin, konuştuklarını dinliyor muyum diye, bakışlarını üstümde dolaştırdığını sezinledim. Onları- dinlemediğime inandırmıştım.

Güzel kadın anlatıyordu. Bigün öğleye doğru, yine kocasına Kaniıkavak suyuna yemek götürüyormuş. Kır, bayır yürüyor... Sivri topuklu iskarpin, incecik çorap... İki herif yolunu kesmiş, hem de Kaniıkavak sucularından... Şeytanın bol olduğu insanın hiç olmadığı yerler. Bağırsa duyan olmaz. Bunu yakalayıp dertop edip atmışlar kuytuya... Ne olacaksa olmuş.

Güzel kadın gizini birine anlatmasa patlayacak, sanki anneme günah çıkardı.

Her zaman çok yumuşak bir kadın olan annemin hiç o denli sert olduğunu görmemiştim. Ta tramvay biletçiliği zamanından beri kocasını ille de kâtip yapma düşüncesine karşı duran annem, buz soğukluğunda bir sesle,

— İyi işte, dedi, kâtip karısı olmak istiyordun, oldun...

Güze! kadın yine fısıl fısıl boyuna anlattı. Biraz sonra annem, bana,

— Hadi hazırlan, gidiyoruz... dedi.

Güzel kadın,

— Aa, dünyada bırakmam, hiç bu saatte gidilir miymiş... filan dediyse de, annem çarşaflanmıştı bile.

İskeleye gelirken, annem konuştuklarını duyduğumu anlamasın diye,

— Anne, neden gece kalmadık? diye sordum.

— Baban bekler... dedi.

— Babamın haberi var ya, o bizi yarın bekleyecek...

Annem,

— Hadi çabuk ol, vapuru kaçıracağız... dedi.

Eve geç vakit geldik. Bu kez babam, neden o gün döndüğümüzü, geç saatte geldiğimizi, niçin geceyatısına kalmadığımızı sorup annemi sıkıştırmaya başladı. Annem bişeyler söyledi ama babam hiçbirine inanmıyordu.

— Canım siz gece kalmak için gitmediniz mi?

— Gittik.

— Yarın dönmeyecek miydiniz?

— Evet.

— Ne var? Tatsız bişey mi oldu?

Annem, kâtibin güzel karısının gizini açıklamadı. Babamın sinirlenmesine katlandı. Ben de o gizi, kimseye söylemedim. Yalnız bugün, o zamanki kadınlarda kâtip koca merakını anlatmak için, ilk size açıklıyorum.

Bir daha zavallı Feridun Efendi'yi görmedik.

TANGO TANGO

O kadının bizim eve nasıl- geldiğini, niçin geldiğini pek bilemiyorum. Çok güzel, çok süslü bir kadındı. Geceleri de bizim evde kaldığı olurdu. Bitişikteki boş odada kalırdı, annem ona orda yatak sererdi-

Yapıncak üzümünün çilleri gibi yüzünde çiller vardı, bir hoş, gencecik kadındı. Darülbedayi artistlerinden birine tutkundu, delicesine vurgundu *adama.* Hep o adamdan konuşur, söyleşirdi. Bana o kadar güzel görünürdü ki, Darübedayi artistinin nasıl olup da bu kadar güzel bir kadına yüz vermediğine pek şaşardım. Büsbütün yanılmıyorsam kadının tutkun olduğu artist, sonradan genç yaşında ölmüş olan ünlü bir oyuncuydu; yine kendisi gibi ünlü bir kadın oyuncuyla evliydi.

O yıllar (1923 -1925) insanların giyinişi birden değişivermişti. Aydın erkeklerin, gençlerin çoğunda ince baston vardı, iskarpinlerin burnu upuzun ve sipsivriydi. Pantolon paçaları daracık ve kısaydı. Pantolon paçasıyla İskarpin arasında acorlu çorap görünecek, ceketin eteği çok kısa ve üst cebinde gül gibi açılmış mendil... Ya papyon, ya boyunbağı takorlar; boyunbağıysa, uçları rüzgârda savrulacak ve üstyandan bir inci yada inci taklidi iğneyle gömleğe tutturulacak. Upuzun fes, tepeye doğru iyice daralır.

Bu kılık, aydın kişi, genç kılığıydı. Sokak çocukları böyleleriyle, «Monşer» diye arkalarından bağırarak alay ederlerdi. Çünkü o erkekler konuşurlarken birbirlerine «Monşer» derlerdi. Osmanlının dilindeki «Mîrîm», Fransız etkisiyle züppe dilinde «Monşer» olmuştu. Çocuklar, bunların arkalarından

«Züüüüp... Züüüüp... Züppe!...» diye bağırırlardı. Bunlar, bizimki gibi sokaklara pek seyrek uğrarlardı...

Bu erkek tipinin kadın karşılığı da «Tango»... Bizim evde kaldığını söylediğim hanım bir Tangoydu. Bizim sokaktan geçerken, sokak çocukları arkasına takılır:

— Tango, îongo, arkasında fiyangoo!... diye hep bir ağızdan tempo tutarak bağırırlardı.

Hanım, alışmış olacak ki, bu çocuk bağrışmalarına aldırmaz, yürür giderdi.

Çarşafı vardı ama anneminkine benzemezdi. Açık renk bir çarşaftı, parlak yanardöner, gülkurusu rengi... Kumaşının üstünde aynı rengin az daha koyusu kabartma çiçekler vardı. Çarşafın üst parçasının da, (pelerinin), etekliğinin de etekleri çok kısaydı. O zaman için çok kısa sayılan bu etek, kadının dizkapağından bir karış aşağısına kadar uzanıyordu. Çarşaf pelerini de belden biraz aşağısını örtüyordu. Etekliğin arkasında büyücek bir fiyong vardı. Baş, hotozlu... Çarşafın altındaki saçın topuzu, kendiliğinden bir hotoz yapar, yanlardan şakağa kâhküller azıcık düşecek... Neydi o hanımın adı, unuttum. Beni pek severdi, ben de onu...Bizimkine yabancı, ayrı bir dünyanın insanıydı, onun yabancı dünyası beni çekiyordu.

Bigün, öğle yemeği yemiştik hep birlikte. Yemekten sonra da kavun yedik, bol bol kavun... Topatan kavunu olduğunu bile biliyorum. Kokulu, ama tatsızdı. Annem üzerine tozşeker ekmişti. Herkes kalktı sofradan, ben hâlâ kavun yiyordum. En sonra ben de kalktım, karnım iyice şişmiş... Helâ aralığındaki muslukta elimi yıkadım. Baktım, sofada kimse

yok... Bir yaz öğlesi sıcağı, çok sıcak...'Nevber Hanımın taşınıp boşalttığı boş odanın kapısını açtım, yani o hanımın yattığı odanın. Niçin o kapıyı açtığımı bilmiyorum. Kapıyı açtım ve kakaladım. O güzel kadın, donunu çıkarmış, ayakta eğilmiş öne doğru, bişeyler yapıyor. Ben donmuş gibiyim. Girdiğimi anlamadı. Ayak sesimi, yada kapı gıcırtısını duyacak diye korkumdan dönüp gidemiyorum; ya kendisini gizlice seyrettiğimi sanırsa... Bu bakışım, yarım dakika sürmedi. Genç kadın dönüp de arkasında beni görünce şaşırdı, hemen eteğini indirip toparlandı, yüzü kıpkırmızı,

— Pire kaçmış da çamaşırıma, onu arıyordum... dedi.

Evet, pire arıyordu. Çıktım dışarı. Sanki bir suç işlemişim gibi, kadınla bir zaman, eski rahatlık içinde konuşamadım. Demek yavaş yavaş, oğlan çocukluğunun eşiğine adım atmışım...

HASEKİ NİSA HASTANESİ

Annemin kaçıncı hastaneye yatışıydı, dördüncü mü, beşinci mi, belki de altıncısı... Hastanenin demir kapısı üstündeki levhada Arap harfleriyle ustaca istif edilmiş şu yazı okunurdu: «Haseki Nisa Hastahanesi»... Haftanın yalnız bir günü hastalar ziyaret edilebilirdi. Ama beni hergün içeri bırakıyorlardı. Neden bırakırlardı, bilemiyorum; çocuk diye kapıcılar aldırmazlar mıydı, yoksa hemşireler, doktorlar crtık beni tanımışlar mıydı, yoksa dış kapıdan kimseye görünmeden gölge gibi sıyrılıp içeri mi süzülrdüm?

Annemin hastanede oluşu yüzünden evimizin tüm düzeni bozulmuştu. Babam, sabah erken evden

çıkar giderdi. Oğieye kadar zamanımı nasıl geçirdiğimi hiç anımsamıyorum. Artık benim için ders mers yok, kendi başıma buyruk yaşıyorum.

Zekiye Hanım adında yine zenci bir kadın komşumuz vardı, bizden birkaç sokak ötede bir çıkmaz sokakta kendi evinde otururdu. Şimdi düşünüyorum da benim çocukluğumda İstanbul'da ne çok zenci vardı, o zenci kadınların hepsi de ne iyi insanlardı. Zekiy'anım Teyzenin iki katlı küçücük, ahşap, eski bir evi vardı, kendi malı. Yaşamımda bu denli tertemiz, gıcırgıcır, derli toplu başka bir ev görmedim, Zekiy'anım Teyzemin çok yaşlı bir kocası vardı. Aksaray'da o büyük cadde üstünde küfecilik ederdi. Bir çeşme yalağı vardı, küfesini o yalağa kor, yalak taşına oturur, kendisine yük taşıtacak müşteri beklerdi. Çok zayıf, çok yaşlı bir adamdı. Zekiy'anım Teyzenin kocasını, küfesi yalakta, çeşme taşı üstünde oturmuş görürdüm ordan geçerken, ama onu görmezden gelirdim, o da beni görmezden gelirdi. Galiba, bu yaşlı küfeci, Zekiy'anımın bütün tanıdıklarını da görmezden gelirdi. Akşam olunca küfesini sokak içindeki küçük kahvehaneye bırakır, evine dönerdi. Evine gelince Zekiy'anım Teyze kocasını soyar, yıkar, pijamasını giydirirdi. O zaman pijama, yoksul evlerinde çok modern bir giysiydi. Zengin evlerinde bile pijama giyen erkekler azdı. Biz geceleri babamla Zekiy'anım Teyzelere konuk giderdik. Başka komşular da gelirdi. Zekiy'anım Teyzenin kocası gündüzki yaşlı küfeci kişiliğinden sıyrılır, bambaşka bir kişiliğe bürünürdü. Sanki bir devlet dairesinden emekliye ayrılmış bir memur oluverirdi. Beni okşar sever, konuklarıyla ciddî konular üstüne konuşur, tartışırdı. Ama ertesi gün, günlük iş kılığı içinde onu Aksa-

ray'da çeşme taşında oturur görünce, birbirimizi yine görmezden, tanımazdan gelirdik. Zekiy'anım Teyze geceleri kocasıyla bize konuk gelince, kocasının üstünde tertemiz, ütülü, koyu renk bir elbise görürdük. Kulaktan kulağa duyduğumuza göre çok yaşlanan Zekiya'nım Teyzenin kocasına artık kimse yük taşıtmıyordu da, küfecilik yapamayan yaşlı adam, çeşmenin bulunduğu köşede, aradabir gelip geçene elini açıp dileniyordu.

Arap Zekiy'anım Teyze benim için bir mucizedir. Hiçbir geliri olmayan o yoksul zenci kadın, evini nasıl büyük bir başarıyla çekip çevirir yönetirdi, o ne temiz evdi, ne temiz pencere camları, perdeler, örtüler...

Zekiya'nım Teyzemin evinde üç-dör1 yaşında bir kız çocuğu görünüverdi günün bilinde. Küçük kızın kimin nesi ' olduğunu bilemedik, sormadık da Zekiy'anım Teyzeye. Zekiy'anım Teyze bu küçük kıza bakıyordu. Küçük kızın annesi de vardı. Haftada bir gece gelir, Zekiy'anım Teyzenin evinde kalır, kızını sever, ona hediyeler alır, yine giderdi. Nereye giderdi? Kimdi bu kadın? Çocuğuna baktığı için Zekiy'anım Teyzeye para verdiğini biliyorduk.

Küçük kızın annesinin nerede çalıştığı benden saklanıyordu. Ama fısırfısır konuşmalardan öğrendim. Kadın bir kötü evde hizmetçi olarak çalışıyordu, yani bir genelevde, belki de bir randevuevinde... . Hizmetçilik ettiği kesindi, çünkü çirkindi. Kadın çok para kazanıyor, çocuğuna baktığı için de Zekiy'anıma çok para veriyordu.

PİÇ

Artık ne demekse, sokak çocuklarının birbirlerine «Piç suyu!» diye bağırdıklarını duyuyordum. Bazı kadınlar da afacanlık eden çocuklara «Piç Kurusu!» diyorlardı. Ama, «Piç»in anlamını bilmiyordum. 'Gördüğüm ilk piç, Zekiy'anım Teyzenin evindeki küçük kızdı. Yine fısıltılı konuşmalardan, babası belli olmayan çocuklara piç denildiğini öğrenmiştim. Bu sözün anlamını öğrenince bana bir iğrenme duygusu geldi, o küçük çocuğun elini dokunduğu herşeyden iğrenmeye başladım. Bardağa, çocuğun eli değmiştir diye, Zekiy'anım Teyzenin evinde su bile içemiyordum. Piçlik bana, bulaşıcı bir hastalık, iğrenç, irinli yara gibi bişey geliyordu. Buyüzden Zekiy'anım Teyzenin evine gitmez oldum.

Gördüğüm ikinci piç, bizim sokakta bir evde oturan bir çocuktu. Ona da piç diyorlardı. Ama anlayamadığım bişey vardı. Bu çocuğun babası da olduğu halde ona neden piç diyorlardı? Bunlar iki kardeşti de, neden yalnız biri piç oluyor, öbürü olmuyordu? Sonra dedikodulardan öğrendim:

Çocuğun baba sandığı adam, gerçek babusı değilmiş. Gerçek babası başka birisiymiş. Belliymiş babası, ama nikâhsız erkekten olan çocuklara da piç denirmiş.

Uzun zaman,, büyük bir oğlan oluncaya kadar bende, piçlerin bizden ayrı, bambaşka yaratıklar olduğu kanısı vardı. Artık piçler için neler anlatılmışsa, piçlerin insan biçiminde, ama insanlardan ayrı türde yaratıklar olduklarını sanırdım. Piç olanlar, iyi huylu, doğru, akıllı, çalışkan olamazlardı. Bunlar kurnaz, yalancı, hiyleciydiler; çok da sevimli, cana

yakın, zekî, becerikli olurlardı; bize böyle anlatılıyordu. Bu konuda açık açık bişey söylendiği yoktu. Ama bizim en sağlam öğrendiğimiz şeyler, bize söylenmeden, sözsüz anlatılanlardır.

Bizim sokaktaki piç oğlanla Zekiy'anım Teyzenin evindeki piç kız arasında ortaklaşa nitelikler, benzerlikler arıyordum. Vardı. İkisinin de yüzü ufacıktı, gözleri küçüktü, gözbebekleri topluiğne başı gibiydi.

Aradan yıllar geçti, bu etkiden kurtulamadım. Ufak yüzlü, küçük gözlü, cin bakışlı, çitlenbik benzeri çocuklar görünce, onların piç olduklarını sandım.

ARAP

Dedim ya, o zamanlar gerçekten çok mu zenci kadın vardı İstanbul'da, yoksa biz mi onlardan çoğunu tanırdık... Bir de zenci Fatma'nım Teyze vardı. Bir odada yalnız başına yaşayan bu kadın susam helvası yapar, kadın hamamlarının kapısı önünde satardı.

Annem hastanede yattığı sürece bu iki zenci kadının çok ilgisini, iyiliğini gördüm.

Zekiy'anım Teyze, bigün o küçük kızla bizim eve geldi. Ben evde yalnızdım. Bizim odayı süpürdü, derledi toparladı.

Çocukluğumuzda geçmiş çok önemsiz öyle olaylar vardır ki, bitürlü belleğimizden izi silinmez: nedense o küçük olayı unutamayız.

Kapkara bir kedimiz vardı. Genellikle kara kedilere Arap adı verilir. Biz de o kediye Arap derdik

Zekiy'anım Teyze sofada salatalık soyuyordu. C sırada kedi, sofanın penceresinden çinko kaplı taracaya geçti. Ben,

— Arap, Arap, Arap!., diye seslenerek kediyr çağırmaya başladım.

Zekit'anım Teyze, yere bağdaş kurmuş, bir elinde bıçak, bir elinde salatalık, öylece kıpısız durdu, bana baktı.

— Evlâdım, dedi, ben buradayken kediye Arap diye seslenmek ayıptır. Hadi ben yabancı değilim, senin teyzenim. Ama bir başka Arap kadının yanında kediye Arap diye seslenirsin de sonra kadın alınır...

Sonra hemen dönüp yine salatalığı soymaya başladı. Öyle utandım, öyle utandım ki... Evet, bu çok önemsiz bir olay; ama çok önemsiz olayların yaşamımızda büyük etkileri oluyor. Birisiyle konuşurken pot kırmamaya, hele yeni tanıştığım insanları-sözlerimle incitmemeye çok dikkat ederim. Aşağılık duygusu olduğunu, yada alınganlığını bildiğim insanlarla konuşurken, hemen aklıma Zekiy'anım Teyzenin sözleri gelir, konuşmamda daha dikkatli olurum. Çok zaman da, yeni tanıştığım birisiyle konuşurken, durup dururken o sahneyi yeniden yaşarım: sanki Zekiy'anım Teyze salatalık soyuyor. Ben kediye «Arap!» diye sesleniyorum. Zekiy'anım Teyze, «Bir Arap kadının yanında, kedi Arap diye çağrılmaz yavrum...» diyor.

Çok zaman yeni tanıştığım bir kimseyle konuşurken zihnimden geçen o sahneyi yeniden yaşarım, yüzüme bir ateş basar. Artık ağzımdan çıkacak her sözcüğü tartarak söylerim. Bu tedirginliktir ama insanı kendi denetimi altında tetik tutar.

Zekiy'anım salata yaptı, üstüne zeytin de koydu, bol sirke, azıcık da zeytinyağı... Duvara asılıp kurutulmuş bir demet naneyi bir tabağa ovaladı. Ku-

ru nane tozu üzerine, toz karabiberle tuz koyup karıştırdı. Tuz, karabiber, kuru nane karışımı, taze ekmekle çok güzel katıktır. İçine kekik de konursa daha güzel olur.

Başladık yemeye. Tuz, karabiber, nane karışımından yedim, çünkü benim önünmde ayrı bir tabaktaydı. Ama salatadan bir lokma bila alamadım. Çünkü salatanın suyuna o küçük kız da ekmeğini banıyordu.

Annem hastaneden çıkınca da bir daha o tabaktan yemek yemedim. Annem nedenini sorup üsteleyince söylemek zorunda kaldım:

— O tabakta piç salata yemişti anne!...

Annem pek şaştı, bir süre yüzüme bakakaldı. Piçin ne demek olduğunu sordu. Cevap vermedim ama susuşumla da piç'in hangi anlama geldiğini bildiğimi belli ediyordum. Annemin davranışından öğrenmem gereken kötü bişey öğrendiğim belliydi. Neden o tabaktan yemediğimi, o tabağa etimi sürmediğimi öğrenince annem,

— O senin piç dediğin çocuk da Allahın kulu değil mi, dedi, ne olmuş piç olmakla? Piç olduysa kendi suçu mu, kendisi istedi de mi piç oldu? Senden benden ne farkı var onların? Bir daha ağzından öyle laf duymayayım...

Sonradan çok düşündüm, biçok geceler yatakta düşündüm: «Kendisi istedi de mi piç oldu?» Kafamda en çok düğümlenen bu soruydu: «Piç olmak kendi suçu mu?»

Annem haklıydı, haklıydı ama, ben yine o tabaktan yemek yiyemiyordum.

HASTANEDE ÖĞLE YEMEKLERİ

Annem hastanede olduğu için, artık bizim evde disiplin kalmadı ya, ben de bundan yararlanıp saçlarımı uzatıyorum. Saçlarım iki-üç santim uzamıştı. Islatır ıslatır, tarar, saçlarımı yatırmaya çalışırdım. Bitürlü yatmazdı saçlarım. Tarakla, sonra elimle iyice bastırırım, elimi kaldırır kaldırmaz, dikiliverifdi saçlarım.

Hergün öğleye doğru anneme gitmek için hazırlanırım. Üstüme başıma, kılığma ilk özenişim o zamanlar başladı. Çünkü, annemi görmeye hastaneye gidişimde, beni gören koğuştaki hasta kadınlar, hemşireler, beni kılıksız, bakımsız görüp de bana acısınlar istemiyordum. Annem hastanede *D)J5VPJJ fçm* bakımsız kafdığımı anlayacaklar diye bir kuşku vardı içimde.

Yola çıkmadan bir saat öncesinden hazırlanmaya başlardım. Boynumu, yüzümü iyice yıkardım. En az üç kez pençelenmiş siyah potinlerimin yamalı yüzünü ıslak bezle silerdim. Bir kırık ayna parçası vardı, onu sofadaki pencere çerçevesinin altına koyar, iyice ıslattığım saçlarımı tarayıp yatırmaya çalışırdım. Sonra çıkardım yola...

Demir kapının üstünde levha: Haseki Nisa Hastahanesi... Kapıda beyaz gömlekli hademeler, kapıcılar...

Çiçekli bahçelerden geçerim. Annemin yattığı bölüme girerim, her yan bembeyaz ve o hastane kokusu... Hoşuma giderdi hastane kokusu... Çünkü hastane kokusuyla beyazlık ve beyazlıkla temizlik aynı şeylermiş gibi gelirdi. Oysa, anneciğim bu kokuyu hiç sevmezdi. O kadar çok yatmıştı ki hasta-

nelerde, o kadar çok girip çıkmıştı ki hastanelere,, hastane kokusundan tiksiniyordu. Bu kokuyu neden sevmediğini hiç anlayamazdım. Hastanenin serin, beyaz sessizliği çok hoşuma giderdi. Bu kadar güze! yeri annem niçin beğenmiyordu? Yer taşları gıcır gıcır, dikkatli basmasam kayıp düşeceğim...

Annemin yattığı koğuşa giriyorum. Uzun bir hasta koğuşu..... Karşılıklı iki duvar boyunca sıralanmış karyolalarda hasta kadınlar...

Annem, hemen soldaki ilk yatakta. Kumral saçları yastığa dağılmış. Koyu kahverengi gözleri daha da iri, parlak... Yanakları pembe pembe... Dudakları, uzun zaman susuz kalmış gibi...

Doğruluyor yatakta, beni kucaklayıp öpüyor.. Yatağının kenarına oturuyorum.

Bu, günlük hastane ziyaretlerine öylesine alışmışım ki, bana çok doğal geliyor. Her anne sıksık hastaneye yatar sanıyorum. İçimde hiçbir burukluk, eziklik, anneme acıma yok...

— Nasılsın? diyor gülümseyerek.

— İyiyim...

Ben hastaneye gittiğim zaman, hastalar öğle yemeklerini yemiş olurlardı. Annem, kendi yemeğinden bana da ayırmıştır, hergün ayırır.

Yanıbaşmdaki beyaz boyalı madenî komodinin kapağını açar, ordan yemekleri çıkarır: Soğumuş bir tabak köfte, bir tabak pilâv, üstünde yağları donmuş bir pirzola, bir çanak yoğurt yada komposto, bir dilim fırancala...

Annemin iştahı olmadığı için, yemekler kendisine çok gelmiş, hepsini yiyememiştir, birazını da bana ayırmıştır. Gerçekten böyle miydi, yoksa bensiz boğazından mı geçmezdi? Bunları düşünmezdim

bile. Eğilir, yavaşça tabaktakilerini yerdim. Biraz gizlica, biraz utanarak, yerdim. Hastabakıcılar, hemşireler görürlerdi orda yemek yediğimi, ama görmezden gelirlerdi. Yemekten sonra çok kalmazdım. Annem sever, öperdi. Hiç üzüntüsüz çıkardım hastaneden. Üzülecek bişey olduğunu anlayamazdım. Ertesi gün öğleyin, yine saçlarımı iyice ıslatır, o kırık ayna parçası karşısında yine taranır, hastaneye gider, öğle yemeği yerdim.

Babam, ancak haftada bir olan ziyaret günleri <mnemi görebilirdi.

SUÇ KANITI: ZEYTİN ÇEKİRDEKLERİ

Annemin hastalığının ne olduğu bitürlü anlaşılamıyordu. Annem sürekli zayıflıyor, bitkin, yorgun, ağrılar içinde...

Annemin hastalığı yıllarca anlaşılamayacak, neden sonra doktorlar derdi bulacaklar: Verem... Annem, anlaşılmayan birçok hastalıklar çektikten sonra verem olacaktı.

Hastalığın ne olduğunu anlayamayan doktorlar biçok ilâç veriyorlardı anneme. Perhize sokmuşlardı, tuzlu yemek hiç yemeyecekti.

Bu tuzsuz yemek perhizi uzun sürdü, annemin canına tak demiş. Oysa, doktorların sözüne çok uyan bir kadındı. Artık ne denli canı çekmiş ki tuzlu bişey yemek, bir ziyaret günü babamdan zeytin getirmesini istedi. Ama anneme zeytin yasak. Babam getirmek istemedi. Annem üsteledi.

• Annemin üstünde, artık babamın eski baskısı, •etkisi kalmamıştı; belki annemin sürekli hastalıkla-

,rı yüzünden, belki evlilik yıllarının babama verdiği güven, inan yüzünden... Babamda, anladığıma göre, anneme eski yaptıklarından pişmanlık duygusu başlamıştı; oha haksızlık ettiğini biliyordu. Babam, ölene dek bu pişmanlık duygusunun etkisi altında ezildi.

Asımda babam annemi çok severdi, bu yalnız romantik eserlerde görülen, örneğin Romeo-Jülyet'teki, Leylâ-Mecnun'daki aşktır. Ama babam duygularını dışa vuramayan, belli edemeyen bir insandı.

Çocukluğumda, babamın biçok huylarını beğenmez, kendi kendime onu eleştirirdim. Ama sonradan, çocukluğumda, babamda beğenmediğim birçok huyların bende de sürdüğünü gördüm.

Ne var ki, hiç olmazsa ben kendimi denetleyebildiğimi sanırım, oysa babam kendini denetleyemezdi. Ben de babam gibi, duygularımı dışa vuramam, sevgimi belli edemem. Bunun neden böyle olduğu üzerinde çok düşündüm. Yüzyıldan artık bir zamandanberi yapılan batılılaşmak propagandasının da etkisinde kalarak, biz kafalarımızla kendimizi ne denli batılı sayarsak sayalım, aslında Anadolu erkeğiyiz. Anadolu erkeğinin, kadın sevgisinin bir özelliği var: Kadına olan sevgisini belli etmek, dışavurmak ayıp, çok ayıp, erkekliğe yakışmayan bir iş... Örneğin askeıdekiler, evlerine yazdıkları mektuplarda hâlâ nikâhlı karılarına bile selâm yazamazlar, hatta eşlerinin adını bile yazamazlar mekuplarma... Yalnızca «Hanem tarafına da selâm ederim» diye yazar yada yazdırırlar. Bunu bile yazar, yada başkalarına yazdırırken, yüzleri kızarır utançtan. «Hanem narafı» demek, anlayan için «Karım» demektir.

Annemin babam üzerindeki etkisi artıyordu ama babam yine huylarından vazgeçmiyordu.

Annemin üstelemesi karşısında, babam istemeyerek ertesi haftaki ziyaretinde anneme gizlice bir kesekâğıdı zeytin getirdi. Zeytin kapıdan gizlice sokmak zor olmuştu.

Annem, çok büyük bir armağanmış gibi zeytine sevindi. Hemşireler görse, elinden alırlardı. Onun için zeytin dolu kesekâğıdını yatağının altına saklar dı. Annemin, kendisine yasak edilen zeytini neden istediğine, neden karyolasının altına sakladığına şaşarım, çünkü kişiliğine uygun bir davranış değildi bunlar.

Ayakları şişiyordu, aibumin vardı. Onun için tuz,, tuzlu yiyecekler yasak edilmişti.

Ertesi hafta babamla ziyaretine gidişimde, annem yüzünde utangaç bir gülümseyişle babama sordu;

— Kedi zeytin yer mi?

Babam,

— Yemez! dedi.

— Nasıl yemez, burda bir koca kedi var. İnsan gibi zeytin yiyor, hem de çekirdeklerini çıkarıyor.

Annem güle güle anlatıyordu. Yatağının altındaki zeytini, koğuşta herkes uyuyunca yiyecekmiş. Koğuştaki hastalar uyusun diye beklerken, kendi de dalıyor. Gecenin bir vakti uyanıyor ki bir de ne baksın, yerler silme zeytin çekirdeği... Koca kedi yatağın altındaki kesekâğıdını delip hemen hemen bütün zeytinleri yemiş.

Annem,

— Sus, rezil oldum! deyip gülüyor, kedinin zeytin yediğini de yeni gördüm.

Yavaşça kalkıp, yerden zeytin çekirdeklerini toplayıp atıyor. Ama hastabakıcılar da görüyor.

«BÜYÜYÜNCE DOKTOR OL EMİ?...»

Annemin hastaneden çıktığı gün... Babam, annemin içinde çamaşırları olan iki paketini alıp önden gitti eve.

Biz annemle yürüyoruz. İki yanı çınar ağaçlı Haseki yokuşundan çıkıyoruz. Yol tenha olduğu için, annem yüzündeki peçeyi kaldırmış başına, çarşafının üstüne koymuş.

Dermanı yok, dinlene dinlene yürüyor. Koluma girdi. Pek sevindi koluma girdiğine.

— Artık oğlum büyüdü benim, annesi koluna giriyor.

Bişeyler konuşuyoruz tatlı tatlı, hiçbirini ansımıyorum, yalnız arada bir konuşmamız var, işte onu hiç unutamıyorum.

— Benim oğlum okuyacak, büyük adam olacak... Pekiy, büyüyünce ne olacaksın bakayım?

İlk karşılaştığım bir soru, hiç düşünmemişim o zamana kadar...

— Sen söyle, ne olayım anne?

— Doktor oll... Büyüyünce doktor olursun. Bana bakar, beni tedavi edersin... Bak, doktorlar benim hastalığımı anlayamıyorlar... Sen doktor olunca beni iyi edersin, değil mi?

— Tabiî...

— O günleri görebilir miyim ki...

Bu sözü bana değil de sanki kendikendıne söylüyor. Hemen peçesini indiriyor yüzüne. O kadar sık dokulu ki peçe, altındaki yüzünü seçemiyorum. Ama annemin bana belli etmemeye çalışarak ağladığını seziyorum. Aradabir, mendiliyle peçenin allından gözlerini siliyor.

Annem koiumda. Koluma girebilmek için bana doğru eğilmiş. Yavaş yavaş çıkıyoruz yokuşu...

— Doktor olacağım diyorum, doktor olunca ben sana bakarım anne. Hemen iyi ederim seni... Elbette doktor olacağım.

Annem mendilini peçesinin altına götürüyor.

ÇİLLİ KIZ

Bahçe kapımızın önündeki o küçük alanda birgün bir tavuğun kendikendine, o yana bu yana sıçrayıp kaçarak gıdıkladığını gördüm. Bizim o alanda, o sokakta hiç tavuk olmaz. Belli ki yabancı bir yerden yolunu şaşırıp buraya düşmüş. Bahçe kapısını açık bıraktım, tavuğu kışkışlayarak bahçeye soktum. Doğrucası, bu işde bir kurnazlığım olmalıydı. Tavuğa sahip olmak istiyordum herhalde.

Tavuğu bahçeye soktuktan sonra anneme, sokakta bir tavuk bulduğumu söyledim. Annem kimin tavuğu olduğunu sordu. Tavuk sahipsizdi. Canım sahipsiz tavuk olur muymuş... Neden olmazmış! Ben bir tavuğum olsun istiyorum. Annem, tavuğu salıvermem için üsteleyip duruyor. Ben tavuğun sahipsiz olduğuna yemin edip duruyorum. Teldolabından aldığım ekmeği parçalayıp parçalayıp tavuğun önüne atıyorum. Tavuk ürkek ürkek yiyor lokmala-

nnı. Bir teneke kutuya su doldurup bahçeye koyuyorum. Tavuk sudan her yudum alıp başını yukarı kaldırdıkça sevinçten uçacağım. Gri üzerine beyaz beyaz benekleri var. Hemen adını koyuyorum: Çilli Kız...

— Anne, Çilli Kız ekmek yiyor...

— Anne, Çilli Kız su içiyor...

— Anne, Çilli Kız kaçmıyor benden, alıştı bana...

Annem her seferinde tavuğu salıvermemi söylüyor. İçimden tavuğun komşulardan birinin olduğunu biliyorum, ama bunu bilmek istemiyorum. Ya sahibi çıkarsa diye içimde bir korku var. Akşamın alacakaranlığında Çilli Kız bahçedeki hatmi ağacının dallarından birine çıkıp tünüyor.

Babam, elinde çıkınıyla geliyor, ekmeği yazma mendiline koymuş. Korka korka sokakta tavuk bulduğumu söylüyorum. Babam daha hoşgörülü davranıyor. Annem hâlâ tavuğu salıvermemi söylüyor. Yazık ama, kaybolacak sokakta, sahibi yok ki... Sahipsiz tavuk olur muymuş hiç? Sokdk kedisi mi bu? Bırak hadi tavuğu... Şimdi aşağı iner atarım sokağa... Ama başka birisi yakalar keser sonra...

Sabaha kadar rüyamda hep Çilli Kız'la uğraşıyorum.

Ertesi gün Reşid'anım Teyze geliyor bize, Saim Ağabeyin annesi. Aksaray'da helvacı dükkânı olan Kastamonulu İsmail Efendinin karısı. Bu ismail Efendinin gözkapakları dışarı doğru açılmıştır da, kanlı kanlı kırmızı etler görünür gözünde. En çok kızdığı adama «Allanın Külü!» diye bağırır. Sövmek günahtır. O da sövüp günaha girmemek için, birisine kızınca,

— Hey Allanın kulu! der. Onun için de ona Allanın kulu İsmail Efendi derler.

Reşid'anım Teyze bahçe kapısından girer girmez tavuğunu görüp tanıyor. Ben biliyordum başıma geleceği, işte o korktuğum başıma geldi. Reşid'anım dün bütün gün tavuğunu aramış durmuş. Artık nasıl üzülmüşsem, üzüntüm de yüzümden nasıl belli olmuşsa Reşid'anım Teyze,

— Hadi senin olsun diyor, sana verdim.

Bir ev bağışlamış gibi geliyor bana. Yok daha da önemli, dünyayı bağışladı bana. Sonra babam, Çilli Kız'a arkadaş olsun diye bir tavuk daha satın aldı. O günden sonra bizim evimizden tavuk hiç eksik olmadı.

Makineyi hiç sevmem, sevemem. Gerikalmış toplumun ne demek olduğunu iyice kavrayamıyoruz. Gerikalmış toplumun insanı, sonradan kafasıyla, nice ilerici olsa, yine de makineyi sevemez. Çünkü *en*düstirileşmemiş bir toplumun çocukları olan bizler, daha doğduğumuz gündenberi oyuncaklarla, yaşamın gereçleri olarak makineyle içlidışlı olmamışız, yoğrulmamışız.

Hayvanları çok severim. Tavuklarım gittikçe çoğalacak. Bikaç yıl sonra Heğbeliada'ya taşındığımız zaman taze yumurta satıp para kazanacağız. Dahası var; tavukların paralarıyla koyun alacağız. Koyunlar çoğalacak. Ben lise öğrencisiyken tatil aylarında koyunlarımıza çobanlık edeceğim. Sonra üreyen bu koyunları satıp babam parasıyla bir ev bile alacak.

BU DA CABASİ

Bir bayram... Bütün yaşıtlarımın, kuşakdas mm belleğinde İstanbul'un bayram yerlerinden lar vardır. İstanbul'un hemen her semtinde ba' yerleri vardı. Cinci Meydanı'nda kurulan bayrarr ri en büyüğü, en üstünüydü.

Cerrahpaşa'daki bayram yeri,, Kasımpaşa ram yeri kadar büyük değildi ama, bayramda s caklarla, atlıkarıncalarla, dönmedolaplarla, k< salıncaklarıyla, niyetçilerle, kader kısmetçilerle şancılar, şekerciler, macuncularla, hokkabaz, 1 ro çadırı, canbazlaria dolu olunca bana içinde bolacağım kadar büyük gelmişti. Gerçekten bayram günü bayram yerinde kendimi kaybe zamanı unutmuştum.

O gün çok bayram parası almış olacağım, kü istediğimi alıp yiyordum. Bayram yerinde bi; cukla arkadaş olmuştum. Onun da parası vardı dır tiyatrosuna girmiştik, salıncağa binmiştik. E zaman, başka çocuklar yapınca kınadığım ş< yapıyordum. O çocuk bağıra bağıra bir türkü s yor, ben de ona uyuyordum. Gitgide öyle coş tum ki, ondan bile yüksek sesle bağırmaya baştc Dahası, arkadaşım söylemese bile ben yine o t yü söylüyordum:

Minarenin alemi
Kaşlar kudret kalemi
Sana güzel de dikse
Yak mı dedik âlemi?

Cebimde kalan son paramla salıncağa bi Salıncakçı, salıncakları salladı. Biz de kolan •

salıncakları havalandırdık. Arkadaşımla bağıra ba ğıra, türkünün bu dörtlüğünü tekrarlayıp duruyorduk. Bağırmaktan sesim kısılmıştı.

Salıncakçı, ayağıyla bir demir kola basınca, salıncağın altından bir tahta yukarı kalktı. Bu tahtaya çarptıkça salıncağın gittikçe hızı kesiliyordu. Salıncaktı,

— Yandı, yandın, yandım!... diye bağırıyordu.

Yani, salıncakta sallanma süremiz bitmiş, salıncakçıya verdiğimiz para da yanmıştı.

Salıncaktaki çocuklar, «yandın!» diye bağıran salıncakçıya kızarak ileri-geri söylenmeye başladılar. O zaman salıncakçı salıncağı yine sallayarak şöyle bağırıyordu:

— Bu da cabası... Bu da cabası...

Salıncakta bîkaç kez de cabadan sallandık.

Param bitmişti. Arkadaşım gitmişti. Akşam olmuştu. Bayram yerinin uğultusu içinde salınçaakçıların sesleri yükseliyordu:

— Yandı, yandı, yandın!... Bu da cabası, bu da cabası, bu da cabası!...

Elli yaşımdan sonra, yıljar öncesindeki bayrarr. yerlerinde salıncakçıların «Bu da cabası!» diye haykırışlarını pekçok kez hatırlarım. Biçok yaşıtım, arkadaşım, dostum öldü.

Her ölen yakınımdan sonra, o salıncakçının sesini duyar gibiyim:

— Yandı, yandı, yandın!...

Ama ben yaşıyorum, hâlâ salıncakta sallanıyorum. Yine o salıncakçının sesini duyarım,

— Bu da cabası, bu da cabası!...

Bir arkadaşım ölünce, cabadan yaşıyo^muşum gibi gelir; yoksa çoktan yanmıştır herşey...

— Bu da cabası, bu da cabası!..

Cerrahpaşa bayram yerinden evime gidiyorum,, o türküyü mırıldanarak,

Minarenin alemi...

BEŞİBİRLİK

Evimizde sıksık bir Nihat Bey'den sözediliyor. Konuşulanlardan şunları anlıyorum: Nihat Bey Heğbeüada'da oturmaktadır. Babama borcu vardır. İstanbul Gümrüğünde büyük bir memurdur. Babam Nihat Bey'in Heğbeliada'daki evine gidip karısından parayı istemesi için annemi zorluyor. Annem nedense gitmek istemiyor onlara. Bu nedenseyi sonradan anlıyorum. Ya Nihat Beyler de bizim eve misafir gelirlerse diye çekiniyor annem. Çünkü biz Yeniçeşme yangınından sonra yoksul düşmüşüz. Oysa Nihat Bey gümrükte memur. Heğbeliada'da oturuyor.

Annem,

— Ne diye ben isteyecekmişim, parayı ben vermedim ki... diyor, sen verdin, git Nihat Beyden kendin iste!.. Zaten senin para vermediğin insan mı var? Önüne gelene borç verirsin.

Babam kendisi gidip istemiyor. Sonraları anlıyorum neden kendisinin istemediğini. Babam kızgın adam, çok hiddetli. Nihat Bey, ya borcunu vermezse diye çekiniyor. Annem, ,

— Elinde senet var, diyor, mahkemeye ver al. Kaç yıl geçti üzerinden?

Annemin bir sandığı var. En değerli nesi varsa hep sandıktadır. Sandığı açsın diye beklerim.

İstanbul içinde kiracı olarak evden eve taşınmaktan sandık zedelenmiştir, örselenmiştir. Dışının

kap!] olduğu renkli bez yer yer yırtılmıştır. Annem anahtarını çevirip kapağını açarken sandıktan çınçm bir ses çıkar, çınçın... Kapağı açılınca, sandığın içinden bir başka dünya fışkırır; renkli, güzel kokulu bir dünya... Bohçalar içine yerleştirilmiş o kar beyazı çamaşırlar arasında levanta çiçeği dalı vardır. O nasıl bir güzel koku, çocukluk dünyamın, annemin kokusu... Sonra kokulu sabunlar vardır bohçaların arasında. Sonra o oyalı yemeniler, ipekliler, işlemeli, işli, nakışlı, oyalı bezler, örtüler...

Annem sandığını açar. O ses çın diye çınlar... Sandığın dibinden bidolu kâğıt çıkarır. Bunlar, babamın eskiden borç vermiş olduğu adamlardan aldığı senetlerdir.

Annemle birlikte, kaç para alacaklı olduklarını hsaplarlar. Çok alacakları vardır, bidolu... Hep de •altın lira vermiş babam onlara. Babam, alacaklarını toplayabilse, başımızı sokabilecek bir ev bile satın alabilirmişiz. Annemle boyuna hesaplarlar.

O senetlerden kimisini hâlâ saklıyorum. Senetlerin kimisinde alacaklı olan babam «Bahriye Mektebinde bahçıvan», kimisinde «Başbahçıvan», kimisinde «Depo Memuru», «Ambar Memuru», «İaşe Memuru» diye yazılmış. Senetlerin kimisinde babama «Aziz Çavuş», kimisinde «Aziz Efendi», «Abdülaziz Efendi» deniliyor.

Yıllar sonra polisler evimi aradıklarında bu eski tarihi senetleri bile alıp götürdüler. Nasılsa elimde kalmış olan senetlerden birinde şunlar yazılı:

Yalnız lira yüzden dörtbin kuruştu.

İşbu bin üçyüz otuz senesi şehr-i eylül maaşımdan itibaren man be man ikişer adet lira-yı Osmanı îtâ olunarak tesviye-i deyn edilmek üzere Mekteb-i

Bahriye (okunamıyor) Aziz Efendiye (okunamıyor) olarak lira yüz kuruş hesabı ile berveçhibâlâ dört-bin kuruşu ahz u kabz eylediğimi işbu senedim im-zaen mumaileyhe itâ kılındı.»

İki kuruşluk «damga-yı Devleî-i Aliyye-i Osma-niye» yazılı pul üzerinde «Ahmet» adı okunan bir mü-hür basılı.

Demek, babam bu parayı ben daha doğmadan bir yıl önce borç vermiş Ahmet adında birine.

Annem sandıktan bunun gibi birçok senetlet çıkarır. Babam, ille de Nihat Bey üzerinde durur nedense... Annem Heğbeliada'ya gidip, Nihat Bey'in karısından parayı isteyecek.

Annem,

— Mahkemeye ver! der.

Babam,

— Bunca senelik hukukumuz var, nasıl mahke meye vereyim? der.

— Ama o sana bunca yıllık borcunu ödemedi..

— Olmaz, hukukumuz eskidir... Ya bir de mah kemede inkâr ederse?

— Senet var...

— Senet olsun, inkâr eder yine...

— Yemin teklif edersin..

— Yalan yere yemin de eder. Bilmez misin sen Nihat Bey rakı içer. Rakı içen adam, her kötülüğü yapar. Şimdi bunca senelik hukukumuz olan bir ah babımızı mecbur edip de yalan yere yemin mi et tirelim? Sen git, bir kere söyle hanımına, verirse verir, vermezse vermez, ne yapalım...

Annem gitmez. Gitmez çünkü, evlendiği, ben doğurduğu yer olan Heğbeliada'da biçok ahbab vardır. Kendisinin giyecek, elegüne görünecek bî iyi giysisi yoktur. Benim de iyice bir giysim yok-

tur. Sonra eskiden annemin boynunda bir beşibirlik varmış, şimdi o beşibirlik de yoktur. Babam o beşibiriiği de ahbabı olan Kömürcü Mehmet Efendi'ye borç vermiştir. Annem, boynunda bu beşibirlik olmadan giderse, Nihat Beyin hanımı iyice yoksul düştüğümüzü anlar... Annem, benim doğduğum Heğbeliada'ya, oradan taşındıktan sonra bir daha hiç gitmemiştir. O zaman için bizim Cerrahpaşa'dan Heğbeliada'ya gitmemiz, şimdiki insanın İstanbul'dan Paris'e gitmesi gibi bişey...

Babamın üstelemesi üzerine bigün annemle gittik Heğbeiiada'ya. Nihat Beylerin evinde belki, onbeş gün konuk kaldık.

GÜZELİM KAZLAR

Çocukluğumun ilk güzel günleri Heğbeliada'da-Nihat Bey'in evinde konuk kaldığımız sıralardır. Ada'nın tepeye yakın bir yerinde, iki katlı, ahşap bir ev. Evin arkasındaki bahçe örgütelle çevrilmiştir.

Dünyanın ne de güzel yerleri varmış da hiç bilmiyormuşum. Sabahtan akşama kadar oynuyorum. Kimsenin karıştığı yok bana. Nihat Bey'in çok iyi bir karısı var, çok konuksever. Nihat Bey de, benim o zamana kadar tanıdığım adamlara, komşularımıza hiç benzemiyor, tam beyefendi... Her sabah gidiyor işine, her akşam dönüyor: Babamın böyle bir arkadaşı olduğu için, İçimde bir gizli övünç var. Bikez adamın boynunda boyunbağı var, bu çok önemli. Tanıdıklarımız içinde boyunbağlı olanı ilk görüyorum. Sonra pantolonu hep ütüiü, ayakkabıları da hep boyalı. Cok büyük, çok önemli bir adam olmalı Nihat bey... Kafamda Nihat Bey'le Galip Am-

cami ölçüştürüyorum. Acaba hangisi daha çok ş biliyor? Hangisi daha bilgili? Nihat Bey daha bik olacak ki, onu memur yapmışlar. Evet, babamın c diği gibi her akşam rakı içiyor Nihat Bey. Kahram^ adında bir de oğlu var, yakışıklı bir delikanlı.

Annem Ada'daki eski tanıdıklarına,, komşula nç gidiyor. Hepsi, hepsi çok seviyorlar annemi, c lemisler.

Heğbeliada tepesine, Nihat Bey'in evine doğ çıkarken, sağda bir geniş çayırlık, çayırlığın önüne sokak üstünde tek katlı tahta bir ev. Annem bu e gösteriyor:

— Sen işte burada doğmuştun...

Nihat beylerin kazları var, bir sürü kaz. Çilli K evde kaldı, burada kazlarla arkadaş oldum. Kazl beni çok seviyor. Evden dışarı çıktım mı, kazlar c kamda, nereye gidersem arkamdan geliyorlar.

Çarşıya bişey almaya gönderdikleri zaman < arkama takılıp gelmesinler diye,

— Kış, kış!... diye kovlıyorum.

O koca kazlar, o ağır gövdeli şişman kazk hepsi birden kanatlarını açıp havalanıyorlar. Şaş kalıyorum tepemde, uçuşan kazlara... Belki onb kaz var... Önce biri, en öndeki havalandı bağ;rarc sonra öbürleri... Kazlar uçarak kayboldular. Bar taa karşı kıyılara_(KartaPa) gideceklermiş gibi gel< Rıhtım boyuna indim, bakkaldan bişeyler alacağıı bir de baktım kazlar orda. Beni görünce sevinç çı lıklarıyla koşuşarak üstüme geldiler. Herkes bak şaşıyor... Galiba ekmek almıştım. O yokuşu, o c yokuşu çıkıyorum, kazlar da arkamda... Geldik ev O günden sonra ne zaman Nihaî Bey'in evinden < kıp çarşıya inecek olsam, kazlar beni hiç bırakm

dılar. Bakıyorlar nereye gittiğime. Yokuş aşağı yöneldim mi, hemen kanat çırpıp havalanıyorlar. Ya iskele alanında, ya pazar yerinde, ya bakkal önünde, ya o büyük çeşmenin orda beni buluyorlar. Sonra ben önde, kazlar arkada çıkıyoruz yokuşu...

Hayvanları çok severim. Makineleri sevmem. Ben, bir koca imparatorluktan artakalmış bir gerikalmış ülkenin çocuğuyum. Evet çok severim hayvanları. Makineleri sevmemin gerektiğini bilirim, ama bunu düşüncemle bilirim; yaşamımla makineleri sevmem. Çünkü benim makineyle geçmiş hiçbir ilişkim, hiçbir anım yok... Ben makineye yabanct kalmışım; yüksek okulda makine dersi okuyacağım, yüksek elektrik dersi okuyacağım, mukavemet dersi okuyacağım; atelyelerde, laboratuvarlarda bunların uygulamalı eğitimini göreceğim, sonra sınıvlarda da çok iyi numaralar alacağım, ama yine de makineyi sevemeyeceğim; çünkü makine benim yaşamıma derinlemesine girmemiş... Ben, hayvanları severim.

Heğbeliada'dan Cerrahpaşa'daki evimize geliyoruz; bir yıkıntı dünya evimiz... Hemen Çilli Kız'a yem veriyorum.

Nihat Bey borcunu verememiştir. Karısı, sıkıntı çektiklerini, paraları olmadığını söylemiştir.

Bikaç kez babamla, Nihat Bey'in çalıştığı daireye gittik. Nihat Bey, İstanbul Gümrüğündeki müdürlerden bjri. Hem de terfi etmiş. Ama yine de vermiyor borcunu. Babam buna çok kızıyor. Nihat Bey de, babama parası olmadığını söylüyor.

Sonunda babam Nihat Bey'i mahkemeye veriyor, kazanıyor davayı. Nihat Bey, borç senedine göre kırksekiz altın borçludur babama. Ama mahke-

me Nihat Bey'in kırksekiz kâğıt lira ödemesine ka rar vermiştir. Babam bitürlü anlamıyor bunu...

— Ama ben ona, kırksekiz tane altın lira ver mistim... diyor.

Ona diyorlar ki:

— Sen o altınları eski idare zamanında vermiş sin, saltanat zamanında. Şimdi Cumhuriyet kuruldu Altın liranın yerini, kâğıt liralar aldı. Alacağın olar kırksekiz altının yerine sana kırksekiz kâğıt lira ve recek...

— Ama ben o kırksekiz kâğıt lirayla, şimdi dör tane altın bile alamam ki... Ben ona altın vermiştim İşte senette de altın olarak yazılı...

— Değişti, değişti... Rejim değişti. O zaman al tın lira vardı, şimdi yok. Şimdi altın liraların yerin kâğıt liralar aldı... Şimdi Cumhuriyet, inkılâp oldu..

Babam hiçbir zaman bu değişikliği anlayamaya-cak. Anlayamadığı için de. Cumhuriyete, Mustafc Kemal'e, hele «İnkılâp» kelimesine düşman olacak «Sultan Abdülhamit Efendimize» dualar edip hei an adını andıkça «Nur için yatsın!», «Mekânı cen-net olsun!» «Cennetmekân Abdülhamit Han Efendi miz...» diyecek.

Babam, uğradığı haksızlığa öylesine kızdı ki mahkeme kararıyla alacağı olan kırksekiz kâğıt li-rayı da almadı Nihat Bey'den. Ama onun en çok kız-dığı kendisi. Ne diye bunca yıllık «hukuku» olan Ni-hat Bey'i mahkemeye vermişti de, bir dostundan ol-muştu. Çünkü Nihat Bey, babamla karşılaşınca hei zaman yumuşak, nazikti. Hep alttan almıştı. Parası yoktu da ondan borcunu ödeyemiyordu.

Oysa babam, müsrif olduğu, tutumsuz olduğu için Nihat Bey'in para tutmadığına inanıyordu. Pa-

rası yoktu da ne ne diye her akşam rakı zıkkımlanıyordu?

Aradan yıllar geçecek, Nihat Bey'in oğlu Kahraman bir Harbiyeli olacak. Ve umutsuz bir aşk yüzünden intihar edecek. Babam bu acı haberi duyunca «Heyvaaah!» diye üzülecek, gözleri sulanacak. («Eyvah» demez, «Heyvaaah!» derdi)

— Heyvaaah!.. Vah Kahraman oğlum, vah yavrum!...

Elinde büyümüş olan Kahraman için babam Kur'an okuyacak. Daha bir zaman sonra da Nihal Bey'in öldüğünü duyunca, «hukuku» olan bir dostunu, kırksekiz lira, - ister altın, ister kâğıt olsun - bir alacak yüzünden mahkemeye vermiş olduğu için vicdan azabına benzer bir acayip suçlulukla üzülecek.

— Keski mahkemeye vermeyeydim... Heyvaaah. Gitti Nihat... Bunca yıllık hukukumuz vardı. Hiç mahkemeye verilir miymiş... Nasıl ettim?... Parası olaydı, öderdi helbet... Ama rakı içerdi, zıkkım içsin... Vah Nihat Bey, heyvaaah... Allah taksiratını affetsin!

«BADÎ-İ TERKÎM-İ DEYN SENEDİM OLDUR Kİ»

Yaşıtlarımın bile şu uzun deyimin ne demek olduğunu anlayacaklarını sanmam: «Bedî-i terkım-1 deyn senedim oldur ki»...

Bugünkü dilimize çevirirsek şu demeye gelir: «Bu verdiğim ve sayı ile de yazdığım borç senedinin sebebi şu ki...» Yada şöyle: «Borcumun miktarını sayı ile de yazdığım bir senedi şunun için veriyorum ki...»

Bunlar, o zamanlar Arap harfleriyle yazılmış

borç sentlerinin başlıklarıdır:

«Badî-i terkîm senedim oldur ki»... «Badî-i se nedim oldur ki»...

Senet elle yazılıyor. Altına, borç verilen pan nın niceliğine göre, yirmi paralık, bir kuruşluk, i kuruşluk, padişahın tuğrasını taşıyan damga pu yapıştırılıyor. Damga pulunun üstüne borçlu- mül rünü basıyor. Borç senedi işte bu kadar... Alaca! senedin daha da sağlam ve güvenli olmasını istiyo sa, ayrıca senedi iki de tanığa imzalatıyor. Tan imzasının yada mührünün üstüne «şühud» diye yaz yorlar; «şühüd» şahitler, tanıklar demek...

O zaman noter filân yok. Senedin büsbütü sağlam olması isteniyorsa, bir de alta mahalien imamı mührünü basıyor.

- Annemin, içi ievanta çiçeği kokulu çınçınıı sa dığının dibinde biçok borç senetleri vardı. Şim o senetlerden babamdan bana miras kalan bika elimde. Bu senetler benim pek hoşuma gider. Z man zaman, eski dosyalarımın arasında elime g çen bu senetleri tuhaf bir duyguyla okurum. Çünl o senetlerde babamın kişiliğini buluyorum:

Aded-i iira-yı Osmanî
Âdet 27

Yalnız yirmiyedi aded-i lira-yı Osmanîdir. Geç akçe olarak Badî-i terkîm-i deyn senedim oldur I

Binüçyüzotuz senesinde (1914) zirde (okunam di) şühud muvacehesinde bilâ faiz Şebinkarof sarlı Aziz: Efendi yedinden bervechi bâlâ yalnız y miyedi adet lira-yı Osmanî karzen ahzeyledim. Şc le ki meblâğ-ı mezburu beher mah üç lira edası dokuz ayda kamilen tasvîye etmek şartı ile, *şû*

taksitleri muntazam ita etmez ve yahut salif-i-zikir sekiz man nihayetinde tamamen kendisine veya emrü havalesine itasından imtina ve temerrüd idüp de ilsrude bu yüzden hükümete müracaat olundukta bilcümle mesarif-i muhakeme ve ücret-i vekâlet vesaire tarafıma ait ve râci' olmak üzere işbu kıt'a deyn senedim bittanzim mumaileyh Aziz Efendi yedine îtâ ve takdim kılındı. 20 Şubat 1330

2 kuruşluk pul üstünde basılı mühür,

Hasan Şühud: Arnavud Hasan Ağa. Bu dahi şühud: Divanhane bahçıvanlarından Ömer Ağa.

Evîünderecat-ı senedin hakikat-ı hal olduğu tasdik kılındı.

Mühür:

Heğbeliada İmamı Hafız Şevket Ali

(İmam Şevket Efendi'nin sonradan bana büyük iyiliği dokunmuştur.)

Elime geçtikçe bu senetleri okurken, çok eski tarihsel metinler okuyormuşum gibi, bir acayip beğeni duyarak babamın kişiliğini düşünür, gülerim. Gülerim, çünkü babam, borç verdiklerinin hiçbirinden alacağını alamadı. Elde bir yığın senet kaldı. Alacaklı olduklarını mahkemeye de vermezdi. Bir kendine özgü kişiliği olan, özgün bir adamdı babam. Alacaklı olduklarından yalnız ikisini mahkemeye vermişti, bir gümrükçü Nihat Bey'i, bir de bir kahveciyi... Kahveciden, davayı kaybettiği için alacağını alamadı, Nihat Bey'den de kendisi almadı.

Bu alacak senetlerinin hiçbirinde faiz yoktu; «bilâ-fâizsiz» diye yazılıydı.

Verdiği borçları geri almakta senetlerin bir işe yaramadığını anlayınca da bu kez senet almadan borç vermeye başlamıştı.

İNSAN İDARESİNİ BİLMELİ

Babamın, kendisi geçim sıkıntısı çektiği halde niçin ona buna borç verdiğini çok düşünmüşümdür. Verdiği borca karşılık faiz almıyordu ki bir çıkarı olsun... Babamdaki bu huy, gerçekten incelenmeye değer bir psikolojik davranıştır. Şimdi daha iyi anlıyorum ki, çocukken beğenmediğim babamın bu huyu bana da geçmiş.

Yaşamında hiçkimseden, en sıkıntılı zamanlarında bile bir kuruş borç almamış olan babamın ona buna borç vermesindeki nedenler arasında, iyilikseverliğinden, yardım etme isteğinden başka, sanırım, kendisini başkalarından üstün görmek duygusu da vardı. Kendisinden daha çok para kazanan insanlara bile borç vererek kendi gözünde bu üstünlüğünü sağlıyor. Babam sıksık,

— İnsan idaresini bilmeli... derdi.

Gerçekten, çok sıkıntı çektiğimiz günlerde bile, babamın ev kirasını bir gün olsun geciktirdiği, ev sahibinin kira için kapımıza geldiği, başkaları ve komşularımız gibi, mahalle bakkalına, esnafa borç yaptığımız olmamıştır. En sıkıntılı günlerinde bile babamın cebinde az-çok parası olurdu. Sıksık şöyle derdi:

— İnsan idaresini bilmeli... Ben menfi'deyken (sürgündeyken) bile hiç parasız kalmadım.

Kendisinden daha çok aylık alan memurlar bile sıkıntıya düşüp babamdan borç altıkça, babam kendi gözünde üstünlüğünü sağlıyordu, sanırım.

Cok tutumlu insandı, ama evin içinde boliuk olsun isterdi. Ben babamın gözünde, onun anlayışıyla hiçbir zaman «adam» olamadım. Babam haklıydı.

Babamın bir yılda harcadığını, onun bir yılda eline ge. çeni ben bir ayda kazandığım halde, yine gider on- dan para isterdim. Her kez sevinerek verir, biraz da övünerek,

— insan idaresini bilmeli! diye öğütler verirdi. Bana çok büyük değer verdiği halde,

— Oğlum, sen adam olmayacaksın! demek pek hoşuna giderdi.

Kızkardeşime seslenirdi:

— Saadet!... Oğlan para istiyor, ver!

Benim adım hep oğlan, kırk yaşında, kırkbeş yaşında yine oğlan...

— Saadet!... Oğlan para istiyor, ver!

Sonra babamın, o sonsuz hiddetli, kızgın, coş- kun adamın ölçüsüz bir acıma duygusu vardı. Baş- kalarının, hele kadınların geçim sıkıntılarını dinler- ken gözleri buğulanırdı. Her isteyene borç verişindö bu ölçüsüz acıma duygusunun da etkisi çoktur.

Bir de babam başkalarına kendisini paralı gös termekten pek hoşlanırdı; varlıklı bir kişi gibi görü- nür, bununla da övünürdü, Buyüzden babamı çok kişi zengin sanırdı.

Faizsiz borç para verirdi ama, bunda hiç çıka- rı yoktu da diyemem. Aslında çıkarı yoktu ama o bir çıkar umuyordu sanırım. Borç verdiklerinden şöyle yada böyle yardım görebileceği sanısındaydı.

İyi bir eğitim göremeyişinin de borç para dağı- tışında bir etkisi olacak. Belki yanlış yorumluyorum ama, bana öyle geliyor. Çünkü eskiden borç verdik- leri hep memur takımı. Onlara borç vererek memur- larla bir düzeye yükselmiş, dahası onlardan üstün gelmiş oluyor. Küçük yaşta büyük kente gelmiş ze- ki bir köylü çocuğun bir üst toplumsal sınıfa geç-

mek için duyduğu gizli özlem vardı babamda; bana öyle geliyor. Çünkü babam içinden biliyordu ki, öbürleri gibi eğitim olanağı elde edebilseydi, gerçekten çok parlak zekâsıyla ve akıl almaz çalışkanlığıyla onların çoğundan üstün olabilecekti. Yani bana öyle geliyor ki, babam pek çok kişiye borç vererek, toplumun ona çizdiği yazgıyı yenmeye çalışıyordu.

BU KİZİ ALACAĞIM

Bir kömürcü Mehmet Efendi vardı. Ya Kemaliye'üydi, yada Kemahlı... Kasımpaşa'yla Beyoğlu arasında Yenişehir'de kömürcü dükkânı vardı. Babama çok saygılı -davranırdı. Hep lâcivert elbise giyerdi. Tatil günü olan Cumaları daha iyi giyinirdi. Altın yüzükleri vardı parmaklarında. Bakınca ona kimse kömürcü diyemezdi, zengin bir tüccar görünüşündeydi. İyi para kazanıyordu. Bizim eve arabayla odun kömürü gönderirdi. Para da almazdı. Babam para vermek isteyince,

— Aman Hoca Efendi, çok rica ederim, ne parası canım... Senin, duan bize yeter!... derdi.

Bu sözler babamın çok hoşuna giderdi.

Kömürcü Mehmet Efendinin işi yolundadır, kazancı yerindedir. Ama nasıl olmuşsa biraz paraya gereksinmiştir. Babam ona borç para verir mi acaba? Verir ya, neden vermesin!... Kömürcü Mehmet Efendi kış gelmeden toptancı kömür tüccarına, iskeledeki odun deposu sahibine para yatımcakmış... Hayhay... Olur Mehmet Efendi...

Babam kimseye parasız görünmek istemez. İstemez ama, Mehmet Efendiye borç verecek parası da yoktur. Annemin beşibirliği, işte böyle sarrafa

bozdurulup kâğıt para olarak karşılığı olan tutan Kömürcü Mehmet Efendiye verildi.

(Beşibirlik, yalnız köylü kadınların değil, o zamanlar kentli kadınların da süsüydü. Boyunlarında beş-on tane beşibirlik sallanan kentli kadınlar çoktu. Annem, beşiribirliğini hiç boynuna takmadı, sandığında saklardı. O yaşamında ne küpe, ne yüzük, ne de bunlara benzer başka bir süs takmıştır. Annemin beşîbirliğini babam ona, evlenirlerken yüzgörümlüğü olarak vermiş. Bilindiği gibi, kadınların taktığı bu altınlar, tıpkı köylünün toprağa gömdüğü altınlar gibi, toplumsal güvensizliğin verdiği bireysel bir sigortaydı. Kadınlar, ailenin düştüğü zor durumlardan kurtuluş için bu altınları saklarlardı. Ama, daha kötü günler de gelir korkusuyla, hasta olup, yine de beşibirliğini bozduramayan, sonunda ölen kadınlar bilirim. Korkunç bir yarın korkusu...)

Annem beşibirliğin, Kömürcü Mehmet Efendiye verilmesini hiç istemiyordu. Babam,

— Sonra yine alırız! diyordu.

Hayır, annem vermeyecekti. Sonradan alınan bu beşibirlik o olmazdı ki, o bir başka beşibirlikti. Oysa bu başkaydı. Sonraları, annemin ne demek istediğini çok iyi anladım. Annem, sandığında sakladığı beşibirliği, evliliğinin bir değerli andacı olarak biliyordu. Bu bir andaçtı, belki bütün yaşamında iki üç gün sürmüş olan, mutluluğunun değil, mutluluk umutlarının anısıydı. İçli, duygulu bir kadındı annem... Bu beşibirlik, onun, onüç yaşının ellerine geçmişti, onüç yaşında bir gelin, ondört yaşında, bir anne... Onüç yaşındaki kızın en değerli oyuncağıydı, ki o kız hiçbir zaman oyuncaklarla oynayamamıştı. O beşîbirlikte sarı sarı parlayan, onüç yaşında bir kız çocu-

cjunun mutluluk umutlarıydı. Sonradan o umutların üstüne hep, hep gözyaşı dökülmüştü.

Elbet, babamın dediği oldu. Baba ne demek, dediği olan adam demek...

Kömürcü Mehmet Efendi, faiz vermeyi öneriyordu. Ne faizi canım... Faiz olur muymuş hiç! Olmaz. Öyleyse bir senet versin... Senetlerin hiçbir işe yaramadığını anlayan babam, senet de almadı. Ama ölüm var, kalım var... Yok canım, senet istemez; aramızda senet olur mu hiç, daha da nelermiş...

Cok, çoook sonraları, yıllar sonra, annem verem olduktan sonra babam ona bir beşibiriik aldı; aldı oma bu beşibiriik o beşibiriik değildi ki... Hazineler dolusu beşibiriik bile, evlendiği onüç yaşın sevincini, mutluluğunu, umutlarını taşıyan o beşibirliğin yerini tutamazdı.

Akşamüstleri, aradabir babam elimden tutuyor, Kömürcü Mehmet Efendi'nin Yenişehir'deki kömürcü dükkânına gidiyorduk. Dükkân bir yokuştaydı. Dükkânın önüne elleme kömürler özenle üstüste dizilmiş, istiflenmiş. Dükkânın öbür yanında da kesilmiş odunlar yine özenle istif li. Alıcı gelince, Mehmet Efendi'nin çırağı, dükkânın içinde yığılı kömürlere parlak, geniş palalı kömürcü küreğini daldırır, çuvalı, torbayı, sepeti, kömürle doldurur. Bu iş, ustalık ister. Çünkü tozlar, mıcır, alta gelecek, üstüne de aikaç elleme kömür konulacak. Tanıdığı, sürekli müşterilerinden biri olursa, o zaman kömürü, koca bir eleğe koyup sallayarak tozlarını ayırır, öyle verir.

Bigün konuşma arasında Mehmet Efendi'nin babama, «Biz kömürcü milletiyle, bir de kasap milleti çok para kazanırız ama, ne kadar kazanırsak

kazanalım, sonunda yine de iflah olmayız'.» dediğin: unutamıyorum. Açıklıyordu Mehmet Efendi: Çünkü yoksunların, yoksulların âhmı alıyorlardı. Kışın soğukta titreşenlerin bin zorlukla alabildikleri kömürden para kazanıyorlardı.

Sonraları bu inancı başkalarından da duydum Ama, halkın âhını alarak milyoner olanları da çok gördüm.

O zaman İstanbul'un her mahallesinde ik-üc kömürcü dükkânı vardı, şimdiki bakkallar gibi; üstelik kömürcüler iyi para kazanıyorlardı. Kışın kömürün ve odunun fiyatının yükseltirler, hem de bunları ıslatarak ağırlaştırırlar, yarı yarıya su satmış olurlardı.

Dükkân önündeki düzlükte, kısa bacaklı, arkclıksız, hasır sandalyelere oturur, orda çoy içerdik.

Bigün yine oturuyorduk. Yokuşun altından yukarıya doğru, uzun boylu, iki örgülü uzun saçları beline kadar varmış bir Rum kızı geliyordu. Rum kızı olduğu çok belli, kılığından, giyinişinden, anlaşılıyor. 0 yaştaki Türk kızları, saçları açıkta, hele böyle omuzlarından aşağı sarkmış gezemezler; saçları başörtü yemeni altına gizlenmiş olacak. Dahası, onbir yaşında çarşafa girerler.

Rum kızına bakıyorum boyuna, Babamla Mehmet Efendi, bir kişi daha, çaylarını içip konuşuyclar. Birdenbire,

— Ben, diyorum, işte böyle bir kızla evleneceğim...

Babam,

— Peki, oğlum diyor, neden böyle bir kızla evleneceksin?

— Saçları güzel, diyorum, işte böyle uzun saç ı bir kız alacağım ben...

Gülüyorlar...

Babam, bu olayı yıllarca anar, gülerdi.

Kömürcü Mehmet Efendi, borcunu ödedi. \) adamdır Mehmet Efendi...

BİR ÇUVAL DOLUSU İSKARPİN

Kömürcü Mehmet Efendi'nin köydeki karı: çoktan ölmüş. Köyde bir kızı varmış. Onu getirece İstanbul'a. Sonra da evlenecek. Para kazanıyor, i: iyi, neden evlenmesin?... İstanbul'lu güzel bir hamrr la evlenecek. Fındıklı yokuşunda, o yüksek, koc konak gibi evlerden birinin üst katında kiracı otı ruyor. Evi büyük, eşyaları güzel, koltukları, kanepe si var, sehpaları var, büfesi var,-yatak odasında garc robu, sarı pirinç tokmaklı. karyolası var, yatağını ipek örtüsü var... bunların hiçbiri bizim evde yol Yalnız o pirinç karyolayı hatırlar gibiyim, bir zamar lar bizim de böyle bir karyolamız vardı, o yangında kaçtığımız evde... Düş gibi hatırlıyorum, o evde b zim de gardrobumuz, koltuklarımız filan vardı.

Kömürcü Mehmet Efendi, Nebiye adlı kızını ge tiriyor köyden. Annem uğraşıp kızı giydiriyor, ki sandırıyor ki, İstanbul'a uysun da, Mehmet Efendi nin evleneceği kadın beğensin kızı... Alınsız bir ki2 saçları kaşının üstüne kadar yayılmış. İki kaşı arc sında hiç boşluk yok, çatıkkaş... Annem Nebiye'ni kulak memelerini iğneyle delip, deliklere iplik geçir yor. Delik yaraları iyi olunca da küpe takıyor kulal< larına.

Annem Mehmet Efendi'ye evlenmesi için bir kc dm buluyor. Boylu poslu, güzel, ama tutaraklı bir kc dm... Söz kesiyorlar, evlenecekler. Mehmet Efer di nikâh için kadına giyim kuşam alıyor.

Bigün kadın bizim evdeydi. Mehmet Efendi, bir hamalla, dolu bir çuval göndermiş. Çuvalın içinden kadın iskarpinleri çıktı. Bîr çuval dolusu kadın iskarpini.

Mehmet Efendi haber yollamış ki:

— İçlerinden hangilerini beğenirse, onları alsın...

Sivri burunlu, küt burunlu, yüksek topuklu, alçok topuklu, topuksuz, rugan, renkli, süet, atkılı, düğmeli, bağlı, bot biçimi bir yığın kadın iskarpini... *Ne* var ki o zamana göre hepsi de modası geçmiş tapon mal... Nerden bulmuş, nerden toplamış bunları?

Zaten mızmız, tutaraklı olan kadının tapon iskarpinleri görünce suratı iyicene asıldı. Böyle zevksiz bir adamla mı evlenecek? Neredeyse vazgeçmek üzere kadın...

Annem ona diyor ki:

«Mehmet Efendi zevksiz adam değildir. Herhalde bunları mahsustan seni sınamak için gönderdi, bakalım, aldığı şeyi beğenecek mi? Yoksa burun mu kıvıracak? Erkeklerin huyları başkadır. Her ne alsalar, karıları beğensin isterler, karşı koymasın, ses çıkarmasın isterler... O da bu iskarpinleri beğenerek, severek almamıştır, kadın denemek için almıştır. Onun için, hiç beğenmez görünmemeli, karşı koymamalı...»

Evlendiler.

Bikaç zaman sonra biz evlerine gece yatısına gittik. Sandalyelere oturup masada yemek yedik. Bizim evde yok böyle şey... Sonra yattık. Olanları sabah onlardan öğrendim.

Ben gece, uyanmışım, ama yarı uykulu. Çişim var. O yana, bu yana gitmişim. Yabancı evde helayı

bulamamış olacağım. Mehmet Efendi'yle karışır yattığı odaya dalmışım. Uyanan Mehmet Efendi,

— Ne var Nusret? diye sormuş.

Ben çok doğallıkla,

— Çişim var! demişim.

Sonra da odanın içinde gezinerek, yatak oda nın çiçekli halısı üstüne işedikten sonra yine yal ğım odaya gidip yatağa girmişim.

Ya altı, ya yedi yaşındaydım o zaman.

GİTTİ GİDER PARALAR

Kömürcü Mehmet Efendi yine babamdan bc Jstiyor. Bu kez aldığı para, ilk aldığından daha ço tur. Kömürcü Mehmet Efendi'nin işi birden parlam tır. Boğazkesen yokuşunda, çıkarken sağda, bir k mürcü dükkânı daha açmıştır. Ama bitürlü baban borcunu vermiyor. Atlatıyor: ha bugün, ha yarın.

Derken işi bozulmuştur, Mehmet Efendi'nin. Y nişehir'deki ilk dükkânını kapamıştır. Karısından a rılmıştır. Geçinememişlerdir. Evdeki eşyayı satmı: tır. Boğazkesen'deki dükkânın arkasına yaptırdı' bölmeye kızı Nebiye ile sığınmıştır.

Paralar Mehmet Efendi? Borcum borç. Ha bı gün ha yarın...

Mehmet Efendiyle kızı, oralarda bir yerdeki ı çüncü sınıf bir lokantadan yemek yemektedirler. Bı bam da annemdem de, neden Mehmet Efendi'n top attığını, iki yakasının bir araya gelmediğini *hı* men anlamışlardır.

— Hah, tamam... İnsan lokantadan yem; yerse işte böyle olur. Lokantaya para mı yetişir? L kanta yemeğinin beti bereketi olmaz ki... İnsan, idi

resini bilecek. Pişirin bir mangalda yemeğinizi, bir tencere yemek ikinize üç gün gider. Bir türlü yemeli... Lokanta insanı batırır, milyoner bile dayanamaz lokantaya... Lokantaya hiç para mı yeter...

Babamla annem, Mehmet Efendi'nin neden işinin bozulduğunu bulmuşlar, ona çıkar yol da göstermişlerdir.

Hani Mehmet Efendi, paralar? Borcum borç Hoca Efendi... Ha bugün, ha yarın Hoca Efendi...

Derken Mehmet Efendi hastalanır, yatağa düşer... Kömürcü dükkânının arkasındaki odada döşekte yatıyor. Babam yine para verir ona, her gidisinde biraz biraz verir. Bu kez verdikleri borç değil artık, bağış...

Mehmet Efendi hastanede. Mehmet Efendi ölür.

— Heyvaaah, gitti bizim Mehmet Efendi...

Ya paralar? Helâlhoş olsun... İyi adamdı, «hukukumuz» eskidir. Kızı Nebiye bir zaman o dükkânda kalır, kömürcülük eder. Babam uğrar aradabir, az da olsa Nebiye'ye, dükkâna her uğrayışında para verir.

— İnsan idaresini bilmeli... İdaresini bildin mi, paranın azı olmaz...

Ne oldu Nebiye, bilmem... Boğazkesen yokuşundan her yaya çıkışımda, inişimde, o dükkâna bakarım. Şimdi orası kömürcü dükkânı değildir.

ANNANI BELERİM

Kömürcü Mehmet Efendi'nin dükkânının az aşağısında, pazar yerinde bir yatır vardır. Koca bir çitlenbik ağacı geniş gölgesini yatırın üstüne serer, Geceleri yatırın başında adak mumları yanar.

Her nedense, yatırın üstündeki ağacı kesm kalkarlar.

Şimdi babam anlatıyor:

«Herif ağacı keseceki, 'Kesme oğlum' dec 'Kessem ne lâzım gelir?' dedi. 'Kesince ne lâ geldiğini anlarsın... Sen gel kesme, baba erenler rılır, sonra, başın belâya girer.' dedim. 'Ben öyle ş lere inanmam, onlar safsata' dedi. 'Safsata mı ı ğil mi, sonra anlarsın ama iş işten geçer. Sen Jıazretin ağacını kesme!'» dedim.

Adam helvacıymış... Babama «Hadi oradan ; ta!» demiş. «Yaa, öyle mi, peki...» demiş babarr

Adam üç gece rüyasında üst üste o yatırı gc yor. Yatır diyor ki adama, «Oğlum, ağacımı kesı sonra ananı bellerim...» Adam bu rüyayı ordaki nafa anlatıyor alaylı alaylı gülerek. Sonra bigün .ne baltayı alıp, ağaca çıkıyor. Önce dalları, soı gövdeyi kesecek. Baltayı kaldırıyor, kaldırması kendini yerde buluyor. Hastaneye kaldırıyorlar.

Sonra başka biri daha o ağacı kesmeye ka yor. Yatır onun da rüyasına giriyor: «Ağacımı kesr sonra ananı bellerim!» diyor.

Babam, bunu böyle anlatır,

— Nasıl, derdi, kesebilirler mi ağacı... Hele kesecek olsunlar, baba erenler analarını beller...

BABAMİN SON YOKLAMASI

Her basılı, her yazılı kâğıdı saklamak, sor lan ayırıp sıralamak, îaa çocukluğumdan kalma alı kanlığımdır. Sonraları, önemsiz sanılan bir küçük r tun bile zamanla nasıl bambaşka belgelik bir dec kazandığını da gördüm. Dosya tutmak, belgeleri dc

yalamak özenim bana çok ^yararlar sağladı. Ama ne yapayım ki, dosya tutmak, kitaplık kurmak, düzenli bir yaşam isterken, politik nedenlerle ev basmalar,, arama-taramalar yüzünden, topladığım, sıraladığım, dosyaladığım herşey sıksık dağıldı, yok oldu. İnatla herşeyi yeniden, bir daha, bîr daha düzenleyip kurmaya çalıştım. Anılarımı yazarken, nasılsa elimde kalabilmiş belge değerindeki o yazılardan yararlanıyorum.

Şimdi dosyamdaki bir belge, Cerrahpaşa'daki evde oturduğumuz yıl, babamın kırk yaştnda olduğunu gösteriyor. O günlerde bizim evde, «babamın son yoklaması» konuşulup duruyordu. Babam, kırk yaşma girdiği için, askerlik şubesinde son yoklamasını yaptırıp, yoklamadan düşecek, yani ondan sonra her yıl askerlik şubesine yoklama işlemi için gitmeyecekti. Babam askerlik şubesindeki defterlerde bulunamıyordu. Evimizde günlerce bu konu konuşulmuştu.

Dosyamda bulduğum belge şudur:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Üsküdar Ahz-ı Asker Kalemi
Kasımpaşa Ahz-ı Asker Şubesi Riyaseti
Adet 1022

Şişhane

Karahisar-ı Şarkî Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetine Zîrde künyesi muharrer merkumun vesikası ve iki kıta fotoğrafı merbuttur. 18 Teşrinievvel 39 tarihlî kanun mucibince yedine verilecek vesikanın bittanzim irsaiî mercûdur efendim.

Kasımpaşa Ahz-ı Asker Şubesi Reisi
Binbaşı Adil 1145

Cerrahpaşa Mahallesinin Demirçeşme sokağı da 1 numaralı hanede mukim Karahisar-ı Şarkî *koz* sının Gölve kariyyesinden Topalosmanoğulfarındı Mehmet oğlu Abdülaziz,

Babam kırk yaşındayken, ben de yedi yaşında mışım. Sakal bıraktığı için babam olduğundan dai yaşlı görünürdü. Yaşlı görünmekten de memnı olurdu. Çevresindekilerden saygı görmek içindi bel de yaşlı görünmeye çalışması. Kırçıl sakalıyla ellis ni aşkın gibiydi. O zaman annem yirmi yaşındayc Birkaç kez babama annem için «Kızınız mı?» di\ sormuşlardı. Annem, kocası için kendisine «Baban mı?» diye sorulmasından hiç hoşlanmıyor, onun iç de babamın kırçıl sakalını kestirmesini istiyordu.

Sürekli yaşlı görünmeye çalışan babam, ben a iki kez baba olduktan sonra, birgün bana şöyle *dt* misti:

«Annenle evlendiğim zaman, çocuğum olurs büyüdüğünü göremem, diyordum. Otuziki yaşındav ken sen *doğdun.* Senin delikanlılığını göreceğir umudum yoktu. Ama şimdi torunlarımı bile gördüm.

ZAT-I DEVLETLERİ İBİŞ HAZRETLERİ

Cerrahpaşa'dan Hekimoğlu Alipaşa'ya giderkeı sağda bir hallaç dükkânı. Hallacın karısı Fatma'nım, Bizim eve sıkça gelen bu Fatm'anım, bir yaz gecesi belki de bir ramazan gecesiydi, beni bir çadır tiyat rosuna götürmüştü. Tiyatro bizim evin oralarda mıy dı, yoksa uzak bir yerde miydi, bilemiyorum. Ama kendimi, bir çadır tiyatrosunda, kahkahalarla güler kalabalık seyircilerin arasında görüyorum. Bu, benirr seyrettiğim ilk tiyatrodur. Oyunun yalnız bir sahnesi

bunca yıl sonra bile capcanlı gözümün önündedir. Gözlerimi kapayıp, her istediğim zaman o sahneyi yeniden, tıpkı sekiz yaşımdayken oynandığı gibi, seyredebilirim.

Ccdır tiyatrosundaki seyirciler kahkahalar atıyorlardı. Ama o aklımdan çıkmayan sahne oynanmaya başlayınca seyircilerin kimisi sandalyelerinden düştü, yerlerde yuvarlandı, gülenlerden kimisinin gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Kimi kadınlar, «Ay, bayılacağım!» diye bağlıyorlardı.

O sahne anlatılamaz, yalnız oynanır, yaşanır. Anlatsam, büyüsü bozulur. Ama yine de anlatmalıyım: Kalabalık bir zengin evi. Evde yaşlı bir baba var, bir de tuluat tiyatrolarımızın Kel Hasan Efendi'yle klasikleşmiş uşak tipi olan İbiş var. Baba, çok eskiden kalma bîr kürkü sırtına giyince çok sert, kıyıcı, zorba bir adam kesiliyor, evdekilerin canlarına okuyor, onlara her istediği saçmalığı yaptırıyor. Evdekiler'de, baba, sırtına o eski kürkü giyince, korkudan tirtîr titriyerek sanki ona tapıyorlar, her saçma sözünü buyruk sayıyorlar, korkudan başlarını kaldırıp yüzüne bile bakamıyorlar. Onun gözüne bakan çarpılır sanıyorlar. Sırtında kürk olan baba da evdekilere, anlaşılmaz, saçma komutlar vererek, ilkel kabilelerin tapınışına benzer talimler yaptırıyor.

Baba, o eski kürkü sırtından çıkarınca birden değişiyor, tam tersine bir kişiliğe bürünüyor, yumuşak, sümsük, sünepe biri oluveriyor.

Evin uşağı olan İbiş, bigün her nasılsa o eski kürkü giyiyor. Bu kez evdekiler, ibiş'den korkmaya, onun her dediğini yapmaya başlıyorlar. İbiş, zorbalık kerametinin eski kürkten geldiğini anlayınca, o da evdekileri iyice eziyor. Zartzurî ederek verdiği saçma

/komutlarla onlara saçma sapan talimler yaptırıyc rözellikle, eski zorba babanın canına okuyor, ot .dört ayaklı yapıp at yerine koyuyor, sırtına biniye

Şimdi düşünüyorum da, o tuluat oyununun, t .diktatörlük yergisi olduğunu anlıyorum; yada böyk dir diye yorumluyorum.

Bu oyunu seyrettikten ya beş, ya altı yıl sonr altıncı sınıf öğrencisiyken, bir oyun yazmaya kalkı cağım. Konusu, işte bu sahne...

Yıllar sonra... 24 Mayıs 1971 Pazartesi günü. Maltepe Askerî Cezaevî'nde, belirsiz bir nedenle tı tukluyum. Kimseyle konuşturulmuyorum, yalnız bc sımayım. Gözlerimi yumuyorum, elli yıl önce hallaç karısı, Fatm'anımla gidip seyrettiğim o çadır tlyatrc sundayım. O sahne, hani uşak İbiş'in eski kürk sırtına geçirip de evdekilere saçma sapan talimle- yaptırdığı, eski zorbanın sırtına bindiği sahne gö; lerimin önünde... Elli yıl sonra, o sahneyi yenide seyrediyorum.

Kendikendime. «Ben bu konuyu işler, bir oyu yazarım» diyorum. İşte «Zat-ı Devletleri İbiş Hazrel leri» adlı oyunum böylece yazılmış oluyor. Ama bı konu burada bitmiyor, benim tiyatro yaşantımd çok şaşılacak bir yer alıyor. Bunu da, zaman kalırsc ilerde yazarım elbet.

ANNEM DE BORÇ VERİYOR

Annem, babamın sıksık şuna buna borç para ve rişine kızardı. Çünkü alacaklarını alamadığı halde babam yine de darda olduklarını söyleyenlere bon ,vermekteydi.

Evin parası her zaman annemde dururdu. Ba

bam bütün parasını anneme verirdi, parayı annem saklardı. Babam, kendisine gerektiği kadarlık parayı annemden alırdı.

Para annemde dururdu ama, babam her zamar paranın hesabını bilirdi.

Fatm'anım, kocası hallaçtan ayrılmış, çok sıkıntıdaymış. Durumunu anneme anlatırken ağlıyordu. Acaba annem ona beş lira borç verebilir miydi? İş bulunca çalışır, ilk alacağı paradan borcunu öderdi. Kirasını ödeyememişti, ev sahibi evden atacaktı.

Annem, Fatma'nımın gözyaşları karşısında ne yapacağını şaşırdı kaldı. Fatm'anıma beş lira verse... Ama babam paranın hesabını bilir. Ya Fatm'anım borcunu ödeyemeden babam paraları saymaya kalkarsa?

Borç veriyor diye babama kızan annem, ağlayıp yalvarmasına dayanamadığı Fatm'anıma beş lira verdi.

Fatm'anım bir süre Kadıköy'de bir evde aşçı oldu. Geceleri de çalıştığı evde kalıyor, Cerrahpaşa'daki evine gelmiyordu. Aradan iki-üç ay geçmişti. Fatma'anım, anneme olan borcunu ödememişti. An-, nem. babam ya paraları saymaya kalkarsa diye heyecan içindeydi. Genellikle babam, saklaması için anneme yirmi, otuz lira —o zamanın yirmi, otuz lirası— verdiği zamanlar paraları getirtir, sarardı. Paralar, annemin sandığında dururdu.

Bir akşam, korktuğu annemin başına geldi. Babam,

— Al hanım şu parayı! diye seslendi.

Annemin yüzünden kan çekildi, kireç beyazı oldu. Korkusunun nedenini yalnız ben biliyordum. Babam., arkadan her zamanki gibi, elbet yine,

—- Getir sayalım ne kadar paramız var... diy çekti.

Hayır, babam bişey demedi. Annem bir ace sofrayı kurdu.

Ertesi günü annem, birilerine sorup Fatm'anım çalıştığı evin adresini öğrendi. Kendisi, yalnızbaşır gidemezdi, çünkü babam istemezdi. Benimle gitse. O da olmaz. Fatm'anımın kendi evi değildi ki... O ıştığı yabancı eve gitmek istemiyordu. Üstelik, b bamdan gizli hiçbişey yapmazdı. Hele babamın h< beri olmadan sokağa çıkması hiç oîmaz. Nasıls babamdan gizli borç vermişti işte...

Fatm'anımın çalıştığı eve ben gidecektim. A< resi alıp çıktım yola. Kadıköy'de, Şifa'da Baklatarlı sı denilen yokuştan inerken solda, sokak kapısına i basamak merdivenle çıkılan üç katlı bir tahta e Yakın yıllara dek duruyordu o ev, sonra yıkıldı, yet ne apartman yapıldı.

Bu benim Kadıköy'üne ilk geçişim. Hem de tel başıma... O eve nasıl geldiğime değgin hiçbir iz yc belleğimde. Ama evi bütün ayrıntılarıyla ansıyorun

— Fatm'anımla konuşmak istiyorum! deyine sokak kapısını açan kadın, beni küçümseyerek içe almıştı.

Hasır bir büyük koltuğa oturmuştum. Fatma'nır ellerini önlüğüne silerek geldi. Üzgündü. Burada ü lira aylıkla çalışıyordu. Evin hanımından para ist< mek için gitti. Alamamış. Üçdörtgün sonra aylığıı alacakmış. O zaman bu evden izinli çıkacak, heme gelip anneme olan borcunu verecekmiş.

Bikaç gün sonra Fatma'nım geldi. Borcunun bi bölümünü ödedi. Geri kalanını da sonra verdi.

DOMUZ ETİ

Tek atlı araba tıngır mıngır... Tıngır da. mıngır... Taşınıyoruz Cerrahpaşa'daki evden. Araba önde gidiyor tıngır mıngır, ben arkasından yürüyorum. Gözüm arabadaki eşyalarda, düşmesinler diye dikkal kesilmiştim. İşte, telleri yırtılmış eski teldolabımız iple bağlı arabanın en ^üstünde. Mangal borusu da yandan sarkıyor; eşyaların içine konsa ezilirdi. Teneke leğenin tıngırtısı duyuluyor.

Haseki Nisa Hastanesinin önünden geçiyoruz; ne çok anılarımı bırakarak burdan gidiyorum.

Şu yanda, bir sokak vardır. İstanbul'da benim en sevdiğim sokak. Balkonlu, üç katlı ahşap, yağıı-boyalı evler yanyana dizilmiştir. Ne güzel evlerdir onlar. Büyüyünce ben de öyle bir evde oturacağım. Kimbilir nasıldır o evlerin içi... O evlerin bulunduğu sokağın iki yanı ağaçlıktır. Hiç işim yokken boş kalınca hep o sokaktan geçerdim, keyfim için... Öğle sıcağında geçerdim, akşam serinliğinde geçerdim. Monet'nin yağlıboya tabloları gibidir o sokak; ışıklar, renkler birbirinin içinde erimiş, biçimler titreşerek sınırlarını yitirmişlerdir. Ağaçların yapraklan pırpır, pırpır... İstanbul'un en sevdiğim sokağını bırakıyorum arkamda.

Araba tıngır mıngır... Aksaray pazar yerini geçiyoruz. Lâleli'yle Yenikapı arası, Langa denilen yer, işte yeni taşınacağımız ev orada. Yüksek, dört katlı, belki de beş katlı, ama daracık kârgir bir ev. Dışı sıvasız, tuğlaları görünüyor. Evin çevresi yangınyeri hep... Tektük tek katlı evler var. Bu evin az ötesindeki bir kiliseden sabah, akşam çan sesleri duyacağız. Kilisenin yanında bir yerde çeşme var. Ordan su doldurup eve taşıyacağım, evde su yok. Merdi-

ven çok dik, ev daracık. O daracık merdivenden, arc badaki eşyalarımızı çıkarıyoruz. Bizim üstümüzd bir kat daha var. O katta da bir Rum ailesi oturuyoı Rum deyince, bir tuhaf oluyorum..: Biz, öyle yetiş misiz, çevremizin etkisiyle...

Bütün bir kat bizim ama bütün bir kat da te oda, küçücük sofa, bir daracık mutfakla helâ var.

Dışardan bakınca, hiç olmazsa eve benzer bi eve taşınıyoruz diye sevinmiştim. Çan sesleri duyu llıyor, yukarımızda da Rumlar oturuyor. O Rumlarlc hiç konuşmadık.

Bigün yukarı katta yemek pişiriyorlar, gaiibc tencerede sovan kavuruyorlar, yemek kokusu aşağı lara yayılıyor. Durup dururken,

— Domuz pişiriyorlar! diye tutturdum.

Ne domuzu? O zamana kadar domuz görmemi şim, nedir, nasıldır bilmem... Domuz eti yememişim yerlerken görmemişim... Ama nedense, kavrulan so vanın kokusu bana kızartılan domuz eti sanısı verdi. Bir iğrendim ki... İki gün kendi evimizde annemin pi şirdiği yemekleri bile yiyemedim. Sofraya oturunca burnuma hep o koku, domuz eti kızartması kokusı sandığım koku geliyor, midem bulanıyor. Annem,

— Sen deli misin oğlum, diyor, bizim evimizde domuz eti ne arasın... Kendi elimle pişirdim.

Elimde değil, yiyemiyorum. Zeytin, domates yi-yerek karnımı doyuruyorum. Annem kızıyor:

— Sanki sen domuz eti nasıl kokar, bilir misin? yukarıdaki de domuz eti değildi ki, kadın sovan ka-vuruyordu.

Ben hâlâ domuz eti yiyemem. Dahası, içinde do-muz eti olmadığını bildiğim halde, sığır salamı, so-sis de yiyemem... Çocuklarıma yediriyorum da ken-

dim bitürlü yiyemiyorum. Alışkanlıklarımızın pekçoğu saçmalıktır. Kimbilir, o yaşa kadar babamın «hınzır» dediği domuz için ne kötü şeyler dinlemişim, neler anlatılmış ki, bende öyle bir iğrenme olmuş...

KAHVECİ ÇIRAĞI

Kasımpaşa'deki bir mescit imamına Arapça dersi öğretmenliğimden sonra yaptığım ikinci iş, kahveci çıraklığı oldu. Ne var ki, kahveci çıraklığım için para almıyordum. Kahveci, babamın bir tanıdığıydı. Nerden tanışık olduklarını da bilmiyorum. Doğrusu, babamla tanışık olacak, arkadaş olacak bir düzeyde görünmüyordu bu adam.

Aksaray'ın pazaryerleriyle tramvay deposu arasında iki katlı, geniş bir han vardı. Dışı da, içi de sıvasız, yığma tuğladan bir yapıydı. Bu hanın odacısı, hanın altındaki dükkânda kahvecilik yapıyordu. Köyden İstanbul'a yeni gelmiş olmalıydı. Karısı, küçük çocuğu, han odalarından birinde otururlardı. Babam, bu adamı nerden, nasıl tanımışsa, pek sevmiş olacak, daha doğrusu adam kendisini babama sevdirmiş olacak ki, babam bu kahveciye de borç para vermişti. Her halde adama güveni tam değildi ki, elinden bir de senet almıştı.

Nasıl oldu pek iyi bilmiyorum şimdi, evimize yakın olan bu kahveye gide gele, kahveci çıraklığına başlayıvermiştim. İşim, elimde askıyla pazar yerindeki esnafa, dükkânlara, han odalarına kahve, çoy götürmekti. Sanırım, kahveci çıraklığına gönüllü olarak başladım, bu iş pek hoşuma gidiyordu. Belki de başıma buyruk olduğumdan, bir işe yaradığımı anladığımdan, sevmiştim kahveci çıraklığını. Öğle ye-

meklerini kahvede o adamla birlikte yiyordum; domates, peynir, üzüm, ekmek gibi şeylerdi öğle yemeklerimiz. Babam da arasıra kahveye gelir, eimde askıyla kahve, çay taşımam, onun da hoşuna giderdi. Aslında beni bir din adamı olarak yetiştirmek istediğine göre, kahveci çıraklığı yapmamı beğenmemesi gerekirdi. Ama neden gözyumduğunu anla-, yamadım.

Kahveci çıraklığım kısa sürdü. Annem razı olmamıştı. Bundan başka o adamla babamın da arası açılmıştı. Çünkü, adam borcunu inkâr ediyordu.

Babamın, gümrükçü Nihat Bey'den sonra ikinci kez alacak dâvası açtığı adam, işte bu kahveci oldu. Dava arzuhalini (dilekçe) Galip Amcam yazmıştı.

Mahkemenin son duruşmasına, babam ve Galip Amcamla birlikte ben de gitmiştim. Mahkeme, Fatih'teki parkın arkasında bir yerdeydi.

Kahvecinin bir de davavekili vardı. O zaman, İs- ' tanbul'da avukat çok az olduğundan, bitakım davavekilleri de mahkemeye girebiliyorlardı. Kahvecinin davavekili sarıklı bir hocaydı. Aksaray'da bir dükkânı vardı bu hocanın. Bu dükkân çok ilginç bir yerdi, hiç unutamam. Vitrini toz, kir içinde. Yıllardır tozu alınmamış. İçerisinde örümcekler ağ kurmuş. Vitrindeki karışık eşyalar, kimbilir kaç yıldır ellenmediği, değiştirilmediğin için, güneşten hepsinin renkleri solmuş.

Daha bu hoca, kahvecinin davavekili olmadan, ben onun dükkânının önünden geçerken, orda durur, ilgimi çeken bu dükkâna uzun uzun bakardım. Tozlu camdan içerde neler olduğunu zorlukla seçmeye çalışırdım. Merakımı çeken bir yerdi burası. Hiç silinip süpürülmez miydi? Tozlu camdan gördüklerim, kar-

makctrışık, üstüste yığılmış kâğıtlar, renkleri solmuş' elişi kâğıtları, ipler, topaçlar, mühürler, bezler, makaralar, krepon kâğıtları, sicim yumakları, kamış ka-" iemler, cam hokkalar, çok bayağı kumaşlar, kuklalar, tenekeden, pişmiş topraktan kurbaralar, küçük testiler, saksılar, bir sürü toplu iğneler, tahta kaşıklar, taslar, renkli mileler, şişeler, oyuncaklar, borular, düdükler, çemberler...

Bana öyle gelirdi ki, dünyanın ilk kuruluşunda bu dükkân böylece yardı, Hazret-i Âdem Aleyhisseiâm bile burdan alışveriş ederdi. Ama o zamandan beri de kimse buradan bişey almamıştı. Dükkâ-' nın açık kapısından, yada camdan, içerdeki satıcıyı merak eder, bakardım. Adam, olduğu gibi gözümün önünde. Burun kemiği iyice basık, yüzünün geniş bir bölümünü kaplayan yamyassı bir burun, ama burun kanatları burun delikleri de dışa dönük... Sakalları çok, çok seyrek, tel tel sayılacak gibi. Elmacık kemikleri de fırlak. Gözleri içerde, gözçukuruna gömülmüş. Başında o beyaz sarıklı fes, sırtında siyah rengi güneşten solup koyu yeşile dönmüş bir cüppe... Ne biçim dükkândı, ne biçim adamdı o... Ordan her geçişimde dükkânın önünde durur, bir süre korkuyla* merakla içerisini seyrederdim.

Fatih'teki mahkemeye gidince, o dükkândaki ba sık burunlu sarıklının, babamın alacaklı olduğu kah' vecinin davavekili olduğunu gördüm. Son duruşmay* dı. Ağzı kalabalık olan o hoca, bişeyler söyledi, söyledi, sonra yargıç kararını bildirdi. Babam davayı kaybetmişti. Senet işe yaramıyordu.

Kahveci, borcuna karşılık babama odun verdiğini söylüyordu. Evet, vermişti. Odun değil, tahta parçaları... Kahvecinin odacı olduğu işhanı yapıldıktan sonra artakalan iskele tahtalarından küçük par-

çaların bir arabayla evimize getirildiğini ben de bili yordum. Babam da inkâr etmiyordu. Ama bir atara bası dolusu tahta parçasıyle o kadar para ödenemez di ki... Babam, arabayla gelen tahta parçalarını al madiğini söylese davayı kazanacaktı.

Mahkeme binasından çıkınca, babam davavek li hocanın cüppesinin yakasına yapıştı sokakta.

— Sakalından, sarığından da mı utanmıyorsa yalan söylemeye? diye barbar bağırmaya başladı Ayırdılar. Bu kez, bastonuyla hocanın üstüne yü rüdü. Zor kurtardılar hocayı babamın elinden.

Galip Amcam, babam, ben ordan yürüyerek evi geliyoruz. Galip Amcam, yolda dura dura bişeyle anlatıyor. Huyu öyleydi. Yolda konuşurken, sözünü! önemli yerlerinde durur, öyle anlatırdı. O duruyor babam da duruyor, ben de ister istemez duruyor dum. Öyle kızıyordum ki Galip Amcama, sanki dur madan, hem yürüyüp hem anlatamaz mı? Beş adın gidiyoruz, yine duruyor Galip Amca, bir süre dura rak anlatıyor, yine yürüyoruz, yine duruyoruz.

Babam, paranın gittiğine yanmıyor, onun bitürli hazmedemediği, sarıklı, sakallı bir hocanın, hem de mahkeme önünde yalan söylemesi, bir yalancıyı sa-vunması... İşte buna çok kızıyor, küplere biniyor.

Babam bütün yaşamında, hocaların, imamların, müslümanların kötülük, ahlâksızlık, yalancılık yapa-bileceklerine bitürlü kendini inandıramadı. Böyle şeyler duyunca sanki ilk oluyormuş gibi, her kez ye-niden şaşar kalırdı. Bir imamın, bir din hocasının do[f] ahlâka aykırı davranabileceğini bitürlü aklı almıyor, her duyduğunda derin derin hayal kırıklığına uğru-yor, ama yine de inancı sarsılmıyordu.

Sanırım, bu olaydan iki yıl sonra okula başladı-

ğım zaman, bigün öğretmenimiz Zekâi Bey bize derste, düzenliliğin, temizliğin ne olduğunu anlatıyordu. Bu arada düzensizliğe, pisliğe, ilgisizliğe değgin konuşurken Aksaray'daki o pis dükkânı örnek gösterdi. Dükkânın yerini tanımladıktan sonra,

— Gidin bakın o dükkâna, dedi, toz, toprak, kir, pas içinde... İçerde de bir sakallı herif öylece oturur. Öyle bir dükkândan hiçkimse alışveriş etmez. Kapıdan bakınca pöstekiye bağdaş kurmuş o hocayı, otura otura, oturduğu o tozlu yere kök salmış sanırım.

Hocayı da bir güzel anlattı, öyle bir yerdi ki, içim rahatladı. Zekâi Bey'in sözleriyle, mahkemede yalancılık eden hocadan, babamın intikamını almış gibi oldum.

BÜYÜCÜ DÜKKÂNI

Hüseyin Rahmi'nin birçok romanlarında anlatılan büyücülerin son döküntülerinden birini tanıdım. O zaman, demek büyücülük kanunla da yasaklanmamış olacak ki, Aksaray'dan Horhor yokuşuna çıkarken, sağda, çeşmenin karşısında bir büyücü dükkânı vardı. Bu, bugün bildiğimiz bakkal, kasap, kırtasiye, kitapçı' dükkânı gibi basbayağı bir dükkândı. Bir geniş vitrini vardı. Camda, asılı yada yapıştırılmış kâğıtlarda, dualar, karınca duaları, tılsım yazıları ve resimleri ve vefkler vardı. (Vefk, dua yazılı muskadır.) Bu büyücü dükkânının sahibi, o zamana göre modern giyinişli, sakallı ama sarıksız, oldukça şık bir adamdı. Babam, bir süre bu adamla işbirliği de yaptı.

Bu adamın benden üç yaş büyük bir oğlu vardı.

Dükkânda daha çok bu oğlan bulunurdu. Ben de dükkâna gitmeye başladım.' Suratı çiçekbozuğu oğlan iyi bir çocuktu. Benim bilmediğim birçok şeyler biliyordu.

Dükkânın camına içerden tül perde örtüldüğünden, dışardan bakınca içerisi görünmez. Dükkânır, içi daha çok ilgimi çekerdi. Duvarlar, karışık yazılar, levhalar, resimlerle doluydu. Bir sedir vardı, her yan; halıydı. Sedirin üstünde bir çekmece dururdu. Bu çekmece, yazı masası olarak kullanılır. Çekmecenin üstünde kamış kalemler, divitler, yağlı is mürekkebi, lal kırmızı mürekkep, rıhtanlık, ebrulu kâğıtlar, mushaflar, dualar, remil kitapları, tılsım kitapları, daha birçok şeyler...

Hoşuma giderdi dükkân. Oğlanı da sevdim. Bilmediklerimi ondan öğreniyordum.

Babam, çok beğendiği bu adamı Galip Amcama tanıttı. Galip Amcam bu adamı hiç beğenmedi, sevmedi, bir daha da onunla konuşmadı. Galip Amcama göre bu adam, düzenbazın biri, bilgisiz «bir cehl-i. mürekkep»ti.

Bir süre sonra babam da bu adamla işbirliğinden vazgeçti. Çünkü adam, duaları şer işlerinde kullanmaktaydı, kötü ruhların etkisi altına grmişti.

Babam, dua ile hastalıkların iyi edileceğine, insanların maddî ve manevî acılarının dindirileceğine inanırdı. Bu düşünce bugün pekçoğumuzca yadırganır ama, o dönemde İstanbul kentinde bile buna inanmayan hemen yok denecek kadar azdı. Biçok yüksek görevlerde bulunan zamanın aydın kişileri bile bu inançtaydılar. Ne var ki, değişen koşullara kendisini uyduramayan, uydurmak da istemeyen

babam, sonuna dek bu inancına bağlı kaldı. Her iyilik işi dua ile olabilirdi. Günün birinde müslümanlık muzaffer olacak ve bütün küffar ya yola gelip hidayete erecek, hak dinini kabul edecek, yada kılıçtan geçirilecekti.

HAMAM KUBBESİNDE KUŞ İNCİRİ

Langa'daki evde uzun süre oturmuyoruz. Yine, tek atlı araba tıngır mıngır, ben arkasından yürüyorum. Telleri yırtılmış teldolabı sarkıyor arabadan. Arabanın en altında içi tıklım tıklım dolu hurç, onun üstünde yatak denkleri.

Kentli göçebeliğimiz başlamış yine.

Ev kiraları gittikçe artıyor. Babamın kazancı gittikçe azalıyor. Ama «İnsan idaresini bilmeli», «borçsuz harçsız yaşamalı», «Yorganına göre ayağını uzatmalı», «Namerde değil, merde bile muhtaç olmamalı».

Bukez çok uzağa taşınmıyoruz. Yenikapı ile Lâleli arasında, düzlük bir yerde geniş bahçeli bir eve taşınıyoruz. Bahçe, tahta ve paslı tenekelerden bir perdeyle çevrilmiş. Ne güzel bahçe, ne güzel, geniiiş, içinde yemiş ağaçları dolu.

Bu geniş bahçede eskiden bir konak varmış. Yanmış... O zamanlar, İstanbul'un yarısından çoğu yangın yeri; Lâleli, Koska, Fatih, Şehremini'ne kadar hep yangın yerieri... İki-üç yüz metrede bir ancak bir küçük ev görülebiliyor.

Bahçe içindeki konak yanmış. Konağın sahibi de ölmüş. Karısı da bu bahçede kalan yada sonradan yapılan tek katlı üç ayrı evin sahibi olmuş. Evlerden birinde kendisi oturuyor. Sol yanındaki daha

küçük evde bitakım genç kızlar var. Dipteki evde •de biz kiracıyız.

Evsahibi kadın, bir hoş, bir güleç yüzlü, bir tatlı kadın... Güzel de, boyluposlu. Kendi gönlünce dilediği gibi yaşıyor, dedikodulara pek aldırdığı yok. Doğrusu pek kötü, dile düşecek bişey de yapmıyor. Suçu, nikâhsız olduğu bir adama gönlünü bağlamış olması. İlk kocasından bir oğlu var, deniz eri olmuş. İki küçük oğlu daha var ki, babalarının kim olduğunu yalnız kadın biliyor. Kadının kazancı, iki evinden gelen kiralar. Rahatça yaşayabilecek ya, büyük oğlu çok para çekiyor kadından. O da çok seviyor oğlunu?

Bizim evimiz rahat, geniş, serin bir ev... Bahçede birçok incir ağacı, dut ağacı var. Her sabah kalkınca, annem bir tepsi dolusu incir topluyor ağaçlardan, ballı ballı incirler, balları akıyor... Sabahın ayazını da yemiş, buz gibi, buz..'. Her türlüsü var, yazılı kavak inciri, lop incir, kara incir, Sultanselim inciri...

Sabah kahvaltımız bu incirler oluyor. Ya bahçede ağacın altına serdiğimiz hasıra, ya evimizde oturuyoruz incir tepsisinin başına, bir güzel atıştırıyoruz.

Tepsi tepsi dutlar, incirler...

Annem öleceğine yakın, babama vasiyet edecek: «Mezarımın başucuna incir, ayakucuma da dut cğacı dikin. Kuşlar gelip gelip yesinler...»

Annem çok severdi inciri, dutu...

O geniş bahçede elimi attığım alçak dallardan ballı incirleri koparabilirim. Yüksek dallardakilerini de koparmak için «Jale» denilen uzun bir sırığımız var, sırığın ucu üç çatal yapılmış ki, yüksek daldaki inciri çatala sokup iki üç kez çevirince incir dalından kopsun... Balları akan incir, çatalın oltasına yakalanmış balık gibi...

O kadar incir var da, benim gözüm ille de bahçeye bitişik hamamın kubbesiyle duvarı arasında çıkmış kuş incirlerinde. Bahçenin arka bitişiğinde bir kadınlar hamamı var. Hamamın duvarında bir küçücük incir ağacı bitmiş, incirleri de küçücük, kara derili bir incir. Derisi, çok ince olduğundan, soyulmuyor. Biz ona kuş inciri diyoruz. Yere düşenlerini topluyorum, bana, bizim bahçedeki incirlerin hepsinden daha tatlı geliyor.

Bahçede yere atılmış bir de merdiven var. Bir gün merdiveni hamamın duvarına dayayıp, çıkıyorum duvarın üstüne, İşte günlerdir imrenerek aşağıdan baktığım kuş incirleri elimin altında. Tuttum: mu koparacağım. Ama koparamıyorum.

Aşağıdan annemin sesi:

— İn çabuk, in!...

Annem beni dövmezdi. Böyleyken annemden çok korkardım; niçin korkardım bilmem... Annemi: aşağıda görünce ödüm patladı.

— İn, in diyorum ordan. Çabuk! Bir daha da oralara çıktığını görmeyeyim...

Hiç çıkar mıyım bir daha, çıkmam ama şimdr nasıl ineceğim aşağı? Annem aşağıda bekliyor... Hayır inmiyorum, inemiyorum. Annem de beni korkutmak için dayalı merdiveni duvardan çekip, eve giriyor. Bir daha böyle şeyler yapmayayım diye beni korkutacak.

Annem içeri girer girmez, kendimi o yüksek duvardan aşağı atıyorum, ne olursa olsun... Ben yerdeyim. Annem koşuyor.

— Vah yavrum... Sen deli misin? Nasıl atla'dın ordan?... Bir yerine bişey oldu mu?,..

— I-ıh... Hiçbirşeyim yok...

Böylece azardan kurtuluyorum.

Ben o yüksek duvardan nasıl atladım? Çok yıllar sonra birkaç kez gidip baktım oraya, o yüksek duvara, bakarken korktum. İki katlı bir ev yüksekliğinde vardı.

İLK AŞK MEKTUBU

Bahçe kapısının soluna düşen evde iki kızkardeşle anneleri oturuyor. Oraya arkadaşları daha bikaç kız geliyor, ev oluyor kız kafesi, içerisi cıvıl cıvıl; evin kapısından, pencerelerinden kız kahkahaları uçuşuyor... Hepsi canlı, diri, oltaya yeni yakalanmış dolgun uskumru gibi kıvır kıvır kızlar... Yoksul oldukları, giyinişlerinden belli, ama süsleri püsleri hiç eksi kdeğil. Sokak sürtüğü değiller ama, sokak kızları,, iyi yürekli sokak kızları, azıcık bayağıcalar... Çiçekli basmalardan entariler giyiyorlar. Giyinişleri açıksaçık... Ağızlarında sakız... Çakçak çiğnedikleri sakızları şişirip çatçat patlatıyorlar.

O evde hiç erkek yok. Kızlar içşiydiler sanırım.. Aradabir beni çağırıyorlar evlerine.

— Okuman yazman varmış, öyle mi?

— Var...

— Mektup da yazar mısın?

— Yazarım...

Pek şaşıyorlar. Bana bişey söyleyecekler ama, bitürlü söyleyemiyorlar.

Başka bigün yine çağırıyorlar evlerine. Söyleyecekler, söyleyecekler ama söyleyemiyorlar nedense... Sonunda dayanamıyor biri:

— Bize mektup yazar mısın?

— Yazarım...

Bir seviniyorlar ki...

— Ama mektupta yazdıklarını kimseye söyleme-yeceksin...

— Söylemem...

— Söz mü?

— Söz!

— Yemin et!

— Vallahi... İkigözüm çıksın ki söylemem...

Kızlar sevinçten beni öpüyor, oynuyorlar.

Bir tanesine,

— Koş, bakkaldan mektup kâğıdı al hadi! di-yorlar.

Kız, kuş olup uçuyor, az sonra elinde bir deste çizgili mektup kâğıdı, zarfıyla dönüyor.

Alıyorum elime kalemi.

— Nasıl başlayacağız şimdi?

Kızlar bana soruyor. Onlar nasıl başlayacakla-rını biliyorlar ama benden utanıyorlar.

Kızlardan birinin kocası, öbürlerinin de nişanlı-ları askerde yada uzak bir yerde. Sonra sonra alı-şıyoruz birbirimize. «Ruhum», «Canım», «Canımın içi», «Biriciğim», «İki gözüm sevgilim», «bitanem», ««Hayatım» diye başlıyoruz mektuplara. Bir gülüyor-lar ki kızlar...

— Üstüne bir de kuş resmi yapar mısın?

— Yaparım.

— Ama güvercin olsun...

— Peki...

— Gagasında da mektup zarfı olsun, emi?

— Peku..

— Benimkine kalp resmi yap öyle, olur mu?

— Olur.....

Kupa birlisine benzeyen yürekten şıpşıp kan

damlıyor.

Kızlar, mektubun içine kolonya serpiyorlar, saçlarından bikaç tel koyuyorlar, çiçek koyuyorlar, cıgara ateşiyle bikaç yerinden yakıyorlar mektup kâğıdını.

Mektuplarına cevaplar geliyor kargacık burgacık yazıyla, zorla okuyorum. Cevapların çoğu «Meleğim» diye başlıyor.

Büyük kentin kıyı kızları da, delikanlıları da işte bir başka oluyor. Köylü erkeği, on yıllık karısına mektup değil, mektubun içinde selâm bile yazamazdı o zaman...

— Sakın söyleme kimseye emi?

— Söylemem...

O gün bugün söylemedim kimselere.

Kızların aşk mektupları bana uğurlu gelmiş olacak, yıllar sonra arkadaşlarım adına sevgililerine pekçok mektuplar yazdım.

KADİFEDEN KESESİ

Evimizin önü, bayıra dayanan bir çıkmaz sokak. O bayırın üstünde bir harap mescit var, yanmış da duvarları, kubbesi, yıkık minaresi, yan taş bölümleri kalmış. Sokakta oynamaya ilk burda başlıyorum. Ama alışamadığımdan yadırgıyorum. Öbür çocuklara pek katılamıyorum; sanki ayıp, utanılacak bişey yapıyormuşum gibi geliyor bana.

Bahçe kapısının karşısında üç mermer basamakla kapısına çıkılan evde bir imam oturuyor. O zamanlar imamlar,' nedense, cüppelerinin eteklerini arkalarında toplayıp kıvırıyorlar, ellerini de arkada bağlayıp öyle yürüyorlar. Herhalde cüppesinin etek-

leri yürürken bacaklarına dolanmasın diye...

Eskiden sokak çocukları papazların arkasına takılır:

, — Papaz efendi, cüppeni topla!... diye oağırırlardı.

Sonraları, imamlara da böyle bağırmaya başladılar. Komşumuz imamın arkasından da mahallenin: çocukları hep bir ağızdan bağırıyorlar:

— Hoca'fendi, cüppeni topla!.....

Biraz daha kabaca çocukların, sarıklılara bir alayı daha var, arkalarından şöyle bağırıyorlar:

— Ebced, hüvvez, huttiii... Hoc benim başımı, yuttiii...

Daha Cumhuriyetin kıyafet kanunu çıkmamış, ama belli ki, hocalar, imamlar çocukların ağzına' düştüğüne, sokakta alay konusu olmaya başladıklarına göre, eski etkileri kalmamış.

Yandaki dik bayır, çayır çimen, yemyeşil ot.... Benim, mahalle çocuklarının oyununa tek katıldığım,, işte bu otlu, çayırlı bayırdan yuvarlanmak.

O zaman çok bayağı bir sokak şarkısı moda olmuş, herkesin dilinde:

Kadifeden kesesi,
Kahveden gelir sesi,
Oturmuş kumar oynar,
Ciğerimin, ah ciğerimin köşesi...

Mahallenin belki yirmi-otuz çocuğu birden işte bu sokak şarkısını hep bir ağızdan haykırarak, kendilerini o bayırdan aşağı yanlamasına bırakıyorlar.

Şarkıya katılamıyorum ama, ben de kendimi ba-

yırdan aşağı bırakıyorum onlarla. Yanlamasına yuvarlana yuvarlana düşmeyi pek seviyorum. Çocukluğumda ansıyabileceğim tek oyun işte bu...

Hepimizde aynı şey olur. Çocukluğumuzun boyutları ölçüsüzce büyüktür. Uçsuz bucaksız sandığımız bir alan, büyüdükten sonra bir de bakarız ki avuçiçi kadar.

Bana da o bayır minare boyu yüksekliğinde gelirdi. Delikanlılığımda bikaç kez gidip baktım oralara; bayır denilecek diklikte bile değildi. Daha sonraları yine gittim oralara, çocukluğumu aramak için... Hiçbişey kalmamış çocukluğumdan. Şimdi oraları hep apartman...

İLK KAZIK.

Galip Amca'dan ders almak için yine Kasımpaşa'ya gönderiyorlardı, ama seyrek... Annem birgün, bahçedeki incirlerin en olmuşlarından bir sepete doldurdu,

— Bunu Galip Amca'na götür! dedi.

Sepetin ağzı, incir yapraklarıyla örtülüydü.

Çıktım yola: Koska... O zaman Lâleli'deki Hava Kurumu'nun «Harikzedegân» yani «yangına uğramışlar» apartmanları daha yeni yapılıyor. Oradan Şehzadebaşı... Vur kemerlerden aşağı. Zeyrek Yokuşu... Unkapanı Köprüsü, benim en çok eğlendiğim yer. Tahta köprünün döşeme tahtaları arasında, bir karışlık, iki karışiık aralıklar var. Yola çıkmadan annem sıkısıkıya tembihlerdi:

— Köprüden geçerken dikkat et! Ayağın kayar da aman...

Köprüyü her geçişimde babamın aniattığı bir fıkrayı ansırdım.

«Adamın biri yolda bir arkadaşıyle karşılaşmış.

— Nereye gidiyorsun?

— Atpazarı'ndan eşek almaya

— Yahu, öyle söylenmez,

— Ya nasıl söylenir?

— İnşallah Atpazan'na gidip, oradan inşallah eşek alacağım, denir.

— Hadi canım, işte para elimde. Artık bunun inşallah! maşallahı var mı? Eşeği alıp geleceğim...

Ayrılmışlar. Adam bu döşeme tahtaları aralıklı köprüden geçerken, ayağı bir aralığa girip de, elinde tuttuğu paralar denize düşmez mi!

Akşam dönüşünde' yine öbürüyle karşılaşmış, selâmlaşmışlar.

— Nereye böyle?

— İnşallah eve gideceğim, inşallah çalışıp para kazanacağım, inşallah para biriktireceğim. İnşallah Atpazan'na gideceğim, inşallah oradan bir eşek alıp, inşallah eve döneceğim...

Elimde incir dfclu sepet, oyalana oyaianâ Unkapanı Köprüsü'nden geçiyordum. Tersaneye girmiş, kızağa çekilmiş, onarılmakta olan gemilere bakıyorum.

Benim yaşıtım birçok çocuk var, soyunmuşlar Köprü üstünde. Bunların kimisi küfeci, küfelerini bırakmışlar oralara. Çul çaput giysileri de öbek öbek duruyor. Hepsi soyunmuş, kimisi donla, kimisinin donu bile yok. Köprünün korkuluklarına çıkıp, oradan balıklama denize atlıyorlar. Pek şaşıyorum, pek... Hepsi de benim yaşımda. Nasıl o yükseklikten atlayabiliyorlar denize;!.. Ben daha denize hiç girememişim... Dolu dolu ağızla birbirlerine ana avrat sövüyorlar.

Onlardan korkuyorum, bana bulaşırlar, sataşırlar diye. Ama yine de çekine çekine yanlarına kıyın kıyın sokulmaktan kendimi alamıyorum. Bir zaman seyrediyorum. Sonra yürüyorum. Galip Amcayı, dersi, inciri unutmuşum bile... O yokuşa geliyorum. Unkapanı Köprüsü'nden Şişhane'ye çıkan Meyit Yokuşu'na...

Her zaman dertlendiğim, içlendiğim yerdir orası. Tersanenin yüksek duvarlarının gölgesine çöküyotum. Önümünden geçen at arabalarına bakıyorum. Kırbaç şakırtıları havada yankılanıyor, kırbaçlar zavallı atların sırtına iniyor. Atlara acıyorum, arabacılara acıyorum... Hayvanların nalları kaldırım taşlarında kıvılcımlar saçıyor.

Yürüyorum. İtfaiye binası... At ötede «Ahz-ı asker şubesi», Askerlik Şubesi var. Ara sokaktan geçerken... Orda bir küçük alanda birçok çocuk oynuyor. Onların arasına ben de katılıyorum, ama nasıl katıldım, nasıl konuşmaya başladım onlarla bilmem ki... Elimdeki incir sepetini yere bırakıyorum. Zıpzıp oynuyorlar, birdirbir oynuyorlar. Beni de oynatsalar ya, beni de aralarına alsalar ya... Bizim mahallenin çocuklarıyla oynayamıyorum, sanki ben büyük bir adammışım da çocuklarla oynamak bana yakışmazmış gibi eliyor. Ama burda oynarım çocuklarla; çünkü hiçbiri tanımıyor beni. Bunlar benim hafız olduğumu, arapça okuduğumu bilmiyorlar, sarf-nahiv (Arap grameri) bildiğimi bilmiyorlar. Onlar, beni de kendileri gibi bir çocuk sanıyorlar. Bu yabancı çocuklar arasında oynamak bana ayıp gelmiyor. Beni hiç tanımıyorlar ki... Sepetin üstündeki incir yapraklarını kaldırıp, çocuklara incirleri dağıtıyorum. Niçin?

Belki onlara yaranmak için, beni de aralarına alsınlar, oynatsınlar diye...

Çocuklar hapır hapır yutuyorlar incirleri. Ama sepette daha bidolu incir var, geri kalanını da Galip Amcama götürürüm.

Oynuyoruz; elbende oynuyoruz, saklambaç oynuyoruz. Pek beceremiyorum, çocuklar benden memnun kalmıyorlar. Nasıl etsem bilmem ki... Yeniden kalan incirleri de dağıtıyorum onlara. Dağıttığım incirlerden bir tane bile almayan bir çocuk var, öbürlerinden iyi giyimli. O sokuluyor yanıma, kulağıma,

— Enayi misin sen? diyor, ne diye incirlerini veriyorsun bunlara?

Veriyorum işte... Sana ne? Galip Amca'ya gitmem bugün, sokaklarda dolaşırım, bu çocuklarla oynarım. Akşam eve gidince de anneme, incirleri Galip Amca'ya verdiğimi söylerim. Galip Amca kimbilir bir daha bizim eve ne zaman gelecek? Belki de bunları bile düşündüğüm yok... Yalnız içinde bulunduğum o ânı yaşıyorum. Şimdi önemli olan, bu çocuklarla arkadaş olmak, oynamak... O çocuk yine sokuluyor yanıma:

— Bunlar incir için sana yaranıyorlar, yaltaklanıyorlar...

Olsun be...

Oynuyoruz. Üçüncü dağıtışta sepette incir bitiyor. Çocuklar beni itip kakmaya başlıyorlar, horluyorlar. Oyuna almıyorlar. O, iyice giyimli oğlanı ariyor gözlerim, yok, gitmiş evine. Boş sepeti orda bırakıp, iniyorum yokuştan... .

O gün benim çok şanslı bir günüm'. Çürüklük yokuşundan inerken yerde para buluyorum, aman para... Kâğıt bir mecidiye. Sahi mi? Gözlerime ina-

cuklann beni nasıl sepetlediklerini, incirleri. Galip» Amca'yı, herşeyi unutmuş gıımiştim...

Ama bu çocuklar, ötekilerden de kötüymüş. Macunları yiyip bitirdikten sonra, bunlar öbürlerinden de kaba oldular. Besbelli ki, ben onlara yabancıyım,, onlardan ayrıyım, başkayım. Beni yadırgıyorlar. Bir mecidiyeye olan sevgileri yüzünden, bir çubukluk, macun için beni aralarına almışlar. Zeytinyağı ile su. gibi, ayrılıyoruz, birleşemiyoruz bitürlü...

— Hadi a! voltanı!...

— Bas git ulan!...

— Çek arabanı!...

Boynumu kıvırıp, gidiyorum ordan.

Bu benim yaşamımda yediğim kazıklardan ilkidir.

İyi ki, üstünde beş lira yazılı olan kâğıdı göstermemişim onlara.

Taşçı dükkânlarının önünden geçiyorum. Bir süre taşçılara bakıyorum. Taşçılar, bir ellerinde çelik kaleme, öbür ellerindeki çekiçle vurarak mermerleri yontuyorlar; mezartaşı yapıyorlar. Mezartaşına yazılar kazıyorlar. Değirmen taşları da var...

Peki, üstünde beş lira yazan bu basılı kâğıdı ne yapacağım ben? Bunu bankaya mı götürmeli, ne yapmalı? Banka neresi, bilmiyorum ki...

Galip Amcamın bana çok zaman ders verdiği Hasan Efendimin kahvesini dönünce, tam Büyük Caminin karşısında bir aktar dükkânı var, damga pulu, kontrat kâğıdı filân da satar. Bulduğum kâğıdı ona götürüp gösteriyorum. Evet, kontrat kâğıdıymış. Öyle diyor adam. Bana beş kuruş verip alıyor elimden onu... Sürtüyorum bir süre Uzunyoi'da. Sonra dönüyorum geri.

Bütün hayalim kırılmış. Ben.o kâğıtla zengin, olurum sanmıştım.

Eve gelince anneme ne söylediğimi şimdi hatırlamıyorum. İncir sepetini Galip Amcama verdiğimi söylemiş olmalıyım. Bu yalanım çıktı mı ortaya, bilmiyorum. Çünkü ne annem, ne babam yüzlememişlerdi,

GÜLLÜ HALA

Bir halam varmış, adı: Güllü... Güllü Halam, beş kardeşin en küçüğü, babam ondan bir büyük olanı.

Güllü Halam İstanbul'a gelmiş. Annemle Güllü Halamın evine gidiyoruz. Unkapanı'yla Yeşiltulumba denilen yer arasında tek katlı, çok küçücük bir ev. Yadırgayarak Güllü Halama bakıyorum, demek bu kadın babamın kardeşi... Yaz günü, o sıcakta tıkışt ı kış giyinmiş. Etekleri yerleri süpüren bir entarisi var; kırmızı pazenden bir entari, pazenin üstünde renk. renk gül resimleri var: Güllü Halanın güllü entarisi...-

Güllü Hala iyice köylü. O bizden değil. Belli belirsiz bir üstünlük duygusu duyuyorum: Biz İstanbulluyuz...

Annem Güllü Halamın ellerine kına yakıyor. Neler de bilir bu benim annem...

Güllü Haladan bende kalan, evinin küçük bahçesinde bakkallık oynayışımın anısı... Demek ben iyice oyuna düşmüşüm. Gidiyorum Güllü Halamın evine, yavaşça bahçesine süzülüyorum. O bahçede, bent başkaları göremiyeceği için, kendidendime bakkalcılık oynuyorum. Başkalarının yanında oynamak ayıp, sonra beni çocuk sanırlar. Kiremit parçalarını sıralıyorum. Her kiremit parçasının içine topraklar, tuğla kırıntıları, küçük taşlar filan koyuyorum; bunlar..

fasulye, nohut, pirinçtir. Bir sopanın iki ucuna iple iki mukavva bağlıyorum; bu da, terazim. Sonra müşteri olup, bakkaldan bir okka pirinç istiyorum. Geçip karşıya bakkal oluyorum bu kez. Terazide tartıyorum pirinci.

Bir müşteri oluyorum, bir bakkal oluyorum. Müşteriyle bakkalı pazarlık ettiriyorum. Sesli sesli konuşuyorum, essiz sessiz konuşuyorum.

Suçlu suçlu bakkalcılık oynuyorum. Babam görse, duysa bakkalcılık oynadığımı, beni çok ayıplar. Kaşlarını çatıp,

— Sen çocuk musun? der.

— Hadi derslerine çalış! der.

— Ezberinden çıkmıştır bazı sûreler, bir hatim -daha indir!... der.

Dokuz yaşındayım. Beni, çocuk olmadığıma iyice inandırmışlar. Onun için, Güllü Halanın bahçesinde gizli gizli, suçlu suçlu bakkalcılık oynuyorum.

Güllü Hala çok kalmıyor İstanbul'da, dönüp gidiyor köye, Şebinkarahisar'ın Gölve köyüne.

ZEYNEP HANIMIN ÇİLESİ

Tanıdığımız bir Zeynep Hanım var. Çileli, ama neşeli bir kadın, her parmağında bir hüner. Güzel kadın, söyleyişi tatlı, sesi bir hoş... İstanbul kızı, ama kimi kimsesi yok. İlk kocası bir Arapmış. O zamanın geleneğince Zeynep'i onüçündeyken bu Arapla evlendirmişler. Arap bir süre sonra alıp başını savuşmuş gitmiş. O zaman evlenmek de, boşanmak da kolay. Koca bırakıp gitti mi kadın boş düşer. Zeynep ilk evliliğinde kocayı, evliliği anlamamış bile.

Arap koca savuşunca Zeynep'i bir Lâzla evlen-

dirmişler. Adam Haüç'te kayıkçıymış. Evlenir evlenmez, hemen de hasta düşmüş, veremmiş, Zeynep çalışıp didinip bakmış kocasına; Zeynep'in parmaklan hünerli, İkinci kocası da bırakmış onu yüzüstü, veremden ölmüş delikanlı. Bir Arap, bir Laz koca... Zeynep Hanımın Kürt kocası pağçacıydı, sabahları erkenden Unkapanı'nın başında cemekânlı tablasında sıcak sıcak pağça satardı, akşam üzerleri de küfeyle üzüm satardı. Unkapanı'nda bir tek odada otururlardı. Zeynep Hanımın poğçacı kocası yakışıklıydı, hem de kabadayıydı. Kapkara bıyıklarını burar burar, sivri uçlarını gözlerinin altına doğru çeker, dik tutardı. Boş kaldı mı elleri bıyıklarındaydı hep... Zeynep Hanım severdi kocasını... Zeynep Hanımın kocası yakışıklıydı, bıyıkları uzundu, dikti, uçları sivriydi. Zeynep Hanımın kocasını bıçaklamışlar, hem de sırtından kahpece... Yüzyüze olsaymış, kavgada onu kim vurabilirmiş ki... Zeynep Hanım Teyzenin üçüncü kocası da öldü. Yüzüstü kaldı yine... Kadın kısmı, kadın başına kalamaz ki... Evlenecek yine, başka ne yapsın, ne yapabilir? Zeynep Hanım Teyze çok, çok ağladı vurulan kocasının arkasından.

Babamın bir tanıdığtyla evlendi bu kez. Arap'tan, Laz'dan, Kürt'ten sonra, dördüncü kocası Arnavut'tu. Feriköy'de bostanı vardı bu Arnavut'un, büyük bir bostan, içinde bidolu incir ağaçları vardı.

Arnavut kocası iyi, çok iyi adamdı, ama çirkindi, yaşlıydı, Türkçeyi de zorlukla konuşuyordu.

Biz Zeynep Hanımın Feriköy'de bostan içindeki evine misafir gittik. Yanyana üç ev... Üç evde üç Arnavut kardeş oturuyor. Öbür iki kardeşin karıları da Arnavut... Evde bin tane, onbin tane çocuk var, ne çok çocuk... Bir sürü de yaşlı Arnavut kadınları var,

onlar da bin tane, onbin tane... Çocuklar mı daha çok, kocakarılar mı, bilinmez. Hiçbiri Türkçe bilmiyor- Zeynep Hanım Teyzenin bunların arasında, hepsine de hoş görünmesi, hepsiyle de iyi geçinmesi gerekli.. «Başka bir memlekete gelmiş gibiyim, hiç Türkçe bilen yok burda...» diye ağlayıp yakınıyor anneme.. Kocası iyi adam, ona mavi boyalı çiçekli, aynalı bir sandık almış, ayna almış çerçeveli, daha neler almış... Annem, Zeynep Hanımdan sanki daha yaşlıymış gibi ona öğütler veriyor. Zeynep Hanım Teyze ağlarken ağlarken gözlerinde yaşlar, gülmeye başlıyor: Arap'tan sonra Laz, Lazdan sonra Kürt, Kürt'-ten sonra Arnavut koca, bir gülüyor ki Zeynep Hanım Teyze... «İnşallah bu, sonuncusu olur» diyor yaşlı gözleriyle gülerek. Onlardan ayrılırken, Zeynep Hanım Teyzenin kocası bana iki tane tavuk hediye ediyor.

Annemin ölümünden sonra bu Zeynep Hanım Teynenin bana çok iyiliği olacak, anılarımda geniş yer alacak.

ŞARLO'YLA TANIŞMA

Annem hiç sinemaya gitmedi, tiyatroya gitmedi, bunların ne olduğunu bilmeden öldü. Ama benim sinemaya gitmemi isterdi, hem de babama karşı çıkarak. Babam, sinemaya çok kızardı.

Evimiz, Şehzadebaşı.'na yakın. Şehzadebaşı'nda sinemalar var. Cuma günleri (Şimdiki pazar günü demektir; hafta tatili'günü cuma'ydı.) öğleden önce sinemalar daha ucuz olur. Annem beni güzelce giydirir, gömleğimin yakasına boyunbağı takar. (İlk kıravat takışımdır) Eliyle boyunbağını güzelce düğümler.. Hâlâ duyarım ellerinin kokusunu, sıcaklığını, yumuşaklığını, kadifemsi kadifemsi çeneme de-

•ğişini... Harçlık verir. Oper.

— Geç kalma emi? der.

Arkamdan bir daha seslenir:

— Mendilini aldın mı yanına?

— Aldım anne...

Üstümün başımın, ayakkabılarımın kirlenmeme--
-sine özenerek çalımlı çalımlı giderim. Şehzadebaşı'-
nda alıştığım bir sinema var, tam sebilin karşısın-
daydı, sonradan kıraathane oldu, hep o sinmaya gi-
derim. Sinema biletimi alırım. Biraz daha param ar-
tar. Artan paramla da fıstık, leblebi gibi şeyleı alı-
rım. Annem böyle söylemiştir.

Cuma günleri, giyinip kuşanıp sinemaya gitmek-
ten pek böbürlenirdim. Çünkü benim yaşıtım bütün
çocuklar okula gidiyorlardı. Bu okul çocukları cuma
•günleri tatil yaparlardı, sinemaya giderler, gezerler,
.eğlenirlerdi. Ben de cuma günleri sinemaya gidince
kendimi okul çocuklarından biri sanırdım, öğrenci
olmuşum sayardım kendimi de ondan böbürlenirdim.

En büyük isteğim okula gitmek, öğrenci olmak-
tı. Babam muhalif olduğu, hükümeti sevmediği için,
din düşmanı saydığı «Cumhuriyet Hükümeti mekte-
bine beni göndermek istemiyordu. Benim de öğ-
renci olmak isteyişim, annemin öyle istemesinden
ileri geliyordu, bişey bildiğimden değil...

Sinemada çocuklar dolu, bağırırlar, çağırırlar,
-dövüşürler, sövüşürler. Korkardım onlardan, sessiz-
ce bir yanda otururdum kendikendime. Hiçbiriyle
konuşazdım. Çünkü annem sıkısıkı tembih ederdi:

— Sakın kimseyle konuşma, hele büyüklerle
sakın, aman sakın...

Annemin neden böyle söylediğini çok daha son-
raları anlayabileceğim...

Şarlo'yu o sinemada tanıdım, her cuma günkü filmlerden birinde Şarlo olurdu. Başka komik filmler de oynardı, kısa kısa filmler... Kaygan yerlerde düşüp kalkan adamlar... Cilâlı döşemelere serilmiş, üzerine basılınca canlıymış gibi boyuna kayan küçük halılar... Arka arkaya gülünç terslikler, beceriksizlikler, çarpışmalar... Yab kurşun hızıyla kaçmalar, kovalamalar! Kimin kimi kovaladığı belli olmayan, her kovalayanın arkasındaki birinden kaçtığı, her kaçanın önündeki birisini kovaladığı kovalamaca kargaşası... Perdedeki insanlar, gerçek yaşamdakinden çok daha hızlı yaşarlardı. Sessiz sinemanın o dönemdeki ilkel ama. çok ustaca ve yalın anlatımında, kelimelere gereksinilmeyen, kelimelerin yardımı istenilmeden yaratılan hareket komiği vardı. Film başlayınca, sessiz filme dışardan ses katmak için, salonun önünde birisi piyano çalardı. Ama salonu dolduran seyircilerin hiç durmadan ardarda bomba gibi patlattıkları kahkahalardan piyanonun sesi duyulmazdı.

Melon şapkası, kocaman papuçları, özgün bastonuyla Şarlo beyazperdede ne denli komiklik yaparsa yapsın, beni bitürlü güldüremez, eğlendiremezdi. Bu filmlerin tadına, beğenisine varamazdım. Daha çok babamı doğrulardım; onun dediği gibi sinema saçma sapan bişeydi, maskaralıktı. Bu sessiz film komedilerini seyrederken gülmüyor değildim, ben de gülerdim. Ama seyrettiğim filmdeki komikliğe değil, salonda herkes gülüyor diye, demek gülmek gerekli diye gülerdim. Herkes gülerken gülmezsem ayıp olacakmış gibi gelirdi. Böyle böyle gülerken kendimi büsbütün gülmeye kaptırırdım.

Şarlo dediğimiz adamın Charlie Chaplin olduğunu yıllar sonra öğrenecektim. Kaim bağa çerçeveli,.

ama çerçevesi camsız gözlüğü olan, güldüğü zaman da dişmacunu reklamı gibi düzenli dişleri pırılpırıl ortaya çıkan komiğe de Lui diyorduk. O Lui'nin Harold, Lloyd olduğunu da yıllar sonra öğrenecektim. Sessiz sinema komikleri içinde benim en sevdiğim, tüş suratlı bir adamdı. Suratı hiç mi hiç gülmezdi. Yalnız gülmek değil, yüzünde hiçbir anlam yoktu; hayır, hayır, tek anlam vardı: Üzünç... O üzünçlü, başka hiç bir duygu belirtisi taşımayan taş suratına basık bir şapka geçirirdi. Her filminde salon seyircilerine kahkahalar attıran sessiz filmin taş suratlı ustasına Malek diyorduk. Maiek de, ünlü Buster Keaton'du. Bir de Zigoto adı takılmış bir komik vardı, kimdi bilmiyorum.

Her hafta cuma günleri sinemaya, eğlendiğim, komik filmlere güldüğüm için değil, sinema salonunda kendimi okula giden öğrencilere yakın bulduğum, onlarlarla birlikte olduğum için gidiyordum.

DEFİNECİLİK

Definecilik, sanırım Türkiye'ye özgü, hastalık denilebilecek bir tutkudur. Niçin Türkiye'ye özgü? Çünkü Türkiye, üstüste altalta tarihsel dönemlerin yığıldığı, karman çorman olduğu bir ülke. Nereyi kazsan toprağın altı boş çıkmaz, bir tarih eseri bulunur. Çünkü Türkiye bütün ünlü istilâcıların uğrak yeri olmuş, pekçok savaşlara alan olmuş, nereyi kazsan, bozguna uğramış istilâcıların zengin kalıntılarının bulunacağı umudu vardır. Çünkü Türkiye yüzyıllar boyunca çetecilerin, eşkiyanın, başkaldıranların at oynattığı, yer altına hazine gömdüğü, yolbağcılann vurgunlarını mağaralara sakladığı gepgeniş bir alandır. Çünkü Türkiye, batılı ülkelerdeki anlamda bireysel mülkiye-

fin çok geç kurumlaştığı, cün ve mülkün güvencesiz olduğu, yarın korkusunun estiği bir ülke olduğundan, kendilerini güvene almak isteyenlerin toprak altına destiyle, küple altın sakladığı bir yerdir.

Bu defineler (gömüler) insanların rüyalarını ^doldurmuştur. Yoksulluk ve umutsuzluk, gömü bulama umudunu ateşlendirmiş, önlenmez bir tutku yapmıştır.

Türkiye'de define arayıcılığı, Amerika'daki altın »arayıcılarının serüvenlerinden çok daha acıklı, çok. daha dramlı, çok daha gülünçlüdür. Böyleyken, definecilik edebiyatımıza girmemiştir. Oysa bir definecilik tutkusunun çevresinde, Türkiye'nin bütün toplumsal topografyası verilebilir.

Babam, defineciydi, ateşli, tutkulu bir defineci!.. •Onun defineciliğine, bigün define bulabileceğine, evimizde kendisinden başka kimse inanmadı, ne annem, ne kızkardeşim, ne ben...

«

Babam, sonuna dek bu tutku içinde tükenip gitti.

Defineci, dünyanın en umutlu, en iyimser kişisi--dir. Her arayışında, eli boş döndükçe, her uğraşında yenilgiye uğradıkça, umutlarını hiç yitirmez, tutkusu daha da kamçılanır. Her kez başarısızlığına, yeni bir bahane bulup avunur: define bulunmuştur ama, kalleşlik eden arkadaşları pay vermeden gömüyü kaçırmışlardır; definenin tılsımı çözülemediğinden, bir küp dolusu altın bir yığın at fışkısı yada sovan kabuğu olarak görünmüştür. Bunlar gibi daha, ne bahaneler uydurulur.

Definecilik masalımsı bir dünya içinde yaşamaktır, şiirli bir yaşamdır; dalga geçmeleri, dalgacılığın en güzelidir.

Bir anlamda çok gerçekçi olan, evine, ocağına eşi az görülmüş bir sevgiyle bağlı olan babam, define aramak için sıksık bizi, evi bırakır, uzaklara biyerlere giderdi. Aylar sonra ondan haber alırdık. Bigün de çıkar gelirdi, hiç bozguna uğramadan... Babam, evini daha bir mutlu yaşama ulaştırmak için define bulmak umuduna kapılmıştı sanırım. Onun umutlarını pekiştirecek kalıtlar da çıkıyordu toprak altından arada sırada; ama bunlar babamın eline geçmiyordu bitürlü .'

Babam define aramak için harcadığı paralarıyla, zamanıyla, emeğiyle, gerçekte bir küçük define yitirmiştir.

Defineci arkadaşlarıyla uzaklara, define aramaya gitmişti yine.

Annemin hastdlığr artmıştı, gittikçe de artıyordu. Arada sırada para gönderiyordu anneme... Biz, geniş, serin bahçesinde incir ağaçları dolu evde oturuyorduk.

SÜLEYMANİYE'DE CANKURTARAN'DA

Babam çıkıp geliyor. Annemin hastalığının artmasına çok, ama çok üzgündür. Nasıl etse de kurtarsa annemi? Onun bu defineciliği de bunun için değil mi? Babam bilir ki, annem çok daha iyi yaşamaya lâyıktır, o da bunun için uğraşıyor.

Doktor demiş ki: Annem iyi havalı bir yerde oturacak, yüksek bir yerde.

Oysa şimdiki tek katlı evimiz, basık yerdedir, rutubetlidir...

Tekatlı araba tıngır mıngır...

Süleymaniye'deki eve taşınıyoruz. Süleymaniye,, istanbul'un yedi tepesinden biri. Süleymanlye Camisinin arkasında yanık «Şeyh-ül-İs!âm!ık» binası vardı (Şimdi galiba Botanik Enstitüsü). Şeyh-ül-İslâmlık kapısından aşağı yokuştan inilecek biraz, sağa sapılacak, solda yanık, yıkık bir mescitle türbeler var, onun bitişiğinde üç numaralı hane (ev)... Birkaç basamak merdivenle kapısına çıkılır. Sokak kapısından girince ortada sofa, sağda bir oda, solda bir oda. Soldaki odada, kambur saatçiyle karısı, küçük çocukları oturur. Sağdaki odada Arap tatlıcı... O zamanlarda zencilere arap denirdi. Zenci olmayan Arap ulusundan olanlara da, onları zencilerden ayırtetmek için ak arap denirdi. Süleymaniye'deki evin girişinde, sağdaki odada oturan tatlıcı ak araptır.

Bu sofadan bir merdiven aşağı iner, bir merdiven yukarı çıkar. Aşağı inen merdivenle alt kata inilir. Serin, rutubetli alt kat, çoğu kırılmış çatlamış malta taşlarıyle döşelidir. Burda iki oda vardır, duvar sıvaları dökülmüş, tuğlaları sökülmüş, her yer örümcek ağlarıyla kaplı... Alt katta oturan yoktur. Rutubetli, yarı karanlık bir yer, orda yaşanılamaz.

Hani masallarda vardır, bir yoksul yalvarır da, Hızır gelir imdadına, odanın duvarı birden yıkılır, o yarıktan gürr diye altınlar dökülür döşemeye... İşte bu türlü masalları dinlerken hep o Süleymaniye'deki evin altkatmdaki döşemeleri çürüyüp parçalanmış, tavan tahtaları mantarlaşmış, sıvaları, tuğlaları dökülmüş, duvar sıvasının altındaki bağdadî denilen tahtalar sarkmış, duvarları küherçile bağlamış, tavanından örümcek ağları sarkan iki oda gelir gözümün önüne... Yalnız başıma girerim bu odalara, birden duvardaki çatlaklardan birinin yarılıp altınların gürr diye dökületeğini sanırım.

Aitkat taşlığından evin arkasındaki bahçeye çıkılır, uzunca bir bahçe. Bu bahçeye tavuklarımız için babam kümes' yapacak, burda tavuklarımızı çoğaltacağız.

Üstkata, yani evin üçüncü katına çıkalım. Bir sofa üstünde üç oda. Soidakinde Emine Hanımla güzel kızı, bir de yazın şıracılık, ayrancılık, kışın da bozacılık yapan Rumelili kocası oturur. Sağda, sokak üstündeki odada bıçakçıyla karısı yaşar. Arkada, bahçe üstündeki oda bizimdir. Annem bu odayı çok beğenmiştir, çünkü yüksektir, havalıdır. İlk kez böyle güzel görüntülü bir yerde oturuyoruz. Odanın iki penceresinden bakınca taa uzaklara dek İstanbul'un bir bölümü görünür, önümüzde ağaçlıklı bir görünüm var... Annem sevinçlidir, burda iyi olacağına, sağalocağma inanmaktadır. Rutubetsiz bir odamız var...

Alümızdaki katta bir odada oturan kambur saatçi bence dünyanın en bilgili adamı. Şaşıyorum onun bu denli çok şey bilmesine. Tatil olan cuma günleri bile boş durmuyor. Odasındaki sedirde bağdaş kurup oturuyor, önünde bir küçük çekmece. Çekmecenin üstünde birçok saatler, saat parçaları... Kamburun bir gözünde, siyah hunili bir büyüteç, elinde cımbız gibi bir aygıt, hiç durmadan bozuk saatleri onarıyor. Biyandan da konuşuyor boyuna tatlı tatlı, güleç yüzlü bir adam. Gözlüğünün çok kalın camlan arkasında gözleri mercimek kadar ufalmış görünüyor. Ona korkulu bir saygı duyuyorum. Karısı güzel, çocuğu güzel, kendisi de çok şeyler bilen iyi adam... Komşular diyorlar ki, bu kambur saatçi karışma çok iyi bakarmış, onu hiç azarlamazmış. Saatçi de benim bilgime şaşıyor, benimle büyük bir adammışım gibi konuşuyor. Biz ikimiz birbirimize hayranız.

Tavuklarım artıyor. Kuluçka yatırıyorum, civcivlerim dolu, piliçlerim dolu. Akşama kadar bahçede tavuklarımla uğraşıyorum. Her akşam elime branda bezinden dikilmiş bir torba alıp, Küçükpazar'daki bir fırına gidiyorum. O fırından bana, bidolu ekmek artıkları, ekmek kırıntıları, bayat ekmek parçaları veriyorlar. Dolduruyorum bunları torbaya, eve getirip ıslatıyorum, tavuklarıma veriyorum. Arpa, mısır almıyoruz, tavukları parasız besliyoruz.

Kambur saatçi hergün sabah erkenden benimle iniyor bahçeye, kümesteki tavukları birer birer eline alıp gerilerini yoklayarak muayene ediyor, hangisinin o gün yumurtlayacağını biliyor. Muayene ettiği tavuğu salıyor bahçeye.

'— Bugün sekiz yumurta alacaksın...

— Bugün on yumurta alacaksın... diyor.

Dediği çıkıyor. Nasıl da biliyor bu kambur saatçi, tavuk doktoru mu bu adam? Ne çok, ne çok şeyler biliyor.

Taze yumurta hasta annem için gerekli. Her sabah çiğ yumurta içiyor. Ama hiç iştahı yok, zorla içiyor. Geri kalan taze yumurtaları da satıyoruz.

Bigün follukta, kambur saatçinin söylediğinden bir tane fazla yumurta vardı, küçücük bir yumurta, güvercin yumurtası kadar...

— Sizin söylediğinizden bir fazla çıktı bugün yumurtalar...

Bakıyor küçük yumurtaya saatçi. Gülerek,

— Bunu horoz yumurtlamış... diyor.

— Horoz yumurtlar mı?

— Bazı horoz yumurtlar, ama pek nâdir... Artık o horoz, bundan sonra horoz değildir.

Tavuk mu?

— Hayır, ne tavuk, ne horoz... İkisi de değil Bundan sonra horozluk yapamaz tavuklara, kesmeli onu...

Kesiyoruz.

Bigün de, tavuklarımdan biri duvarın üstüne çıktı, tıpkı horoz gibi öttü, evet horoz gibi... Hemen Kambur saatçiye koştum:

— Amca, tavuk öttü...

Yine güldü:

— Artık o tavuk değil, ne tavuk, ne horoz... Onu da kesmeli...

Kesiyoruz.

Tavuklarım hastalanıyor. İbikleri kararıyor, başlan eğiliyor, biriki gün sonra da birer ikişer ölüyorlar.

Saatçi Amca, tavuklara ilâç yaptı, sularına koydu, gagalarını eliyle açıp onlara ilâç içirdi. Tavukların suyuna göztaşı koydu. Artık tavuklarım hastalanmıyor.

Kümesin kapı aralığından tavukların nasıl folluğa yumurtladıklarını seyrediyorum. Folluktan kalkıp kümesten çıktıktan sonra yumurtladığını haber vermek için tavukların gıdaklamasına bayılıyorum.

Bir öğle üzeri, yumurtaları toplamak için kümese indim, tavuklarımdan en besilisi, kümes kapısının aralığına sıkışıp boğulmuş. Kambur Saatçi, ölü tavuğu aldı, arkasından yumurta çıkardı, bir tane büyük yumurta, sonra zar içinde biçok küçük küçük yumurtalar...

— Bunlar yenir... dedi.

— Ama tavuk ölü..-.

— Yumurta ölü değil ki...

Ölü tavuktan çıkardığı yumurtaları çocuğuna içirdi.

Kambur saatçi bana sihirbaz, simyacı, büyücü, filanmış gibi geliyor. Sanki dünyanın en bilgili adamı da, kambur olduğu için değeri bilinememiş, işte böyle bir kıyıda kalmış...

EMİNE'YE GELEN MEKTUP

Bizim sokağı sola dönünce, köşede, Süleymaniye Camisinin müezzinlerinden birinin evi. Müezzinin iki kızı var. Büyük kızı Emine, bizim mahallede yadırganacak denli süslü püslü, tango... Bizim mahalleye yakışmıyor, daha doğrusu bizim mahalle ona yakışmıyor. Komşu kadınlar onun için dedikodu yapıyorlar. Yalnızbaşına gezip tozuyormuş. Beyoğlu'na bile çıkıyormuş hem de hergün...

Bigün postacı, «Emine Hanım» adına bir mektup getirdi. Karşımızdaki odada oturan, şıracının karısı Emine Hanım zarfı açtı. Zarfın içinden, yazıcız boş bir kâğıt çıktı. Evin bütün kadınları, zarfın içinden çıkan boş kâğıdın çevresinde toplandılar. Ne demekti bu yazısız kâğıt? Gönderenin adresi de yoktu mektupta...

Bunun ne demek olduğunu kim bilebilir? Bilse bilse, ancak Kambur Saatçi bilir. Saatçi aldı mektubu, güldü. Bana,

— Bak şimdi bu mektubu okuyacağız... dedi.

Öbür kadınları çıkardı odadan. İkimiz kaldık. Beş numara gaz lambasını yaktı. Lamba şişesinin ağzına tuttu boş kâğıdı. Lambanın ısısıyla ısındıkça, kâğıdın üstünde kahverengi yazılar belirdi, iyice belirgin yazı...

— Oku! dedi yine gülerek.

Okudum:

«Emine'ciğim,
Saat ...'te seni ...'de mutlaka bekliyorum.»

Ben pek şaştım buna. Belli ki işte bu bir aşk mek. îubu... Rumelili şıracının karısı Emine Hanım, sırım gibi, ince uzun, yaşlı bir kadın. Ona böyle aşk mektubunu kim gönderir?

Kambur Saatçi gülerek,

— Postacı mektubu yanlış getirmiş, dedi, bizim evin numarası da üç, arka sokağımızdaki Müezzinlerin evinin numarası da üç. Müezzinin kızı Emine'ye yazılmış bu mektup. (O zaman daha soyadı yoktu kimsenin.)

— Nasıl mürekkepmiş bu okunmuyor?...

— Mürekkeple yazılmamış ki, sovan suyuyla yazılmış... Sovan suyuyla yazılmış yazı okunmaz, ancak güneşe, yada ateşe tutunca okunur böyle... Belki babası açar diye adam mektubunu sovan suyuyla yazmış Emine'ye... Sen şimdi, bu mektupta okuduklarını kimseye söylemeyeceksin, e mi?...

— Peki, söylemem...

Kambur Saatçi, mektubu kibrit alevinde yaktı. Yanındaki kafesli pencereyi açıp mektubun küllerini savurdu. Sonra bizim evin kadınlarına,

— Yanlış gelmiş herhalde mektup... dedi, kâğıtta hiçbişey yazılı değildi.

TATLICI ARAP'IN TATLI KARISI

Kambur Saatçi Amcanın odasının karşısındaki küçük odada Arap tatlıcı oturur. Hastalıklı gözleri çipil çipil, çirkin bir adamdır. «Ayın»ları çatlatarak, Arap ağzıyla konuşur. (Ayın çatlatmayı, genç kuşak bilmez. Ayın, bir Arap harfidir, gırtlağın üst gerisin-

den çıkan bir sesin harfidir, Türk ağzında bu ses,. Türkçede bu harf yoktur.) Bir sehpası, bir de bakır,, tepsisi vardır. Bu tepsinin içinde baklava, revani gibi tatlılar satar. Sabah karanlığında evden çıkar, akşam karanlığında eve girer. Onun için o kalabalık evde kimseyle konuşmadan bir yabancı gibi yaşar.. Onu, önünde beyaz önlüğüyle Küçükpazar'da, Tahtakale'de Kantarcılar'da tatlı satarken uzaktan görürdüm.

Annemin öğrettiğine göre bu türlü sokak tatlıcılardan bişey alınmazdı, sattıkları pis olurdu.

Günün birinde duyduk ki, Arap tatlıcı evleniyormuş. Kadınlar,

— Aman diyorlar, aman... Adam evine bir eşyalar, bir eşyalar aldı ki kardeş, görme ne eşyalar...

Arap tatlıcı, karısını evine getirdi. Taptazecik, gencecik, körpecik, güzelcecik, incecik bir kızcık, aman ne de güzel, ne de çıtıpıtı... Evin kadınları kısa zamanda öğrendiler nenin nesi olduğunu: Bu güzeî kızı, evinde çalıştığı zengin adamın oğlu «seninle evleneceğim» .diye aldatıp kandırmış, sonra da yüzüstü bırakmış. O zaman, bir kızın kızlığı bozuldu mu, o kızcağız yandı, ellere rezil olur, kimselerin yüzüne bakamaz olur, bir daha hiç koca bulamaz olur. Böyle bir felâkete uğramış kızaklar da namuslarını onarmak için, koca olsun da ne olursa olsun diye,, kendilerini kim kabul ederse onunla evlenmek zorunda kalırlar.

Gündüzleri hep tatlıcının odasmdaydım. Kızla- güzel güzel konuşurduk. On yaşıma basmışım, demek çocukluktan oğlan çocukluğuna girmişim. O- güzel kızı, çirkin yaşlı tatlıcıya bitürlü lâyık görmezdim. Öyle acırdım ki kıza... Onu kandırıp da sonra-

dan evlenmeyen her kim ise, ona öyle kızardım ki..„

Tatlıcı bir eşya almış, bir eşya almış ki, diyorlardı. Topu toplamı, bir küçücük oda, o odaya ne eşya girer de... İki sehpa, bir masa, bir ayna filan.... Bunlara bile, «Aman ne eşyalar, ne eşyalar...» denilebiliyor. Çünkü çoğumuzun odasında masa bile yok.

Tatlıcının odasının duvarlarında âyetler yazılr birçok levhalar var. O güzel kız hiç odasından çıkmaz, kimselerle konuşmaz; kötü sözlülerden, dedikoduculardan mı çekinir, yoksa eksikli gelin oldu diyemi utanır, kimbilir... Kozasında tırtıl gibi, odasında kapalıdır. Tek arkadaşı ben'im. Bir hünerli, marifetli kız ki, elişi kâğıtlarından süsler yapar, krepon kâğıtlarından güller, karanfiller yapar, floş denilen ipek ipliklerden, âyet ievhalarına çerçeveler yapar. Hiç. , boş durmaz.

O küçücük odasını durmadan siler süpürür, süsler durur. Kız. mutludur, hiçbir yakınması yoktur, tatlıcıya bağlıdır. Çünkü tatlıcı öyle bakarmış, öyle iyi bakarmış ki karısına, bir dediğini iki ettirmezmiş, taparmış...

Bitişiğimizdeki odada bir bıçakçıyla karısı oturuyor. Adam, Süleymaniye Camisinin altında, arka sokaktaki dükkânlardan birinde bıçak yapıyor, keser yapıyor. Onlar taşınınca, o odayı da biz kiraladık. Kızkardeşimle ben o odada yatıyoruz. Koca oda boş, yataklarımızdan başka bişey-yok.

ANILARIM ÜSTÜNE

İnsanın bütün içtenliğiyle anılarını yazması bile olanaksız. BitaKım konuları istediğim halde gereğince açıklayamadım, kimisini üstükapalı, belli belirsiz*

geçiştirdim. Çünkü bu yazdıklarımın başkalarını, özellikle sevdiklerimi incitmesini istemiyorum. Yalnız kendimi ilgilendiren konularda, bütünüyle.özden davrandığımı bilmelisiniz. Ama her insanın yaşamında, hele başkalarıyla ilişik konularda, biraz gizli yanlar kalacaktır.

GÖRDÜN MÜ MÜSLÜMAN EVLADİNİ...

Evimizin bitişinde, bir mescit yıkıntısı, bir de türbe var. Yangından sonra mecsidin taş duvarlarıyle, bir de minaresi kalmış. Minare de ha yıkıldı, ha yıkılacak. Bu yarı yıkık minareye her sabah, her ikindi, her akşam ve her yatsı bir delikanlı çıkar, ezan okur. Adı Fevzi'dir. Fevzi, Davutpaşa Ortaokulu'nun son sınıfında öğrenci olduğu için, bu yıkık minareden yalnız öğle ezanlarını okuyamaz. Ama cuma günleri okul tatil olduğundan, öğle ezanlarını da okur. Fevzi, yalnız ezan okumakla kalmaz, o mescit yıkıntısının içini hergün süpürür, temizler. Bahçesine de öyle özene bezene bakar ki o bahçe bir sevimli park olmuştur. Yani Fevzi, kendisini bu yıkıntı mescide adamıştır. Babam, evimizin hemen yanında ezan okunmasından çok memnundur. Fevzi için «Gördün mümüslüman evlâdını» der, onu çok sever. Fevzi de büyüklerine çok saygılıdır. Onu bütün mahalleli çok sever. Terbiyeli bir çocuk. Sesi güzel, ezan okur, Kur'an okur. Hiçbir kötü huyu görülmemiş, duyulmamıştır.

Babam, sıksık Fevzi'yi evimize çağırır. Fevzi'nin kardeşi Hamdi, «Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebinin üçüncü sınıfındadır.

Bitişiğimizdeki mescidin bahçesinde türbeler

vardır, bu türbelerde her gece şıkır şıkır elektrikler yanar. Bunları yakan Fevzi'dir. Babam çok beğenir:

— Gördün mü müslüman evlâdını! der.

Bir akşam üzeri, mescidin bahçesinde Fevzi Ağabeyleyiz. Hava kararıyor. Fevzi Ağabey, eline uzun bir sırık aldı. Sırığın ucunda uzunca bir tel var, telin ucu çengel yapılmış. Duvara çıktı. Bu teli, o sırıkla, sokaktan geçen elektrik telinin üstüne taktı.

— Ne yapıyorsun Fevzi Ağabey?... dedim.

— Şimdi görürsün... dedi.

Ucunu çengelleştirdiği uzun teli sırıkla, sokaktan geçen elektrik teline birleştirdikten sonra indi duvardan, mezarların üstündeki elektrik lambalarını, duyları içinde çevirip sıkıştırdı, labmalar yandı. Türbe ışıl ışıl, lambalar şıkır şıkır... Fevzi Ağabey, her akşam hava kararırken, bu anlattığım biçimde, sokaktan geçen kentin elektrik telinden kaçak cereyan alarak, türbenin lambalarını ısıtır. Sabah erkenden, sabah ezanını okumaya gelince de bu lambaları söndürür, o teli de çeker ki kimse görmesin, bir belediye memuru, elektrik tahsildarı filan...

Babam, her gece pencereden bakar türbenin ışıklarına, her yatsı ezanını dinler:

—: Gördün mü müslüman evlâdını... der.

Fevzi Ağabey, kaçak elektrik alıyor diye, o zaman benim de kınadığım yoktu. Üstelik değer de veriyordum, neler de biliyordu, nasıl bu telle lambaları yakabiliyordu!

Fevzi Ağabey,

— Biz fizik okuyoruz, elektrik dersi de öğreniyoruz... diyordu.

Beni okula göndermediklerine göre, bu bilgileri biç öğrenemiyecektim.

KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN İPTİDAÎ MEKTEBİ

Bir yıkık mescide bitişik evde oturduğumuz, yanıbaşımızdaki minareden de ezan okunduğu için babam mutluydu. Annem, pencereden ilerlere doğru bakar, ama o mezarlığın olduğu yana hiç bakmazdı.

— Bu mezarlıktan, selvilerden içim kararıyor... derdi.

Annemin hastalığı gittikçe artıyordu. Sıksık hastanelere gidip doktorlara muayene oluyordu. Halsizdi, iştahsızdı. Çok günler yataktan kalkamıyordu.

Babam, benim de o yarı yıkık minareden ezan okumamı isterdi. Annem, minare yıkılacak diye oraya çıkmamı istemezdi. Birkaç kez ben de Fevzi Ağabey'-ie çıktım minareye, ezan okudum.

Fevzi Ağabey, bizim eve gelir, ders çalışırdı ararısa. Kitaplarına özenerek, imrenerek bakardım. Çok güzel resimler yapardı. Onun resim defterine resim yapışını hayranlıkla seyrederdim. Önüne su dolu bir bardak koyar, bunun tıpkısını kâğıda çizerdi. Bardağın bütün gölgeleri, ışıkları, suyun ışıklı yansıması-, olduğu gibi kâğıda geçerdi. Ondan görerek ben de resim yapmaya başladım. Bu etki bende sonralarr. eksilmedi, daha da arttı. Okula başlayınca «Ben ressem olacağım» diye tutturacaktım. Oysa hiç ressam görmemiştim, ailemizde böyle bir meslek ne görülmüş, ne duyulmuştu... Yıllar sonra subay çıkacağım, ama Güzel Sanatlar Akademisi'ne gidip resim öğrenmeye çalışacağım; bunlar hep Fevzi Ağabey'in geçmişteki etkisi...

Fevzi Ağabey bana, ikidebir,

— Sen neden bektebe (okula) gitmiyorsun? diye soruyor.

— Babam göndermiyor ki...

— Hamdi'nin mektebi buraya yakın... Sen ds git. Ben de o mektebten mezun oldum.

— Nasıl gideyim?

— Ben sana öğretirim, yol gösteririm. Hem sen çok şeyler biliyorsun. Bir istida (dilekçe) yazalım, imtihan edilmeni iste, gir imtihana (sınav)... Şahadetname (diploma) bile alırsın. İptidaî Mektebini (ilkokulu) bitirenler senin kadar bilmiyorlar ki...

Buna en çok sevinen annem, Fevzi'ye,

— İmtihana sokarlar mı? diye soruyor.

— Sokarlar teyze...

— İptidaî Mektebi şehadetnamesi verirler mi?

— Verirler teyze... Sonra, şehadetnameyi alınca, benim gittiğim Davutpaşa mektebine yazdırtırız.

Annem de, ben de öyle seviniyoruz ki...

— Şimdi tatil, mektepler açılsın, kayıtlar başlasın, ben bir istida yazarım.

Kanunî Sultan Süleyman iptidaî Mektebi, Süleymaniye Camisinin arkasında, Tahtakale'ye inen yokuşun başında. Her fırsat buldukça, gizli gizli gidiyorum oraya. Uzaktan okulun pencerelerine bakıyorum, bahçesinde dönüp dolanıp duruyorum. Bigün bu okulun kapısından girebilecek miyim?

KURUÇEŞME'DE BİR ANNE

Fevzi Ağabey'le kardeşi Hamdi, oturduğumuz evin az aşağısında, köşebaşındaki iki katlı ahşap evde oturuyorlar. Ebe Hanımın evi diyorlar oraya. Ebe Hanımla kızkardeşi, evlerinden pek dışarı çıkmayan, kocasız iki kadın, ya ikisi de yaşlanmış kız, yada kocaları ölmüş. Bu iki kadın, Fevzi'yle Hamdi'nin halaları.

Ne Fevzi Ağabey, ne de Hamdi hiç annelerinden, babalarından söz açmazlar.

Bir cuma günüydü. Fevzi Ağabeyle Hamdi, bana annelerinin evine gideceklerini söylediler. Ben de onlarla gider miyim? Birlikte 'gezmiş olurduk.

— Gelirim... dedim.

Sabahtı. Çıktık yola. Üçümüzde de para yok.

— Uzak mı? diye sordum.

— Öğleye kadar döneriz dedi Fevzi Ağabey.

Fevzi Ağabey'e hem güvenim, hem de saygım vardı.

Benden iki yaş büyük olan Hamdi anlatıyordu: Babalan yoktu, ölmüştü. Anneleri Kuruçeşme'de bir evde oturuyordu. (Galiba evlenmiş; bunu Hamdi söylemek istemiyordu.) Halaları, onların anneleriyle götüşüp konuşmalarını istemiyordu. Buyüzden gizlice gidiyorlardı annelerine. Halalarının haberi yoktu.

Süleymaniye neresi, Kuruçeşme neresi... Git, git, yol bitmez. Galata Köprüsü - Kara köy - Tophane-Fındıklı - Ortaköy... .

Yollarda oyalanarak, oynayarak, eğlenerek gidiyoruz. Üçümüz de çok yorulduk. Hamdi diyor ki:

— Her gidişimizde annem bize para verir. Dönüşte paramız olacak, tramvaya bineriz.

Tramvayla döneceğiz umuduyla-arada bir hızlanıyoruz.

— Annemi görmeye geldiğimizi kimseye söyleme mahallede, olur mu?

— Söylemem...

Kuruçeşme'ye geldik, ama nasıl geldik, bitmişiz...

Kömür deposunun karşısında bir aralık sokak var. O sokağın başında,

— Sen burda bekle, biz şimdi geliriz... dediler.

O ara sokağa girdiler. Bekliyorum, bekliyorum... Gelen yok. Ben şimdi ne yapsam? Oturdum kaldırım taşına. Karnım iyice acıkmış. Hamdi «Annem para verir» demişti, «Dönüşte simit alırız...» demişti. Bir gelseler.

Orda bir çeşme var, gidip su içiyorum. Oturuyorum, kalkıyorum, geziyorum, gelmiyorlar.

Neden sonra çıktılar o ara sokaktan. Üçümüz yanyana yürüyoruz. Konuşmuyorlar. Suratları asılmış. Döndük, gidiyoruz. Tramvay durağını geçtik, gidiyoruz. Ortaköy'e geldik, gidiyoruz.

— Simit almayacak mıyız?

Susuyorlar.

— Tramvaya binmeyecek miyiz?

Susuyorlar.

İki kardeşin müthiş bir dramları var: Anneleri evde mi yoktu? Yoksa para mı vermedi? Daha da kötü bişey mi oldu? Geç kaldığımız için halalarından mt korkuyorlar? Ne diyecekler, nerdeydik diyecekler halalarına?

Evet bir dramları var, ama açılmıyorlar. Çocukların dramları, yalnız kendilerinindir.

Beşiktaş'a gelince yeniden neşemiz yerine geldik gülüyoruz. Hamdi,

— Ayakkabı vurdu ayağımı... diyor.

Benim de çorabımın yaması, ayağımı vuruyor.

Fevzi Ağabey, bizi oyalamak için neşelendirmeye çalışıyor... Oturuyoruz biyerlerde.

— Hadîn çocuklar, çok geç kaldık...

Hamdi haylaz bir oğlan. >

— Tramvaya atlayalım, biletçi gelince kaçarız... diyor.

Ben hiç tramvaya atlamamışım ki...

Fevzi Ağabey,

— Olmaz, hadi yürüyün... diyor.

— Yoruldum ağabey...

— Ha gayret...

— Acıktım ağabey...

— Yürü, yürü.„

Bir zaman somurtuyoruz, hiç konuşmuyoruz Sonra yine bir oyun tutturup yolboyunca güle oynayG •gidiyoruz.

Karaköy'e geldik. Peki şimdi ne olacak? O zaman hem Galata Köprüsü'nden, hem Unkapanı Köprüsü'nden (Şimdiki Atatürk Köprüsü) parayla geçilirdi. Köprünün iki başında iki gecesinde, gri önlüklü, boyunlarında sarı madenden bir kutu asılı bulunan köprü memurları dikili durur, para almadan kimseyi :köprüden geçirmezlerdi. Parasız geçmek isteyenlerin yakalarına yapışır, ite kaka sürükleyerek köprüden çıkarırlardı. Aman bu adamlar ne de ödevsever kişilerdi. Yalvarmak yakarmak, taş yüreklerini yumuşatmazdı. Köprü parası diye ayrı bir para vardı, yirmi paralık. Daha doğrusu, jöton kelimesi daha dilimize girmediğinden, yerine kelimemiz de olmadığından, köprü geçme jötonuna köprü parası denilirdi, yirmi para değerinde, her yerde geçerdi. Parası olmayanlar, hızla koşarak köprücüierden kaçıp kurtulmak istese, bu köprücüierden ikisi üçü birden arkasından koşar, bazen köprünün ta öbür başında yakalar, adamı köprünün o başından bu başına geri getirip köprüden dışarı atarlardı.

Gelişte Fevzi Ağabey köprü paralarımızı vermişrti. Dönüş için yalnız iki tane köprü parası vardı.

— Hamdi, sen tramvaya atla bakalım, tam vi-

raida, Köprü biletçilerini geçince inersin tramvaydan...

Bütün yolboyunca «Yoruldum, tramvaya asılalım, tramvaya atlayalım» diyen Hamdi,

— Ben atlayamam tramvaya! dedi.

Oysa hiç tramvaya atlamamışmış.

Üçümüz birden sokulduk köprü biletçisine. Ben yürüdüm önden. İki biletçinin arasından geçerken arkadaki Fevzi Ağabey,

— Bende... dedi.

Hamdi de arkamdan süzüldü. İki köprü parasıyla aç kişi geçiverdik.

Hava kararmaya başlayınca beni de bir korkudur aldı. Anneme ne söyleyecektim şimdi ben? Bir de babam gelmişse eve... Şeyh-ül-islâm Kapısına geldiğimiz zaman iyice hava kararmıştı.

Ürkek girdim evin kapısından, çekine çekine çıktım merdiveni. Odamızın kapısını açtım. Annem yatıyor.

Kapıdan girer girmez,

— Fevzi Ağabeyle beraberdim anne... dedim, durdum kapı ağzında.

Babam daha gelmemişti eve.

BİR SAPIK ZENCİ

Fevzi Ağabey, Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebi Müdürlüğüne, benim ağzımdan, sınava sokulmamı dileyen dilekçeyi yazdı. Kendim götürüp verdim Müdür Beye... Çok heyecanlıydım. Altı vesikalık fotoğraf, aşı kâğıdı istiyorlardı. O zamana dek çok küçükken çekilmiş olanı saymazsak ilk resim çektirecektim.

Müezzinin kızı Emine'nin bir kızkardeşi -vardı,

güzel bir kızdı. Belki de bütün kızlar bana güzel görünmeye başlamıştı o yaşta. O ksz ortaokula gidiyordu.

Beni fotoğrafçıya götürcekti.Annern yeni elbisemi giydirdi, boyunbağımı da taktı.

Kızla birlikte çıktık evden. Tiryaki Hasan Paşa' dan sağa saptık. Şimdiki Üniversite Kitaplığının olduğu yerden geçiyoruz. Orda, köşede bir polis kulübesi var. (Nokta, yada polis noktası denirdi). Bu kulübe her zaman boştur, içinde polis bulunmaz.

Polis kulübesinin önünden geçiyorduk. İçerde bir zenci var, kopkoyu kara, iri bir zenci. Oturmuş kulübenin içine, pantolonunun bütün düğmelerini çözmüş, açmış önünü, eli önünde, soluyor boyuna; belli ki terbiyesiz bişey, hiç bilmediğim bişey... Fincan iriliiğindeki gözlerinin akı fıldırfıldır... Sarhoş galiba... Saldırdı saldıracak... Sokakta kimsecikler yok. Yüreğim kütküt atıyor. Yanımda kız olmasa kaçardım, ama kızın yanında kaçmak ayıp... Hem sonra kaçarsam, zenci arkamdan koşacakmış gibi geliyor. İkimiz de hızıl hızlı yürüyoruz, hızlı hızlı...

Beyazıt'a geldik, daldık kalabalığa. Kız soruyor bana:

— Ne yapıyordu o adam?

— Bilmem...

Gerçekten bilmiyordum.

— Aaa, sahi bilmiyor musun?

Gülüyor.

O zamanın moda olan kelimelerinden biri de «Moda» kelimesi. Devrim Türkiyesinin her yanında modaya uymuş insanlar var, her sokaktaki tabelâlardan bikaçmda «moda» yazılı: «Moda Terzihanesi», «Moda

Perükâr Salonu» (perükâr, berber demek.), «Moda Kıraathanesi».

Biz de «Moda Fotoğrafhanesine giriyoruz.

ARTEZYEN KUYUSU

Çok, çok heyecanlıyım. O gün sınava gireceğim, sınavda alacağım sonuca göre, hangi sınıfta öğrenci olacağım belli olacak. Erkenden uyanmışım, yıkanmışım. Kahvaltı ederken, lokmalar boğazıma diziliyor. Annem giydiriyor. Sevip öpüyor.

— Ben dua ediyorum sana oğlum... Hadi güle-güle...

Kanunî Sultan Süleyman İptidaî Mektebi'nin kapısı önünde birçok çocuk var, hepsini de ya annesi, ı/a babası elinden tutup getirmiş. Ben yalnızım. Bir gariplik-çöküyor içime. Çocukların uğultuları içinde başım dönre.k taş basamaklardan çıkıyorum. Müdür Beyin kapısına vuruyorum.

— Gir!

Müdür Beyin karşısındayım. Müdür Bey beş tane, on tane, yirmi tane, yüz tane oluyor. Müdür Beyler havada fırılfırıl dönüyorlar. Bir fırıldak, fırıldağın uçlarında biçok müdür beyler dönüp duruyorlar.

Düşeceğim.

— Ne var?

— İmtihan için geldim efendim. Bugün gelmemi söylemiştiniz.

— Zekâi Bey'i gör!...

Çıkıyorum. Zekâi Bey, Zekâ! Bey... Kim Zekâ Bey? Nerdedir Zekâi Bey? Zekâi Bey, Zekâi Bey...

Birisi,

— Muallimler odasında... diyor.

Zekâi Bey'i buluyorum.

— Efendim, beni müdür bey gönderdi; imtihan olacağım..,

— Haa, sen misin o?

Dilekçem önünde. Öğretmenler odasından üç öğretmen var, birii sarıklı.

Bir kıraat kitabı (Okuma kitabı) açıyorlar.

— Oku!...

Okuyorum, gürül gürül... Benim için çok kolay Başka bir sayfa açıyorlar. Okuyorum. Beşinci sınıfın kitabından bir sayfa açıyorlar. Okuyorum.

— Yaz bakalım...

Onlar söylüyor, ben yazıyorum. Ben yazdıkça daha zor yazılabilecek şeyler söylüyorlar. Yazıyorum, Şaşırdıklarını anlatan biçimde birbirlerine bakarak dudaklarını büzdüklerini, gözümün- ucuyla görüyorum.

Sarıklı hoca önüme Kur'anı açıyor. Tevcitle okuyorum.

— Aferin... Aferin...

Kur'anın ortalarından bir sayfa açıyor. Bilgiçlik taslayacağım ya, iyi ezberimde olan bir yer olduğundan, Kur'ana bakmadan, ezbere okuyorum. Sarıklı Hoca,

— Hayret, hayret!... diyor.

Öğretmenlerden biri, bir cümle yazdırıyor:

— Bu cümlenin faili (öznesi) hangisi?

Söylüyorum.

— Fiili?

Söylüyorum.

— Bu fiilin sigası? (çekimi)

— Mazi-i şühudî, müfret gaip... (misli geçmiş, tekil, üçüncü şahıs.)

Pek çok şaşırıyorlar. Öğretmenlerden biri, koşup dışardan başka öğretmenleri, müdürü çağırıyor. Bi-şeyler fısıldaşıyorlar.

Müdür Bey soruyor, öğretmenler soruyor.

— Mükemmel sarf ve navih biliyor efendim..'.

— Fevkalâde...

— Kur'an okusun da dinleyin... Tebâreke'yi bili-yor musun?

— Biliiyorüm efendim.

Başlıyorum okumaya:

«Euzü billahi mineşşeytan-ır-racim, bismillah-ir-rahman-ir-rahim...

— Tecvit de biliyorsun sen?

— Biliyorum efendim...

•— Siyer-i Enbiya da okudun mu? (Siyer-i Enbi-ya, Peygamberler Tarihi demektir.)

— Okudum efendim...

— Hendek Gazvesini anlat oğlum...

Anlatıyorum.

— Allah Allah!... Maşallah!...

Fısıldaşıyorlar.

— Hesaptan da soralım.

Soruyorlar. Ben bildikçe şaşıyorlar, daha zor so-ruyorlar.

— Hendeseden de soralım. Kaidesinin kutru beş santim ve yüksekliği de on santim olan üstüva-nenin hacmi nedir?

Aradan kırk yıl geçmiş, sordukları sorular elbel aklımda değil ama bunlar gibi işte...

— Şahadetname vermeliyiz... diyor biri.

Şımarıyorum. .

— Ben Fransızca da okudum efendim...

— Fransızca mı?

— Evet..!

Zekâ i Bey,

— Tabiat Tedkiki (Doğabilim) dersinden de bir sual soralım... diyor.

Tabiat Tedkiki mi? (Tabiat bilgisi). Ben öyle bişey hiç duymamışım. Kırk yıl geçti aradan, ama o soru hâlâ aklımda, hiç unutamıyorum.

— Artezyeni anlat oğlum... Artezyen nedir?

Artezyen mi? Hiç duymamışım. Susuyorum. İkinci soru da aklımda;

— Havanın terkibli nedir?

Ne demek havanın terkibi? Susuyorum.

Coğrafydan soruyorlar, bilmiyorum. Tarihtan soruyorlar, bilmiyorum.

O denli önemli şeyleri bilip de, bu denli küçük şeyleri bilmemiş olmama daha çok şaşırıyorlar.

Galip Amcam bana artezyenli, havanın terkibiini öğretmemiş ki...

Nerdeyse ağlayacağım.

Öğretmenlerle müdür de çok üzülüyor.

On yaşındayım. Yaşıma göre üçüncü sınıfa girmem gerekli. Beni üçüncü sınıfa alıyorlar.

Öyle mutluyum, öyle mutluyum ki... Artık ben de okul çocuğuyum, artık ben de öğrenciyim.

Bigün Haseki Yokuşundan çıkarken annem koluma girip,

— Doktor ol emi oğlum, doktor ol da beni iyi et... demişti.

Okuyacağım, doktor olacağım, annemi iyi edeceğim...

Süleymaniye Camisinin avlusuna giriyorum, kocc avlu... Caminin dış basamaklarına oturup ağlıyorum, ağliyorum sevincimden...

O zaman «Hükümet mektebi» denilen iiikokula girmek, öğrenci olmak, benim yaşamımda çok önemli bir dönemdir.

Devrim bütünüyle yüzeyde kalmış, halkçı bir tutum göstermemiş, kökel yöntemleri uygulayamamış olduğu halde, yine de biçimsei olarak gereksiz aşırılıklar da göstermiştir. Örneğin, o zamana dek, ilkokullar ünlü tarihî kişilerin adlarıyla adlandırılırken, Cumhuriyet bir tarihten kopuş sanılarak, okulların adları kaldırılmış, bütün ilkokullar sayı'anmıştır. İstanbul'un her okulu bir sayı almıştır. Bu arada «Kanunî Sultan Süleyman İlkokulu» da, İstanbul Yedinci Ikokulu» olmuştur. Ben, Yedinci İlkokul'un üçüncü sınıf öğrencisiyim.

Anılarımın ilk bölümünü burada bitirirken, biraz açıklamada bulunmak istiyorum.

Anılarımı yazarken, okurlarımı ilgilendirmeyen çok gereksiz ayrıntılara mı indim, diye çok düşündüm Doğrusu, benim ve benim kuşağımdan olan sanatçıların, kamuyu ilgilendirecek ilginç anıları, anlatılmaya değer yaşamları yok. Oysa bizden önceki kuşaktan hemen bütün yazarlara bakınız, hepsi de Cumhuriyetin kuruluşunda da, ondan sonra da önemli yerler almışlar, değerlenmişlerdir. Onlar, devlet otoritesinden otoritelenmişler, ünlenmişlerdir. Atatürk'ün sofrasında, yakınında bulunmuşlardır. Onların ünü, açıkça söylemeliyiz ki, kendi gerçek değerlerinden çok, bulaşmış oldukları iktidarın otoritesinden gelmiştir. Değerlerini topluma benimsetmek, sanat güçlerini, kişiliklerini kamuya onaylatmak için, ayrı bir çabaları, savaşları olmamıştır; hiç değilse bizim gibi iolmamıştır.

Biz iktidara karşı, iktidarın karşısında, kişiliğimizi zorla, söke söke kazandık.

Bunu, ne bizden önceki kuşak için bir yergi, ne* de kendi kuşağımın sanatçıları için bir övgü olarak, söylüyorum; bir gerçek, bir olgu olduğu için bu soruna değiniyorum.

İktidarlar halkçı, halktan yana oldukça, bütün ilerici sanatçılar da iktidarla bir oranda birlik olurlar. Cumhuriyetin kuruluşunda, ulusal kuruluş savaşını kazanmış iktidar halkçı görünüşteydii; onun için "de sanatçıların, edebiyatçıların desteğini kazanmıştı. Ama sonradan, iktidar halkçılıktan uzaklaştıkça, daha ileriye gideceğine, terse gittikçe, iktidar nimetleriyle beslenmeye alışmış bu eski edebiyatçılar, sanatçılar tutumlarını değiştirmek gereğini duymadılar. Oysa kuşakdaşlarım olan olumlu, değerli, ilerici, toplumcu bütün yazarlar iktidarın karşısıridadır; bu durum, sanatçının eksikliği» değil, iktidarın halktan uzaklaşmasından, dahası halkı kandırarak halka karşı olmasındandır.

Atatürk'ün ve onun yoluyla iktidarın yanına, odasına, sofrasına girmek, okul kitaplarına, okuma kitaplarına girmek demektir, ünlenmek demektir, devlet büyükleriyle \gazetelerde sıksık resimlerinin çıkması demektir.

Oysa benim kuşağımın yazarları, ölmeden okul kitaplarına, okuma kitaplarına giremezler. Hele benimgibilerinin, sağlıklarında, iktidar elinde bulunan tiyatro, radyo, televizyon gibi kurumlara eserleriyle girmeleri çok zordur; öldükten sonra bile adlarının,, bu türlü iktidarlar zamanında, oku! kitaplarına girmesi olanaksızdır.

Onların kitapları devletçe bastırılır. Bizim kitap-

larımîz devletçe toplatılır, yasaklanır.

Onların bastırdıkları kitaplar, devlet bütçesinden verilen paralarla kitaplıklara dağıtılır. Bizim kitaplarımızın kitaplıklara girmesi buyrukla yasaklanır.

Onlar, devlet büyüklerinin yanında dışgezilere çıkarlar. Bizeyse, orospulara, kaçakçılara, hırsızlara bile verilen pasaport çok görülür.

Bunlar yakınma değil, bunlar gerçek. Böyle de olması gerekir, normaldir. Bu, bizim suçumuz değil;: halktan ayrılmış, kopmuş İktidarlar böyle yaparlar

Bu dediklerimi kanıtlayacak pekçok örnek gösterebilirim. Bu örneklerden sonuncusunu, bu kitabın üçüncü basımına koymak istiyorum.

TRT'den bir görevli bigün evime geldi. Pazar günlerinin bir sönük programını canlandırmak istediklerini söyledi. Bu program için benden bir dizi oyun istedi. Bu görevliye teşekkür ettim. Yazamayacağımı söyledim. Radyonun kapıları, bana ve daha biriki yazara kapalıdır. Yazacağım radyo oyununu oynatmayacaklarını, geri çevireceklerini biliyordum. Ama o görevli, büyük bir iyiniyetle çok üsteleyince, ben de ilgisiz kalamadım. «Yaşar ne yaşar ne yaşamaz» adlı radyo oyunu yazdım. Oniki hafta süren bu oyun, yurdumuzun bütün radyo istasyonlarında ayrı ayrı yayınlandı. Bu oyun öyie büyük ilgi topladı ki, TRT bana ikinci bir radyo oyunu daha ısmarladı. «Kiracıya Maşallah» adlı ikinci radyo oyununu yazdım. Bu oyun oniki haftalık bir diziydi. Ankara radyosunda oyun beşinci hafta yayınlanmıştı ki, o sırada üç Kuvvet Komutanı 12' Mart Uyarısını yayınradı. Sanki bu 12 Mart Uyarısı, benim «Kiracıya Maşallah» adlı radyc oyunum için verilmiş gibi, oyunun radyoda yayınını,,

beşinci haftadan sonra, birdenbire kestiler. Nsden? Nedeni yok...

Bir yetkili, daha doğrusu yetkili olduğunu sanan biri,

— Bu oyunu, yazarının adını radyoda söylemeden oynatınız! diye buyurmuştur.

— Niçin? Oyunda suç mu var?

— Hayır, ama öyle olacak...

İşte benim radyoya girmemle çıkmam budur. BÜ olayı, başımıza gelmiş bu türlü pekçok olaydan son bir örnek diye anlattım.

Bizden önceki kuşaktan olan bütün şairleri, yazarları, hikayecileri, romancıları bir bir düşününüz, Bunların hepsi de büyükelçilikler, zengin şirketlerin, devlet kurumlarının, resmî yerlerin yönetim kurullarında, üyelikler, milletvekillikleri yapmışlar ve biçoğu da örtülü ödenek bulaşığından beslenmişlerdir. Niçin? Türk politikasına, Türk ekonomsine çok mu değer kazandırdıklarından? Hayır, kalemlerine bağış olarak...

Onun için, bizden önceki kuşak yazarlarının anıları gerçekten önemli, ilginç ve değerlidir. Onlar ağızlarını açtılar mı Atatürk'le, İnönü'yle söze başlarlar: «Atatürk birgün demişti ki...»

Bizim anılarımızın okurlar için gerçekten önemi yoktur. Yaşamımız, geçim sıkıntıları içinde, cezaevlerinde, sürgünlerde, mahkemelerde, adliye koridorlarında, sorgularda, kovuşturmalarda, polis kafasıyla boğuşmakla geçti. Bunun anlatılacak, okurları ilgilendirecek nesi var? Bizim yaşamımız, herhangibir yaşam... Ama biz bu zor yaşamdan ancak şeref duyarız. Acaba, iktidarlar da yaptıklarından şeref duyacaklar mı?

BİR GÖZLEM

Bilirsiniz, bütün ülkeler kendi sanatlarını, sanatçılarını, sınır dışına çıkarmaya, böylece dünya uygarlık haritasında yerlerini almaya, sanat varlıklarını yabancılara göstermeye çalışırlar. Ya bizde?

Bizde iktidarlar, şarkıcı kadınları, opera sanatçılarını, dansçıları, piyanistleri, kemancıları, yabancı yazarların piyeslerini oynayan tiyatrocuları, ressamları ve benzerlerini, sanat göstermeliği olarak, dışarı çıkarır. Böylece uygar dünyaya demek isterler ki,

— Bakın, biz de sizin gibi uygar bir ulusuz. Bizim opera şarkıcılarımız da tıpkı sizinkiler gibi, hem de yabancı dilden oryalar söylüyorlar. Sizin operalarınızı hiç de sizden aşağı oynamıyorlar. Gördünüz ya... Shakespeare'in oyunlarını sizin gibi oynuyorlar işte... Siz, bizi ilkel bir ulus sanmayın sakın, bakın müzisyenlerimiz de var, tıpkı sizin gibi, kimileri de sizdekilerden daha üstün piyano, keman çalıyor. Ressamlarımızın resimlerini de görün... Sakın siz bizi geri bir toplum sanmayın.

- Peki ya edebiyatımız? Ya Türk oyunu, Türk romanı, Türk hikâyesi, Türk şiiri, Türk sineması? Hayır, onlar yok... İktidar, bu anlatım sanatlarını yoketmeye, yoksamaya, başkalarına göstermemeye çalışır.

Operacı çıkar dışarıya, müzisyen gösterilir yabancıya, ressam da... Günkü, bir opera şarkıcısı söylerken, bir piyanist bir parça çalarken, bir resme bakılırken, o santçılarm iktidarı eleştirdiği, yerdiği, iktidara karşı olup olmadığı anlaşılamaz. Oysa edebiyat, bir anlatım, bir deyiş sanatıdır.

Atatürk zamanında edebiyatımızı yabancılara tanıtma çabası vardı. Örneğin 1935'te, o zamanki İçiş-

feri Bakanlığı Basın Yayın Genel Müdürlüğü, zamanın ünlü edebiyatçılarının eserlerini Fransızcaya çevirtmiş, «Anthologie des Ecrivains Turc d'Aujourd'hui» adlı bir kitapta toplayarak, bu kitabı bütün yabancı elçiliklere dağıtılmıştır. Bu kitapta şu adlar vardır: Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Kemalettin Kâmi, Faruk Nafiz, Nâzım Hikmet, Ahmet Kudsi. Necip Fazıl, Behçet Kemal, Yaşar Nabi, Ahmet Muhip, Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Refik Halid, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Mahmut Yesarî, Sadri Ertem, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay, Ruşen Eşreh, Vedat Nedim, Cevdet Kudret.

Düşününüz ki, o zaman Refik Halid, yüzellilik olarak yurt dışında sürgündü. Düşününüz ki, Nâzım Hikmet bir komünist şair olarak iktidara karşıydı... Ne var ki, kendisine güvenen bir iktidar vardı ve bu güvenli iktidar, hazırlattığı antolojide Nâzım Hikmet'e en geniş yeri ayırmaktan çekinmiyordu.

Türk edebiyatını dünyaya tanıtmak için o zaman daha birçok yabancı dilde kitaplar yayınlanmıştı.

Bugün olanlarsa tam tersinedir. Ama akıllıca dav. ranmayanlar «Dünya küçüldü» sözünün anlamını bitürlü kavrayamıyorlar. Kuşakdaşım yazarların çoğu, şimdiye dek görülmemiş bir yaygınlıkla hemen heidile çevriliyor.

NİÇİN YAZDIM

Bir değeri olduğu için yazmadım bu anıları. Anılarımı yazmamın iki ereği var. Birincisi, anlattığım yaşamımın çevresinde o zamanki Türk toplumunun bir kesitini sunmak istedim. Bu anılar birbakıma, yetiştiğim çağda Türk toplumunun toplumsal topoğraf-

yasından bîr parçadır. Yaşıtlarımın, benden az büyük -az küçük olanların yaşamlarıyla benimkiler arasındc ortaklaşa yanlar, benzerlikler çoktur. Çoğumuz, bunc benzer dar geçitlerden geçip bugüne geldik.

Çocuklarımla çocuklarımın yaşıtları olanlar bil-•sinler ki, pek çoğunun anababası, benimkine çok benzer serüvenlerin ürünüdür. Ne var ki, pek çoklar; geçmiş günlerin acılarından, yoksulluklarından utanırlar, bunları bir eksiklik, bir ayıp gibi çocuklarından saklarlar. Bir sınıf arkadaşım vardır, şimdi, milyoneredir. Annesi Eyüp'te çamaşırcılık ederdi, babası dar •gelirli çalışmasıyla onu yetiştirdi. Ama o şimdi, milyoner olduktan sonra, geçmişinden duyduğu utançla, »aşağılık duygusuyla, çok zengin bir aile çocuğu, dedesinin de bir Osmanlı paşası olduğu yalanını söylüyor çocuklarına.

Birçok anababalar, benim anılarımda, kendi anılarını bulacaklardır.

Benim yaşıtlarımla, anababaları arasında yüzyıl, iki yüzyıl vardır. Sanırım, babamla benim aramda en az üç yüzyıllık bir zaman boşluğu vardı. Biz bir ekopuşun çocuklarıyız. Anılarımda işte bunları anlatmak istedim: Biz nerden gelmiştik?

Anılarımı anlatmaktan ikinci amacım da şu: Böyle gelmiş, böyle gidecek değil, böyle gelmiş ama böy-,le gitmeyecek, gidemez.

BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ

«Böyle gelmiş böyle gider» demekten çıkarı olar -bütün sömürücüler, bütün çıkarcılar, bütün aldatıcılar, ve aldatılanlar şunu iyi bilsinler ki: Böyle gelmiş •ama böyle gitmeyecek! Çocuklarımız, bütün bu çek-

tiklerimizi çekmeyecekler. Biz yoğun bir bataklık çamuru içinde sürünerek kendimizi kurtarıp şimdi olduğumuz bu yere geldik. Aynı yoldan geçip kendilerine iyi bir yaşama düzeni kurmuş olanlardan kimisi şöyle der:

— İnsanın kendisinde yetenek olduktan, çalıştıktan sonra başarmamak olanaksızdır.

Yalandır bu sözler. Geçip kurtulduğumuz o yoğun bataklığa gömülüp boğulanlar ne oldu? Bizim kurtuluşumuz bir iyi tesadüftür.

Bu acılar çekilmeyecek bigün. İnsanlar eşit fırsatlarla yarışa girecekler. Bugün olduğu gibi, ayakları bağlanmış olanla, antreman yapmış olanları birlikte yarışa sokup,

— İşte özgürlük var, koşun bakalım, kim kimi geçecek!... denilemeyecek.

SÖYLEŞİ

Dost okurlarım! İşte benim on yaşıma dek olan yaşamımı, anılarımı öğrendiniz. Bu yollardan geçip gelen benim gibi birisi için, önüne açılan iki yol vardır: Ya sınıf değiştirecek, ya bir üst sınıfa geçecek, üst sınıfın nimetleri, rahatı içinde kendinden memnun olacak, uyuşacak; yada çektiği acıları, kendisinden sonrakilerin çekmemesi için savaşacak, yani toplumcu olacak. Benim toplumcu, solcu oluşumun nedeni işte budur; toplumculuğum, yaşamımın bir sonucudur. İnanıyorum ki, Türk halkı ancak ve ancak toplumculukla kalkınır. İnanıyorum ki, ancak toplumculukla çocuklarımız, bizim çektiklerimizi, bizim acılarımızı çekmez.

Bu anılarımdan neden benim mizahçı olduğumu anlamışsınızdır.

1953'de yayımladığım «Geriye Kalan» adlı kitabımın önsözünden şu satırları buraya aktarıyorum :

«Onbeş yıl oluyor, Babıâli'ye aşk şiirleriyle girdim, yokuşun alt başından ellerim kelepçeli çıktım.

Bir küçük, bir güdük kalem ki, şeflerin, diktatörlerin, yardakçıların, bütün bu kör nişancıların hıncına, gayzına, gazabına hedef oldu.

Şimdi dönüp geriye bakıyorum. Bir yaz güneşi altında, yedi rengin bütün çekiciliğiyle boncuk boncuk ışıldayan eşekarıları kümesine parmağını sokup oynamak isteyen bir yaramaz çocuğun akıbetine uğramışım. Bütün suçum, kendilerini arıbeyi sanan eşekarılarını tedirgin etmiş olmamdır.

Sevgili okurlarım. İşte o kavgadan «Geriye Kalan», gözyaşlarımdan süzdüğüm şu bikaç avuç kahkahadır.»

Böyle gelmiş, ama böyle gitmeyecek, böyle gidemez, böyle götürmeyeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

ET

Tenceremize et girmezdi. Etli yemek yada et yemeği olağanüstü şölendi evimizde. Oysa doktorlar annemin bol bol et yemesini salık vermişlerdi. Türlü hastalıklar çektikten, bikaç hastanede yattıktan sonra annemin verem olduğu kesinlikle anlaşılmıştı. Kuvvetli besinle beslenmesi gerekiyordu.

Annemin, derisinin altında mum alevi yanarmış gibi içinden aydınlık tozpembe yanakları gittikçe daha yalazlı pembeleşiyor, siyah gözleri daha koyulaşıp parlaklaşıyordu. Komşu kadnların sözde benden gizlemeye çalıştıkları fiskoslarından sezinliyor, anlıyorum: İnce hastalık (verem) ilerledikçe, hastanın yüzü pençe pençe allaşır, gözleri parlaklaşırmış... Oysa daha önceki hastalıklarında zayıfladıkça yüzü solgunlaşırdı.

Neresiydi bilemiyorum, bize bir yerden parasız et veriliyordu. Belki «Veremle Mücadele Cemiyetbydi, belki Sağlık Müdürlüğü yada Belediye... Babam o yerden yazılı, mühürlü bir kâğıt almıştı. O kâğıdı Çemberlitaş'ta (Şimdi yıkılmıştır oraları) bir kasaba götürürdük, kasap da para almadan bize haftada yarım kilo et verirdi.

Arada bir kasaba babamla gittiğimiz olurdu. Kasap sorardı:

— Nasıl olsun?

Babam çok zaman,

— Külbastı... derdi.

Şimdilerde «külbastı» sözü de unutulur gibi...

Haftada yarım kilo et, annemi iyileştirecek ilâçtı bizim için.

Bu eti, daha doğrusu bu ilâcı, yalnız başına yemenin annem için büyük bir işkence olduğunu çok iyi biliyorum. Öyle bir işkence ki, o yarım kilo eti yemekle kazanacağı her neyse, ondan daha çoğunu kaybediyordu.

Anlatılanı dinlemek başka şey, onu yaşamak yine, başka... Çocuklarıma iyi beslensinler diye zorla et yedirmeye kalktıkça, hep o günlerimi ansırım,

Etin pişeceği zamanlar evde bulunmamaya çalışırdım. Gerçekten et yemeye istekli değildim. Ama bensiz boğazından geçmeyen annem, etin birazını bana ayırır, ille de yedirmeye çalışırdı da ondan...

TEKİR

Bir Tekir'imiz vardı, koyu tekir bir kedi. Tekir yavruladı. Yavrularından yalnız biri kaldı. Yavrusu Sarman'dı.

Tekir evde hiç hırsızlık etmezdi. Yesin diye önüne konulmazsa, aç olsa bile hişbişeye uzanmaz, yemez. Emin'anım Teyzelerle bizim teldolaplarımız sofada açık durur. Tekir teldolaptakilere dokunmaz. Kimbilir ne kadar dayak yemiştir de zavallı Tekir, böyle terbiyeli olmuştur. Ama Tekir'in yavrusu Sarman inadına hırsız bir kediydi.

Tekir bigün ağzında koca bir et parçasıyle geldi. Ağzındaki o et parçası o denli büyüktü ki, merdivenden zorlukla çıkıyordu.

Annem, ben, Emin'anım Teyze sofada, şaşkınlıkla Tekir'e bakıyorduk. Tekir ağzında o koca etle

sofada durdu, dörtbir yanına bakındı, eti ağzından, yere bırakıp mırıl mırıl mırıldandı. Annesinin mırıltılarını duyan Sarman koşup geldi. Annesinin önündeki ete saldırdı. Tekir, yerdeki eti kapıp, her zaman yemek yedikleri yerdeki kaba götürüp bıraktı. Sarman etin üstüne atıldı, çekiştire çekiştire yemeye başladı. Yavrusu eti yerken Tekir de uzandı yere, yattı, bir zaman keyifle yalandı durdu...

Annem birden sofadan odaya gitti. Anlamıştım onun neden odaya kapandığını...

Önündeki et, sarman'dan büyüktü. Yedi yiyebileceği kadar.

Öğünden sonra Tekir sıksık eve ağzında bir but parçasıyla, bir parça kemikli etle gelmeye başlamıştı. Tekir'in çalıp getirdiği et, anneme haftada bir gelen etten daha çoktu.

Evin içinde hiçbir yiyeceğe, kendisine verilmezse, dokunmayan Tekir, korkunç bir hırsızdı. Nerden çalıyorsa taze et parçalarını aşırıp yavrusuna getiriyordu.

Bigün büyük bir terslik oldu. Annem yemekleri mangalda pişirdiği, mangal ateşinde kızaran et de çok koku saldığı için, evde başkalarının, öbür kiracıların olmadığı zamanlarda pişirir, kızartırdı eti... Çünkü pirzolanın, yada külbastının iştah açıcı kokusunun yayılmaması, gizli kalması gerekirdi. Komşularımızın durumları bizden daha iyi değildi.

Annem üst katta başkalarının olmadığı bir akşamüstü mangal ateşinde külbastı yaptı. Bir parçasını da bana verdi.

— İstemem... dedim.

Zorla yedirmeye çalışırken. Tekir yine ağzında koca bir et parçasıyla merdivenden çıktı. Mırıldana

mırıldana Sarman'ı çağırdı.

Annem,

— Çok duman oldu, pencereyi aç... Gözlerim , yandı... diyerek başörtüsünün ucuyla gözlerini sildi.

Bir öğleyin sofrada yemek yiyoruz. Yere sofrabezini sermiş, üstüne sofratahtasını, onun üstüne de çiçekli mavi emaye sinimizi koymuştuk. Sofrada oturuyor, yemek yiyorduk. Tekir yanıma geldi, annemle arama girdi, sofrabezinin üzerine yattı. Her zaman böyle yapardı. Az sonra yavrusu Sarman da yanıma geldi, hemen sofra üstündeki ekmeğe pençesiyle uzandı. Tekir, o korkunç et hırsızı Tekir, tıpkı bir annenin yaramaz çocuğunu eğitmek için dövmesi gibi, bir eliyle Sarman'ın başına bikaç kez vurup, onu sofra tahtasının altına sindirdi. Hepimiz şaşıp kaldık.

Tekir, bir zaman sonra kaybolmuştu. Belki et çalmaya dadandığı yerde birisi onu öldürmüştü, kimOilir.

MORİNA BALIKYAĞI

Üstünde balık resmi olan şişeyi hiç unutamıyorum, annemin balıkyağı şişesi... Günden güne zayıflayan, çöken annemin balıkyağı içmesi gerekirmiş. Annem, bir tatlı kaşığı balıkyağını içince midesi bulandığından, yüzünü buruştururdu. Kaşığı ağzına götürürken de, öbür eliyle elinin iki parmağıyla burnunun iki kanadını tutup bastırır, burun deliklerini kapatırdı. Balıkyağının kokusu çok ağır, kötü geliyordu anneme. Zorla içerdi. O zaman balon içinde balıkyağı güllâçları yoktu daha... Bir kaşık balıkyağı içer içmez, hemen arkasından da, elinde tuttuğu ayvayı ısırırdı. Ayva, balıkyağının kokusunu bastırırmış. Ayva bıçakla kesilirse suyu kaçar, denilirdi.

Onun için ayvayı bîr sivri sahtaya vurarak, yada tahta kaşıkla bölerlerdi.

Daha önce ayvayı ikiye böler, yarısını bana verir, öbür yarısından kendisi yalnız bir kez ısırırdı. Geri kalanını ertesi gün, baiıkyağını içtikten sonra yiyecekti.

Ayva, ağır balıkyağı kokusunu bastıramıyormuş. Başkaları, «Üstüne kahve alın, daha iyidir» demişlerdi. Annem, balıkyağmın üstüne bir kaşık çekilmiş kahve yutmaya başladı.

Annemin zorla verdiği eti yemek istemiyordum da, onun içtiği balıkyağından içmek'geliyordu içimden. Günkü annem, hiçbir zaman «Sen de iç!» dememişti.

Bir kaşık baiıkyağını yutup yüzünü tiksintiyle buruştururken hep ona bakardım; baiıkyağını içmek için değil belki, annemin «Al sen de iç!» demesini beklediğim için...

MASALLAR DÜNYASI

Annem sıksık hastanelere, doktorlara gittiği için evde yalnız kalıyordum. Sokağa çıkıp oynamam da yasaktı.

. Yalnız kaldığım zamanlar, odamızın karşısındaki odada oturan, bozacılık, şıracılık eden adamın karısı Emin'anım Teyze çağırırdı odasına, bana masallar anlatırdı. Bu Rumelili, ince uzun kadının her seferinde bana başka başka masallar anlatmasına şaşar kalırdım. Ne çok masal biliyordu. Anlattıkları içinde bir. «Topal Leylek» masalı vardı, ben en çok o masalı severdim.

— N'olur Emin'anım Teyze, yine Topal Leyleği anlatsana...

Bu masalı her anlatışında bir değişik biçimde anlatırdı. Masalın belkemiği olduğu gibi kalır, ama her kez masalı bir başka türlü süsler, biçimlendirir, değiştirirdi. En çok da bu değiştirmelerini seviyordum.

Bu Rumelili masal anası, benim çocukluğumu bir büyülü masal dünyasına soktu: Denizlerin altında renk renk kuşların süzülüp yüzdüğü, göklerin üstünde, yıldızların arasında kadife tenli balıkların uçuştuğu bir dünya...

En çok Topal Leylek'i severdim, çünkü masalların en acıklısı, ama en mutlu sonla biteni buydu. Topal Leylek, bir iyilik perisiydi. İnsanlara, bir topal Leylek biçiminde görünürdü. Kendisine yardım etmek isteyenleri, iyilikseverleri sonunda ödüllendirir, mutlandırırdı. Topal Leylek'in serüvenlerini dinlerken, yer yer gözlerim buğulanır, ağlamamak için kendimi zor tutar, sonra masalın başka bir yerinde, kirpiklerimde toplanmış yaşla gülümserdim. Masalda eski konaklar vardı. Bu eski konakların yarı yıkık duvarları çöker, orda açılan delikten iyi insanların önüne altınlar dökülürdü.

Masalı dinledikten sonra, evin altındaki bodrum katında, kullanılmayan, eski, döşemeleri çürümüş, böcekli, örümcekli odalara girer, rutubetten küherçilenmiş, yosunlaşmış, mantarlaşmış duvarlarına bakardım; duvar birden yarılsın da altınlar dökülsün diye... Bilirdim, masalda olanların gerçekte olamayacağını... Ama yine de içimde bir umutsuz umut •/ardı. Çünkü zengin olmam gerekiyordu, annemi iyileştirmek için çok param olmalıydı.

Annemin anlattığı masallar daha etkileyiciydi. Çünkü annemin anlattıklarının masal değil, gerçek olduklarını, gerçekleri simgeleştirip masal diye an-

lattığını, o yaşımda sezinlerdim. Annem, masal diye bana, yaşamını, özlemlerini, isteklerini sembollerle anlatırdı; belki de bana öyle geliyordu.

Hangi masaldı o; büyük bir kuş biçimine giren kurtarıcı peri, zindandaki delikanlıyı sırtına alıp uçuruyordu. Ama birlikte uçarlarken kuş «gak» dedikçe su, «guk» dedikçe et verecekti delikanlı; yoksa bulutların üstünden yere düşüp paramparça olacaktı. Kuşa verecek suyu, eti tükenmişti de, delikanlı umut ülkesine ulaşabilmek için, srrtına bindiği kuş biçimindeki periye «gak» dedikçe su yerine kanını, «guk» dedikçe et yerine yüreğinden bir parça veriyordu. İşte böyle böyle umut ülkesine varıp kurtulmuştu, ama kanı da, yüreği de tükenmiş, bitmiş olarak... •

Annemin anlattığı masallardan birinde, kalabalıklar içinde yapayalnız bir kız vardı. Onu bîr zindana" kapamışlardı. Zindanı aydınlatsın diye yaktığı mumun erimiş artıklarını toplamış, bunlardan heykel gibi bir kadın başı yapmıştı. Bu kadın heykeline, mumdan yapıldığı için Mum Hala adını vermişti. Mum Halanın başına bağlı ipin ucu kızın elindeydi. Yalnız kız, Mum Hala'yla konuşurdu. Herşeyi ona sorardı. Kız ipi öne doğru çekerse Mum Hala başını öne eğip «evet», arkaya doğru çekerse başını kaldırıp «hayır» demiş olurdu.

Yalnız kız, kendi yalnızlığını balmumundan yaptığı heykelde somutlaştırıp, Mum Hala aracılığıyle, kendikendisiyle konuşmuş oluyordu. (Bu masal motifinin eski Yunan'dan aktarma olduğunu çok sonra öğrenecektim.)

Annemin Mum Hala'sı, bu masalı dinlediğim günlerden aşağı yukarı elli yıl sonra günlüklerimi,, denemelerimi derlediğim kitabımın adı olacaktır.

Annemin anlattığı bir de korkulu masal vardı. Akşam karanlığı basınca, gaz harcanmaması için lambayı yakmadan, babamı beklediğimiz saatlerde beni oylamak için anlatırdı. Ama anlatmadan önce de, anlatırken de, arada «Sakın korkma!» diye beni uyarırdı. Bir ormandaki kulübede yaşayan yoksul bir kadın, karlı kış gecesi aç çocuklarını doyurabilmek için, onlara, mezardan çıkardığı bir ölünün ciğerini pişirip yedirir. Ciğersiz ölü bir gece canlanıp kulübeye gelir ve birden bağırır: «Ver benim ciğerimi!»

Aynı masalı, çocuklarıma çok anlattım.

Annemin anlattığı, adını şimdi anımsıyamadığım masallardan biri, beni çok etkilemiştir. Bu masalın kahramanı, ölmemek, ölümden kurtulmak için, günlerin yirmi dört saatten, haftaların yedi, ayların otuz günden çok daha uzun olduğu bir yeri arayıp durur. Çok yıllar sonra bu masalda kendimi buldum. Bende uçup dağılmakta olan bir buğu gibi çok belirsiz izleri kalan bu masaldan esinlenerek 1957 yılında «Biraz Gelir misiniz?» adlı oyunumu yazdım.

Emin'anım Teyzeye, nasıl bunca çok masal bildiğini sorardım.

— Uyduruyorum... derdi.

Uydurduğunu öğrenince, anlattığı masallar ilkin gözümde değerini yitirdiler. Ama sonra bende de masal uydurma isteği belirdi: Ben de masal uydurmaya başladım. Ama uydurduğum bütün masallar hep o Topal Leylek masalına benziyordu. Rumelili masal anasının masalları, benim hayal ufkumu genişletti. Dalga geçmesini o zaman öğrendim. Hâlâ çok severim dalga geçmesini... İyi şeydir, ama sanıldığı kadar kolay değildir iyi dalga geçmek... Belki de beni yazarlığa iteleyen nedenlerden biri de annemin, Rumelili Emin'anım Teyzenin anlattığı masallardır, kimbilir...

ILAHI'DEN MARŞA

Okul başlıyor. Çok heyecanlıyım. Annem beni akşamdan yıkadı. Sabah erkenden en iyi giysimi giyindim. Eba'nım'ın Hamdi geldi sabahleyin. Birlikte gidecektik okula. Annem beni kucaklayıp öptü. Gözleri doldu. Ben sevinç içinde uçuyordum, ama korkulu bir sevinç... Okul eve yakın olduğu için öğle yemeğine eve gelecektim..

Okula gittik. Biçok çocuk... Hiç bu kadar kalabalık çocuk arasında bulunmamıştım. O çocuk kalabalığı içine girince, eski arkadaşlarını bulan Hamdi beni bırakıverdi. Çekingenlikle onu aradım, bulamadım. Okulun önündeki çevresi duvarsız alandaydık. Bir uğultu, bir gürültü... Kendimi bir büyük adam gibi görmeye alıştırmıştım. Bu yaramaz, şamatacı öğrencilerle değil, ağırbaşlı öğretmenlerle denk görüyorum kendimi...

Bu yabancılaşma, bu yadırgayış içinde şaşkın dururken, kafamın arkasına taş gibi sert bişey iki kez vurdu. Dönüp baktım, çocuklar gülüşüyorlar. Bunun ne olduğunu sonradan öğrendim. Çocuklar .sağ elini yumruk yapar, önce baş parmağının, sonra hızla, geri kalan yumulu dört parmağının sivri eklem yerlerini ardarda çok hızla arkadaşlarının kafasına vururlar, bu bir şakadır. (Galiba bunun adı «Madik Atma»dır.)

Bana bir çocuk madik atmıştı. Sıyrılıp kalabalığın arasına karıştım.

Az şaşı bir adam çıktı, okul kapısının önüne: «Terbiye-i bedeniye ve musiki muallimi» Kâzım. Bey...

— Sıraya, sıraya!... Herkes saflarına ayrılsın!... Sıraya girin!...

Ben de girdim sıraya.

Kâzım Bey,

— İstiklâl Marşı söyleyeceğiz! dedi.

«istiklâl Marşı» sözünü bile ilk duyuyordum. Tekkedeki ilâhi'lerden, okuldaki marş'a gelmiştim.

Öbör çocuklar, önceki yıllardan biliyorlardı İstiklâl Marşı'nı söylemeyi.

Kâzım Bey, iki elini açıp havaya kaldırdı. Bir elinde değnek vardı. İstiklâl Marşı başladı:

«Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak...»

O zaman İstiklâl Marşı'nın bestesi, şimdiki gibi değildi, şimdikinden bile ağır tempoluydu. Hep bir ağızdan İstiklâl Marşı söylendi. Ayıp olmasın, bilmediğim anlaşılmasın diye ben de söylermiş gibi dudaklarımt kıpırdattım.

— Haydi dershanelere!...

Üçüncü sınıf. Dershanede sıralar, üç sıra dizilmiş geriye doğru. Boy sırasına göre, beni ortadaki sıraların öndeki ikincisine oturttular; aynı sırada solumba başka bir çocuk...

İŞTE CUMHURİYETİ!...

«Dünya'da tanıdığın en büyük adam kimdir?» diye sorulsa hemen «Zekâi Bey» derim; üçüncü sınıf öğretmenimiz Zekâi Bey... Niçin büyük adam? Bunu kesinlikle bilemiyorum. Belki çok temiz, çok iyi giyimli olduğu için... Her sabah pırıl pırıl tıraşlı gelir dersliğe... Bikez bile azıcık sakalı uzamış görmedik onu. Renkli gömlek giymez. Yakası bembeyaz, ama nasıl bembeyaz... Gömlek yakası her zaman kolalıdır. Boyunbağının düğümü, yakaya milimi milimine oturmuştur, kıl payı yerinden oynamaz... Pantolonu tığ gibi ütülü. Ayakkabıları hep boyalı, pırıl pırıl... Saçları hep arkaya taralı, yatık, ama yağlı, briyantinli, pomatlı değil... Dişleri tertemiz.

Ben o zamana dek böylesine adam gibi adam görmemiştim hiç...

İçimden, «Kimbilir bin lira mı, yüzbin lira mı aylık alır» diye geçiriyordum. Bana göre, başka türlü bu denli iyi giyinilmez de... Bize sıksık diyor ki:

«Eski, yamalı giyinmek ayıp değildir, ama yırtık, kirli - pis, paslı giyinmek ayıptır.»

En çok bu sözünü seviyorum, çünkü bana uygun düşüyor. Eski giyiyorum, yamalı giyiyorum, ama kirli değil, yırtık değil... Annem bana bitek gün bile yırtık, kirli giydirmedi.

O günlerde en çok dillerde dolaşan sözcük: «Cumhuriyet». Cumhuriyet denilince hemen gözümün önüne Zekâi Bey geliyor. Bana göre Cumhuriyet işte bu Zekâi Bey... Cumhuriyet etlenmiş, kemiklenmiş, canlanmış. Zekâ Bey olmuş... Ben Cumhuriyeti çok seviyorum, Zekâi Bey'i de çok seviyorum.

Niçin seviyorum? Belki de babam sevmediği için... «Abdülhamit Han Efendimiz»in hayranı olan, onun adını diline alırken önce «Cennetmekân» diyen, sonra da bizleri yüzüstü bırakıp Kurtuluş Savaşı'na gönüllü giden, çete savaşında yanan, ölümden zor kurtulan babam, Cumhuriyeti hiç mi hiç sevmiyor, düşman ona. Günden güne de düşmanlığı artıyor. Belki de ben, babam sevmediği için Cumhuriyeti çok seviyorum. Yoksa Cumhuriyetin ne olduğunu bildiğim bile yok... Ama ben babamı da çok, çok seviyorum. Ne olurdu şu babam da benim gibi Cumhuriyeti sevmiş olsaydı... Bildiğim bişey var: Cumhuriyet olmasa, ben bu hükümet okuluna giremeyecektim; bunu anlayabiliyordum.

Zekâi Bey elinde hep bir cetvelle dolaşır. Bir yaramazlık eden, dersini bilmeyen olursa,

— Aç ovucunu! der.

Avuç içine vurur cetvelle. Kimi zaman cetvelin keskin yanıyla vurur. Bir, bir daha, bir daha... Elinin ayasına keskinlemesine cetvel inen çocuk,

— Ay! diye kıvranır, iki büklüm olur...

Belki de ben Zekâi Bey'i okulda elinde cetvelle dolaştığı için seviyorum. Beni dövmüyor hiç... Ondan bütün çocuklar korkuyor, saygılı bir korku... Öylesine sıksık da dövmez.

Zekâi Bey'in gözleri hastalıklı biraz. Kızarıyor, kirpiklerinin dibinde de azıcık çapaksılık var. Zekâi Bey'i öyle seviyorum ki, kızarık gözlerini bile seviyorum, ona özellik veriyor. Büyüyünce belki benim gözlerim de onunki gibi olur.

Zekâi Bey bekâr... Kendisi evlenmek İstemiyor olmalı, istemiyor, istese ona bütün kızlar varmak ister. Annesiyle Bozdoğan Kemeri'nde iki katlı bir ahşap evde oturuyor. Evinin önünden geçerken bile saygı duyuyorum, başımı evden yana çeviremiyorum.

«ÂMEDEN LAKLAK»

Dersliğimizde, benden başka yeni öğrenci yok. Öbürleri, iknici sınıftan üçüncü sınıfa geçmişler. Zekâi Bey, okuma denemesi yapacak.

— Açın Kıraat kitaplarınızı!... (Okuma kitabı.)

Açıyoruz.

Gösterdiği sayfadan,

— Oku! diyor birine.

Çocuk heceleye heceleye kemküm ediyor, çoğunu da yanlış okuyor.

— Oku!

Okunacak yazının başlığı: «Âmeden Laklak».

Bu, eski Türkçe yazıyı okumak bir belâydı, bildiğiniz gibi belâ değil... Çocuk bitürlü okuyamıyor,

— Okusana oğlum!...

Çocuğun okuyamaması utanmasından. «Âmeden»! başka türlü anlamış, çünkü öyle de okunur...

— Oku!... diye Zekâi Bey üstüne varınca çocuk «Âmeden»i anladığı gibi okuduktan sonra «lıklık» dedi.

Bir kıkırtı sınıfta... Zekâi Bey bir baktı, ses soluk yok...

Başkasına söyledi:

— Oku!...

Yine öyle...

Sıra bana gelecek diye tîrtir titriyorum. Galip Amcamdan o denli Arapça, biraz da Farsça öğrenmişken ben de nasıl okunacağını, anlamını bilemiyorum.

Sonunda korktuğum başıma geldi:

— Sen oku!...

Herhalde eski öğrendiklerimin etkisiyle olacak doğrusunu okuyuverdim:

— Âmeden laklak...

— Aferin...

Dersimiz hüsn-ü hat'tı. yani kaligrafi, güzelyazı...

Bir kuruşa aldığımız dökülmez cam hokkalara demir uçlu tahta saplı kalemlerimizi batırıp, defterimize yazıyoruz. Ben, demir uçlu kalemi ilk kullanıyorum, o zamana dek hep kamış kalemle yazmıştım. Benim için bu, çok büyük bir yenilik... Üstünde «Hüsnühat» yazısı kazılı maden kalem uçları numaralıdır: 1, 2, 3... Ben 2 numaralı uçla daha iyi yazıyorum. Bu kalem uçları on paraydı.

Bir de balıklı kalem sapları vardı. Kalem sapı, içi boş camdandı; içinde renkli su, suda da bir küçücük yapma balık vardı. Bu balıklı kalemden benim yoktu...

Zekâi Bey, yazı ödevi vermiş :

Defterime «Lam» harfi, yani şimdiki «Le» yazıyorum boyuna, satır satır «L»ler... Öyle özeniyorum, öyle özeniyorum ki... Zekâi Bey defterime bakıyor:

— Aferin!..,

Beni bütün yaşamımda, çok çalışmaya, aldığım aferniler zorlamıştır.

FES Mİ, ŞAPKA MI?

«Artık fes giyilmeyecek, şapka giyilecek. Fes giymek yasak!...» diye bir sözler duymaktayız. Babam kızıyor, küplere biniyor. Mustafa Kemal'in ne «kör»lüğü kalıyor, ne «dönme»liği... Babam «Mustafa Kemal» adını ağzına almıyor, ondan söz ederken «Kör» diyor yalnız.

— Gözünün biri takmadır, cam gözdür...

Mustafa Kemal'in okul duvarlarındaki resimlerine bakıyorum, dikkatle bakıyorum: Gözünün birinin bakışı gerçekten başka, şaşımsı... Yoksa tek gözü gerçekten cdm mı? «Olsun» diyorum içimden, «daha iyi ya... tek gözüyle bunca işi başarmış...»

Selâniklidir, Yahudi dönmesi...

İşte bu hiç hoşuma gitmiyor nedense... «Ne olurmuş öyle olursa» diyemiyorum.

Mustafa Kemal'i küçültmek isteyenler, uydurdukları «kör», «takma gözlü, cam gözlü» yalanına yıllarca sarılmışlardır. Bu uydurmalar, Mustafa Kemal düşmanları arasında çok yaygındı.

Bigün sabah erkenden okula gelmişiz beş-on çocuk. Okulun duvarsız bahçesinin önünde, yol üstündeki alçak tümsekte oturuyoruz. Önümüzden gelip geçenlere bakıyoruz. Kimisinin başında şapka var, kimisinin başında fes... Kasket giymişler, melon giymişler, hasır şapka giymişler, fötr giymişler... Ama çoğu kasket giymiş, bezden, en ucuzundan... Fes giymek yasaklanmış ama yine de tektük. fesliler geçiyor.

Aman o şapkalar ne şaşılası geliyor bize. Sanki insanın kulağının yerinde bir boynuz çıkmış gibi. Hem de biçimli bir boynuz değil. Çünkü insanlar şapka giymesini daha beceremiyorlar. Şapkalar başta eğreti duruyor, ha düştü, ha düşecek, ha uçtu, ha uçacak... Güneşliği bir yana gitmiş kasketlerin, tepesi bir yana... (O zaman «günşlik» yerine «şems-i siper» yada «şem-sper» denirdi.) Kimisi de şapkasının tasını taa kulak memelerine dek kafasına geçirmiş, herhalde başından uçmasın diye... Önümüzden geçenlerin hepsi de yeni giydikleri şapkalarıyla çok gülünç kılığa girmişler. Oysa fes öyle mi? İnsanlar, yüzyıl boyunca fes giye giye, kuşaktan kuşağa fesin nasıl giyileceğini, nasıl yakıştırılacağım iyice öğrenmişler. Külhanbeyi başka türlü giyer, efendisi başka türlü, zengini başka, yoksulu başka... Fesine bak, püskülünden adamın adamlığını anla...

O toprak tümsekte oturmuş, önümüzden geçenlere bakarak, fesin mi, yoksa şapkanın mı adama daha çok yakıştığını tartışıyoruz. Her çocuk babasından ne öğrenmişse, evinden ne duymuşsa onu satıyor. Çocuklar babalarının avukatı... Hepsi de fesi savunuyor. Fes gibi var mı... Fes başka... Fesin .rengine bak, kırmızı, sonra püsküllü...

İçlerinde yalnız ben şapkayı savunuyorum. Şapkayı sevdiğimden, beğendiğimden değil... Belli ki şapka, giyenleri gülünç yapmış, alışkanlığımızdan ötürü bize öyle geliyor. Ama, değil mi ki babam şapkayı sevmiyor, öyleyse ben şapkayı seveceğim... Babam, fesi seviyor, öyleyse ben fesi sevmeyeceğim. Mustafa Kemal «Şapka giyin!» demiş, öyleyse şapka giyilecek... Ah şu babam, ah... Onu öyle seviyorum ki, ama o da Mustafa Kemal'i sevse ya...

— Şapka daha güzel!... Bak şu adamın başındakine, ne yakışmış.

Oysa adam, şapkayı kulakmemelerine dek geçirmiş kellesine...

LİMON KABUĞU

Çıkarılan yasayla şapka giymek zorunlu olunca, bir şapkacılıktır başladı İstanbul'da; yeni bir kazanç kapısı. Bu işe de önce Rumlar, Ermeniler, Yahudiler döküldü. Başına şapkayı yasa zoruyla giyen Müslüman Türk uzun zaman şapka yapmadı. Hıristiyan Türk uyruklunun yaptığı şapkayı satın alıp giydi başına.

Şapka giyilmesinin arkasından, okullara bir buyruk geldi: İstanbul'daki bütün ilkokul öğrencileri bir biçim giysi (forma) giyinecekler. Bu öğrenci giysisi, üç parçaydı: Kısa pantolon, ceket, kep... Üçü de lâcivert kumaştan olacaktı.

Şapka endüstrisinden sonra bu kez de İstanbul'da öğrenci forması endüstrisi başladı. Toptan giysi yapan terziler isteğin çokluğu karşısında iş yetiştiremez oldular. Hepsi de yine Türk uyruklu Hıristiyan Türkler: Rum, Ermeni, Yahudi...

Bizim okulun öğrencileri tektük üniformcy z - meye başladılar. Bir model öğrenci giysilerinin -er- lerine «limon kabuğu» adım takmıştı çocuklar.

«Şu zamana dek okul formasını giymeyenler okula alınmayacak!» denildi.

Annemin eski giysilerden bozup diktiklerini giyiyorum. Hiç terzi elinden çıkmış giysi giyinmemişim.

Bu forma işine, hele o limon kabuğu denilen şapkaya babamın çok canı sıkıldı.

Günlerce Tahtakale'deki, Çakmakcılar'daki hanlarda toptancı terzilerde bana okul giysisi aradık. Toptancılardan ucuz alınabilirdi. Ama babam pazarlıkta uyuşamıyordu.

Ucuza almak için, huyu olduğu üzere, satıcıya,

— Kiminin parası, kiminin duası... diyordu.

Ama Rum, Ermeni, Yahudi tüccar terziye, bir sakallı Müslümanın duası vız geliyordu.

Babam,

— Kiminin parası, kiminin duası... dedikçe, o tüccar terziler de ilk kez gördükleri babama, ağızbirliği etmişçesine hep şöyle diyorlardı:

— Sizin için, o da vailayi yalnız sizin güzel hatırınız için bu fiyata olur. Aşağı kurtarmaz. Sermayesine veriyorum...

Her girdiğimiz han odasında bu sözler karşılıklı tekrarlanıyordu.

Okulda benden başka forma giymeyen öğrenci kalmamıştı. Sonunda, Kasımpaşa'da bir elbise temizleyicisi dükkânının da sahibi olan, Mahmutpaşa'da bir handaki Rum tüccar terziden, babamın bir tanıdığının aracılığıyle, okul formasını ucuza aldık. Bir çiftlik satın almak gibi bişeydi bu, bizim için. Yeni

giysi beni nedense hiç sevindirmedi. Belki de çekişe çekişe pazarlıklar, gecikmeler, dalaşmalar yüzünden çocuk onurum kırılmıştı, bilmiyorum neden, sevinemedim işte...

Okulun bahçesinde limon kabuklan (kepler) karga sürüleri gibi havada uçuşuyordu. Birbirinin şapkasını kapan çocuklar, şapkaları havaya fırlatıyorlardı.

ABDÜLHAMİT DÜŞMANLIĞI

Öğretmenimiz Zekâi Bey, son padişahın Vahi- , dettin olduğunu söylüyordu. Sultan Vahidettin. Boğaz'da bir İngiliz savaş gemisine binip kaçmış.

Zekâi Bey'in derste söylediği bu sözlere çok şaşmıştım. Çünkü, Mustafa Kemal sanki Abdülhamit'i tahtından indirip atmış da Cumhuriyeti öyle kurmuş gibi, boyuna Abdülhamit'in istipdat (baskı) yönetiminden, zorbalığından, kötülüğünden sözediliyordu. Abdülhamit, o denli çok eleştiriliyor, yeriliyordu ki, ben onu tahtından yeni düşürülmüş sanıyordum. Oysa Abdülhamit, o tarihten onbeş yıl önce düşürülmüş, ondan sonra da iki padişah daha gelmiş. Son halifenin Vahidettin olduğunu Zekâi Bey'den öğrenince pek şaşmıştım. Peki ama son padişah Vahidettin'di de, neden saldırı okları ona çevrilmemiş. Cumhuriyetin bütün eleştirileri, yergileri, Cumhuriyet kurulmadan onbeş yıl önce tahtından indirilmiş olan Abdülhamit'e yöneltilmişti?

Ben bu soruyu, büyüdükten sonra da uzun yıllar kendikendime sordum, şu sonuca vardım: Her devrim güç kazanmak, gücünü sürdürmek için, ille de bişeye karşı olmalıdır, karşı olmak zorundadır. Karşı olacağı bişey bulamazsa güçsüz kalır. Zayıf

bişeye karşı geimişse, kendisi de zayıf, güçsüz kalır.

Mustafa Kemal, saltanat yönetiminden Cumhuriyet yönetimine geçiş demek olan siyasî devriminin karşısına son halife vahdettin'i almış olsaydı, here" güçsüz olduğu için, devrim de güçsüz, heyecansız kalmış olacaktı. Onun için Mustafa Kemal, Cumh - <etin karşısına yüzyıllar boyu sürmüş olan saltanat ve halifelik kurumunu ve bu kurumun en kuvvetli son temsilcisi olan Abdülhamit'i aldı. Düşman gemisine binip kaçan Vahidettin, Cumhuriyetin saldırı hedefi olmak için çok entipüften kalıyordu. İşte buyüzden bütün düşmanlıklar Abdülhamit'e yönelmişti, öyle ki, ben o yaşta, Mustafa Kemal'in Abdülhamit'i devirerek iktidara geldiğini, son padişahın Abdülhamit olduğunu sanırdım.

Niçin 1917 devrimi güçlü bir devrimdir? Çünkü çok güçlü burjuva sınıfına karşı gelmiş ve o güçlü sınıfı yenmiştir.

Kendisine çürükçarık bir hedef alan siyasî hareketler, adlarına devrim deseler de, güçleri hedeflerinin gücü oranında olacağından, gerçek bir devrim olamazlar.

ÇEKİRDEKÇİ

Okul bahçesine, kuruyemişçiler, kâğıthelvacıiar, s ~ rc er karemelâcılar, türlü yemişçiler dolardı. Hiçbigiin onların yanına sokulamazdım. Yemiş alacak param yoktu. ~

Bigörs Yemişçilerin önünden geçerken, arkamdan r - :; - ses endi. Dönüp baktım: Önündeki cemeKi' =aph teneke kutu içinde tuzlu fıstık, leb-

lebi, kabak çekirdeği, kuş lokumu satan bir adam. Satıcı, önünde cemekânlı teneke kutusu, duvarın dibindeki gölgeye çömelmişti. Yanına yaklaşınca tanıdımf Çürüklük tekkesinin şeyhinin küçük oğlu...

— Muhittin Ağabey!... diye sokuldum.

Çok severdim onu. Ama bir tuhaf oldum onu öyle görünce... Bana bir kâğıt külah dolusu tuzlu fıstık verdi. O okuldayken alabildiğim tek yemiş budur.

Türkiye'nin büyük değişim dönemiydi. Değerlerin allakbullak olduğu günlerdi. Bu allakbullaklıkta insanların yerleri birden değişmişti. Toplum daha yerli yerine oturamamıştı.

Aradan yıllar geçtikten sonra, Muhittin Ağabeyi levazım subayı üniforması içinde görecektim.

KÂMİL ÇAVUŞ

Onu ilk Süleymaniye'deki evimizde görmüştüm. «Taştan ekmeğini çıkarır» dedikleri tipten bir insandı. Hiçkimseden iş istemez, ama işsiz de kalmaz. Nasıl yapar, eder, hiç yoktan kendine bir iş yaratır, geçinir.

Kastamonuluydu. Kimsesi olmadığını söylerdi. Hiç evlenmemişti. Babam ona Kâmil Çavuş dediği için, biz de öyle derdik. Ne olduğunu bilmiyorum ama, babamın ona büyük bir iyiliği olmuş. Her işimize canla başla koşardı. Ama babam da onu sever, sıksık ortalarda görünmeyince, arayıp sorardı.

Tanıdığımız zaman Kâmil Çavuş'un bir atı vardı. Bu atla Yemiş iskelesinde yük taşırdı. O zamanlar atla yük taşıyıcılar çoktu.

Bu işten canı sıkılırsa Kâmil Çavuş uzak bir yer-

lerden atıyla odun getirir, satardı, Odunu daha çok Kemerburgaz'dan, oralardan bir yerlerden getirilirdi.

Kâmil Çavuş koskoca adamdı. Ama babam onu, bir küçük çocukmuş gibi azarlardı:

— Bir iş tut, onda karar kıl Kâmil Çavuş... Nedir bu, iki günde bir iş değiştirirsin. Artık genç de değilsin; sağlık var, sayrılık var. Har vurup harman savurma, para biriktir...

Kâmil Çavuş, babamın her azarına, her sözüne,

— Peki, efendi baba... derdi.

Kâmil Çavuş, atı satmış. Dört tekerlekli, cemekânlı bir araba yaptırmış. Araba yapımcısına, kendi isteğine, anlatımına uygun yaptırdığından bu arabayı çok severdi. Arabasının tekerlekleri lastikliydi. Renk renk boyadı, gelin arabası gibi süsledi. Arabanın cemekânındaki bölmelerde fındık, fıstık, leblebi, kabakçekirdeği, tuzlu fıstık, Antep fıstığı, Çamfıstığı, keçiboynuzu, badem, iğde, kuruüzüm, pekmezli sucuklar, ceviziçi, leblebi unu, kavsi ve erik kurusu, kuru incir gibi kuruyemişler, ayrıca kavanozlar içinde renk renk şekerler, leblebi şekeri, akide şekeri, badem şekeri, karamela, limon şekeri, niyet şekeri vardı.

Kâmil Çavuş bu yemişçi arabasını Çemberlitaş'ın dibine çekti. Çok sevdiği arabasını, renk renk yapma çiçeklerle, renk renk fırıldaklar, balonlar, serpantin kâğıtlarından yaptığı şeytan minareleri, krepon kâğıtlarından yaptığı türlü türlü süslerle süsleyip püsledi, bezedi. Yemiş arabası öyle olmuştu ki, önünden geçen yolcular, bir süre durup seyretmeden gidemiyorlardı. Arabanın üstündeki o gözalıcı süsler, yaldızlı kâğıttan fırıldaklar, o cümbüş, o balonlar, isteristemez ordan geçenlerin dikkatini çekiyordu. Kâmil Çavuş bu kadar süsle de yetinmez, ge-

çeleri biçim biçim, renk renk kâğıt fenerler yakardı. Bir de karpit lambası yakardı arabanın en üstünde. Arabanın altında bir fırın ocağı vardı. Kâmil Çavuş bu ocakta tahta parçaları yakar, alttan gelen ısıyla fındık, fıstık, leblebi, hep sıcak, taze dururdu. Ocağın bacası arabanın ortasından çıkar, karpit lambasının çiğ ışığı arasından titreşe titreşe dumanlar tüterdi.

Çemberlitaş'ın çevresi tıkış tıkış eski püskü yapılarla doluydu. Kâmil Çavuş'un yemişçi arabasının önü her zaman bir bayram yeri gibi neşe dolu kalabalıkla cıvılcıvıldı.

Babam,

— Artık evlen Kâmil Çavuş! diyordu.

— Olur efendi baba...

«Olmaz!» demesini bilmeyen insanlar vardır, Kâmil Çavuş işte bunlardandı.

Bigün babam bizim evde Kâmil Çavuş'a barbar bağırıyordu:

— Ne yaptın arabayı?

— Sattım efendi baba.

— Kaça sattın?

— Pazarlık etmedik, öyle verdim.

— Nasıl öyle verdin? Para almadın mı?

— Almadım.

— Para almayınca ona sattım denir mi hey esek Kâmil Çavuş!

Kâmil Çavuş korka korka anlatıyordu:

— Arabayı verdiğim adam topal, karısı da verem, iki de çocuğu var efendi baba...

Suçlu çocuk gibi başı önündeydi Kâmil Çavuş'un...

— Eee?

— Acıdım, verdim arabayı. Kazanınca parasını;

ödeyecek parça parça... Sermayesi olmadığından yemişleri de bıraktım kendisine...

— Hey eşşek Kâmil Çavuş, herif seni bir güzel kazıklamış.

Sonraları çok düşündüm. Kâmil Çavuş niçin babamın azarlamalarına katlanırdı? Niçin, sırasında kendi işini bırakıp, babamın her işine koşardı? Onun babamdan hiçbir çıkarı, umduğu yoktu. Öyleyse neden? Sonraları, doğru yada yanlış, bir yorum buldum buna. Kimikimsesi yoktu Kâmil Çavuş'un, anababa yüzü görmemiş. Bu eksikliğin acısını hep duymuş, hiç gidememiş. İstiyor ki, onun da bir babası olsun... Bütün babalar gibi, kendisine durmadan öğütler versin, onu boyuna azarlasın. O da ondan çekinsin, korksun... Bütün yaşamı soğuk, rutubetli, karanlık han odalarında geçen Kâmil Çavuş, yabancılık çekmediği bu sıcak aile ortamında babası yerine koyduğu babamın azarlamalarından bile mutlu olurdu.

Arabasını verdiği o topal, Kâmil Çavuş'a hiç para ödemedi. Ama Kâmil Çavuş'un canını sıkan, arabasının parasını alamamaktan çok daha başka bişeydi. Bu adama arabasını bitek koşulla vermişti: Arabanın süsleri, bezekleri duracak, yenilenecekti. Oysa topal, arabaya hiç özenmiyordu. Balonları patlamıştı, kâğıt fenerleri yanmıştı, yırtılmıştı. Kâğıt süslerin, çiçeklerin güneşten renkleri atmıştı.

Kâmil Çavuş, yaşamın tadını çıkarmasını- bilirdi. Hiç kızmazdı. Hep gülümserdi, gözlerinin içi gülerdi.

Bir zaman sokaklardan cam kırıkları, kâğıt, bez kırıntıları toplayarak geçindi. Odun kömürcülüğü yaptı. Pazarcılık yaptı, yani pazar yerinde yemiş, sebze sattı.

Bıkınca bir işten, onu bırakıp başka bir iş yapıyordu. Onun yaptığı, hayır, yaptığı değil, yarattığı iiginç işlerden biri şudur: Ama bu işi anlatmadan önce Kâmil Çavuş'un bir özelliğinden sözedeyim. Kendi dediğine göre, onda öyle bir özellik varmış ki, köpekler onu çok severler, hiç tanımayan en azgın köpek bile, saldırmak şöyle dursun, Kâmil Çavuş'u görünce kuyruk sallamaya başlarmış.

Kâmil Çavuş, zengin evlerinin bulunduğu sokaklarda sabahtan akşama dek keyfince gezip dolaşıyor. Yollarda cins köpekler görüyor. Bunlardan hangisini ençok severse onu alıp yaşadığı han odasına getiriyor. Bikaç gün sonra da gazetelerde kayıp köpek ilânı çıkıyor. Kayıp köpeğin tanımı bulduğu köpeğe uyuyorsa, Kâmil Çavuş köpeği götürüp sahibine veriyor.

Gazetedeki ilân şöyledir: «Falan yerde, filân cins, fişmekân adlı bir köpeğim kayboldu. Bulup getirene 100 lira verilecektir.»

Kâmil Çavuş, bir zaman da yağcılık yaptı. Kasaptan çok ucuza kemik satın alıyor. Bu kemikleri, odasındaki maltız ocağı üstündeki kazanda kaynatıyor. Kazanın üstü, üç parmak kalınlığında yağ tutuyor. Kâmil Çavuş, en temiz, en hiyiesiz, en katkısız yemeklik yağın, bu yağ olduğunu söylerdi.

Sonraları Kâmil Çavuş, yağcılıkla köpekçiliği birleştirdi. Şöyle ki: İstanbul sokaklarında, bakımsız, pis, hastalıklı, yaşlı, ama cins, çok değerli pekçok köpek varmış. Kâmil Çavuş bu köpeklere acırdı, onları alır odasına.getirirdi. Köpekler çoğaldığı için artık han odasına sığmıyordu. Tahtahakale'den Çakmakçılar'a çıkarken köşede, yangından artakalmış, taştan bir yapı yıkıntısı vardı. Kâmil Çavuş ora-

ya yerleşti. O yıkıntıya dört beş büyük oda yaptı. Her odada sekiz-on, on-onbeş köpek vardı. Hasta köpekleri bakıp iyileştiriyordu.

Yine kasaplardan kemik topluyor, kaynatıyor, çıkan yağı satıyor, kaynamış kemikleri köpeklere veriyordu. Ayrıca köpeklere, et suyunda kepek lapası yapıp veriyordu.

Kâmil avuş'ta her cins köpek vardı. Ünü yayılmıştı. Özel arabalarıyle zengin kadınlar, onun o yıkıntı yerinin kapısına gelip ondan cins köpek satın alıyorlardı.

Yaşlanmıştı. Sıksık hastalanıyordu. Köpeklerinden başka kimsesi yoktu. Babam, arardı, giderdi, yine azarlardı:

— Hey Kâmil Çavuş, itlerin içinde yaşanır mı böyle?

Kâmil Çavuş, gülerek,

— Benim itler, dışardakilerden iyidir... derdi.

— Evlenip çoluğa çocuğa kavuşmadın da hey Kâ:mil Çavuş!...

Subay olduktan sonra, ben de gittim Kâmil Çavuş'un yerine. Odalardaki köpeklerini gördüm. Bir aralığa da zincirle gerçek bir kurt bağlamıştı. Bundan kurt köpeği dölü alıyordu.

Kâmil Çavuş, yaşamının son yirmi yılını köpeklerinin arasında geçirdi. Hastalandı, öldü.

Biriki gün sonra öldüğü ancak öğrenilmişti. Cesedi köpeklerin arasındaymış. O köpekler ki canlı insanı bile parçalarlar, aç kalınca mezar bile açarlar. Kâmil Çavuş'un cesedini odadan almak çok, çok zor olmuş; çünkü o yırtıcı köpekler Kâmil Çavuş'un yanına kimseyi sokmuyoriarmış.

RESSAM OLACAĞIM

«Ressam olacağım» diye tutturdum durup dururken... Bizim evde, dahası çevremizde, ressam nedir pek bilen yok. Hoşa gitmedi ressam olmak isteyişim.

Davutpaşa Ortaokulu'na giden Fevzi Ağabey'den öğrenmiştim resim yapmasını. Zekâi Bey de beğenince resimlerimi, artık iyice ressam olmaya karar verdim.

Zekâi Bey iyi havalarda resim dersi için bizi Süleymaniye Camisinin avlusuna götürürdü. İki ders üstüste Süleymaniye Camisinin resmini yaptım. Zekâi Bey çok beğendi bu resmi... Çaresiz ressam olacaktım. «İlkokullararası resim sergisine koyacağım bu resmi» diyordu Zekâi Bey...

İnsan, nice uğraşsa, çabalasa, bozukdüzen bir toplumda kendine yön veremiyor, istediği uğraşa giremiyor. Ressam olamadım. Ama içimde gizli kalmış bu isteğin etkisiyle olacak, yıllar sonra Güzel Sanatlar Akademisi'ne girip iki yıl öğrenim gördüm orada.

SİNİF ARKADAŞLARIM

Harp Okulu'nda, Fen Tatbikat Okulu'nda, daha da sonra arkadaş olduklarımın kimisini unuttum. Karşılaşınca onları ya hiç tanımıyor yada zorlukla tanıyabiliyorum. Ama Kanunî Sultan Süleyman İptidaiye Mektebi'nin (İstanbul Yedinci İlkokulu) üçüncü sınıfındaki arkadaşlarım, tıpkı o gün oldukları gibi, gözümün önünde. Kastamonulu İrfan, en iyi arkadaşımdı.' Bana en çok yakınlık gösteren îrfan'dı.. İlkokuldan sonra galiba okuyamadı... Şimdi Babıâli'nin büyük gazete dağıtımcılarından biri... Bir za-

ananlar beni tanımazdan biJe geldi. Benim eski günlerime, arkadaşlarıma, anlaşılması zor, sıkı bir bağlılığım vardır. Onun için de sıksık hayal kırıklığına tığramışımdır.

Muzaffer vardJ. Tombalak bir oğlandı. Toparlak burnunun ucu kırmızıydı. Burnundan sulu sümük hiç eksik olmazdı, dudağının üstüne doğru iner çıkardı sümüğü. Okulumuzun tam karşısındaki medresenin bir odasında otururlardı. Onu da çok severdim. Birgün beni evine de götürmüştü. Benden ya bir, ya iki smıf sonra subay çıkmış. Onu, üçüncü sınıftan sonra hiç görmemiştim. Yıllar sonra, 6/7 Eylül faciasının arkasından beni bu korkunç olayların düzenleyicisi, sorumlusu diye Harbiye'deki cezaevine attıkları zaman Muzafferi karşımda gördüm. Askerî Cezaevi .Müdürü, binbaşıydı. Ne kötü davrandı, ne de iyi...

Biz derslere başladıktan bir zaman sonra sınıfımıza bir çocuk geldi: Malatyalı Hâdi... Türkçe konuşamıyordu bile, çatpat biliyordu Türkçeyi. Bigün bir uçak gürüitüsü duyduk, Hâdi pencereye koşup baktı dışarı, bağırmaya başladı:

— Tagara geçiiy, tagara geçiiiyl...

Arkadaşlar çok alay ederlerdi Hâdi'yle. Bu alayların etkisinde kalarak büyük bir aşağılık duygusu içinde kalan Hâdi, çok kısa zamanda sınıfın en çalışkan öğrencilerinden biri oldu. Böyle olacağını Zekâi Bey daha önce söylemişti:

— Siz şimdi alay ediyorsunuz ama, göreceksiniz, Hâdi en çalışkanınız olacak. Doğulu çocuklcr zeki olur, çalışkan olur...

Aşağılık duygusunun insanı yükseltmekte, itici, fırlatıcı, yükseltici etkisi olduğunu çok gördüm. Bunu kendimden de biliyorum. Ama aşağılık duygularını

yenemeyen, kendikendilerîne yenilenler için, bunun tam tersi de oluyor.

Üçüncü sınıftan beri arkadaşlığımızın sürdüğü yalnız Salih'ti. Zekâi Bey'den en çok dayak yiyen oydu. Hiç bir derse bikez bile zamanında gelmedi. Biz sıralarımıza oturduktan, öğretmen kürsüye geçtikten sonra ağır ağır girerdi içeri. O da sümüklüydü. Sümüğü burnundan iner iner, sonra furt diye çekerdi içeri... Kocaman, eski, tabanı bikaç kez pençelenmiş ayakkaplar giyerdi. Babasının ayakkabısı olacak. Yürürken, fırt fırt çıkardı ayakkabının topuğu ayağından, çorabının yırtık topuk deliği görünürdü. Eşine rastlanmayacak denli soğukkanlıydı. Askeri okulda, lisede, Harp Okulu'nda, Fen Tatbikat Okuiu'nda onunla birlikte okuduk, birlikte staj yaptık. Kıtaya çıkınca birlikte çalıştık. Salih, dev gibi iri kemikli bir delikanlı oldu. İçine kapanıktı ama, derinde çok renkli, parlak bir dünyası vardı. Onu çok, çok severdim. Arkadaş olarak, elimden geleni hep yaptım ona... Salih'in çok zengin bir babası, amcası olduğunu çok sonradan öğrendik. Yağ tüccarı olan babasından, zengin akrabalarından büyük miras kalmış dediler... Gel zaman git zaman, benim işlerim bozuldu da bozuldu... Salih'ten ikiyüz lira borç aldım. Borcumu zamanında ödeyemedim. O zaman, Beyoğiu'nda Bursa sokağında bir fotoğraf stüdyom vardı. Salih bir akşam geldi. Yine borcumu verememiştim. Birlikte dışarı çıktık. İstiklâl caddesinde geziyorduk. Salih bana hesap dersi vermeye başladı:

— Sen hesabını bilmiyorsun!...

Hesap bilmenin nasıl olduğunu anlattı durdu yol boyunca. Ona sınavda cebir dersinden verdiğim kopyayı düşünüyordum o anlatırken... Boyuna ania-

tıyordu; şöyle yapmalıymışım, böyle davranmalıymışım... Onca yıllık arkadaşımın bu denli uzun konuştuğunu daha önce hiç görmemiştim. Aslında Salih haklıydı; ben hesap biliyordum ama, hesabımı bilmiyordum. Hesabımı bilsem, ondan ikiyüz lira borç almazdım, alınca da zamanında öderdim. Anlatıyordu Salih... Tek kelime söylemeden onu dinliyordum. Anlatılmaz bir buruksu acılık içindeydim. Sezinlediğime göre, Salih konuştukça rahatlıyordu, boşalıyordu; belki yıllarca söylemek isteyip de içinde birikmiş olanları boşaltıyordu.

0 zaman ikimiz de otuzsekiz yaşındaydık. Salih'le on yaşımızdan beri arkadaştık. Salih konuştukça, yirmisekiz yılda içimde oluşmuş, tatlı, güzel, iyi bişeyin parçalandığını, dumanlaşıp uçtuğunu duyuyordum.

Arkadaşlarımdan bir de Feridun vardı. Sınıfın en iyi giyineni, en bol para harcayanı... Unkapanı'nda bir evde oturuyorlardı. Sonra onu da askerî lisede gördüm, havacı subayı oldu. Bu Feridun ordudan erken ayrıldı. Sivilken de yine pek şıktı, hariciyeciler gibi giyinirdi.

Yıllar sonra onu bir sabah, bir yolda gördüm. Şaşkın şaşkın bir adres soruyordu. Konuştuk. Artist ve şarkıcı organizatörlüğü yapıyormuş. Anadolu kasabalarına oyun kumpanyası götürüyormuş. Az ötede, içinde şarkıcı kadınlar dolu bir eski otobüs duruyordu, Feridun, bu otobüsten inmiş, bir şarkıcı kadının evini aramaktaydı. Adresi bulamadı. Bindi otobüse. Bu kez giyimi şık değildi, ama şıklığa özenmişti.

Süleymaniye Camisiinin müezzinin oğlu, sınıfta benden daha iyi tecvitle Kur'an okurdu. Esmer, yüzü Halepçıbanı izli bir oğlan... Gözlerini kapar, ağzını

çarpıtır, tıpkı, Arap aksanıyla ağdalı, ağdalı, heceleri gırtlaktan çatlata çatlata Kur'an okurdu.

BİLİNÇALTI

Arkadaşlarımızdan İhsan adlı bir çocuk vardı. Sınıftaki öğrencilerin en uzunuydu, sarı, sipsivri bir oğlan... Her adımda sağa sola yalpalayarak yürürdü. Üçüncü sınıfta bir ders yılı birlikte okuduğumuz İhsan'ı bir daha hiç görmedim. Onu hatırlamam için hiçbir neden yoktu. Üzerimde ne olumlu, ne olumsuz bir etkisi vardı. Kendisini de, adını da unutmuştum. Aradan kırkyedi yıl geçtikten sonra, eski deyişle, beni «dehşete gark eden» şaşkınlığa boğan bir olay oldu. Beni böylesine şaşırtan olay, bilmem, size de şaşırtıcı gelecek midir? On yaşımdayken İhsan'la bir sınıftaydık. Pek konuşmazdık bile. Adını da, kendini de unutmuştum. Ne denli anlatılırsa anlatılsın, ben o çocuğu hatırlayamazdım. Ama elli yaşımda, bir gece sabaha karşı rüyamda o sarsak yürüyüşlü İhsan'ı gördüm. Adının İhsan olduğunu da rüyamda hatırladım. Uyandım, o gece artık uyuyamadım. Bilinçaltının nasıl bir giz dolu gömüt olduğuna şaşıp şaşıp kaldım. Beynimin hangi bölümüne o sarsak İhsan'ın silik hayali yerleşmiş-ki, büsbütün unuttuğum bu çocuk, kırkyedi yıl sonra rüyamda karşıma çıkıp kendini hatırlatıyor. İhsan, on yaşındaki çocukluk haliyle, kırkyedi yıl sonra bana kendisini hatırlattığı tarihte, belki yirmi-otuz yıl önce ölmüştü, ama benim bilinçaltımda bir hayal konservesi olarak yaşıyormuş.

Bana çok şaşılası gelen bu bilinçaltı olayı, belki de sizin için hiç de önemli değMdir. Ben yine de, nasıl çalıştığına her zaman şaşt.ğım bilinçaltının bu

küçücük olayını anlatmadan geçemedim.

Bir İhsan daha vardı, kabadayı İhsan... Onu sarsak İhsan'dan daha az tanıdığım halde, unutmamam için bir neden vardı, bende bir iz bırakmıştı. Cumhuriyetten sonra, insanların kendilerini bakanlığın yeni açılan ilkokullarına uyarlamaları kolay olmadı. Şimdiki ilkokul öğrencilerine bakınız, hepsi de ilkokul çağındaki çocuklardır. Oysa yeni açılan hükümet ilkokullarına öğrenci olarak gelenler arasında, ortaokulda, lisede öğrenci olmaları gereken yaşta çocuklar vardı, onyedi, onsekiz yaşlarında, hatta daha da büyük... Nerdeyse öğretmenlerle yaşıt. Bu koca oğlanlar, sınıftaki öğrencileri küçük görüyor, derslere uyarlanamıyorlar, kafaiarı ders almıyor, isteristemez öğretmenlerle çatışıyorlar, sonunda okuldan kovuluyorlardı. Bunlardan bîri de İhsan'dı. Ben okula girdikten bikaç hafta sonra okuldan atılmıştı. Kocaman bir genç adamdı. Bıyıkları çıkmıştı. Üstelik, o zaman İstanbul'da pekaz kişide olan, güneş gözlüğü takardı.

Bigün okulda bir fısıltı duyuldu: İhsan avluya gelmiş. Sarhoşmuş, ağzı rakı kokuyormuş. Üstünde muşta varmış. Yalnız muşta değil, bıçağı da varmış. Kendisini okuldan kovduğu için öğretmenleri, müdürü vuracakmış.

Şimdilerde, özellikle taşra okullarında, zaman zaman gazetelere bile yansıyan, kabadayılık olayları olur, ama seyrektir. Sonra, hiç değilse ilkokullarda olmaz. Oysa o zamanlar kabadayılık kavgaları, günlük olaylardandı.

Ders arası paydosunda İhsan'ı gördük. Bahçedeki çocuk kalabalığı arasında, sarhoşluk gösterisi içinde yalpalayarak volta atıyor, bir kabadayılık kolposuyla ona buna çarpıyor, omuz vuruyordu. Onu

görmek için merakla itişe kakışa çevresini almış olan çocuklar, o üzerlerine doğru gelirken, korkudan çil yavrusu gibi dağılıyorlardı. Lâcivert bir elbise giymişti. Sağ elinde, yumruğuna sarılıymış gibi bir beyaz mendil tutuyordu. Bilenlerin söylediğine göre, bu beyaz mendil, sağ eline geçirdiği muştayı saklamak içinmiş.

İhsan bağırıp çağırmaya, naralar atıp azıtmaya başlayınca, artık okulun onurunu korumak gerekiyordu. Bu görev de beşinci sınıf öğrencilerine düşerdi elbet. Öyle de oldu. Bütün okulda İhsan'dan [riyan hiçbir öğrenci yoktu. Ama iki-üç çocuk birleşince elbet İhsan'dan güçlü olurlardı.

Bir boğuşma, bir kapışma... Çizgi filmlerdeki kavgaların en şiddetli yerinde, kavgacılar bir bulut içinde görünmez olurlar ya, işte tıpkı öyle oldu... Bir toz duman...

Okulun başhademesi elinde koca sarı çanı sallayarak derse giriş zilini çalıyordu. Çocuklar kapıdan giriyordu.

İhsan, omuzları düşük, başı eğik, biriki arkadaşının kolunda, burnundan akan kanlar bahçenin tozlu toprağına damlayıp izler bırakarak, yokuştan aşağı indiriliyordu.

HURUF-1 MUNFASILA

Hiçbir sosyal yada politik değişme birdenbire olmuyor. Herhangi bir toplumsal değişim olmuşsa, onu hazırlayan daha önceki birikimler vardır. Atatürk devrimi denilen toplumsal değişimlerin hazırlayıcısı- olan önceki birikimler bizde araştırılıp ortaya konulmamıştır. Toplumsal değişimleri doğuran ön-

ceki birikimler ortaya konulursa, Atatürk devrim değeri küçüiecekmîş gibi geliyor, sanırım.

Harf değişimi, Arap harflerini bırakıp latin harflerini alışımız... Bu değişimi, bizden çok daha önce Azerbeycanlılar yapmışlardı; Arap harflerini bıraktılar, Latin harflerini aldılar, ama sonra Latin harflerini de bırakıp Kiril harflerini aldılar.

Arap harflerinin okuma yazma güçlüğünden kurtulmak için epiy uğraşılmış. Enver Paşa, Arap harflerini atmadan okuma yazmayı kolaylaştıracak yollar aramış. «Huruf-u munfasıla» denilen yazım yöntemi böylece ortaya çıkmış. «Huruf-u munfasıla» ayrık harfler demektir. Eski yazıyı bilmeyenlere anlatmak oldukça zordur. Kısaca, her heceyi bir sessiz, bir de sesli harf olarak birlikte yazmaktır. Amaç okuma-yazma kolaylığını sağlamaktı. Kural, kolaydı ama, yazı daha uzun sürüyordu. Ayrık harflerle yazmaya «Huruf-u munfasıla» yöntemi denilince, eskisi gibi bitişik harflerle yazmaya da «Huruf-u muttasıla» yani bitişik harfler yöntemi denildi.

Okula gelene dek, huruf-u muttasıla ile yazardım. Yenilikçi, ilerici öğretmen olan Zekâi Bey, bizim ayrık harflerle «Huruf-u munfasıla» yazmamızı isterdi.

Babam, buna çok kızar,

— Bir milletin yazısı, yukardan verilen buyrukla hiç değişir mi? Bütün bunlar Enver Paşa'nın yediği nane... Kör Kemal dönmesi de onun yolundan gidiyor! diye bağırırdı.

Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın yolundan gitmedi; Arap harflerini büsbütün kaldırıp, Lâtin harflerini getirdi. Çünkü huruf-u munfasıla, kolaylık de-

ğil, daha büyük zorluktu. Ama harî değişimini hazırlayıcı birikimin etkenlerinden biridir.

CETVELİN ACISI

Öğleden önce dört ders okurduk. Öğle paydosunda, okula geç kalmamak için hızla en önden çıkar, eve gelir, yemeğimi yer, yine bir koşu okula dönerdim. Öğleden sonra da iki ders okurduk.

Bigün yine paydos zili çaldı. Hızla çıktım dışarı. Süleymaniye Camisinin avlusundan geçtim. Arkamdan, her zamanki gibi, başka çocuklar gelmiyordu. Demek, onlar oyuna dalmışlardı. Eve geldim. O gün yediğim öğle yemeğini bile unutamıyorum. Annem, kendi tavuklarımızın yumurtalarından, yağda iki yumurta kızartmıştı. Yedim. Geç kalmamak için çabucak okula döndüm. Her öğle sonu dönüşünde bahçede çocuklar olurdu. Oysa o gün bahçede kimseler yoktu. Okula girdim, çıt yok. Öğrenciler derse girmişler. Ben nasıl oldu da geç kaldım böyle?... Kapıyı tıklatıp dersliğimize girdim. Zekâi Bey elinde cetvel, ders anlatıyordu.

— Neredeydin? dedi.

— Yemek yedim efendim... dedim.

— Ne yemeği?

Ben gerçekten yediğim yemeği soruyor sanarak,

— Yumurta, yedim efendim... dedim.

— Aç avucunu!

Açtım. Cetvelin keskin yanıyla vurdu. Dayak yiyen öbür çocuklar gibi «Ayy!» demedim, kıvranmadım da... Canım acımadığından değil, utancımdan. Ayıp geliyordu bağırmak, kıvranmak. Başım önümde dimdik duruyordum. Üç cetvel indirdikten sonra, Ze-

kâi Bey bana acımış olacak,

— Öbürünü aç! dedi.

Öbür avucumu açtım. Daha hızlı üç cetvel indirdi.

— Otur yerine!

Parmaklarım kalemi tutamıyordu. Ama parmaklarımdan daha çok acıyan başka bir yerim vardı. O Zekâi Bey'i ben ne çok severdim.

Az sonra paydos zili çaldı. Çocukların kimisi aşağıdaki yemekhaneye girdi, kimisi yemek yemek için evlerine gitti. Ancak o zaman niçin dayak yediğimi, yaptığım yanlışı anladım.

Ben üçüncü dersten sonra, öğle paydosu sanıp eve gitmiştim. Belki o öğle karnım çok acıkmıştı da yemek paydosunu bekleyememiştim.

EKMEKÇİ KADININ İKİ KIZI

Oturduğumuz evin sokağının altbaşında bir eski konak vardı. Konağın her odasında bir aile oturuyordu. Her penceresinde, kurusun diye, çocuk bezleri, çamaşırlar asılıydı. Konağın bütün pencereleri, her zaman, rüzgârda uçuşan çoğu yamalı çamaşırlarla kaplı dururdu.

Konağın ikinci katında bir ekmekçi kadın otururdu. İki kızı vardı. Büyüğü Dar-ül-Muallimat'da (Kız Öğretmen Okulu) yatılı öğrenciydi. Haftada bir gün evine izinli gelirdi. Küçük kız annesinin yanındaydı* Taşbebekler gibi, kıvır kıvır sarı saçlı, benden iki yaş büyük, çok güzel bir kızdı..

Ekmekçi kadın gençti, güzeldi. Her sabah erkenden kalkar, üstüne, kırçıl bir bir bezden önlük giyer, yola çıkardı. Bikaç sabah onunla birlikte git-

tiğim için, işini biliyordum. Küçük kızı da her zaman yanındaydı.

Her sabah Yağkapam iskelesine giderdi. Orası çok kalabalık bir yerdi. Soğan, patates depolarından birine her akşam bıraktığı sandığını alır, bir mavna iskelesinin gerisindeki iş yerine yerleşirdi. Sonra gider, fırından biçok ekmek alır gelirdi. Sandığının üstünde bir koca ekmek bıçağı dururdu. Kadın, yalnız ekmek satardı burada. Bîr somun ekmeği dörde böler, bölüm bölüm satardı. Akşam karanlığı basarken sandığını yine depoya bırakır, evine dönerdi. Bu ekmekçi kadın, sabahtan akşama hergün bu işi yaparak, iki kızını okutuyor, yetiştiriyordu.

Güzel, genç ekmekçi kadın, Çanakkale şehidi bir yüzbaşının karısıydı.

Ben sonradan, bu şehit karılarının, kızlarının içinde, ekmek derdiyle söylenmesi güç, çok daha zor, bizim için çok utanılası durumlara düşmüş olanlarını gördüm.

Ne zaman şehitlerimiz için, büyük paralar harcanıp anıtlar yapılmaya kalkılsa, hep o ekmekçi kadınla, o kadının bin zorlukla okutmaya çalıştığı iki güzel kızı gözümün önüne gelir. Niçin şehitler adına yoksul, kimsesiz çocukları yetiştirmek için yatılı okullar yapmayız da, parayı taşa, toprağa, betona döküp anıt dikeriz?

Çanakkale Anıtı dikilirken, «Ele güne borç almak için avuç açmış yoksul Türkiye'nin şehitleri için anıt değil, şehitler adına yoksul çocuklar için okullar açılması gerekir» diye yazdığım için ne çok eleştirilere, hatta saldırılara uğramıştım. Türkiyed'e insanın yurdunu sevdikçe yurt haini olarak ilânı da kolaylaşabilir. Ama ben bir şehit yüzbaşının eşi ekmekçi kadınının, her sattığı ekmek başına yirmi para kazanarak, didişe didişe iki kızını yetiştirdiğini, o ka-

dinin gözyaşı döktüğünü daha on yaşımdayken görmüştüm. Hâiâ bugün bile, şehitler adına okul değil de, anıt yapılmasını anlayamıyorum.

Galip Amcam, Dar-ül-Muallimat'taki kıza, ben de küçük kıza, Fransızca dersi veriyorduk. Ben« Syllabaire»den okutuyordum. Kendim de ancak o kadarcık biliyordum Fransızcayı. Öğretmenlikte Galip Amcamın sertçe olan yöntemini uygulamış olacağım ki, bigün dersine çalışmamış olan kız, biraz zorlayınca ağlamaya başladı. Hiç sesimi çıkarmadan ayrıldım yanından. Sokağa çıkınca ben de ağiamaya başladım. Ağlayan insana hiç dayanamam. Bir daha da gidemedim evlerine. Oysa ekmekçi kadın, kızına Syllabaire okutuyorum diye, arada bir bana bikaç kuruş da veriyordu.

BAYRAM

O gün okul yoktu. Tatil miydi, ansıyamıyorum. Yeşiltulumba'ya inen yokuşun başındaki konağın sahibi «Hanımefendinin evlâtlığı, sınıf arkadaşım Mustafa'yla sokaktaydık. Bekçi Baba, kalın sopasının demir ucunu kaldırım taşlarına vura vura bağırıyordu:

— Eeeey ahaliiii! Hilâl görülmüştür, bugün bayramdır!...

Tastamam ne dediği aklımda değil bekçinin. Ama, aşağı yukarı şunu anlatıyor: İki kişi ay'ı gördüğüne tanıklık etmiş. Müftülük de bayram ilân etmiş...

O yılın bayramı, öğleden sonra, birdenbire başlamıştı. Oysa başka bayramların «arefe»si olur, daha önceden bayrama hazırlanırdık. Bu bayram, birden bastırmış oldu. Hemen eve koştum, annem yok...

Şimdi ben ne yapsam? Bayram denilince, aklıma ilkin yıkanmak geliyor. Annem, her bayram gecesi beni yıkar, yatırır; kendisi de bayramlıklarımı çok zaman yetiştiremediğinden, sabahlara dek dikiş dikip bana bayramlık giysi hazırlar, ütüler. Sabahleyin giydirir. Babam, bayram namazından döner. Önce annem, sonra ben, sonra da kardeşim babamın elini öperiz. Babam da bizi öper. Sonra kahvaltıya otururuz.

Ama bu bayram öyle değil ki... Öğleyin birdenbire bayram oluverdi. Bekçinin bağırmaları, sopasının taktakları, hâlâ duyuluyor sokaktan.

Bana, yıkanılmadan bayram olamazmış gibi geldi. Bir teneke suyla leğeni odanjn ortasına koydum. Soyunup girdim leğene, soğuk suyla sabunlanmaya başladım. O sırada annem de girdi içeri.

—- Deli misin sen? Ne yapıyorsun? diye bağırdı,

— Bayram, anne! dedim.

— Hastalan da gör sen bayramı!

Hastalandım, ateşler içinde yattım. Yatakta o hastalığın ateşiyle, hep suların içinde, yıkanıyorum sanıyordum. Kanbur Saatçi Amcanın yaptığı ilâçlarla iyileştim. Ama bayram çoktan geçmişti...

NE MUTLU

Daha Mustafa Kemal, «Ne mutlu Türk'üm diyene!» dememiş. Ben o sıkıntılı, darlıklı çocukluk günlerimde kendimden çok memnundum. Her kendi başıma kaldığımda şöyle düşünürdüm: «İyi ki, müslüman anababadan doğmuşum, iyi ki müslümanım... Çok şükür Allahıma, beni müslüman anababanın çocuğu olarak yaratmış da müslüman olmuşum. Ya hıristiyan yaratmış olsaydı, o zaman, ölünce cennete gideme-

yecektim, cehennemde cayır cayır yanacaktım. Ne mutlu ki müslümanım!»

Mutluluğum bu kertede kalmıyordu. Düşünüyordum:

«İyi ki, Türk doğmuşum. Müslüman olup da başka ulustan olmak da var. Türk, ulu bir ulus, çok eski, çok büyük... Allah'ın ne sevgili kuluyum ki, beni hem müslüman, hem Türk yaratmış. Ne mutlu bana, Türk' üm!»

Kendimden memnunluğum, mutluluğum bitmiyordu. Şöyle düşünüyordum;

«Müslüman Türk olabilirdim ama, Anadolu'nun bir köyünde doğmuş olabilirdim. Oysa ben, yeryüzünün cenneti İstanbul'da doğmuşum. Hem Müslüman doğ, hem de Türk ol, hem de istanbullu ol, ne büyük mutluluk!»

Benim mutluluğumun sonu yoktu ki... Şöyle düşünüyordum:

«Annemi, babamı değiştirir miyim? Başka anne babanın çocuğu olmak ister miyim? Dünyada istemem.»

Başka anneleri, babaları, birbir gözümün önüne getirirdim; hiçbiri benim anababam denli İyi anababa değildi. Babam zengin değildi, varsın olsun... İyiyürekliydi beni çok seviyordu, benim babamdı, benim babam olduğu için en iyi baba oydu. Annem, hele annem, bütün annelerin en iyisiydi...

Ne mutlu bana! önce Allah beni müslüman yaratmış. Sonra Türk doğmuşum. Üstelik İstanbullu da olmuşum. Sonra da böyle iyi, bulunmaz anababanın çocuğuyum, ben Allah'ın en sevgili kuluyum. Ne mut-

iu, ne mutlu bana!»

İşte bu nedenle Mustafa Kemal'in «Ne mutlu Türk'üm diyene!» sözünü çok iyi anlamış, benimsemiştim.

Ama sonra, sonra? Kuşkular başladı: Müslüman doğmuşum. Neden? Müslümanlık, bir üstünlükse, neden başka bir çocuk hıristiyan doğuyor da, ben müs-Jüman doğuyorum? O çoğuğun suçu ne? Benim üstünlüğüm ne? Müslüman anababanın çocuğu değil diye, hıristiyan çocuğu ölünce neden cehennemde yansın?

Ben yeryüzünün cenneti İstanbul'da doğmuşum. İstanbul, güzel, büyük, okulları, hastaneleri olan kent... Ya uzak bir köyde doğan çocuk? Onun suçu ne? Benim üstünlüğüm ne?

Bu kuşkular, küçük yaşımdanberi kafamı kurcalamaya, beni tedirgin etmeye başlamıştı.

ANNEM VONA'YA GİDİYOR

Annem diyor ki:

— Benim köyümde tarlam, toprağım olacak, fındıklığım olacak. Babam ölmüş olmalı çoktan. Bana da biraz bişey kalmıştır babamdan. Yıllarca kardeşlerim ekip biçti, helâl olsun. Ama benim de şimdi ihtiyacım var. Gidip köyüme, babamdan bana düşeni alayım. Varsın topraklar onların olsun, ama bana. da yıldan yıla bişey versinler.

Babam,

— Olmaz!.... diyor.

Annem,

— Ama çok sıkıntı çekiyoruz... diyor.

Babam, sıkıntı, hele geçim sıkıntısı çekilmesinin açığa vurulmasına çok kızar, sinirlenir, bundan hay-

siyeti kırılır. Kuru ekmek, suya batırılıp yenilecek, ama «Sıkıntı çekiyoruz» denilmeyecek. Yalnız denilmemekle bitmiyor, buna inanılacak da. «Çok şükür bolbuiamaç yiyip içip yaşıyoruz» denilecek. («Bolbulamaç» babamın sıksık kullandığı bir deyimdi.) Bu biçim bolbuiamaç yaşanırken, başkalarına da yardım edilecek üstelik.

Annem,

— Niçin hakkımı başkaları yesin? Babamdan kalan mallarımın kimlerin elinde olduğunu bile bilmiyorum. Belki kardeşlerim bile köyde yoktur... diyor.

Babam yine,

— Olmaz diyor, olmaz! Sen oralarını bilir misin? Nerden bileceksin sen? O senin köyünün oralarda bir mısır koçanı için bir adam vururlar. Oralara gidilip de miras dâvasına kalkılmaz. Toprağı dar, insanı bol yerlerdir. Bir karış toprak için kan dökülür.

' Babamın da köyünde, babasından kalma tarlaları var. O da mirasından hiçbişey istememiş, istemiyecek de... Yıllar sonra babam, kendi hakkı olan tarlaları, ölen Mustafa Ağabeyinin oğluna bağışlayacak. Yıllarca elini sürmediği işlemediği, verimsiz, miras kalmış geniş topraklarda, hakkı olmadığı kanısındadır. Miras hak, ama emek de hak. Kente yerleşmişlerin, köyde kalanların elinden hak diye, yüzünü bile görmedikleri toprakları alması, babama ayıp geliyor, haksızlık geliyor.

Annem, yine,

— Sıkıntı çekiyoruz... diyor.

Babam hep,

— Hamdolsun, hiç bir sıkıntımız yok. Bolbuiamaç yaşıyoruz... diyor.

Günlerce sürüyor bu tartışma. Bigün annem gözleri buğulanmış,

—: Köyümü bir kere dünya gözüyle görmek istiyorum... diyor.

Bu kez babam hiç sesini çıkarmıyor.

Babam yenilmek üzeredir. Annem bunu anlayıp üstüne varıyor:

— Doktorlar hava değişimi ister, diyorlar. Hastalığıma deniz, dağ havası iyi gelirmiş. Yüksek yerlerde oturmaiıymışım. Bizim köy yüksek bir yerdeydi, denize karşıydı...

Babam bozguna uğramıştır iyice. Annem üstüne üstüne gidiyor:

— Annemi göreyim gidip. Kimbilir ne haldedir zavallı. Yaşlanmıştır. Gidip annemi bulayım. Belki de... ölmüştür çoktan.

O çelik sertliğindeki adamın sesi hıçkırıkjaşarak,

— Git öyleyse, anneni de al getir, diyor yumuşacık, anneni al gel. Ben bilirim oralarını, yaşanmaz. Hayat çetindir gayetle, zorludur. Al getir kadını...

Annem, altı yaşındayken köy evinden koparılıp evlâtlık verildiğinden beri, yani onyedi yıldır, köyünü, akrabalarını, annesini görmemiş, onlardan hiçbir haber alamamış, öldüler mi, kaldılar mı bilmiyor. Üveği annesinden iki oğlan kardeşi vardı ama küçüktüler o zaman, onları hiç tanımıyor.

Günlerden biğün annemi Tophane rıhtımından bir vapura bindirip Karadeniz'e yolcu ediyoruz. Dünmüş gibi ansıyorum o günü, ama iyice seçemiyorum, açık seçik değil o anılar.

Annem Ordu'ya gidecek vapurla, ordan Vona'ya (Sonradan adı değişti, Perşembe ilçesi oldu). Vona'dan da, köyü neresiyse bulup oraya gidecek. Annemin bindiği vapurda, Perşembe'ye gidecek tanıdık yolcular var; onlar anneme yardım edecekler.

AZGIN HOMOSEKSÜELLER

Kırk yıl öncesini anlatıyorum.

Genç kuşaklara bugün «Eskiden toplumda ahlâk daha iyiydi, daha sağlamdı» derlerse İnanmasınlar. Eskiden ahlâk, her yönden bugünkünden çok daha çürüktü, bozuktu. Özellikle cinsel ilişkiler çok pisti. Ne var ki bu pislikler, çok daha örtülü, saklı, gizliydi, ama yine de herkesçe bilinirdi.

Oğlancılık yaygındı. Üstelik, oğlancılıktan utanılmıyor, tersine övünüyordu. Bu cinsel sapıklıkta edilgenlik ayıp sayılıyordu da etkenlikle, yiğitlik, erkeklik taslanıyordu. Halk içinde yaygın biçok espriler, fıkralar, cinsel sapıklık üzerinedir.

Biz o yaşlardayken, niçin annelerimiz bizi oyun için evden dışarı çıkarmazlardı? Bunun başlıca nedeni, çocukları cinsel sapıklardan korumaktı. Bu konuyu açıklamak çok zordur; çünkü biçok ünlü, büyük kişilerin, yatılı okullarda eğitimle görevli kişilerin, ellerine güvenle bırakılmış küçücük çocukları sapık cinsel isteklerinde kullandıklarına tanık oldum; hem de en umulmayacak kurumlarda...

Benim yaşıtlarımdan hemen herkesin başından bu cinsel sapıklığa değgin bir yada bikaç olay geçmiştir sanırım. Anılarımda yeri geldikçe, bu türlü olayları da anlatmazsam, o çağı iyice yansıtmamış olacağım.

Türkçe sövgülerin pekçoğu, sövgüier de toplumsal yaşamı yansıttığına göre, cinsel sapıklık üstünedir. Biz, çocukluğumuzda, günlük konuşma diline girmiş bu türlü sövgüleri, yolda, taşıtta her yerde duyuyorduk. Ama ben bu sövgüleri yalnız sözde kalan bişey sanıyor, kavramını anlamıyordum. Ondört ya-

şımda bir yatılı okula gidip de gözlerimle görüp öğreninceye dek de bilemiyecektim. Benim bu bilgisizliğim, ailemin, çevremin, özellikle annemin üstümdeki titizliğinden geliyordu.

Bu konuda başıma ilk olay on yaşımdayken gelmişti.

Annem Ordu'ya, köyüne gitmişti. Ben evden niçin çıkmıştım, nereye gidiyordum, şimdi ansımıyorum. Süleymaniye'deki evimizden Vefa'ya doğru yokuştan iniyordum. Sağda yıkık medrese gibi, mezarlık!; bahçesinde çitlenbik ağaçlan olan bir yer vardı. (Sonradan onarılıp kullanılan Atıf Efendi Kitaplığıydı belki de...) İşte ordan geçerken o yıkık yerden bir adam çıktı. Konuşmaya başladık. Nasıl, neler konuştuğumuzu da şimdi bilemiyorum. İyice giyimli, ortayaşlı, boyunbağlı bir adamdı. Büyüklerle ve büyükçe konuşmaya alışık olduğumdan adamı hiç yadırgamıyordum. Öyle geliyor ki şimdi bana, adam benimle derslerim üzerine konuşuyordu galiba. Sıksîk «Aferin» diyordu. Birlikte Unkapanı Köprüsü'nü geçtik, Beyoğlu'na geldik.

— Sinemaya götüreyim... demişti.

Ben de «Hayır, olmaz!» dememiştim. Şehzadebaşı'ndaki sinemaya bikaç kez gittiğimdenberi, hiç sinemaya gitmemiştim.

Şimdi de öyleyimdir: Bana «Hayır!» demek zor gelir. Yüzümün yumuşaklığından, salt karşımdakini memnun etmek için, istemediğim şeyleri bile yaptığım, buyüzden sonradan üzüldüğüm çok olmuştur.

Niçindi bilmiyorum, erkendi de sinemaya daha vakit mi vardı, yoksa başka bişeyden mi, vakit geçirmek için adamla bir küçük şekerci dükkânına girdik. O dükkân hâlâ durur. Küçük dükkânda iki küçük

masa vardı. Birine oturduk. Önümüze pasta geldi. Evet, pasta... Benim için çok önemli bişey...

Masanın altından uzanan bir el dizlerimdeydi. Kalktım.

— Ben gidiyorum...

— Sinemaya?

— Olmaz!

Bunu, sertçe söylemiş olduğumu hiç sanmam. Ama adam beni bırakmak zorunda kaldığına göre, sözlerimde bir kesinlik olmalıydı.

Adamın kötü niyetli olduğunu sezinlemiştim, ama bu kötü niyetin tam olarak ne olduğunu ancak yıllar sonra anlayabilecektim.

Kaçarcasına, korku içinde döndüm eve. Biryanımızla çok bilgisiz yetiştiriliyorduk. Kişiliğimizi eğitimle değil, deneyimlerimizle kazanıyorduk.

Güzelce, güzelcene bir çocuk olup da, başından buna benzer olayın geçmediği çocuk, yaşıtlarım arasında yok denilecek kadar azdır. Sonraları, arkadaşlarım arasında, bu konuda çok acılı dramların tanığı oldum.

ALTIN EDECEK PAŞA

Babamın hemşerileri geliyor evimize, Şebinkarahisarlılar. Babama,

— Memlekette bir Rüştü Paşa vardı, bildin mi? diyorlar.

Babam,

— Evet, bildim... diyor.

— Rüştü Paşa çok hasta. İstanbul'a geldi. Bakacak da kimsesi yok adamın. Evine alır mısın?

Rüştü Paşa dedikleri adam, yorgan döşek, sırtta

taşınarak bizim eve getirilip yerleştiriliyor. Rüştü Paşa dedikleri adam İstanbul'un sokak başlarında sabahın erken saatlerinde, yorganları sırtlarında iş bekleyen, taşralı yapı işçilerine benziyor daha çok, onların çok daha yaşlısı, çok hastası. Durmadan inliyor yatakta. Helaya bile gidemiyor. Oturak tutuluyor altına. Annem olsaydı, bunlara çok rkızacaktı.

Rüştü Paşa'ya kardeşim Saadet bakıyor. Bahtsız bir kızdır o, bütün yaşantısı, gençliği, hastalara bakmakla, iyilikle geçti, tükendi. Onu en çok seven benim; ben de huyum yüzünden, bigün olsun ona sevgimi belirtemedim.

Bu ne biçim paşa böyle? Bu paşa, «sivil paşası» ymış. Abdülhamit paşasıymış. Öyle bir zenginmiş kiii... Bu, üstüne yattığı çul döşeğin altı, arası, hep sarı sarı altın liralarla tıklım tıklım doluymuş. Doluymuş derler ama, döşeğin, yorganın arasında ne altın var, ne bakır metelik. Paşa çok cimridir, çok. Döşeğinde yoksa altınları, öyleyse kuşağının, içliğinin arasındadır. Orda da yok. Öyleyse bu paşa, vallaha altınları yutmuştur cimriliğinden ki, kimsenin eline geçmiye. Paşü inliyor. Oturak getiriyorlar altına. Oturağa hiç altın düşmüyor. Öksürüyor paşa, hiç altın çıkmıyor. - Bir Allanın belâsı paşa ki, başımıza sarıp gitmişler. İnliye inliye ölüyor Rüştü Paşa. Şimdi, cenazesinin nasıl kaldırıldığını bile ansımıyorum.

MUTLULUK SAATLERİ

Bütün o sıkıntılı günlerimizin mutluluk saatleri de var. Annem yok. Kardeşim bakıyor bize, yemeklerimizi o yapıyor.

Akşam oluyor. Babam uskumru balığı getirmiş.

Sofadaki mangalda kardeşim uskumruları kızartıyor. Beş numara gaz lambası yanıyor sofada. Lambayı önümüze alınca arkamızdaki duvara gölgelerimiz düşüyor.

Sofa pencerelerinin karşısında, eski «Şeyh-ül-islâmlık» binasının yüksek duvarları var. Yol boyunca uzanıp, evin sokak önünü kapayan duvarların yüksekliği bizim çatıyı aşıyor. Duvarın oyuklarına güvercinler yuvalanmış. Akşam karanlığı basınca, oyuklardaki güvercinlerin özgün uğultuları başlıyor, güvercinler dem çekiyor.

Biz kardeşimle lambanın ışığında, evin karşısındaki duvara vuran gölgelerimize bakıp oynuyoruz. Duvardaki gölgemiz kocaman kocaman, dev gibi... Oynuyorum, sıçrıyorum, atlıyorum. Duvardaki dev gölge de oynuyor, sıçrıyor, atlıyor. Gülüyoruz, gülüyoruz. Duvarla aramızdaki mangaldan uskumru dumanları tüttükçe, dumanların gölgesi de karşı duvarda deviniyor, dev gölgelerimiz de titreşiyor karşı duvarda...

Kardeşimle ortaklaşa eğlencemiz, akşam karanlığında, lamba ışığında duvara yansımış bu gölr ge oyunlarımızdı. Nasıl da eğleniyorduk kendimizi unutup.,.

FINDIK, FASULYE, MANDALİNA

Annem dönüyor köyünden. Babam karşılıyor annemi, birlikte geliyorlar eve. Annem giderken bir küçük çuval dolusu hediye götürmüştü. Çiçekli pazenler, basmalar, amerikan bezleri, başörtüler, yemeniler, peştemallar, kına, boncuk, sabun filan. Dönüşünde iki çuvalla bir sepet getirmiş. Çuvalın birinden kuru fasulye çıkıyor, küçük, küçük fasulyeler. Öbür küçük çuvaldan fındık çıkıyor. Sepetten de, küçük, ekşi

mandalinalar. Bunları köyden vermişler anneme. Annemin hakkıymış. Her yıl bu kadar-ürün gönderecekiermiş.

Annem sevinçli, mutluydu. Annesini görmüş, iki erkek kardeşini görmüş. Ama kardeşleri, babasının köyünde, annesiyse uzak başka köydeymiş. Uzun uzun annesini anlatıyordu.

— Dünya gözüyle gördüm. Ölmeden gördüm annemi... diyordu.

Bu gezi yaramış anneme, dinçleşmiş, neşelenmiş...

VESİKALIK RESİM

Çocuklar, içinde yaşamaktalarken, çekilen geçim sıkıntısının ne olduğunu bilemiyorlar.

O günlerin çekilen geçim darlığını, çok sonraları düşündükçe anlayabiliyorum. Annemin hastalığı biyandan, babamın işsizliği biyandan, parasızlık biyandan... Bütün bunlara ek olarak, babamın buyruğuyla, geçim sıkıntımızı belli etmememiz biyandan.

Annem,, bu sıkıntıya kendince bir umar arıyor: Köyündeki babasından kalan tarlasını, fındıklığını satacak. Bunun için de, Ordu'ya gittiği zaman orda tanıdığı bir adama vekâletname verecek; adam anneme miras kalan her neyse, onları satıp, parasını gönderecek.

Vekâletname çıkartmak bişey değil de, ille o vesikalık resim yok mu!... Vekâletnameye, annemin vesikalık fotoğrafı yapıştırılmalıymış. Ama nasıl olur da annem resim çektirir? Babama göre, resim çektirmek -«günah-ı kebâir»dendir. Annem, böyle bir büyük günah işleyemez... Bu günah perdesinin altında,

babamın kıskançlığı saklı olduğunu anlıyorum daha o yaşımda. Annem, fotoğrafçının karşısına geçecek, resimde yüzü görünsün diye peçesini açacak fotoğrafçıya... Babamın asıl istemediği işte bu.

Çok iyi anlıyorum babamı. Anneme güvensizliğinden değil bu karşı koyması, ama fotoğraf çekecek herifin kötü niyetini, içinden geçenleri ne yapalım? Babam annemi, başkalarının içlerinden geçirecekleri niyetlerden bile kıskanıyor.

Yeryüzünde söylenmiş en güzel kıskançlık şiiri, Türk halk şiirindeki şu iki dizedir:

Yüzünde göz izi var,
Sana kim baktı yârim?...

Halk şairinin bu iki dizesi, tam bir gerçekçilikle, Türk erkeğinin karakterini dile getiriyor.

Annemin vesikalık fotoğraf çektirmesi, evimizde açığa vurulamayan büyük bir sorun, annemle babam arasında bir çatışma yarattı. Bu sessiz bir çatışmaydı. Hangi konuda olursa olsun, evimizde oldumbittim sesli kavgalar, bağırma çağırmalar olmazdı.

Çok hiddetli adam olan babamın bağırması hiçbir zaman çığlık olmamıştır. Annemse, o hiç bağırmazdi; en çoğu, belli etmeden küserdi sessizce... Ama bu belirsiz küskünlüğü bile uzun sürmezdi. Koca, «Efendi» idi. Kadın, efendisine surat edemezdi. Surat asmak bile yalnız efendinin hakkıydı.

Vesikalık altı resim çekildi. Sokak fotoğrafçısında çekilmiş bu altı resim gözümün önünde: Yüzden başa atılmış peçeyle, siyah çarşafın küçük üçgeni arasında kalmış, annemin alnıyla çenesi bile iyice seçilemeyen, dumanlı, puslu, silik yüzü...

Resimlerle vekâletname gönderildi Ordu'ya. Annem hiçbir zaman, bu vekâletnameye bir cevap alamıyacaktır. Bu miras işi bir zaman evimizde konuşulacak, sonra unutulacak. Ne o tarla satılacak, ne de- anneme bir daha köyünden fındık, fasulye gelecek...

Yanar dururum: Annem, bikez sinemaya gitmedi, sinema nedir, nasıldır görmedi; günahtı, saçmaydı çünkü sinema. Bikez, tiyatroya gitmedi, tiyatro nasıldır görmedi, bilmedi; çünkü günahtı. Yaşadığı çağın teknik olanaklarından yararlanabildiği, yalnızca işte bu altı vesikalık fotoğraftı.

Benim için hazineler değerindeki o silik fotoğraflardan bitekini olsun elime geçirmek, annemin yüzünün 6 x 9'luk bir hayalini görebilmek için 1959'da Ordu'ya gittim. Perşembe ilçesini, Annaç köyünü dolaştım, ama kimselerde bulamadım o vesikalık fotoğrafları.

GÜLİVER

İlk okuduğum edebî eser Güliver oldu.

Taşradan gelmiş her bölge halkının İstanbul'da topluca bulunduğu belli yerler vardır. Babamın hemşe.rileri Şebinkarahisariıların çoğu Bebek'te, Kuruçeşme'de, Kasımpaşa'da toplanmışlardır. Annemin hemşerileri Ordulıların da, Arapcami dolaylarında toplandıklarını, annemin Ordu'ya gidişinden sonra öğrendik, Arapcami yakınlarında, üst katı han odaları olan eski bir kahve vardı. 0 kahveyi işleten iki kardeş (Celâl, Bilâl) annemin hemşerileriydi. Nasıl, neden, şimdi bilemiyorum ama, o kahveye giderdim arasıra. Bilâl, Celâl kardeşlerin yiğenieri olan Zekeriya, ilkokulu bitirmiş, okumasını çok seven, ama ağa-

beylerinin okula göndermeyip kahvede çalıştırdıkları çok iyi bir çocuktu. Okumaya çok düşkündü. Bigün nasıl olsa bir yolunu bulup okula gideceğini söylerdi. Biçok kitapları vardı, bir çocuk ansiklopedisi vardı. Kitaplarını, okumam için kahveye getirirdi. O ansiklopedi ciltlerini kahvede bikaç kez baştan sona okudum. Bu ansiklopedide en çok sevdiğim, Gülivere'in gezisiydi. Güliver'in devler ülkesindeki gezisinden çok, cüceler ülkesindeki gezilerini, serüvenlerini seviyordum.

Ne oldu kimbilir Zekeriya... Zekeriya gibi okumak isteyip de okuyamayan daha niceleri var. Güliver'i, ansiklopedisinden okuyup tanıdığım Zekeriya hatırıma geldikçe, onun okuyamamasından nedense kendimi sorumlu tutar, okumuşluğumdan utanırım.

BAYRAM ŞEKERİ

İmtihan olmak için okula ilk gittiğim gün, odasında gördüğüm sakallı müdür, gözümde fırfır dönmüştü. Bunu bir betimleme olsun diye söylemiyorum, bir yansılamayla müdürü gerçekten fırfır döner görmüştüm karşımda.

Müdür bize «müsahabat-ı ahlâkiyye» dersine gelirdi. «Müsahabat-ı ahlâkiyye», ahlâk üstüne söyleşiler demek... Şimdi böyle bir ders yok okullarda sanırım. Sakallı müdür, her derse girişinde tıpkı o ilk gördüğüm günkü gibi karşımda fırfır dönerdi hep... Bîkez adamı öyle görmüşüm ya, başka türlü göremiyordum.

Bayram geldi. Bayram tatilinden önce sınıfımızın uslu çocuklarından bikaçı bayramın ilk günü sınıf öğretmenimiz Zekâi Bey'in evine el öpmeye git-

mek için sözieşti. Bana, «Sen de gel» dediler, «Peki» dedim.

Bayramın ilk günü Zekâi Bey'in evine gideceğiz diye çok heyecanlıydım. Evi kimbilir nasıldır, odası nasıldır, eşyaları nasıldır, kitapları, rafları, dolapları, nasıldır? Çok, çok merak ediyordum.

Beş arkadaş sözleştiğimiz yerde buluştuk. Ama, Zekâi Bey'in evinden yana değil de, ters yana gidiyorduk.

— Nereye? dedim.

Tahtakale'de şekerci dükkânı olan bir adamın oğlu, arkadaşlarımızdan minimini yüzlü, küçümencik Süleyman,

— Önce bizim dükkâna gideceğiz... dedi.

•Rüstempaşa Camisinin bitişiğinde dizilmiş dükkânlardan biri olan şekerci dükkânına girdik.

Çocuklar, Süleyman'ın babasına,

— Amca bir kutu şeker...

— Amca, bir okka şeker...

Diyorlardı.

—' Ne olacak? dedim.

— Zekâi Bey'e gidiyoruz ya, dediler, eli boş gidilir mi hiç!...

Bu, hiç aklıma gelmemişti. Hem gelse ne olacak? Şeker alacak parayı nerden bulayım?

Utancımdan, kulaklarıma dek ateş bastığını duydum:

Süleyman,

— Babam, şekerleri ucuz verecek de... dedi.

Öyle merak ediyordum ki Zekâi Bey'in evini... Kimbilir evin içi, odası nasıldır? Eşyaları, kitapları?.. Masası?

Süleyman'ın babası, bize yememiz için birer tane

halka biçimindeki renkli peynir şekerlerinden verdi.

Öbür çocukların ellerinde, paketlenmiş şeker kutuları, çıktık dükkândan...

Yer yanlsa da yerin dibine geçsem... Ben ne diye geldim bunlarla?

Tahtakale yokuşundan çıkıyoruz. Zekâi Beyin evi kimbilir nasıldır? Yazı masası vardır odasında. Öğretmenler odasındaki masa gibi, onun masası da yeşil çuhayla örtülüdür. Hokka takımı vardır masasının üstünde...

Bakırcılar'a geldik. Zekâi Bey'in odasındaki raflarda kitaplar vardır. Bir de kitap dolabı vardır. Kitap dolabı camlıdır; müdür beyin odasındaki dolap gibidir.

Çocuklar ellerindeki şeker paketlerin* sallıyorlar. Konuşuyorlar, cırcır konuşuyorlar. Benim ağzımı bıçak açmıyor. Nasıl etsem de, ne söylesem de ayrılsam onlardan? Harbiye Nezareti bahçesinden (Şimdiki Üniversite bahçesi) geçtik, Beyazıt'tan Şehzadebaşı'na geldik. Sağa kıvrıldık mı, yandaki sokakta Zekâi Bey'in evi... Kimbilir, kimbilir nasıldır evin içi? Koltuklar vardır tabiî... Hem de kadifedir koltuklar. Odasının tabanında halı serilidir. Ne çok kitapları vardır, hepsi de ciltlidir.

Tam Zekâi Bey'in evinin sokağına saptık, karşıdan sınıf arkadaşımız Sâbit'le Nâbit, ikiz kardeşler geliyor; onların elinde de şeker kutusu...

— Çocuklar, siz gidin hadi. Ben sonra geleceğim.

— Neden?

— Çok sıkıştım da... Çişim var...

— Heyecanlandın da ondan...

Bir gidiyorum ki, arkamdan kovalayan varmış gî-

bi... Önüme gelen sokağa sapıyorum, bir o yana, bir bu yana. Her sokağa saptıkça biraz daha rahatlayıp yavaşlıyorum.

Fatih Parkı'na gelmişim. Fatih İtfaiyesi'nin dolaylarında dolaşıyorum. Epiy zaman sonra eve dönüyorum. Annem soruyor:

— Neye o kadar geç kaldın oğlum?

— Muallim Bey bırakmadı... Öyle güzel evi var ki anne... Yazı masası var.

— Tabiî olur.

— Ama üstü örtülü, yeşil bir örtü... Bidolu kitapları var, hepsi de ciltli... Bir de dolabı var...

— Tabiî olur...

— Ama camlı dolap... Koltukları var anne.

— Tabiî...

— Ama kadife... Öyle güzel ki evi anne...

Anneme Zekâi Bey'in evini anlatıyorum da anlatıyorum, ballandıra ballandıra anlatıyorum. «Güliver Seyahatnamesi» gibi, «Topal Leylek Masalı» gibi. anlatıyorum.

— Size ne ikram etti?

Ne mi? İşte bunu hiç düşünmemiştim.

— Bize mi? Şey... Şeker...

Evin, en alt katındaki kullanılmaz, eski odalara; giriyorum. Mantarlaşmış, çürümüş döşemeler delikcleşik... Küherçilelenmiş rutubetli duvarlara bakıyorum. Yarılsa ya şu duvarlar, masallardaki gibi... Altınlar dökülse ya duvarda açılan delikten...

YEŞİLTULUMBA'DA HALK DERSANESİ

Yeşiltulumba'da bir halk dersanesl açılmış, diye^ duydum. Okula gidememiş olanlar bu dersanede öğ-

renim olanağı bulacaktı. Gündüz işlerinde çalışanlar, geceleri bu dersanede öğrenim göreceklerdi. Her düzeydekiler için ayrı ayrı öğretim yapılacaktı.

Bir öğrenme susuzluğu içindeydim. Halk Dersanesi'nde okulda öğrendiklerimden artık bişeyler daha öğrenebilirim, diye düşündüm.

Bizim sokaktan gidiyoruz. Solda, üç dört basamakla çıkılan kapısı içerlek bir güzel ev var. Evin önündeki menekşe gülü, evin önünü boydan boya kaplayıp sarmış. İşte o evden yokuş aşağı inilince sepet, küfe yapılan yanyana birçok dükkân var. Oraları, Yeşiltulumba denilen yerdir. Yokuş üstünde, solda Halk Dersanesi. Yapının altı dükkân. Kapıdan girip ikinci kata çıkıyorum. Bir odaya giriyorum.

— Efendim, ders almak için geldim.

— Okula gitmiyor musun?

Okula gidenleri dersaneye almadıkları için,

— Hayır, gitmiyorum... dedim.

—- Yazık... Sem'n yaşında bir çocuk... Okuma, yazma?

— Biliyorum.

Beni sınavdan geçiriyorlar ki, bilgi düzeyime göre ders verecekler.

Sınavı yapan öğretmenin, orda birisine söylediği övgü sözlerini, bunca yıl sonra, kelimesi kelimesine hatırlıyorum.

— Bu çocuğun gözlerinde zekâ kıvılcımları çakıyor!

Bu sözleri, okula gidemediğim için bana yazık olmuşmuş, anlamına söylüyordu.

Okuryazar olmayanlar, akşamüstü, işbitiminden sonra dersaneye geliyorlardı. Biz, daha ileri düzeyde olanlar daha geç saatte derse başlıyorduk. Dersa-

neden çıktığımızda ortalık kararmış olurdu. Haftanın yalnız üç gecesi dersaneye gidiyordum. Çünkü yalnız o üç gece hesap dersi vardı. Bana gerekli olan da hesaptı. Öbür dersler benim bildiklerimden aşağı düzeyde veriliyordu. O dersanedeki hesap öğretmeni, hesap dersini sanki şurup içirir gibi tatlılıkla veriyordu. Benim yaşımda öğrenci yoktu. Bikaç delikanlı, öbürleri 20-30 yaş sularındaydı. Hepsi de büyük bir öğrenme isteği içindeydiler. Çırak, esnaf/ işçiydiler. Öğretmen, onların işlerine uygun, onlara göre problemler veriyor, ben de o hesap derslerinden pekçok yararlanıyordum.

Babamın, bana o yaşımda bile, öyle sonsuz bir güveni vardı ki, dersaneden geceleri döndüğüm halde, bikez bile, benden kuşkulanmamış, dersaneye gittiğime inanmıştı. Oysa ne gittiğim dersaneyi, ne de ne dersi aldığımı biliyordu,

SÜSLÜ PÜSLÜ KÖTÜRÜM KADIN

Süleymaniye'deki evimizden taşınıyoruz. Nasıl taşındığımızı bilmiyorum, çünkü ben okuldayken taşınılmış. Partal eşyalarımız yüklü tek atlı arabanın tıngır mıngır gidişini göremedim.

Yeni evimiz, yine Süleymanlye'de; Askerî Basımevi'nin yanındaki yokuştan inilince, yeni taşındığımız eve gelinir. Ev mi, dedim; hayır, burası ev değil, medrese odası...

Çektiğimiz geçim sıkıntısı büsbütün artmış olmalı ki, biz böyle bir yere taşınmak zorunda kalmışız.

O dar sokak sırayla Süleymaniye Medresesinin odalarıdır. Biçok kapılar daracık sokağa açılır. Dar sokak iyi güneş alamadığından hep serindir. Medre-

senin yüksek duvarları yüzünden insanın içi kapanır.

• Bizim oturduğumuz medrese odasını anlatayım. Pek oda değil burası, kocaman mağara gibi bir yer. Hamam kapılarından daha kalın bir tahta sokak kapısından girilir. Sokak kapısının üstünde bir pencere vardır. Aklımda kaldığına göre, bu pencereyi sonradan açmışlardır. O kocaman, mağara gibi kovuğa, gün ışığı işte bu tek pencereden girer. Sokak güneş ışığı almaz ki, ışık içeri girebilsin. İçerinin taş tavanı çok yüksektir. Onun için sonradan içeriye bir asmakaî yapmışlar. Asmakata, kaba, kalın tahtalardan yapılmış, dayalı bir merdivenle çıkılır. Asmakat, kalaslar üstünde kalın tahta döşemelidir.

Altkatın tabanı, iyice basılıp ezilmiş, kara topraktır.

Bu geniş medrese kovuğunun asıl kiracısı, kötürüm bir kadındır. Asmakatta oturur.

Altkatta da, biçok kadınlı, erkekli, çocuklu insanlar oturur. Bunlar belki de iki-üç ailedir.

Biz, asmakata, yani kötürüm kadının oturduğu kata taşındık. Burada duvar, oda yoktur. Geniş bir sahanlıktır. Yalnız orta yerden ipe bağlı bir yamalı bez perdeyle ikiye ayrılmıştır. Perdenin önünde kötürüm kadın, arkasında da biz oturuyoruz.

Cok sonraları, «Pol dö Kok» adlı o zaman moda olan bir Frünsız yazarından çevrilmiş biçok roman okumuştum. O romanlarda, Paris'in batakhanelerindeki yoksul yaşayışlı, karışık işler yapan insanların başlarından geçenler anlatılırdı. Bizim kaldığımız medrese kovuğu ve kötürüm kadın da, o romanlarda anlatılan dekorlara, kahramanlara çok benziyordu.

Kötürüm kadın, hiç yatağından çıkmazdı. Hizmetinde iki bakıcı kadın vardı. Kadının zengin olduğu

söyleniyordu. Altkatta oturanlardan kira alıyordu. Ama başka geliri de vardı kötürüm kadının. Konuşmalarından doğu illerinden oldukları belli bitakım adamlar, bu kadına para getirirlerdi. Bir dilenci örgütünün başkanı gibi bişeydi. Belki de doğu illerinden gelen köylülere, adamlarının aracılığıyla İstanbul'da yükçülük gibi işler bulup, karşılığında onlardan' para alıyordu. Belki de tefecilik yapıyor, faizle borç para veriyordu. Çok şaşılası, hem de otoriter bir kişiliği vardı. Üstelik, süsüne püsüne de çok, ama çok düşkündü. Kirpiklerine kalın sürmeler, kaşlarına koyu rastıklar çeker, saçını boyar, parmaklarına kına yakar, soluk yanaklarına düzgünler, allıklar sürer, büzük dudaklarını da iyice ala boyardı. (Rastık, sürme, düzgün, allık gibi şeyler şimdi bilinmiyor. Artık bunların yerine rimel, kaşkalemi, ruj, pudra kullanılıyor.) Yaşlı, sıska, kötürüm, ama çok canlı olan bu kadın hiç çıkamadığı yatağının içinde durmadan süslenirdi. Kırmızı renkli çukulata ambalaj kâğıdını tükürükleyip solgun yanaklarına sürerdi.

Kadınların ağdayla bacak kıllarını, yüzlerindeki tüyleri nasıl aldıklarını ilk o kötürüm kadında gördüm. Sonraları başka kadınların da ağdayla kıllarını yolduklarını görmüştüm. Ağdayla kıl yolunması bir işkence...

Saç mangalın ateşi üstündeki -kapta, sulandırılmış şeker kaynayıp duruyordu. Kaynayan şekerli su,, macun oldu. Beni, perdenin öte yanına geçirdiler. Meraklanıp, perde arkasından baktım. Kötürüm kadın, şeker ağdasını boynuna, yanaklarına yapıştırıyor, sonra hızla çekince ağdaya yapışan kıllar da kökünden kopuyor. O kıllarını ağdayla yolarken, benim canım acıyor.

İçerisi, gündüzleri bile yarı karanlıktı. İkindiye doğru, beş numaralı gaz lambasını yakardık.

Durmadan süslenen, zengin kötürüm kadının medrese kovuğunda geçen günlerimiz, yaşamımda çok sıkıntılı, karabasanlı rüya gibi bişeydir.

.Hasta annem burada büsbütün hastalandı. Biz yoksulduk ama, böyle yerlerde, bu türlü yaşamaya da alışık değildik. Evimizin tüm düzeni bozulmuştu. Annem, burdan çıkalım diye babamı zorluyordu. Babam, taşınmak istemiyor, burasının güzel, kışın kolay ısınır bir yer olduğunu söylüyordu. Çünkü, buraya kira vermiyorduk. Niçin bilmem, kötürüm kadın babamdan kira almıyordu. Belki de, hoca diye saygısından ötürü kira almıyordu babamdan.

O medrese kovuğunda çok oturamadık, belki bir iki hafta, ençok bir ay...

AH KINALI KIZIM!

Yine tek atlı arabanın arkasındayım. O arabada, yatak denklerimiz, teneke leğenimiz, telleri yırtılmış teldolabımız yüklü; arabanın bir yanından mangal borusu, mangal, eski tenekeler, başka bir yanından sofra tahtası sarkıyor,

Vefa'da bir eve taşınıyoruz; İşte burası, eve benzer bir evdir, Kârgirdir, üç katlıdır. Seviniyorum böyle bir eve taşındığımız için. O güne dek oturduğumuz evlerin en güzeli bu. Evin bitişiğinde de, karşımızda da güzel evler var. Biz bu evin üçüncü katında oturacağız. Bitişik iki odayla, bir sofa mutfak ve helâ. Eşyalarımız burasını tastamam dolduramıyor.

Bu üç katlı evi tümüyle kiralayan, ya Niğdeli-yada Nevşehirli kabzımallık yapan iki hemşerl. Ya ken-

dileri yada karıları akraba oluyorlar. Bu iki kabzımal, definecilik hastası olduklarından, evlerinin boş duran üst katını da defineciliğin ustası olan babama vermişler. Oraya kira verip vermediğimizi bilemiyorum.

İki kabzımal ailesi birarada yiyip içip geçiniyorlar. Ama kadınlar bitürlü geçinemiyor. Durmadan kavga ediyorlar. Annem onların aralarını bulmaya çalışıyor. Birinden biri, kocasına öteki kadından yakınsa, yakınan kadın kocasından dayak yiyor. Arkadaşın karısından yakınmak yok.

Evden okula giderken, Vefa'dan Süleymaniye'ye çıkan yokuş üstündeki güzel evlere bakıyorum, içimden, «Biz de bu güzel evlerde otursak, bizim de böyle bir evimiz olsa...» diye geçiriyorum. Bana o zaman güzel görünen evler, gerçekte hiç de güzel değil.

Annem Ordu'dan geldiğindenberi, hep kızkardeşinin sözünü ediyor. Adı Havva'ymış. Onbeş yaşındaymış daha... Annem, annesinin köyüne gidince görmüş kardeşi Havva'yı. «Ah bir görseniz!» diyor, «Ne güzel, ne güzel kız...»

Benim o güzel Havva Teyzemin, bir ayağı sakatmış. Annem, köye para gönderecek de, kardeşi Havva'yı İstanbul'a getirtecek, ayağını ameliyat ettirecek, «Genç, güzel kız... Topallıyor, yazık...»

Annem para gönderiyor. Bir Ordu'lu hem'şerinin yanına katıp, Havva Teyzemi İstanbul'a getiriyorlar. Havva Teyzem, gerçekten eşine az rastlanır bir güzel, topuklarını döven sarı saçları var, pembe sarı bir teni, iri iri siyah gözleri var. Bir ayağının parmakları bacak kemiğine bitişik, doğuştan böyleymiş.

Annem, Haseki Nisa Hastanesinde Havva Teyzemi ameliyat ettirip evimize getiriyor. Artık topalla-

rrnyor Havva Teyzem, ama durmadan ağlıyor. Köyünü özlemiş. Durmadan, «Ah sarı kızım, ah kınalı kızım...» deyip gözyaşı döküyor.

«Köyüme gönderin beni» diye tutturdu. Annem «Ne yapacaksın köyünde, bak İstanbul ne güzel...» diyor ama, Havva Teyzem «Ah kınalı kızım» deyip deypp.ağlıyor. «Kınalı kızım» deyip durduğu bir buzağıymış. Kınalı buzağının özlemine dayanamıyor. İstanbul vız geliyor ona. İstanbul yaşanacak bir yer değil, ille de köyü...

Havva Teyzem, yıllar sonra beni çok düşündürdü. İnsanın yurdunu sevmesi, yurdunun güzel, iyi olmasından değil. Yurt dediğin, kızgın çöl olsa da sevilir. Yurt, yurt'olduğu için, orada herşey kendimizden olduğu için seviliyor.

Oysa yaşanacak yer değildi Havva Teyzemin köyü, çok yıllar sonra gidip gördüm. Havva Teyzem orada çobanlık yapacaktı, yük taşıyacaktı; ama İstanbul'dan çok seviyordu yoksul köyünü. «Kınalı kız», özlediği yoksul köyünün simgesiydi.

Annem onu, kardeşi gibi değil de, kızı gibi seviyordu. Oysa ben Havva Teyzemde sıcak, insancıl duygular bulamıyordum. Ben yiğeni olarak bigün bile sevdiğini hatırlamıyorum. O «Kınalı Kız»ını seviyor, rüyalarında bile kınalı kızı sayıklıyordu.

Sonunda annem, Ordu'ya gidecek hemşirelerin yanına katıp Havva Teyzemi köyüne gönderdi. 1859' da o köye gidince öğrendim; Havva Teyzem, İstanbul'a geldiğinin ertesi yılı, gencecikken ölmüş.

O köylere, o köylerin çalışmasına dayanmak, zor, Havva Teyzem, dal gibi incecik, sarı bir kızdı.

Annem ondan bir daha hiç haber alamamıştı.

SÜTKARDEŞİM VARMIŞ

Babam, o iki kabzımalla birlikte, define bulmak için İstanbul'dan uzak bir yerlere gitti. Haber alamıyoruz babamdan. Bu kaçıncı define aramaya gidişidir babamın, kimbilir... İlle de define bulup zengin olacak. Zengin olacak ki, anneme, bizlere daha iyi baksın.

Annem o günlerde Salim Bey'in evinin nerde olduğunu öğreniyor birilerinden. Nasıl öğrendiğini bilmiyorum.

Salim Bey, annemi babasından evlâtlık olarak alan, annemi babamla evlendiren, Heğbeliada'daki Bahriye Mektebinin (Deniz Lisesi) eski müdürlerinden, emekli bir deniz binbaşısıdır.

Annemle birlikte gidiyoruz evlerine. Kadıköy'de Muvakkithane Caddesinde bir ev. Orada çok sıcak bir sevgiyle karşılanıyoruz. Hiç unutamam o sıcak sevgiyi, o içten ilgiyi... Bu sevginin hiçbir yapmacık yanı yok. Bu sıcak sevginin yumuşaklığı içinde güvenli bir içrahatlığına kavuşuyorum.

"Süreyya Hanım titiz, tertemiz, sağduyulu, günümüzde türü tükenmiş olan bir İstanbul hanımefendisi. Anneme gösterilen ilgiden mutluluk duyuyorum.

— İşte senin sütkardeşini... diyorlar.

Abdülkadir sütkardeşimmiş, annemin memelerinden ortaklaşa süt emmişiz.

Annemin verem olduğunu, babamın da yine bizleri bırakıp uzak bir yerlere define aramaya gittiğini öğrenince çok üzülüyorlar.

Yemekte kaplarımızın, bardaklarımızın karışmamasına özellikle dikkat ediyorlar. Ben bundan hiç yüksünmüyorum. O zaman verem, şimdiki kanser

gibi öldürücü bir dertti, üstelik bulaşıcı bir hastalık. Annem veremli, ben de veremli bir annenin çocuğu olduğuma göre, bu titizce dikkatlerini yerinde buluyoruz. Annem de bana aynı şeyi yapıyor. Uzun zaman var ki, veremi bana bulaşacak diye, beni bağrına basıp sevmiyor, öpmüyor.

Sütkardeşim Abdülkadir'in ağabeyleri olan bir Naim Ağabeyimin, bir Edip Ağabeyimin olduğunu öğrenmem, beni çok sevindiriyor.

Doktorlar, anneme havadeğişimi gerekir, demişler. Veremliler için en iyi havadeğişimi yeri de, benim doğduğum Heğbeliada.

Annem Heğbeliada'da bir ev tutup taşınacak, evin ilk ay kirasını Salim Bey verecek, ayrıca da her ay on lira verecek bize.

TEPE MAHALLESİ, DEĞİRMEN SOKAĞI

Tek atlı araba tıngır mıngır... Arabadan, Yağkapanı iskelesinde bir motora yükleniyor eşyamız. Heğbeliada'nm küçük dalgakıran!] mavna, motor iskelesinden eşyalarımızın yarısını hammallar sırtta taşıdıysa, yarısını da kızkardeşimle ben, birlikte taşıdık.

Evimiz, Heğbeliada'nm ta yukarılarında Tepe Mahallesinin Değirmen Sokağında, iki odalı, küçücük sofalı, kutu gibi, ahşap, bağımsız bir ev... Yerleşiyoruz eve.

Ayda biriki kez, Kadıköy'e Salim Bey'in evine gidiyorum. Anneme vermem için bana para veriyorlar. Süreyya Hanım kaybolmasın, çalınmasın diye parayı uzun konçlu siyah fitilli çorabımın içine koyuyor, çorabımın lastiklerini iyice yokluyor ki, gev-

şek oiup do para düşmesin. Ayrıca Edip Ağabeyim? de bana her gidişimde, bidolu bozuk para veriyor.

Saiim Bey'in evinde, onlarla birlikte öğle yemeği yerken, benim tabağımı, çatalımı, kaşığımı, bardağımı öylesine aşırı bir titizlikle kendilerininkinden, ayırıyorlar ki bunu beili etmemeye çalışmaları boşuna, anlıyor ve çok kırılıyorum. Ama ne yapabilirim? Veremli bir annenin çocuğuyum; bu durumu benimsemek zorundayım.

Eve gelince çorabımdan çıkardığım parayı an-, neme veriyorum, bana verilen bozuk paraları da...

Salim Bey'in Kadıköy'deki evine her gidişimde bana bir kavanoz bal yada reçelle bir paket de tereyağı verecekler. Annem reçelle tereyağını karıştırıp, sabah kahvaltısında üç dilim ekmeğe sürecek. Önce dilimin birini bana verecek, sonra kardeşime, en sonra da üçüncü dilim kendisinin. Balla reçel karışımı, üstüne sürülmüş ekmek dilimi çok hoşuma gidiyor. Ama ben verem değilim ki... Annemin ilâcı saydığım yağla reçele ortak olmayı İçimden istemiyorum, ama yine de yiyorum.

MÜHÜR GİBİ PARA BASIL! MEKTUP

Bir mektup geldi babamdan. Bursa'dan göndermiş. Sevinçli haberler getiren mektubu ben okumuştum anneme. Yakında zengin oluyorduk. Çünkü, babamla arkadaşları, Bursa'da bir mağarada gömü bulmuşlardı, toprağın altından çok eski zaman paraları, çıkarmışlardı. Yakında altınlar da çıkacaktı yerin altından. Babam, buldukları eski paraları mektup kâğıdının altına koymuş, kurşun kalemle kâğıdı karalayınca, alttaki paraların izleri kâğıda çıkmıştı. Kâğı-

da basılmış mühür gibi dört-beş tane eski zaman parasının izi, mektup kâğıdının üstünde duruyordu. Demek çok yakında biz de zengin olacaktık.

Annem, mektuptaki müjdeye hiç sevinmedi. Çünkü, gömü bulunacağına inanmıyordu. Annem, babamdan buna benzer çok gömü müjdeleri almıştı. Babam, başımızda, yanımızda bulunsa, az kazançlı da olsa, belli, belirli bir işi olsa babamın, annem kolayca mutiu olabilirdi. Bulunan gömüye annem sevinmeyince, ben de sevinemiyordum. Mektuptaki para damgalarının bizde hiçbir olumlu etkisi olmadı.

Babamın, ölümüne dek, yıllarca süren defineciliğinde, eline geçen tek şey, işte bu bize gönderdiği mektup kâğıdındaki eski para izleriydi. O paraların bile tekine sahip olamamıştı. Kendi anlattığına göre, ya arkadaşları paralan alıp kaçmışlar, yada daha önceden yerini öğrendikleri gömüyü başkaları alıp satfuşmuşlardı. Babam, definecilikten zengin olan eski arkadaşlarını sayardı boyunu. Bana kalırsa bütün bunların hepsi de, kendini iyice inandırdığı bir hayaldi. Babamın arkadaşları üzerindeki gözlemlerime göre, defineciliğin bir şiirli, bir büyülü, bîr tatlı hayalcilik yanı vardır. Sanırım babamı define arkasında koşturan da, defineye sahip olmaktan çok, kendisinin bile farkına varamadığı bu tatlı düş, bu şiirli çekicilikti.

OSMANLI RUM

Babam, o define arayışından da, daha öncekilerde olduğu gibi, eli de, cebi de boş dönmüştü eve. Evsahibimize kirayı verememiştik. O ay kira vermemiz geciktiği için, İstanbul'da oturan evsahibi, bizim eve gelmişti. Adam Rum'du; şimdi örnek olarak bile

sşi görülmeyen tam bir Osmanlı Rumu... Babamla onun, odada konuşmalarını hiç unutamıyorum.

Babam, kirayı veremediği evsahibine karşı, huyu gereği, hiç de alttan almıyordu. Karşılıklı kahve içiyorlardı. Adamın Rum olduğu konuşmasından hiç anlaşılmıyordu. Çok ağdalı Osmanlıca konuşuyorlardı. Daha çok, cüppesini, sarığını çıkarmış bir imam gibiydi. Birara konuşmaları, âyetler, hadisler üzerine döküldü. Bir hadis babam söylüyorsa, iki tane de Osmanlı Rumu söylüyordu. Arkadan eski şiirler okumaya başladılar. Hele konu şiire dökülünce babamın iyice yenik düştüğü belliydi. Osmanlı Rumu divan şiirinden, babam da daha çok halk ve tekke şiirinden okuyordu. «Derya gibi» denilen türden bir adam olan evsahibiyle, bilgi bakımından, yarışılacak gibi değildi.

Kira için babamı hiç de sıkıştırmıyordu. İnsanlık haliydi. Ne zaman parası olursa, babam kirayı o zaman verecekti. Parayı dükkânına getirirse iyi olurdu. Galiba Yemiş'te bir mağazası vardı. Cep defterinden kopardığı kâğıda «Sülüs kırması» harflerle adresini yazıp verdi. Osmanlı Rumunun yazısı çok güzeldi.

Konuşmalarının şortlarına doğru çok iyi anlaşmışlardı. Evsahibi gidince babam, «lâ havle» çektikten sonra, evsahibi Rumun gizli din taşıdığını söyledi. Bu denli bilgili adam ancak Müslüman olabilirdi. Ama hangi nedenlerdense, gizli din taşıyor, Müslümanlığını açığa vuramıyordu.

İLK SUÇ

Çocukluğunda işlediği suçları, en uygunsuz zamanda, en olmayacak bir yerde, anlaşılmaz bir çağ-

nşımla birden ansıyıp utanç duymayan insan var mıdır? Hiç sanmıyorum.

Benim böyle büyük, utanılacak bir suçum vardır. Aradan kırk yıl geçti de yine unutamıyorum. Zaman zaman,, hem de -hiç olmayacak yerde birden o suçumu ansırım, yüzüme ateş basar. Telefon hatlarındaki karışıklık yüzünden nasıl olmayacak sesler, -onuşmalar birbirine karışırsa, benim bu on yaş suçum da öyle olur. Örneğin, bir ağırceza mahkemesinde yargıç bir soru sorarken, bir savcıda sorgudayken, yada güzel bir kadınla sıcak bir söyleşideyken, birden o suçumu hatırlayıverlrim.

Babam yine uzaklara gitmişti, define çıkaracaktı

Annemin hastalığı artmıştı. Doktorlar «güneş banyosu» yapmasını söylemişlerdi. Komşumuz Zeynep Hanım da veremdi. Ama yaşlı bir kadın olduğu için onun hastalığına verem değil, «istiska» diyorlardı. Verem gençlerde olan, öldürücü bir hastalıktı. Yaşlılarda olursa ona istiska diyorlardı, Istiskalar çabuk ölmüyorlardı. Yani istiska olmak, veremden kurtuluş demekti.

En iyi güneş banyosu, ikindi güneşiymiş. Annemle komşumuz Zeynep Hanım her ikindi evlerinden birlikte çıkarlar, sık çamlıkların aralarına girerler, çamlar arasındaki bir açıklık alana oturup, orda sırtlarını açar, güneş banyosu yaparlardı. Gizlendikleri sık çamlar arasında, onlardan başka kimse bulunmazdı.

Adada en büyük gereksinim sudur. Sarnıcı olmayan bütün evler su sıkıntısı çekerler. Eşeklerin sırtında, iki yandaki iki tahta kasa içinde dört teneke yle su taşıyan sucular vardır. Ama sucudan su olmak bizim bütçemize göre pahalı gelir. Onun için, Dizim evin suyunu kızkardeşimle ben getiririz. Ağzı

kapaklı iki büyük bakır güğümümüz vardır. Biriyle kardeşim su taşır, biriyle, ben... Ama çok zaman ben kaytardığım için, iki güğümü de kardeşim yüklenmek zorunda kafir.

Heğbeliada'da o zaman bitek çeşme vardı. İskeleye yakın yerde, büyük, bikaç musluklu bîr çeşmedir bu. Bütün gün akmaz, öğleden sonraları bir iki saat akar. Bu çeşmenin deposuna su, vapurla Kartal'dan getirilir.

Çeşmenin başında" eşekli sucular, tenekeli, kovalı kadınlar, çocuklar kuyrukta sıradadır. Çok zaman sucular sıra kavgası yaparlar. Şimdj oğlu bir general olan (sınıf arkadaşımdır) komşumuz Şerif Efendi de sucudur; o da bekler sırada eşeğine su tenekeleri yüklemek için... Saatlerce bekledikten sonra sıram gelince güğümü çeşmeden doldururum. Arkamda bekleyen, çabuk çekilip gideyim de kendisine sıra gelsin diye beni iter durur. Kulağım, güğümdedir; dolan su, güğümün boğazına doğru yükseldikçe, suyun sesi kuluçka tavuğun gulk gulk diye çıkardığı sese benzer. Güğümün ağzında bu dolu gulk sesleri başlayınca çekilirim ordan.

Ada'nın evimize giden yolu dimdiktir, dik ve taşlı... Her on adımda bir, elimden güğümü bırakıp dinlene dinlene çıkarım taşlı yokuşu. Güğüm büyüktür, boyum küçüktür, sapından tutup da kolumu salıversem, güğümün dibi yere vurur. Onun için bir de güğümü yukarı kaldırıp öyle tutmak gerekir. Benim için güğümle su taşımanın zorluğu da burda. Bir sağ elime alırım, bir sol elime... Dibi yere vurmasın diye kolumu yukarı kaldırmaktan, su dolu güğüm beş kat daha ağırlaşır.

Yokuşun ortalarında, sağda bir çayır vardır. Bu

yokuşa geldim miydi, kuş olur uçarım sanki, hiç de yanıma göreme bakmam. Çünkü, o geniş çayırda *top* oynayan birçok yaşıtım çocuklar vardır, hepsi de zengin çocuklarıdır. Onların bisikletleri vardır. O çocuklar, güğümle su taşırken beni görüp de kınayacak diye, utancımdan bir koşu tuttururdum yokuş yukarı... Çayır görünmez olunca, güğümü bir düz yere bırakıp dinlenirim. Güğüm dizlerime çarpa çarpa ağzından dökülen sulardan pantolonum ıslanmıştır.

Yıllar sonra bir hikâye yazacağım ve o hikâye şöyle başlayacaktı: «Ada'da zenginler oturur, ama biz de Ada'da otururduk.»

Bir ikindi üstü, yine annemle komşumuz Zeynep Hanım evden çıktılar, güneş banyosu için sık çamların arasına gidiyorlar.

Annem ekmek almam için para verdi. Ekmek de, başka herşey de iskeledeki dükkânlardan alınır, yukarlarda başka bakkal filân yoktur. Annem bir lira vermişti.

O gün hem çeşmeden su alacak, hem de eve ekmek getirecektim.

Annemle Zeynep Hanımı, çamların arasında bırakıp eve geldim, güğümü aldım.'Çayırda oynayan çocuklar elimde güğümü görmesinler diye başka bir yoldan çarşıya indim. Ama yokuşu çıkarken çayır yanından geçmek zorundayım, çünkü bu yokuş, çarşıdan evimize giden en kısa yoldu. Güğüme su doldurduktan sonra, çarşıdan ekmek almak zordu. Onun için önce ekmekçiye gittim. Kilisenin yanında bir ekmekçi dükkânı vardı. Sahibi, tombulca, güleç yüzlü bir Rumdu.

Adama bir lira verdim.

— Dönüşte ekmekle paranın üstünü alırım... dedim.

Elimde ekmekle çeşme başında bekleyemezdim ya... Kuyruğa girdim. Sıram gelince güğümümü doldurdum. Sonra ekmekçiye gidip ekmekle bir liranın üstünü alıp çıktım. Bir elimde ekmek, bir elimde güğüm...

Ertesi akşam yine öğle oldu. Annemle Zeynep Hanımı, güneş banyosu yapacakları çamlar arasındaki düzlüğe bıraktım. Annem, yine para verdi ekmek almam için... Ama bu kez, ekmek parasını tam verdi.

O günlerde çok parasızdık. Define aramakta olan uzaktaki babam bize epeydir para göndermemişti. İşte yıllardır bitürlü unutamadığım, her ansıdıkça utandığım suçumu o gün işledim.

Elimde boş güğümle ekmekçiye gittim, ekmek parasını verdim.

— Dönüşte kapıdan ekmeği alırım... dedim.

Çeçmeye gittim. Güğüme su doldurdum. Kilise yanındaki ekmekçiye uğradım. Adam, kapıdan ekmeği verdi. Ben dönüp giderken,

—Dur, paranın üstünü almadın... dedi.

Önce anlayamadım. Rum ekmekçi, çekmeceden bozuk para aldı, sanki ona bir lira vermişim gibi bir liranın üstünü avucuma saydı. Hiç sesimi çıkarmadan yürüdüm.

Bir gün önce adam bir lira aldığı için, yine öyle sanmıştı.

Bu bir küçük yanlışlık, bunda utanılacak bir yan yok gibi gelir ama, benim asıl utanç duyduğum işi, ertesi günü yaptım. Rum ekmekçiden, güğümü doldurup dönerken yine bir ekmekle bir liranın üstünü aldım. Hem de bu kez kendim istedim.

— Demin size bir lira vermiştim...

Adam, ekmeği verdi, bozuk paraları da avucu* ma saydı.

Daha da kötüsü, ben bu suçu hep tekrarladım,. İlk girişimde dükkân kalabalık oluyordu. Adama ekmeğin parasını veriyordum. Dönüşte hem ekmeği, hem de vermediğim bir liranın üstünü alıyorum. Bu, böylece belki beş, belki on kez tekrarlandı, Rum ekmekçi, hiç bir kez kuşkulanmadı.

Aradan yıllar geçti, o adamın nasıl olup da bu denli dalgın olduğunu hâlâ anlayamadım. Kendikendime, yoksa, diyorum, adam bile bile mi hergün bir liranın üstünü bana veriyordu? Belki acıyıp yardım olsun diye... Ama öyle olduğunu hiç sanmam.

Rum ekmekçiden, kurnazlıkla para aimam yüzünden en çok annnemden korkuyordum; bigün bunu anlayacak diye... Ada iskelesinin Abbaspaşa yönündeki koy rıhtımına yemiş, patates, sovan, mangal kömürü yüklü mavnalar, deniz motorları gelirdi. Ben o mavnalardan ayva, üvez gibi yemişler alır, eve getirirdim. Bunları aldığım fiyattan daha ucuza aldığımı anneme söyleyerek, Rum ekmekçiden aldığım parayı böylece belli etmezdim. O parayı kendi boğazıma gizlice yemeyi hiç düşünmezdim-

Ama bigün annem bunu sezinler gibi oldu.

Heğbeliada itfaiyecilerinden olan komşumuz Neriman Teyze'nin kocası da, o mavnalardan ayva almıştı. Hem de ucuza almıştı. Benim, ondan çok daha ucuza ayva aldığım anlaşılınca, annem beni sorguya çekti. Daha ucuza aldığımda direndim, başka bişey söylemedim.

O akşam yine Rum ekmekçiye gittiğimde, bana: ekmekle birlikte vermediğim bir liranın üstünü ver-

•meye alışmış olan adam, bozuk paraları çekmecesinden çıkarırken,

— Tamam... dedim, ben size yalnız ekmeğin parasını vermiştim, bir lira vermedim.

Ama ben bunu bitürlü unutamıyorum. Öyle uygunsuz yerlerde, öyie gerilimli anlarda birden, anlaşılmaz bir çağrışımla o olay aklıma geliveriyor ki, yüzüme ateş bastığını anlıyorum, içimden, şu Rum ekmekçiyi görsem de, olanları anlatsam, borcumu ödesem adama diye çok geçirmişimdir. Kimbilir ne oldu Rum ekmekçi, yaşıyorsa yetmişini epiy aşkın olmalı...

ZİTO VENİZELOS

Annem, eskiden Ada'da oturduğu zamandanta-nıdığı bir yaşlı Rum'u soruyor arkadaşlarına. Bu yaşlı Rum'un bir tuhafiye mağazası varmış. Annemin söylediğine göre, çok iyi bir insanmış. Annem Ada'-•ya gelince onu aramış, dükkânının yerinde başka bir dükkân varmış. Annem üzünçle,

— Yoksa öldü mü zavallı, çok yaşlıydı... diyor.

Sonunda o Rum'u ne olduğunu bilen bir kadın 'buldu.

— Ha o mu?... Gebermedi, gebermedi... Hay gözü körolsun onun inşallah...

İşgal ordusu İstanbul'a, Yunan Ordusu İzmir'e girince o tuhafiyeci yaşlı Rum da öyle coşmuş ki, o zamana dek, başında taşıdığı fesi, çarşıdaki kilisenin kapısı önünde, yere atmış, çiğnemiş, üzerine çıkıp ttepinmiş.

Annem,

— Nasıl olur, nasıl olur, o kadar da iyi adamdı ki., deyip acınıyor.

İnanmıyor, inanmak istemiyor anlatılana... Ama başka bir tanıdığı daha, olayı pekiştirince artık inanıyor, üzüntüsü büsbütün artıyor.

— Bütün çarşı esnafının gözü önünde, «Zito Venizelos, Zito Venizelos...» diye diye başından çıkarıp attığı fesi çiğnedi, üzerine çıkıp tepindi ya... Hiçkimse, korkudan bişey diyemedi. O kendisi utanmadıktan sonra... Bizim ordu Zaferi kazanınca da kaçıp gitti buralardan...

Annem,

— Vahvah... diyor. Hiç umulur muydu!... Ne iyi adamdı...

BİR YÜZBAŞI

Komşumuz Zeynep Hanım'ın bir oğlu varmış. Yüzbaşıymış. Hasta annesine aydan aya para gönderen oymuş. Daha askerî okulda öğrenciliği sırasında, genç irisi olduğundan, talimgahta eğitim görüp Kurtuluş Savaşı'na katılmış. Savaş sona erdikten bir süre sonra da yüzbaşılığa yükselmiş. Şimdi Anadolu'da bir yerde bir birlikteymiş. Ama yakında, eksik kalan öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a kursa gelecekmiş. Zeynep Hanım, ballandıra ballandıra oğlunun yiğitliğini, yakışıklılığını, iyiyürekliligini anlatırken, annem de bana bakar, öyle dalıp giderdi. Zeynep Hanım'ın oğfu için anlattıklarında, benim geleceğimi görmek istediğini sezinlerdim. İri, kara parlak gözleri buğulanır, başını benden çevirirdi.

Zeynep Hanım'ın sıksık övünerek sözünü ettiği yüzbaşı oğlu İstanbul'a geldi. Bir askerî okulday-

mış, belki de Harp Akademisi'nde okuyordu, kurmay olacaktı. Hafta tatili günleri Ada'ya, annesinin evine gelirdi. Gerçekten yakışıklı bir delikanlıydı, karayağız... Bana o, bir sarp dağ doruğundan kopup kente gelmiş bir granit kaya parçası gibi görünüyordu. Koyu hâki renkli subay ceketinin dik, gergin göğsüne bakardım, sanki düşmanın şarapnelleri, bombaları, mermileri, bu sert göğse çarpıp çarpıp geri sıçramış gibi gelirdi bana... İşte bir savaş yiğidi! Beni, iki eliyle havaya kaldırdığı zaman, bir savaş erinin beni çocuk yerine koyusuna canım sıkılırdı. Ama karşılıklı, uzun uzun konuşurken de, onunla denk olur, kıvanırdım.

BABASIZ BİR GOCUK

Babamın nerde olduğunu bilmiyorduk, ondan hiç haber alamıyorduk.

Annemin en büyük üzüntüsü, benim nasıl okuyacağıma!. Dördüncü sınıfa geçmiştim. Ama annemin beni Ada'daki ilkokula gönderecek gücü yoktu.

Beni, deniz subayı yapmak isterdi. Salim Bey,. Bahriye Mektebi (Deniz Lisesi) Müdürüyken, o sırada annemin çocukluk hayalini de, yazın bembeyaz, kışın lâcivert giyimli deniz öğrencileri doldurmuş olacak. Sonra da Deniz Lisesi'nin bulunduğu yerde oturuyorduk. Ama ilkokuldan sonra ortaokulu da bitirmeliydim Deniz Lîsesi'ne girebilmek için.

Eğitimimle Salim Bey de ilgileniyordu. Beni parasız yatılı bir okula vermeyi düşündüler. Ama ilkokulu bitirmeyen öğrenciler için böyle bir okul yoktu. Yalnız Darüşşefaka vardı. Darüşşefaka, dördüncü sınıfa yarışma sınavıyla parasız yatılı öğrenci alıyordu.

Salim Bey de, oğlu Edip Ağabeyim de, sınavı kapanacağıma güveniyorlardı. Ama Darüşşafaka'ya yalnız babasız çocuklar alınıyordu. Oysa benim babam vardı. Vardı ama, nerdeydi? Belki o gün, belki birkaç ay sonra babam çıkıp gelecekti biyerlerden...

Salim Bey, Heğbeliada imamı Şevket Efendiye bir mektup yazdı. Salim Bey, Deniz Lisesi Müdürüyken, Şevket Efendi de lise camisinin imamıymış. Cumhuriyetin ilânından sonra Deniz Lisesi'nin kadrosundan imamlık kalkınca, Şevket Efendi de Heğbeliada'nın imamı olmuş. Ama Ada'da, Deniz Lisesindekinden başka cami yoktu. O zaman imamlar, şimdiki mahalle muhtarlarının işlerini yaptıktan başka, noter işlerini, bir yarı devlet memuru gibi daha başka görevler de yaparlardı.

Şevket Efendi babamı da tanıyor olmalıydı. Babamın borç verdiği kimselerden aldığı borç senetlerinde, imam Şevket Efendi'nin de onay mührü basılıydı.

Salim Bey, Şevket Efendi'ye yazdığı mektupta, bana iltimas yapmasını diliyordu. Şevket Efendi akıllı ve çalışkan bir çocuk olan Abdülaziz Efendi'nin oğlu Nusret'in okulda okuyabilmesi için bir «ilmühaber tanzim etmelbydi ve bu ilmühaber, Nusret'in babasız olduğunu, yani babası Abdülaziz'in ölmüş olduğunu «mübeyyin» bulunmalıydı. Şevket Efendi, gerçeğe aykırı olan böyle bir ilmühaber vermekle hem yoksul bir çocuğa, hem de onun babası Abdülaziz Efendi'ye büyük bir iyilik edecekti. Çünkü annesi verem olan, babası da ortalarda görünmeyen Mehmet Nusret'in okuyabilmesi için Darüşşefaka'ya girmesi, Darüşşefaka'ya girmesi için de babasının ölmüş olması gerekiyordu.

Şefket Efendi, ya SalimBey'in çok iyiliklerini görmüş, ya babamı çok seven biri, yada çok merhametli bir insan olacak ki, o ilmühaber'i yazdı, altını mühürledi, imzaladı, bana verdi. İmam Şevket Efendi'nin mühürleyip bana verdiği ilmühaberde, babam ölmüş, diye yazılı değildi, yalnızca «Mehmet Nusret Nesin'in babası bulunmadığı» yazılıydı. Bu da ölmüş anlamına gelmezdi. Günün birinde babamın sağ olduğu anlaşılırsa, bulunmayan babam bulunmuş olacak, Şevket Efendi bir iyilik yapmak yüzünden sorumlu düşmeyecekti. Belki de bu iyiliği yapmakla bîr suç işlemeyi de göze alıyor, büyük bir sorum altına giriyordu. Şevket Efendi, öyle bir sorumu yüklenip bana, o kâğıdı vermemiş olsaydı, ben şimdi bu satırların yazarı olamayacaktım, bugünkü kişiliğimi kazanamayacak, dahası ilkokulu bitirmek olanağım bile olmayacaktı. Şevket Efendi, gerçeğe aykırı ilmühaber düzenleyerek bir suçu göze almasıyla, bana yaşamamın en büyük iyiliğini yapmış Oldu. Bundan hiçbir çıkarı da yoktu; bastığı onay mühürü için, verilmesi gerekli parayı bile vermemiştim.

Kimi zaman insanın başkalarına iyilik yapabilmek için, hiçbir çıkar gözetmeden yasadışına çıkıp suç işlemesi doğru mudur, değil midir; bu soruya cevap vermek zordur. Ama ben bu türlü davranışlarda çok bulunmuş, başkalarına iyilik yapmak uğruna başı çok belâya girmiş bir insanım. Askerlikten çıkarılışım da buyüzden olmuştur. Ama İmam Şevket Efendi'nin, sonraları daha da başkalarının, bu türlü iyilikleriyle kişiliğimi kazanmış bir insan olarak, nasıl başka türlü davranabilirdim ki...

Bugün anısına derin saygı beslediğim Şevket Efendi'nin evine Salim Bey'in mektubunu götürdü-

ğüm zaman, şimdiki gibi düşünmüyordum. Şevket Efendi, köşk yavrusu denilen dışı beyaz yağlıboyan, iki katlı bir evde oturuyordu. Onun, babamın öldüğüne değgin bir ilmühaber vereceğini hiç ummuyordum. Elime, pullu, mühürlü böyle bir ilmühaberi, yerdiği zaman, hiç sevinmedim, üstelik yüksündüm, yadırgadım da... Babasız olmak, yaşayan babamı bulunmuyor; bir anlama, ölü göstermek bana çok. dokunmuştu. Bunda ne Salim Bey'i, ne Şevket Efendi'yi suçlu buluyordum; kendimi suçlu göstermekteydim. Çocuk yaşımda bana bu işlediğim bir cinayet gibi gidi; yatılı okula girebilmek çıkarım uğruna sanki babamı öldürmüştüm, öylesine çok sevdiğim babamı..

Şevket Efendi ilmühaberi bana verip evinin kapısını kapadığı zaman, kendimi tutamayıp ağlamaya[1] başladım, hemen yukardaki çamlığa koştum. Ağlamak için en iyi yer, kimsenin göremeyeceği çamlıktır, sık çam ağaçlarının arası... Eskiden, ağladığımı görmesinler diye helada ağlardım. Heğbeliada'da, kuytu çamlık, ağlama yerim oldu.

Bu suçluluk, duygusu beni uzun zaman etkiledi; o duygudan kurtulabilmek için çok uğraştım.

NE OLDU O ÇOCUK

Vesikalık resimler, nüfus kâğıdım, ilmühaber^ bilekçe, pul... Darüşşefaka'ya giriş belgelerim tamamlandı.

O gece Kadıköy'de Salim Bey'in evinde kaldım, sabah. Edip Ağabeyim beni yanına aldı, Darüşşefaka'ya götürdü. Oralarını ilk görüyordum. Fatih Camisi avlusundan geçtik. Avlunun kapısında bir sürü :eve vardı. Kimisi yatmış geviş getiriyor, kimisi

şayakta... Deveciler, yüklü odun kömürü çuvallarını develerin sırtından indiriyorlardı. Cami kapısından geçtik. Çarşamba'ya geldik, ordan sağa döndük: Darüşşeîdka'nın kapısı...

Benim yaşıtım daha biçok çocuk gelmiş, hepsi de anneleriyle birlikte, bekleşiyoriar.

O günü, bir kalın buzlu cam arkasından görüyorum şimdi, pek sisli, puslu anılar... Belgelerimi verdik, sıra numarası aldık. Bu numarayla yarışma sınavına katılacağım.

Yarışma sınavının da nasıl olduğunu, neler sorulduğunu şimdi hiç ansıyamıyorum; hepsi kafamdan silinmiş. Yalnız, yüzü belleğimden hiç, ama hiç silinmeyen bir çocuk var. Yarışma sınavına gelmiş olanlar arasından, yalnız o çocukla arkadaş olmuştuk: Adını bile bilmiyorum şimdi.

Sınav bikaç gün sürmüştü. Ben her sabah erkenden Heğbeliada'dan gelip sınava yetişiyordum. O çocuk da uzak bir yerden geliyordu. Onunla arkadaş olmamızın nedeni, onun da, benim de sınav için Darüşşefaka'ya yalnız başımıza gelmemizdi. Öbür çocukları, ya anneleri, ya teyzeleri, kadınlar ellerinden tutup getiriyordu. Bizi getirecek kimsemiz yoktu. Hasta annem, hergün Heğbeliada'dan gelemezdi. Bu kimsesizlik bizi birbirimize yaklaştırmış olacak.

Yarışma sınavları için, neden bilmiyorum, ben ayrıca çalışmadım, çalışamadım. Kitaplarım mı yoktu, çalıştıracak kimsem mi yoktu, çalışma olanağım mı yoktu... Sanırım bu sınavı pek önemsemiyordum. Darüşşefaka'ya girmenin değerini kavrayamıyordum. Giremezsem de, nasıl olsa okuyabilirmişim gibi geliyor, yada hiç böyle bişeyi umursamıyordum. Oysa

o çocuk, bütün tatil boyunca bu yarışma sınavı için çalıştığını söylüyordu.

Sabahki sınavla, öğleden sonraki sınav arasında boştuk, bu arada, sokaklarda geziyorduk onunla. Öbür çocukları anneleri alıp götürüyor, yemekten sonra yine getiriyorlardı.

Ben o öğleleri simit alırdım. O çocuğun parası ı/ardı, kendisine her aldığından bana da ısmarlardı. Cok iyi ansıyorum, bikez çukulata almış, yarısını da bana vermişti. Bigün de beni bir muhallebiciye götürmüş, kendisine de, bana da aşure ısmarlamıştı. Tuzlu fıstık, leblebi, kabakçekirdeği de aldığını ansıyorum. Ne olsa benimle yarıyarıya «bölüşürdü. Ben de yemiş almak, ona da vermek isterdim. Oncasına yetecek param da vardı. Ama alamazdım bitürlü, clışmamıştım para harcamaya. Korkardım parasız kalıp da Ada'ya dönemeyeceğim diye...

Her sınavdan sonra, sınavının iyi geçtiğini söylerdi:

Bir konuşmamızı hiç unutamıyorum.

— Büyüyünce ne olacaksın? diye sormuştu.

— Eskiden doktor olmayı istiyordum ama demiştim, şimdi artık ressam olmak işiyorum.

— Ne tuhaf... demişti. Ben de doktor olacağım büyüyünce... İyi işte, ikimiz de doktor oluruz.

Sanki birbirimizden hiç ayrılmayacakmışız gibiydik; bütün yaşamımız boyunca birlikte olacaktık. Arkadaşlığımız sürüp gidecekti...

— Ama ben ressam olmak istiyorum... demiştim.

- T - İyi ya, demişti, hem doktor, hem de ressam dursun... İkisi birden olunabilinir.

— Olunur demek?

— Tabiî... Doktor olursan, resim de yaparsın... Ne hayaller kuruyorduk...

Sınav sonuçlarının ilân edileceği sabah çok heyecanlıydık. Gaijba sınava giren üçyüz çocuktan sekseni kazanmıştı sınavı. Biz ikimiz kazananlardandık. Sevinçten birbirimizin boynuna sarılıp öpüştük. O gün daha çok yemişler almıştı. Daha çok hayaller kurmuştuk.

Sınavı kazanan seksen çocuktan ancak otuzu okula alınacaktı. Bu seksen çocuk arasında kur'a çekilecekti.

Kur'a günü okula geldik. Bahçede, soldaki mermer basamaklı merdivenin altına toplanmıştık. Oraya bir masa koymuşlardı. Masanın üstünde iki torba vardı. Torbanın birinden bir öğretmen, bize verilen sıra numaralarını çekiyordu. Numarası çekilen çocuk, gidip öbür torbadan kendi eliyle kendi kur'asını çekiyordu. -

— Boş...

— Boş...

— Boş...

Boş çeken çocuklar ya başlan önünde, ya ağlayarak dönüp gidiyorlardı.

Ben gülüyordum, sevinçliydim. Şaşılası bişey, boş çekeceğim hiç aklıma gelmiyor, şansıma güveniyordum; kesinlikle dolu çekecektim, böyle geliyordu bana...

Arka arkaya ya onyedi, ya ondokuz çocuk boş çekti. Sonra benim numaram okundu. Büyük bir güvenle torbaya elimi daldırdım.

— Dolu...

O kur'ada ilk kazanan bendim.

Arkadaşım yanımdaydı, boynuma sarıfdı.

Sonlara doğru sıra ona geldi. Kur'ayı çekti torbadan:

— Boş...

Hemen dönüp yürüdü, hiç durmadı orada...

Seslendim, dönüp bakmadı.

Arkasından koştum. O da hızlandı. Yüksek sesle adını bağırdım, yine dönüp bakmadı. Köşeyi dönmüştü. .

Koşmadım artık, seslenmedim de... Biliyordum ağladığını. Bakmadan, onun gözyaşlarını görüyordum.

O çocuk ne oldu, okuyabildi mi?

BİR YAZ!

Her yıl Mayıs ayında Darüşşefaka günü yapılır. 1960'la 1961 yıllarında beni de çağırmışlardı bu toplantıya. 1960'daki toplantıda, mikrofon önünde konuşurken öyle duygulandım ki, iki-üç cümle ancak konuştuktan sonra kendimi tutamayıp ağladım. O günkü izlenimimi, 4 Temmuz 1960 tarihli Akşam gazetesinde «Darüşşefaka» başlık yazımda anlatmıştım. O yazımı buraya aktarıyorum:

> Kapısından girerken içim burkuldu, gözlerim buğulandı, bir anlatılmaz acı çöktü içime. Yaşamımın iki yılı, onbir, oniki yaşlarım, bu sıcak yuvada geçmiş. Ötuzüç yıldır kapısından içeri girmemişim.
>
> Aşınmış basamaklarından çıkıyorum. O basamakları aşındıran binlerce küçük ayaklardan biri de benimkilerdi.
>
> Salonda eski Darüşşefakalılar toplanmış. Herşey, herşey otuzüç yıl önceki gibi. Boğazıma

bir yumruk geldi oturdu. Konuşmak için beni mikrofon başına çağırdılar. İçim doluydu, söyleyecek sözlerim çoktu.

Darüşşefaka beni iki yıl bağrına basmasaydı, şimdi ben, okuryazar bile değildim.

Her insanın içinde ağırlığını duyduğu eski bir kabahati, günahı vardır. Bunlar nedir, ne bileyim ben?... Çocukluğumuzun küçücük yalanlarıdır, utançlarıdır, şudur, budur. Aradan on yıl, yirmi yıl, otuz yıl geçer, birden bu anılarımızı ansıyıveririz. O zaman yüzümüze yeniden çocukluğumuzun utanma ateşi basar, kulaklarımıza dek kızarırız. Kaç yaşında olursak olalım, hepimizde bu türlü duygular vardır, Benim de böyle gizli bir duygum vardı. Kimselere açamamıştım. Bunun ağırlığı altında eziliyordum. Dün, bunu Darüşşefakalılara söyledim:

— Ben Darüşşefaka'ya babasız olarak girdim. Ama iki yıl sonra babam çıkıp geldi. Babama kavuşmanın sevinci, babasız arkadaşlarımın ekmeğini yemenin acısına karıştı. Onbir yaşımın küçük omuzlarına çöken bu ağırlığa dayanamadım. Hiç kimseciklere bugüne değin bişey söylemeden Darüşşefaka'dan kaçtım. Şimdi bunu itiraf edip biraz rahatlıyorum. Onun için, benim Darüşşefaka'ya borcum, sizinkilerden çoktur. Ben yarım Darüşşefakalıyım, bu da benim büyük eksikliğimdir.

Bu itiraftan sonra, bir hıçkırık boğazımı tıkadı. Ben gittim, benim yerime, mikrofonun başına onbir yaşındaki 917 numaralı Darüşşefakaıı Nusret geldi. Dudaklarım büzüldü, ağlamaya başladım.

Biliyorum, mikrofon başında ağlamak, hele o gün iyi olmadı ama ne yapayım, kendimi tutamadım. Beni bağışlasınlar.

Ne de olsa biz, Darüşşefakaıı Şükrü Bey'in öğrencileriyiz. Rahmetli öyle dokunaklı konuşurdu ki, her on dersinden sekizinde bizi, yurt duygularıyla içlendirerek ağlatırdı. Biz, gözü yaşlı insanlarız; sevinir ağlarız, üzülür ağlarız, kahrolur ağlarız. Mizahımız da bundan ötürü, gözyaşlarından süzülmüş bikaç damla kahkahadır. Ahmet Rasimlerin yetiştiği o sıralarda biz böyle yetiştik; siz gülerek yetişin çocuklar!...»

BOŞ ÇEKENLER

1961 'de Darüşşefaka günündeki izlenimlerimi de 8 Nisan 1961 tarihli Akşam'da «Boş Çekenler» başlıklı yazımda şöyle anlatmıştım:

Darüşşefakalılar birbirinin kardeşidir, küçükleri büyüklerine ağabey der. Bu geleneğe göre, Peyami Safa'nın babası şair İsmail Safa da benim büyük ağabeyim oluyor. İsmail Safa'nın «Darüşşefaka» adlı manzumesini, daha on yaşımızdayken ezberlemiştik :

«... . . . . .*
Mihmanı yetimiydim evet darüfenanm
Ben sâye-i sakfında yetiştim bu binanın.
Üç öksüz o mektep bize mâder, peder oldu
Eyvah... Vefa korkarım artık heder oldu.
Lâkin tanıyan girye ile yâd eder oldu
Birkaç seneler hemdemi (Kâmi'yle Vefa)nın
Ben sâye-i sakfında yetiştim bu binanın.»

İsmail Safa, Vefa, Ali Kâmi, bu üç öksüz

Darüşşefaka'nın «söye-i sakfı»nda, yani damının gölgesinde yetişmiş. Küçükleri Ali Kâm! Akyüz, büyük ağabeyimizdi, okulumuzun da müdürüyîü. Biz «iptidaideyken «tâli»de okuyan Vasfı" Mahir ağabeyimiz, bir «müsamere»de kendi yazdığı «Darüşşefaka» şiirini sahneden okumuştu :

«Koynunda yetişmiş nice kıymetli zekâlar,
Salih Zeki'ler, Mehmet Emin'ler ve Safa'lar...
Darüşşefaka bahçesinin gülleridir hep,
Darüşşefaka, nur ocağı, sevgili mektep,
Mağrur olurum, çünkü yerim oldu benim de...»

1927'öe dinlemişim bu manzumeyi, otuzdört yıl geçmiş aradan.

Dün Darüşşefaka'nın 88'inci yıidönümü kutlandı. Ne zaman eski okulumdan içeri girsem, çocukluk anılarımın etkisi altında kalır, içime bir anlatılmaz çocuksu duygu ezikliği siner. Ramazan geceleri sahurdan sonralara dek koşup oynaştığımız serin salonun yeşil boyalı, siyah çizgili sütunlarına kapanıp, doya doya ağlamak gelir içimden... Ne oldu o günlerimiz, nerde o arkadaşlarımız? Şimdi biz nerelerdeyiz?

Ya boş çekenler? Hiç onları unutamıyorum. Boş çekenler hep aklımda.

1928'da Darüşşefaka'nın giriş sınavını biz yüz çocuk kazanmıştık. Aklımda kaldığına göre okula otuz çocuk alacaklardı. Bahçede, merdiven dibinde kur'a çekiliyordu. Çocuklar gelip, elini torbaya sokuyor:

Baş!...
Baş!...
Baş!...

Boş çekenler, boynu bükük, küskün, dargın dönüp gidiyorlardı, ağlıyorlardı.

Boş!...

Boş!...

İlk doluyu ben çekmiştim.

Şimdi düşünüyorum, acı acı düşünüyorum! Ya boş çekseydim?... Belki okuryazar bile olamazdım, şimdi yoktum. Bütün bir yaşam, küçük bir kâğıdın üstünde «boş» yada «dolu» yazılı olmasına bağlı...

Boş çeken çocuklar ne oldular, neredeler?

Ah zavallı yaşantılarımız, nasıl boşuna, nasıl isteklerimize aykırı geçti, nasıl!... Binlerce, yüzbinlerce yavru, iyi dileklerine aykırı, yurtlarına yeterince yararlı kişi olamamışlarsa, suç, bu düzensiz topluma egemen olan tesadüflerin elinde yuğuruimalarındadır. Tesadüflerin elinde iyi, tesadüflerin elinde az iyi, kötü, çok kötü oluruz. Ancak toplum düzene kavuştukça, insanlar, tesadüflerin elinde oyuncak olmaktan kurtulurlar.

Evet, boş çekenler, bugün de boş çekip boynu bükük ağlayanlar... Hep, hep, hep onları düşünüyorum, düşünmeliyiz.

Bizim kalemimizin yönünü, hayatımız çizmiştir; ondan böyle acı, keskin, buruk, gözyaşlı; hattâ gülmecemiz bile...

HELADA UNUTULAN UMUT

Kur'ayı da kazanan çocuklara, birer zarf içinde daha önce okula kayıt için bırakılmış bütün belgeler geri verildi. Hepimizin birer numaramız vardı. Benim numaram: 917. Artık okula alınmıştık. Okulun açıla-

cağı gün buraya gelecek, şimdi bize geri verilen belgeleri teslim edip okulda kalacaktık. O belgeleri niçin zarf içinde bize geri verdiklerini bilmiyorum. Okulun açılmasma daha bir aydan çok zaman vardı.

Şişkin zarf elimde, sevinçle çıktım Darüşşefaka'nın bahçe kapısından. Bîr ayak önce gidip anneme müjdeyi vermeliydim.

Her zamanki gibi yürüyerek Galata Köprüsü'he gelecek, iskeleden ada vapuruna binecektim.

Fatih Camisinin avlusuna girdim. Hayır, gidemeyeceğim, çok sıkıştım çünkü.

Fatih Camisinin avlusu İçinde, arka yanda sırayla yanyana taş helalar vardı, (Şimdi yoktur. Kaldırdılar. O zamanlar hemen bütün büyük camilerin avlularında sırayla helalar vardı)

Bu olayı bütün ayrıntılarıyle anlatmalıyım; çünkü bu olayın yaşam çizgimde.çok önemli yeri vardır. Önce bu cami avlusu helalarını anlatayım. Tavam ve üç yan duvarı, Caminin yapıldığı, kocaman, kesme taşlardan yapılmıştır. Önde, çok kalın tahtalardan yapılmış bir kapı vardır (Bizim hamam kapıları gibi). Kapının üstyanı açık olduğu için, içerde bir •dam ayakta durunca, dışardan başı görünür. Bu kalın tahta kapı, taş duvardaki paslı, demir rezeler üstünde döner. Helanın içi, bir sandık odası büyüklüğündedir. Hejâ çukurunun deliği, üçgen biçimindedir, ama üçgenin sivri açısı arkadadır. Bu delik o denli geniştir ki, bir büyük adam için bile, iki ayağını iyice açmak gerekir. Delikten, şişman bir adamın gövdesi çok kolaylıkla geçebilir. Ben yaşta çocuklar için, bu koca delikli helayı kullanmak çok zordur. (Helâ çukuruna düşen çocuklar olduğu söylenirdi.) Helanın yan duvarlarından birinde oyulmuş

bir yuvarlak oyuk vardır. Bu oyuk, belki geceleyin, helaya girenlerin rnum, kandil, yada idare lambası koymaları içindir. Çünkü oyuğun çevresi islidir ve erimiş mumlar akmıştır duvardan aşağı. Duvarlarda çok ayıp laflar yazılıdır ve çok ayıp resimler çizilidir.

Helâ duvarındaki müstehcen yazıların çoğu manzumdur. Bunlar] bir «Türk Helâ Edebiyatı» olacak kadar çoktur.

Çoğunun altında, bir uyak yüzünden, hepinizin bildiği Tosun imzası bulunan, bu müstehcen helâ duvarı edebiyatından, aklımda kalmış, en yazılabilir olan bir ikiliği buraya aktarıyorum:

Ne kadar sallarsan salla
Donuna düşer son damla

Bu helaların kimisinin geniş duvar taşları arasına kocaman temel çivileri çakılmıştır. Bu çivilere de palto filan asılacak.

Helâ çukurunun kocaman deliğinden birden fareler dışarı sıçrayabilir. Bu, çok olur. Dışarı fırlamasalar da, ciyk ciyk sesleri, oynaşmaları duyulur. Bu cami helâlarırjın fareleri, hiç abartmasız, kedi iriliğinde olurlar. Çukurdan sıçrayıp insanın bacaklarının arasından fırlayarak kaçtıkları çok olur.

İstanbul Yedinci İlkokulunda okurken, hergün avlusundan geçtiğim Süleymaniye Camisinin de avlusunda bu türlü helalar vardı. Kulaktan kulağa, o helalarda ahlâksızca işler (sapıkça cinsel ilişki) yapıldığını duyardık. (Ben bu ahlâksızlıkların neler olduğunu açıkçası bilmiyordum ama, sanki biliyormuşum gibi davranıyordum.) O helalara bitakım kılıksız adamlar girip çıkardı, biz onlardan korkardık. Hele ben her zaman o helaların uzağından, başımı: bile o yana çevirmeden geçerdim.

Fatih Camisinin avlusundaki helalardan birine yöneldim. Bunların kimisinde musluk vardır, çoğunda da yoktur. Musluğu koparılmış olanların kimisinde paslı bir teneke kutu içinde su bulunur. Kapısı açık duranlara bakarak, musluklu birine girdim. Elimdeki zarf helâ çukuruna düşecek diye çok korkuyordum. Öyle bir anlatılmaz korkuya kapıldım ki, sanki bir gizli pençe elimden zarfı lâğım çukuruna doğru çekiyordu. Neredeyse zarf bir hava akımı hortumuyla çukurdan lâğıma gidecek. Zarfı korumak korkusuyle, nerdeyse - elimden düşürecektim. Zarf bir düştü mü, ben bittim, artık Darüşşefaka'ya giremem... Öylece duracak halim de kalmamış... O şaşkınlık" içinde ne yapacağımı düşünüp araştırırken, sol duvardaki kocaman oyuğu gördüm. Boyum da yetişmiyor. Ayak parmaklarımın üstüne yükselerek şişkin zarfı o oyuğa yerleştirdim. Bana zarf oyuktan düşecekmiş, bir görünmez el onu ordan alıp lâğıma alacakmış gibi geldiğinden, parmaklarımın ucuyla zarfı iyice oyuğun dibine ittim.

Rahatlamıştım...

Heladan çıktım. Cami avlusundan geçtim. Fatih Parkı, Saraçhanebaşı, Zeyrek yokuşu, Yağkapanı, Yemiş, Karaköy, Köprü...

Adalar iskelesinden vapura bindim.

Çok sevinçliyim. Anneme müjdeyi vereceğim... «Kur'ada kazandım anne!» diye bağıracağım, boynuna atılacağım...

Vapur Kınalıada'ya yanaştı. Burgaz Adası'na... Sonra Heğbeliada... Vapurdan iskeleye ilk atlayan ben oldum. Koşuyorum, kuş gibi, kuş...

Kimbilir nasıl sevinecek annem... Yokuşu çıkıyorum...

Annem merakla beni bekliyordun..

Sağdaki çayın geçtim. Birden... durdum... Eyvah!... Zarf... Zarf... Zarf yoktu.

Ne oldu zarf? Bir zaman öylece donup kaldım. Sonra, yokuşun yaya yolu üstüne oturakaldım.

Şimdi, şu satırları yazarken, kendimi, o zamanki kendimi görüyorum. Elli yaşımdaki kendim, onbir yaşımdaki kendime bakıyorum: Bir çocuk oturmuş kaldırım taşlarının üstüne... O çocuğun üçüncü kez tabanı pençelenmiş potinlerinin altındaki kabara çivilerini bile görüyorum. Siyah fitilli çoraplar. Annesinin, eski elbiselerden bozup diktiği kısa pantolon. Uzun konçlu siyah fitili çorapların lastiği baldırını sıkmış iyicene. Saçları bir numara traş makinesiyle kesilmiş,, toparlak yüzlü, tıkız bir oğlan. İçimden, tombul yanaklarını sıkmak, mıncıklamak geliyor. Bin yaşında, belki ikibin yaşında bir çocuk...

Hayır, ağlamadım. Ayağa kalktığım zaman kaskatı kesilmiştim, kaskatı, buz gibi...

Eve geldim.

— Ne oldu?

— Kazandım anne, kur'ayı kazandım...

Üstyanımızda komşumuz istiska Zeynep Hamm, altyammızdaki komşumuz itfaiyecinin karısı Neriman Hanım bize geldiler. Darüşşafaka'ya girdim diye hepsi de bir sevindiler, bir sevindiler... Beni sevip, öptüler.

Annem,

— Ama niçin öyle durgunsun? dedi.

Gülümsedim.

Annem mutluydu, çok mutluydu... Artık oğlu, parasız yatılı okulda okuyacak, adam olacaktı.

Camlıklara doğru yürüdüm, sık çamların orta-

sına daldım. Kendikendine kalınacak, . yalnız ağlanacak en iyi yer burasıdır. Artık benim için okul yoktu. Fatih Camisinin helâ oyuğunda unuttuğum zarfla herşey bitmiş oluyordu, bütün umutlar yıkılmıştı. Ama bunu anneme söyleyemezdim. Kimbilir o oyuktan zarfı kim almış, nereye atmıştr.

Peki, ne olacaktı, ne yapacaktım? Ne olursa olsun... Düşünemedim hiçbişey...

Ertesi gün, herşeyi, hepsini unuttum. Zarfı helâ kovuğunda unuttuğumu bile unutmuşum. Kendi yalanıma kendim de inanmıştım. Darüşşafa'ya girmiştim, okul açılınca gidecektim. Bana öyle geliyordu. Belki öyle de gelmiyordu. Kendimi gidişin oluruna kapıp koyvermiştim.

Annemin mutluluğuyla ben de mi mutluydum? Çocukluğumun en güzel günlerini yaşamaya başladım. Arkadaşlar, pyun, deniz... Darüşşefaka'da okuyacağım diye annem de beni eibebek gülbebek tutuyordu.

SURDAN MI GTSEM, YOKSA BURDAN MI?

Yaşamları azçok benimkine benzeyen, dahası benim yaşamımdan daha da çileli yaşayıp da, sonra başarılara ulaşmış kişiler vardır; bunlardan kimileri başarılarından öylesine övünürler ki, bulundukları üstün yeri kendi yeteneklerinin, kendi çabalarının, çalışmalarının bir sonucu, kendilerinin bir zaferi sayarlar. Ah, ne budalalık!... O budalalara göre aşağı tabakadan, eziimiş, yoksul her çocuğun da, «eğer yeteneği varsa», «meselâ işte kendileri gibi», çalışarak, kazanarak, toplumda kendilerine üstün bir yer sağlamaları kendi ellerindedir. Bu düşüncelerine

karşı çıkacak olursanız, hemen «Meselâ ben...» diye başlarla ve ne zorluklara göğüs gererek bugünkü ünlerine, servetllerine, refahlarına kavuştuklarını anlatırlar. Sözlerini şöyle bağlarlar: «Efendim, insanın kendisinde olmalı, kendisinde... Ben zengin çocuğu muydum meselâ? Değildim. Ama...»

Bu ne oldum delisi mağrur budalalar kendileriyle aynı koşullarda olup da birlikte yola çıktıklarından kaç çocuğun kötü tesadüfler yüzünden serseri, yoz,.hırsız, homoseksüel, perişan olduğunu hiç ansımazlar ve kendilerinin hangi iyi tesadüflerle başarıya ulaştıklarını hiç düşünmezler.

Yolda giderken sağa dönecekken sola dönmek, ayağımız bir taşa çarptığı için • gideceğimiz yere on saniye gecikmek, bir martıya bakarken birisine çarpmak, bir yerde çişimizin gelmesi, bu hiç değeri yokmuş sanılan küçücük olaylar, bütün bir yaşamımızın gidişini değiştirebiliyor, oluşumumuzu, geleceğimizi başkalaştırabiliyor.

Tesadüflerin de bellisiz bir etkisi var. Bir toplum nice düzensiz, nice bozukdüzense, insan yaşamında tesadüfler de o denli etkili oluyorlar. Bu düzensiz toplumumuz içinde zor koşullardan çıkrp toplumda önemli bir yer almış olanlar, başarılarını, salt kendi çabaları sanmasınlar. Bu tesadüfler insanı mistik düşüncelere, kaderciliğe de sürüklememelidir.

Şu anlatacağım tesadüf, benim yaşamımı biçimlendirmiştir.

O gün helaya gitmek gereksimi duymayabilirdim. Yada Darüşşefaka'dan çıkmadan helaya gidebilirdim. Zarfı helada unutmayabilirdim. Ama oldu bunlar...

Ve ben artık okuyamayacak, okula gidemeyecektim.

Bir akşam, evimizin altyanındaki komşumuz, Neriman Teyzenin kocası, Heğbeliada tfaiyesinde er olan adam beni çağırdı.

— Senin Darüşşefaka'ya giriş evrakın nerde? dedi.

Hiç umursamadan,

— Mektepte... dedim.

— Helada unutmuşsun... dedi, Fatih Camisinin helasında...

Sonra zarfı bana verdi.

Bakınız nasıl olmuş. Ben heladan çıktıktan sonra, benim arkamdan Fatih itfaiyesinden bir er aynı helaya girmiş. Adam palaskasını çıkarıp, o oyuğa koyacak olmuş. Bir de bakmış ki, oyukta bir zarf. Heladan çıkarken zarfı almış. Fatih İtfaiye binasına gidince zarfı açıp içindekileri okumuş. Bir çocuğun, Darüşşefaka'ya giriş sınavı ve kur'ayı kazandığını okuduğu kâğıtlardan anlamış. Zarftaki kâğıtlarda da çocuğun adresi yazılı: Heğbeliada, Tepe Mahallesi, Değirmen Sokak...

Benim zarfı uruutuşumun üstünden on gün geçmiş. O itfaiyeci, nöbetçi olduğu bir gece, Heğbeliada İtfaiyesine telefon etrriiş. Komşumuz Neriman Ha.nım'ın kocası da, o gece Heğbeliada İtfaiyesinde nöbetçiymiş. «Tanıyorum, bizim komşumuzdur» demiş. Heğbeliada'dan' istanbul'a posta olarak giden bir itfaiyeci, benim zarfı Fatih İtfaiyesinden alıp getirmiş. Nasıl birbirine bağlı tesadüfler zinciri... Ben işte bu tesadüfle Darüşşafaka'ya girebildim, yoksa okuyabilmem olanaksızdı. Çünkü benimle ilgilenecek, zarfı yitirdiğimi okula anlatacak kimsem de yoktu.

KULELİ KÖŞKE ODUN TAŞIYAN ÇOCUKLAR

Bikaç ev üstümüzde Habibe Hanım otururdu, adadaki zengin evlerine, köşklere çamaşırcılığa, gündelikçi olarak orta işlerine giderdi. Altı mı, yedi mi, yoksa on mu çocuğu vardı... Kocası İstanbul'da bir yerde aşçıydı. Adam, evine, çocuklarına bakmazdı. Pek seyrek'gelirdi evine, galiba çocuk yapmaktan yapmaya evine, karısının yanına uğrardı. Habibe: Hanım, onca çocuğu baksınlar diye, birbirine bırakır, el evlerine iş görmeye giderdi. Aslanlar gibi, sağlam, dinç; güçlü, iyimser, güleç yüzlü bir kadındı. Çocukorı da birbirinden güzeldi. Tek odalı bir .evde otururlardı. Daha evlerinin kapısına yaklaşırken keskin bir çiş kokusu duyulurdu, ama nasıl keskin, «Burnumun direği kırıldı» dedikleri keskin amonyak kokusu, buram buram... Onca çocuğun çişi... Üstleri başları, yüzleri saçları çiş kokardı.

Habibe Hanımın büyük oğlu bigün geldi.

— Kuleli Köşk'e çocuklar odun taşıyor, hadr sen de gel... dedi.

Burun kıvırdım. Ben öyle işler, yani hamallık; yapamazdım.

— Ama para veriyorlar... dedi.

Beş kuruş mu ne vereceklermiş.

Gittim o çocukla...

Bizim evden epiyce aşağıda köşkler vardı. Hepsi de beyaz yağlıboyalı. Güzel bahçeleri vardı bu öşkierin, çiçekli bahçeler... Bunlardan biri Kuleli - oşk'tü. Kuleli Köşk'ün önü düzlüktü. O düzlüğe ke- 5 miş odunlar yığılmıştı. Bisürü çocuk, odunları ku- :: klayıp, içeriye, köşkün odunluğuna koyuyorlar. -:ra vereceklermiş odun taşıyanlara... Taşısam iyi

olur. Taşımalıyım... Ama nasıl taşısam? Ayıp değil mi? Ben hamal mıyım? Taşıyamam... Ama... Para -vereceklermiş... Kaç para verirler?...

Sokuluyorum yavaş yavaş odunlara. Kucaklarında odunlar, bahçeye girip çıkan çocuklara bakıyorum.

Nasl etsem de ben de taşısam!...

Habibe Hanımın oğlu girişmiş Odunlara... -Odun taşıyan çocukların arasında bir de kız var. Ama, belli ki o bizden değil... Tertemiz, cici, güzel, şık giyimli bir kız... Belki benim yaşımda, belki benden bir yaş .küçük...

— Kim Şu kız?

Habibe Hanımın oğlu,

— O mu diyor, o kız, işte bu köşkte oturuyor... Şu oğlan var ya, o da kızın kardeşi. Onlar ikiz... Şu topal adam var ya, o da bunların uşağı...

Güzel kız da öbür çocuklarla birlikte odun taşıyor. İkiz kardeşi olan oğlan, az ötede, düzlükte ken-•dibaşına oynuyor.

O iyi giyimli güzel kızın da odun taşıdığını gördüğüm için mi, artık nasıl oldu bilemiyorum,' ben de çocukların arasına katılıp odun taşımaya başladım, hem de özenle, yarışla, büyük bir çabayla hepsinden daha çok odun taşıyordum.

O güzel kızla arkadaşlığımız, işte bu odun taşımamız sırasında başladı. Onca oğlan çocuğu içinde kız en çok bana yakınlık gösterdi, yada bana öyle geldi, benim kuruntum belki'de... Ama ben de kızın ilgisini çekmek için elimden gelen herşeyi yapmış -olmalıyım.

Küçük küçük kesilmiş odunları bahçeden, mutlaktan geçirip, taşıdık, odunluğa yerleştirdik. Sonra

.hepimize paralar verdiler. Kim vermişti, kaç para vermişti, ansımıyorum. Ama orada pek beğendiğim bişey oidu, bizimle birlikte odun taşımış olan köşkün kızına da para vermişlerdi. Bunun önemini sonraları daha iyi anladım. Biz yoksul çocukların onurunu kırmamak için olacak, bizleri kendi kızlarıyla eşit tutmuşlardı.

GÜZELLEME OYUNU

Heğbeliada çocuklarıyle ilk kaynaşmam, bu odun taşıma olayından sonra başladı. Yirmiden çok çocuktuk- Benim o zamana dek bilmediğim bir oyun oynamaya başladık. Buna «Güzelleme» oyunu diyorlardı. İçimizden biri ebe oluyor. Ebe, öbür çocuklara arkasını dönüp yirmiye dek sayıyor. Ebe yirmiye dek sayasıya, öbür çocuklar köşkün bahçe duvarı dibinde heykel biçimi pozlar alıyorlar. Sözde eski Yunan heykelleri filan yada eski yağlıboya tablolardaki, renkli bayram, yılbaşı kartlarındaki gibi «âşıkane» biçimlere giriyoruz. Daha çok romantik pozlar... Bel-Mi ki, çok kitap, resim karıştırmış, çok bilmiş çocukların oyunu... Tek tek pozlar olduğu gibi, ikisi üçü birleşip heykel kompozisyonlarına girenler de var. Kimisi bir eliyle dirseğini tutup, öbür elini şakağına dayayarak ufku süzüyor. Kimisi yere diz çöküp, iki elini göklere açmış yakarıyor. Kimisi bir dizi yerde, sağ el kalbinin üzerinde, sol eli yukarı uzanmış... Kimisi göğsünü şişirip, kollarını açmış, kuvvet gösterisi pozunda... Bir elini dudağına götürüp öpücük verenler de var.

Arkasını dönmüş olan ebe yirmiye dek saydıktan sonra birden yüzünü dönüyor oyunculara. En çok

hangi pozu beğenirse, o pozu alan çocuğu ebe seçiyor.

O güzel kıza kendimi göstermek zorundaydım. En çok ben beğeniliyordum, ben ebe «yani yargıcı» seçiliyordum. Böylece kızın dikkatini de çektim. Onunla birlikte pozlar almaya başladık. Sözde dans eder gibi elele tutuşuyoruz, önünde diz çöküp sözde aşk ilân ediyorum filan... Ben bunları nerden öğrenmiştim, bilmem... Ördeğin öğrenmeden yüzmesini bildiği gibi biliyordum.

İLK AŞK

Tohum halinde bile olsa, ilk aşkı bu kıza duydum. Belki de şimdi o benim varlığımı çoktan unutmuştur, beni bilmez bile... Onun yaşamında benim yerim olduğunu hiç sanmam. Onun da yaşamında derin izler bırakmış başka birileri vardır da, onlar şimdi onu çoktan unutmuşlardır.

Hep düşünürüm: Bigün onunla karşılaşsak da ona o günleri, ortaklaşa anılanımız anlatsam, belki de hiçbirini anımsamayacaktır; o günlerden kafasında belki hiçbir iz kalmamıştır.

Şimdi, ne o, benim hayalimdeki kırk yıl öncesinin küçük güzel kızı, ne ben onunla güzelleme oynayabilecek bir oğlanım. Karşılaşsak, belki konuşacak sözümüz, ortaklaşa dilimiz bile olmayacak... Anılarımızdaki duygular, ansıdıklarımız başkaları değil, gerçekte başkalarında yansımış olan kendimiziz; eski günleri ansıyorsak, yine kendimizi ansıyoruz demektir. Çocukluğumuzun sevileri bile, yine kendimizi sevmemizden başka nedir?...

O ikizler, bir Osmanlı valisinin çocuklarıydı.

Bağdat valisinin mi. Yemen valisinin mi ne... Anılarımda geçecekler yine. Onun için gerçek adlarıyle değil, başka adlarla anacağım onları. Diyelim, Fentle Feride...

Aradan yıllar, yıllar geçti: Bugün Naci Sadullah'la konuşuyorduk. Naci Sadullah konuşma sırasında Feride'yi anlatmaya başladı. Bu anlattıklarıyla çocukluğumun anılarına dokunduğunu bilmiyordu. Dikkatle anlattıklarını dinliyordum. Feride evlenmiş. Bir kızı olmuş. Kocasından ayrılmış. Mutsuzmuş. Çok sıkıntılar çekmiş.

Naci Sadullah anlatıyordu. O anlatırken ben de o eski günleri yaşıyordum, Hağbeliada'daki Kuleli Köşk'ün bahçe duvarı önünde Feride'yle güzelleme oynamaktaydım.

Feride'yi sorup aramak, onunla konuşmak istemedim. O beni hiç mi hiç ansımayacak bile... Yaşamının kitabında benimle ilgili sayfalar kopup uçmuştur. O benim kafamda, hiç büyümeden, kırk yıl öncesinin güzelleme oynayan küçük güzel kızı olarak yaşayıp gidecek benimle... Aslında yaşayan o değil, benim...

Hepimizin kafasında, anılarında, hiç büyümeden, hiç yaşlanmadan, hep çocuk kalmış, kimisi silik, kimisi derin izleriyle canlı yüzler vardır. Anılarımızdaki bu yüzlerin allümümde seyrettiğimiz, gerçekte onlar değil, kendimiziz.

BALIKÇILIK

Çok geçim sıkıntısı çekiyorduk. Para kazanmam gerektiğini anlıyordum. Ama nasıl para kazanabilirdim de, hasta anneme yardımım olabilirdi?

İskelenin solundaki rıhtımda balık tutardım. Büyük bir iş yapıyormuş gibiydim. Boş teneke, olta

elimde her sabah rıhtıma inerdim. Önce yemlik midye toplardım. Rıhtıma otururum, bacaklarımı sallandırırım. İğneye midyeden balık yemini geçirir, oltayı savururum denize. Denizin derisi, oynaşan ayna kırıklarından, kırılan, yansıyan ışınlardan pırıl pırıl. Hayal sonsuz, açıl açılabildiğin, düşün düşünebildiğin, kur kurabildiğince... Elimde oltanın ipi, sınırsız, duyarsız, engelsiz bir düş dünyasında tasarılarımla mutluyum. Çek ipi, çek de balık gelsin yeme... Parmağımı oynatıyorum. Balık vurur iğneye. Çekiyorum, oltanın ipi dolu dolu... Birden olta boşalıyor. Çekiyorum oltayı. Yok yahu, yalnız yemi değil, iğneyi de alıp gitmiş... Başka bir iğne takıyorum...

En güzeli, küçücük izmaritin, denizin derisinden elime gelinceyedek, havada çırpına çırpına mavi gök üstünde çizdiği ışıklı, pırıltılı, yanıp sönen zikzak... İğneyi ağzından kurtarıp izmariti atıyorum kutuya... İzmaritle istavrit pek seyrek düşüyor oltaya. Daha çok o derisi kaygan, yıvış yıvış, koyu yosun yeşili benekli kaya balığı geliyor oltaya. Kaya balıkları çok obur olacak, kursakları hep dolu dolu, karınları dolu ve yumuşak. Oltaya çok gelen bir başka balık var. Onun adını unutmuşum da yalnız «P» harfi kalmış aklımda. O balığın adında bir «P» harfi var. «P» harfli bir balık, galiba bir de «1» harfi olacak...* İyi balık değil o. Yanımda balık tutan çocuklar, o «p»li, ,«b>ii balık geldi mi oltalarına, kızıp sövüyorlar, sonra oltanın iğnesini çıkarıp ağzından balığı denize fırlatıyorlar. Ama ben kıyıp denize atamıyorum yakaladığım «p»li, «!»li balığı; balık değil mi yenir...

Yanımda bir çocuk bağırıyor:

* Sonradan aklıma geldi: Bu balığın adı «Lapina»dır.

— Aman onu sakin tutma...

— Neden?

— Çarpar, zehirlidir...

Bir çarptı mı, insanın parmağını keser, zehirlermiş...

Zehirli balığı rıhtım taşına koyup, ayağımla başını ezdikten sonra, iğneyi ağzından çıkarıyorum.

Öğle sıcağı iyice vurmuştur, başım yanıyor. Karnım da acıkmış... Tenekede üç İzmarit, iki istavrit yavrusu, bidolu da kaya balığıyla, o «P» !i balıktan... Dönüyorum eve...

Annem yaptığım işten sevinmiş görünüyor. Ama beni özendirmek, memnun etmek için sevinmiş göründüğü, yoksa balıkçılığımın hiçbir işe yaramadığını sezinliyorum. Annem üzülmeyeyim, bir işe yaramış olduğumu bana anlatsın diye, balıkları ayıklayıp yağda kızartıyor.

Hayır, hayır... Biliyorum, anlıyorum balıkçılıkta iş yok... Hiç beni boşuna avutma anne! Ben çocuk muyum canım... Hiç de yararlı olamıyorum işte, evin birazcık olsun yükünü alamıyorum omuzlarıma...

OYMACILIK

Ben de başka bir iş bulur yaparım... Kimde gördüm, kimden öğrendim bilemiyorum şimdi, ama tahta oymacılığına kalkmıştım. İnce kontraplaklar, demir destere takımıyla, hazır modellere göre oyulup işleniyor, güzel oymalı raflar, sandıklar, resimlik, kitaplık oluyor. Ben de bunlardan yapar, satarım.

— Anne ben oyma takımı alacağım.,.

Annem «olmaz» demiyor. Para veriyor. Heğbeliada'dan İstanbul'da Yüksekkaldırım'a gidiyorum.

Yüksekkaldırım'.daki dükkânlarda bu oyma takımları, oyma modelleri, kontraplaklar satılıyor.

Yahudi satıcı bîr mukavva üzerine tutturulmuş bir oyma takımı veriyor. Önüme biçok modeller koyuyor. Kâğıt üzerine mavi çizgili birçok modeller, aman ne güzel; ne dolaplar, ne kafesler, ne aynalıklar, ne resimlikler, ne raflar... Param olsa bu modellerin hepsini alacağım. Eve gider gitmez de hepsini yapacağım...

Bir raf modeliyle oyma takımı satın alıyorum. Bu raf, odanın iki duvarı arasına, köşeye yerleştirilecek. Üstüne ne istersen koy artık...

Coşkuyla eve gelip hemen işe başlıyorum. Bana çok büyük bir atelye sahibiymişim gibi geliyor. Her gün bunlardan yapıp yapıp satacağım.

Demir matkapla, destere kılının geçeceği yerini deliyorum kontraplağın, hemen işe koyuluyorum. Daha önce modeli çizmiştim kontraplak üstüne... Destere kolunu işletiyorum, kesildikçe kontraplağın tozları dökülüyor. O dökülen tozların bir kendine özgü kokusu var. O koku hoşuma gidiyor. (Size bişey söyleyeyim mi: Şu satırları yazarken, yine o kokuyu duydum. Pek tuhaf...)

Hay Allah, kıl destere kırılıyor. Yenisini takıyorum. Bir daha kınlıyor... Destereyi değiştiriyorum... Ben bu oyma rafı, aklımca hemen yapıp bitiriverecektim... Nerde, akşam oldu bir parçası bile bitmedi. Üç gün mü, dört gün mü uğraştım... Rafı yapmak uzadıkça, kendi kendime, ben de fiyatını arttırıyorum. Çok pahalı satacağım...

Annem bu çabama memnun, gülümsüyor. Ben yine bozuluyorum. Niçin annem böyle yapıyor bilmem ki... Yaptığım işi çok ciddîye almış görünmesinden

anlıyorum ki, o gerçekten benim işimi ciddîye almıyor, bundan para kazanacağımı sanmıyor. Ben oyalanayım, sokaklarda oynayıp haylaz olmayayım diye, oymacılık yapmamı istiyor. Oysa ben para kazanacağım...

Rafın ayrı ayrı altı parçası tamamlanıyor. Parçaları, modele bakıp, birbirine ekliyor, zıvanalarını yuvalarına geçiriyorum. Birazcık çatlıyor bir yanı, ama zararı yok... Çok güzel oldu canım, bu bir şaheser... Kim olsa bunu satın alır, buna dünyanın parasını verirler.

Anneme rafı satacağımı söylemiyorum tabiî... Kolumun altına alıp iniyorum çarşıya. Dolanıp duruyorum. Yahu, bu nasıl satılır? Kime satılır?... Kim alır bunu?... Akşam karanlığına dek, kolumda oyma raf dolanıyorum, sonra süklüm püklüm eve dönüyorum. Rafı, odanın bir duvar köşesine çakıyorum. Annem, rafın üstüne beş numara gaz lambasını koyuyor.

•—Çok güzel oldu Nusret, eline sağlık... diyor.

Peki, ben ne yapsam, ne etsem?...

Mantar var, mantar... Sık ada çamlarının rutubetli köklerinde, dökülüp kurumuş çam iğnelerinin altında mantar yetişiyor. Kardeşimle çıkıp mantar topluyoruz. Heğbeliada'nın arkalarına, Şafak sırtlarına, Çamlimanı'na, Abbas Paşa yanlarına gidiyoruz, dolanıyoruz adayı.

Aman dikkat... Zehirli olmasın sakın... Mantarların zehirlileri de var, bunlara «köpek mantarı» deniliyor. Biz iyice öğrendik mantar toplamasını...

Bîr sepet, bir torba mantar toplayıp eve dönüyoruz. Mantarı ızgara üstünde mangal ateşine koyunca, tıpkı pirzola gibi cızırtılı bir ses çıkararak, sulan

şıp şıp damlıyor ateşe, kızarıyor. Üstüne tuz ekip .yiyoruz. Çok güzel oluyor, et tadında.

KREPON KÂĞITLARINDAN GÜLLER, KARANFİLLER

Ama ben ille de para kazanmalıyım. Evde erkek" olarak şimdilik ben varım. Babam kimbillr nerde?

İstiska olan Zeynep Hanım'ın (İstiska, vücudu su toplayan hasta İnsan demektir ama, nedense, yaşlanmış veremlilere de istiska denirdi o zaman) oğlu, aradabir annesine egelir. Beni kucağına alır hoplatır. Bana bu yüzbaşı yangın yangın kokardı, böyle tütsü dumanı gibi, ama seçemediğim hoş bir koku... Daha küçükken babam Kurtuluş Savaşımdan yanıklar içinde evimize döndüğünden, belki de ben o yaşımda savaş denilince hemen yangın ansıyordum da ondan bana o genç yüzbaşı yangın yangın kokuyordu. Giysilerinde sanki hâlâ savaşın kokusu vardı; sîz şimdi buna isterseniz barut kokusu deyiniz. Tabiî gerçekte böyle bir koku yoktu, bana öyle gelirdi.

Ellerinde beni sıçratıp, hoplatan yüzbaşı bana para verirdi. Başkasından para almak ayıptı, alamazdım. Ama Zeynep Hanım öyle üstelerdi ki, almamak ayıp olur dîye utanırdım da alırdım parayı.

Bigün de çarşıdan gelirken, yol üstündeki sınırları, devrilmiş sopalara ve paslı tellerle çevrilmiş bir bostandan, elimi uzatıp kır domatesleri topladığımı hiç unutamıyorum. Anneme, bu domatesleri çarşıdan parayla aldığımı söylemiştim.

Krepon kâğıdından güller, karanfiller yapıp satmayı nerden akıl ettiğimi bilemiyorum. Daha önce, elişi kâğıtlarından fırıldaklar yapıp çocuklara satmış-

tim. Belki bu satışın esiniyle olacak, krepon kâğıtlarından güller, karanfiller yapmaya da başlamıştım. Bunları ada iskelesinde sattığım da olmuştu, ama ya iki, ya üç kez...

Beyaz yağlıboyalı Kuleli Köşk'ün sırasında, köşede tahtaları esmerleşmiş, iki tahtalı ahşap evde bir arkadaşım oturuyordu. Onun da gerçek adını değiştirip, Şirzat diyelim. Şirzat benden bir-iki yaş büyük, benden iri, uzun bir oğlandı. O yıl ilkokulu bitirmişti. Ferlde'yle o da ilgileniyordu. Yani biz onunla rakip sayılırdık. Ama bu aşk rekabeti öylesine gizli bir duyguydu ki, hiçbir zaman dışa vurulmadı.

Şirzat'm ablaları vardı, galiba ilkokul öğretmeniydi bir ablası. Bigün Şirtaz'ın ablası, bana krepondan yapma gülerin nasıl yapılacağını öğretti. Gül, karanfil yapraklarını daha ustaca kıvırıp kıvırıp, gerçek güle, karanfile daha çok benzetiyordu. Sonra da ustaca tomurcuklar yapıyordu. O iki eliyle krepon kâğıtlarını biçimlendirirken, sanki iki elinde on değil de yüz parmağı varmış gibi gelirdi bana... Yüz tane ince uzun parmak, kâğıtlar üzerinde oynaşır dururdu.

— Siz çok güzel yapıyorsunuz... demiştim...

Verdiği cevabı hiç unutamıyorum:

— Tabiî... Kadın parmağı değince başka türlü olur.

Bana bu, «kadın parmağı» deyimi pek hoş geldi. Yeni bişey öğrenmiştim, hemen bunu birisine aktarmalıydım. Eve gelince anneme gösterdim karanfilleri... Annem,

— Bunlar çok güzel..! dedi.

Yeni öğrendiğim deyimi kullanmaya fırsat bulduğum için pek böbürlenecek,

— Elbet, dedim, bunlara kadın parmağı değdi...

Annem bu sözüme bir gülsün, bir gülsün... Öyle utandım ki... Ansıdıkça hâlâ utanırım.

Bir öğle öncesi, yine krepon kâğıtlarından çiçekler yapmaktaydım. Altkatımızdaki yarı bodrumda oturan yaşlı Rum eşekçiyle karısı ağız kavgasına başladılar. Kavga ettiklerini, birbirlerine yüksek sesle bağırmalarından anlıyordum. Bir entari işi yüzünden kavga ediyorlar. Çünkü yaşlı Rum kadın sıksık «Anteri, anteri!» diye bağırıyordu. Kadının, entariye anteri demesi bana çok gülünç geldiğinden, o anteri dedikçe ben de yukarda gülüyordum. Kadının doğru söylediğini, onların «Anterbsini bozup bizim «entari» yaptığımızı yıllar sonra öğrenecektim.

Bigün de Habibe Hanım bizi toparladı, kendi çocukları, daha başka çocuklar... Kimi sepet aldı, kimi torba. Ben çuval almıştım. Maltepe bostanlarında çok ucuza salatalık satılıyormuş. Salatalığın bitim zamanı. Öyle ucuzlamış ki, tarladan toplayıp, arabaya yükleyip, Yemiş iskelesindeki hal'e götürüp satmaya değmiyor. Astarı yüzünden pahalı çıktığından, bostancılar, çok az para veren yoksulların bostandan istedikleri kadar salatalık toplamasına müsade ediyorlar.

İskeleden vapura bindik. Galiba «Yakacık» adlı o küçük vapurdu. Maltepe'ye gittik. Bir bostana girdik. Göz alabildiğine salatalık bostanı... Salatalık-' lan satmışlar da artık köklerde ne kalmışsa... Bostancıya çok az para verilmiş. Örneğin benim verdiğim para bir liradan azdı. O gün bostanda akşama dek salatalık yedik, sonra da ben çuvalımı doldurdum. Hepimiz salatalıkları evlerimize getirdik. Çamaşırcı Habibe Hanımın, sonradan assubay olan oğlunun sır-

tında .bir çuval, elinde bir sepet dolusu salatalık vardı.

Bizim evde bikaç gün salatalık yendi. Küçücük, körpecik salatalıklar, badem dedikleri cinsten. Çıt diye böldün mü, yarılan yerinden pütür pütür ter döker. Tadı bir güzel, kokusu daha bir güzel... Isırıp ısırıp yedik, salata yıpap yedik de, artanını da annem küpe turşu kurdu.

MUTLULUK ÇOCUKLUK

Çok kişi çocukluğunu mutlu geçirmiştir. Ben şimdi çocukluğumu ansıdıkça anılarımdan mutluluk duysam bile, gerçekte mutlu bir çocukluk yaşamadım. Hattta çocukluğumu bile yaşayabildim sayılmaz. Ama yine de bana o günlerimi düşünmek, şimdi buruksu bir tad veriyor.

Sıkıntılar içinde geçen çocukluğumun kısa süren parçapürçük mutlulukları da var... Bu mutlulukların en güzeli Feride'yie olan arkadaşlığımızdı. Onunla ayrılmaz gibi olmuştuk. Hemen bütün gün birlikteydik. Bu yakınlıkta, elbette cinsel, bir duygu da vardı, ama bu, en küçücük belirtisi bile dışa vurulamamış, davranış ve söze geçmemiş, kendimizden bile gizlediğimiz bir duyguydu. Daha çok, uyanmamış, çocuksu bir cinsel duyguydu ve biz bu tohum duyguyu çevreleyen sisli, buğulu bir dünyada dolanıyorduk. Doğrusu ben, cinsel konularda hemen hiçbişey bilmiyordum. Ama bir merak da vardı içimizde...

Ferit'le Feride ikizlerinin topal, arap uşağının görevi, bu iki kardeşi gözönünden uzak tutmamak, onları korumaktı. Ama Feride topal arap oğlanın elinden kurtulmanın yolunu bulurdu. Kardeşi Ferit'i de

başından savmak için, ona para verirdi. Böylece ikimiz yalnız kalırdık. Nereye? Denize...

Dalardık sık çamların arasına, o keçi yolundan: düşe kalka yürürdük. Camlardan dökülmüş, yerde kuruyup sararmış iğne yapraklarına basınca, ayağımız kayar yuvarlanırdık. Kahkahalarla gülerdik. Sözde düşmemek için etele tutuşurduk. Abbas Paşa denilen yerin çok daha ötelerinde, bir küçük koy vardı. İki yanı iyice dik kayalarla kapalı, havuz gibi bir küçük koydu. Dimdik kayalardan vererderdik kendimizi, kayarak kıyıya düşerdik, o bir yanı ince kumlu, bir yanı çakıllı kıyıya...

Annelerimiz denize girmemizi yasaklamıştı. Çocuklarının gizlice denize girip girmediğini anlamak isteyen anneler, eve dönüşlerinde çocuklarının derilerine dillerini sürter, deri tuzluysa çocuğun denize girdiğini anlardı. Üstünde tuzlu deniz suyu kurumuş deriyi tırnakla çizince beyaz çizik olur deride; bu da denize girdiğimizi açığa vuran belirtiydi.

Ben, anneme söyleyip iznini alarak denize girebilirdim. Ama Feride, annesinden gizli giriyordu denize. Onun için de mayosuz, havlusuz gelirdi. Benim zaten mayom yoktu, donla girerdim denize, sonra da ayağımda kururdu donum. Feride denize girerken donunu da çıkarıyordu; çünkü deniz suyunda iç çamaşırı azıyor ve azmış çamaşırın tuzlu neminden annesi denize girdiğini anlıyordu.

Yüksek kaya aralarından kayarak koyun kumsalına indik mi, Feride bir kaya arasına girer, bir çalı arkasında soyunurdu. Sonra,

— Arkanı dön! diye seslenirdi.

Dönerdim arkamı. Ben arkamı dönünce. Feride

•de denize girer, göğsüne dek sulara gömüldükten sonra,

— Tamam... derdi.

Ben de girerdim denize. Denizde yüzerdik, tam çocukçasına oynardık.

Feride bana «Dön arkanı!» dedikten sonra, bikez bile onu çıplak görmek, gözetlemek aklıma gelmedi, düşünmedim böyle bişey, böyle bir istek duymadım. Denize girince, onun göğsüyle benim göğsüm arasında hiçbir ayrım kalmıyordu.

— Çıkalım mı?

— Hadi... Yemeğe beklerler.

Önce ben çıkardım. Sonra o.

'— Çıkıyorum... derdi.

«Çıkıyorum» demesi, «Hadi, dön arkanı!» demektir. Yüzümü kayaya kaldırırdım.

— Oidu mu?

— Tamam...

Dik yamaçtan çıkarız. Dönüp bakarım geriye... Karşıda kaşıkadası. Aşağıda, pırıl pırıl denizin dibinde renkli çakıllar büyümüş büyümüş görünür. Çamların aralarındaki daracık yoldan iki kişi yanyana yürüyemez. Önden yürür, kayıp düşmesin diye onu elinden tutar çekerim. Yine de kayıp düşeriz çamların yerde birikmiş kuru iğne yapraklan üstüne...

Şirzat'ın bize katıldığı olur. O zaman üçümüz birlikte daha çok eğleniriz. Üç kişi olduk mu, ben gevezeleşirim. Konuşmak benim silâhım olacak, bu silâhla Şirzat'ı, yenmeye çalışırım. Konuşmak benim süsüm olacak, bu süsle Feride'yi kendime çekmeye çalışırım. Feride yüzünden Şirzat'la aramızda dışa vurulmayan bir çekişme vardı. İlkokulu bitirmiş, benden iki-üç yaş büyük ve benden boylu olan Şirzat'ın

bana göre üstünlükleri vardır. Ben de başka yollaroan, başka silâhlarla kendime üstünlük sağlamaya çalışırım.

Feride, denize gidişlerimizde yalnız olmamızı ister. Şirzat'ı atlattığımız olur. Demek ki, bu yüze çıkmayan çekişmede Şirzat yenik düşmüş... Ama günün birinde Şirzat bunun acısını benden çok kötü çıkaracaktır.

MUHARREM AŞURESİ

Güzelim yaz çabucak geçip gitti. Ada'ya yazlığa gelmiş olanlar İstanbul'a göç ediyorlar. Ferideler de gidecek... Artık okullar açılıyor. Feride «Feyz-i âti» okulunda okuyacakmış. Şirzat da Galatasaray'a yazılmış. İçimde bir acı eziklik duyuyorum.

Feride'yle kardeşi Ferit Ada'dan gittiler.

Darüşşafaka'nın açılmasına daha zaman var.

«Sait Halim Paşa'nın köşkünde aşure dağıtılacak!» dediler. Tepe Mahallesinin yoksulları aşure almaya hazırlanıyorlar. Her evden ne kadar çok insan, elinde ne kadar çok, ne kadar büyük kapla giderse, o kadar çok aşure alacak... Kardeşimle ben de gidiyoruz aşure almaya. İki elimizde iki büyük kap: Bakır tas, güğüm, tencere...

İsmet Paşa'nın evinin önünden geçiyoruz, gidiyoruz, Abbas Paşa denilen yerde, sağda büyük, ama çok büyük bir köşkün, beyaz boyalı demir bahçe kapısı önünde kuyruğa giriyoruz. Orda saatlerce bekleşiyoruz. Beyaz boyalı kocaman demir bahçe kapısı aralanıyor. Bizi içeri almıyorlar. Kapıya getirilmiş kazandan, bir adam kepçeyle kaplarımıza aşure koyuyor. Bana da sıra geliyor. Elimdeki iki kaptan birini.

uzatıyorum. Adam, kazandan iki kepçe aşure koyuyor kabıma. Kapta daha iki kepçelik boş yer var ama, adam koymuyor.

— Hadi çek!...

Bukez öbür elimdeki kabı uzatıyorum.

— Herkese bir kaplık...

Dönüyorum kapıdan.

iyi ki, Ferideler İstanbul'a gittiler de benim c köşkten aşure aldığımı görmedi Feride, yada birisinden duymadı...

Bir elimde boş, öbüründe aşure dolu kapla utana utana eve geliyorum: Ama biyandan da Muharrem ayında aşure dağıtan adamın iyilikseverliğini düşünüyorum. Ben de büyüyüp birer kap değil, yoksulların bütün kaplarını silme aşure dolduracağım.

ALAGARSON

Okula başlayışlarından dört-beş gün sonra. Feride de, Şirzat da geldiler Ada'ya. İkisi de kendi okullarının formasını giymişler. Şirzat'ın lâcivert ceketinin üst cebinde Galatasaray arması «GS» harfleri işli.

Mahallenin çocukları, Kuleli Köşkü'ün önündeki düzlükte toplanmışlar. Feride'yle Şirzat'ı, çevirmişler, konuşuyorlardı. Feride bir tümseğin üstünde, bişeyler anlatıyor çocuklara.

Yanlarına sokulamıyorum, uzaktan bakıyorum onlara. Bir hafta içinde Feride bana yabancılaşmış yada ben ona yabancılaşmışım. Ayrı ayrı dünyaların çocukları olduğumuzu çok İyi anlıyorum. Feride'nin dünyasından çok uzak bir yerlerdeyim ben, ona uzanamayacak denli uzak bir yerlerde... Ne onların yan-

larına gidebiliyorum, ne de ordan ayrılabiiiyorum, sanki çekimlerine kapılmışım, uzaktan bakıyorum onlara. İçimde bir kırgınlık, bir kızgınlık var... Feride'nin sesi... Beni çağırıyor. Ne diye durdum orda sanki... Kasıla kasıla gidiyorum, ama öyle yavaş yürüyorum ki, o da bana doğru geliyor. Feride gelince öteki çocukiar da onunla birlikte bana doğru geliyorlar. Onların bana doğru gelmelerine daha çok kızıyorum. Öyle bir durumdayım ki, artık her ne olsa kızacağım. Bana doğru gelseler kızarım, gelmeseler kızarım, konuşsalar kızarım, konuşmasalar kızarım...

Düşman düşman sokuluyoruz birbirimize, onlar bisürü çocuk, karşılarında bir ben... Feride gülümsüyor, tatlı tatlı, arkadaşça gülümsüyor. Daha çok kızıyorum. Ne var gülecek?

Başında Feyz-i-âti okulunun şapkası var. Şapkanın önünde de okul arması... Feride'nin saçlarına bakıyorum, baktıkça da kızıyorum... Çünkü saçlarını kestirmiş... İçime bir kıskançlık ateşi düşüyor. Feride'nin saçlarını kestirmiş olmasını kıskanıyorum. Elbet kıskanırım, ben kimin oğluyum? Ne demek, bir kız nasıl saç kestirirmişl...

Öbür çocuklar, Ferit'e, Feride'ye, Şirzat'a bakıyorlar hep... Feride bana bişey söylüyor, benim de konuşmam gerekli. Ama ne söylesem? İlk sözüm şu oluyor:

— Şapka hiç yakışmamış...

— Mektebin forması bu...

— Çıkarsana şapkanı!...

Çıkarıyor. Saçları iyice kesilmiş, kısacık kalmış, oğlan çocuğuna benziyor.

— Saçların da çok çirkin olmuş...

Oh, söyledim ya işte... '

Feride gülümseyerek,

— Alagarson... diyor.

«Alagarson» sözünü daha yeni duyuyorum. Alagarson, yani erkeksi... Alagarson'muş, şuna da bak... Susuyorum artık. Onlar konuşuyorlar. Feride ne denli rahat... Onun sınîından olanların, bizim tedirginliğimize oranla her zaman rahat olduklarını bütün yaşamım boyunca göreceğim. Bizde olmayan bu rahatlığın, sonradan elde edilmesi çok zor; onlara bu rahatlık, daha çocukluklarında anababalarından kalıttır.

Yavaşça, oradakilere çaktırmadan aralarından sıyrılıyorum. Ötede, duvar dibinde duran topal arap uşağı sorguya çekiyorum. Ferideler İstanbul'da nereye taşındılar, nerde oturuyorlar? Şişli'de oturuyorlarmış, orda evleri varmış. Kafama Şişli çakılıyor. O Şişli neresiyse, ben oraya giderim bigün. Feride'lerin evini bulurum ben, Feride'yi görürüm orda... O zaman kimseler olmaz yanımızda. Nasıl yazın denize yalnız ikimiz gidiyorduk, işte yine öyle, ikimiz oluruz. Giderim Şişii'ye, o Şişli her neresiyse...

Tepedeki çamların arasına gidiyorum. Yerden bir dal alıyorum, o dalı kamçı gibi kullanıp vura vura otları deviriyorum yere. Hızla vuruyorum, bir vuruşta baldıran otlarını deviri deviriveriyorum... Sopayı vurunca devedikenlerinin başları kopup havaya fırlıyor, uçuyor bir süre. Giderim ben o Şişli, neresiyse...

Havada hızlı salladıkça değnek ıslık sesleri çıkarıyor. Alagarson'muş... Pis!... Hiç yakışmamış işte... Çok çirkin olmuş... Hiç kadın kısmı berbere gider de saçını kestirir mi bel... Ayıp (Bu ayıbın ölçüsünü anlamanız için söyleyeyim; o zamanlar benim sınıfımdan bir kadının berbere saçını kestirmesi, kötü yola düşmesi demektir, ondan bile kötüdür.) Vuruyo-

rum çamların dallarına elimdeki sopayı... Şişli... Giderim ben oraya...

DOKZONYEDİ

Darüşşafaka'ya gidişimi, ilk günümü şimdi hiç ansımıyorum. Ama okulda ilk sabah uyanışım, olduğu gibi, bütün ayrıntılarıyla aklımda. Zekeriya Beyin sopasıyla uyanmıştır. Zekeriya Bey, elinden o ince sopayı hiç eksik etmezdi. Sopasını, karyolaların demirlerine vuruyor, biyandan da düdük öttürüyordu. O gece benim karyolada ilk yatışımdı. Evimizde karyola yoktu. Yer yatağından karyolaya geçmiştim. Öbür çocuklar gibi ben de yatağımı düzelttim.

Giyindik. Yatakhaneler enüst kattaydı. Enalt kattaki sıra sıra musluklarda abdest alıp, ikinci kattaki okul camisinde sabah namazı kılacağız. Darüşşafaka'da beş vakit namaz kılmak zorunluydu.

Daha ortalık iyice aydınlanmamış. Muslukların önündeki taburelere oturup abdest alıyoruz. Darüşşafaka'lının havlusu, ceketinin altında, sol omuzunun üstünde durur. Abdest aldıktan sonra kurulandığım havlumu, bana öğretildiği gibi katlayıp, sol omuzuma koyuyorum, üstüne ceketimi giyiyorum. Üçüncü kat merdiveni üstünde, «İptidaî Kısımsın son sınıfından sesi güzel bir öğrenci sabah ezanı okurken, biz altkattaki salonda öğrenciler sınıf sınıf ayrılıp sıraya giriyoruz. Okulun da, kendi sınıfımın da en küçük boylusu benim, beni sıranın en önüne koyuyorlar.

Rıfkı Bey, tam karşımızda merdiven sahanlığında, tırabzana dayanmış duruyor. Rıfkı Bey duruyorsa,.

Rıfkı Bey görünüyorsa, Rıfkı Bey varsa, Rıfkı Bey oralarda bir yerdeyse, kimsede ses yoktur, çıtımız çıkmaz.

«Melek» derler, melek deyince neyi anlatmak istiyorlarsa, onların hepsi Rıfkı Bey'de toplanmıştır. Ben Rıfkı Bey'i, insandan ayrı, ama üstün, özge bir yaratık olarak görürdüm. Onun bikez kızdığını, bağırdığını, sertleştiğini görmedim. Yüreği, gözleri, eleri *sevgi doluydu. Biz çocuklar, yitirilmiş, yada hiç* bilmediğimiz bütün sevgileri onda bulurduk: Baba sevgisi, anne sevgisi, baba sevgisi... Tanrı uğruna kendilerini yokedenlere eskiden «fena-fiilâh» denirdi. Dünyadan elini, eteğini çekmiş Hıristiyan keşişlerine be «târik-i dünya» denirdi. Bu Rıfkı Bey, Darüşşefaka'nın babasız çocukları yoluna kendini adamış, çocuklar uğruna kendini yoketmiş, dünyasını terketmiş bir adamdı; bana o yaşımda, öyle gelirdi.

«Karıncayı incitmez» diye bir söz vardır ya, «Melek suretinde, melek sîretinde» ki Rıfkı Bey, İşte böyle karıncayı incitmekten bile çekinen bir adam olarak belleğimde yaşıyor. Örneğin, hiçbir zaman kösele pençeli ayakkabı giymezdi. Kunduralarının tabanı ya lastik ya kauçuktu. Yumuşak yumuşak, döşeme taşlarını eskitmekten çekinir gibi basardı yere.

Sıra olmuş çocuklar, merdivenden çıkarlarken, Rıfkı Bey, çocuklar arkasından geçmesinler diye, hemen geriye çekilir, duvara dayanır, onun önünden geçeriz.

Rıfkı Bey bütün öğrencilerin numaralarını ezbere bilir. Okula girişimizin ikinci, üçüncü, günüydü daha, bizim de numaralarımızı ezberlemişti.

Hiçbir öğrenciyi adıyla çağıramazdı, hepimizi numaralarımızla çağırırdı. Numaralarımız! da kimi he-

-çeleri yutup kısaltarak söylerdi. Benim numaram: 917. Rıfkı Bey «Dokzonyedi» derdi.

Sıradaki çocuklardan biri yanındakine dönecek olsa, karşı tırabzana dayalı Rıfkı Bey'in sesi duyulur:

— Dokzonsekiz!

Hepimiz susarız.

(918 numaralı çocuk, şimdi İstanbul Şehir Tiyatrosu oyuncularından, eski hikayeci İhsan Devrim'dir; tiyatro oyuncusu Ayşe Gül Devrim'in babası.)

— Dokzonyedi!

Yanımdakiyle fısıldaşıyorumdur, hemen susarım.

PELERİNLİ DARÜŞŞEFEKA'Lİ

Okula girdiğimizin üçüncü, dördüncü günüydü. Bize yeni çamaşırlar, çoraplar dağıttılar. Elbise deposundan da hepimize eski elbiseler verdiler, pelerinler verdiler. Dünyalar benim oldu. En hoşuma giden pelerindi. Daha sonra da terzi ölçülerimizi alıp, bedenimize göre elbiseler dikecekti. Yeni galoş kunduraların dağatıldığı gündü. Ayakkabılar ayağımızda gıcır gıcır, sıra olmuş merdivenlerden aşağı, yemekhaneye gidiyorduk. Yanımda çilli yüzlü, sarışın bir oğlan vardı; adı, Musa Kâzım...

Musa Kâzım da, yeni galoşlarından benim gibi sevinçliydi. O gün Perşembeydi, yani şimdiki Cumartesi günleri gibi, hafta sonu günüydü. Öğle yemeğini yedikten sonra, evlerimize izinli gidecek, Cuma akşamı okula dönüp, Cumartesi sabahı da derslerimize devam edecekti. Perşembe günleri her öğle yemeğinde kesinlikle börek de verilirdi.

Merdivenden inerken çilli sarı oğlan Musa Kâzım'

in söylediği sözü hiç unutamıyorum. Şimdi bile sesi kulağımda:

— Ne iyi mektep!... İnsanın annesi bile bu kadar bakamaz...

Benim de duygularımı dile getiren Musa Kâzım'-m sesi, yeni galoşlarımızın gıcırtısına karışmıştı.

Aradan çok yıllar geçti. Bigün İstiklâl Caddesinde Musa Kâzım'la karşılaştık. El sıkıştık. Ben o zaman yazar'dım. Musa Kâzım da Galatasaray Kulübünde ünlü bir futbolcu olmuş. Millî Takımda maçlar yaparmış, herkes onu tanırmış. Futbolle hiç ilgim olmadığından benim bunlardan hiç mi hiç haberim yok..

Birbirimizin nasıl olduğumuzu sorduktan sonra, Musa Kâzım'a,

— Ne iş yapıyorsun? diye sormuştum.

Musa, bu soruma çok bozuldu.

— Bilmiyor musun?... dedi.

— Hayır...

— Sahi, haberin yok mu?

— Yok vallahi...

Suratı değişti.

— Galatasaray'da oynuyorum.., dedi.

Kırgınlığı, bilgisizliğime şaştığı sesinden belliydi. Ayrıldık birbirimizden... Arkasından baktım...

Galoşları gıcırdayan çilli sarı oğlanın sesini duydum:

— Ne iyi mektep... İnsanın annesi bile bu kadar bakamaz!...

BABAMA KAVUŞMANIN SEVİNCİ

Darüşşefaka'nın forma rengi yeşil - siyahtır. Şapkamda, ceketimin yakasında yeşil ibrişimle işlenmiş Darüşşefaka arması, pantolunumun da galiba yeşil

ince zıhı vardı. Ayağımda gıcırdayan galoşlar, sırtımda lâcivert pelerin... Paşa mıyım, mareşal mıyım, neyim ben? Ama büyük, çok büyük bişeyim... Darüşşefaka'-lıya vapur bileti kırk para. Kırk parayı verince, Ada-lar'a. Yalova'ya, Kavaklar'a, nereye istersen git.

Okuldan ilk izinli çıktığım gün, vapurdan Heğbe-liada iskelesine çıkınca sevinçten uçuyorum. Lâci-vert pelerinimin etekleri kanat olmuştu sanki... O dik yokuşu uçtum.

Annem benim için özel yemekler, ekmek tatlısı yapmıştı.

Ekmek tatlısı, yoksulların tatlısıdır. Evde artıp ku-ruyan ekmeklerden yapılır. Kuru ince dilimler güneş-te iyice gevretilir, yağda kızartılır, sonra sıcak şeker şerbeti içine atılır. Şekerli suyu çeken dilimler sün-ger gibi yumuşar. Ekmek dilimleri yumurtaya bula-nıp kızartılırsa daha iyi olur. Hele, yumurtasız kızar-tılmış ince ekmek dilimler, şekerli vişne şerbetine bırakılırsa, çok daha güzel olur.

Annem daha çok ekmek tatlısının yumurtalısını yapardı. Çünkü, kendi tavuklarımız vardı.

Annemin bana bikez bile «Aman oğlum, çok ça-lış!» diye öğüt verdiğini ansımıyorum. Nasıl olsa çok çalışacağımı bilirdi.

Ya ikinci, ya üçüncü eve izinli gelişimdi; Evde babamı buldum. Aylardır görmediğim babam, yorgun-du, Sarılıp öptü beni, sakallarını yanaklarımda duy-dum. Bir anlatılmaz üzünçlü sevinçti bu.

SUÇLULUK DUYGUSU

O Cuma, ikindi üstü vapura binip evden İstan-bul'a gelirken suçluluk duygusu altında eziliyordum. Darüşşefaka'ya dönüyordum, babasız arkadaşlarımın

orasına, oysa benim babam vardı. Babamın olduğunu, arkadaşlarımdan, öğretmenlerimden, herkesten gizlemek zorundaydım. Onbir yaşında bir çocuk için bunun ne büyük bir acı olduğunu anlayabilir misiniz?

Okula gitmek istemeyen ayaklarımı zorla sürüyordum.

Okula geldiğim o akşam, avazım çıktığı kadar «Babam var!» diye bağırmak geliyordu içimden. Ama babamın olduğu anlaşılırsa, hemen benî okuldan çıkarırlar, ben de artık okuyamazdım. Okuyamayacağımdan çok, okuldan çıkarılışıma annemin nasıl üzüleceğini düşünüyordum.

Bilmem ki, babası olduğunu gizlemek zorunda kalmış bir çocuk daha var mıdır bu yeryüzünde? Bu ne büyük bir çocuk dramıdır? Bir çocuğun babasına, herkesin içinde,

— Baba!... diyememesi...

Çünkü herkes, Darüşşafaka'ye yalnız babasız çocukların alındığını biliyordu. Belki bilmiyordu ama, bana biliyorlarmış gibi geliyordu.

Bir çocuğun babası olduğunun anlaşılmasından korkması, utanması korkunç bir acı, anlatılmaz bişeydir. Bu acıyı iliklerime dek duydum.

— Dokzonyedü...

Kaçamazdım. Yemekhaneye girecektim arkadaşlarımla. Girdim. Masaya oturdum..Yediğim her lokma boğazıma diziliyordu. Belki bilinçli değildi ama, babasız arkadaşlarımın hakları olan lokmaları çaldığım duygusu altındaydım. Benim yaptığım bir hırsızlıktı, hem de bu hırsızlık boyuna sürecekti. Okulu bitirdiğim zaman bile kurtulamayacaktım, yine de arkadaşlarımdan, herkesten saklayacaktım babamın olduğumu.

Babam olduğunun anlaşılıp yalancılığımın ortaya çıkacağı korkusu, babamın olduğunu saklamak yalancılığından çok daha baskındı.

Yemekten sonra her zamanki gibi, dersliğimizde «müzakere» saati başladı. Önümde kitap açık, hiçbişey okumadan, okuduğumu anlamadan öylece durdum. Sonra yine her zamanki gibi yatakhaneye gittim. Soyunup yatağıma girdim. Her zaman, nasıl öğretilmişse öyle yapardım: Sağ yana yatılacak, çünkü iyilik melekleri sağdadır. Sonra «Kulhuvallahi» okunacak.

Her gece sağıma yattıktan sonra «Yarabbi, büyük bir adam olayım!» diye dualar eder, «Kulhuvallahi», «Kule'uzü» okuyarak uykuya dalardım. Büyük adam deyince de akılma hep kâşifler, mucitler gelirdi; keşifte, icatta bulunanlar büyük adamdı, onlar ölümsüzdü, onların adı sonsuza kalırdı. «Yarabbi, memleketime yararlı bir insan olayım!...» Sonra «Elham», üçüncü, dördüncü «Kulhuvallahi»yi okurken uyuyakalırdım. Gece nasıl yatmışsam kalıp gibi öylece kalır, sabah yine sağ yanımdan kalkardım.

O gece, dördüncü, beşinci, onuncu «Kulhuvaliahbde bile uyuyamadım. Ya babam olduğu anlaşılırsa?... Sabahleyin uyandığımda, battaniyem yere düşmüştü.

ENAYİLİKTEN ON NUMARA ALMIŞSIN

Biz derslere başladıktan iki-üç gün sonra, Darüîeytam'ltlar geldi. Onları ayrı bir dersliğe koydular. Böylece Darüşşefdka'nın ilk sınıfı (Yâni ilkokul dördüncü sınıf) iki şube oldu.

Darüleytamlılar, Darüşşefeka'ycs gelmeden ön-

ce, üç yıl biramda yaşayıp okudukları için, birbirlerine çok bağlıydılar. Eski elbise parçalarından çok güzel aba ayakkabı dikiyorlar, bezden top yapıyorlardı. Ayaklarında, tabanı dört-beş kat bez, abalarla çok güzel top oynuyorlardı.

O sınıfın bütün çocuklarını, ama o çocuk hallerivle ansıyorum, oysa şimdi karşılaşsak çoğunu tanıyamam.

Biz okula geldikten onbeş gün sonra, sapsarı, ipek gibi yumuşacık saçlı bir çocuk geldi aramıza. Adı: Faris... Sınavı da kur'ayı da kazanan çocuklardan biri her nedense okula gelmeyince, yedeklerin başında bulunan Faris'i almışlar okula. Başka bir dünyadan gelmiş gibi tertemiz yüzlü, iyi giyimli bir çocuktu, çekingendi. Aşağıda, muslukların olduğu yerde şaşırmış duruyordu. Çevresini yadırgamıştı. Birden Faris'e yakınlık duydum, onu çok sevdim.

Faris, yumuşak, uysal, temiz, çalışkan bir çocuktu. Ama onun asıl büyük başarısını resim dersinde gördük. Darüşşefeka'nın ayrı bir resim işliği vardı. Aramızda en güzel resim yapan Faris'ti. Resim öğretmeni (Galiba adı Agâh Bey'di) model olarak bir portakal koydu sehpanın üstüne. Faris öyle bir portakal resmi yaptı, model olan sahici portakaldan daha portakal oldu. Elini uzat, kâğıttaki portakalı tut, al. Portakalın pürtükleri, gözenekleri bile görünüyor. (Anlattıklarım, resmi değerlendiren nitelikler olmasa da, bizim onbir yaşında çocuklar olduğumuzu unutmayınız.) Resim öğretmeni Faris'in yaptığı bu portakal resmini duvara astı.

Faris öyle parlak bîr öğrenciydi ki, nasıl oldu şimdi bilemiyorum, derslere başladığımızdan ya bir ya iki ay sonra özel bir sınav sonunda onu bizden bir üst sınıfa aldılar, beşinci sınıfa geçirdiler.

Çok sonraları duydum ki,. Farls verem olmuş, buyüzden biriki sınıf geriye kalmış. Akciğerinin birini ameliyat edip almışlar.

Darüşşefeka'yı bitirdi. Hukuk Fakültesini bitirdi, ressam oldu, yazar oldu.

16 Aralık 1946'daki büyük tutuklamada ikiîmizde vardık. Kısa bir süre sonra beni bıraktılar, Faris Erkman, Emniyet Müdürlüğünde haftalrca ağır işkenceler altında tutuldu. (Bu tüyler ürpertici işkenceler de gün gelir yazılır elbet.)

Veremli, tek ciğerli, ülserli Faris bu işkenceler sonunda yarım insan olarak kaldı.

Şimdi anlatacağım olayı, olaya tanık olan birinden duydum.

Karanlık, rutubetli, havasız, boğucu, o daracık hücrelerde türlü işkenceler altında kapalı tutulan sanıklar, Emniyet Müdürlüğünden, Harbiye'deki Askeri Cezaevine gönderecekleri gün. Birinci Şube Müdür Muavini olan Hamdi Bey (Parmaksız Haindi diye anılırdı) orda tutuklu olanları toplayıp, onlarla konuşuyor. (Parmaksız Hamdi'yi ilerdeki anılarımda genişçe anlatacağım. Anlatmaya değer bir kişiliği vardı. Polis şeflerinin çok kaba olduğu o dönemde bile bu adamın bir terbiyeli davranışı vardı. Kaba değildi hiç olmazsa. Çok yarrlış işler yapmışsa, bunun suçu ondan çok, eski bir gedikli çavuş olan- Hamdi Bey'i Türkiye'nin en büyk kenti İstanbul'un Emniyet Müdürlüğünün siyasî şubesinin başına geçirenlerindir. Davranışlarının, yurt görevi olduğuna özellikle inanıyordu. Öbürlerinde bu bile olmadığından, Parmaksız Hamdi'nin terbiyesi övgüye değer. Nitekim, anlatacağım olaydaki davranışında bile bir insanca yan vardır. Bu sözlerimle Parmaksız Hamdi'yi, olduğun--

dan başka türlü, iyi ve olumlu kişilikte göstermek istemiyorum. O da işkenceler yaptıran, yasadışı davranışlarda bulunan bir polis şefiydi. Ama yine de o gericiliği, bilgisizliği içinde özden ve doğru bir kişiydi. Anılarımın iieriki bölümlerini de yazabilrsem. Parmaksız Hamdi'ye gerekli yeri vereceğim)

Parmaksız Hamdi, Sansaryan Hanı'ndaki Emniyet Müdürlüğünden Harbiye'deki Askerî Cezaevine gönderilecek olan sanıklarla konuşur. Onların gönüllerini almak ister. Demeye getirir ki, «Biz burda size kötü davrandıksa, bu bizim görevimizdi, yoksa size özel bir, kötü duygumuz yoktur; burda olanları unutalım...»

Faris, o incecik dal gibi, sapsarı, soluk yüzlü delikanlı birden iki adım ön egeçer.

— Hamdi Bey, Hamdi Bey... der, bana yaptıklarınızı ben unutmaya çalışsam bile kemiklerim sizden hesap soracaktır. Görev böyle yapılmaz; bize burda yapılanlara görev denilmez!

Faris'i bilmiyorsunuz ki, o altın yürekli ince çocuğun bu yiğitçe çıkışının ne demek olduğunu gereğince anlayabilesiniz.

Parmaksız Hamdi hiç sesini çıkarmaz. Daha ne çıkarsın, yapılacaklar yapılmış...

Faris Erkman beş yıl hapis yattı.

Faris'le Harbiye Askerî Cezaevinde, sonra da Sultanahmet Cezaevinde bir koğuşta yattım. Cezaevinde de, Darüşşefaka'daki o sapsarı saçlı çekingen çocuk gibiydi, sessizdi, uysaldı, yumuşaktı. Ranzasına uzanır, saatlerce ve saatlerce büyük resim ustalarının röprodüksiyon albümlerine bakardı. Bir tabloyu önüne koyup, bütün bir yarım gün baktığı olurdu. Hep resimden konuşurdu. Bikaç arkadaşına cezaevinde resmin ne olduğunu anlattı, öğretti durdu.

Cezaevinde ülseri çok azmıştı. Sürekli perhiz yapıyor, ilâçlarla yaşıyordu. Bahtsızlığına, ikinci evliliğini de eklemek gerekir.

Beş yıl yattıktan sonra cezaevinden çok hasta, çok zayıf olarak çıktı. Hastalığına, bir de iş bulmak, çalışmak, geçim zorluğu eklendi. Ameliyat olması gerekiyordu; ama çok zayıf olduğundan birazcık toplamalıydı. Vakit kalmadı, kan geldi. Cezaevinden çıkışından, sanırım, altı ay sonra, daha çok kan geldi ve öldü. Ondan bir zaman sonra da Faris'in «Kemiklerim sizden hesap soracak!» dediği Parmaksız Hamdi öldü.

Dönelim Darüşşefaka'ya... Öğle paydosunda bahçedeydik. Faris koşarak geldi.

— On numara almışsın! dedi.

Heyecanla,

— Neden? diye sordum.

— Enayilikten... dedi.

Faris, benden başkasıyla pek, şakalaşmazdı. Bu esprisini pek beğenmiş olacak ki, benimle alay ettiği için gülüyordu.

İçeri girdim. Merdiven başında Mansur'u gördüm. Mansur çok ciddî bir çocuktu, hani büyümüş de küçülmüş denilenlerden... Yüzü gülmez, şaka yapmaz, koşup oynamaz, yalnız ders çalışır, tam bir efendi çocuk...

Faris'in benimle alayı üstümde kalacak değil ya, birine devredip kurtulmalıyım. Ne yapayım ki o sırada karşıma Mansur çıkmış.

— Mansur, duydun mu, dedim, on numara almışsın...

Yüzünde hiçbir çizgi oynamadan, o her zamanki ciddîliğiyle,

— Neden? diye sordu.

— Enayilikten... dedim.

Dememle, Mansur «Dahiliye Müdürü»nün edasına yönetmez mi? Alay edip gülmeyi bırakın, aman dur, demeye bile kalmadı. Yalvardımsa da boşuna... Girdi müdürün odasına.

Dahiliye Müdürü beni çağırttı. Korkudan zangır zangır titriyordum. Sakallı bir adamdı.

— Sen ne demişsin arkadaşına?

İnkâr etsem, para etmeyecek... Hiç - düşünmeden ben orda yalanı nasıl kıvırdım bilmem.

— Efendim, dedim, arkadaşlar birine «On numara almışsın» diyorlar. «Neden?» diye sorunca da «Enayilikten» diyorlar. Ben işte bunu Mansur Efendiye anlatıyordum. Daha ben «enayilikten» derdemez, «böyle diyorlar» demeye kalmadı, koşup size şikâyete geldi. Biraz dursaydı «diyorlar» diyecektim, ama beklemedi ki lafımın arkasını...

Öğretmenlerin, müdürün falan yanında birbirimize «Efendi» derdik.

— Ben Mansur Efendi'ye enayi demedim, arkadaşlar böyle diyorlar demek istedim...

Müdür, Mansur'a,

— Bak, Nusret Efendi sana böyle bişey dememiş... dedi.

Döndük. Döndük ama, arkamdan müdür muavininin (belki dahiliye müdürüydü) gülümsedîğini de sezinliyordum.

Odadan çıktık. Mansur tek söz konuşmadan önden hızla yürüyüp gitti. Zavallı Mansur'cuk. Sonradan birbirimizi çok sevdik. Darüşşefaka'yı bitirdi. Askerî Tıbbiye'ye girdi. Tıbbiyenin beşinci sınıfında veremden öldü.

NAHIT'IN ÇORABINDAKÎ YAMALAR

Rıfkı Bey'in en kızdığı şey, namazdan kaçmak. Namaz kaçaklarını kovalar dururdu. Çok çocuk kaçardı namazdan. Yarısından çoğu da. abdest almadan camiye namaza giderlerdi. Hele soğuk kış günleri, hele hele sabah namazı için abdest almak çok zor.

Ben hiç namazdan kaçmadım. Abdestsiz namaz da kılmadım. Yasaklanmış hiçbişey yapmıyordum.

Darüşşefaka'ya giriş kur'asını kazandıktan sonra Tanrı'nın bana yardım ettiğine, çok şansım olduğuna iyice inanmıştım. Şansım vardı, her zaman da şansım olacağına inanıyordum.

Boy sırası olup sırayla camiye girdiğimizden» ben camide hep Nahit'in arkasına düşerdim. Peygamberler Tarihi (Siyer-Î Enbiya) dersimizin öğretmeni imamımızdı. Namaza dururuz.

— Allahüekber...

Benim gözlerim, önümdeki Nahit'in çoraplarında... Bitürlü Nahit'in çoraplarından gözümü alamazdım... Kaamet'te gözlerim Nahit'in çoraplarında. Rükûa' varırîz, gözlerim Nahit'in çoraplarında. Secde'ye geliriz, gözlerim Nahit'in çoraplarında... Bunun nedenini anlatayım.

O zaman şimdiki dayanıklı naylon çoraplar yoktu. Pamuk ipliğinden çorap giyiyoruz, hem de en ucuzundan. Giydiğimiz çoraplar yedibuçuk kuruşla onyedibuçuk kuruş arasında satılıyor. Bu ucuz çoraplar çabucak delinir, en çok da önce burnundan, topuğundan delinir. Annelerimiz çoraplarımızı yamar. Kaç kez? Belki beş, belki on, belki onbeş kez... Yama üstüne yama... Nasıl olsa ayakkabının içinde

görünmüyor diye, kaim, kaba yamalar. Ama camiye ayakkabısız girildiğinden, çorapların yamalı olduğu görünüyor.

O zaman büyüklerin bile çoğu yamalı çorap giyerdi. Ev kadınlarının çok önemli işlerinden biri de çorap yamamak. Yumurta biçimi bir tahtayı çorabın içine kor, öyle yamarlardı deliği. İyi evkadınları da, yamamaz, çorap deliğini örerdi. Ama örgü, pahalı çoraplar için. Bizim ucuz çorapların deliği yamanır, yine delinir, yine yamanır. Ben bir, iki, en çok üç çorapla bir yıl geçirirdim. Çorap dediğin bayramdan bayrama yenilenir.

Bu çorap yamalarından çok çekmişim, çok utanmışımdır. Evlere, kesinlikle ayakkabıyla girilmez. Konuk gittiğim evde de ayakkabı çıkacak. Bukez de çorabın yaması görünür. Yama görünmesin diye, ayağımı öbürünün arkasına gizlerdim? bukez öbürünün yaması görünür. O yana çek ayağını, bu yana na gizle... Bir belâ... Çorabımın yamaları büyür de büyür, büyür de büyür, odaya sığmaz olur; herkesin gözü çorabımın yamasında... Altıma alırım ayağımı, olmaz, sandalyenin arkasına korum, olmaz...

Bu yamaların bir de ayağı vurması var. Kocaman kalın yamalar, ayakkabının içinde ayağımı vurur, parmaklarım su toplar. Anlatılır bir belâ değil çorap yamaları... Hoş şimdi, o eski çorap yamalarının ne olduğunu bilen de pek kalmamıştır yo... Yine benim annem, çorabın renginde yama vurur. Öbür çocuklarınki çok daha kötü... Ama hiç birimizin çorabımızın yaması, Nahifin çoraplarının yaması kadar güzel değildir. Bikez Nahit hep siyah ve ince çorap giyerdi nedense... Çoraplarının da yaması uzaktan belli olmazdı. Yakından dikkatle bakılınca yamalı

olduğu anlaşılırdı. İşte onun için Nahifin çoraplarından gözümü alamazdım. Boyuna bakardım. Annesi ne ustalıkla, hiç belirsiz yamardı Nahifin çoraplarını.. İçimden «Namazda başka şey düşünmek, başka şeyle ilgilenmek günah...» derdim. Ama yine gözüm kayardı. Nahifin iyi yamanmış çorapları gibi yamalı çorap giymenin özlemini çekerdim. Benim, onunkiler gibi iyi yamanmış çoraplarım olsaydı, misafirlikte utancımdan boyuna ayaklarımı gizleyip durmazdım.

MANGAL BORUSU, MAŞA, İZGARA

Namaz duasına başlarız. Ben de iki elimi açarım öbür çocuklar gibi. Aklım fikrim büyük adam olmada: «Yarabbi! İnşallah büyük bir adam olurum! Keşiflerde, icatlarda bulunurum...»

İcat deyince, bir saplantı düşünce vardı kafamda. «Allahım, inşallah bir mucit olurum» diye dua eder etmez, hemen aklıma icat diye mangal borusu, maşa, ızgara gelirdi. Öyle ya, bunlar da birer icattı. Bunları da elbet icat eden kimseler vardı: Çıtçıt, firkete, sacayak filan... Bunları bitek belli bir kişi icat etmiş sanıyordum. Onların da adları unutulmuş gitmişti işte... Çok tutkulu (hırslı) bir çocuktum, adımın unutulmasına bitürlü razı olamıyordum. Her duada ızgara, maşa icat etmek gülünçlüğü aklıma gelir, Allaha yeniden yalvarırdım: «Allahım, bir keşifte bulunayım ama, mangal borusu, sacayak, çıtçıt gibi önemsiz şeyler olmasın... Büyük, çok büyük, önemli şeyler keşfedeyim!...»

İLK RÜŞVET

Haftanın bir gecesi okul müsamere salonunda film oynatılır. Orada ilk gördüğüm film, bütün ayrıntılarıyle aklımda. Adı: Beyaz Rahibe.. Bir kent üstüne yanardağ lâvlarını fışkırtıyor, kızgın lâv selleri insanları sürüklüyor.

Ertesi günkü bir derste,, Rıfkı Bey ödev vermişti: Gece gördüğünüz filmden ne anladığınızı yazınız...

İlk «Aferin»! bu ödevimle kazanmıştım.

Çarşamba akşamları «müzakere» saatinde nöbetçi öğretmen dershaneye girer, o ders haftası içinde derslerinde başarı gösteren öğrencilerin bir yeşil karta basılı «Aferin»lerini dağıtırdı. Bizim sınıftan ilk aferini alan bendim. Bir hafta içinde bir çocuk altı «Aferin» almışsa, bu altı «Aferin»in yerine pembe kartona basılı bir «Tahsin» verilirdi. Sanırım dört tahsin de bir «İmtiyaz»dı. İki mi, üç mü «İmtiyaz» kazanan öğrenciye okulun tarihçesi yazılı ciltli bir kitap verilirdi. Bütün amacım, «Aferln»leri biriktirip «Tahsin», «Tahsin» leri biriktirip «İmtiyaz», imtiyaz» lan biriktirip o güzel armağan cildi almaktı. Ama hiçbir zaman bu armağan kitaba kavuşamadım; hem de sınıfımızda en çok «Aferin» alan öğrencilerden biri olduğum halde... Çünkü, sıksık izinsiz kalıyordum. İzinsiz kalan öğrenci, perşembe ve cuma günleri de evine gidemez, okulda kalırdı. İzinsiz kalan çocuk, biriktirdiği sekiz «Aferin»i verirse, izinsizlikten kurtulurdu. Benim haftada iki, kimileyin üç izinsiz aldığım bile olurdu. Kimi hafta topladığım bütün «Aferin»leri verdiğim halde, yine de izinsizlikten kurtulamazdım. İzinsizlikten kurtulmak için topladığım «Aferin»leri, «Tahsin» leri geri vermek yüzünden hiçbir zaman Darüşşefaka'nın armağan kitabına kavuşamadım.

İlk «Aferin»i aldığım gece, çok heyecanlı, çok sevinçliydim. O gece yatağıma yatınca, her zamankinden daha çok dua ettim.

Rıfkı Bey'in üzerimdeki etkisi büyüktür. O bize derdi ki:

«Her gece yatağınıza girince, önce bir nefis muhasebesi yapınız. O günkü davranılşiannızın hepsini bir bir gözünüzün önünden geçiriniz. Kimlere iyilik, kimlere kötülük yaptığınızı, kimlere kötü davrandığınızı düşününüz ki, ertesi gün daha iyi bir insan olasınız. Yaşamayı hakedip etmediğinizi, bu güzel dünyada yaşamayı haketmek için o gün ne işler yaptığınızı, ne kadar çalıştığınızı hatırlayınız. Böylece vicdanınız huzura kavuşur. Ondan sonra da dua ediniz!»

Rıfkı Bey'in bu sözlerinin o denli etkisinde kalmışım ki, hâlâ her gece hep o «nefis muhasebesi»nt yapar, günlük çalışma ve davranışlarımı gözden geçirerek kendimi eleştirir, denetlerim. Böylece, geçen o gün için ya kendimden hoşnut olurum, yada olmam; olamazsam, ertesi gün için daha hızlı çalışmaya hazırlanırım.

İlk «Aferin»! aldığım gece yatakta kendimden çok hoşnuttum. Ertesi gün «Aferin»i eve götürünce kimbilir annem babam ne kadar sevineceklerdi, sarılıp beni öpecekler, kutlayacaklardı. İşte bu sevinçle o perşemde eve koşarak gitmiştim.

— Anne, Aferin aldım ben!...

Annem de babam da hiç ilgilenmediler. Çok bozuldum. Onlara Aferin almak çok önemsiz bişeymiş gibi gelmiş olacaktı. Biraz olsun ilgilerini çekmek için «Beyaz Rahibe» filmini anlattım. Babam, sinemayı hiç sevmez. Sinema delilik der. Aslı olmayan

şe, insan gölgelerine ilgi gösterilmesi, insanların saşkınlığındandır. Sinema şeytanlık, tiyatro büsbütün ahlâk bozucu, zihin karıştırıcı bir saçmalık... Galiba gençliğinde, o ilkel sessiz filmlerden birini seyretmiş olacak.

Anlattığım Beyaz Rahibe filmi, ilgisini çekmek şöyle dursun, babamı büsbütün kızdırdı. Ondan sonra film üstüne verilen ödev, aldığım aferin için ne yapsam, ne söylesem, ilgilerini çekemeyecektim...

O hafta cuma günü okula dönerken annem bana, sandığından çıkardığı bir ipekli mendil verdi. Açık mor renkli (salkım çiçeği renginde), cep mendili büyüklüğünde kocaman bir mendil... Yanları «sıçan dişi» denilen işlemeyle işlenip kıvrılmış. Üstünde daha açık mordan çiçek desenleri var... Bir de güzel kokuyordu ki annemin sandığından çıkardığı o ipekli mendil... Bu hediyeye pek sevinmiştim. Bütün insan? lar sevinçlerini başkalarıyla bölüşmek isterler, çocuklarda bu istek daha da çok... Okula gidince ipekli mendilimi arkadaşlarıma gösterdim. Sınıf mümessilimiz olan Fahrettin,

— O mendili bana versene... dedi.

Mendilimi isteyecekleri hiç aklıma gelmemişti. «Vermem» demeye de alışmamıştım. Üstelik, oldukça tembel, ama sınıf mümessili olan Fahrettin'den çok korkardım. Çünkü, öğretmenlerden eli sopalı Şakır Bey, Fahrettin'i nedense çok severdi. Şakir Bey, Fahrettin'in yaramazlık ediyorlar diye numaralarını bir kâğıda yazıp kendisine verdiği çocukları hiç sorgusuz izinsiz bırakırdı.

Fahrettin'e,

— Verememem... dedim. Bu mendil hediye, annemin hediyesi...

— Ama ben senden almasını bilirim... dedi.

Hiç sesimi çıkarmadım, çünkü korkuyordum. Bizim sınıfın mümessili Fahrettin'le bir üst sınıfın mümessili Nebii, yarı öğretmen filan gibiydiler. Hele o Nebil'in kocaman bir başı vardı, başı, gövdesinden bile iriymiş gibi gelirdi bana...

Dersimiz «Vücud-ü beşer» yani şimdi Tabiat Bilgisi derslerinde okunan insan vücudu... Öğretmenimiz eli sopalı Şakir Bey. Mümessil Fahrettin kapıda, biz sıralarımızda oturmuş, Şakir Bey'i bekliyoruz. Kimsede çıt yok.

Fahrettin. bana,

— Ne konuşuyorsun? dedi.

Gerçekten de konuştuğum yok.

— Sen şimdi görürsün...

Numaramı yazdı kâğıda. Şakir Bey gelince ona verdi.

Şakir Bey sordu:

— Nedir bu?

— Yaramazlık ediyordu efendim...

Şakir Bey,

— Doksonyedi! dedi.

— Efendim...

Tirtir ttiriyorum korkudan.

— Tahtaya gel!

Gittim...

— Basar'ı anlat!

Basar, Arapça «Uzv-u basar», görme organı, yani göz demek... Türkçesini söylemek kaba geliyor olmalı ki, terimlerin hep Arapçalarını öğretirlerdi. (Lisedeyken bile, çok değerli «Tabiiyye» öğretme-

nimiz «Ciğer» denilmesine kızar, ille de «rie» denilmesini isterdi,}

Cok da iyi çalışmışım, çok iyi biliyorum. Başladım anlatmaya. Sordu söyledim, sordu söyledim... Bütün sorduklarını bildim. Karatahtaya göz'ün kesitini ve tabakalarını da çizdim: Tabaka-i karniye, tabaka-i kuzahiye...

Şakir bey bu kez,

— Üzeyn'i anlat! dedi.

Üzeyn, kulak demek.

— Efendim, üzeyn. insanın işitme cihazı olan bir uzvu olup, üzeyn-i harici, yani sayvan, üzeyn-i mütevassıt ve üzeyn-i dahilî olmak üzere üç kısma ayrılır. Sayvan da...

Paydos zili çaldı. Bütün ders anlatmıştım. Bir. «Aferin» bile alırım diye umutluydum. Şakir Bey,

— İyi çalışmışsın ama, dedi, önce ahlâk lâzım... Ben dershaneye gelmeden gürültü ettiğin için sana izinsiz veriyorum.

Her dersimizin ayrı öğretmeni vardı. Ençok hesap, imlâ, sarf-nahiv (gramer), Kur'an, hüsn-ü hat (yani kaligrafi, düzgün yazı), ulûm-u diniyye ve siyer-i enbiya derslerinden aferin alırdım. Hele Kâzım Bey'in hesap dersine gelmesini dörtgözle bekler, beni derse kaldırsın diye boyuna dua ederdim. Galip Amcamın öğrettikleri burada çok işime yarıyordu.

İzinsizden kurtulacak aferin'leri toplamıştım. Çarşamba akşamı aferin'leri dağıtacaklar önce, sonra da mümessil izinsizleri okuyacak. Aferin'ler dağıtıldı. Sonra izinsizler okundu. Benim iki izinsizim var. İkincisinden haberim bile yok... Fahrettin adımı yazıp Şakir Bey'e vermiş. Aferin'leri verip izinsizin birinden kurtuldum ama o hafta aldığım Aferin'ler

yetmediği için, ikinci izinsizden kurtulamadım.

Eve gitmezsem annem merak edecekti. Hasta olduğundan okula da gelemezdi. Babam da gelip beni arayamazdı elbet. Babam okula gelirse, ona ne diyecektim, amca mı diyecektim?

Anılarımda biçok öğretmenlerden sözediyorum. Niçin kimisine çok iyi diyorum da, kimisi için de işte böyle yazıyorum. Öğretmenlerin pekçoğu, ne yazık ki, elleriyle çocukların geleceklerini biçimlendirdiklerini bilemiyorlar. Bütün yaşamıma yön vermiş öğretmenlerim vardır. Büyük bir saygı duyduğum bu insanları hiç unutmuyorum.

Perşembe günü öğle yemeğine gidiyoruz. Her perşembe olduğu gibi yine börek vardır yemekte. Yemekten çıktık. Arkadaşlar izinli gidiyor. Fahrettin,

— Ben o mendili senden nasıl olsa alacağım... dedi.

Sesimi çıkaramadım.

O günden sonra bikaç izinsiz daha aldım. Oysa hiç de yaramaz çocuk değildim.

Bir sabah müzakeresindeyiz. Müzakerenin ortasında, helaya gitmem gerekti. Fahrettin'den izin istedim. Kaşlarını çatıp,

— Olmaz... dedi. Müzakerede çişe gidilmez...

Dönüp oturdum sırama. Ama duramıyorum ki...

Yine gittim Fahrettin'e. Yalvarmaya başladım.

— Müzakere'den çıkılmaz... dedi. Daha önce aklın nerdeydi?

Yine sırama geçtim. Gözlerimden yaşlar geliyor. Bu, ağlamak değil, zorlanmaktan. Daha da zil çalmasına çok var. Kıvranıp duruyorum.

Yine gittim Fahrettin'e, yalvardım. Bukez yüzü yumuşayıp,

— Mendili ver, bırakayım... dedi.

Mendili nasıl vereyim, sonra anneme ne derim? Döndüm, ama artık sırama kadar gidecek halde bile değildim. Bütün arkadaşlara rezil olacağım.

— Pekiy... dedim.

Derslik kapısının ağzında, koridorda aldı benden mendili... Ama ben gidemiyorum ki... Hiç olmazsa sınıfta arkadaşlarıma rezil olmadım ya... Helaya nasıl yetiştim, bir ben bilirim.

Bu, açık mor renkli, üstünde daha açık mordan çiçek desenleri olan kocaman ipekli mendil, benim verdiğim ilk rüşvettir.

1937 yılında Ankara Harp Okulu'nda ikinci sınıf öğrncisiyim. Fahrettin'i gördüm. Ulus'taki sinemalardan birinde belediyenin bilet denetçisi olmuş.

Zaman zaman, onunla bigün karşılaşmayı, o ipek mendilin yeniden hesaplaşmasını yapmayı çok kurmuştum.

Fahrettin'i görünce baktım ki, benden rüşvet aldığı ipek mendili çoktan unutmuş. Ben de unutuverdim. Liseden sonra üniversiteye gidememiş olauğu için de, üzüntü duydum.

RAMAZAN GECELERİ

Darüşşefaka'nın unutulmaz anıları ramazan geceleridir. Coşku, daha ramazan gelirken başlar.

Bahçede herbirimize büyük bir masa boyutunda yerler vermişlerdi. Bû küçük yerleri kazdık, çapaladık, oralara kırmızı turp, salata, sovan filân ektik. *Bunlar, yetişecek de ramazanda yiyeceğiz.*

Ramazanı çok severim; çünkü oyun çok, ders

azdır. Alabildiğine bir hoşgörü vardır. Sonra, yaşamımızda büyük bir değişikliktir ramazan. Sahur saatine dek yatağa girmek, uyumak yok, boyuna oyun, koridorlarda koşar, fink atarız. Sahur yemeği yiyip yatarız. Öğleden sonrasına dek uyku.

Öğleden sonra iki ders, yine bahçede oyun... Sonra iftar, biraz sonra da teravih namazı... Teravih namazı kılındıktan sonra yatağa girene dek en güzel saatlerimizdir. O gecelerden birinde Rauf'la koridorlarda altalta üstüste boğuşmamızı hiç unutamıyorum. Bu türlü eğlenceli, oyunla dolu bir çocukluğum olmadığı için, ramazan geceleri oyunları bana çok değişik, çok eğlenceli geliyordu.

1927 ramazan gecesi; neşeli, sevimli çocuk Rauf'la yerlerde boğuşup, koridorlarda koşuşup duruyoruz.

1940 Eylül'ü: Bulgaristan sınırında çadırlardayız. Teğmen Rauf, bir çadırda hasta yatıyor. Ben uzakta, başka bir çadırdayım. Ata biniyorum, arkamda seyisim/Rauf'u ziyarete geliyorum. Kızgın, sinirli bir teğmen olan Rauf, hiç de o ramazan gecelerinin neşeli çocuğu değil; yüzüne dikkatle bakıp gözlerinde eski günlerimizden bir neşe kıvılcımı arıyorum, ama boşuna...

1962 Ekimi: Rauf'u Kadıköy'den İstanbu'la gelirken vapurda görüyorum. Bir emekli albaydır. Bütün çizgileri aşağı akmış. Daha sinirli, daha kızgın, üstelik karamsar da... O anlatırken bakıyorum yüzüne, gözlerinin içine, ondan çocukluğumuzdan küçücük bir neşe kıpısı bile bulamıyorum. Bikaç kez Rauf'a Darüşşefaka ramazanlarından sözetmek is-

tiyorum, ama onda algılanacak hiçbir duygu işaretiyok...

Bizden bir kuşak öncesinin hoyratları neler yaptılar bize, ne hale getirdiler bizleri... Şimdi biz, sanki bize yapılanların acısını çıkarmak için, bizden sonraki kuşağa aynı şeyleri yapıyor, ateşli bakışlarımızla onların gözlerindeki sevinci yakıp yokediyoruz.

Bir Rıfat vardı. Galiba numarası 919'du. Çalışkan bir öğrenciydi ama, nedense hesap dersinde pek başarıii değildi. Kâzım Bey derse kaldırınca çok zaman kara tahtadan yüzü asık, gözleri dumanlı dönerdi.

Yine hesap dersiydi, Kâzım Bey'i bekliyoruz. Sınıf mümessili, öğretmen kürsüsünün altından bir yerden, nasıl oldu bilemiyorum, temizlik mi yapılıyordu, bir küçücük çıkın bulup çıkardı. Tülbende sarılı bişey... Tülbent açılınca içinden tuz çıktı, tuzdan, başka da bişeyler var. Arkadaşlar bunun büyü olduğunu, öğretmenin sevgisini kazanmak için yapılmış olduğunu çabucak anladılar. Ama bu büyüyü Rifat'ın, hesap öğretmeni Kâzım Bey için yaptırdığının, nasıl anlaşıldığını şimdi bilemiyorum. Galiba Rıfat'ın, yüzü kızarmıştı da öyle anlaşılmıştı.

1927 yılının bigünü... O iyi çocuk Rıfat'ın, kürsünün altına koyduğu büyü çıkısı ortaya çıkmış.

1942 yılının bigünü: Kars Müstahkem Mevkiinde üsteğmen rütbesiyle Binci Şuba Müdür Yardımcısıyım. Manevradayız. Bir yedeksubay, Ordu Komutanının emirsubayı olmuş. Ordu karargâhının bulunduğu tepede sarılıp kucaklaşıyoruz. Rıfat Darüşşefaka'yı bitirdikten sonra Teknik Üniversiteyi de bitirip mühendis aimuş. Yedeksubaylığını, emirsubayı olarak yapıyormuş.

Bir ramazan akşamı, iftardan önce bahçede oy-

nuyoruz. Arkadaşların çoğu bilya oynuyorlar. Ben de istiyorum bilya oynamayı ama, bitürlü beceremiyorum. Daha küçüklüğümde aiışmamıştım. Herşeyln bir birikimi olması gerekli; ister bireysel birikim, ister toplumsal birikim... O birikim olmayınca nerde olursa olsun başarı hazanmak olanaksız.

«Kaptan» denilen bir bilya oyunu var... Bir karenin dört açısına yerde çukurlar açılıyor, bir de ortaya çukur kazılıyor. İki çocuk, bilyayı, parmakiarıyle nişanlayıp yuvarlayarak, çukurlara sokacaklar. Dört dış çukurdan sonra kim önce orta çukura sokarsa foHyayı, kaptan oluyor.,

Beceremediğim için, kimse benimle kaptan oynamazdı. Bir de kafakanş oyunu vardı. Kaptan'a göre daha kolay bir bilya oyunu. Ama ben onu da beceremezdim. Bilyayı, (ki, mile derdik) bitürlü başparmağımla işaret parmağım arasına yerleştirip ustalıkla fırlatamazdım. Rıfat'la kafakanş oynuyorduk. Rıfat beni üstüste iki-üç kez yenmiş, ben de her yenilişimde, oyun gereği, onu sırtımda taşımıştım. Rıfat sonunda benimle mile oynamaktan tad alamadı. Başkalarıyle kaptan oynamaya gitti. Ben elimde renkrenk çizili bir cicoz (camdan büyükçe bir mile) içeri girdim. Duvarlar çok geniş olduğundan pencerelerin önünde de çok geniş, içerlek bir düzlük var. Duvarlar, yerden bizim boyumuzdan daha alçak bir yükseklikteydi. Koridorla salon arasına açılmış bir pencereye gittim, pencerenin yeşil boyalı geniş düzlüğünde elimdeki cicozu zıplatarak oynamaya başladım. Ne yapayım, benimle kimse oynamazsa, ben de kendikendime oynarım. Cicozu lastik top yerine koymuştum. Sağ elimin ayasıyla dokuntukça cicozun zıplaması çok hoşuma gitmişti. Kaça kadar zıplata-

bileceğim cicozu? Sayıyorum: Bir, iki, üç, dört...

Ben sayarken birisi de başımın üstünde, arkadan mile zıplatıyor. Kimbilir hangi çocuk? Dönüp baksam, oyunum bozulacak. Bakamıyorum.

— Yapma! diye bağırıyorum.

— ... altı, yedi, sekiz, yapma, dokuz, on, onbir, yapma be! Oniki, onüç... Yapmasana!...

Ben elimle cicozu zıplattıkça, tepemde birisi başka bir cicoz zıplatıyor.

— ... Onsekiz, ondokuz, yapmasana ulan... Yirmi, yirmibir!...

Kızgınlıkla «Yapma ulan hayvan!» diye bağırıp geriye dönünce karşımda eli sopalı Şakir Bey'i gördüm. Benim cicoz zıplatmama uydurmuş, boyuna elindeki sopayı başıma vurup durmuş da, ben bir arkadaş başımda mile zıplatıyor sanırmışım.

Nasıl koktum, nasıl... Bir çocuğu bu denli korkutmak yetmez mi? Hayır, yetmiyor.

— Aç elini!

Açtım. Kabuğu sıyrılmış taze dalı, kıyasıya vuruyor avucuma. «Ayy!» diye bağırıp iki büklüm olmuyorum başka çocuklar gibi. Belki de böyle yapmamı istiyor. Duruyorum öylecene, sıkıyorum dişimi...

— Aç ötekini...

Öbür avucumu açıyorum, indirdiği bir değnek, başparmağımın avucuma bitiştiği yere geline, acısı canıma işledi. Durdum öylece. Vurdu, vurdu, çekip gitti...

Sopadan parmaklarım uyuşmuş, iftarda kaşığı zorlukla tuttum. Müzakerede de parmaklarım kalemi tutamıyordu.

Bir daha hiç mile oynayamadım. Hiç sevmem Şakir Bey'i, kendini sevdirmedi ki...

«HAS BAHÇE»

Kış... Bizden ilerdeki sınıflar kar yağmasını bekliyorlar. Kar yağınca, Darüşşafaka'nın «iptidaî kısmı» ilkokul.ve ortaokul öğrencileriyle, «talî kısım» lise öğrencileri kartopu savaşırîa girecekler. Bundan önceki yılların kartopu savaşını ballandıra ballandıra anlatıyorlar. «İptidaî»nin «talî»yi yendiği çok olurmuş.

Kar yağıyor, kartopu savaşı başlıyor. «İptidaî» bölümü öğrencilerinin «talî» bölümüne geçmeleri kesinlikle yasak... Ama kartopu savaşında, saldırılarımız ilerledikçe, talî bahçesine de geçiyoruz. Savaş bu, normal zamanın yasaları savaşta geçerli değil.

Yürüyün... Sağdan!... Öbür kol soldan saldırsın! Haydi... Kaçıyorlar!...

Kartopu hazırlayıcılanyla, atıcıları ayrılmış...

Talî'dekiler ağabeylerimiz bizim, biz onlara hep ağabey deriz. Ağabeyleri kaçırmak bir hoşumuza gidiyor ki... Biz savaşı çok ciddiye almışız ama, ağabeylerin işin şakasında olduğunu savaş bitince anlıyorum. Kaçıyorlar, kaçıyorlar... Bizim neşelenmemizden keyifleniyorlar. Sonra bizi birden püskürtüyorlar. Kaçıyoruz... Kimimizin ayağından abası fırlamış, kimimizin ayakkabısının teki çıkmış... Herşeyi bırakıp, canımızı kurtarıyoruz.

Bu saldırılarda, kaçışlarda, tutsak da almıyor. Bir kez de benî yakalıyorlar.

— Tutun şu bücürü... Yakalayın!...

Kaçıyorum ama neye yarar, bir el yakalayıp ensemden beni havaya kaldırıyor. Kartopu savaşını öy-

le ciddîye almışım ki, gerçekten tutsak düşmüşüm de kurtulamayacakmışım gibi korku içindeyim.

Ağabeyler beni elden ele birbirlerine atıyorlar. Ben Darüşşafaka'nm en küçüğü, en kısa boylusuyum. Bir bohça gibi kapışıyorlar beni. Sonunda Enver Ağabey kapıyor, havaya fırlatıp fırlatıp tutuyor. (Bu Enver Eğabey, D.P. iktidarında Seka Genel Müdürü, şimdi de İzmit Belediye Başkanı olan Ever Atafırat'tır. O, onbirinci sınıftayken ben dördüncü sınıfta olduğuma göre benden aşağı yukarı altı-yedi yaş büyük. Yaşlılıkta altı yaş ayırım hiç önemli değil, ama o yaşlarda altı yaş ayrımı çokmuş gibi gelir insana. Enver Ağabey, anılarımda bikaç kez daha geçeceği için üzerinde duruyorum.)

Darüleytamlılarda çok marifetler var. Aba yaparlar ayaklarına, çok iyi top oynarlar, çok da çalışkanlar nedense, üstelik birbirlerine çok da tutkunlar.

Yemekhaneden ekmek kabuklarını alıp, koridordaki sobada kızartmak da onların marifeti. Sınıflarda soba yok. Soğuk havalarda koridordaki sobanın çevresine toplanıyoruz. Darüleytamlılar buna «... bişey kebabı yapmak» diyorlar.

Bir gece müsamere var. Fettah Ağabey müsamerenin düzenleyicilerinden, oyana buyana koşup duruyor. (Şimdi tanınmış bir işadamıdır.) Heyecanla müsamere salonuna gidiyoruz. Son sınıftaki Vasfi Mahr Ağabey kendi yazdığı şiirlerini okuyor. Sonra temsil başlıyor: «Has Bahçe». Tiyatroya ilk ilgim, bu piyesle başladı. O denli sevdim ki bu komediyi, ertesi gün hemen piyes yazmaya kalktım.

Has Bahçe'nin Reşat Nuri'nin eseri olduğunu yıllar sonra öğrenecektim, daha yıllar sonra da Reşat

Nuri'nin bu oyunu, Mark Tvvain'in «Tarım Gazetesi» adlı hikâyesinden aktardığını, yada etkilenerek yazdığını görecektim.

O günkü lise son sınıf öğrencisi Fettah Ağabey, bugün Darüşşafaka Cemiyeti Başkanı'dır. Darüşşafaka'nm bugün Türkiye'nin en modern biriki eğitim kurumundan biri olması, Fettah ağabeyin olağanüstü başarısının sonucudur.

DARÜLEYTAMLI VAHİT

Her insanın unutamadığı çocukluk arkadaşları vardır. Darüleytam'dan Darüşşefaka'ya gelenlerden Vahit'le aynı sınıfın ayrı şubelerindeydik. Çok yakın arkadaşlığımız yoktu. Şimdi hariha çocuklar var ya. Vahit birçoğumuzun gözünde geleceği çok parlak bir harika çocuktu, hiç değilse ben onu öyle sanırdım.

Coğrafya öğretmenimiz Osman Nuri Bey'dL Derslerinde dikkatimiz başka yanlara dağılır, ya dersi artık anlamaz olur, yada uyuklamaya başlarsak, dikkatimizi derse çekmek için. çok ilginç bir yöntemi vardı. Bize öğretmişti,

— Bir! deyince hep birden fırlayıp ayağa kalkacağız.

— İki! deyince oturacağız.

—• Üç! deyince, sola, bahçe üstündeki pencerelere başımızı çevireceğiz.

— Döört! dedi mi, kahkahalarla güleceğiz.

Dersini anlatır, anlatır... Bakar ki, çocukların gözleri kaymış, içleri geçiyor; hele öğle yemeğinden sonraki derslerde... Osman Nuri Bey, cümlesini bile yarıda kesip birden,

— Bir! diye bağırır.

Fırlarız ayağa.

— İki!

Otururuz. Dağılan dikkatler artık derse toplanmıştır. Osman Nuri Bey, yarıda kestiği yerden cümlesini sürdürür.

Dikkatimiz böyle kolayca derse yoğunlaşmayacak denli dağılmışsa o zaman,

— Dört! der.

Güleriz. Önce bu, buyruk altında yapmacık gülmedir, ama gülüş birbirimize bulaşır, sınıf kahkahalardan yıkılır, gülüşümüz bitişik dersaneden duyulur.

Osman Nuri Bey yeniden başladı mı derse, kimsede çıt yok, haddimize mi kalmış artık gülmek.

Kimileyin de numaraların sırasını değiştirir. Birden,

— Üç! deyiverir.

Kimimiz şaşırıp ayağa kalkarız, kimimiz güleriz, kimimiz pencereye bakarız.

Bir şaşkınlık, bir neşe... Ama öğretmenin istediği olmuştur, dersini sürdürür.

Ne iyi öğretmenlerden okumuştuk. Siz O'nun *bu* yöntemini ister beğenin, ister beğenmeyin, ama bir öğretmenin çocuklara dersini iyi dinletmek için gösterdiği bu çabaya isteristemez saygı duyacaksınız.

Osman Nuri Bey bize bir ödev vermişti. Bir sınıfın iki şube öğrencileri içinde bu ödevi en İyi Vahit'in yaptığını söyledi.

— Gelecek dersimizde Vahit Efendiyi sizin dersanenize getireceğim, burada ödevini size ders olarak anlatacak...

Ertesi coğrafya dersinde Vahit geldi. Koca kafalı, büyük adam suratlı, asık yüzlü bir oğlan... Bir ders süresi anlattı bize, eh pes... Bana göre Vahit

gelecekte kesinlikle büyük bir adam olacaktı, ona Jhayrandım.

Ben Darüşşafaka'dan ayrıldıktan sonra duydum ki Vahit, çalışkanlığını yine sürdürmüş. Ama aşın davranışları yüzünden, okul yönetmenlerince beğenilmez bir çocuk olmuş. Hemen her ders sıksık ödevler veren bir öğretmen varmış. Vahit, her nasılsa bu öğretmenin yazılı ödevleri okumadığını sezinlemiş. Bundan sonra ödevlerine, bikaç satır sorunun cevabını yazdıktan sonra, araya gelişigüzel mektuplar, futbol maçı yazıları yazarmış. Bu böylece sürüp gitmiş. Arkadaşları da bunu bilirmiş... Sonra nasıl olfmuşsa, arkadaşları mı söylemiş, yoksa öğretmenin ödevleri okuyacağı mı tutmuş, Vahit'in ödevi okununca, ödev diye yazdığı saçmalar çıkmış ortaya... Aşırı davranışları beğenilmeyen Vahit'i Darüşşafaka'dan çıkarmışlar.

Bunu şunun için yazıyorum: Okulda da, işde de, bütün yaşamda, en parlak zekâlı, en atak, en cin gibi olanlar atılıyor, ayıklanıyor, geleceğin asıl umutlarına hiç hoşgörü gösterilmiyor, bunun sonunda da seçilen en sünepeler, en uyuşuklar, en çekingenler, korkaklar kalıyor geriye; böyleleri her alanda işbaşlarına geçiyor; eğitim adına, çocuklara, gençlere bugün de çok yazık ediliyor.

Yıllar sonra duydum. ki, Vahit Bitpazarı'nda bir dükkânda kırıkdökük, eski eşyalar satarmış. Gittim, buldum onu... Küçücük bir dükkânın içinde, tabak çanak, eski saatler, demir parçaları makine parçaları, demir dişliler, paslı zincirler, cıvatalar arasında... Yine öyle kocaman kafalı, yine öyle ciddî... Ama o eski Vahit değildi artık. Yılgın yılgın, küskün küskün bakıyor.

Vahit'e yapılan budur, Paris'e yapılan budur. Bunları çok gördüm. Böylece biraz daha kendimi savunmuş oluyorum; bana da sürekli olarak yapılmış olan budur. Eğitim diye, iyi adam yetiştirmek diye, çocukların, gençlerin önüne, boylarınca dikenli çalılar koyuyorlar. Bu dikenli çalılar arasından sıyrıklar, yara bereler içinde geçip, kan içinde kalıp kurtulmak zor, çok zor... Bişeylerin, önemli bişeylerin değişmesi gerekli. İyi adam deyince büyükler, yumuşak başlı, kabuğuna büzülmüş, nemegerekçileri anlıyorlar; hep böyle yılgın insan yetiştiriyorlar.. Oysa ilerleme, hep başkaldırmalardan, aşırılıklardan, kabına,sığmazlıklardan doğmuştur.

AŞK MAÇI

Nedendi bilmiyorum, okul tatil olmuştu, bir hafta, on günlük bir tatil...

Bizim evin yukarısında, daha tepedeki bir evin delikanlı oğlu, boksa çalışırdı. Bahçedeki bir ağaca asılı «punchingbail» yumruklama topunu yumruklayıp duruyordu. Uzaktan onu seyrederdim.

O tatilin soğuk bir günü... Tepeye çıktım. Çamlar arasındaki bir düzlükte, baktım bir kalabalık... Boksa çalışan o delikanlı, daha başkaları, ortalarına almışlar, Şirzat'a boks öğretiyorlar. Şirzat'ın ellerinde boks eldiveni var...

Uzaktan onlara bakıyordum, Şirzat beni görmüştü. Aramız da açık, pek öyle konuşmuyoruz eskisi gibi. Biyerde karşılaşsak, birbirimizi görmezden geliyoruz.

Büyükler ona öğretiyor:

— Bu direk, bu kroşe... Sağ kroşe böyle... Yumulacaksın... Paradi... Parad!...

Şirzat bana birden,

— Gelsene, dedi, boks yapalım...

Bu bir meydan okumaydı. Bu meydan okumanın altında açığa vurulmayan bir gizli duygu yatıyordu.

— Bilmiyorum ki... dedim.

Büyükler,

— Gel, gel... O da bilmiyor, yeni öğreniyor... dediler.

Şirzat'ın niyeti açık, tiei\V tiK <p£\ W üyor. Gitmesem olmayacak. Korkarak kaçmak, yiğitçe dayak yemekten daha kötü... Sokuldum yanlarına. Bizi ortaya saldılar. Şirzat'ın yaşı benden büyük, boyu da benden uzun. O koca eldivenleri yapıştırıyor yüzümün ortasına. Bir yumruğuyle gözümden şimşek çaktı, ağlamıyorum ama, ağlamadan beter, gözlerimden yaşlar geliyor.

Delikanlılar Şirzat'-ı coşturuyorlar:

— Şimdi sol kroşe. İndir! Hah, tamam! Direk, direk! Parada geç!

Kızıyorum ama neye yarar...

Şirzat,

— Ama olmaz böyle, dedi, onun eldiveni yok...

Sol eldiveni Şirzat'tan çıkarıp benim sol elime geçirdiler. Sözde böylece eşitlik olacak. Oysa daha kötü oldu. Eldivensiz, hiç olmazsa arada bir patlatıyordum, o koca ağır eldivenle, hele sol elle, daha zor vurmak... Ah, bir yapıştırsam, bir yapıştırsam burnunun üstüne... Boyu uzun yoksa... Horoz gibi sıçrıyorum ama, yumruğumu oturtturamıyorum...

Nasılsa iki yumruk indirebildim, bir karnına, biri suratına... Hemen ayırdılar bizi... Doğrusu iyi.

dayak yemiştim. Bu maçıri nedenini, yalnız Şirzat'la ben biliyorduk. Eldiveni çıkardılar. Cam jimanı'na doğru sık çamların arasına yürüdüm.

Bizim evin bikaç ev daha yukarısında, bahçesinde bir delikanlının boks alıştırmaları yaptığı o evde, yaşı belirsiz, cimcirik bir kız vardı ki, onsekiz yaşında da denilebilir, yirmisekiz yaşında da, otuzsekiz yaşında da... Boks yapan o delikanlının ya kardeşi, ya yakın akrobasiydi. Aradan ondört uzun yıl geçti. Güzel Sanatiar Akademisine gidiyordum; Doğu Süsleme Sanatları bölümünde öğrenciyim. O cimcirik kızı da orada öğrenci olarak gördüm. Yine öyle yaşı belirsizdi; ama bir yaş daha büyümüş gibiydi, ondokuz yaşında da, otuzdokuz yaşında da diyebilirdiniz.

KART

Galip Amcadan çok şey öğrenmiş olmamın, Darüşşafaka'da cezasını çektim. Öğretmenlerimizden Rıfkı Bey de, Veli Bey de beni çok seviyorlardı. Çünkü sarfnahiv (yani gramer), Türkçe derslerinden çok başarılıydım. Galip Amcamdan biraz Arapça da öğrenmiş olduğum için, Osmanlıcayı, Osmanlıca kelime yapım ve üretimlerini sınıf arkadaşlarıma göre çok daha iyi biliyordum. Rıfkı Bey, örneğin,

— «Gitmeli misin?» nedir? diye sorunca ben kolaylıkla,

— Gitmek masdarından vücubî sığası, müfret mütekellim, istifham şekli efendim... diyebiliyordum.

Derste «mütekeddir» diye az kullanılan bir kelime geçerse örneğin, bunun «mütefa'il» babından geldiğini bildiğim için anlamını çabucak buluyordum.

Bu başarıma arkadaşlarım şaşıyorlardı. Yine bir

gün Rıfkı Bey'ih dersinden sonraydı, çocuklar beni çevirdiler, şimdi ansıyamadığım bir arkadaşım,

— Sen bunları nereden biliyorsun, ne zaman öğrendin? Bunlar üçüncü sınıfta öğretilmedi bize... dedi.

Ben de övünmek için bilgiçlik taslayıp daha pek çok şeyler bildiğimi onlara göstermeye kalktım. O arkadaş,

— Sen kaç yaşındasın? diye sordu.

— Onbir...

— Olamaz...

— Valla onbir...

— Sen kartsın, yaşını göstermiyorsun...

Bu «kart» sözü Darüşşafaka'da benim lakabım oldu. O günden sonra arkadaşlarım numaramı, adımı unuttular, bana «Kart» demeye başladılar. Kart aşağı Kart yukarı... Çok canım sıkılıyor, çok kızıyordum. Kızdığımı anlayınca bu kez iyice alaya başladılar:

— Kaarî, Kaaarttl...

Onlara bitürlü kart olmadığımı, gerçekten onbir yaşımda olduğumu, dahası, onbir bile değil, onbuçuk yaşımda olduğumu anlatamıyordum, anlatsam da inandıramıyordum. Gerçekten bir eksikliğimle alay etseler, örneğin kısa boylu olduğum için, «Bodur» yada «Cüce» deseler, kızmayacağım. Ama «kart» denilmesi beni çok kızdırıyor, çok içlendiriyordu.

Ben kızdıkça, onların daha çok alay edip benimle eğleneceklerini biliyordum, ama elimde değildi; nice aldırmaz görünsem, yine içerlediğimi anlıyorlardı.

O yaşta çocuklar çok zâlim oluyorlar; çok zâlim oluyorlar çünkü, adam olmanın, büyümenin staj dönemine giriyorlar. Böyle böyle büyüyüp, yaşamın,

dış dünyanın kıyıcılığına katılacaklar.

Sığınacağım tek yer; bütün inancımla bağlı olduğum Allah... Gece yatağıma girince dua ederdim: «Allahım, arkadaşlarım benimle kart diye alay etmesinler... Ne olur benimle alay ettirme!...»

Arkasından «Rabbiyessir», sonra «besmele», sonra da gözlerim kapanıncaya dek «Kulhuvaliahi»ter okurdum.

Allah, ne ister de yaptırmaz. Eğer isterse, arkadaşlarıma alay ettirmez benimle... Ama Allah da istiyordu arkadaşlarımın benimle «Kart» diye alay etmelerini...

Bir lakap takılıp alay edilen çocuklar içinde, dahi ileriki sınıflarda yozlaşanlarını, soluklaşanlarını, hattâ delirip tımarhaneye girenlerini bile gördüm. Bu çocukların delirmelerinin sorumluları, o zâlim yaşlardaki arkadaşlarıydı...

Arkadaşlarımın «Kart» diye alay etmemeleri için, derslerde özellikle bilgimi göstermiyor, bildiklerimi bile söylemiyordum. Ama bu da alaydan kurtuluş için bir yol değildi.

Şimdi düşünüyorum da, arkadaşlarımın bu alaylarının bana yararı olduğunu anlıyorum. Kesinlikle söyleyemem ama, mizahçı olmamın belki de baş nedeni bu alaylardı. Çünkü zalim arkadaşlarım, alaydan kurtulmanın yollarını aramaya beni zorladılar. Anladım ki savunmak işe yaramıyor, saldırmak gerekli. Yılmamak için, daha önce yıldırmak gerekli. Kendinle alay edilmesini istemiyorsan, sen daha önce davranıp başkalarıyle alay edeceksin.

Ortaokulda, lisede, sınıf arkadaşlarıma lakap takan bendim.

Savunmanın bir yolu daha var; başkalarına fırsat vermeden insanın kendikendisiyle alay etmesi.

Bütün mizahçılara bakınız, hiç ayrıcasız hepsi kendikendileriyle alay etmişlerdir, Buyüzden kendime lakabı da yine kendim takmıştım ortaokulda.

ENVER AĞABEY

Darüşşafaka futbol takımıyla İstanbulspor futbol takımı bizim okul bahçesindeki sahada maç yapacaklar. Artık ders yılı son bulmak üzeredir.

Biz coşkulu seyirciler bekleşiyoruz. İki takımın kaptanları birbirlerine bayrak veriyorlar. Maç başlıyor.

Gözüm hep Enver Ağabeyde... Enver Ağabey çok fiyakacıydı, topu cakalı cakalı sürer. Bir çalım, bir çalım... Sanki gol atmaktan çok, işin fiyakasında..

Enver Ağabeyi bigün de Heğbeliada fskelesinde görüyorum. Kumral, yakışıklı, uzun boylu delikanlı. Öyle beğeniyorum ki Enver Ağabeyi...

Okulcak Beykoz'a gidiyoruz vapurla. Orda kuzu pilâvı,, salata, irmik helvası yiyoruz. Darüşşafaka takımı, Beykoz takımıyla maç yapıyor. Yaşa Enver Ağabey. Ne çalım ne çalım, amma kıvırıyor Enver Ağabey...

Yine bir yere okulcak gitmiştik, galiba Çırçır'dı. Orda dik, dimdik bir kayalık var.

Çocuklardan biri,

— Çıkabilir misin? dedi.

— Çıkarım elbet.

Öbür çocuklar büsbütün kızıştırdılar:

— Çıkamazsın...

— Çıkarım...

Başladım o dik, o yüksek kayalığa tımanmaya. Çıktım, çıktım, bir yer geldi ki, tuttuğum yerden çü-

rük kayalar ufalanıp ufalanıp dökülüyor. Bana olduğum yer iki minare boyu yüksekliğinde geliyor. İki-üç kez daha elimi atıp yükselebilsem, tepeye çıkıp kurtulacağım. Ama tuttuğum yerden kayalar, fındık, ceviz büyüklüğünde parça parça dökülüyor, ayağımı bastığım yerden de kayalar kopuyor. Başımı çevirip baktım, aşağısı bir kuyu sanki... Dipte çocuklar, boncuk kadar görünüyor. Büsbütün korku sardı beni... İyice yapıştım olduğum yere, bir kertenkele gibi... Kımıldasam kopan kaya parçaları altımdan akıp gi-, ciecek, düşüp parça parça olacağım. Kımıldamadan duruyorum öylece... Ne yukarı, ne aşağı... Yüreğim küt küt çarpıyor. Ne olacak, ne yapacağım, hiç bilemiyorum, düşünemiyorum da... Tepeden bir ses duydum:

— Dur, hiç kımıldama! Sakın kıpırdama!

Başımı bile kaldırıp bakamıyorum.

Demek gerçekten çok tehlikeli durumdayrmşım ki, arkadaşlarım telâşlanmışlar, Enver Ağabey de beni kurtarmaya gelmiş.

Enver Ağabey, tepeden sıyrılarak aşağı iniyor... Ayaklarını bastığı yerden dökülen kaya, taş parçiarı başıma düşüyor. Bir yandan da bana sesleniyor:

— Korkma! Sakın kımıldama!...

Enver Ağabey, indi yanıma, tuttu belimden beni, aldı yukarıya...

Yıllar geçti; hep kafamda o yakışıklı, fiyakacı beni seven, kurtaran Enver Ağabey var...

1958'de Yeni Gazete'de fıkra yazıyorum. O zaman en büyük karaborsa kâğıtta oluyor. Kâğıt karaborsasından milyonlar kazananlar var. İzmit Kâğıt Fabrikasının çıkardığı kâğıt, piyasanın gereksinmesine yetmiyor.

Bigün Dost Dergisinde İzmit Kâğıt Fabrikasının bir ilânını gördüm. Tuvalet kâğıdından kabakâğıda dek çıkardığı hertürlü kâğıdın, fabrika, ilânını koy-koymuş dergiye. İnsanlarla alay eder gibi bişey. Ortalıkta kğıt yok, kâğıt karaborsasından herkes inliyor, fabrika bir dergiye reklâm için kâğıt ilânı vermiş.

Yeni Gazete'deki bir fıkramda bunu ele aldım. Sanat dergisine, ilân vererek onu desteklemek çok iyi, çok olumlu ama, bunu bulunmayan bir matahı ifân ederek insanla alay eder gibi değil de başka bir biçimde yapmalı, diye yazdım. Dostum Salim Şengil'in yayımladığı Dost Dergisine elbet yardım gerekirdi, ama uygun bir yardım biçimi bulunmalıydı.

Sonradan, derginin adını yanlış yazdığımı anladım. Seka'nın ilânının çıktığı Dost değil, yine dostum Salim Şengil'in çıkardığı Seçilmiş Hikâyeler dergisiydi. 26 Temmuz 1957 tarihli Yeni Gazete'de yayınlanan fıkramı, buraya aktarıyorum:

KÂĞIT FABRİKASININ REKLAMI

On kuruşluk bir mal satmak için, on binlerce liralık reklâm yapıldığını görünce insan korkuyor. Nasıl korkulmaz? İnsan, yediği kazığın «azametine», bu nazik insan bedeninin böyle korkunç bir kazıklanmaya nasıl olup da dayanabildiğine şaşıyor.

Bir malın sürümü için yapılan reklâmın parasını, alıcının ödemesi kadar büyük bir haksızlık düşünemiyorum. Biz ma! mı alıyoruz, reklâm mı? Bu satıcılar, reklama verdikleri parayı, kendi kazançlarından ödemek zorunda olsalardı, bu kadar büyük reklam yaparlar mıydı?

Malı, reklamında övdüğü gibi çıkmayan birine,, bunu söylediğim zaman,

— Ne bakıyorsun, reklam o... demişti. İnsan kızını evlendirmek için görücülere çıkarınca, «Benim: kızımın on parmağında on hüner vardır. Ev işi bilir, el işi bilir. Dikiş bilir, nakış bilir... diye över», kızı bir başgöz ettikten sonra, ne olursa olsun...

Hele bu yirminci yüzyılda, reklam işine de kadın parmağı girince artık kanmamak, kazıklanmamak elde değil. Vinç ilânından tunç ilânına, naneruhu ilânından tuzruhu ilânına, lastik ilânından plastik ilânına dek bütün ilânlara, yerli yersiz, uygunlu uygunsuz bir çıplak kadın resmi giriyor. Diyelim bir cıvata ilânı... Bikini mayolu, hatta «bilâ bikini» bir çıplak kadın resmi, altında da şöyle bir yazı: «Onu bütün erkekler seviyor. Çünkü günde üç defa yalnız: (...) markalı cıvataları kullanır. Markaya dikkat.»

Çıplak , güzel kadınla civata arasında bir ilinti aramayacaksınız. Reklâmcının amacı, çıpjak kadına bakayım derken, insanı tongaya düşürüp reklamı, okutmaktır.

Reklamlarda doğruluk da aramayacaksınız. Reklam, biraz da partililerin seçim nutuklarına benzer. İlk dedikleri sonradan çıkmazsa, reklam deyip geçmemeli. Onun için nutukları da, reklamları da kös dinleyip, yine sen kendi bildiğini okuyacaksın.

İyi ki, çıplak kadını demokrasi reklamlarında kullanmıyoruz. Yoksa partiler sokaklarda çıplak kadınlı afişler asarlar, resmin altına şöyle şeyler yazarlardı:

«Bu dilberin teni neden parlak, yüzü neden yumuşak? Çünkü bizim partiyle oy verdi. Vatandaş, her zaman derinin yumuşak olmasını istiyorsan, sen de oyunu bizim partiye ver!...»

Kâğıt fabrikasının bir sanat dergisinde çıkan ilânı, bana bunları düşündürdü. Ankara'da çıkan Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin son sayısında «Türkiye Sellüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Umum Müdürlüğümün tam bir sayfalık ilânı var.

Bizim bildiğimiz reklam, bir malın satışı, sürümü için yapılır. Kâğıt Fabrikamız neyin reklamını yapıyor? Elinde satmak istediği çok mu kâğıt var? Millet kâğıt diye Allah Allah derken, Babıâli'nin «Kâğıt, kâğıt!...» diye feryadı «arşa» yükselirken, bir de reklam, insana dost düşman çatlatmak için ilânmış gibi geliyor. Elinde kâğıt yokken, olanı yetişmezken, İzmit Kâğıt Fabrikası ille de reklam yapmak istiyorsa, o zaman hiç olmazsa reklamlarına çıplak kadın resmi koymayı unutmasın. Kısmeti açılsın diye kadın göbeğine hocaların dua yazdığı gibi, bu çıplak kadın resminin göbek yerine de şunları yazmalıdır:

«Bu dilber dilekçe yazmak için kâğıt bulamadığından, dilekçesini kendi göbeğine yazmıştır. Siz de onun gibi yapın.»

O zaman, Sanayi Bakanlığı gazeteye istediği kadar kâğıt veriyor, dilediğinin de kâğıdını kesiyor. Yeni Gazete'nin Sahibi Halil Lûtfi Dördüncü telaşa düşmüş,

— Aman, sen ne yazmışsın dedi, gazetenin kâğıdını keserler. Sen o yazını düzeltecek başka bir yazı yaz...

— Yazamam! dedim.

— Yaz! dedi.

Çok üsteledi. Ben de yazdım. Falan yazıma kızıp gazetemizin kâğıdını kesebilirlermiş; o yazının sorumu gazete sahibinin değil benimdir... gibilerden oir yazı.

Bu kez Halil Lûtfi Bey, çıkmadan önce fıkrayı okuyup,

— Aman, bu öbüründen de beter, vazgeçtim, yazma! dedi.

Seka'nın (Yani İzmit Kâğıt Fabrikasının) Genel Müdürü olan Enver Atarıfat, benim bildiğim Enver Ağabeymiş. Ben bunu bilmiyordum. Öğrenince o yazıyı yazdığım için üzüldüm de...

1959'da Bakan Samet Ağaoğlu'na giderek, kitaplarım için sekiz ton kâğıt çıkartmıştım. Ağaoğlu çok iyi davranmış, hemen işimi yapmıştı. İzmit Fabrikasına kâğıdı almak için gittiğimde, Enver Ağabey'i bir göreyim, dedim. Yeni Gazete'deki o yazımı çoktan unutmuştum.

Benim gözümde Enver Atafırat, beni o dik kayadan kurtaran, kucağına alıp hoplatan, hâlâ o yakışıklı, fiyakacı, çalımcı Enver Ağabey...

Kendikendime «Giderim yanına» diyorum, «tanıtırım kendimi. Acaba hatırlar mı? Hani beni dik kayadan kurtarmıştın Enver Ağabey...» derim. «Hey gidin günler» derim. «Sen amma da fiyakacıydın haa!» derim. «Sonra duyduk ki Almanya'ya gidip mühendis olmuşsun» derim, «Burada genel müdür olduğunu hiç bilmiyordum, yeni öğrendim» derim. Belki de hatırlar beni, kimbilir... Okulun en küçük çocuğu... «Ben şimdi Nusret değilim, Aziz Nesin oldum, adımı da değiştirdim» derim.

- — Enver Atarıfat'ı göreceğim.

Memur,

— Kimsiniz? diye sordu.

Kartımı verdim. Kartım gitti içeri. Bir adama gönderdiler, o başa kadama gönderdi, ondan ona...

Girdim odasına, en tatlı gülümseyişimle... Aklımca ona,

— Enver Ağabey... diye söze başlayacağım.

Karşımda, iki dirseği masaya dayalı bir Enver Atanfat[1] ki Allah Allah!.. Kelimeler ağzımda donup kaldı, ne diyeceğimi şaşırdım.

İşte ancak o zaman. Yeni Gazete'dekî o yazımı birden hatırladım. Onun için Enver Bey böyle alabildiğine ciddî duruyordu. O zamanlar birazcık kâğıt almak için Enver Atarıfat'ın kapısını aşındırıyorlar. Herhalde beni de kâğıt almak için ricaya geldi sanmış olacaktı.

O masada, ben üç-dört adım ötede, karşısında ayakta duruyordum.

— Ne istiyorsunuz? dedi.

— Hiçbişey istemiyorum... dedim.

Öyle bozuldum ki, oraya girdiğime bin pişman oldum ama, birden geriye de dönülmez... Anlatılmaz bir bozuntu...

— Siz beni galiba kâğıt için ricaya geldim sandınız.

— Evet? dedi.

— Ben sizi Darüşşafaka'dan tanıyorum da... ,

Konuşmanın bu denli zor bir iş olduğunu hiç bilmiyordum...

— Siz o zamanlar top oynardınız...

Soğuk soğuk güldü, bir anlamsız sesler çıkardı.

Kendikendime «Nene gerek senin Enver Ağabey!» diyorum içimden...

Başına baktım, cavlak... Gerdana baktım, kat kat...

— Siz o zaman çok fiyakalıydınız, saçlarınız da güzeldi...

— Eh yaşlandık tabiî...

— Hiç işte, sizi görmeye gelmiştim de, Allas-

marladık... Kâğıt için gelmedim yani... Allasmarladık...

Bir çıktım ki... O ağır havayı ansıdıkça, hâlâ aynı bozuntuyu duyarım.

ENVER ATAFIRAT'TAN MEKTUP

Okumakta olduğunuz bu yazılar Akşam gazetesinde yayınlanırken, Enver Ağabey'den, kendisiyle ilgili bölümlere değgin bir mektup aldım. Mektubu okuyunca çok üzüldüm. Onun için yazdıklarım doğruydu ama, yine de neden yazdım diye acılı pişmanlık duydum. Gazetede çıkan bu bölümü kitabıma almasam, bence, olmazdı. Enver Atafırat'a «Enver Ağabey» diye başlayan bir mektup yazarak mektubunu kitabıma almam için iznini rica ettim. Başka bir dramı dile getiren Enver Atafırat'ın o mektubunu sunuyorum.

İzmit, 6 Ocak 1965

Kardeşim Nusret;

Sana böyle hitap ettiğim için şaşırma. Darüşşafaka'nın yusyuvarlak, fakat acar küçük Nüsret'fni bana yine sen hatırlattın. Şimdi seni çok iyi tanıyorum. Belki içinden «Aziz Nesin'den daha mı iyi» diyeceksin. Evet, itiraf ederim ki, senin kim olduğunu, Akşam gazetesindeki yazılarını okuyuncaya kadar bilmiyordum. Aziz Nesin, iyi bir yazar, muhakkak ki kısır Türk yazı âleminde bir şahsiyet, hatta bir yıldız. Samimî söylüyorum, inan bana... Ama ne yaparsın ki, Küçük Nusret bir kardeş; onu Aziz Nesin'e tercih ediyorum tabiî.

Ben Darüşşafaka'dan mezun olduktan sonra Mülkiye'ye girmiştim, iki yıl sonra da Avrupa'ya git-

tim, uzun yıllar uzaklarda olmam sizlerle irtibatımın kesilmesine sebep oldu. Ben döndükten ve tekrar Darüşşafaka ile ilgilenmeye başladığım zaman hepiniz darmadağın olmuştunuz. Ben de yavaş yavaş insanlar seline karışarak kaderin bana çizdiği yolda yürümeye çabalıyorum.

Hayatımın hiçbir safhasında Darüşşafaka ve Darüşşafakalılaria irtibatımı kesmedim. 1931 - 1935 yıllarında Darüşşefakalılar Cemiyeti Umumî Kâtibi idim. Uzun yıllar Cemiyet-i Tedrisiye-yi İslâmiye'yi idare eden köhne zihniyet ile mücadele ettim. Bugünkü çorbada belki benim de bir tutam tuzum vardır. Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi Müdürü iken, hâlâ hâtıralarını hürmetle andığım eski ve merhum hocalarım Hamdi ve Rıfkı beylerin tavsiyeleri ile birçok genç Darüşşafaka'lıya iş sağladım. SEKA Umum Müdürü olarak çalıştığım altı yıl içinde de aynı şeyi yapmakta devam ettim.

Fakat, üzülerek itiraf edeyim ki, bunların bazılarından zarar gördüm, hele sefaletin eşiğinden kurtardığım birisi bana hayatımın en büyük ıstırabını çektirdi. İşte beni İzmit'te ziyarete geldiğin zaman bu canavar dişlerini göstermeye başlamıştı. Pek iyi hatırlayamıyorum o günü, ancak hiç de beklediğin gibi olmadığımı yazılarından anlıyorum. Sıkıntılı bir günüm olmalı. Zaten, hayatımın en verimli devresi olarak kabul ettiğim, SEKA'daki altı senem, verim bakımından ne kadar feyizli olmuş ise huzur bakımından da o derece kısır olmuştur. Sebeplerini tahmin edersin. Yazılarında anlatmağa çalıştığın Enver Ağabey, bütün ömrünce, seni kayalardan kurtarmak' için koşan Enver Ağabey olarak kalmıştır. Fiyaka, caka bir yana, kendini düşünmeyen, başkalarının

yardımına koşan şövaiye ruhlu adam. Kimseye boyun eğmemek, haksızlık yapmamak çabası içinde elan bir adam. Böyle bir adamın bu memiekette huzur bulacağına inanıyor musun? Hiç sanmam.

27 Mayıs'tan sonra işimden uzaklaştırılmaklığım, bir ay sonra tevkif edilerek önce Davutpaşa'ya, sonra Balmuracu'ya götürülmekliğim, daha sonra İzmit Hapishanesine atılarak İzmit sokaklarında elleri kelepçeli gezdirilmekliğim, çeşitli sebeplerle aleyhime 24 ceza, 12 hukuk davası açılmasına hep böyle bir adam olmam sebeptir. Bana bu ıstırapları çektiren-. lerin başında da, yukarıda belirttiğim gibi, bir Darüşşafaka'lı vardı. Belki de tanırsın. Tanımasan da olur.

Bütün bunları sana niye yazdım, emin ol ki, ben de pek bilemiyorum, içimden gidi. Senin üzerinde yaptığım son tesir beni üzmüş olmalı. Senden özür dilerim. Her şeye rağmen benliğimde hiçbişey değişmiş değil, ben hâlâ yazının baş tarafında anlattığın Enver Ağabeyinim.

Bigün yolun düşer de İzmit'e uğrarsan pek memnun olacağım.

Sana hayatta huzur ve saadet dilerim. Hoşça kal, gözlerinden öperim.

Ağabeyin
Enver Atafırat

EŞEK SÜTÜ

Beşinci sınıfa geçtim. Okul tatil oldu.

Annem gittikçe bana uzak duruyor, beni kendinden uzak tutuyor. Kollarının arasına alıp sevmiyor, öpmüyor. Sezinliyorum bunun nedenini... Ama pek öyle umursadığım da yok. Çocuk bencilliği için-

de yaşayıp gidiyorum. Yatılı okulda geçen ayiarım da, annemle aramıza bir açıklık koymuş. Ölüm diye bişey söylenip duruyor ama, bunun gerçeğini ne düşünebiliyorum, ne kavrayabiliyorum.

Annemin yüzündeki pembelik gittikçe sarıya dönüşüyor, avurtları çöküyor. Ama onun bu durumu oeni hiç de üzmüyor. Onu daha çok hep hasta gördüğüm için, annemin böyle bitik olması bana çok doğalmış, böyle olması gerekirmiş gibi geliyor.

Salık verilen her ilâç yapıldı, çok doktora gidildi, o zamanın hemen bütün İstanbul hastanelerinde yattı annem, ama yine de iyi olmuyor.

İlâç diye neler söylemiyorlar, neler... Hastaya sezdirmeden köpek eti yedirmeliymiş. Yer yemez de, yediği etin köpek eti olduğu söylenmeliymiş. Hasta iğrenip öğüre öğüre kusarsa, içindeki dert de dışarı •çıkar, kurtulur, iyi olurmuş.

Kirpi eti yedirmeli, iyi gelir, diyorlar.

Annem, kirpi eti için de, köpek eti için de «Sakın böyle bişey yapmayın, haberim olmadan yedirmeyin!» diyor.

«Eşek sütü içirmeli» diyorlar. Bunu aklı başında görünen insanlar söylüyor. Ada'da eşek çok... Yeni sağılan eşek sütü, ılık ılık içilecek. Gerçekten de eşek sütü içen veremliler var. Annemin içip içmediğini ansımıyorum. Ama her sabah, içinde günlük yumurta çalkalanmış sütü zorla içerdi. Babam yalvarırdı içmesi için... Annem «İçim götürmüyor» derdi, iştahtan çok kesilmişti. Babam yemesi için yalvararak zorladıkça, «Yiyemiyorum, lokmalar büyüyor ağzımda» derdi. Nasıl olup da, bir insanın güzel şey-Jeri yiyemediğini hiç anlayamazdım.

Babam, dünyanın en iyi, en tatlı kocası olmuştu;

koca, ağabey, arkadaş, herşey... Her gece geç saatlere dek annemin iyi olması için Kur'an okur, dular ederdi.

Taze günlük yumurta o zamanın en pahalı besinlerinden biri.

Annemin de taze yumurta içmesi gerekli. Buyüzden tavuk beslemeye başladık, biçok tavuğumuz oldu. Taze yumurtaları satıyorduk. Yumurta satışından para bile kazanıyorduk.

Babam, cins tavuklar almaya başladı. Kuluçka tavuğumuzun altına Denizli cinsi tavuk yumurtası koymuştuk. Biçok Denizli tavuklarımız, horozlarımız oldu. Denizli horozları çok uzun öter. Civcivden yetiştirdiğimiz bir Denizli horozumuz, o denli uzun öterdi ki, sonunda soluğu kesilir, ağzı açık, yere yıkılırdı. Pek şaşılacak şeydi bu horozun ötmesi... (Sanatçı gibi bişeydi bu Denizli horozu.)

Denizli tavuklarımızdan biri, normal iki yumurta büyüklüğünde yumurtlardı. Bu kocaman yumurtayı annem içerdi sabahları. Yumurtayı kırınca içinden, öbür yumurtalardaki gibi bir tane değil, iki tane san top çıkardı. Bir kuluçka tavuğumuzun altına bir tane de o büyük yumurtalardan koymuştuk. En büyük çocukluk eğlencelerimden, biri, yumurtadan civcivlerin çıkışını seyretmekti. Yumurta içindeki civcivin gagasıyle vurup kabuğu çatlatması, kabuğu çatlamayan yumurtayı zamanı gelince anne tavuğun gagalayıp çatlatarak içindeki civcivin çıkışını kolaylaştırması, sonra o hepsi ayrı ayrı renkte civcivlerin ortaya çıkışı beni çok şaşırttı. (Hâlâ da şaşarım ya...)

Denizli tavuğun o kocaman yumurtasından, ikiz civciv çıktı; ikiz ama, ikisi de arkalarından bitişik:.. Büyüdüler de... Onların yaşaması bize İşkenceydi. Çünkü, birbirlerini çekerlerdi; biri bir yana, öteki ters

yana doğru. Babam, bitişik ikiz civcivlere çok üzülüyordu. Bir ay kadar yaşadılar, bir sabah kümesten çikmadılar, ikisi de ölmüş... Yaşamaları bize işkenceydi, ölümleri de yas oldu!...

TÜRKÜLER SÖMLEMEYEN ANNE

Annemin rengi soldukça türküleri de susmuştu.. Oysa eskiden güzel sesiyle türküler söylerdi annem. Bu türküler özellikzle hastalık, kimsesizlik, yalnızlık, annesîzlik, özlem üstüneydi...

Kasımpaşa'daki, Cerrahpaşa'daki, Süleymaniye' deki evlerimizi ansıyorum. Akşam karanlığı basan Göklerde döne döne yuvalarına uçuşan karga sürülerinin çığlıkları duyulur. Pencereden bakınca gökte, kentin dumanlan, isleri arkasından bir akşam kızıllığı yanmaktadır. Odanın içinde gölgeler koyulaşmış, eşyanın çizgileri erimiş, yüzeyler kesinliğini yitirmiştir. Tahta evin eski dış kaplamaları daha da esmerleşmiştir.

Artık lambayı yakmalı. Ama çok gaz gitmesin diye lambayı yakamayız daha. Babam gelinceye dek lambayı yakmayacağız. Gölgelerin koyulaştığı bu akşam saati, annemin dinlenme, babamı bekleyiş saatidir. Pencere önüne, sedir üstündeki mindere oturur. Bakışları batan günde, türküler söyler. Okşanmak isteyen bir kedi gibi sokulur, annemin dizine başımı korum. Annemin bir eli saçlarımı ûkşar, parmakları yüzümde dolaşır. Söylediği türküler içime işler:

Atma anam atma beni dağlar ardına!
Kimseler yanmasın, anam yansın derdime?...
Gezi bağlarında üç top gülüm var

Hey Allahtan korkmaz sana bana öiüm var
Ölüm var da bu gençlikte zulüm var
Atma anam atma beni dağlar ardına

Bu türküyü söylerken, belki de altı yaşını ansır, anasının bağrından sökülüp kentte bir eve evlâtlık verilişini...

Başka türküye başlar ;

Ana dersen ana yok.
Baba dersen baba yok.
Gurbet ilde hasta düştüm,
Bir yudum su veren yok.
Aman doktor, canım doktor,
Derdime bir çâre...
Çaresiz dertlere düştüm,
Doktor beyim bir çâre...

Anneme sezdirmemeye çalışarak, o türkü söylerken, için için, sessiz sessiz ağlardım. Akşamların bu alacakaranlığı duygularımı gizlemeye yarıyordu.

Annemin, babamın yolunu beklediği bu akşam saatlerinde söylediği türküler, özyaşamıyla ilgili olurdu, yada bana öyle gelirdi.

Mendilimin yeşili
Ben kaybettim eşimi
Al bu mendil sende dursun
Sil gözünün yaşını
Aman doktor canım doktor
Derdime bir çâre
Doktor beyim bir âre...

Herhangi bir nedenle küsmüşsem, somurtmuş, yada ağlamışsam, annem o zaman, benim için, neşeli bir türkü tutturur:

Darıldın mı gülüm bana
Hiç bakmıyorsu bu yana
Danldınsa barışalım
Kumru gibi koklaşalım
Aman Allah ben yanıyorum

Böyle söyleyip iki kolunu bana doğru açar. Ben, yaşlı gözlerimle gülümserken, annem türkünün son dizesini değiştirip işi şakaya vurur:

Aman Allah ben yanıyorum
Hadi ordan eğleniyorum

Babamın geleceğine yakın annem lambayı yakardı; yakardı ama, yine çok gaz gitmesin diye fitili iyice kısardı. Kısık fitilin ölgün sarı ışığında duvarlardaki lekeler, çizgiler, dökük sıvalar beni çok ilgilendirirdi. Mindere oturur, dakikalarca gözlerimi duvara diker, duvardaki nem lekelerini/ dökük sıva kabartılarını, lekeleri, çizgileri seyrederdim. Bu lekeler, sıva döküntüleri, çizgiler, üstlerine serpilen kısık fitilli lamba ışığında biçimlenir, resimleşirdi... İşte, at üstünde bir adam. Baktıkça baktıkça at develeşiyor. Sonra deve de, üstündeki adam da eriyip bir kocakarı biçimini alıyor. Kocakarı bir havuzda... Soyunmuş bir kadın... Hepsi eriyip siliniyor, ağaçlar arasında, bacası tüten bir ev...

Duvarlardaki çirkinliklerin resimleştiği, canlandığı o loş akşam saatlerini çok severdim. Seyretme-

sini bu denli sevdiğim, beğeni duyduğum bir de bulutlardı. Saatlerce bulutları seyrettiğim olurdu. Oynayan, kımıldayan, biçimlenip değişerek boyuna başka biçimlere dönüşen bulutlarda tıpkı odamızın duvarlarında gördüklerime benzer resimleri görürdüm: Atlı askerler, savaşanlar, kaçanlar; sonra hepsi birden bir kocaman sakallı adam oluverir; sakallı adam, tüylerini kabartıp dikilmiş kediye dönüşür.

Bir öksürük sesi sokaktan... Annem, babamı öksürüğünden, yürüyüşünün sesinden tanır. İlk işi, lambanın fitilini açmak olur. Sokak kapısının pirinç tokmağı vurulur.

Annem gülerek karşılar babamı. Sabahleyin de gülerek uğurlamıştır.

Bikez bile, annemin babamı asık suratlı uğurlayıp karşıladığını görmedim. Bunu bir ödev diye, zorun diye yapmazdı, içinden gelerek gülümserdi. Zeus'un ateş saçan kızgınlığı olsa, annemin gözlerindeki yumuşak gülümseyişle eriyip yok olur. Rahatlık, huzur veren bir kadındı.

Heğbeliada'ya geldikten sonra hastalığı ağırlaşan annemin eski gülümseyişi kalmamıştı. Yalnız gözleriyle gülümserdi. Artık türküler de söylemiyordu. Ondan son duyduğum türkü, beni Darüşşafaka'lı giysisi içinde ilk gördüğü sevinçli günüydü. Ondan sonra annemin türküsünü hiç duymadım: annemin türküleri susmuştu.

Biçok şairler, şiirlerinde özlemle çocukluklarını ansırlar. Kimisi çemberini, kimisi topunu ansır. Benim o türlü şeylerim yoktu ki, onların özlemini duyayım. Çocukluğumdan bişeyler seçmem gerekirse, özlediğim üç şey vardı: Fitilli kısık gaz lambası ışığında biçimlenen oda duvarlarındaki teke gölgeler, çocuk

gözlerimin isteğince oyuncaklaşan bulutlar, bir de annemin türküleri...

Nerde tabiolaşan sıvası dökük duvarlar, nerde gönlümce biçimden biçime dönüşen bulutlar, hani anne türküleri...

Herkes her yaşta çocuktur. Aradabir «Verin bulutlarımı, onlar benim oyuncaklarımdı! Verin annemin türkülerini!» diye bağırasım gelir. Sonra da gülerim kendime. Elli yaşında bir adamın, «Verin oyuncaklarımı!» demesi gülünç değil mi? Ama nice gizlersek gizleyelim, hepimiz her yaşta yine çocuğuz; kimimiz elli yaşında bir çocuk, kimimiz yetmişinde bir çocuk... İyi ki bu çocukluklarımızdan bir küçümen parça içimizde gizli kalıyor. Yoksa büsbütün çekilmez olurduk...

ULAN ZİYA KES KARPUZU

1925 — 1926 — 1927... Türk toplumunun dönüşüm, değişim dönemidir. Eski değer yargıları yıkılmış, ama bunların yerine yeni değer yargıları konulamamış, yerleştirilememişti. Toplumun ayakları yere basmıyor... Ayağını basacak sağlamca bir yer arayan, ama cıvık bir sıvı içinde dağılan, çözülen bir toplum. Bu dağılış, daha çok ailede görülüyor. Aile bağları, eski sıkılığını yitirmiş, iyice gevşemiş; hele üsttabakada... Kadın, tabiî üsttabakanın kadını, kendini erkekle eşit görüyor. Gerçekteyse, eşitliğin koşullarını, niteliğini kazanamamış, ama ona öyle denilmiş, o da kendini eşit sayıyor.

İster yobaz deyin, ister tutucu yada gerici, bütün onların hepsinin «Ahlâk elden gidiyor!» demeleri tüm boş değildir.

«Avrupalılcışacağız!» sözü almış yürümüş... Bu cir ciladır. Çok traji-komik bir durum. Bu dönemi de bütün acılığıyle anlatan romanımız yoktur.

O günlere «Çarliston dönemi» desek yerinde olur. Bütün İstanbul'u Çarliston sarmış. Her evin borulu gramofonundaki palkîan, Çarliston avazı yükseliyor.

• Avrupalılaşmak Çarliston olmuş bize göre. Bu Çarliston, şimdikinin tvist gibi salgınlarına benzemez; çok daha korkunç bişey... Pantolonlar Çarliston; yani bol, çok bol paçalı... Buna Çarliston paça deniyor. Çarliston oyununda zıplarken, pantolonun bol paçaları sağa sola yaprak yaprak dalgalanacak.

Cumhuriyet öncesi monşeri'nin daracık, kısacık pantolon paçası çarşaf gibi genişlemiş...

Çarliston, Ada'dan, Şişli'den Aksaray'a, Şehremini'ne, Kasımpaşa'ya, zenginlerin yaşadıkları yerlerden İstanbul'un en yoksul kıyı mahallelerine dek bulaşmış. «Valansia»yı «Ulan Ziya!» diye Türkçemize uyarlamışız:

Ulan Ziyaaaa!...
Kes karpuzu,
Kan gibi de
Çıkmaz ise,
Paaara yoook!...

Yaşlıların, tutucuların, gericilerin dilleri tutulmuş, onlardan başka geriye kalan bütün insanlar avaz avaz «Ulan Ziya, kes karpuzu!» diye haykırıyor, zıplıyor, sıçrıyor.

Kim daha çok, daha yüksek «Ulan Ziya!» diye haykırırsa o kadar A.vrupalılaşmış oluyor.

Garson bira getir,
Garson rakı getir,

Garson şıra getir,
Yaşa Çarliston!...

O günün gazetelerini, dergilerini açınız. Hepsinde Çarliston yarışmaları... Basın, Avrupalılaşmayı destekliyor: Filânca gazinoda falan hanıma filân bey dün aralıksız sekiz saat Çarliston oynayarak «müsabaka»yı kazanmışlardır.

Ertesi gün, başka bir gazinoda bilmem ne hanımla bilmem ne bey, Çarliston rekorunu kırarak, hiç ara vermeden ondört saat Çarliston oynadılar.

Rekor rekor üstüne... Handiyse Çarlistonda Avrupa'yı geçtik geçeceğiz. Rekoru kıran bir hanım yirmi saat hiç dinlenmeden Çarliston oynarken bayılmıştır.

Bütün çocuklar bağırıyoruz:

Ulan ZiyaaaS...
Kes karpuzu,
Kan gibi de
Çıkmaz ise,
Paara yooook!...

Dediler ki:

— Bu gece, Şafak Gazinosunda varyete var!

— Ne var?

— Varyete...

Acaba varyete, nedir?

— Yalnız varyete değil, varyeteden sonra Çarliston müsabakası da var...

Şafak Gazinosu, Heğbeliada'nın Büyükada'ya bakan yamacında, dik sırttaki düzlüktedir.

— Caz da var, caz...

Gece oluyor. Bizim mahallenin bütün yoksul ço-

cılkları. Şafak Gazinosunu yukardan gören çamlık sırttayız. Başka mahallelerden de gelmişler. Yalnız çocuklar değil, kadınlar, delikanlılar da var ama hep yoksul takımı. Bu sırttan, çamlar arasından Şafak Gazinosunu seyredenler, Gazinoya gelenlerden üç-beş kat daha çok.

Bizler ordan caz'ı, varyete'yi, Çarliston'u, yani Avrupalılığı göreceğiz. Kimisi Avrupalılaşmayı daha iyi görebilmek için, çamların üst dallarına tünemiş.

Caz çalıyor. Pistte dans ediyorlar. Benim dansı ilk görüşüm. Ama bu dans, çarliston yarışı değil...

Biraz sonra dans duruyor. Piste mavi bir ışık yayılıyor. Bir adamla bir kadın bu mavi ışığın altına geliyorlar, orkestranın çaldığı havaya uygun bişeyier yapıyorlar. Kadın tüller, danteller, ipekliler içinde... Adam, kadını kaldırıp kaldırıp atıyor, tutuyor. Kadının dantel fistanının etekleri savruluyor, açılıyor. Adam, kadını kolundan tutup fırfır döndürdükçe, kadının etekleri yelpazelenip donu gözüküyor. Çam tepelerine çıkanlar pişman oluyorlar. Daha iyi görebilmek için çamlardan atlayıp yere yapışıyorlar. Neye yarar, biz yukardayız; alttan bakılacak ki...

Mavi ışık sarılaşıyor, pembeleşyor, turunculaşıyor.

Adamla kadın, bu kez bedenlerine yapışık bir fanila içinde ortaya çıkıyorlar. Kadının bedenine yapışık fanilâsı ten renginde olduğundan önce onu çıplak sanmıştık. Adam, kadını başının üstüne kaldırıp döndürüyor. Kadın belini büküyor. Işıkların renkleri değişiyor boyuna, adamla kadın da o renkli ışıklardan boyanıyorlar. Kaç para eder, kadın anadan doğma çıplak olacaktı ki, biz onun Avrupalılığını bir iyice görelim...

Arkadan Çarliston başlıyor. Gazinodakiler piste dökülüyor.

Yanımdakine,

— Varyete ne zaman? diye soruyorum.

Benimle alay ediyor:

— Deminki neydi? Varyete değil mi?

Hımm... Demek varyete buymuş! Benim yalnız o renkli ışıklar hoşuma gitti, o kadar...

Çarliston bitmek bilmiyor. Bu yarışma belki de sabaha dek sürecek...

Üçer-beşer evlerimize dönüyoruz. Kimi ıslıkla, kimi bağırarak yerli Çarliston havasında:

Ulan Ziyaa; kes karpuzu, kan gibi de çıkmaz ise paara yoook!...

YAPMA HASAN

Tepe Mahallesinden iskeleye doğru inerken, yokuşun solunda düz bir çayırlık var. Bu çayırlığın önündeki büyük evde Abbas adında, (Hayır, adı Abbas değil, Haşim'di, Nedense anılarımı ilk yazışımda o çocuğun adı aklımda Abbas diye kalmış.) kıvırcık saçlı, güzel, iyi giyimli bir coçuk oturuyor. Haşim'le daha onun gibi bikaç çocuk, babalarına «Baba» demiyorlar «Beybâ!», yani «Beybaba!» diyorlar. «Beybaba» lafından ben bitürlü «baba» anlamını anlayamıyorum. Bana «Beybâ», «baba» değilmiş de yabancı biriymiş gibi geliyor.

Ada'nın o zamanki çocuklarını üçe ayırabiliriz: Babalarına benim gibi «Baba» diyenler; Haşim gibi «Beybâ» diyenler; bir de benim gibi oldukları halde, annelerinin zoruyla, öbürlerine özenip «Beybâ» diyenler... Bu üçüncüler de çok sinirime dokunuyor.

Öbür «Beybâ» diyenlere hak veriyorum; onların babaları zengin, kolalı gömlekli, kravatlı, ütülü pantolonlu, gözlüklü, ayakkap|arı tozluklu (o zaman tozluk diye bişey vardı, ayakkabının üstüne düğmelenirdi); yani gerçekten «Beybâ» onlar... Ama seninki kereta, beybâ değil işte, basbayağı baba be!...

Kıvırcık saçlı Haşim'in velespiti (bisikleti) vardı, meşin beş numara topu vardı. Topuyla başka çocukları da oynatırdı. Bisikletineyse kimseyi bindirmezdi. Çünkü topu yalnız başına oynayamazdı ama, bisikletine yalnız başına binebiliyordu.

Çayırlıkta, Haşim'in topuyla top oynardık. Birde kaptanın oğlu Hasan var. Babası kaptan olduğu için, ona kaptanın oğlu derlerdi. Hasan benden hem yaşça, hem boyca büyüktü. Haşim, boyca, yaşça benden küçüktü.

Takımları seçmek için, iki tarafın kaptanları ayak yaparlardı.. Hasan, hepimizin büyüğü olduğundan b her zaman kaptandı.

Ayak yapılır. Ayağı kazanan kaptan ilk oyuncuyu seçer, taımına alır, sonra öbürü bir oyuncu seçer...

İlk seçilen çocuk hep Haşim olurdu. Kötü oynadığı halde, top onun olduğu için, hep önce onu seçerlerdi. Ben en sonlarda seçilirdim, çünkü top oynamasını bilmiyordum, beceremezdim bitürlü... O zamana dek hiç top oynamış değildim. Buyüzden beni oyuna almayacaklar diye üzülür, kenarda garip garip kendi takımlarına oyuncu seçen çozcuklann gözlerinin içine bakardım. Hep en sonra seçilirdim. Seçilmediğim de çok olurdu.

Haşim, vapurdan çıkıp eve doğru gelen babasını daha uzaktan görünce oyunu bırakır, kollarım açarak, «Beybâ, Beybâ...» diye bağıra bağıra koşardı.

Babası, yani Beybâ'sı elinden tutar, eve girerlerdi, tabiî Haşim topunu da alırdı.

Bu Hasan bana belâydı; başıma tebelleş bir oğlan... Oyunda çelme takar, kambura yatar, tekme vurur, ayıcılık yapar, ama" hep bana...

— Yapma Hasan! derim, yapma kardeşim!...

Oyunun dışında da yapıyor. Ben kendi halimde dururken gelir omuz vurur, gelir dirsek atar.

— Yapma Hasan! derim, yapma kardeşim!..

Oğlan, beni gözüne kestirmiş, ille dövecek... Evet, boyu benden büyük, benden yaşı büyük, iri...

— Yapma Hasan! derim, yapma kardeşim!...

, Durup dururken gelir sataşır. Böyle yapıp beni sindirmekle, öbür oçcuklara da gözdağı verip, herkesi korkutmak, üstünlüğünü sağlamak istiyor.

Oldum olasıya kavgacı insan değilimdir, hiç değilse kavgayı ben çıkarmam. Ama üstüme bulaşan kavgadan da geri durmam...

Oysa beni çok kişi kavgacı bilir. Yazarlığımda da kavgacı olmadım. Cok çetin kalem kavgalarına, şiddetli tartışmalara çok girdim, ama o kavgaların hiçbirini ben çıkarmadım. İlk saldırı benden gelmedi.

Hasan gittikçe azıttı. Beni nerde görse tebelleş oluyor. Onun yüzünden top oynayamaz oldum, çayırlığa gitmez oldum. Bukez yolda, iskelede, nerde görürse gelip omuz vuruyor, dirsek çarpıyor, tekme atıyor.

— Yapma Hasan, yapma kardeşim!...

Ben çekingen durdukça, gözümü yıldı sanıp üstüme üstüme varıyor. Bir, iki, beş, on...

Bir akşam üzeri yokuştan çıkıyorum. Baktım, çayırlığın ortasına çocuklar toplanmışlar, Haşim hem ağlıyor, hem de «anne!» diye bağırıyor.

Yanlarına gittim. Hasan, zoria Haşim'in bisikletine binmiş. Haşim «Anne!» diye bağırarak ağlıyor. Belki evierinde kimse olmadığından yardımına gelen yok. Haşim ağlayarak bisikletinin selesinden tutup, Hasan'ın binmesine engel oluyor. Kaptanın oğlu Hasan kızdı, bisikletten atlayıp Haşim'i itti, düşürdü. Haşim yerde, yine yapışmış bisikletinin tekerleğine... Yerden kalktı, kapıştılar, öbür ocuçklar da hiç seslerini çıkarmadan seyrediyorlar, ayırmıyorlar.

Aralarına girip ayırdım.

Hasan bu ayırmadan yararlanıp Haşim'e bir yumruk indirdi.

— Ne olur birazcık binsek, bisikletini yiyecek miyiz? dedi.

Ben sözde arabulucu olarak Haşim'e,

— Bırak da birazcık binsin! dedim.

Haşim,

— Yağma mı var, babasının malı mı? dedi..

Yine kapıştılar. Hasan, Haşim'i çok kötü dövüyor. Yine araya girdim:

— Yapma Hasan, yapma kardeşim!...

— Sana ne ulan?...

Haşim'i bıraktı, bana döndü... yapışkan belâ...

— Ama o küçük... dedim.

— Öyleyse sen gel! diye üstüme yürüdü, yakama yapıştı.

— Yapma Hasan, yapma kardeşimi...

Oğlan beni silkeliyor. Birden sertleşip,

— Ama sonra fena Olacak! dedim

Bunu neye güvenip, nasıl eledim bilmiyorum.

— Ne olacakmış? dedi.

Bir yumruk vurdum burnunun üstüne, kıç üstü oturdu. Foş diye burnundan kan boşandı. Ben kanı

görünce korktum, korkunca da korkumdan üstüne saldırdım. Vuruyorum ha vuruyorum. Sanki vurdukça kan duracak... Oğlan da kaltabanın biriymiş, bohça gibi yerden yere yuvanlanıyor. Kaldırıp kaldırıp vuruyorum yere... Bir yandan da, bu kavga nasıl bitecek diye düşünüyorum. İki yumruk arası, çocuklara yan gözle bakıyorum ki, araya girip ayırsınlar. Ayıran yok.. Kimse ayırmayınca ben ne yapayım, boyuna vuruyorum. İki eliyle, yüzünü korumaya çalışıyor. Baktı olacağı yok, kaçmaya başladı, tabanları yağlamış bir gidiyor ki... Yiğitlik taslayıp biriki adım yürüdüm arkasından, sonra bıraktım. Ama ben de bitmiştim, göğsüm inip çıkıyor, ağzım açık...

Haşim,

— Yüzünü tırmıklamış, ne olacak, kan!... diyor.

Şimdi anneme ne diyeceğim. Düştüm derim...

Ayrılıyorum çayırlıktan, ağır ağır yokuştan çıkıyorum...

Ertesi akşam çayırlıkta top oynayacağız. Ayak yapsınlar da oyuncu seçsinler diye kenarda bekliyorum.

Çocuklardan biri bana,

— Sen kaptan ol! Gel ayak yap! diyor.

İyi top oynayamıyorum ama Hasan'ı dövünce kaptan oldum.

Hasan kenarda bekliyor, gözünün altı çürümüş.

Ayak yaptık, ben kazandım.

Hiç yüzüne bakmadan,

— Hasan'ı aldım! dedim.

Hasan yavaş yavaş arkama geldi.

Yıllar sonra Hasan'ı askerî lisede gördüm. Biriki yıl sınıfta kaldıktan sonra askerî liseye girmiş. Benden bir sınıf aşağıdaydı. Boylu poslu, geniş omuz-

lu, aslan gibi bir çocuk... Ama çok terbiyeliydi, çok da saygılı. O eski Hasan değildi, değişmişti.

BAŞBAŞA RESİM

En güzel tatilimi geçiriyorum. Feride'yle hemen hergün birlikteyiz. Öğleden önceleri denize gidip yüzüyoruz. Kimi zaman Değirmenburnu ile Abbas Paşa arasındaki plajda yüzüyoruz. Koca kumsal bomboş gibi, pek az kişi var. (O zaman buraları paralı plaj olarak kapatılmamış, soyunma odaları filan yapılmamıştı.)

Feride, denize girmek için annesinden izinli olup mayosunu da aldığı günler buraya geliyoruz. Denizde Değirmenburnu'na doğru gidilmeyecek, çünkü orada anafor varmış, deniz kuyusu varmış. Anafor, insanı taa uzaktan çeker dibe indirirmiş.

Feride mayosunu alamadığı, annesinden gizli denize geldiği günler, Burgaz Adasına bakan yandaki, dimdik bayırdan inen küçük koyda yüzüyoruz.

Denizden çıktıktan sonra adanın çevresinde tur atıyoruz. Kıyılardan dolanarak Camlimanı'na iniyoruz. Oradan Şafak'a, sonra evlerimize. Aradabir, Rum Yetim Okulunun yanından geçip kestirmeden Camlimanı'na indiğimiz de oluyor. Öğleden sonraları da oynuyoruz çocuklarla.

Aramızda sevgiye değgin hiçbir söz, davranış yok; ben böyle bişeyi gereksinmiyorum bile. Yalnız, hep birlkite olalım istiyorum.

Tatilin son günleri yaklaştıkça beni bir üzünç aldı. Feride yine uzaklaşacak, kendi üstün dünyasındaki yerini alacak, yine saçlarını alagarson kestirecek. Yine cebinde okul arması işli ceketi, kırmalı.

etekliği, güneşlikli okul şapkasını giyecek, O zaman yabancılaşacağız birbirimize. Belki bunun için, her zamankinden daha yakınız birbirimize. Bir konuşma sırasında, temelli İstanbul'a taşınacaklarını söyledi. İstanbul'daki evlerinin adresini soramıyorum bitürlü. Ama Şişli'de oturduklarını biliyorum ya...

Bizim evin üç ev aşağısındaki evde, Türkistanlı mı, Dağıstanlı mı, işte öyle bir yerli bir adamla karısı oturur. Konuşması gırtlaktan, takurtukurdur. Ellerinde, yüzünde pençe pençe dalgalı lekeler vardır. Bu lekeler çiğ beyaz renktedir. Sanki bir yanık yarası yeni kaynamış da alttan yeni deri çıkmış gibi. Güieryüzlü, çalışkan, becerikli bir adamdır. Yazları, yazj;ğa gelenler yüzünden Heğbeliada kalabalık olur: hele cuma günleri (yani şimdiki pazar). Bu komşumuz yaz aylarında fotoğrafçılık yapar. Omuzunda sehpalı fotoğraf makinesiyle Çam limanı'nı, Abbas Paşa'yı, Şafak'ı, bütün Adayı dolaşır. Kışın fotoğrafçılık yürümez. Ada tenhalaşır, adanın yerlileri kalır. O adam, kışın fotoğrafçılığı bırakır, bileyciliğe başlar. Yine omuzunda sehpa, bu kez de bileyi taşı sehpası.

Feride'yle çamlar arasından bir eğik açıklık yere gelmiştik. Komşumuz fotoğrafçıyla karşılaştık.

«Resim çektirelim mi?»

Bu öneri benden mi geldi, yoksa Feride'den mi? Bunu şimdi ansıyamıyorum. Ama ben söylemiş olamam. Utanırım. Feride söylemiş olacak. '

Yanyana oturduk. Karşımızda deniz. Maltepe, Kartal kıyılan.

Elleri, yüzü yama lekeli adam sehpasını karşımıza koydu. Alamünit fotoğraf makinesinin kol astarına benzeyen boru biçimli kara bezinden içeri başını sokup makinesinin kutusu içinden bize baktı.

— Yanaşın! dedi.

Yanyana geldik.

— Yaklaşın biraz daha...

Feride mi yaklaştı, ben mi, yoksa ikimiz de mi?

— Sokulun iyice...

Başını siyah bezden çıkaran adamın yamalı yüzü anlamlı anlamlı gülümsüyordu bize.

— Başbaşa versenize...

Feride'nin saçlarını yüzümde duydum.

Resim çekildi. Merakla bekliyoruz. Tahta fotoğraf kutusunun çinko su kabında arap'tn (negatif kart) banyosunu yapıyor adam. Koşup bakıyoruz arap'a ikimiz de. Islak arap'ı yapıştırıyor tahtaya. Bukez ondan asıl resmi (pozitifi) çekiyor. Yine o içi çinko kaplı kutudaki ilâçlı suda banyo yapıyor kartları. Sonra bu iki kartı, sehpasının üç ayağından birine bağlı küçük tenekenin musluğundan su akıtarak yıkıyor. Kirli bezle kartların sularını kurutup bize veriyor. Nemli kartı elime alınca utanıyorum. Kimden? Herhalde kendimden olacak...

Resimde kendime bakıyorum. Sağ elimi Feride'nin omzuna atımışım. Ben nasıl yapabildim bunu... Feride de sol elini belime dolamış...

Resimlerin parasını ben mi vermiştim, Feride mi? O vermiş olmalıdır. Belki de ben vermişimdir.

Resme bakarken utanıyorum ama, okullar açılıp Darüşşcfaka'ya gidince, sınıf arkadaşlarımın ikisine, üçüne bu resmi gizli gizli göstereceğim. Onlar şaşacaklar, imrenecekler, ben de sessiz sessiz övüneceğim.

KART BEŞİNCİ SINIFTA

Okullar açılmış. Ayaklarımı sürüyerek, zoriana-

rak okula gittim, sanki ayaklarım geri geri gidiyordu. Bu isteksizliğimin nedeni, geçen yıl olduğu gibi yine arkadaşlarımın benimle «Kart» diye alay edecekleri sanısıydı. Nitekim yine başladı alaylar... Alaylardan korunmak için, derslerde bilgimi göstermemeye, dışa vurmamaya çalışıyordum.

Kart, beşinci sınıftaydı. Ama geçen yıllardaki gibi göze çarpacak bir başarısı, üstünlüğü yoktu. Hesap, hendese, hüsnühat, ulûm-i diniye, sarf ve nahiv, kıraat, imlâ, kaligrafi (Fransızca güzel yazmaya kaligrafi, Türkçe güzel yazmaya da hüsnühat denirdi, ayrı ayrı derslerdi.) derslerinden en iyi öğrenci bendim; bu derslerden başarı kazanmak için de ayrıca özel bir çaba göstermiyordum.

Alaylardan kurtulmak için, çekingen, kapanık, içine dönük bir çocuk olmaya başlıyordum.

Beni üzen başka bişey de, dudaklarımda boyuna yaraların çıkmasıydı. Bu yaralar bir başladı mı, ordan oraya sıçrar, büyürdü. Bunlara «uçuk» deniliyordu.

Darüşşafaka'dayken yüzümdeki uçuklar azıp çoğalınca, okulun hastanesine giderdim. Ya doktor Ahmet Salim Bey, yada hastabakıcı yaraların üstüne sarı bir merhem sürerdi. Yağlı sulu bir sıvı olan bu merhem daha çok sinirimi bozardı. Sarı merhem yaraların üstünden çeneme doğru akıyormuş gibi gelirdi. Yemekte, derste, her yerde bu yaralardan tedirgindim. Tedirginliğimin başlıca nedeni, bize derslerde yaraların pislikten, yıkanmamaktan ileri geldiğini söylemeleriydi. Oysa ben hiç de pis değildim. Temizlikten de öte, titiz bir çocuktum. Yaralar yüzünden büsbütün titiz oluyordum.

Bu yaraların pislikten, yıkanmamaktan değl, vi-

taminsizlikten, iyi besin alamamaktan ileri geldiğini öğrenmem için aradan çok yıllar geçecekti. O zaman bütün dünya vitamin denilen şeyi daha bilmiyordu, adi bile yoktu ortada.

Haftada bir gün okul hamamına gider, kendikendimizi yıkardık. Ben iyice yıkanırdım. Her sabah, her akşam sabunla ellerimi yüzümü yıkardım. Beş vakit namaz için abdest alırken yıkanırım, yine de yüzümde yaralar eksik olmaz.

Burnum da çok akardı. Buna da çok canım sıkılırdı. Sümüğü burnundan ağzına doğru aktığı halde ikedibir burnunu çeken, ama burnunu mendile silrneyen, yada muslukta sümkürüp yıkamayan çocuklara sümüklü denir. Ben böyle değildim. Sıksık burnumu mendile siler, muslukta yıkardım. Ama neye yarar, burun salgı bezleri durmadan çalışır, hep burnum akardı. Günde en az iki mendil kirletirdim ama gerçekte iki değil, on mendil kullanmam gerekirdi. Çok iğrenirdim bu kullanılmış mendillerden. Ceplerim kullanılmış mendillerle tıkış tıkış... Mendil kullanmak zorunda kalışımdan öyle tedirginim ki... Mendilleri tertemiz duran insanlara bayılırdım. Annem her hafta bana sekiz on tane tertemiz, ütülü mendil verirdi ama yine de yetişmezdi. Bana bu mendil denilen şey, başlıbaşına bir pislik aracı olarak gelirdi İçine sümkürülen bezi katlayıp cebine sokup saklamak, ne pis şey!... Ben büyüyünce... Ah bir büyüsem, ben bilirim neler yapacağımı. Büyüyünce elbet zengin olacağım, zengin olunca da bidolu mendilim olacak. Bikez kullandığım mendili, bir daha kullanmayacağım, hemen çöp tenekesine atacağım. Kul lan kullan at! Büyüyünce öyle zengin olacağım, öyle zengin olacağım ki, bir kullandığım mendili bir da-

ha kullanmayacağım. Demek, ben o yaşımda, o zamanlar daha ortaya çıkmamış olan kâğıt mendili gereksiniyormuşum.

Büyüdüm, zengin olmadım. Mendilleri de bir kullanıştan sonra atmıyorum. Çocukluğumda, burnu akmadığı için mendili her zaman temiz duran babam gibi, şimdi benim mendilim de cebimde temiz kalabiliyor.

EMLÂK-İ MİLLİYE EVİ

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye'yi bırakıp giden, kaçan yada göç eden Rum'ların bıraktıkları taşınmazlara (gayrimenkul'lere) Emlâk-i Milliye (Ulusal mülkler) deniyordu. Heğbeliada'dan kaçıp giden Rumların bıraktıkları evler, arsalar vardı. O günlerde bu evlerin küçükleri, az işe yararlan hemen hemen sahipsiz gibiydi.

Kaçıp giden Rumlar için çok olaylar anlatılıyordu. Örneğin deniliyordu ki, İngiliz donanması İstanbul limanına, İşgal Ordusu da kente girince, kimi Rumlar coşup, olmadık taşkınlıklar, uygunsuzluklar yapmışlar. Türklerden-hiçkimse bunlara sesini çıkarmamış. Kurtuluş Savaşı utkusundan sonra korkudan kaçanların çoğu işte böyleleriydi.

Bir hafta, perşembe öğleden sonra Darüşşafaka'dan izinli gelince, başka bir eve taşınmış olduğumuzu gördüm. Burası, bir Emlâk-i Milliye eviydi. Ama tam Emlâk-i Milliye evi de değil. Sahibi Türkiye'den gitmiş ama, onun bir vekili var, yokuşun altbaşındaki köşede, yol üstündeki büyük bakkal dükkânının sahibi olan Rum... Her ne olursa olsun, biz yeni taşındı-

ğımtz eve uzun zaman hiç kira vermemiştik. Çok sonraları da o bakkala pekaz, kira denilmeyecek bir para vermeye başlamıştık.

Para durumumuz bozulduğundan, geçim sıkıntımız gittikçe arttığından, eski evin kirasını vermekte güçlük çeken babam, bu kirasız evi bulmuştu.

Çok sıkıntı çektiğimizi iyi biliyorum. Babam iş arıyordu. Heğbeliada'da çok tanıdığı, eski arkadaşları vardı. Bunların biçoğuna da babam eskiden borç para vermiş,, geriye alamamıştı. Alacakları, zamanaşımına uğramış gibiydi. Çünkü borçlular, babama karşı hiç borçluymuş gibi davranmıyorlardı. Bu borçlulardan biri, bir iskele memuruydu. O, babamı hiç tanımazdan gelirdi.

Babamın eski arkadaşlarının hemen hepsinin işleri yolundaydı. İçlerinden birinin iskele alanında bir kahvehanesi vardı. Bigün babamla o kahvehaneye gitmiştik. Kahvehanenin sahibi, o yanındakilere, eski arkadaşları olan, iyiliklerini gördükleri babama bir iş bulmaları gerektiğini, bunun bîr arkadaşlık olduğunu söylüyor, ellerini ovuşturuyordu. Bu duruma düşmüş olmak çok gururlu bir adam olan babamı sinirlendirmiş olacak ki, onların ısmarladığı çayların parasını tabağa bırakarak oradan kızgın çıkmıştı.

Emlâk-i Milliye evine, ben okuldayken, taşınıldığından, nasıl taşınıldığını bilemiyorum. Ama arabayla tıngır mıngır değil. Çünkü Heğbeliada'da yük arabası yoktu. Hamallar eşyaları yeni taşımış olacaklardı ki, çıktığımız evde kalmış bikaç parça eşyayı, çıkım da, o gün kardeşim Saadet'le biz taşımıştık.

Yeni eve taşınmamızı annem de görmemişti. Çünkü, yeni evimize taşınmadan bikaç gün önce, Heğbeliada Sanatoryumuna yatmış bulunuyordu.

ASMAL! EV

Taşındığımız ev, bir bayırın altındaydı. Sağ bitişiğinde yine bir küçücük tahta ev, yanında sucu şerif Efendi'nin yaptırdığı iki katlı tuğla ev.

Solumuzda yine tek katlı Rum evleri...

Daha sol yukarıda, yazlığa kiracıların geldiği, mermer basamaklı güzel ev...

Sırtın üstbaşından yol geçer. Bu yol üstünde tam karşımızda Sucu Ahmet Ağa'nın, arka arkaya sıralanmış üç evi var; öndeki iki katlıdır. Sucu Ahmet Ağa'nın karısı zenci Fatma Anne... Çok önemli bir kadın, çoook... Yaşamımda zenci kadınların büyük yeri var. Ama bu tombul, kapkara Fatma Anne, çok başka özellikleri olan, apayrı kişilikte, çok iyi yürekli bir kadındı.

Yukardan inen bayır, evimizin önünde biraz düzleşir. Bu düzlükte, evimizin önünü tüm kapayan bir asma vardır. Yazın", bol yaprakları evin önünü dantel dantel gölgelendirir. Yere işlenmiş avuç avuç yaprak gölgelerinin hafif rüzgârda titreyişleri çok hoşuma gider. Ama en güzeli bu gölgelerin, odanın içine, duvarlara, o yana bakan kafesli iki penceremizin patiska perdelerine düşmesidir. Yerde yatarak öğle sonrası güneşinde, asma yaprakları gölgelerinin perdede, duvarlarda tembel kıpırdayışlarmı uzun uzun seyrederdim. Bunlar, çok önemsiz küçücük ayrıntılardır; üstünde durulmaya değmez belki de... Ama öyle sanıyorum ki, bir insanın kişiliğini yapan, bütünleyen de, önemsizrhiş gibi görünen bu küçücük ayrıntıların toplamıdır. Yoksa kırk yıl öncesinin bir Emlâk-i Milliye evinin duvarlarında titryeşen asma yapraklarının gölgesi, niçin anıları hiç eskimeden belleğimde kalsın;

ben ki daha dünkü önemli olayları bile bugün unutan insanım.

Çardağa sarılmış asmanın bol salkımları vardır; * bol, dolu dolu üzümler üstünde... Üzümlerinin rengi, ne siyah, ne sarı; şarap kırmızısıdır. Çok yavaş yavaş kızarır, koyulaşır. Üzüm ortadan çekilmeye başlayınca, eylül sonlarına doğru, çardak asmasındaki üzümler olgunlaşır.

Asma üzümlerinin üstünde bu denli duruşumun nedeni var, az ilerde anlatacağım bunu.

Pisboğaz bir çocuk olmadığım, bana verilmeyen bişeyi istemediğim halde, kapımızın önündeki çardağın asma üzümünde gözüm vardır.

Bu üzümler iyice olgunlaşmadan koparılmayacaktır. Bunu bilirim ama yine de o dolgun salkımlardan gizlice bir-iki üzüm tanesi koparırım. Niçin gizlice? Tüm salkımı koparsam, yine babam bişey söylemez. Ama yine de gizlice. Çünkü tüm olgunlaşmadan salkımı koparmak çocukluktur; oysa ben onbir yaşımdayım ama, çocuk değilim. Bana çocuk diye bakmıyorlar ki...

Kaplama tahtaları eskilikten daha koyu esmerleşmiş tahta evimiz tek katlıdır. Alaturka kiremit örtülü damın saçağı, çardağın üstüne doğru eğik uzanmıştır.

Sokak kapısından girince hemen bir taşlık. Mutfak olarak kullanılan taşlığın solunda büyük bir ocak vardır. Sağda evin tek odasının kapısı.

Odaya girelim. Asmanın olduğu yandaki duvarda iki pencere. Karşısındaki duvarda bir pencere. O tek pencereden birazcık deniz görünür. Bu odanın arkasında ahır vardı. Ahırın üstü çinko kaplı

tarağadır. Pencereden çinko kaplı taraçaya çıkılır. Taraçanın tahtaları kavşamış korkuluk parmaklıkları vardır.

Ahırın kapısı dışardandır. Bu kapıya gelmek, için, evi dışardan dönüp, epiyce yürümek gerekir. Ahırın önü bayırlık bir alandır. Bu alanda, taraçanın tam karşısında pembe köşk vardır. Pembe köşkün bidolu renkli renkli camekânları, camları vardır.

Taraçaya çıkılan pencerenin altında döşemenin üstünde kapak gibi, mandallı bir küçük kapı vardır.

Bu kapıdan, kalın tahta basamaklı merdivenle ahıra inilir.

Sonraları ben bu ahırda karagöz oynatmaya kalkacağım. Ahırda tavuklar besleyeceğiz. Daha sonraları da Sucu Hafız'ın eşeği orda kalacak.

GÖZ BELLEĞİ

Derslikteyiz. Fransızca kitaplarımız dağıtıldı. (O zaman Darüşşafaka'nın beşinci sınıfında Fransızca okutuluyordu.) Hepimizin önünde, yepyeni Fransızca kitabı. Yeni kitapları severdim. Hemen açar, koklardım. Yeni kitabın kendine özgü, kâğıt-mürekkep karışımı bir kokusu vardır. Sayfaları açıp çevirdikçe yayılan bu kokuyu çok severim.

Kitabın resimlerine bakıyorum.

— Aaaa!...

Fransızca kitabımızdaki resimlerden birisi, kıraat (okuma) kitabımızda da var; hem de tıpkısı...

— Bakın çocuklar, bu resim, bizim kıraat kitabında da var...

— Yok...

— Var.....

— Yok...

— Var.

Sınıfın bütün çocukları, yok diyorlar.

— Sen rüya görüyorsun...

— Hatta, sağ yandaki sayfalardan birinde, kitabın ortalarına doğru...

— Var mısın bahse?

— Varım...

— Nesine?

— Nesine isterseniz.

Unuttum nesineydi. Kendimize göre çok büyük bişeyine bahse girdik. Bir kıraat kitabı getirdiler. Bütün sayfaları çevirdik. Olması gereken yerde, o dediğim resim yok.

— Resim burdaydı işte...

— Bozuuum... Kaybettin bahsi...

Açıp açıp bakıyorum yeniden... Olanaksız, burada o resim vardı, tam burada işte... Nasılsa aklıma sayfa numaralarına bakmak geldi. Sayfalara bakınca,

— Koparmışsınız oradan o sayfayı! diye bağırdım.

Bahse girdikten sonra, kıraat kitabını açıp bakmışlar. Tam dediğim yerde o resmi görünce, biz tartışıp dururken öbürleri, hiç belli olmayacak gibi sayfayı dibinden koparmışlar.

Arkadaşlarım bu dikkatime çok şaşmışlardı. Göz belleğim kuvvetliydi de kulak belleğim hemen hemen hiç yoktu. Oniki yıl asker ocağında kaldım da, yat kalk borularını bile öğrenemedim. Karavana borusundan başkasını bilmem...

Şimdi o göz belleği de kalmadı; ne göz, ne kulak, ne burun belleği...

SANATORYUMDA YENİK BİR ANNE

Okuldan izinli gelişlerimden birindeydi. Heğbeliada Sanatoryumunda annemi ilk ziyarete gidişim. Babam, kardeşim, ben... Camlimanı'nda pencereleri Marmara'ya bakan bir koğuş. Koğuşun önünde teras. Koğuştaki karyolalarda hasta kadınlar. Hepsinin ziyaretçileri gelmiş.

Babam, beyaz boyalı demir sandalyeye oturdu. Başka sandalye olmadığı için, ben de annemin yatağına oturacaktım. Başka hastanedeyken, annemin yatağına otururdum. Annem,

— Sen sandelyeye otur! dedi.

Bana da verem mikrobu geçecek diye çekiniyordu. Babamın kalktığı sandalyeye ben oturdum.

Annemi o gün ilk kez yenik gördüm, yaşama, hastalığa, dünyaya yenilmiş. Yalnızca gözlerinde kalmış olan gülümseyiş bile donuktu, üzünçlüydü. Bana uzak duruyordu. Aylar var ki, dokunmuyor bana, benisevip okşamıyordu. Babamla konuşurken de bakışları bendeydi. Gözleri gittikçe buğulanıyordu. Bana sarılmak istediği, ama bunu yapamamanın acısını çektiğini sezinliyordum.

Ne şaşılacak şeydir, ben yine o çocuksu bencilliğimle, o an hiçbir üzüntü duymamaktaydım.O anları, sonradan düşündükçe nasıl üzülmüştüm. Umursamaz bir davranışım vardı hasta annemin karşısında. Bu nasıl bir duygudur, anlatamam şimdi... Galiba ölümün acı korkunçluğunu kavrayamıyordum. Oysa annemin hastalıktan kurtulamayacağını da anlar gibiydim. Ama ölümün ne olduğunu bütün gerçeğiyle anlayamıyordum herhalde... Annem ölecekti, ama yine

de her zaman olacaktı yanımda böyle hasta hasta; öyle geliyordu bana...

Ondan sonraki ziyaretlerimde annemin gittikçe umutsuzluştığını görüyordum. Yaşama savaşında yeniliyordu.

SEBE8-İ HAYATIM VE FEYZ-İ NECATIM

Rıfkı Bey derslerinde bize, nasıl mektup yazılacağını da öğretiyordu: Bir büyüğe, anneye, babaya yazılacak türlü mektuplar, ticaret, iş mektupları vb.

Bu mektupların içinde babaya yazılacak mektup çok ilginç; çünkü babasına mektup yazacak olan çocuklardan hiçbirinin babası yoktu. Çocuklar olmayan babalarına -mektup yazacaklardı. Tabiî benden başkası.

Rıfkı Bey, mektup yazma ödevini verir. Hepimiz derste yazarız mektubu. Rıfkı Bey, çok zaman, önce bana okuturdu yazdığım ödevi. Beğenirdi. Bazı yerlerini düzeltir, düzeltirken de yaptığım yanlışları anlatırdı.

Hepimizin önünde defter, kalem... Benden başka herkes kolaylıkla tıkır tıkır babasına mektup yazıyor. Bana, anlayamadığım bir tutukluk geldi, bitüriü yazamıyorum, elim işlemiyor sanki... Başka yazılı ödevleri, özellikle mektupları arkadaşlarımdan daha çabuk yazarken, bir babaya yazılacak olan mektubu yazamıyordum nedense... «Muhterem pederim efendim» diye başlamalıydım mektuba... (O zaman öyle yazılırdı). Ama sanki bana bu mektubu yazarsam suçum ortaya çıkıverecek, babam olduğu anlaşılacakmış gibi geliyordu.

Derste ödev olarak başkalarına yazılan mektup-

lan yazarken, mektup yazacağım kimseleri, tanıdıklarımdan biri olarak gözümün önüne getirir, ona göre yazardım. Diyelim bir iş isteme mektubu... Tanıdıklarımız içinden iş istenebilecek birini gözümün önüne getirir, ona göre yazardım mektubu. Gözümün önüne getirdiğim bu kimseler, adlarını, işlerini, kim öldüklerini bilmediğim, ama Ada'da yada vapurda gidip gelirken görmüş olduğum kimselerden de olabilirdi. Önce adam, bütün kalıbıyla gözümün önüne gelir, sonra o adama göre bir mektup yazardım. Belki de, ödev olarak yazdığım mektupların iyi olması bundandı.

Ama şimdi ne yapacaktım? Babam var, ona mektup yazacağım... Dökülmez cam hokkaya batırdığım «hüsnühat» markalı, «üç» numaralı demir kaiem ucu, kâğıdın üzerinde yürümüyordu.

Kendimi zorlayarak «Muhterem pederim efendim» diye başladım.

Olmadı... Sildim...

Annemi evlâtlık olarak alıp, evlendiren, beni de Darüşşafaka'ya yazdıran Salim Bey gözümün önüne geldi...Mektubu ona yazacaktım. Ama ona «Muhterem pederim efendim» diye yazılmazdı, daha tumturaklı bir başlık bulmalıydım. Buldum:

«Sebeb-i hayatım ve feyz-i necatım pederim efendim...»

Evet ama bu Salim Bey, benim «sebeb-i hayatım» değildi ki... Ah nasıl bîr sıkıntı... Salim Bey'i gözümün önüne getirerek mektup yazarken, babama saygısızlık, ihanet ediyormuşum gibi geliyprdu. «Sebeb-i hayatım»ı sildim.'«Feyz-i hayatım pederim» diye başladım mektuba.

İsteksizce yazdım mektubu.

Rıfkı Bey,

— Dokzonyedi... dedi.

Kalktım.

— Okul...

Okurken sesim titriyordu. Mektubun sonuna doğru, boğazıma doğru bir yumruk tıkandı. Ağladım, ağlayacağım... Ağlamamak için kendimi zorluyor, dayanıyordum.

Mektup bitti. Başım yerde. Bakamıyorum öğretmenin yüzüne. Acaba, okuduğum mektuptan, sesimin titreyişinden suçumu anlamışlar mıydı? Bunun tam tersi olduğunu Rıfkı Bey'in sözlerinden anlıyorum. Babasız bir çocuk duygululuğuna kapıldığımı sanmıştı. Rıfkı Bey «Darüşşafaka»nm «Şefkat evi» demek olduğunu, bu «Şefkat evi»nin sıcak, koruyucu «saye-i sakfı altında» (damının gölgesinde) Ahmet Rasim gibi, İsmail Safa gibi nice babasız çocuklardan büyük adamlar yetiştiğini anlatıyordu. Ama mektubumu beğenmemişti. Nasıl bu denli kötü yazdığıma da şaşmıştı.

BABA KORKUSU

Aldığım «aferin»ler, «izinsiz»ligimi kaldırmaya yetmemişti. O hafta izinsiz kalacağımı bliyordum. Onun için babama mektup yazdım. Tabiî mektup şöyle başlıyordu:

«Sebeb-i hayatım ve feyz-i necatım pederim efendim!»

Ne kadar rahat rahat, isteklice «Sebeb-i hayatım» diye yazmıştım. Bu mektubu ne yolla postaya verdiğimi şimdi ansımıyorum. Herhalde okuldan vermiş olamazdım.

Niçin babama mektup göndermiştim? Beiki, eve izinli gidemediğim için merak etmesinler, izinsiz kaldığımı anlasınlar diye... Belki de pram yoktu da, babamın gelmesini istiyordum. Ama şimdi düşünüyorum da, bunların hiçbiri değil; babama mektup yazmamın gerçek nedeni, «babam!» diye ona mektup yazmayı isteyişimdi. Biyandan okulda babasız olduğumu söylemem, babamı inkâr etmiş olmam gibi geliyor, kendimi babama kafşı suçlu duyuyordum; öîeyandan da babalı bir çocuk olduğum halde babasızım diye okuduğumdan, arkadaşlarımın yanında kendimi suçlu buluyordum. Ezildiğim bu iki yanlı utancın hiç olmazsa birazcık ağırlığından kurtulmak için, babama o mektubu yazmış olduğumu sanıyorum: yani inadıma inadıma... Yani, babamın babam olduğunu gizleyecek miydim; öyleyse inadıma «Sebeb-i hayatım pederim efendim» diye mektup yazarım. Şimdi nasıl olduğunu bilemiyorum ama, belki de mektubum okunsun, babam olduğu anlaşılsın, buyüzden okuldan kovulayım, böylece suçluluk ezilmesinden kurtulayım istiyordum.

O perşembe öğle yemeğinde yine her perşembe olduğu gibi börek verildi. Yemekten sonra, bütün çocuklar yatakhanelere çıkıp «haricilerini giydiler. (Okul dışında izinliyken giyilen daha iyi giysiye «haricî», okul içinde giyilene de «dahilî» denilirdi.) Çocuklar izinli çıktılar. Koskoca okul bomboş kaldı. İzinli gidecek evleri bile olmayan Darüieytamlılarla, bikaç izinsiz çocuk, okulda kaldık.

Bahçede dolaştım. Şimdi yeni bir ek yapı kurulan yer, yangın yıkıntısı duvarlar arasında bir çamaşırhaneydi. Okul bahçesi içindeki bu yangın yıkıntısı yerlerde dolaştım. Yıkık duvarların kovuklarını karış-

tirdim. Bir kâğıda, şimdi neler olduğunu unuttuğum bişeyler yazıp, duvar kovuklarından birine soktum. Bir zaman sonra, bu kâğıdın bulunmasını istiyordum. Büyük bir yalnızlık sıkıntısı içinde babamı bekleyip durdum. Babam gelmedi. Çok üzgündüm. Babam olduğunun anlaşılmasından çekindiği için gelmediğini, sanıyordum. .

Akşam yemeği... Müzakere... Sonra yatakhane.. Koca yatakhanede bikaç çocuğuz.

Çocuklar arasında zaman zaman saçma sözler moda olur. O günlerde de çocukların, yataklarına girdikten sonra «Hey gidi anamın eski kocası, heyy!» diye bağırmaları pek yaygındı.

Yataklarındaki çocuklardan biri,

— Hey gidi anamın eski kocası heyy!... diye-bağırdı.

Başka çocuklar da böyle bağırdılar. Kimisi de onlara,

— Ben! Ben! diye bağırarak cevap veriyordu.

Her geceki gibi sağ yanıma yattım, dualarıma başladım:

— Yarabbim! Beni büyük bir adam yap!... Çok büyük, çook...

Kimbilir kaçıncı «Kulhuvailahi», kaçıncı «Kuleuzü» okurken uyuyakaldım.

Sabahleyin, öğleye dek heyecanla babamı bekledim. İkindiye dek gözlerim okulun bahçe kapısındaydı. Artık umudumu yitirdim. Yangın yıkığı duvarlar arasında kendi yalnızlığımla arkadaş olmuş, oynuyordum.

— Dokuzyüzonyediii... diye bağırıldığını duydum.

Bağıran çocuk,

— Amcan gelmiş! dedi.

Bahçe kapısına gittim. Babam oradaydı. «Evlâtcığım» derdi bana, «oğulcuğum» derdi.

— Oğulcuğum... Nasılsın oğlum?

Bilirsiniz, kimi insanların bir hoş kendi kokuları vardır. Babamın da hoşuma giden bir kendi kokusu vardı. Göğsünde o baba kokusunu duydum.

Okulun emektar bahçıvanı Musta'fendi, çiçekleri sulamaktaydı. (Bu Mustafa Efendi'nin dedesi, Darüşşafaka'nın temeli atılırken, temel kazan işçiler ara-.sındaymış. Musta'fendi okulun canlı demirbaşıydı.)

Kapıcı Osman Efendi de, ordaydı.

Bu ikisi, babamın babam olduğunu anlayacaklar diye ödüm patlıyordu. Biyandan da, «Babaa!» diye bağırmak geliyordu içimden. Kimbilir ne durumdaydım ki babam,

— Neyin var oğlum, hasta mısın?'dedi.

— Yooo... hiçbişeyim yok!...

— Neye öyle durgun duruyorsun?

— Hiiiç!...

Babam bana bir büyük reçel kavanozu dolusu bulama getirmiş (Bulamayla, bir de tahin - pekmezi çok severdim. Şimdi de çocuklarım çok seviyor.)

— Sabahlan ekmeğine sürer, yersin oğlum...

Bir kesekâğıdı dolusu leblebi şekeri getirmiş, renkli renkli leblebi şekerleri!... Bu leblebi şekerlerini, belki de, benim için Kâmil Çavuş'tan almıştı.

Bir de paket verdi:

— Sana fanelâ aldım oğlum...

Bir avuç da bozuk para verdi. Öptü gitti.

Yine o yangın yıkığı duvarlar arasına girdim. *i\k* işim paketi açmak oldu. İçinden iki fanelâ çıktı.

Biri, dar yollu mavi - beyaz, öbürü kırmızı - beyaz çizgili, boğazı kapalı fanelâ; çizgileri enlemesine... Ama bir hoşuma gitti, bir hoşuma gitti ki; çok sevindim fanelâlara. Bana böyle şeyler pek alınmazdı da... Hemen yatakhaneye gidip giydim fanelâmın birini, arkadaşlarım görsünler... Bulamadan da bir-iki parmak aldım. Sonra kavanozu, karyolamın başucundaki dolaba koydum.

OKUL KAÇKIN!

Ertesi hafta eve izinli gelişimde, ne yapsam da okula gitmesem, diye düşünmeye başladım. Babamın yanından ayrılmak istemiyordum. Babamın olmadığını söylemek ayıbından kurtulmak istiyordum. Yalnız okulda değil, okul dışında, Adada, her yerde bu utancı duyuyordum. Çünkü, Darüşşafakada, yalnız babasız çocukların okuyabildiğini herkes biliyordu. Buyüzden kimselere görünmek istemiyordum. İlk yıl pek övünerek giydiğim Darüşşafaka'nın giysisi, artık sırtımda bir yük olmaya başlamıştı. Ah, bir başka giysim olsaydı da, hiç olmazsa Heğbeliadada o giysiyle dolaşabilseydim... Ama yoktu ki...

O haftanın cuma akşamı okula giderken, sanki biri beni arkamdan çekiyordu da ayaklarım geri geri gidiyordu. Okul kapısına gelince bitürlü içeri giremedim, gittim geldim oralarda. Neden sonra kendimi zorlayarak içeri girdim.

«MAZERETİNE BİNAEN»

Ama daha ertesi haftaki izinli gelişimde, okulun cumartesi günü tatil olduğunu, bigün sonra pazar

günü okula gideceğimi söyledim babama.

Babamın bana sonsuz güveni vardı. Yalan söyleyebileceğimi hayalinden bile geçirmezdi. İnandı sözüme...

Bir gün, bir gündü benim için. Bir gün bile okula gitmemeyi kazanç sayıyordum.

Şimdi düşünyordum da, annem hastanede yatmamış olsaydı, evde bulunsaydı, ben bu yalanı kıvıramazdım sanıyorum. Annemin o hiç belli olmayan, sevgiye dayanan baskısı üstümden kalkmış, böylece okul kaçkını olmuştum. Ama ben, okuldan ilk kaçışım olduğu için, bir cinayet işiemişçesine korku içindeydim. Pişman olmuştum ama, bikez artık yalanı söylemiştim.

Ya okulda ne yapacağım?

Annemin ağzından şöyle bir yazı yazdım:

«Darüşşafaka Müdüriyet-i aliyesine

Mektebinizin iptidaî kısmı şâkirdanından, beşinci sınıfa müdavim ve 917 numarada mukayyet oğlum Mehmet Nusret Efendi'nin muhik mazeretine binaen cumartesi günü tarafımdan nezdimde alıkonarak bir gün mektebe gönderilmemiş olduğunu derin hürmetlerimle arz eylerim efendim.

. Velisi: Hanife»

Altına, hastanedeki annemin imzasını attım.

Pazar sabahı okula geldiğim zaman çocuklar dersliklere girmek için salonda sıra olmuşlardı. Rıfkı Bey, karşıda, merdiven sahanlığında duruyordu. Hemen götürüp kâğıdı Rıfkı Bey'e verdim. Okudu.

— Peki, dokuzyüzonyedi, geç yerine!

Bakışlarında sevgi ve acıma vardı. Niçin, neden okula dün gelmediğimi sormadı bile... Babam gibi Rıfkı Bey'in de bana güveni vardı. Ama artık yol

olmuştu, alışmıştım okuldan kaçmaya. Okuldan bi-kez kaçıp bir daha kaçmamış olan var mıdır? Gittik çe daha çok kaçıyordum. İki gün, üç gün okula gitmediğim oluyordu. Altına annemin imasızını attığım (oysa annem okuryazar değildi.) «mazeretine binaen» yazılı «vesika»yı Rıfkı Bey'e veriyordum Bana çok güveni olan Rıfkı Bey de sözüme inanıyordu.

Çok tedirgindim.' Ne yapacağımı bilemiyordum. Okuldan kaçmamak istiyordum ama, bitürlü toparlanamıyordum. İradem erimişti.

Yine bir izinli gelişimde babama okulun üç gün tatil olduğunu söylemiştim.

— Ne tatili? diye sorarsa,

— Bayram tatili... diyordum. Şu bayramı, bu bayramı.

Babam yalan söyliyeceğîme hiç ihtimal vermediği için bu kadar çok bayram olmasına kızıyor,

— İyice gâvurluğa döndü bu hükümet!... Hergün, hergün bayram mı olurmuş... Evet, deliye her gün bayramdır. Milletin zaten birazcık aklı vardı, hükümet onu da çok görüp bayramlarla milletin aklını başından aldı... diyordu.

Babam her yanlışı, her eksiği hükümete yüklerdi. Hangi hükümet olursa olsun, o bütün hükümetlere sonsuz muhalifti. «Cennetmekân Abdülhamit Han efendimize» o denli hayran olduğu halde, onun bir paşasını, bir arkadaşıyle birlikte bacaklarından bir iple tavana asmış, o yüzden de Fizan'a sürgün edilmişti. Bana öyle geliyor ki şimdi Abdülhamit göçüp gitmiş olduğu için, babam ona çok saygı duyuyordu; yoksa sağ olsa da padişah kalsaydı, babam ona da muhalif olur, o zaman ya Fatih Sultan Mehmet'e, yada Deli İbrahim'e, ya Kanunî Sultan Süleyman'a

derin saygı beslerdi. Çünkü etiyle, kanıyla, hücreleriyle muhalif bir adamdı. Bu hali ona, çok hiddetli ama sevimli bir özgün kişilik kazandırıyordu.

Yine tatil diye iki gün evde kaldıktan sonra okula gittiğim bigün, bitürlü okuldan içeriye giremedim. Döndüm geriye, eve geldim, Babama,

— Tatil bir haftaymış. Okulda söylemişler ama ben iyi anlayamamışım... dedim.

Babam yine inandı. O zamana dek, babamın bana olan sonsuz güveni, beni kötü işler yapmaktan, yalan söylemekten alıkoymuştu. Güvenilir bir çocuk olduğumdan, bu güveni sarsacak hiçbişey yapmıyordum. Ama bu kez ne babamın, ne Rıfkı Bey'in güveni benim okuldan kaçmamı engellemiyordu.

PASLI TOPLUİĞNE

Yerde bir topluiğne görsem, eğilir alırım hâlâ... Yanmış kibrit çöplerini bile evde atmam; bunlar toplanıp bir işe yaramalı, hiç olmazsa ocakta, sobada yanmalıdır. Hiçbişey, kesinlikle ziyan edilmemelidir.

Oysa beni herkes, çok eliaçıklık, çok müsrif bilir. Bu da doğrudur öbürü de...

Benim kuşağımdan kişiler çoğunlukla hep böyledir; çelişik kişilikli: Hem çok eliaçık, hem de çok elisıks... Bunun nedeni yetişme koşullarımız, yetiştiğimiz çağın koşullarıdır.

Kurtuluş Savaşı sonunun yoksulluk içindeki Türkiyesinin çocukları. Bizi o zamanki büyüklerimiz, çalışarak, tutumlu olarak milyoner olabiliriz, diye kandırıyorlardı. Söyledikleri yalandı, ne var ki kendi yalanlarına kendileri de inanmışlardı. Yani önce ken-

dilerini aldatmışlar, sonra da bizi aldatıyorlardı. Bize Amerika'da sıfırdan milyoner olanların serüvenlerini anlatarak, onları örnek gösteriyorlardı. Biz de onları örnek alırsak, onlar gibi, sıfırdan başlayıp milyoner olabilirdik. Bunun için de:

1 — Çok çalışmak;
2 — Ahlâklı olmak, doğruluktan ayrılmamak,
3 — Çok tutumlu olmak,
4 — Din yolunda olmak,
gerekiyordu.

Bu yalanlara, bu aldatmacalara hâlâ yurdumda inandırılmışlar çoktur. Gerçekteyse, büyük milyonların temelinde, bu dört maddedekinden hiçbiri yok, hep onların tersi vardır.

Veli Bey'in derste anlattığı şu olayı unutamıyorum.

Amerika'da çok yoksul bir delikanlı varmış. Adı filan... Bu yoksul Bay Filan, işsizmiş de... İş aramadık yer, büro, fabrika bırakmamış. Her başvurduğu yerden, iş yok, diye tersyüzü geri çevrilmiş.

Günlerden bigün, açmış, yorgunmuş... Hiç yılmadan iş arıyormuş. Bir büyük fabrikaya gitmiş. Fabrikanın büyük kapısından bahçeye girmiş, bahçeden geçip binaya girmiş. Fabrika sahibinin üstkatîaki odasına çıkmış. Terbiyeli terbiyeli iş istemiş. Milyoner parton iş olmadığını söylemiş. Bay filan, terbiyeli terbiyeli, tedirgin ettiği için, fabrika sahibinden özür dileyip odasından çıkmış. Başı önünde bahçenin kumlu yolundan giderken eğilip yerden bişey almış yürümüş. Patron üstkattaki odasının penceresinden bahçeyi seyrederken, delikanlının eğilip yerden bişey aldığını görmüş. Adamlarına söyleyip, Bay Filan'ı yanına çağırtmış.

dilerini aldatmışlar, sonra da bizi aldatıyorlardı. Bjze Amerika'da sıfırdan milyoner olanların serüvenlerini anlatarak, onları örnek gösteriyorlardı. Biz de onları örnek alırsak, onlar gibi, sıfırdan başlayıp milyoner olabilirdik. Bunun için de:

1 — Çok çalışmak,
2 — Ahlâklı olmak, doğruluktan ayrılmamak,
3 — Çok tutumlu olmak,
4 — Din yolunda olmak,
gerekiyordu.

Bu yalanlara, bu aldatmacalara hâlâ yurdumda inandırılmışlar çoktur. Gerçekteyse, büyük milyoniarın temelinde, bu dört maddedekinden hiçbiri yok, hep onların tersi vardır.

Veli Bey'in derste anlattığı şu olayı unutamıyorum.

Amerika'da çok yoksul bir delikanlı varmış. Adı filan... Bu yoksul Bay Filan, işsizmiş de... İş aramadık yer, büro, fabrika bırakmamış. Her başvurduğu yerden, iş yok, diye tersyüzü geri çevrilmiş.

Günlerden bigün, açmış, yorgunmuş... Hiç yılmadan iş arıyormuş. Bir büyük fabrikaya gitmiş. Fabrikanın büyük kapısından bahçeye girmiş, bahçeden geçip binaya girmiş. Fabrika sahibinin üstkattaki odasına çıkmış. Terbiyeli terbiyeli iş istemiş. Milyoner parton iş olmadığını söylemiş. Bay filan, terbiyeli terbiyeli, tedirgin ettiği için, fabrika sahibinden özür dileyip odasından çıkmış. Başı önünde bahçenin kumlu yolundan giderken eğilip yerden bişey almış yürümüş. Patron üstkattaki odasının penceresinden bahçeyi seyrederken, delikanlının eğilip yerden bişey aldığını görmüş. Adamlarına söyleyip, Bay Filan'ı yanına çağırtmış.

— Yerden eğilip ne aldın? diye sormuş.

Delikanlı, ceket yakasının altından bir paslırtoplu iğne çıkarıp masa camının üstüne koymuş.

— Bu iğneyi buldum efendim.

Delikanlının bir paslı topluiğneye bile değer veren tutumlu kişi olması patronun çok hoşuna gitmiş,

— Seni yanıma alıyorum. Muhasebede çalış! demiş.

Delikanlı öyle tutumluymuş, öyle çalışkanmış, öyle doğruymuş ki, boyuna yükselmiş, müdür yardımcısı olmuş sonunda. Tutumu ve tutumluluğuyla fabrikanın yıllık kazancını boyuna artırıyormuş. Kendi küçük biriktirmesiyle fabrikanın bir ufak ortaklık hissesini satın almış. Gittikçe hissesini arttırmış. Yaşlı patron, güzel kızını Bay Filan'a vermiş. Böylece fabrikanın yarı ortağı, daha sonra da sahibi olmuş. Bir zaman sonra da dünyanın en büyük zenginlerinden biri olmuş.

Veli Bey bu olayı tatlı tatlı anlatmıştı. Hepimizin kulağına küpe oldu.

Bikaç kuşağı, öğretmenleri, büyükleri bu aldatmacayla kandırmışlardır. Bu anlatılanlar, büyük milyonların temelindeki kötülükleri saklamak için örtüydü.

Oysa, bir-iki yıl sonra Amerika'da büyük malt bunalım başlayacak, bunun sarsıntısı yayılıp dünyayı etkileyecekti. Amerika, bu bunalımdan kurtuluş için, halkının hiç durmadan tüketici olmasını istiyecekti. Değil yerdeki paslı topluiğneyi almak, Amerika yeni iğneleri, giysileri, gıcır gıcır arabaları, biraz kullandıktan sonra, daha iyice eskimeden savurup savurup atmakla ancak parasal bunalımdan kurtulabilecekti. Amerika'nın otomobil mezarlıkları dillere destan oia-

çaktı. Ama bu pasiıtopluiğne masalı bizim kulağımıza küpe olmuştu. Çünkü bizim yaşam koşullarımıza uygun geliyordu. Geceleri evlerimizi aydınlatan petrol lambasının büyüğünün adı gaz lambası, küçüğünün adı bile «İdare lambası»ydı. İdare etmek, czla yetinmek anlamına gelirdi. Çok gaz «petrol» harcanmasın diye ışığın bile azıyla yetinir, yarı karanlıkta otururduk. Bu idare lambası sözü, o dönemin bütün yoksulluğunu simgeler. Çocukların, annelerinden ençok duyduğu sölzerden biri, «Katık et» ti. «Ekmeğini zeytine katık et!» Şimdilerde bu «Katık et!» sözü-söylenmez oldu, unutuldu. Katık etmek, bir zeytin tanesiyle bir koca dilim ekmeği, bir gıdım peynirle iki dilim ekmeği, elli gram tahin helvasıyla yarım kilo ekmeği yiyip karnını doyurmak demektir. Çünkü ekmek yiyeceklerin en ucuzu...

Elbise idare edilir. Yeni elbiseyi baba, iki yıl giyer. Sonra bu elbise tersyüz edilir. Tersyüz edilince ceketin soldaki mendil cebi sağa geçer. Baba iki yıl da elbisenin tersyüz edilmişini giyer. Sonra bu elbise bozulur, evin büyük oğluna göre yapılır. Bir-iki yıl da oğlanlar giyer. Sonra yamalanır. Yama tutmaz olunca, kumaşları uzun uzun kesilir, bu parçalardan renk renk kilim dokunur. Elbisenin serüveni bitmez, sonunda tahtabezi denilen yer silinen temizlik bezi olur.

Herşey, herşey idare edilir.

ÂŞIK ŞİŞLİ YOLLARINDA

Bir cuma öğleden sonra, okula gitmek için erken evden çıkmıştım. Ama o günlerde hep Feride aklımda. Köprü'de vapurdan indim. Şu Feride'yi bir

bulsam, bir görsem, diyorum.

Her zaman Köprü'den yürüyerek, Yemiş - Unkapanı - Fatih . Çarşamba yoluyla okula giderdim.

O gün Köprü'den sağa, Karaköy'e döndüm. Bankalardan çıkıyordum. Bu şişli neresi ola? Beyoğlu yönünde olmalı... Önce bir Taksim'e çıkayım hele... Taksim'den Harbiye'ye doğru tramvay yolundan yürüdüm. Oralarını ilk görüyordum. Güzel yerler...

Harbiye'ye gelince yol çatallanıp ikiye ayrıldı. Ben o yerin Harbiye olduğunu da bilmiyorum. Şimdi ne yana gitsem?

Yoldan geçenlerden birine, «Amca, Şişli'ye nereden gidilir?» diye soracağım ama, sanki soracağım- adam «Bu çocuk Şişli'de Feride'yi arıyor» diye niyetimi anlayıverecekmiş gibi geliyor bana. Utancımdan soramıyorum kimseye. İyice yoruldum. Karnım da acıktı. Sol yana ver ettim... Gittim, gittim... Dayanamayıp sordum birine:

— Affedersiniz, Şişli'ye nerden gidilir?

— Burası Şişli işte! Sen neresini arıyorsun?

— Hiç... Şişli'yi arıyorum.

Bir hızlı yürüyorum ki... Yoldan gidip gelenlere bakıyorum; sanki aralarında Feride'yi göreceğim. Yan sokaklara sapıyorum. Apartmanların pencerelerine bakıyorum. Dönüp dolaşıyorum sokaklarda: Şişli - Osmanbey - Nişantaşı - Maçka. Dönüp duruyorum oralarda.

Diyorum ki kendikendime: «Feride'yi göremem. Ama onların aksak topal bir arap uşakları var ya... Bakkala, kasaba, manava filan gönderirler de belki onu yolda, bir yerde görürüm.»

Uşağı görürsem ne olacak? İzlerim onu. Dönüp girdiği apartmanı öğrenirim. Feride'nin oturduğu

apartmanı öğrenmek bile yeter bana...

Her cuma buraya gelir, apartmanın önünde bir aşağı, bir yukarı dolanırım. Nasıl olsa bir cuma karşılaşırım Feride'yle. Konuşuruz tabiî...

— Nereye gidiyorsun?diye sorar bana.

Ben de,

— Bir işim var. Bir tanıdığımıza gidiyorum... derim.

Buncacık konuşma, onu buncacık görme de bana yeter de artar bile...

Neresiydi orası? Böyle, ortasında bir çayır şeridi uzanan, bu çayır şeridinin yanları demir parmaklıklı bir yoldu. Belki Nişantaşı - Maçka arasında bir yerdi. Birden karşıda onu gördüm. Geliyordu... Hem bu karşılaşmayı bekliyordum, hem de pek şaşırmıştım; bunca insan arasında, bilmediğim yerlerde onu nasıl da görüvermiştim, olur şey değil...

Beni görecek diye bir korku düştü içime. Oysa ben onu görmek için buralara gelmemiş miydim? Hayır, beni görmemeliydi. Burden dünyalarımız yine ayrılıvermişti; o başka, pırıltılı, yıldızlı bir dünyanın yaratığıydı. Beni görmesin diye karşı kaldırıma geçip arkasından izlemeye başladım.

Beni görürse, konuşurdu. Rahat rahat konuşurdu. Oysa ben onun gibi rahat olamayacaktım. Çünkü onun dünyası rahattı. Ben tedirgin dünyamın içinde onunla konuşurken şaşıracaktım. O bana soracaktı:

— Ne işin var buralarda? Nereye gidiyorsun?

Ben önceden tasarladığım yalanı söyleyecektim:

— Bir işim var, bir tanıdığımıza gidiyorum.

O, benim yalan söylediğimi, buralara kendisi için

onu aramak için geldiğimi anlayacaktı. Ben de o zaman suçüstü yakalanmış olacaktım. Onun için o beni hiç görmemeliydi.

Karşı kaldırımda, arkasından gidiyordum. Ne diye gelmiştim sanki buralara? Ya beni görmüş olsaydı?

Önde giden Feride, benden uzaklaştıkça küçülüyordu. Arada, kalabalığa, yolcular arasına karışınca yitiriyor, göremiyordum. O zaman adımlarımı açıyordum. Büyük adamlar arasında onun giysisinden bir renk yakalıyor, yine yitiriyordum.

Bu, Feride'yi son görüşümdü, yolcular arasında yitip, gitti.

Büyük bir eziklik içinde, geldiğim yollardan geri döndüm, yayan Galata Köprüsü'ne geldim. Okula? Hayır, artık okula gidemezdim. Vapura bindim, Heğbeiiada'ya döndüm. Babama, okulun bir hafta tatil olduğunu, perşembe günü okuldan izinli çıkarken tatil denildiğini duymadığımı söyledim.

BULAMADA FARELER

Bir hafta, sonra okula gittim. Rıfkı Bey'e verdiğim, sözde annemin yazıp imzaladığı kâğıtta «rahatsızlığına binaen» Mehmet Nusret Efendi'nin okula gönderilmediği bildiriliyordu.

«Dahililerimi giyinmek için yatakhaneye gittim, yatağımın başucundaki dolabımı açtım. Üç fare birden fırladı dolaptan. Dolabıma fareler dadanmıştı; bulamaya sürülmüş ekmek dilimlerine geliyordu fareler.

Okulla, arkadaşlarımla aram gittikçe açılıyordu. Dersleri izleyemez olmuştum, çünkü ders zincirinin

kopan halkalarını birbirine ekleyemiyordum, ipin ucunu kaçırmıştım.

Oysa ben okuldan kaçmak da istemiyordum ki... Nasıl oluyordu? Önce bir gün, iki gün, üç gün ...Derken bir hafta, on gün gitmiyordum okula.

Okuldan izinli çıkarken kesinlikle zamanında dönmeye niyetliydim. Ama okula dönerken, sanki bacaklarım geri geri gidiyordu.

En çok Hozer'in derslerini izleyemiyordum.

HOZER VE ÖTEKİLER

Gerçek adı neydi, bilmiyordum. Ona bütün çocuklar Hozer derdik. Kırları az, kırçıl, sakallı bir öğretmendi. Ancak kırk yaşında olmalıydı. Ama bize çok yaşlı görünüyordu, belki sakalından... Bize Tabiat Bilgisi (o zamanki deyimle Tabiat Tedkiki) dersine gelirdi. Galiba hafif çopurcaydı. Yüzü anlamsızdı, yani duyguları yüzünden belli olmazdı. Öğrencileri sever miydi, sevmez miydi, anlaşılmazdı. Yüzünün güldüğünü, yada kızdığını hiç ansımıyorum. Yine de sevimli gelirdi bize, ama korkardık da...

Hozer, o yaşında Üniversite (Darülfünun) öğrencisiydi, Ulusal Bayramlardan birinde geçit töreninde Hozer'i Darülfünun öğrencilerinin başında görmüştüm. O zaman Darülfünunlular özel bir kasket (serpuş denilirdi) giyerlerdi. Bu kasketin kadife kurdelâsının rengine göre giyenin hangi fakülte öğrencisi olduğu anlaşılırdı.

Sakallı Hozer'in başında, o geçit töreninde Darülfünun serpuşu vardı. Oysa okulda bu kasketi giymezdi. Sakallı Hozer'i başında o kasketle görünce pek acayip gelmişti bana, çok gülmüştüm. En önde oydu. Elinde de bayrak vardı.

Biz onu, bitime susamış, okumaya, öğrenmeye doymayan bir bilgin olarak görürdük. Bize göre Ho~zer'in yeri üniversitede profesörlüktü. Ama neden ilkokul sınıflarına ders okutuyor, o yaşta üniversite öğrenciliğini yapıyordu?

Fatih Camisi avlusu arkasındaki Malta çarşısında hanlar vardır. Hozer bekârdı, hiç evlenmemişti. Bu hanlardan birinin bir odasında yaşıyordu. Arkadaşlarımızdan, O'nu han odasında ziyaret edenler vardı.

Hayalimde, bu han odasındaki Hozer'i görürdüm sanki... Tavanı, döşemesi, duvarları kaim, kesme taştan bir küçük oda. Odanın içi tıklım tıklım kitaplarla dolu.' Bu kitaplar darmadağın, karmakarışık olmalıdır. Hozer'e böylesi daha yakışır, uygun düşer, Hozer bu darmadağın, tıklım tıklım kitaplar içinde yitmiş, kitaplara kaynamış gibidir. Bu han odasının kapısından girince, alaca loşlukta kitaplarla Hozer birbirlerinden ayırdedilemez. Belki kitaplara gömülü gövdesi görünmez de, denizdeki bir insan başı gibi, kitap denizi ortasından çıkan Hozer'in salt kafası görünür. Tavanın orta yeri mum yada gazlambası isinden kararmıştır. Odanın içinde kitaplarla Hozer'den boş kalan yerler varsa, oralarını da örümcek ağları sarıp kaplamıştır. Hozer'in elinde bir kalın felsefe kitabı, önünde koskoca bir din kitabı, yanında bir büyük fizik kitabı, altında bir tarih kitabı vardır; coğrafya, kimya, edebiyat kitapları karmakarışık oraya buraya savrulmuştur.

Gözlüğüyle önündeki kitaba eğilmiş Hozer, içeri girildiğini duymaz bile. Yüksek sesle seslenmeli de kitaptan uyandırmalı onu. Gözlük camlarının üstünden bakar insana...

Belki Hozer'in han odası hiç de böyle değildi, ama ben işte böyle tasarlardım. Bu tasarım, dış gerçekten çok daha gerçekti benim için. Çünkü yıllarca böyle bir oodaya sahip olma isteği içimde yanıp tutuşmuştur. Ah, kitaplarla dolu bir odam olsaydı, ben kitaplarımın içinde, hiçbir dış tedirginlik olmadan, durmadan okusaydım. Bu istek öylesine derindi ki bende, büyük evlerin geniş ve temiz helalarına girince «Ah!» derdim içimden, «hiç olmazsa bu helâ kadar bir kendi odam olsa da, tavanına dek kitaplarla dolsa, hiç içinden çıkmadan okusam, okusam, okusam!» Bu istek kırk yaşıma dek içimde alevlendi durdu.

Hozer, tabanı kalın köseleli, yada kavuçuklu kaba ayakkabı giyerdi. Giysisini, ayakkabısını hiç değiştirmezdi. Bana bin yıldır hep şu giysiyi, bu ayakkabıyı giyiyormuş gibi gelirdi.

Bir hafta mı, on gün mü ne, okula gelmemiştim yine. Bu arada Hozer, bizim sınıfı sınavdan geçirmiş. Bir dersinden sonra öğretmenler odasına çağırıp özel olarak benim sınavımı yaptı. Elinde not defterini tutuyordu.

—• Suyun terkibi nedir?

Bilmiyordum. O derste bulunmamıştım çünkü. (Şimdi ilkokul beşinci sınıfında su'yun terkibi okunuyor mu?)

— Suyun kaçta kaçı müveilidülma (hidrojen), ne kadarı da müvellidülhumuza (oksijen)?...

Bilmiyordum. Hiçbişey bilmiyordum.

Not defterine bir nokta kondurduğunu, elinin oynayışından sezdim; bir nokta, yani o zaman kullandığımız Azap harfleriyle bir sıfır...

— Git... dedi.

Bu başarısızlığım bana çok ağır geldi, o denli ağır geldi ki, o günkü durumum hâlâ rüyalarıma girer. Rüyamda Hozer'in karşısındayım. Sorar:

— Müvellidülma?

— Müveliidülhumuza?

___i,

Manevelâyı (kaldıraç), rakkası (sarkaç) sorar, hiçbirini bilemem. Bunalımlar içinde uyanırım. Bu rüyayı hangi yaşta görmüşsem, otuz, kırk, eli, işte o yaşta bir çocuk oluveririm geceyarısı...

Hozer'den başka unutamadığım öğretmenlerim, ulûm-u diniyye (Din Bilgisi), Fransızca hocalarımızdı. Fransızca hocası, yaşlı bir adamdı. O da bir Darüşşafaka'lıymış. Buradaki öğretmenliği için ayrıca aylık almaz, parasız öğretmenlik yaparmış. Bu adamın hep suratı asık, kaşları çatıktı...

Ben de büyüyünce, her ne olacaksam olacağım, ama yine de Darüşşafaka'da parasız öğretmenlik yapacaktım; böyle geçirirdim içimden.

Dişçi Kemal, daha o yıl yeni öğretmen olmuştu okula. Önce terbiye-i bedeniye (beden eğitimi) öğretmeniydi, sonra tabiat bilgisi öğretmeni olmuştu.

Boksör Zeynel Bey'in ancak bikaç dersinde bulunabilmişim okulun jimnastikhanesinde... Öğretmenlerimiz içinde hiç unutamadığım biri de Şükrü Bey'di. Onu daha geniş anlatacağım.

HAVYAR

Annem Heğbeliada Sanatoryumundan çıkmış, eve gelmişti. Artık hiç çıkamıyordu yataktan. Halsiz-

di, iştahsızdı. Hiçbir iş göremiyordu, evin içinde bile gezip dolaşamıyordu. Bütün iş, ev işlerinin bütün ağırlığı, bir hasta annenin bakımı, kızkardeşimin küçük omuzları üstüne binmişti. Böyle bir çileli, özverili kardeş, gerçek yaşamda değil, belki romantik romanlarda idealize edilmiş tip olarak görülebilir.

Hasta annemi yer yatağında yatıramazdık. Karyolamız da yoktu. Yün döşeklerimizden biri, boş şeker sandıklarından bir yükselti üstüne konulup, oraya bir hasta yatağı yapıldı. Kumral gür saçları yastığın beyazlığı üstüne yayılır. Yüzü, çok solgun sarıdır. Eski güzelliği yalnız gözlerinde kalmıştır, gözleri hâlâ parlak, iri ve alevli bir siyah... Rengini yitiren dudakları kavruk kavruk... Her zaman ateşi yüksek. Aradabir yüzüne çiğ vurmuş gibi terler. Alnında saç dipleri nemlenir. Her zaman tertemiz olan elleri bir başka türlü hasta beyazlığı almıştır, parmakları kehribarlaşmış sanki... Eskiden yanakları, teninin içinden bir ışık yanar gibiydi; şimdi o ışık sönmüş...

Annemle gittikçe yabancılaşıyoruz. Beni hemen hiç yanına almıyor, odaya bile sokmak istemiyor. Beni geceleri, odaya bitişik taşlıkta, kerevet üstündeki yatakta yatırıyorlar. Odasına girersem, bana uzaktan bakıyor, bakışlarını dikip öyle bakıyor, sonra başını duvardan yana çeviriyor...

Büyük bir titizlikle, yemek kaplarını, çatalını, kaşığını ayırtmıştır; bunları kendisinden başkası kullanamayacak...

Annemin bu durumunu umursamazlık içindeyim, anlaşılmaz yada çok iyi anlaşılması gereken bir çocukluk benimkisi. Yalnız, annemi öpüp sevmek istiyorum, göğsüne sokulmak istiyorum aradabir. Ama annem böyle davranışlarımdan kaçmıyor.

Babam perişan, çok, çok perişan... Onun annemi sevdiği denli, ancak onbinde, yüzbinde bir koca eşini sevebilir. Babamın davranışlarından, anneme eskiden çektirdiklerinin çok derin üzüntüsünü duyduğunu, anlıyorum. Ama o, yine annemi çok sevdiği için böyle yapmıştı, ona karşı hırçın, sert davranmıştı.

Annem havyar yemeliymiş. Geçim sıkıntısı içindeki babam, anneme havyar olmalıymış. Havyar, annemi kurtaracakmış; öyle diyorlar; mumlu balık yumurtasıyla havyar.

Babamın bol parası yok, yok ama, annemin iyi olması için inci, platin, elmas gerekse, ne yapıp edecek, onları bile bulup getirecek, hem de çuval çuval...

Babamla birlikte, Eminönü'nde pazarlardaki dükkânları, Karaköy'deki mezecileri dolaşıyoruz. Babam, havyarı, balık yumurtasını ucuza almak için çok sıkı pazarlık ediyor. Babamın bu pazarlıkları beni çok sıkar, sinirlendirirdi. Ama bu kez yaptığı pazarlıktan hiç ama hiç sıkılmıyordum. Çekişe çekişe pazarlık ederken babamı o denli haklı buluyordum ki... Havyar, çok, çok; çok pahalıydı. Oysa biz bunu, besin diye değil, annemin iyi olabilmesi için ilâç diye alıyorduk. Bunca pahalı bişeyin, zengin evlerindeki sofralarda yiyecek olmasına pek şaşıyordum. Bizim ilâcımızı, zenginler yiyecek olarak yiyorlardı; yada tersine, onların yiyeceğini bizim hastalarımız ilâç diye alıyorlardı. Bir kızgınlık içindeydim, ilk kez babamı pazarlık etmesinde haklı buluyordum.

Karaköy - Tophane yolu üstünde sağda bir mezecinin babam sürekli müşterisi olacak. Biz havyan hep ordan alacağız. Bizim eve bol havyar girecek annemin kurtulması için.

Ama annem hemen hemen hiçbişey yiyemiyor-

<lu artık, pek zorlukla süt içebiliyordu. Bensiz boğazından geçmediği için, bana da havyar yedirmeye çalışıyordu. Havyarı hiç sevmemiştim, tadsrz bişey... Nasıl olup da zenginlerin bol havyar yediklerine şaşıyordum. Kurufasulye dururken hiç havyar da yenir miymiş... (Hâlâ kurufasulyeyi çok severim, kırmızı biberli, bol salçalı, üstü zar gibi hafif kabuk bağlamış, buğusu tüten kurufasulye...) .Oysa annem, kendisine çok kalsın diye, havyarı yemediğimi sanıyordu.

VEREM MİKROPLARINA KARŞI SAVAŞ .

Biyandan okuldan kaçmış olmamın, bunu evden gizlemeye çalışmamın ezikliği, biyandan. annemin hastalığının üzüntüsü içindeydim. Ölüm kavramını gereğince kavrayamıyordum ama, annemin o düşkün durumuna çok üzülüyordum. Böyle bir üzgün günümde, verem mikroplarına karşı korkunç bir savaş açtım.

Yalnızdım. Çamların arasında hem yürüyor, hem de dalgamı geçiyordum. Düşünüyordum ki, ben büyüyeceğim, büyüyeceğim... Kuruyorum boyuna. Yeryüzündeki bütün verem mikroplarının hepsini yokedemem. Çünkü bu mikroplar ancak mikroskopla görülebilecek denli küçük. Onun için, yeryüzündeki bütün o küçümencik küçümencik verem mikropları birleşmeli, yanyana gelmeli, kocaman, kocaman bir dev olmalı, bir verem devi... Ben o zaman o devle çarpışırım. Yenerim o verem devini, öldürürüm; yeryüzünden veremi yokederim. İnsanlar verem olmaktan büsbütün kurtulurlar, annem de kurtulur.

Böyle kura kura çamların arasından giderken, kendi kurduğum hayale birden iyice kapılıp, elime geçirdiğim bir dalla uzun otlara vurmaya başladım.

Vurup deviriyorum otları, vurup deviriyorum... Elimdeki değnek, kılıç oldu. Otlar da verem mikropları... Sağa sola sallıyorum kılıcımı, seriyorum yere mikropları... Artık ne denli, nasıl savaşmışsam, bulunduğum düzlükte başı kopanlacak verem mikrobu kalmayınca ben de ter içinde kalmıştım. Utkumun tatlı yorgunluğu içinde bir çam ağacının altına, sırtüstü yere uzandım, kuru çam iğnelerinin üstüne... Toprağın serinliğini tenimde duyuyordum. Çam dallarının iğne yapraklarının yeşil yelpazeleri arasından masmavi göke bakıyorum. Çamın gölgeleri, esintide titreşiyordu.

EMRAZ-I İNTANİYE HASTANESİ

Babam, annemi Haydarpaşa'daki Emraz-ı İntaniye Hastanesine yatırıyor. (Emraz-ı İntaniye, mikroplu hastalıklar demektir.) Annem bu hastanenin üstkatında bir koğuşta yatıyordu. Koğuşun önündeki terasta şezlonglar vardı. Bu şezlonglarda hastalar güneş banyosu yaparlardı. Hastanenin hemen hemen önünden, Haydarpaşa garından kalkan, gara gelen bütün tirenler geçer, lokomotiflerin bacalarından çıkan dumanlar bulut bulut hastanenin üstünde, teras kurum içindedir... Kömür dumanının vereme iyi geldiği, onun için verem hastanesinin buraya yapıldığını söylerlerdi. Bu söylentiyi ziyaret saati gelinceye dek hastane kapısında bekleşen ziyaretçilerden bikaç kez duymuştum. Yoksul insanlar başka türlü düşünemiyorlardi: Kömür dumanı, isi veremli ciğerlere iyi geliyordu ki, hükümet de hastaneyi gar yolu üstüne yaptırmıştı. Yoksa koskoca hükümet deli değildi ya veremlileri,kömür kurumu yağmurunun altında yatırsın...

Annem bu hastaneye yattıktan sonra küçüimüş küçülmüş, ufacık kalmıştı. .Yatakta yatarken bunu pek anlayamıyordum. Ama bikez yataktan kalkıp da bizi geçirmek için koridora çıkınca, annemin nice ufalmış olduğunu görüp pek şaşmıştım.

Bir küçük çocuğun çok büyük bir "alçaklığa vardır: bu alçaklığı bir vicdan azabı olarak hâlâ taşımaktayım. Bir ziyaretine gidişimizde annem, babamdan, gelecek ziyarette çukulata getirmesini istemişti.

— Ama, diyordu annem, sakın o ucuz çukulatalardan olmasın. Hani o elde ucuza satılan çukulatalar var. Onlar kumlu kumlu oluyor, yiyemiyorum.

Babam,

— Peki, peki, şimdi gidip alayım... demişti.

— Yok, şimdi istemem, haftaya getir...

Hastaneden çıktık. Ertesi hafta, annemi ziyarete gitmeden bir gün önce, ben daha iyisini anlarım diye, annemin istediği çukulatayı almam için babam bana para verdi. Ya ben ne yaptım? Köprü üstünde elde yada işportada çukulatalar satılırdı on kuruşa. Bunlar altına kalın mukavva yerleştirilmiş kocaman çukulatalardı. Mavi yada kırmızı parlak ambalaj kâğıtları üstünde yaldızlı markası, yazılar basılıydı. Oysa pahali çukulatalar daha küçüktü. Doğrusu ya ben, bu ucuz çukulatalarla pahalıları arasında bir tad ayrımı da görmüyordum. Annem de anlamaz sandım. Onar kuruştan dört tane çukulata aldım. Geriye artan parayla da kendim için çukulata alıp yedim.

Ziyaret günü götürdük çukulataları. Annem, çukulataları görür görmez, bunların istemediği çukulata olduğunu anladı. Babama,

— Ben sana bunlardan alma demedim mi? dedi.

Annem, babama çok gücenmişti. Cimriliği yüzünden babamın bu ucuz çukulatalardan aldığını sanıyordu. Babam, annemin gücenikliğinden daha da çok üzülmüştü bu olanlara. Ama bu durumda bile anneme, çukulatayı benim aldığımı açıklamamış, suçu üstüne almıştı. Yerin dibine geçtim utancımdan. Babamın bu davranışı beni büsbütün yıkmıştı. Bu yaptığımı bir vicdan azabı olarak taşımaktayım. Babam, bu yaptığımı, hastaneden çıkınca da hiç bana yüzlemedi. Dahası, yaptığımdan çok büyük üzüntü duyduğumu anladığı için, hastaneden çıkınca, sanki suçlu kendisiymiş gibi, surdan burdan tatlı tatlı konuşup beni avutmaya bile çalıştı. Ne olgun adamdı… Ama bağırıp çağırsa, beni azarlasa, ben de cezamı çekmiş olacak, belki de kafama şimdi yerleşik olan bu olayı unutup gidecektim.

TAVUKLAR, HİNDİLER VE HAFIZ'IN EŞEĞİ

Artık iyice alışmıştım. Okuldan sıksık kaçıyordum. Ö denli kaçıyordum kî, artık bayram, tatil gibi yalanlar da uyduramadığımdan evde kalamıyordum da, tanıdıklarımızın evlerine gidip oralarda kalıyordum. O tanıdık evlerinde ikî-üç gün kaldığım olurdu. Her gittiğim yerde beni seviyorlar, bir büyük adammışım gibi karşılıyorlardı. Babamın tanıdıkları vardı. Evlerinde konukladıklarıma, okulun tatil olduğu yalanını söylüyordum. Hiçbiri bu sözümden kuşkulanmıyor, doğru söylediğime inanıyordu.

Evde kaldığım günler de, bizim ahırdaki tavuklarla, horozlarla, hindilerimizle uğraşıyordum. Herkesin Hafız dediği bir sucu da, eşeğini bizim ahıra

koyuyordu. Hafız her akşam eşeğini tımar için ahıra gelirdi.

Hele bir tavuğumuz çok evcil, çok sevimliydi. Ahırın üstündeki çinko taraçaya çıkar, buradan pencere camına gagasıyla durmadan vurarak geldiğini bildirirdi. Pencereyi açıp içeri alırdım onu. Odanın içinde gezinmeyi pek severdi. Bizden hiç ürkmezdi, kedi gibi kucağımıza çıkardı. Onun tavukça türküler mırıldanarak odanın içinde dolaşması pek hoşuma gidiyordu. Yumurtlayacağına yakın, türküsünü yükseltir, o zaman kapağı açar, onu ahıra salardım.

Hindilerimiz de vardı. Hindileri, onlar için hiç yem parası vermeden besliyorduk. Onlara meşe palamutu yuttururduk.

Ada'da çamlar arasında pekçok meşe ağacı vardı, dallarında pıtrak gibi palamutlar. Çıkardım kıra, bir sepet dolusu meşe palamudu toplardım. Hindilere palamut yedirmek babamın buluşuydu. Tabiî hindiler, kocaman palamudu kendiliklerinden yemezlerdi, çünkü boğazlarından geçmez. Ama biz hindiyi tutar, gagasını elimizle açar, palamudu ağzına tıkardık. Hindinin uzun boynundan aşağı, palamudun kursağına gidişini görürdüm. Hindiler de: alışmıştı. Acıkınca kendiliklerinden kucağımıza gelir, gagalarını açıp ağızlarına palamut sokuşturmamızı beklerlerdi. Ama yine de bu palamutla beslenmeleri hoşlarına gitmiyor olacak ki, arada çırpınırlardı. Hindinin kursağı iyice palamutla dolup şişince artık doymuştur, bırakırdık hayvanı. Palamut, hindilere çok yarıyordu. Hepsi semirmiş, yağlanmıştı.

BERBER YUNUS EFENDİ

Aradabir okula gittiğim için, saçlarımı zamanında kestiremiyordum. Darüşşafaka'nın berberi Yunus Efendi, beni saçım uzunken nerde görse, hemen bir alçak sandalye üzerine oturtur, oracıkta saçlarımı keserdi. Çok zaman, altkatta beni yakalayıp saçlarımı kesmiştir. Biraz hoyratça tıraş ederdi. Belki de tıraş makinesi körlenmişti, saçlarım makineden çekilirdi. Bu berber Yunus Efendi, bana bir öğretmenmiş gibi gelirdi. Sonra o adam her işi yapardı. Su deposunu, muslukları onarır, duvarları sıvar, badana yapar, boyar, hiç boş durmadan her işi görür, vakit bulunca da öğrencilerin saçlarını tıraş ederdi. Hiç unutamıyorum o Yunus Efendi'yi.

KAPİŞİLAN ELMALAR

Benim Darüşşafaka'dan temelli kaçıp bir daha gîtmeyişim Torbalı depreminden hemen sonra olmuştur. Daha önce, bu olayla çok ilintili olan öğretmenimiz Şükrü Bey'i anlatayım.

Öğretmenimiz Şükrü Bey sınıfımıza gelmeden, daha onu göremeden önce ona değgin haberler gelmişti kulağımıza. O da Darüşşafaka'nın yetiştirdiklerindenmlş. Çok değerli, çok büyük bir adammış. Posta Telgraf Genel Müdürü yada PTT Okulu müdürüymüş. Yetiştiği Darüşşafaka'yı çok sevdiği için, burda para almadan öğretmenlik yapıyormuş. Çok, çok güzel ders anlatırmış, her dersinde çocukları duygulandırır, ağlatırmış. Bunları, bizden büyük sınıf öğrencilerinden duyuyorduk.

Şükrü Bey ilk derse geldi. Ben onu Ziya Gö-

kalp'e çok benzetirdim. Tıpkı, okuma kitabımızda resmi basıii olan Ziya Gökalp'e benziyordu. Alnı açık, başı cavlaktı. Şakakldrındaki saçları uzatmıştı, özenle başının üstüne doğru taramış, cavlaklığını böylece örtmüştü. Bembeyaz kolalı gömleğinin yakasına, ipek boyunbağının kocaman düğümü oturmuştu. Şayak koyu renk ceketi, ince beyaz çizgili, siyah pantolonu vardı. Ayakkabıları rugandı. Yani her haliyie büyük bir adam, resmî bir adam...

Şükrü Bey ilk dersinde bize Darüşşafaka sevgisini anlatmıştı. Bütün Darüşşafakalılar kardeşti. Okulun tarihçesini anlatıyordu, nasıl bir çırak yetiştirme okuluyken sonradan gelişip lise olduğunu. Kurucularını anlattı.

Bu arada zenginlerin Darüşşafaka'ya yardımlarını anlattı. Bu anlattıklarından biri, yıllar yılı kafamda yerleşip gelişti, beni çok tedirgin etti. Anlattığı şuydu: İyiliksever bir zengin varmış. Her hafta Darüşşafaka'ya bikaç küfe elma, yada portakal getirirmiş. Bunları yemekte çocuklara dağıtacaklar. Ama o dağıtılmasını istemeztniş. Getirdiği yemişleri bahçede bir bez üstüne yaydırır, çocuklara kapıştırırmış. O da karşılarına geçer, bir sandalyeye kurulur, büyük bir beğeni duyarak, elma kapışmak için altalta üstüste yuvarlanan çocukları kahkahalar atarak seyredermiş. Niçin böyle yaparmış? Çünkü o iyiliksever, babasız çocukların babasıymış gibisine onları severmiş de, çocukların bu elma kapışmaları çok hoşuna gidermiş.

Şükrü Bey'in pek değer vererek anlattığı bu olay beni çok üzmüştü, çok... Bu nasıl bir saçma iş? Yoksul çocukların elma kapışmalarını seyretmekten beğeni duyan bir adam... O yaşımda bu anlatılan iyi-

iikseverden iğrenmiştim. Bana göre bu adam, sözde iyiliksever, ama gerçekte kötü bir adamdı. Belki de kendimi düşünerek bu yargıya varmıştım. Çünkü öyle durumlarda ben hiç elma alamazdım, çünkü kapışmaya giremez, o kapışcılara seyirci kalakalırdım, (Hâlâ kokteyllerde, ziyafetlerde insanların yiyeceklere, içeceklere üşüşüp saldırmalarını, o koskoca heriflerin, kadınların tıkına tıkına atıştırmalarını, büyük bir şaşkınlıkla uzaktan seyrederim.)

Zengin iyilikseverin, Darüşşafaka'lı babasız öğrencilere elma kapıştırtarak onları seyredip keyiflenmesi, sonraları beni daha da çok düşündürdü. Darüşşafaka'da yetim çocuklara iyi bakılır, iyi davranılırdı, bizlere çok iyilikler yapılırdı. Ne var ki, parasız okutulduğumuz, yedirilip içirildiğimiz, giydirilip kuşatıldığımız, korunup saklandığımız bizlere pek belli edilir, duyurulurdu. Yapılan iyilikler başımıza kakılırdı, başımıza vurulurdu, demek, istemiyorum. Hayır böyle değil,-ama bize her ne verilse, verilen bu şeylerin değerini bilmemiz, ona lâyık olmaya çalışmamız, üzerine basılarak anlatılırdı. Sözle anlatılmazsa, davranışlarla duyurulurdu. Her öğretmen, her eğitmen bunu yapardı. Küçük, büyük, yapılan her iyiliğin karşısında gönül borcu duymamızı ister gibiydiler. Benden bikdç sınıf sonrakilerden, ünlü bir hekim olan bir Darüşşafaka'lı, bu konuyu aramızda konuşurken, «Ben, hâlâ o zamanki kompleksi bugün bile duymaktayım» dedi. Eski Darüşşafaka'lilarla bugünküler arasında en büyük ayrım işte budur. Biz, bize yapılan iyilikler altında çokça ezildik. Bugünkü Darüşşafaka'lılara böyle bir ezginlik hiç duyurulmuyor., İyilik yapmak, zor iştir.

Şükrü Bey dersten çıktıktan sonra, başka sınıf-

tan çocuklar,

— Nasıl, bu ders sizi ağlattı mı? diye sorarlardı Şükrü Bey, öylesine duygusal ve etkin konuşu yordu ki, çok zaman sözlerinin etkisiyle coşkuya ka pılıp ağlıyorduk. Ağır ağır, heceleri tek tek söyleyerel konuşurken ağzının içine baktırırdı.

TORBALI DEPREMİ

Bir gece yatakhanedeyiz. Daha yeni yataklarc girmişiz, bitakımı da daha ayakta. Birden her yar sallandı, sarsıldı, zangırzangır: deprem... Korkuyla çığlık çığlığa kaçışıyoruz. Basamakları ikişer-üçe atlayarak, üçüncü kattaki yatakhaneden bahçeye in dik... Çoğumuz donla, yalınayak... Toplandık bah çede, başlarımız yukarda, içinden kaçıp çıktığımı; yapıya bakıyoruz. Her kafadan bir ses çıkıyor. Bu benim yaşadığım ilk depremdir.

Bir zaman sonra bizi yine yatakhanelere çıkar dılar. Yatıp uyuduk.

Biz, yapı sallanıp yatakhaneden kaçışırken Torbalı'da, Menemen'de evler yıkılmakta, insanla öimekteymiş. Bikaç gün gazeteler bu faciayla dolur. taşmış, depreme uğrayanlara yardım çalışmaları baş lamıştı.

Depremden ya iki, ya üç gün sonraydı, Şükri Bey derse geldi. Bize o deprem faciasında aç-açıi kalanları öyle bir dramatik dille anlattı ki, çoğumu; ağlamaya başladık. Sonunda da deprem düşkünle rine hepimizin gücümüzce yardım etmemiz gerektiği ni söyledi!

— Herkes kaç para verebilecekse, adını yaz dırsın! Kalk Fikret Efendi, yaz tahtaya arkadaşları nîn adlarını!

Çok sinirli bir çocuk olan Fikret kalktı tahtaya. Fikret'in yazısı çok güzeldi. Çocuklar seslenmeye başladılar:

— Ben yirmibeş kuruş vereceğim efendim...

— Ben elli kuruş...

— Ben de elli kuruş...

Para vereceklerin adları, önce tebeşirle karatahtaya, sonra da ordan deftere yazıldı. Hepimiz izinden dönünce sözverdiğimiz paraları vereceğiz. Sonra da gazeteler yazacak: «Darüşşafaka mektebi beşinci sınıf talebelerinin Torbalı zelzele felâketzedelerine yardımı...»

Ben o hafta izinli çıktıktan sonra, bir daha Darüşşafaka'ya dönmedim. Param yoktu. Coşkuya kapılıp, ben de şunca veririm dediğim parayı veremeyecektim. Yıllar sonra bu olaydan esinlenerek «Çocukları Ağlatmayın» adlı hikâyemi yazacaktım.

Gerçekte Darüşşafaka'ya bir daha dönmeyişimin tek nedeni bu değildi. Daha önceki birikimleri de buna eklemek gerekir : «Kart» diye arkadaşlarımın benimle alay etmeleri, annemin hastanede olmasıyla, onun üzerimdeki sessiz, suskun baskısının kalkmış olması, dersleri sürekli izleyemediğim için başarısızlıklarımın verdiği utanma duygusu, gittikçe daha çok okuldan kaçmaya alışmış olmam, bütün bunların hepsinden daha önemlisi de, herkesin içinde babamın olduğunu saklamak zorunda kalışım, bunun verdiği suçluluk duygusu altında ezilmem...

Böylece Darüşşafaka, yaşamımdan silinmiş oluyordu. Doğrusu, bu benim için çok büyük bir eksikliktir. Darüşşafaka'yı bitirmeyi çok isterdim. Belki o zaman çok sevdiğim bilim alanında çalışma olanağı bulabilecektim.

Darüşşafakalıların bir yıllık toplantısında, bu duruma değinip,

— Ben yarim Darüşşafakalı sayılırım... dediğim zaman, Darüşşafaka Cemiyeti üyeleri,

— Hayır, yarım değil, sen tam Darüşşafakalısın! diye bir okul rozeti armağan ederek gönlümü aldılar, sağolsunlar. Gerçekten Darüşşafaka'ya çok bağlıyım.

Şükrü Bey, kafamda çok saygın bir anı olarak yaşamaktadır; içli, çok duygulu bir adamdı, konuşurken hem ağlar, hem de ağlatırdı. Düşünürüm: Ben hâlâ çok gözüyaşlıyımdır. Gazetelerdeki acıklı olaylar bile beni ağlatır. Belki de bu duygululuk, Şükrü Bey gibi öğretmenler elinde yetişmemizdendir.

KOPUK KOPUK

Okulun çatısı onarılıyor, kiremitler aktarılıyor. İşçiler arasında bir adam, giyinişiyle, dikkati üzerine çekiyor. Iriyan, durupembe tenli, elmacık kemikleri çıkık, ayaklarında yarım konçlu çizmeler var. Ağızdan ağıza dolaşıyor: Bu adam Rusların çevirdiği Volga filminde rol almış... Volga filminde rol almak önemli mi, değil mi, bilmiyorum ama, çok önemliymiş gibi, öyle bir söylüyorlar ki, ben de o adama önemli bir kişi diye bakıyorum. Belki o filmde bir küçük figürandı, belki filmdeki insan yığını içinde bîriydi...

Bizden biriki sınıf büyük Nazım adlı bir çocuk var. Ders dışındaki bütün zamanını, yol üstündeki duvarın dibinde bişeyler yapmakla geçiriyor. Destere, keser, çekiç, çivi, tahta, bez, boya, tel, daha da neler neler... Nazım bunların arasında uğraşıyor, ter döküyor. Günlerden sonra balina iskeleti gibi, tahtadan, çıtadan bir iskelet çıkıyor ortaya. Derken

günler geçiyor, bir de bakıyoruz, Nazım bir uçak yapmış, koskocaman uçak... Yeni boyalı uçak pırıl-pırıl parlıyor. Evet, uçak... Ama uçmuyor.

Bigün öğle paydosundayız. Havada bir uçak, Nazım'ın yerdeki uçağının üstünde dönüp duruyor, inip inip yükseliyor. Havadaki uçağın pilotunu bile görüyoruz; elinde bir dürbün...

Nazım, uçak mühendisi olamadıysa, pek yazık...

İnsanın çocukluğundan ne şaşılası ayrıntılar oelieğinde yerediyor.

Darüleytaınlılardan Mehmet... Onunla arkadaş almak için ne çok uğraşmıştım. Sınıf arkadaşları arasında birbirlerine çok yakın, çok içten arkadaşlar vardır ya, ben Mehmet'le işte öyle arkadaş olmak istemiştim; gizlerini açabileceğin, içini dökebileceğin, derdini dinleyebileceğin bir arkadaş... Mehmet'in yakınlığını kazanmak için çok uğraşmıştım, perşembe günleri öğle yemeğinde verilen börekten payımı bile oha verirdim. Çok yalnızdım da, belki onun için Mehmet'le arkadaş olmak, kendime bir destek bulmak istiyordum. Ama ben ona yaklaşmak istedikçe Mehmet beni küçümsedi. Böylece, insanlarla ilişkide nasıl davranmam gerektiği üzerine bana ilk dersi Darüieytömlı Mehmet vermiş oldu. Yıllar sonra Mehmet'i gördüm. Askerî lisede, sonra da subayken... Benden biriki sınıf geriye kalmış. Çok renksiz göründü bana. Çocukluğumda onunla neden o denli çok arkadaş olmak istediğimi hiç anlayamadım.

Yıllar yılı yakın arkadaş olmaya çalıştığım başkaları da oldu. Hepsi de bana, çok geç, ancak, elli yaşımdan sonra öğrenebildiğim, hep aynı dersi verdiler :

«Güçlü olmak, dik-diri durmak zorundasın!»

«Almayacaksın, karşılığını hiç ummadan hep vereceksin!»

«Çoğunun güçsüzlük sandığı yalnızlık, yalnızlığınca kalabalıklaşmasını öğrenmiş insanlar için en büyük güçtür. Boşuna, yalnızlık Allah'a özgü, denilmemiş... Yalnızlık güçlülük olmasaydı, insanlar göksel dinin tek tanrısını, yalnızbaşına değil, kalabalık bir aile babası olarak tasarlarlardı.»

İşte bu nedenle, bana yalnızlığımı sevdiren, yalnızlığımın değerini öğreten erkeklere de, kadınlara da teşekkürler ederim.

HASTANE KAPISINDA GÖZÜYAŞLI ÇOCUK

Babamın alacaklı olduğu Kömürcü Mehmet Efendi çoktan ölmüştü. Babasından kalan dükkânı, kızı Nebiye işletiyordu. Ben niçin Nebiye'ye gitmiştim, şimdi ansıyamıyorum.

Annemin yattığı hastanenin ziyaret günüydü. Nebiye'yle birlikte ziyarete gelmiştik. Her zamanki saatte vapurla Haydarpaşa'ya geçmiş, demiryolundan yürümüştük. (O zaman Kadıköy - Haydarpaşa arasındaki şose köprüsü yoktu.) Demiryolu geçitinden geçip hastaneye gelmiştik. Ama hastane kapıcısı bizi içeri bırakmıyordu.

— Daha ziyaret başlamadı, ziyaret saati gelmedi! diyordu.

Oysa 'her ziyaret günü bu saatte gelirdim, beni içeri bırakırlardı. Önce hiç kuşkuya düşmeden kapıda bekliyordum. Epiy bir süre bekledik, ama beklememiz *çok* uzun sürdü. Bu arada kapıcı başka ziyaretçileri içeri bırakıyordu. İçeri girenleri de görünce gözlerim doldu. Anlamıştım. Annem ölmüştü de onun

için beni içeri bırakmıyorlardı. Nebiye'ye ağladığımı göstermemeye çalışıyordum.

— Bizi içeri bırakmayacaklar... dedim.

— Neden.

— Ben anladım, annem ölmüş de ondan...

Nebiye beni avutmaya çalıştı.

Babam benden önce mi gelmişti, içerde miydi? Neden sonra kapıcı,

. — Tamam, ziyaret başladı! dedi.

Girdik kapıdan. Mermer merdiven basamaklarını büyük bir korkuyla çıktım. Ürkerek, annemin yattığı koğuşa girdim. Annem yatağında gülümsemeye çalışıyordu, ama yatakta doğrulamıyordu. Başının altına yastık koyan bir hastabakıcının yardımıyla biraz doğrulabildi. Nebiye ile konuşuyordu. Ben hiçbişey söyleyemiyordum. Az sonra babam da geldi.

BİR KEMİK KÜLÇESİ

' Annemi Emraz-ı İntaniye Hastanesi'nden çıkardılar. Bu hastanelerde altı aydan uzun kalamıyordu hastalar. Sırada başka hastalar bekliyordu çünkü. Annem bîr kemik külçesi halindeydi.

Bisüre sonra annem bîrden canlandı, iyileşti, odanın içinde, iki-üç adım da olsa, gezinmeye bile başladı. Yanaklarına yine pembelik gelmişti. Babam sevinç içindeydi. İyi oluyordu artık annem...

RÜYADA GÖRÜLEN KARA KOC.

Annem bir sabah, gece gördüğü rüyasını anlatıyordu babama. Babam,

— Hayırdır inşallah, Allah hayırlara tebdil etsin... diyordu.

Annem rüyasında bir kara koça binmiş, koçun üstünde uçmuştu... Rüyasını anlatırken sesi kulağımda, oysa yüzünü şimdi açıkseçik belirleyemiyorum. Annem rüyasını ağır ağır, tatlı, yumuşak hiç önemsemeden anlatıyordu; oysa çok önemsiyormuş da belli etmiyormuş bize.

Sonradan babam başkalarına anlatırken duydum. Annem, babama rüyasını anlattıktan sonra, biz: odadan dışarı çıkınca demiş ki: '

— Artık tamam... Bitti artık... Rüyamdaki kara koç bir işaretti... Öleceğim ben... Öleceğim günü de biliyorum; önümüzdeki değil, öbür çarşambaya...

Öleceği günü, saati, önceden- bildirenlerin hikâyesini çok dinlemişizdir. Belki de bu, bite bite tükenmekte olan insanın artık yorulup ölmeye karar verişidir; ölümle sözleşme...

Aylardan eylül basındaydık. Annemin, son hastalık günlerinin artık sona erdiğini sandığımız, en çok iyileşmekte olduğu zamandı. Yüzü pembeleşmişti. Ev içinde dolaşıyor, ufak tefek işler bile görüyordu. Evet ama, güneşin en güzel renkleri, batarken ortaya çıkar. Çevren'lerin o tatlı kızıllığı akşam üstleridir... Biraz sonra ışıklar sönecek,*sular kararacaktır.

Annemin sözlerini babam başkalarına anlatırken duymuş, dışarı çıkmıştım. Evimizin yanında küçücük bir Rum evi vardı. Pencere dışından Rum evinin içini görüyordum, önünden geçerken... Duvarda bir Meryem Ana kabartması, bir haç vardı; önünde bir mum yanardı hep...

Babam yıkılmıştı, birden çökmüş, sanki bin yaş» birden yaşlanmıştı.

DİKİŞ MAKİNESİ

Müslüman cenazesinin bütün gideri, ölenin kendi el emeğinden kazandığı parayla yapılacak. Kefen bezini önceden hazırlayacak müsiüman. Cesedinin yıkanması için gereken sabunu, lifi de önceden biyana koyacak.

- Annem de öyie yapmış. Kefen bezi, sabun, lif, pamuk, hepsi sandığındaymış. Babam söylüyor bunları. Annem, bişey daha söylüyor babama ki, annemin bu sözleri babamı tüm yıktı. Diyor ki annem :

— Cenazemin kendi paramla kaldırılmasını istiyorum. Benim el emeğimle alınmış bu evde yalnız bir dikiş makinesi var. O dikiş makinesini sana satıyorum. Onun parasıyla benim cenazemi kaldırt...

Babamın üzüntüsünün sonu yoktur. Babamın herşeyi, nesi varsa, hepsi annemin... Dahası, babamın hayalleri bile annemindir. Öyleyken o neden böyle yapıyor? Annem ne yapsın? Ona göre müslümanlık böyledir. Tek malı. olan dikiş makinesini babama satmış olacak, parasıyla da cenazesi kaldırılacak.

Bu dikiş makinesini anneme evlenirken, evlâtlık olarak evlerinde bulunduğu Salim Bey'le eşi Süreyya Hanım, çeğiz olarak vermişlerdir; yani annemin elinin emeğinin, alnının terinin, göz nurunun hakkıdır.

Ben, üç yaşındayken Yeniçeşme yangınında evimiz yanarken annem, iki çocuğunu, kadife kese içindeki Kur'anı, kardeşimin oturağını, bir de işte bu dikiş makinesini kurtarabilmiştir yangından.

Babam yine de üzülüyor annemin sözlerine. Ama annemin yaptığı, karıkoca arasında bir pazarlık, bir alışveriş değildir ki... Babam, derin üzüntüsünü dışa vuramıyor.

Evimizin önündeki çardak asmanın salkım salkım sarkan üzümleri kararmaya başlamıştır, üzümler iyice olgunlaşıyor. Salkımlarda çatlamış üzüm taneleri bile var. Acaba, bir salkım üzüm istesem, asmadan koparıp da verirler mi? Yoksa, «Daha iyice olmadı, olgunlaşsın da sonra...» mı derler?

Gözlerim salkımlarda... Ama bitürlü isteyemiyorum. Üzümler morarıyor, koyulaşıyor gittikçe...

TAS DOLUSU KAN

Oturuyorduk. Daha sabahtı. Annem öksürdü. Her zaman kesik kesik öksürürdü. Ama bukez öksürüğü hiç dinmiyordu. Öksürürken birden ağzından kan boşandı, bir kan, bir kan... Konuşamıyor, ama babama, eliyle beni dışarı çıkarmalarını işaret ediyor. Kendini o halde görmemi, korkmamı, üzülmemi istemiyor. Benimle kim uğraşacak? Odadan çıkmıyorum. Kardeşim bir tas getiriyor. Tas kanla doluyor... Kardeşim küçük leğeni getiriyor. Beni dışarı çıkarıyorlar.

Üzümler kararmış... Önünden geçtiğim küçük Rum evinin perdesi açık penceresinden duvardaki Meryem Ana önünde yanan kandile bakıyorum. Dönüp dolaşıyorum çamların arasında kendi yalnızlığımla; beni bütün yaşamımda hiç yalnız, hiç tekbaşıma bırakmayacak olan, en iyi dostum yalnızlığımla; bana kendikendime yetmeyi öğreten yalnızlığımla; bana direnmenin, dayanmanın dersini veren yalnızlığımla; beni birbaşımayken de kalabalık eden yalnızlığımla, her bırakılmışlığımda, her yıkılmışlığımda elimden tutan yalnızlığımla... Ne şaşılası şey, ağlamıyorum da, bir damla yaş yok gözümde, kaskatı, üstelik de rahatı m...-

Dönüp geliyorum bir zaman sonra eve; Evde bir alabalık, biçok kadınlar. Beni odaya, annemin yama sokmuyorlar. Öğlen oluyor. Komşu kadınlar gelip gidiyorlar evlerine. Babamla kardeşim kalıyor ınemin yanında. Ben de annemin yanına gitmek is-^orum ama, bitürlü giremiyorum nedense içeri...

«GÖZLERİM ACIK ÖLMÜYORUM!»

İçerde konuşulanları duyabilmek için kulağımı ıpıya, anahtar deliğine dayadım. Bütün ayrıntılarla annemin bir sözü kulağımda. Annem, babama yor ki:

— Oğlum yatılı okulda okuyor ya, onun için izlerim açık ölmüyorum...

Oysa ben okuldan kaçmıştım, bir daha da okudönmek olanağım yoktu. O denli çok zaman geçişti ki, dönsem bile artık beni okula bir daha alazlardı.

Benim okul kaçkını olduğumu ne annem, ne ba-:m biliyordu. Annemi ölüm döşeğinde kandırmışi; bu bana çok ağır geldi.

Okuyabilmek, okula gidebilmek için çırpınman tek ve baş nedeni, işte kapı arkasından duydüm, annemin bu son sözleridir. Kendimi anneme rçlu, sorumlu, yükümlü buluyordum. Ne yapıp ip okumalıydım. Annem o sözleri söylemeseydi, n de o söylerken duymasaydım, bir daha hiç okugidemezdim, okuyamazdım. Bu sözler bende bir ımçı vuruşu etkisi yaptı.

Aylarca, yıllarca annemin sözleri kulağımda çındı:

«Oğlum yatılı okulda okuyor ya, onun için gözlerim açık ölmüyorum.»

SON GÖRÜŞÜM

Annem çağırmış olacak beni yanına. Yine komşu kadınlar gelmişti. Ama onlar, da dışarda taşlıkta duruyorlardı. Annemin yanında yalnız babam vardı.

Odaya girdim. Oda kapısından girince, sağda çardak yanındaki duvarda iki pencere, solda taraçaya açılan pencere. Kapının bitişiğindeki duvar dibindeki sedir üstündeki yatakta annem yatıyor hiç kıpırdamadan... Başı, taraça yanında, yani asma çardağına doğru dönük yüzü. Ama bu pencerenin patiska perdesi inik. İkindiye doğru odanın içi eylül gölgesiyle loş.

Annemin yüzü rahat. Gözleriyle bana gülümsüyor. Babam başında. Bir suskunluk içinde duruyor sessiz... Zaman geçiyor, sanki on yıl, yüz yıl geçiyor. Annem bişeyler söylemek istiyor, ama konuşamıyor gittikçe, heceleri büyüyüp ağzına sığamaz oluyor. İstemi elinden uçup gitmekte, diline egemen olamıyor. Bişey, bişey daha söylemek istiyor. Babam Kur'an okuyor.

Artık hiç konuşamıyor annem. Gözlerini de çeviremiyor, döndüremiyor, bakışları donuk... Gözleri tavana çakılı kalıyor. Solumak için zorluk çekiyor.

Beni yine dışarı çıkarıyorlar.

Bu, annemi son görüşümdür. Ama sesi hep kulağımda :

«Gözlerim açık ölmeyeceğim...»

Kendimi suçlu buluyorum.

Akşam oluyor. Evimize giren çıkan çok... Hava kararıyor. Annem daha ölmemiştir.

Bana, Neriman Hanım Teyzenin evine gitmemi, geceyi orada geçirmemi söylüyorlar.

Neriman Hanım, Ada'da, bundan önceki evimizin bitişiğinde oturan, benim Darüşşafaka'ya giriş evrakımı bana getiren itfaiyecinin karışıdır.

Öyle bir durum ki, o anda ne istersem kesinlikle yapılacaktır. Bir salkım üzüm istiyorum. Babam çardağa uzanıyor, asmadan koca bir salkım koparıp veriyor bana...

BİR HİKÂYEDEN

Bu olayı yıllar sonra Yedigün dergisinde (1941), daha sonra da biraz değiştirerek Aydabîr dergisinde (1953), hikâye biçiminde yazacağım. O hikâyeden bikaç satır işte:

(Hikâyenin Yedigün'deki adı «Bir Salkım Üzüm», Aydabir'deki adı «Çocuklukstu.)

«Ada'da zenginler oturuf, ama biz de Ada'da oturuyorduk. Küçücük, tek odalı bir evimiz vardı.

... Evimizin önünü boydan boya örten bir asma çardağı süslerdi. Üzüm manavlardan çekilmeye başladı mı, her: biri bir kilo gelen salkımlar, çardağın belini büker, beni de baştan çıkarırdı.

...Salkım salkım üzümler, yeşil bir ibrişime dizili mum alevleri gibi gelirdi bana. Manavın küfesinde, sofrada, tabakta gördüğüm üzümler, bitürlü koparamadığım asmadaki salkımların zevkini, isteğini vermezdi.

...Ölüm güzel değildir elbet... Ama siz ölümü,

güzel, genç bir veremli annenin yüzünde gördünüz mü hiç?

...Veremli, yavaş yavaş, alışa alışa hergün biraz daha ölür, günün birinde ürkmeden, korkmadan bir geziye çıkarcasına aramızdan uçup gider.

Annem yirmialtısındaydı, hastaydı... Ne balıkların oynaştığı denizlerden esen ozonlu rüzgâr, ne üzüm tanelerinin içinde yanan güneş, ne çam gölgelerinin dinlendiği mis kokulu kırmızı topraklar, ne de benim sevgim onu dünyaya bağlayabildi.

... Benî annemin odasına soktular. Güzel yüzü daha da güzelleşmişti. Ancak anneler bu denli güzel olabilir.

— Beni görünce, beNi etmemeye çalıştığı, yaşamak aşkı dolu birikî damla yaş süzüldü gözlerinden.

Pencereden baktım. Eteği dantelli patiska perdenin arasından salkımları gördüm. Güneş, üzümlerden şıpır şıpır damlıyor.

Akşama doğru annemin bakışları uzaklara, çok uzaklara, ötelere gitti. Bizden ayrı, uzak, başka bir yerlerdeydi.

Evde kalmamı uygun bulmadılar. Babam, bir komşu teyzeye gitmemi söylüyordu. Başımı eğdim. Hemen üzümler aklıma geldi.

... Her istediğimin yapılacağını o anda kestirmiştim. Bir salkım üzüm istedim.

Babam, asmanın kıskanç, iri damarlı yapraktan elleriyle sarıldığı büyük bir salkımı koparıp bana verdi.

...Ta yukarılara çıktım. Heğbeli'nin en tepesine... Ay erkenden çıkmış. Çam dalları esintiyle oynaştıkça, dallardan süzülen gölgeler arasındaki ay ışıkları yerde sedef kelebekler gibi oynaşıyor.

Yere sırtüstü uzandım. Salkımı aya doğru kaldırdım. Ayın ışığı salkımdan kollarıma süzülüyor. Üzümleri dudaklarımla koparıp koparıp, emerek yedim. Annem. Annem hiç aklıma gelmiyordu o sıra...»

SON YOLCULUK

Sabahleyin, Neriman Teyze'nin evinden evimize döndüm. Komşu kadınlar doluşmuş. Beni eve sokmadılar. Çardağın altındaydım.

Annem, kara koçu rüyasında gördükten sonra, babama, öleceğini söylediği gün ölmüştü.

Sucu Hafız, eşeğinin iki yanındaki tahta kasaya yüklü dört tenekeyle iki kez su getirdi evimize. Annemi yıkıyorlardı.

Babam, sucu Hafız'a vermem için bana, getirdiği suyun parasını verdi. Ama ben bu parayı Hafız'a vermedim. Veremedim parayı; bu nasıl bir duyguydu, hiç açıklayamıyorum.

Tahta tabut geldi.

Annemi tabutun içinde çıkardılar evden. Heğbeliada mezarlığına götürdü bikaç kişi. Ben de onların arkasındaydım.

Annem, annem!... Onun yokluğunun acısı, gittikçe arttı bende. Beni, yatılı okulda okuyorum diye güvenli ellere bıraktığını sanarak, gözleri açık gitmemiş olan annemi kandırmış olmamak için, okuyacaktım; ne yapıp edip okuyacaktım... Bütün varlığımda, kişiliğimde, olumlu neyim varsa hepsinde annem vardır.

Babamı, ancak annemin ölümünden sonra anlamaya, daha iyi anlamaya başladım. Onun annemi sevmesi, yaşamda pek görülmeyen, Leylâ - Mecnun, Romeo - Jülyet aşkıydı. Annemin ölümünden sonra

kırkaitı yıl, yalnız annem için, yalnız onun anılarıyla yaşadı; her gece geceyarılanna, kimileyin sabahlara dek annemin ruhuna Kur'an okuyarak, hep, hep onu düşünerek, bigün ölüp ona kavuşacağına kesinlikle *inanarak, yalnız bu umutla* yaşadı.

OKURLARIMA

Sevgili okurlarım! Oniki yaşıma dek olan yaşamımı hemen bütün ayrıntılarıyla öğrendiniz. Anılarımı anlatırken, unuttuklarım ayrı, sizlerden hiçbir eksiğimi, yanlışımı, yanılgımı, ayıbımı saklamadım. Anılarımın bundan sonraki bölümünü de yazabilirsem, yine böyle yapacağım.

Yaşadığım olaylardan da öğrendiniz ki, çocukluğum biçok aşağılık duygusu altında ezilmiştir. Yalnız çocukluğum değil, delikanlılığım da öyledir. Herkesin bildiği bir gerçeği tekrarlayalım: Aşağılık duygusu kişiyi ya yıkar, yada aşağılık duygusu kişiye itici bir güç olur, onu olumlu çabalara götürür. Ben yıllar var ki, aşağılık duygusunun etkisiyle kendimi denetleyebildiğimi sanıyorum. Bu sanımda aldanmış da olabilirim, ama buna inanıyorum ya... Öyle olmasaydı, anılarımı, hiç gizli bırakmadan bütün çıplaklığıyla yazamazdım.

SINIFIMIN YAZARIYIM

Yurdumda otuz milyon insanın" belki de yirmi milyondan çoğu, benimkine çok benzer olayları yaşamıştır, daha da yaşamaktadır. Dahası, çok daha ağır, kötü koşullar içinde yetişenler pekçoktur.

Anlattığım olaylar beni toplumuma borçlu, so-

rumlu, yükümlü yapmıştır. Buyüzden toplumcu olmuşumdur. Benim toplumculuğum, vazgeçilmez bir borç ödeme çabasıdır; anneme olan borcum, Galip Amcama olan borcum, Rıfkı Bey'e olan borcum, bütün yardımını gördüklerime olan borcum. Maddî.ve manevî varlığımın bütün hücreleriyle topluma borçluyum.

Size anılarımı da işte bunun için anlattım. Beni, yaşamım toplumcu yapmıştır. Sınıf değiştirerek, kendi paçamı kurtarıp rahata kavuşmak elimde değil. Bir atasözümüz var: «Her koyun kendi bacağından asılır». Evet doğru, her koyun kendi bacağından asılır ama, koyun olduğu için... İnsanlar koyun değil ki... Hiçbir insan yalnız kendi bacağından asılmaz; her asılanla biraz da biz asılırız,'her açla açız, her tutukluyla tutukluyuz. Mutluluk, başkaları mutsuzken, yalnızlıkla olmaz, toplulukla olur. Aç insanlar olduğunu bilirken, lokmalarım rahatlıkla boğazımdan geçmiyor; soğukta titreşenler varken, odamdaki sobamda ısınamıyorum. Bu, İsa'ca bir duygu ve duygusallık değildir. Bu bilinçli, akılcı bir duygu ve davranıştır.

Yemeğimi rahat yemek istiyorum, rahat ısınmak, rahat uyumak istiyorum; bu benim hakkım değil mi? İşte ben bu hakkı istiyorum. Bu hakkı insanların, çoğunluğun elinden olan mutlu azınlığın sonuna dek, yaşadığım sürece hep karşısındayım, karşısında olacağım. Ben sınıfımın yazarıyım, böyle olmak zorundayım, başka türlü olamam, elimden gelmez... Benim sınıfım, emekçilerdir, yani otuz milyon yurttaşımın en az yirmibeş milyonu...

Yurdumda sürüp giden bozuk düzenin kökten», değişmesi gerektiğine inanıyorum. Bu bozukdüzende çıkarı olanlarla bir de kandırılmışlar «Böyle gel-

miş böyle gider» demektedirler. Hayır, böyle gitmeyecek, böyle gidemez, böyle götürmeyeceğiz. Çocuklarımız benim yaşadığım çocukluğu yaşamasınlar.

Acı gerçeği anlayarak, bilincine vararak haykırmalıyız :

«Böyle gelmiş ama böyle gitmeyecek!»

Tüm davranışlarımızı da ona göre belirlemeliyiz.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

«BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ» AMERİKA'DA

Prof. Joseph S. Jacobson'un «istanbul Boy» adıyla İngilizceye çevirdiği «Böyle Gelmiş Böyle Gitmezdin birinci cüdi Amerika'da yayınlandı. Yayıncı, Amerika'daki yayın kuralına uyarak çeviriyi, basıma vermeden önce bir uzmana inceletmişti. Yayıncının, adını ve kimliğini açıklamadığı uzmanın «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez» in birinci cildinin çevirisi üzerine verdiği inceleme raporunun Türkçeye çevirisini sunuyoruz:

Sayın Bayan Duncan,
(Editör)

Metni elimden bırakmakta epey güçlük çektiğim için, size söz verdiğim günden önce geri gönderiyorum. Söylemek istediğim, bu yapıttan pek çok hoşlandığımdır. Metni okuduğumdan beri, yapıtın genel değerini ve çekiciliğini, benim oldukça garip geçmişim ve ilgilendiğim konular sonucu olarak üzerimde yaratmış olduğu özel büyüden ayırt edebilmek için hatırı sayılır bir zaman harcadım. Sanırım, aşağıda belirttiğim görüşler size yardımcı olacaktır.

Son zamanlarda ben de biraz yayımcılıkla uğraşıyorum ve büyük ölçüde çeviri okuyorum. Bu çerçeve içerisinde, Jacobson'un çevirisini mükemmel olarak "değerlendiriyorum. Belirgin hiçbir yanlış olmadığı gibi, son derece rahat okunuyor ve tuhaflığa, yada tantanaya kaçmadan orjinalinin gerçek tadını verebiliyor. Gerçekten, çeviriyle ilgili herhangi büyük bir yanlışlığa rastlamadım.. En azından, okuduğum en mükemmel çeviriler kadar iyi idi.

Eserin edebî değerini tartışmak ise daha güç olacak. Günkü bu durumda, yapıtın değerine paha biçmek için, üstelik de hepsi edebî olmayan bir sürü bakış açısından yararlanmak gerekir. Katkısız edebî bir açıdan bakıldığında, Nesin'in Otobiografisi, Modern Türk Edebiyatı'nın gelişmesinde bir mihenk ta-

şı olarak kabul edilecektir. Türkler her zaman anektot ustalarıdır ve Aziz Nesin ustaların ustasıdır. Bu nedenle, «İstanbul Çocuğu» yalnızcG son dönem Türk Edebiyatı'nda yeni büyük bir gelişmenin temsilcisi değil, aynı zamanda, kültürel ve stilize kökleri Türk olan kültürün yüzyıllarca gerilerine uzanan, öz olarak Türk olan bir eserdir.

Türk Edebiyatı'nın, 'Avrupalılaşma' devresinden çıkarak kendi öz değerlerini ve küitürel güçlerini yansıtmaya başladığı kargaşalı, çekişmeli noktasında eşi az görülen bir olaydır.

'İstanbul Çocuğu' aynı zamanda, sosyo-tarihsei ve politik bir belge olarak da eşsiz bir değere sahiptir. Ele alınan dönem, tarihî açıdan oldukça eşi zor bulunur bir dönemdir. Öyle ki, epey kısa olan bu süre içersinde, Türkiye, Ortaçağ süper-gücünden Modern Avrupa Ülkesi arasındaki uçurumu aşmaya çalışmıştır. Ancak, son derece küçük, gösterişsiz devlet biçimine geçiş için ne bir gelişme dönemi, ne bir hazırlık olmadığı gibi, bir de var olabilmek için yapılan umutsuz bir savaş içersinde yer almıştır. Bu dönemin tarihî-poiitik olayları çok iyi bilinmekte ve kaynaklara dayanılabilmektedlr. Oysa Türk toplumunun kökenlerinde bu değişimin etkilerini, toplumsal görüntülerini anlatan durumlar hemen hemen yok denecek kadar az incelenmiş, araştırılmıştır. Nesin'in otobiografisi bu ikinci durumun, belirgin iki boyutunun belgelerle kanıtlanmasıdır.

Birincisi, çocukluk anılan hemen hemen görülmemiş bir biçimde, tam oluşum sırasında, geçiş döneminin sosyal etkilerini tanımlar. İkincisi ise, — Nesin'in şimdiki (yada 'var olan') politik görüşleriyle

babasının sahip olduğu görüşler arasındaki karşıtlık— Türkiye'de bugün bile süregelen derin bölünmeyi yansıtır... Nesin'in çocukluğunu yerinden oynatan sosyal ve kültürel depremin artığı, terekesidir. Bunun için konudışı sözler, politik demeçler, aramalardan söz edişler, tutuklanmalar, baskı altında tutulmalar o dönemin ve savaşımın bir bölümü, bir anımsamalar paketidir ki, bunlar en sön ortaya konuşlardır.

Kanımca, Nesin'in otobiografisi, Türkiye, Türk Edebiyatı, Modem Türkiye Tarihi ve sosyolojisiyle ilgili herkes tarafından okunmalıdır ve bu biraz da sizin yapacağınız reklâma bağlı olacaktır. Örneğin, bir Dede Korkut'tan çok daha geniş bir ilgi toplayacağı, çok daha geniş bir ilgi kaynağı olduğu kesindir. Sizin amaçlarınızın, nereye varmak istediğinizin bilincinde değilim ama, yine de inanıyorum ki bu eser, akademik dünyanın dışında da büyük bir okuyucu kitlesini çekecektir. Bu durumda size şunu öneririm: Daha geniş, daha tamam bir tanıtma, büyük yardım sağlayabilir. Öyle uzun ve edebî bir tanıtma değil (hele dipnotları hiç olmasın!). Ama şöyle okunabilir, kabataslak bir geçmiş vermek yararlı olur: Osmanlı İmparatorluğu, İstiklâl Savaşı, reformlar ve Aziz Nesin üzerine bazı notlar.

Okuyucuya, anlatılanları gölgeleyen büyük olayları daha iyi kavramalarına yardımcı olabilecek, üç - beş sayfa arası bir tanıtma yazısı gerekli. Çevirmenin notu yetersiz ve bazı konularda (özellikle biyografi konusunda) yanlış ve metinde hoşuma gitmeyen tek bölüm.

Size kesinlikle bu işi sürdürmenizi öğütleyebili-

rim (ve dahası bunu reklâm etmede bir miktar pare harcamanızı da söyleyebilirim.) Size bir kitabın satışı üzerinde garanti bile verebilirim ama sanırım geleceği çok parlak olacaktır ve ücretimi seve seve, satılan her kitaptan alacağım 5 cent'le değişebileceğimi de söyleyebilirim.